

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAŞGAR ve YARKEND AĞZI SÖZLÜĞÜ

FİKRET YILDIRIM
04718002

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ZÜHAL ÖLMEZ

İSTANBUL
2007

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAŞGAR ve YARKEND AĞZI SÖZLÜĞÜ

FİKRET YILDIRIM
04718002

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 20. 06. 2007
Tezin Savunulduğu Tarih: 29. 06. 2007

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Unvan - Ad Soyad

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Zühal Ölmez
Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Mehmet Ölmez
Prof. Dr. Claus Schönig

İSTANBUL
HAZİRAN 2007

ÖZ

KAŞGAR ve YARKEND AĞZI SÖZLÜĞÜ

Hazırlayan **Fikret Yıldırım**

Haziran, 2007

Bu çalışmada, Yeni Uygurca üzerine hazırlanan ilk sözlüklerden sayılan Robert B. Shaw'un 1880'de Kalküta'da yayımlanan *A Sketch of the Turki Language as Spoken in Eastern Turkistan (Kashghar and Yarkand) (1880)* adlı eseri ele alınarak Yeni Uygurca madde başı sözcüklerin İngilizce karşılıkları Türkçeye çevrilmiştir. Böylece, Yeni Uygurca sözlük çalışmaları içinde önemli bir yeri olan bu sözlüğün Türkiye'deki Türkoloji çalışmalarında kullanımının yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Ayrıca XIX. yy. sonu Uygur yazı dili ile günümüz Uygur yazı dili arasındaki sözcük düzeyindeki değişimleri gözlemleyebilmek için Shaw'un sözlüğündeki Yeni Uygurca madde başı sözcükler *Uygur Tiliniñ İzahlıq Luğiti (1999) / Yeni Uygurcanın Açıklamalı Sözlüğü* ile karşılaştırılmıştır. Bunun yanı sıra sözcüklerin kökenlerine dair açıklamalar da verilmiştir. *A Sketch of the Turki Language as Spoken in Eastern Turkistan (Kashghar and Yarkand) (1880)* adlı eser sözcüklerin kısa karşılıklarının verildiği klasik bir sözlük olmayıp kimi zaman ansiklopedik bilgiler de içerir. Bu yönüyle Kaşgar ve Yarkend'in tarihine, etnografik yapısına ve kültürüne ışık tutmaktadır. Yani sözlük bizlere yalnızca dil verisi sunmamaktadır. Shaw'un sözcükleri verirken bazen basit düzeyde çözümlenmesi, kökenleri ile ilgili bilgiler vermesi de onun Türkoloji'ye çok da uzak olmadığını göstermektedir. Özellikle bazen göndermelerde bulunduğu kendisine ait Yeni Uygurca dilbilgisi kitabının yetkinliği bunu kanıtlamaktadır. Biz de bu sözlüğü tez çalışması olarak ele alarak Shaw'un bu değerli çalışmasını gün ışığına çıkarmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler : Yeni Uygurca, Kaşgar, Yarkend, Etimoloji, Robert Barkley Shaw, Ağız Sözlüğü.

ABSTRACT

KASHGHAR and YARKAND DIALECT DICTIONARY

Prepared by **Fikret Yıldırım**

June, 2007

In this study, I dealt with Robert B. Shaw's dictionary -*A Sketch of the Turki Language as spoken in Eastern Turkistan (Kashghar and Yarkand) (Calcutta, 1880)*- which is accepted as the first Modern Uyghur dictionary. Firstly, English equivalent of the Modern Uyghur entries were translated into Turkish. In this way, it is aimed to make prevalent the use of this significant Modern Uyghur dictionary in the Turcological studies in Turkey. Moreover, in order to see some changes on word level between the late XIX. century Uyghur literary language and contemporary Uyghur literary language, the Modern Uyghur entries of Shaw's dictionary with the entries of *Uyğur Tiliniñ İzahliq Luğiti (1999) / Explanatory Dictionary of Modern Uyghur* were compared. Lastly, etymological explanations about the Modern Uyghur words were given. *A Sketch of the Turki Language as Spoken in Eastern Turkistan (Kashghar and Yarkand) (1880)* is not just a dictionary -in the classical sense- which gives short explanations of the entries. It also gives encyclopedic information which throws a light on historical, etnografical and cultural aspects of Kashghar and Yarkand. Namely, this dictionary does not only give linguistic data. Shaw sometimes analyses Modern Uyghur entries and makes etymological explanations. This shows that he is in no distance from Turcology. Especially competence of his linguistic book on Modern Uyghur which he sometimes gives references from is a proof for this situation. We try to bring a light to this significant work by studying as a master thesis.

Keywords : Modern Uyghur, Kashghar, Yarkand, Etymology, Robert Barkley Shaw, Dialect Dictionary.

ÖNSÖZ

Kaşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü adını taşıyan tezimin kaynağını Robert Barkley Shaw tarafından hazırlanmış olan *A Sketch of the Turki Language as Spoken in Eastern Turkistan (Kashghar and Yarkand) / Doğu Türkistan'da Konuşulan Yeni Uygurcanın Bir Taslağı (Kaşgar ve Yarkend)* adlı sözlük oluşturmaktadır. Shaw'un sözlüğünü Yeni Uygurca alanında hazırlanmış ilk sözlük kabul edebiliriz. Fakat bu çalışmayı önemli kılan yalnızca ilk olması değil Shaw'un eserini tarihi, dilbilgisel, etimolojik vb. değerli bilgilerle de doldurmuş olmasıdır. Elbette her ilk olanın sahip olabileceği kusurlar -en azından sistem açısından- Shaw'un sözlüğünde bulunmaktadır. Fakat bunların yine de Shaw'un bu çalışmasını gölgede bırakacak düzeyde olmadığını söyleyebiliriz.

Bu çalışmada esas olarak sözlükteki Yeni Uygurca sözcüklerin İngilizce karşılıkları özenli bir biçimde Türkçeye çevrilmiştir. Kimi zaman yaklaşık iki buçuk sayfayı bulan İngilizce karşılıkların Türkçeye çevrilmesi Shaw'un kullandığı uzun cümleler, kullanım dışı deyimler, Shaw'un kendine has tekniği vb. nedenlerle çok da kolay olmamıştır. Sözlük çevirisinin özellikle anlaşılır, yalın ve akıcı olması gerektiği için elimizden gelen özen Shaw'un sözlüğüne bağlı kalınarak gösterilmiştir. Çalışmanın ikinci aşaması karşılaştırma yöntemine dayalıdır. Shaw'un sözlüğünün yazımından günümüze bir asırdan fazla süre geçmiş olması nedeniyle Shaw'un sözlüğünde geçen çoğu sözcük ile günümüz Yeni Uygurcasındaki sözcükler arasında fonetik farklar oluşmuştur. Kimi sözcükler de kullanım dışı kalmıştır. Bu değişimi göstermek için Shaw'un sözlüğü ile *Uygur Tilinin İzahlık Luğiti (1999) / Yeni Uygurcanın Açıklamalı Sözlüğü* karşılaştırılmıştır. Üçüncü aşamada sözcüklerin kökenleri üzerinde durulmuştur. Kök düzeyinde (birleşik sözcüklerde ekler de verilmiştir) kelimelerin kökeni ve hangi dilden olduğu gösterilmiştir. Son olarak, kullanım kolaylığı sağlamak için Shaw'un madde başı sözcüklerin yazımında kullandığı transkripsiyon sistemi Türkiye'de kullanılan transkripsiyon sistemine uyarlanarak madde başları ayrı olarak tekrar verilmiştir.

Çalışmam sırasında bana her zaman yol gösteren ve tezimi özenle inceleyen danışmanım sayın hocam Prof. Dr. Zühal Ölmez'e, bu alandaki kaynakları edinmemi sağlayan ve bilgisi ile tezimin şekillenmesinde önemli katkısı olan değerli hocam Prof. Dr. Mehmet Ölmez'e ve beni sabırla destekleyen sevgili eşim Mihrican'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul; Haziran, 2007.

Fikret Yıldırım

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	
ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR ve İŞARETLER.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. A SKETCH OF THE TURKI LANGUAGE AS SPOKEN IN EASTERN TURKISTAN (KASHGHAR AND YARKAND) ADLI SÖZLÜĞÜN İNCELENMESİ.....	7
3. SONUÇ.....	363
KAYNAKÇA.....	364
ÖZGEÇMİŞ.....	369

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1: Tez Açıklama Tablosu	4
Tablo 2: Alfabe Tablosu	5

KISALTMALAR ve İŞARETLER

a.	: ad
a. iyl.	: ad iyelik
adl.	: adıl
aitl. ek.	: aitlik eki
Alm.	: Almanca
Ar. YUy.	: Kısmen Arapça kısmen Yeni Uygurca
Ar.	: Arapça
bağ.	: bağlaç
bel.	: belirteç
Bkz.	: bakınız
blş. a.	: birleşik ad
blş. e.	: birleşik eylem
blş.	: birleşik
BN	: Baskakov 1939 → Jarring 1964'e göre
Bombaci	: Bombaci 1949 → Jarring 1964'e göre
CATPN	: Jarring 1997
Çin.	: Çince
Dilb.	: Dilbilgisi (Shaw 1878)
DTS	: Nadelyayev <i>ve diğerleri</i> 1969
e. birl.	: birliktelik eylemi
e. dön.	: dönüşlü eylem
e. edl.	: edilgen eylem
e. ettir.	: ettirgen eylem
e. geçl.	: geçişli eylem
e. geçs.	: geçişsiz eylem
e. iş.	: işteş eylem
e.	: eylem
ED	: Clauson 1972
eks.	: eksiltili
ENN	: Emir Necipoviç Necip → Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü, TDK 1995
Erm.	: Ermenice
esk.	: eski, kullanılmayan
ET	: Eski Türkçe
ETG	: Gabain 2000
EW	: Räsänen 1969 → Ölmez, M. 2006
eyl. a.	: ad eylem
eyl. s.	: eylemden sıfat
Far. YUy.	: Kısmen Farsça kısmen Yeni Uygurca
Far.	: Farsça

Fr.	: Fransızca
Giles	: Giles 1912
Gültek	: Gültek 2004
harf.	: harfiyen
Hind.	: Hindu dili
Ĥk.	: Hokand
İL	: İzahliq Luğet (<i>Uygur Tiliniğ İzahliq Luğiti</i> , 1999)
İng.	: İngilizce
Jarring (ve CATPN'de J)	: Jarring 1964
Kaş.	: Kaşgar
Kaz.	: Kazakça
Kırg.	: Kırgızca
Krş.	: karşılaştırınız
Les.	: Lessing 1960
mec.	: mecazi
Menges	: Menges 1954
MengesVK	: Menges 1933
Moğ.	: Moğolca
ort.	: ortaç
OTG	: Tekin 2003
OTWF	: Erdal 1991
Ölmez	: Ölmez, Z. 2003
örn.	: örnek
öz. a.	: özel ad
özl.	: özellikle
Räsänen	: Räsänen 1969
Rus.	: Rusça
s.	: sıfat
sne.	: son ek
snt.	: son takı / ilgeç
Stein, M. A., Ancient Khotan	: Stein 1907 → Jarring 1964'e göre
Steingass	: Steingass 1947
sy. a.	: sayı adı
sy. s.	: sayı sıfatı
sy.	: sayı
TDAA	: Li 1999
TDES	: Eren 1999
TDS	: Li 2004
telf.	: telaffuz
term.	: terminoloji
tkz.	: teklifsiz konuşmada
TY	: Tekin 1994
UDS	: Tenişev 1990
UHL	: Uygurçe- Henzuçe Lüget 1982
ünl.	: ünlem
vb.	: ve benzeri

Yark. : Yarkend
YUy. : Yeni Uygurca
? : şüphe belirtir
= : değişim işareti
< : gelişim, köken işareti
→ : karşılaştırmak için bakınız

1. GİRİŞ

Sözlük çalışmaları, Yeni Uygurca üzerine yapılan çalışmalarda önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde, Eski Türkçe ile olan yakın bağlantısı nedeniyle Türkologlar'ın özel ilgisini çeken Yeni Uygurca, XIX. yy. sonlarında araştırmacıların çeşitli sosyal ve politik amaçları nedeniyle ilgi odağı olmuştur. Bunun sonucunda ise bugün Çin'e bağlı olan Uygur Özerk Bölgesi'nde konuşulan ağızlara dayalı çeşitli sözlükler hazırlanmıştır. Yeni Uygurcanın ilk sözlüğü diyebileceğimiz, Kaşgar ve Yarkend ağızlarının sözvarlığını içeren *A Sketch of the Turki Language as Spoken in Eastern Turkistan (Kashghar and Yarkand) (1880)* adlı eserin ortaya çıkmasında da bürokratik koşullar ve Shaw'un sağlık sorunlarının olduğunu söylemek gerekir. Shaw'un 1879'da ölümü üzerine çıkan üç sayfalık makalenin¹ ulaşabildiğim ilk sayfasında Shaw ile ilgili şu bilgiler yer alıyor: İlk eğitimini Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde -Fransa, Almanya, İtalya- alan Shaw, Hindistan hükümetinin çay yetiştiriciliğinin gelişmesi için göstermiş olduğu talep üzerine, sağlık sorunlarına da iyi geleceğini düşünerek Hindistan'a gider. Burada araştırma gezilerine katılan Shaw, Doğu Türkistan'a yaptığı gezilerden dolayı "Royal Geographical Society" tarafından altın madalya ile ödüllendirilir.

Sözlüğün yazarına kısaca değindikten sonra sözlükle ilgili çeşitli açıklamalara geçmek istiyorum. Sözlüğün ek kısmını oluşturan J. Scully tarafından hazırlanan *Appendix to Vocabulary: Turki Names of Birds / Turki Names of Plants (209-226)* adlı sözlük bölümü çalışmamda ele alınmamıştır. Sözlük 208. sayfaya kadar çalışılmıştır. Yeni Uygurca-İngilizce olan sözlükte ilk göze çarpan nokta, Shaw'un basit anlamda sözcüklerin karşılıklarını vermekle yetinmeyip çeşitli deyimler, atasözleri ve örnek cümlelerle açıklamaları genişletmiş olmasıdır. Shaw'un yeri geldiğinde Uygurlar'la ilgili

---

¹ "Obituary: Robert Barkley Shaw", *Proceedings of the Royal Geographical Society and Monthly Record of Geography*, New Monthly Series, Vol. 1, No. 8 (Aug., 1879):523-525.

verdiği kültürel, tarihi, coğrafi, etnoğrafik vb. bilgiler de göz ardı edilemeyecek değerdedir. Örneğin *tangah* maddesinde (s. 69) Türkistan’da kullanılan bir para birimini yarım sayfada anlatır. Shaw sözlüğünde, Uygurca ile ilgili uzunca dilbilgisel açıklamalar da vermektedir. Bu açıklamalar sırasında sözlüğünün ilk kısmını oluşturan dilbilgisi kitabına *-A Sketch of the Turki Language as Spoken in Eastern Turkistan (Kashghar and Yarkand), Part I. (1878)-* da göndermelerde bulunmaktadır. Sözcüklerin kökenlerine dair bilgiler de veren Shaw’un bazen sözcüklerin kaynak dilini ya da köklerini (ya da gövdelerini) gösterirken yanıldığını görmekteyiz. Kendi köken çalışmamızda mümkün olduğunca bu yanlışlar giderilmeye çalışıldı. Birden fazla köken bilgisinin olabilirliği görüldüğünde *ya da* bağlacı ile bunlar ayrı ayrı verildi.

İngilizceden Türkçeye çeviri sırasında metne mümkün olduğunca bağlı kalındı. Fakat, Shaw’un bir madde başı açıklamasını başka bir madde başına gönderme sırasında kullandığı “bir önceki”, “bir sonraki”, “den den” vb. ifadeleri kullanmak yerine doğrudan ilgili madde başı sözcüğü yazma yoluna gidildi. Ayrıca Shaw’un İngilizce dışında başka bir dil (Fransızca, Latince, Almanca, Hindu dili vb.) ile yaptığı açıklamaları aynen verip gerektiğinde açıklamanın hangi dilde olduğu ve Türkçe karşılığı da verildi. Bunun yanı sıra Türkçeye çeviri sırasında herhangi bir karışıklığa neden olmamak için bazen dilbilgisi açıklamaları (bir iki kelimelik karşılıklar) İngilizce olarak bırakıldı ve yanına Türkçe çevirisi verildi.

Sözlük çalışması sırasında ya yazardan ya da basımdan kaynaklanan hatalar nedeniyle sözlüğün kullanımının zorlaştığı söylenebilir. Özellikle Shaw’un Latin ya da Arap harfli yazım ile yaptığı göndermelerde, gönderme yapılan sözcüğü bulmak yazım hataları nedeniyle zorlaşmaktadır. Gönderme yapılan sözcükle gönderide bulduğumuz madde başı sözcük arasında fark olduğunda Shaw’un gönderdiği madde başı sözcüğün yazımı esas alınmıştır. Örn.: e. birl. *átágh-la’sh-máq* /Shaw *átágh-lash-mák*/ ile aynı anlamda [أتاقلاشماق *átáq-la’sh-máq* 2]. Burada italik yazılan sözcük madde başı olan sözcüktür. İki yan çizgi arasındaki kısım ise Shaw’un gönderme sırasındaki sözcük yazımıdır. Bu özensizlik kimi zaman Latin ve Arap harfli yazımı aynı olan iki farklı anlamlı sözcüğe gönderme şeklinde de görülebiliyor. Bu durumda çalışmada, gereken sözcüklerin sağ üst köşesine rakam yazarak eşleşme tarafımızca sağlanmıştır (Bkz. *قارالماق* *qarâl-’maq*, s.151). Shaw, bir madde başı sözcüğün Latince biçimini vermediğinde eğer o madde

başıyla ilgili (gönderi yapılmış vb.) başka bir madde başı varsa ondan yararlanarak Latince biçim yazılmaya çalışıldı. Gönderme vb. de yoksa olabilecek doğru biçim tarafımızca yazıldı. Bu yazımlar köşeli parantez içinde verildi. Ayrıca elimizdeki sözlük metninde *kef* ك ile *gef* گ ayrımının zor olduğu sözcük sonu (genelde mastar ekinin son harfi) *kef* ك ile verildi.

Sözcüklerin Arapça yazımında öncelikle Latin harfli okunuş esas alınarak düzeltiler yapılmıştır. Eksik yazıldığını düşündüğümüz kısımlar { } arasında gösterilmiştir. Örn. [ريك{لا}ماك] ürik-la-mak 7]. Shaw'un girişteki açıklamasından yola çıkarak ünlülerdeki eksiklik ya da fazlalık özellikle Arap harfli yazım için bazı belirgin istisnalar - [ارغوماق] arghumāq 6] (burada baştaki *elif* konmamış), [أقار(ا)تماق] àq-ar-'t-māq 11] burada parantez içindeki *elif* fazla yazılmıştır- dışında gösterilmemiştir. Arapça yazımda yanlış yazıldığını düşündüğümüz kısımlar {←} biçiminde gösterilmiştir. Örn. [ماق {ك ←ق} آزي] áziq-māq 8]. Bunun yanı sıra, Arapça yazımın doğru olduğunu düşündüğümüz yerlerde, Latin harfli yazımda düzeltiler yapılmıştır. Eksik harf < > içinde gösterilmiştir. Örn. [اوزالاماك] uz<a>-la-mak 22]. Latin harfli yanlış yazım ise <→> biçiminde gösterilmiştir. Örn. [أوماق] áwu-'t-ma <k→q> 18].

Shaw'un Yeni Uygurca sözcüklerdeki ünlü gösterimi, ünsüzlerin gösterimine göre daha sorunludur. Sözlükte aksanlı-aksansız ünlüler için toplam 26 adet yazıbirim (grapheme) tarafımızca tespit edildi (Bkz. *Alfabe Tablosu*). Buna rağmen Shaw'un sözcüklerdeki ünlü gösteriminde yetersiz kaldığı görülmektedir. Örn.: اوکوز *ukuz* (s. 26) yazımıyla verilen sözcüğün günümüz Yeni Uygurcasındaki biçimi *öküz* (İL 1237a), Eski Türkçede ise *öküz* (?*ököz*) (ED 120a.)'dür. Bu özensizlik düz ünlülerin gösterimi için de geçerlidir. Hazırladığımız çalışmanın madde başı, Shaw'un ünlüler için kullandığı harflerde tutarlılık olmaması nedeniyle basit düzeyde Shaw'un ünlü harfler üzerinde kullandığı işaretler göz ardı edilerek oluşturulmuştur. Ayrıca, Shaw'un madde başı sözcüklerinde yapılacak düzelti geniş bir çalışma gerektirdiği için şimdilik bu kısım ile ilgili bir değişiklik yapılmamıştır. Ama, Shaw'un madde başı sözcüklerini doğru okumada ilk aşamada, çalışmada vereceğimiz günümüz Yeni Uygurcasındaki biçimler ve köken biçimlerinin okura az çok yardımcı olabileceğini söyleyebiliriz. Yine çalışmamızın madde başında, Shaw'un *he* ◦ ile bitirdiği sözcüklerde Latince yazımda sondaki *h*

yazılmadı. Örn.: كورپه kürpah (s. 170) sözcüğü madde başında *kürpa* biçiminde verildi. Bu arada Shaw'un madde başını açıklamak için örnek olarak yazdığı Uygurca sözcük ya da cümlelerde ünsüzler için kendi transkripsiyonumuz kullanıldı. Ünlülerin yazımında ise Shaw'un yazımı esas alınıp bir değişiklik yapılmadı. Çoğu zaman Shaw'un ünlüler üzerinde kullandığı -Shaw'un dilbilgisi kitabındaki açıklamasına göre genişlik ya da uzunluk ifade eden, Bkz. Dilb. s.13- aksanlar doğruluklarının şüpheli olması nedeniyle gösterilmedi.

İL'te bulduğumuz sözcükler ile Shaw'un madde başı sözcükleri arasında gözlenen değişim “=” işareti ile gösterilmiştir. Fakat Shaw'un sorunlu sözcük yazımı nedeniyle özellikle kapalı e ve yuvarlak ünlü içeren sözcükleri karşılaştırmada bu işaret kullanılmamıştır. Bunun dışında, Shaw'un “Sözlük Kullanımı İçin Yönlendirici Notlar” kısmında verdiği noktasız *ye* harfi için çalışmada font sıkıntısı nedeniyle ث harfi kullanılmıştır.

Son olarak, okurun çalışmayı kolayca takip edebilmesi için tezde yapılan dört aşamalı çalışmanın kısa bir sıralaması aşağıda tablo biçiminde verilmiştir.

Tablo 1: Tez Açıklama Tablosu

1.	2.	3.	4.
abadçiliq	= <i>avatçiliq</i> İL 59a	a. İkamet edilen ya da ekili yer, Far. YUy. [آباد چىلىق] [ábád-chi-liq 1].	<i>iki dilli</i> Far. <i>ábád</i> Steingass 3b. + YUy. <i>+çiliq</i>

1. Shaw'un sözlüğündeki madde başı sözcükler kendi transkripsiyon sistemimize göre yazıldı. Çalışmamızda oluşturduğumuz madde başı 14 punto ve koyu yazıldı.

2. Shaw'un sözlüğündeki madde başı sözcüklerin İL (*Uygur Tiliniñ İzahliq Luğiti*, 1999) ile karşılaştırılması yapıldı. Bu kısım (varsa Shaw'un sözlüğü içinde yapılan karşılaştırmalar vb. de dahil) 13 punto ile ve gölgeli yazıldı.

3. Shaw'a ait olan asıl kısımdır. Burada çeviri verildikten sonra Shaw'un madde başı sözcüğü (Latin harfli ve Arap harfli) sözlükteki sayfa numarası ile birlikte köşeli parantez içinde yazıldı. Bu kısım 12 punto ile verildi.

4. Köken çalışmasının yapıldığı bölümdür. 10 punto (gölgeli) ile gösterilen *iki dilli* ve *blş.*'nin yazımları hariç 11 punto ile ve gölgeli yazıldı.

Tablo 2: Alfabe Tablosu²

Alfabe	Shaw'un Transkripsiyonu	Transkripsiyon
آ, ا, (ortada <i>ya da</i> sonda ا, ا, Ø)	à, á, a, â, ' , ä, ě	<i>a</i> (çoğunlukla bu ses için), <i>e</i>
ا, (ortada <i>ya da</i> sonda: ا, ا, Ø), (sonda: ه, ه)	a, ä, e, i, (à, á sözcük başı dışında)	<i>a, e, i</i>
اي, اي, ائ, ائ, (ortada: اي, اي, Ø), (sonda: ي)	i, î, í, ì, e, ê, é	<i>i, e, é</i>
أ, أو, أو, أو, (ortada <i>ya da</i> sonda: و, Ø (özellikle vav'ı okuturken))	u, ú, ù, ŭ, û, o, ó, ò, ü, ö, õ, ô	<i>u, ü, o, ö, v*</i>
ب	b	<i>b</i>
ت	t	<i>t</i>
ج	j	<i>c</i>
چ	ch	<i>ç</i>
ح	h	<i>h</i>
خ	kh	<i>h</i>
د	d	<i>d</i>
ر	r	<i>r</i>
ز	z	<i>z</i>
س	s	<i>s</i>
ش	sh	<i>ş</i>
ظ	z	<i>z</i>
ط	ṭ	<i>t</i>
غ	gh	<i>ğ</i>
ف	f	<i>f</i>

² Fikret Yıldırım, "19. ve 20. Yüzyıllarda Yeni Uygurcanın Yazımında Kullanılan İmla", **Orta Asya'dan Anadolu'ya Alfabeler Sempozyumu**, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, 29-30 Mayıs 2007.

ق	q	k
گ/ک	k/g	k/g
نگ	ng	ŋ
ل	l	l
م	m	m
ن	n	n
و	w, (ortada ya da sonda yuvarlak ünlüler için)	v (ortada ya da sonda u, ü, o, ö)
ه	h	h
ي	y, (ortada ya da sonda: i, i)	y

* Aşçı [باکاول bakául 45] / *baqayul* İL 115a (saraylarda han ya da padişah için yemek hazırlamakla görevli mevki sahipleri)

Kürk kaftan, “postin”. *juba* yerine [جوا jûa 90]. ~ *cuya* İL 398b, Far. *cuba* Steingass 356a. (/Ar. *cubbat*’tan/ zırh yelek, göğüslük zırh; herhangi bir tür demir zırh, üst paltosu, pelerin, manto)

Alfabe ile İlgili Notlar:

- 1) Shaw sözlüğünün başında (alfabenin bir harfini başlık olarak kullanmadan) ünlü ile başlayan sözcükleri verir.
- 2) نگ sesi ile başlayan bir sözcük olmadığından نگ’yi ayrı bir madde harfi olarak göstermez.
- 3) گ (kaf-1 Farisi (ince g)) ve ک (kaf-1 nuni (sağır kef)) harflerini beraber bir madde harfi olarak almıştır. (madde harfi başlığını gösterirken aralarına yatay çizgi koymuştur → گ/ک)
- 4) و harfinin altında yalnızca “İng. *isn’t there, doesn’t it* “değil mi” yapısına karşılık gelen bir ek” anlamıyla u’yu vermektedir.

**2. A SKETCH OF THE TURKI LANGUAGE AS SPOKEN IN EASTERN
TURKISTAN (KASHGHAR AND YARKAND) ADLI SÖZLÜĞÜN İNCELENMESİ**

DOĞU TÜRKİSTAN'DA KONUŞULAN YENİ UYGURCA'NIN BİR TASLAĞI
(KAŞGAR VE YARKEND)

KAŞGAR'DA SON DÖNEM ÖZEL GÖREVDEKİ SİYASİ TEMSİLCİ ve
KRALİYET COĞRAFİ TOPLULUĞUNDAN ALTIN MADALYA SAHİBİ
**ROBERT BARKLEY SHAW, KRALİYET COĞRAFİ TOPLULUĞUNUN
AKADEMİ ÜYESİ,**

BÖLÜM II
SÖZLÜK

Yeni Uygurca - İngilizce

(KAŞGAR'DA SON DÖNEM ÖZEL GÖREVDEKİ)

H. M. BENGAL ORDUSUNDA CERRAH BAY J. SCULLY
TARAFINDAN KUŞLAR VE
BİTKİLERİN İSİMLERİNİN LİSTESİ İLE BİRLİKTE

Asiatic Society of Bengal Dergisi' nin I. Bölümü İçin Ekstra Sayı

CALCUTTA:
J. W. THOMAS TARAFINDAN BAPTIST MISSION MATBAASINDA
BASILMIŞTIR.
1880.

SÖZLÜK KULLANIMI İÇİN YÖNLENDİRİCİ NOTLAR

Çoğu sözcükte ا, و ve ي harfleri yazarın hayal gücüne göre ya araya eklenmiş ya da atlanmıştır. Eğer bir sözcük, bir yazım biçimiyle bulunmazsa, o sözcüğün başka bir yazım şekline bakınız. Bu nedenle = سكر = سكيذ = ساكيذ، بيل = يل، ياراماق = يراماق، كيلماق = سكر = سكيذ = ساكيذ biçiminde yazılmış sözcükler görebiliriz.

Bir sözcük و (ortada) harfi ile bulunmazsa او biçimini deneyin ve aynısı tersi için de geçerlidir. Örn.: ساو رماق = سورماق

Yine bir sözcük başta ف harfi ile bulunmadığı zaman پ harfi ile başlayan biçimine bakınız (örn.: بيچاق = فچاق). Aynı durum ج ve پ, گ ve ج, غ (sonda) ve ق için de geçerlidir. Yazmalarda ب sıklıkla پ şeklinde yazılmış olarak bulunur, örn.: پتوفا yerine بيوفا

-la-mak, -la'tmak, -la'nmak ve -la'shmak ile biten çoğu eylem diğer sözcüklerden (sık sık Farsça ya da Arapça), kurulu olduğu sürece araştırmaya açık olduğu düşüncesiyle burada yer almayacaktır. -la-mak basit eylem anlamını (genellikle geçişli çatılı eylemleri), la't-mak ettirgen çatıyı, la'n-mak dönüşlü çatıyı (veya basit anlamda geçişsiz çatılı eylemleri) ya da edilgen çatıyı, la'sh-mak işteş çatıyı ya da birlikteliği gösterir. Örn.: köz-la-mak = görmek (köz “göz”); piçaq-la-maq = bıçaklamak; gazab-la't-maq = kızdırmak (kızgın duruma getirmek); sust-la'n-mak = hareketsiz olmak ya da hareketsizlenmek; rù-ba-rù-la'sh-mak = gitmek ya da gelmek ya da karşıt olmak ya da birbiri ile karşılaşmak (Far. rù-ba-rù “yüz yüze” sözcüğünden).

Çoğu Farsça sözcüklerde sadece kısa a olarak telaffuz edilen tipik soluklu son ۰, (ya da daha doğrusu son ünsüzün fatha'sından sonra görülmeyen soluklu son ۰)- bazı Uygur müstensihler tarafından bir başka ünsüzden önce dahi kısa a ünlüsünü göstermek için kullanıldı. Bu, Uygurlar'ın kısa ünlü sesleri bile göstermek için bazı görülebilir harfleri

kullanmaları eğiliminden kaynaklanır. Bu eğilim, (bizim batılı tarzımızdan sonra) uzun ve kısa ünlü için bir ve aynı harfi kullanma boyutuna dahi götürüldü: Krş. *all* “hepsi” ve *an* “bir” Bkz. Dilb. s. 15, altta). Örn.: قيسلار ya da قيسلهلار Arapça yöntemlere uygun bir şekilde yazılırsa قيسلر olur.; بدن ينگ yerine بده نينگ ya da قد م يني ya da قد ميني yerine قد ميني gibi biçimler elbette açık yazım yanlışlarıdır. Eğer bu durum yazma okumalarında anımsanırsa bazı bilmecelelerin korunduğu görülür.

Zamma işareti (ˆ) çoğunlukla *î* sesine yaklaşan *ü* sesini göstermek için kullanılır. Bu nedenle دين “inanç, din” yerine دُين bulunur. Uygurlar’ın işitme duyularına göre *ü* sesi hemen hemen *î* sesine yakın görünür, (*din* yerine *dyün*). Bu yüzden uygulamada و ve ي dahi bazen yer değiştirir, örn.: ابرون *irün* = ايرين *irin*. Son *ü*, Uygurlarca hemen hemen İngilizcedeki son *y* gibi telaffuz edilir, İng. “very” sözcüğünde olduğu gibi; örn.: *ütri* sözcüğü, *ütry*³ şeklinde telaffuz edilir.

---

³ *telf.* *ütri*

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL DERGİSİ
BÖLÜM I.- TARİH, EDEBİYAT VB.

Bölüm I (1878) için
EKSTRA SAYI

Siyasi Temsilci R. B. Shaw tarafından Doğu Türkistan Dilinin (Yeni Uygurca) Sözlüğü. (Kaşgar'da Son Dönem Özel Görevdeki) H. M. Bengal Ordusunda Cerrah Bay J. Scully tarafından Kuşlar ve Bitkilerin İki Yeni Uygurca Sözlüğü İle Birlikte.⁴

abadçiliq = *avatçiliq* İL 59a a. İkamet edilen ya da ekili yer, Far. YUy. [آباد چیلیق] *ábád-chi-liq* 1]. *iki dilli Far. ābād* Steingass 3b. + YUy. +çiliq

abadliq = *avatliq* İL 59a a. ve s. İkamet edilen yer; ikamet edilen, ekili olan, Far. YUy. [آباد لیق] *ábád-liq* 1]. *iki dilli Far. ābād* Steingass 3b. + YUy. +liq

abdan İL ø, Krş. [اوبدان obdán 16] *obdan* İL 1165a s. İyi [آبدان ábdan 1]. **Far. ābadān** Steingass 6a.

abgar *ebgar* İL 67b (kötü durumda, çaresiz) s. Meşgul, vazifeli [آبگار ábgar 1]. **Far. āb-kār** Steingass 9b. (su taşıyıcısı)

abuz İL ø, s. Alim, çok okumuş, bilgili [ابوز abuz 1]. **Ar. ḥāfiẓ** Steingass 408b. (saklayan ya da koruyan kimse)

abuşqa = *avuşqa* İL 60a s. Yaşlı, yılca ileri [ابوشقا abushqa 1]. **ET abuška** ED 16b. → *aviçğa*: ED 6b.

ap İL ø, *áq* /Shaw àq/ “beyaz” sözcüğüne önden eklenen kuvvetlendirme eki [اپ ap 1]. **ET 1 ap/ep** ED 3a.

---

⁴ Shaw'un sözlüğünün ek kısmında yer alan *Turki Names of Birds / Turki Names of Plants* (209-226) kısımları çalışmada ele alınmamıştır.

apa *apa* İL 2b (anne) a. Abla [آپا ápa 1]. **ET** *aba:/l apa:/ebe:/epe:* ED 5a.

apartmaq İL ø, e. ettir. Alıp götürmək (*apár-máq*'tan) [اپارتماق apár't-máq 1]. - Krş. **ET** *al-* ED 124b. +*ip* + **ET** *bar-* ED 354a.

aparmaq *aparmaq* İL 2b e. geçl. Alıp götürmək (*alip-barma*<*k*→*q*>'ın kısaltılmış biçimi) [اپارماق apár-máq 1]. - Krş. **ET** *al-* ED 124b. +*ip* + **ET** *bar-* ED 354a.

aptab = *aptap* İL 3a a. Güneş, (Far. *aftab* yerine) [آپتاب àptáb 1]. **Far.** *āftāb* Steingass 79a.

aptaba = *aptova* İL 3b a. El yıkamada kullanılan disk şeklindeki leğen (Far. *aftaba* yerine) [آپتابه àptába 1]. **Far.** *āftāba* Steingass 79b.

Aptabaçi / Abtabaçi İL ø, a. Leğen taşıyan kimse: Hoqand hükümdar sarayında yüksek bir mevki sahibinin unvanı (Ruslar, *Autobaşi* biçiminde kullanır) [آپتابهچی Aptába-chi ya da Abtaba-chi 1]. *iki dilli Far.* *āftāba* Steingass 79b. + **YUy.** +*çi*

apqut *apqut* İL 4a a. Çizmenin arka kısmından topuğun üstü [اپقوت apqut 1].

at *at II* İL 4b, Krş. [آط át 2] a. Ad [آت àt 2]. **ET** *1 a:t (a:d)* ED 32b.

at *at I* İL 4b a. At [آت át 2]. **ET** *2 at* ED 33a.

[**at**] İL ø, Bkz. [ارت art 5] (Bkz.) ارت yerine [ات 2]. **ET** *art (?a:rd)* ED 200b.

ata *ata* İL 4b a. Baba [اتا atá 2]. **ET** *ata:* ED 40a.

atabeg İL ø, Bkz. *ata* İL 4b + *beg* İL 129a a. Atabey, bir aile veya kabilenin ilk atası, cet (bir Fars hükümdar sülalesinin adı) [اتابيك atá-beg 2]. - Krş. **ET** *ata:* ED 40a. (*ata:* maddesi içinde *ata beg/bég* olarak geçmektedir)

atadaş İL ø, s. Aynı babadan olan [اتاداش atá-dash 2]. - Krş. **ET** *ata:* ED 40a.

ataşmaq *ataşmaq I* İL 5a e. işt. Birlikte ad koymak; atamak, tayin etmek, herhangi bir kimseye hak kazandırmak, yetki vermek [اتاشماق át-a'sh-máq 2]. - Krş. **ET** *ata:- (a:da:-)* ED 42a.

atağ İL ø, Krş. [اتاق átáq 2] İL *ataq 5a* a. Şöhret, ün, yüksek ad, soyad, unvan; *aynu zamanda* lakap, takma ad [اتاغ átágh 2]. - Krş. **ET** *ata:- (a:da:-)* ED 42a.

atağlaşmaq İL ø, Krş. [اتاغلاشماق átáq-la'sh-máq 2] e. birl. Ad koymak için bir araya gelmek [اتاغلاشماق átágh-la'sh-máq 2]. - Krş. **ET** *ata:- (a:da:-)* ED 42a.

- ataglamaq** İL ø, Krş. [آتاقلاماق átáq-la-máq 2] e. geçl. Ad, soyad ya da lakap vermek [اتاغلاماق átágh-la-máq 2]. - Krş. **ET** *ata:- (a:da:-)* ED 42a.
- atagliq** İL ø, Krş. [اتاغليق átáq-liq 2] *ataqliq* İL 5a s. Adlı, adında, soyadlı [اتاغليق átágh-liq 2]. - Krş. **ET** *ata:- (a:da:-)* ED 42a.
- ataq** *ataq* İL 5a, Krş. [آتاغ átágh 2] a. *átágh* ile aynı anlamda [آتاغ átáq 2]. - Krş. **ET** *ata:- (a:da:-)* ED 42a.
- ataqlaşmaq** İL ø, Krş. [اتاغلاشماق átágh-la'sh-máq 2] e. birl. *átágh-la'sh-máq* /Shaw *átágh-lash-mák/* ile aynı anlamda [اتاغلاشماق átáq-la'sh-máq 2]. - Krş. **ET** *ata:- (a:da:-)* ED 42a.
- ataqlamaq** İL ø, Krş. [اتاغلاماق átágh-la-máq 2] e. geçl. *átágh-la-máq* ile aynı anlamda [اتاقلاماق átáq-la-máq 2]. - Krş. **ET** *ata:- (a:da:-)* ED 42a.
- ataqliq** *ataqliq* İL 5a, Krş. [اتاغليق átágh-liq 2] s. *átágh-liq* ile aynı anlamda [اتاغليق átáq-liq 2]. - Krş. **ET** *ata:- (a:da:-)* ED 42a.
- ataliq** = *atiliq* İL 8b a. Babanın yerini tutan kimse, koruyucu, özel hoca. Türkistan'da yüksek bir memur unvanı [اتاليق atá-liq 2]. **ET** *atalik* ED 59a.
- atamaq** = *atimaq* İL 8b e. geçl. Ad vermek, ad koymak [اتاماق át-a-máq 2]. **ET** *ata:- (a:da:-)* ED 42a.
- atanmaq** *atanmaq* İL 5b e. edl. Adlandırılmak, ad verilmek, meşhur olmak, ünlü olmak [اتانماق át-a'n-máq 2]. **ET** *a:tan- (a:dan-)* ED 61a.
- atbaş çay** İL ø, Bkz. *at I* İL 4b + *baş* İL 109a + *çay* İL 424a a. Kalıp çay gibi sıkıştırılmış olan (fakat büyük silindirlerin içine) bir çeşit çay [آتباش چاي atbásh-chái 2]. *iki dilli* **ET** 2 *at* ED 33a. + **ET** *baş/ba:ş* ED 375a. + **Çin.** *çay* (Bkz. *çay* (< **Çin.**) Jarring 64.)
- atturmaq** İL ø, Krş. [آتقورماق át-qur-máq 2] *atqurmaq* İL 6b, [آتقوزماق át-<k→q>uz-màq 2] *atquzmaq* İL 6b e. ettir. Attırmak, pamuk dövdürmek, pamuk attırmak (*át-máq'tan*) [آتتورماق át-tur-máq 2]. **ET** *attur-* ED 67a.
- atdaş** *atdaş* İL 6a, Krş. [اداش adásh 4] *adaş* İL 14a a. ve s. Adaş, aynı ada sahip olan [آتداش át-dásh 2]. **ET** *adaş/addaş* ED 72a.

- atquçi** *atquçi* İL 6b a. (*át-máq*'tan) Atıcı, vurucu; ya da *özl.* pamuk atan ya da döven kimse [أتقوچی át-qu-chi 2]. - Krş. **ET at-** ED 36a.
- atqurmaq** *atqurmaq* İL 6b, Krş. [أتتورماق át-tur-máq 2], [أتقوزماق át-<k→q>uz-màq 2] *atquzmaq* İL 6b e. ettir. *át-tur-máq* ile aynı anlamda (fakat *át-tur-máq* sözcüğünün “pamuk dövmek, pamuk atmak” özel anlamının dışında yalnızca “attırmak” anlamına sahiptir) [أتقورماق át-qur-máq 2]. - Krş. **ET attur-** ED 67a.
- atquzmaq** *atquzmaq* İL 6b, Krş. [أتتورماق át-tur-máq 2], [أتقورماق át-qur-máq 2] *atqurmaq* İL 6b e. ettir. *át-qur-máq* /Shaw at-qur-maq/ ile aynı anlamda [أتقوزماق át-<k→q>uz-màq 2]. - Krş. **ET attur-** ED 67a.
- atqulaq** *atqulaq* İL 6b a. Kav, kuru ve yanıcı madde olarak kullanılan bir tür ot [أتقولاق át-qu-làq 2]. *blş.* **ET 2 at** ED 33a. + **ET kulkak** ED 621a.
- atlamaq** = *atlimaq* İL 7a e. geçl. Karşıdan karşıya atlamak, karşıdan karşıya atlayarak geçmek [اتلاماق át-la-máq 2]. - Krş. **ET at-** ED 36a.
- atlandurmaq** *atlandurmaq* İL 7a e. ettir. Bacaklarını ayırarak kendisini bir şeye bindirmek, *yani* üstüne bastırıp geçirtmek [اتلاندورماق át-la'n-dur-máq 2]. **ET atlandur-** ED 59b.
- atlanmaq** = *atlanmaq* İL 7a e. geçs. *ya da* dön. Ata binmiş gibi bacakları birbirinden ayrı olmak, bacaklarını ayırarak bir şeye binmek, atın sırtına oturmak *ya da* çıkmak, at *ya da* başka bir hayvana binmek [اتلانماق át-la'n-màq 2]. **ET atlan-** ED 58a.
- atliğ** İL ø, Krş. (*madde 1 için*) [اتليق át-liq 3] *atliq I* İL 7a, (*madde 2 için*) *atliq II* İL 7a 1. a. Atlı, at binici, süvari; 2. s. Adlı, isimlendirilmiş [اتليغ át-lich 3]. (*madde 1 için*) **ET 2 atliğ** ED 55a.; (*madde 2 için*) *1 a:tlığ (a:dliğ)* ED 54b.
- atliq** *atliq I* ve *II* İL 7a, Krş. [اتليغ át-lich 3] *át-lich* /Shaw at-lich/ ile aynı anlamda [اتليق át-liq 3]. **ET 2 atliğ** ED 55a. ve *1 a:tlığ (a:dliğ)* ED 54b.
- atmaq** *atmaq* İL 7b e. geçl. Atmak, fırlatmak, ileriye doğru sürmek, ileriye doğru atmak, ateş etmek; *aynı zamanda* eğirmek, bükmek [اتماق át-máq 3]. **ET at-** ED 36a.
- atmiş** *atmiş* İL 7b, Krş. [آلتميش ált-mish 12] sy. Altmış (*ált-mish* /Shaw alt-miş/ yerine) [اتميش át-mish 3]. **ET altmiş** ED 130b.

- atiz** *étiz* İL 1281a a. Yatak *ya da* sulama için ayrılmış olan toprak parçası [آتیز átiz 3].
ET *atız* ED 73b.
- atişmaq** *étişmaq* İL 1281a e. işt. Birbirine atmak vb. [آتیشماق át-ish-màq 3]. ET *atış-*
ED 72b.
- atılmaq** *étilmaq* İL 1281b e. edl. Atılmak *ya da* ateş edilmek; (silah) patlamak, ateş
almak [آتیلماق át-il-màq 3]. ET *atıl-* ED 56a.
- aç** *aç* İL 10a s. Aç, “tok”un zıddı [آچ ách 3]. ET *1 a:ç (a:c)* ED 17a.
- iç** *iç* İL 1312b a. İç, iç taraf [آچ ich 3]. ET *iç* ED 17a.
- açarçiliq** *açarçiliq* İL 10b a. Kıtlık, açlık (? *ach-ár*'dan, *ách-máq* /Shaw àch-màq/'ın
sürekliliği) [آچارچیلیق áchár-chi-liq 3]. - Krş. ET *2 a:ç- (a:c-)* ED 19a.
- acratmaq** *acratmaq* İL 9a e. ettir. Bölmek, ayırmak [اجراتماق ajra-'t-máq 3]. ET *acrt-*
ED 68b.
- acraşmaq** *acraşmaq* İL 9a e. işt. Birbirinden ayrılmak [اجراشماق ajra-'sh-máq 3]. ET
acriş- ED 69a.
- acralmaq** *acralmaq* İL 9b e. edl. Bölünmek, ayrılmak [اجرالماق ajra-'l-máq 3]. ET
acril- ED 68b.
- acramaq** = *acrimaq* İL 9b e. geçs. Bölünmek, ayrılmak [اجراماق ajra-máq 3]. ET *acrt-*
ED 66b. (ayırmak)
- acriq** İL Ø, a. Ayrık otu (bu otun kökleri yeraltından gider) [اجریق ajriq 3]. ET *acrik* ED
65a.
- acu** = *éyiq* İL 1304b a. Siyah ayı [اجو aju 3]. ET *1 aqğ* ED 45b.
- açqu** = *açquç* İL 11b a. Anahtar *yani* açacak (*ách-máq* /Shaw àch-màq/'dan) [آچقو ách-
qu 3]. - Krş. ET *aç-* ED 18b.
- açliq** *açliq* İL 11b a. Açlık (*ách*'tan) [آچلیق ách-liq 3]. ET *a:çlık (a:çlık)* ED 26a.
- açmaq** *açmaq I* İL 12a e. geçl. Açmak [آچماق ách-máq 3]. ET *aç-* ED 18b.
- açmaq** *açmaq II* İL 12a e. geçl. Aç olmak [آچماق ách-máq 3]. ET *a:ç- (a:c-)* ED 19a.
- açuq** İL Ø, Krş. [آچیق áchiq *ya da* آچوق áchuq 3] *éçiq* İL 1283a, [اچوق uchuq 19]
oçuq İL 1171b eyl. s. Açık [آچوق áchuq 3]. ET *açuk* ED 22b.

- açitmaq** *əçitmaq* İL 1282b e. ettir. Acıtmak ya da ekşitmek (Bkz. *achi-ma<k→q>*) [{ق ← ك} اچیتما ach-it-ma<k→q> 3]. ET *açıt-* (?*acı-*) ED 21a.
- açışmaq** *əçişmaq I* İL 1282b e. işt. Birbirini açmaq ya da birbiri ilə açılmak [اچیشماق ách-ish-màq 3]. ET *I açış-* ED 31b.
- açışmaq** İL ø, e. işt. Birlikte ekşi duruma getirilmək (Bkz. *achi-ma<k→q>*) [اچیشماک {ق ← ك} ach-ish-ma<k→q> 3]. ET *2 açış-* (?*acış*) ED 31b.
- açığ** = *aççıq* İL 10b s. Ekşi, acı, öfkeli [اچیغ achigh 3]. ET *I açığ* (?*acığ*) ED 21b.
- açığ taş** İL ø, Krş. [اچیق تاش achiq-tash 3] a. Şap [اچیغ تاش achigh-tásh 3]. *blş.* ET *I açığ* (?*acığ*) ED 21b. + ET *2 ta:ş* (?*d-*) ED 557a.
- açıqlatmaq** İL ø, e. ettir. Öfkələndirmək [اچیغلتماق achigh-la't-máq 3]. - Krş. ET *I açığ* (?*acığ*) ED 21b.
- açıq / açuq** = *əçiq* İL 1283a, Krş. [اچوق àchuq 3], [اوچوق uchuq 19] *oçuq* İL 1171b s. Açık [اچیق áchiq ya da اچوق áchuq 3]. ET *açuk* ED 22b.
- açıqlıq** = *eçiqliq* İL 1283a / *oçuqluq* İL 1172a a. Açıklık, samimiyet, iyi huy [اچیق لیق áchiq-liq 3]. ET *2 açıqlıq* ED 23b.
- açıq taş** İL ø, Bkz. *aççıq* İL 10b + *taş I* İL 258a, Krş. [اچیغ تاش achigh-tásh 3] a. Şap [اچیق تاش achiq-tash 3]. *blş.* ET *I açığ* (?*acığ*) ED 21b. + ET *2 ta:ş* (?*d-*) ED 557a.
- açıqmaq** = *açmaq II* İL 12a e. geçs. Acıkmak [اچیقماق áchiq-màq 3]. ET *açık-* (*a:cık-*) ED 23a.
- açılmaq** *əçilmaq* İL 1283a e. edl. Açılmak [اچیلماق ách-il-máq 4]. ET *açıl-* ED 26b.
- açımaq** *əçimaq* İL 1283b e. geçs. Ekşi olmak; acımaq (yara için) [{ق ← ك} اچیتما achima<k→q> 4]. ET *açı-* (?*acı-*) ED 20b.
- ahta** *ahta* İL 12b, Krş. [اқта áqta 11] s. Hadım edilmiş, kısırlaştırılmış [اکتا ákhta 4]. **Moğ.** *agta* Les. 15b. (iğdiş edilmiş beygir; hadım edilmiş, kısırlaştırılmış)
- ahtaçi** İL ø, a. Hadım eden, kısırlaştırılan kimse, Far. YUy. [اکتاچی ákhta-chi 4]. *iki dilli* Far. *āhta, ahta* Steingass 24b. + YUy. +ç*i*

ahtartmaq = *ahturtmaq* İL 12b, Krş. [أقتارتماق áqtar-’t-máq 11] e. ettir.

Araştırtmak ya da aratmak [أختارتماق ákhtar-t-máq 4]. - Krş. **ET** *ağtar-* (*ahtar-*) ED 81b. (dönmek, döndürmek, çevirmek, yuvarlanmak, yuvarlamak)

ahtarişmaq = *ahturuşmaq* İL 12b e. işt. Birbirini araştırmak [أختاريشماق ákhtar-ish-máq 4]. - Krş. **ET** *ağtar-* (*ahtar-*) ED 81b. (dönmek, döndürmek, çevirmek, yuvarlanmak, yuvarlamak)

ahtarmaq = *ahturmaq* İL 12b, Krş. [أقتارماق áqtar-màq 11] e. geçl. Araştırmak, aramak, [أختار{ر}ماق ákhtar-máq 4]. **ET** *ağtar-* (*ahtar-*) ED 81b. (dönmek, döndürmek, çevirmek, yuvarlanmak, yuvarlamak)

aşşam *aşşam* İL 13a (akşam; geç, gece vakti) bel. Geçen gece, dün akşam [أخشام ákhsham 4]. **ET** *aşşam* ED 96b.

aşşamliq *aşşamliq* İL 13a (s. Bir akşam olan, bir akşam devam eden) a. Bu günün akşamı, bu akşam [أخشام ليق ákhsham-liq 4]. - Krş. **ET** *aşşam* ED 96b.

aqlat = *eqlat* İL 74a a. Süprüntü, çöp [اخلات akhlát 4]. **Ar.** *aqlāt* Steingass 26a. (Karışımlar, çeşitler)

ağurmaq İL ø, e. geçl. Bağırmaq, yüksek sesle çağırmaq [أخورماق akhur-máq 4].

adaş *adaş* İL 14a, Krş. [أتداش át-dásh 2]. *atdaş* İL 6a a. Adaş, (daha özel anlamıyla) arkadaş, yoldaş (أتداش /Shaw انداش / yerine) [اداش adásh 4]. **ET** *adaş/addaş* ED 72a.

adaşmaq *adaşmaq* İL 14a e. geçs. Yolunu şaşırmaq, yolunu kaybetmek [اداشماق adash-máq 4]. **ET** *adş-* ED 72b.

adra qalsun İL ø, (eylemin parçası⁵) İhtimal dışı olsun, tanrı uzak tutsun {lanet, beddua}, Kaz. [أدرا قالسون adra-qálsun 4]. *blş.* **ET** *adri-* ED 63b. ve **ET** *kal-* ED 615b.

adamçiliq İL ø, a. İnsanlık, şefkat, şefkatlilik, Far. YUy. [أدمچي لي {ك ← ق} adam-chi-li<k→q> 4]. *iki dilli* **Ar.** Steingass *ādam* 29a. + **YUy.** +çiliq

adir *edir* İL 1284a a. Engebeli, bozuk arazi [ادير adir 4]. **Moğ.** *adar* 4 Les. 10b.

adim *adim* İL 17a a. Adım [أديم ádim 4]. - Krş. **ET** *at-* ED 36a.

⁵ eylemin parçası: (doğrusu) *birleşik eylem*

adimlaşmaq İL ø, e. işt. Adımlaşmak, birbirine karşı adım atmak [أدیملاشماق ádim-la-’sh-máq 4]. - Krş. **ET** *at-* ED 36a.

adimlamaq İL ø, e. geçs. Adımlamak, adım atmak [أدیملاماق ádim-la-máq 4]. - Krş. **ET** *at-* ED 36a.

ar (er) *er* İL 76a, Bkz. [أیر er 31] a. ve s. Erkek, erkeğe ait, eril (Bkz. أیر [är [ër] 4]. **ET** *er* ED 192a.

ara *ara I* İL 17a a. Orta, orta yer, ara (sık sık +*da* eki ile belirteç olarak kullanılır). Deyimler: *Araga tüşmak* “karışmak, araya girmek”; *araga salmaq* “iki şeyin arasına koymak”; *araga kirmek* “karışmak, müdahale etmek, araya girmek” [أرا ára 4]. **ET** *ara: (?a:ra:)* ED 196a.

araba İL ø, Krş. [أربا árba 5] a. Atlı yük arabası (genellikle iki tekerlekli ve iki şaftlı olan) [أرابة áraba 4] **Ar.** ‘*arāba* Steingass 841a.

araçalamaq = *ariçilamaq* İL 23a (birbiriyle çekişen ya da mücadele edenleri ayırmak; arasından geçip yürümek) e. Ayırmak [أراچالماق ára-cha-la-máq 4]. - Krş. **ET** *ara: (?a:ra:)* ED 196a.

arada *arida* İL 23a bel. ve snt. Ortada, arada, ortasında, arasında [أراده ára-da 4]. - Krş. **ET** *ara: (?a:ra:)* ED 196a.

aral *aral* İL 18a a. Ada (*ára* “ara, orta”nın edilgen biçimi olup olmadığı şüphelidir) [أرال árál 4]. **Moğ.** *aral* Les. 48b. / *Shaw’a göre olası çözümleme için Krş. ***ET** *ara: (?a:ra:)* ED 196a.

aralatmaq = *arilatmaq* İL 23b e. ettir. Ziyaret ettirmek, yoklatmak ya da denetlettirmek (Bkz. *ára-la-má<k→q>* /Shaw *ara-la-màq/*) [أرالاتماق ára-la-t-màq 4]. - Krş. **ET** *ara:la:-* ED 231a.

aralaş = *arilaş* İL 23b bel. Ortaya doğru, birbirine karıştırmış olarak, şaşkınca [أرالاش ára-lash 4]. - Krş. **ET** *ara: (?a:ra:)* ED 196a.

aralaştırmaq = *arilaştırmaq* İL 23b e. ettir. Karıştırmak [أرالاشتورماق ára-lash-tur-máq 5]. - Krş. **ET** *ara: (?a:ra:)* ED 196a.

aralaşmaq = *arilaşmaq* İL 24a e. geçs. Birbirine karışmak [أرالاشماق ára-lash-máq 5]. - Krş. **ET** *ara: (?a:ra:)* ED 196a.

aralamaq = *arilimaq* İL 24a, Krş. [آرالاتماق ára-la-t-màq 4] e. geçl. Denetlemek [آرالاماق ára-la-má<k→q> 5]. **ET** *ara:la:-* ED 231a.

araliq = *ariliq II* İL 24a a. Rüşvet, hediye (*ara-ga* “araya” giren kimseye verilen) [آراليق ára-liq 5]. **ET** *aralık* ED 230b. (orta, ara)

aram almaq İL ø, Bkz. *aram* İL 18a + *almaq* İL 50a e. Dinlenmek, yatmak, Far. YUy. [آرام آلاماق áram-álmáq 5]. *iki dilli Far. ārām* Steingass 32b. + **ET** *al-* ED 124b.

aramadan İL ø, a. Yaprakları çay yapımında kullanılan uzun ağaç [آرامدان àramadàn 5].

aran *ayran* İL 63a a. Yayık ayranı [آران árán 5]. **ET** *ayra:n* ED 276a.

aran *aran* İL 18b bel. İstemeyerek, gönülsüzce, zorla [اران ārān (*telf.* eren) 5]. - Krş. **ET** *erin-* (?*érin-*) ED 235a.

arpa *arpa* İL 18b a. Arpa [آرپا árpa (çoğunlukla *telf.* ápá 5)]. **ET** *arpa:* ED 198b.

arba İL ø, Bkz. [آرابة áraba 4] a. Atlı yük arabası, dört tekerlekli yük arabası (Bkz. *áraba*) [آربا árba 5]. **Ar.** ‘*arāba* Steingass 841a.

arbatmaq İL ø, e. ettir. Büyü yaptırmak (yaraları vb. yi tedavi etmek amacıyla) [آربات {م}اق árba’-t-máq 5]. - Krş. **ET** *arva:-* ED 199a.

arbaşmaq İL ø, e. işt. Bir hastalığın zannedilen nedenlerine karşı büyüülü sözler söylemek, birlikte büyüülü sözler söylemek [آرباشماق árba’-sh-máq 5]. - Krş. **ET** *arva:-* ED 199a.

arbaq İL ø, a. Yılan ısırıklarının iyileşmesi ya da havalanın güzel olması için söylenen büyüülü söz [آرباق árba’q 5]. - Krş. **ET** *arva:-* ED 199a.

arbaqçi İL ø, a. Yaraların iyileşmesi ya da havalanın güzel olması için büyüülü sözler söyleyen kimse [آرباقچي arbáq-chi 5]. - Krş. **ET** *arva:-* ED 199a.

arbamaq İL ø, e. geçl. Isırıkların iyileşmesi ya da havalanın güzel olması için büyüülü sözler söylemek [آرباماق arba-máq 5]. Krş. **ET** *arva:-* ED 199a.

art İL ø, Krş. [آت at] a. Alçak geçit, su ayırım yeri *ya da* boşaltma havzası, suyun yükselme yeri. *Sık sık birleştirmelerde kullanılır, örn.:* Kizil-art, Muz-art vb. ve sık sık *at* şeklinde telaffuz edilir ve yazılır [آرت art 5]. **ET** *art* (?*a:rd*) ED 200b.

artmaq *artmaq II* İL 19a e. geçl. Yükleme (at, atlı yük arabası vb. ye) [آرتماق árt-màq 5]. **ET 1 art-** (*ard-*) ED 201b.

artmaq *artmaq I* İL 19a e. geçs. Artmak, geçmek, aşmak [آرتماق árt-màq 5]. **ET 2 art-** ED 201b.

artturmaq *artturmaq I ve II* İL 19a e. ettir. **1.** Yükleme; **2.** Arttırmak [آرتتورماق árt-tur-màq 5]. (*madde 1 için*) **ET artur-** ED 209b. ve (*madde 2 için*) **ET 2 artur-** ED 210a.

artuğraq İL ø, s. Daha çok, daha fazla (*ártugh /Shaw artugh/* “çok, fazla” sözcüğünün üstünlük derecesi) [آرتوغراق ártugh-ràq 5]. **ET artukrak** ED 211b.

artuq *artuq* İL 19a s. Fazla, çok (*árt-màq /Shaw ártmàq/'dan*) [آرتوغ ártugh ya da آرتوق ártuq 5]. **ET artuk** (?*artok*) ED 204b.

artuqluq *artuqluq* İL 19b a. Nicelik, büyük miktar (çokluk) [آرتوقلوق ártuq-luq 5]. **ET artukluk** ED 211b.

artış = *artuç* İL 19a Krş. [آرچا árcha 6] *arça* İL 20a a. Boylu ardıç “*Juniperus excelsa*”, Hk. [آرتیش ártísh 5]. **ET artuç** (?*arduç*) ED 204a.

artışmaq *artışmaq II* İL 19b e. birl. Yüklemede birbirine yardım etmek (*árt-màq /Shaw artmàq/'dan*) [آرتیشماق árt-ish-màq 5]. **ET artuş-** (*arduş-*) ED 210b.

artilmaq *artilmaq* İL 19b, Krş. [آرتینماق art-in-màq 6] e. edl. Yüklenecek, yüklü olmak (*yük, ağırlık için söylenir*); (insanın) atın sırtına oturmadan, ona bağlı olarak götürülmek [آرتیلماق art-il-màq 6]. **ET artıl-** (*ardıl-*) ED 209a.

artinmaq İL ø, Krş. [آرتیلماق art-il-màq 6] *artilmaq* İL 19b e. dön. *art-il-màq* ile aynı anlamda [آرتینماق art-in-màq 6]. **ET artın-** (*ardın-*) ED 209b.

arça *arça* İL 20a, Bkz. [آرتیش ártísh 5] a. Boylu ardıç (Bkz. *ártísh*) [آرچا árcha 6]. **ET arça** ED 200b.

arçitmaq İL ø, e. ettir. Temizlemek vb., (Bkz. *árchi-mak /Shaw archi-mak/*) [آرچیتماق árch-i-t-ma<k→q> 6]. - Krş. **ET arit-** ED 207b.

arçışmaq İL ø, e. iş. Birlikte temizlemek (Bkz. *árchi-mak /Shaw archi-mak/*) [آرچیشتماق árch-i-sh-ma<k→q> 6]. - Krş. **ET arituş-** ED 213a.

arçimaq İL ø, e. geçl. Temizlemek, engellerden kurtarmak, kabuğunu soymak (meyve için) [آرچیمماق árch-i-ma<k→q> 6]. - Krş. **ET arit-** ED 207b.

arzançiliq = *erzançiliq* İL 77a a. Ucuzluk, bolluk, Far. YUy. [ارزانچي ليقي arzán-chi-liq 6]. *iki dilli Far. arzān* Steingass 36a. + YUy. +çiliq

arzanliq İL ø, a. Ucuzluk, bolluk, Far. YUy. [ارزانليق arzán-liq 6]. *iki dilli Far. arzān* Steingass 36a. + YUy. +liq

arzitmaq İL ø, e. ettir. Sevindirmek, memnun etmek [ارزيتماق arzi-t-máq 6]. *blş. Far. ārzū* Steingass 36b. + ? YUy.

arzişmaq İL ø, e. işt. Birbirinden memnun olmak, birbirinden razı olmak [ارزیشماق arzi-sh-máq 6]. *blş. Far. ārzū* Steingass 36b. + ? YUy.

arzimaq = *erzimek* İL 77b (uygun gelmek, uyumlu olmak) e. geçs. Memnun olmak, razı olmak (kişiye getirilen *gá* “yaklaşma-verme” durum eki ile kullanılır) [ارزيماق arzi-máq 6]. *blş. Far. ārzū* Steingass 36b. + ? YUy.

arşlan *arşlan* İL 21a a. Aslan [ارشلان arşlân 6]. **ET** *arşla:n* ED 238a.

arğa İL ø, a. Çare, yardım, hareket yöntemi [ارغا argha 6]. **Moğ.** *arga* Les. 51a.

argasez İL ø, s. Çaresiz, talihsiz [ارغاسيز argha-sêz 6]. - **Moğ.** *arga* Les. 51a. + YUy. +sız

argamçi İL ø, Krş. [ارغمچين arghamchin 6], [اغرامچي yerine ارغمچي aghramchi 10] a. İp, halat (*arghamchin* yerine) [ارغمچي arghamchi 6]. **Moğ.** *argamçi* Les. 52 a

argamçin İL ø, Krş. [ارغمچي arghamchi 6], [اغرامچي yerine ارغمچي aghramchi 10] a. İp, halat [ارغمچين arghamchin 6]. **Moğ.** *argamçi* Les. 52a.

argümaq = *argümaq* İL 21b a. Büyük at, savaşta kullanılan at, süvari atı [ارغوماق arghumáq 6]. **Moğ.** *argamaq* Les. 52a.

arqa *arqa* İL 21b a. Arka, geri [آرقا árqa 6]. **ET** *arka:* ED 215b.

arqasida İL ø, snt. Geri, sonra (*harf.* arkasında) [آرقاسيده árqa-sí-da 6]. - Krş. **ET** *arka:* ED 215b.

arqağ İL ø, Krş. [آرقاق árqaq 6] *arqaq* İL 22a, [آرقاو árqaò 6] a. Atkı, argaç (kumaş), mekiğin yanında yerleştirilmiş olan çapraz iplikler [آرقاغ árqağh 6]. **ET** *arka:ğ* ED 216a.

arqaq *arqaq* İL 22a, Krş. [آرقاغ árqağh 6], [آرقاو árqaò 6] a. *árqağh* ile aynı anlamda [آرقاق árqaq 6]. **ET** *arka:ğ* ED 216a.

arqalamaq İL ø, e.⁶ **1.** Sirtında taşımak; **2.** Desteklemek [آرقالاماق árqa-la-máq 6]. - Krş. ET *arka*: ED 215b.

arqalanmaq İL ø, e. edl. dön.⁷ Desteklenmek vb. [آرقالانماق árqa-la'n-máq 6]. ET *arkalan*- ED 220a.

arqan *arqan* İL 22a a. İp, halat, Kaz. [آرقان árqan 6].

arqao İL ø, Krş. [آرقاق árqáq 6] *arqaq* İL 22a, [آرقاغ árqágh 6] a. Atkı, argaç, Kaz. [آرقاو árqào 6]. ET *arka*:ğ ED 216a.

arka = *erke* İL 78a a. Çok sevilen, gözde çocuk [آرکا árka (*telf.* érka) 6]. Moğ. *erke* Les. 328b.

ar (er) *er* İL 76a a. Erkek olan kimse, er kişi [آرکیشی ár (er) kishi 6]. - Krş. ET *1 er* ED 192a. + ET *kişi*: ED 752b.

arkak *erkek* İL 78a a. Erkek (hayvanlar ve insanoğlu için) [آرکاک árkak 7]. ET *erkek* ED 223b.

armaq İL ø, e. geçl. Ayırmak, bölmek [آرماق ár-máq 7]. ET *adr*- ED 66b.

armanliq İL ø, s. İstekli, arzu eden, çok arzulu olma sorununa sahip olan, Far. YUy. [آرمانلیق ármán-liq 7]. *iki dilli Far.* Steingass 39a. *ármán* + YUy. *+liq*

arman İL ø, a. Bir tür uzun ot, yabani ot, zararlı ot [آرمن árman 7].

arütmaq İL ø, Krş. [آریتماق arit-máq 7] e. ettir. Temizlemek, ovarak temizlemek; (meyve, sebze, ağaç vb. nin kabuğunu soymak) [آرؤتماق arü'-t-máq 7]. ET *arut*- ED 207b.

aruğ İL ø, Krş. [آرؤق aruq 7] *aruq* İL 1176a, [آرؤق üruq 21] *oruq I* İL 1176a, [آرؤق áriq 7] (*madde 2*) eyl. s. Zayıf, sıska, işe uygun durumda olmayan (aru-máq'tan) [آرؤغ arugh 7]. ET *aruk* (*a:rok*) ED 214a.

aruq *aruq* İL 1176a, Krş. [آرؤغ arugh 7], [آرؤق üruq 21] *oruq I* İL 1176a, [آرؤق áriq 7] (*madde 2*) s. Zayıf, sıska, işe uygun durumda olmayan (aru-máq'tan) [آرؤق aruq 7]. ET *aruk* (*a:rok*) ED 214a.

⁶ e. : eylemin *geçişli* olduğu belirtilmemiştir.

⁷ Shaw sözcüğün türü için (*v. p.*)'yi kullanmıştır. Ama *p.*'nin neyin kısaltması olduğu bulunamadığı için eylem dönüşlülük çatası ile verilmiştir.

aruqçiliq İL ø, a. Zayıflık, sağlıksızlık [اروقچي ليق aruq-chi-liq 7]. - Krş. ET *arukluk* ED 218b.

aruqliq = *oruqluq I* İL 1176a a. Zayıflık, sağlıksızlık [اروق ليق aruq-liq 7]. ET *arukluk* ED 218b.

arumaq İL ø, e. geçs. Yorulmak, yorgun olmak [اروماق aru-mâq 7]. ET *I a:r-* ED 193a.

arünmaq İL ø, Krş. [اريلماق ari'l-mâq 7] e. edl. Temizlenmek, arınmak [ارونماق ári'n-mâq 7]. Krş. ET *arm-* ED 235a.

ari İL ø, a. Yaban arısı [اري ari 7]. ET *ari:* ED 196b.

ari İL ø, Bkz. [ناري nari 185] *nèri III6b 1.* bağ. Dahası, ayrıca, gerçekte; **2.** snt. Arı, temiz ötesinde (Bkz. *nari*) [اري ári 7]. (*madde 2 için*) ET *I ariğ* ED 213b.

aritmâq İL ø, Bkz. [اروتماق arü'-t-mâq 7] e. geçl. Temizlemek (Bkz. *ariü't-mâq* /Shaw arü-tmâq/), temizletmek [اريتماق arit-mâq 7]. ET *arit-* ED 207b.

arimaq İL ø, e. geçs. Temiz olmak [اريماق ari-mâq 7]. ET *ari:-* ED 207b.

ariğ (*madde 1 için*) *èriğ* İL 1285b, Krş. (*madde 1 için*) [أريق äriq (*telf. eriq*) 7] (*madde 2*), (*madde 2 için*) [أريق áriq 7] (*madde 1*) *èriq* İL 1286a **1.** s. Temiz, arı (*ari-mâq* /Shaw arimâq/'dan); **2.** a. Yapay su yolu, kanal [اريج arigh 7]. (*madde 1 için*) ET *I ariğ* ED 213b.; (*madde 2 için*) ET *arik* ED 214a.

ariğlatmaq = *èriğdatmaq* İL 1285b e. Temizletmek [اريجلاتماق arigh-la't-mâq 7]. - Krş. ET *ariğla:-* ED 219b.

ariğlaşmaq = *èriğdaşmaq* İL 1285b e. işt. Birlikte temizlemek *ya da* birbirini temizlemek [اريجلاشماق arigh-la'sh-mâq 7]. - Krş. ET *ariğla:-* ED 219b.

ariğlamaq = *èriğdimaq* İL 1286a, Krş. [أريقلاماق ariq-la-mâq 7] e. geçl. Temizlemek [اريجلاماق arigh-la-mâq 7]. ET *ariğla:-* ED 219b.

ariq İL ø, Krş. (*madde 2 için*) [اريج arigh 7] (*madde 1*) *èriğ* İL 1285b **1.** a. Tam, bütün; **2.** s. Temiz [أريق äriq (*telf. eriq*) 7]. - (*madde 2 için*) Krş. ET *I ariğ* ED 213b.

ariq (*madde 1 için*) *èriq* İL 1286a, Krş. (*madde 2 için*) [اريج arigh 7] (*madde 2*), (*madde 2 için*) [اروق aruq 7] *aruq* İL 1176a, (*madde 2 için*) [أروق üruq 21] *oruq I* İL 1176a, (*madde 2 için*) [أروغ arugh 7] **1.** a. Su yolu, küçük kanal; **2.**

Zayıf [أريق أريق 7]. (*madde 1 için*) ET *arık* ED 214a.; (*madde 2 için*) ET *aruk* (*a:rok*) ED 214a.

arıqlamaq İL ø, Krş. [اريقلاماق arigh-la-máq 7] *érigdimaq* İL 1286a e. 1. (*arigh-la-máq* /Shaw arigh-la-màq/ ile aynı anlamda); 2. Zayıflamak, işe uygun olmayacak duruma gelmek [اريقلاماق ariq-la-máq 7]. (*madde 1 için*) ET *arıqla:-* ED 219b.; (*madde 2 için*) ET *arukla:-* ED 219b.

arıqliq İL ø, a. 1., Temizlik, arılık; 2. Zayıflık [أريق ليق ariq-liq 7]. (*madde 1 için*) ET *arıqlık* ED 218b. (*madde 2 için*) ET *arukluk* ED 218b.

ürük İL ø, a. Dışına ayrılmış, ayıklanmış şey *ya da* büyüklüğüne göre seçilmiş şey [أريك 7]. Krş. **Moğ.** *irge-* Les. 414b.

ürüklamak İL ø, e. geçl. Dışına ayırmak, ayıklamak *ya da* büyüklüğüne göre seçmek [أريك {لا} ماك 7]. Krş. **Moğ.** *irge-* Les. 414b.

arılmaq İL ø, Krş. [أرونماق árü'n-máq 7] e. edl. Temizlenmek, arınmak [اريلماق ari'l-máq 7]. - Krş. **ET** *arın-* ED 235a.

arılmaq İL ø, e. edl. Ayrılmış, bölünmüş olmak (*ár-máq* /Shaw àr-màq/'dan) [أريلماق ár-il-màq 7]. - Krş. **ET** *adrıl-* ED 68b.

orim = *örüm* İL 1230a (dal dal olan şeylerin birbirine eklenip örülmesi ile oluşan her bir bölük; örülen nesnelere miktarını bildirir; Uygur geleneğinde 'düğün') a. Göreve başlama töreni, herhangi bir işe başlarken yapılan alışıl gelmiş tören [أريم 7]. **ET** *orum* ED 231b. (hasat zamanı)

ürimçik İL ø, Krş. [أريمچيك irimchik 34] *irimçik* İL 1322a a. Peynir [أريمچيك 7].

üz / iz iz İL 1322a s. Ayak izi, iz [أز üz *ya da* iz 7]. **ET** *i:z* (?i:z) ED 277a.

az az İL 24b s. ve bel. Az, küçük; çok olmayan [أز áz 7]. **ET** *1 a:z* ED 277a.

azada azade İL 25a (geniş; hür, serbest) s. Temizce giyinmiş, temiz, süslü, görünüşüne dikkat eden, Far. [أزادة ázáda 8]. **Far.** *ázada* Steingass 42b.

azar birmek İL ø, Bkz. *azar* İL 25b + İL *bermek* 126b blş. e. Azarlamak, kötüye kullanmak, paylamak, Far. YUy. [أزار بيرماك ázár bir-mak 8]. *iki dilli* **Far.** *azar* Steingass 43b. + **ET** *bê:r-* ED 354b.

- azaq** İL ø, s. (aynı zamanda *ad* olarak da kullanılır) Alçak, alçak yer, daha alçak [أزاق ázáq 8]. Krş. **ET 1 a:z** ED 277a. +aq (Bkz. OTWF I, 40)
- azaytmaq** *azaytmaq* İL 25b e. ettir. Azaltmak, eksiltmek [أزایتماق áz-ai't-máq 8]. - Krş. **ET 1 a:z** ED 277a.
- azaymaq** *azaymaq* İL 25b e. geçs. Azalmak, eksilmek, daha az hale gelmek [أزایماق áz-ái-máq 8]. - Krş. **ET 1 a:z** ED 277a.
- izdamak** = *izdimek* İL 1324b e. geçl. Aramak (*iz*'den) [ازداماك izda-mak 8]. **ET iste:-** ED 243a.
- azdurmak** *ezdürmek* İL 80a e. geçl. ettir. Bir şeyi birine kırdırmak ya da yırttırmak [ازدورماك az-dur-mak 8]. - Krş. **ET ez-** ED 279b. (turmalamak)
- azdurmaq** *azdurmaq* İL 25b, Krş. [ازغورماق az-ghu'r-máq 8], [أزیقتورماق áziq-tur-máq 8] *éziqturmaq* İL 1286b e. geçl. ettir. Yolunu kaybettirmek, yolunu şaşırttırmak [ازدورماق az-dur-má<k→q> 8]. - Krş. **ET azğur-** ED 283b.
- azraq** İL ø, s. ve bel. Daha küçük, daha az; aşağı bir derecede [أزراق áz-ráq 8]. **ET azrak** ED 289b.
- azğaq** *azğaq* İL 26a a. Yolunu sık sık kaybeden kimse [أزغاق áz-gháq 8]. - Krş. **ET azğa:n** ED 283b.
- azğal** = *azgal* İL 26a, Krş. [أزما ázma 8] *azma II* İL 26b a. İstikrarsız su yolu, selin toprağı yarmasıyla oluşan derin su yolu (su kendi yatağı dışına çıktığı zaman görülür) [أزغال áz-ghál 8]. *blş. Far. az* Steingass 40b. (-den; -(n)in; için; yanında) + **Far. ğāl** Steingass 879a. (yuvarlanma, çamur içinde yuvarlanma; sığırların konulduğu mağara, oyuk, in, tilki deliği) (Krş. **Far. şigāl** Steingass 756b.)
- azğan** *azğan* İL 26a a. Dikenli çalı ya da ağaç [أزغان áz-ghan 8]. **ET azğa:n** ED 283b. (yaban gülü)
- azğana** *azğine* İL 26a s. ve bel. Minicik, ufacık, küçük [أزغنه áz-ghana 8]. **ET azkıña:** ED 284b.

azğurmaq İL ø, Krş. [ازدورماق az-dur-má<k→q> 8] *azdurmaq* İL 25b, [ازیقتورماق áziq-tur-máq 8] *éziqturmaq* İL 1286b e. geçl.⁸ Yolunu kaybettirmek, yolunu şaşırttırmak [ازغورماق az-ghu'r-máq 8]. **ET** *azğur-* ED 283b.

azğuşmaq İL ø, e. birl. Birlikte yolunu kaybetmek [ازغوشماق az-ghu'sh-máq 8]. - Krş. **ET** *a:z-* ED 279a.

azğun *azğun* İL 26a (Yoldan çıkan, doğru yoldan ayrılan kişi ya da canlı) a. İnsanların yolunu kaybetmesine neden olan birtakım etkiler (Taklamakan çölünde görülen yöresel bir batıl inanç) [ازغون az-ghun 8]. **ET** *azğun* ED 283b.

azalda *ezelde* İL 79b bel. Ezelden, başlangıcı olmayan geçmiş zamandan Ar. YUy. [ازل azal-da 8]. *iki dilli Ar. azal* Steingass 44b. + YUy. +*da*

azma *azma II* İL 26b, Bkz. [ازغال áz-ghál 8] *azgal* İL 26a a. (Bkz. *áz-ghál* /Shaw âzghal/) [ازما ázma 8]. Krş. **ET** *a:z-* ED 279a.

azmaq *azmaq* İL 26b e. Yolunu kaybetmek, yolunu şaşırmak [ازماق az-máq 8]. **ET** *a:z-* ED 279a.

azmallamaq İL ø, e. geçl. Arzulamak, istemek [ازماللاماق ázmal-la-máq 8]. *iki dilli Far. ârzūmand* Steingass 36b. + YUy. +*lamaq*

azu İL ø, Krş. [أزوق ázuq 8] *éziq* İL 1286b, [أزوغ ázugh 8] a. Azı dişi, öğütücü diş, fildişi, Kaz. [أزو ázu 8]. **ET** *azığ* ED 283a.

azuğ İL ø, Krş. [أزوق ázuq 8] *éziq* İL 1286b, [أزو ázu 8] a. Azı dişi, öğütücü diş, fildişi, Kaz. [أزوغ ázugh 8]. **ET** *azığ* ED 283a.

azuq = *éziq* İL 1286b, Krş. [أزوغ ázugh 8], [أزو ázu 8] a. Azı dişi, öğütücü diş, fildişi, Kaz. [أزوق ázuq 8]. **ET** *azığ* ED 283a.

azuq İL ø, a. Gündelik yiyecek [أزوق ázuq 8]. **ET** *1 azuk* ED 283a. (yolculuk için hazırlanan yiyecek)

aziqturmaq *éziqturmaq* İL 1286b, Krş. [ازدورماق az-dur-má<k→q> 8] *azdurmaq* İL 25b, [ازغورماق az-ghu'r-máq 8] e. geçl. ettir. Yolunu kaybettirmek [ازیقتورماق áziq-tur-máq 8]. - Krş. **ET** *a:z-* ED 279a.

⁸ geçişli eylem: (doğrusu) *ettirgen eylem*

- aziqışmaq** *éziqışmaq* İL 1286b e. birl. Birlikte yolunu kaybetmek, yolunu şaşırmaq [أزيقشماق áziq-ish-máq 8]. - Krş. **ET** *a:z-* ED 279a.
- aziqmaq** *éziqmaq* İL 1286b e. Yolunu kaybetmek, yolunu şaşırmaq [ك ← ق { مق}] [أزيق-máq 8]. - Krş. **ET** *a:z-* ED 279a.
- asanraq** İL ø, s. Daha kolay, Far. YUy. [أسانراق ásán-ráq 8]. *iki dilli* **Far.** *āsān* Steingass 47a. + YUy. +*raq*
- asanliq** *asanliq* İL 28a a. Kolaylık, rahat, huzur, Far. YUy. [أسانليق ásán-liq 8]. *iki dilli* **Far.** *āsān* Steingass 47a. + YUy. +*liq*
- asta** *asta* İL 28b bel. Yavaşça, sessizce (Ar. *ahista* yerine) [آستا ásta 9]. **Far.** *āhista* Steingass 124b.
- usta** *usta* İL 1209a a. Usta, bir zanaatı gereği gibi öğrenmiş olan ve kendi başına yapabilen kimse (Ar. *ustad* yerine) [أستا ustá 9]. **Far.** *ustād* Steingass 49a.
- astaraq** İL ø, bel. Daha yavaşça, Far. YUy. [آستاراق ásta-ráq 9]. *iki dilli* **Far.** *āhista* Steingass 124b. + YUy. +*raq*
- astana** *astane* İL 29a (eşit; başkent) a. Bazı ünlü kimselerin görkemli mezarı, (*harf.* eşik, Far.) [آستانا ástána 9]. **Far.** *āsitāna* Steingass 49b.
- astin** *astin* İL 30a s. Alçak, aşağı [أستين ástin 9]. **ET** *astin* ED 242b.
- astinda** İL ø, snt. -den aşağı, aşağıda, -den aşağıda [أستينده ástin-da 9]. - Krş. **ET** *astin* ED 242b.
- üstün** = *üstün* İL 1251a s. Yüksek, üste konulmuş olan [أستين üstün 9]. **ET** *üstün* ED 242b.
- üstinda** İL ø, snt. Yukarısında, üstünde, üzerinde [أستين ده üstün-da 9]. - Krş. **ET** *üstün* ED 242b.
- asratmaq** *asratmaq* İL 30a e. ettir. Baktırmak, ilgilendirmek [أسراتماق ásra't-màq 9]. - Krş. **Moğ.** *asara-* Les. 56b.
- asralmaq** *asralmaq* İL 30a e. edl. Bakılmak, ilgilenilmek [أسرالماق ásra'l-máq 9]. - Krş. **Moğ.** *asara-* Les. 56b.
- asramaq** = *asrimaq* İL 30a e. geçl. Bakmak, ilgilenmek [أسراماق ásra-máq 9]. **Moğ.** *asara-* Les. 56b.

- asmaq** *asmaq II* İL 31a e. gel. Asmak, geçici olarak durdurmak ya da iptal etmek [أسماق ás-maq 9]. **ET** *as-* (?a:s-) ED 240b.
- üsmak** *üsmek* İL 1252a, Krş. [أوسماك üs-mak 23] e. gel. Boynuzlar ile vurmak, tos vurmak, boynuz atmak [أوسماك üs-mak 9]. **ET** *süs-* ED 855b.
- üsüşmak** *üsüşmek* İL 1252a e. işt. Tos vuruşmak (Çinli daha aşağı tabakada olan insanlara savaşta yapmaları istendiği gibi) boynuzlar ile birbirine vurmak (hayvanlar için) [أوسوشماك üs-üşh-mak 9]. **ET** *süsüş-* ED 856b.
- issig** İL , Krş. [أسيق issiq 9] *issiq* İL 1331b s. Sıcak, ılık, hafif sıcak [أسيغ issigh 9]. **ET** *isig* ED 246a.
- issiq** *issiq* İL 1331b, Krş. [أسيغ issigh 9] s. Sıcak, ılık, hafif sıcak [أسيق issiq 9]. **ET** *isig* ED 246a.
- aç** *aç I* İL 31b a. Yemek, yiyecek, aç (genelde pilav için). *Aynı zamanda* derilerin ıslatılmasında kullanılan sıvı, Far. [أش ásh 9]. **ET** *a:ř* ED 253b. / Shaw'a göre **Far.** *āř* Steingass 62a.
- ařa** İL , s. Daha fazla, daha çok, olağanüstü [أشا ásh 9]. - Krş. **ET** *I a:ř-* ED 255a.
- aşatmaq** İL , e. ettir. Yedirmek, beslemek [أشاتمق ásha-t-maq 9]. - Krş. **ET** *ařa:-* ED 256b.
- aşaraq** İL , Krş. [أشوغراق áshugh-raq 10] s. (*ásh*'nın üstünlük derecesi) Daha fazla, daha çok [أشراق ásha-raq 9]. - Krş. **ET** *I a:ř-* ED 255a.
- aşamaq** İL , e. Yemek, bir öđün yemek yemek, Kaz. [أشاماق ásha-maq 9]. **ET** *ařa:-* ED 256b.
- aşpaz** *aşpez* İL 31b a. Aşçı, Far. [أشپاز ásh-paz 9]. *iki dilli* **ET** *a:ř* ED 253b. + **Far.** +*paz* / Shaw'a göre **Far.** *āř-paz* Steingass 62b.
- üşta** *üşte* İL 1252a s. Beyazlatılmış, ağartılmış, beyaz renkli yapılmış [أشتا üshta 9]. **Far.** *uşt* ya da *işt* Steingass 62b.
- üştai** İL , a. Çamaşır suyu [أشتاي üshta-chi 9]. *iki dilli* Krş. **Far.** *uşt* ya da *işt* Steingass 62b. + **YUy.** +*i*
- üştan** İL , a. Geniş pantolon, don [أشتان üshtn 9]. *blş.* **ET** *i* ED 17a. (i) + **ET** *to:n* (d-) ED 512b. (giysi, elbise)

- aşdaş** İL ø, a. Yemek arkadaşı, aynı tabaktan yemek yiyen kimse [أشداش ásh-dásh 9]. - Krş. ET 1 a:ş ED 253b. +*daş*
- aşsız** İL ø, s. Yiyeceği olmayan, yoksul [أشسيس ásh-siz 9]. ET *aşsız* ED 253b.
- üşqar** İL ø, Krş. [ایشقار ish-qár 36] *işgar* İL 1340a a. Potas, kalya taşı [أشقار üshqar 9]. Far. *aşhār* Steingass 64a.
- İşk ağa** İL ø, Bkz. *işik* İL 1342a + *ağa* İL 33b (ağabey) Bkz. [ایشك ishik 35] *işik* İL 1342a a. Kapı Efendisi, Kapı Ağası (bir unvan) (Bkz. ایشك /Shaw ایشك) [اشكاغه Ishk-àgha 9]. blş. ET *éşik* ED 260a. (kapı eşiği) + *eke*: ED 100b. (yaşça küçük hala ve abla)
- aşlatmaq** *aşlatmaq* İL 32b e. ettir. Tabaklatmak [أشلاتماق ásh-la-t-maq 10]. ET *aşlat-* ED 263a. (tamir ettirmek)
- işlatmak** *işletmek* İL 1341a e. ettir. Çalıştırmak, iş yaptırmak [ایشلاتماق ish-la-tmak 10]. ET *işlet-* ED 263a.
- aşlamaq** *aşlımaq* İL 32b e. geçl. Tabaklamak [أشلاماق ásh-la-máq 10]. ET *aşla:-* ED 262b. (tamir etmek)
- işlamak** *işlimek* İL 1341a e. geçl. Çalışmak, iş yapmak, çabalamak, etmek, yapmak [ایشلاماق ish-la-mak 10]. ET *işle:-* ED 262b.
- aşliq** *aşliq* İL 32b a. Yiyecek, zahire, erzak [أشلیق ásh-liq 10]. ET *aşlık* ED 261b.
- aşmaq** *aşmaq* İL 32b 1. e. geçl. Aşmak, geçmek, üstün gelmek (geçit); 2. e. geçs. Artmak *ya da* geçmek, fazla gelmek [أشماق áshmaq 10]. ET 1 a:ş- ED 255a.
- aşurmaq** *aşurmaq* İL 33a, Krş. [اوشورماق ush-ur-màq 24] e. ettir. Aşırmaq 2. Fazlalaştırmak [أشورماق ásh-ur-maq 10]. ET *aşur-* ED 265a.
- aşuğraq** İL ø, Krş. [أشراق ásha-ráq 9] s. Daha fazla, daha çok [أشوغراق áshugh-raq 10]. - Krş. ET 1 a:ş- ED 255a.
- aşuq** İL ø, Krş. [أشیق áshiq 10], [اوشوق ushuq 24] *oşuq II* İL 1180a a. Koyunun aşık kemikleri (oyun oynamak için) [أشوق áshuq 10]. ET *aşuk* ED 259a.
- aşuq** İL ø, Krş. [اوشوق ushuq 24] *oşuq I* İL 1180a s. Fazla, çok, aşırı [أشوق áshuq 10]. - Krş. ET 1 a:ş- ED 255a.
- aşuqturmaq** İL ø, e. ettir. Çabuklaştırmak, acele ettirmek [أشوقتورماق áshuq-tur-máq 10]. - Krş. ET *aşuk-* ED 259b.

aşuqmaq İL ø, Krş. [اوشوقماق ushuq-màq 24], [أشيقماق áshiq-máq 10] e. geçs.

Acele etmek, Hk. Kaz. [أشوقماق áshuq-máq 10]. ET *aşuk*- ED 259b.

aşiq İL ø, Krş. [أشوق áshuq 10], [اوشوق ushuq 24] *oşuq II İL 1180a* s. Çok, fazla

(*áshuq* /Shaw ashuq/ ile aynı anlamda) [أشيق áshiq 10]. - Krş. ET *1 a:ş*- ED 255a.

aşiqmaq İL ø, Krş. [أشوقماق áshuq-máq 10], [اوشوقماق ushuq-màq 24] (*áshuq-máq*

/Shaw ashuq-maq/ ile aynı anlamda) [أشيقماق áshiq-máq 10]. ET *aşuk*- ED 259b.

[aţ] İL ø, Bkz. [أط 10]. ET *1 a:t (a:d)* ED 32b.

ağa *ağa* İL 33b, Krş. [أكاه aka 12] *aka İL 40a* a. Ağabey, Kaz. [آغا ágha 10]. ET *eke*:

ED 100b. (yaşça küçük hala ve abla)

ağaç = *yağaç* İL 1380a a. Tahta, kereste, ağaç, Kaz. [اغاچ ághách 10]. ET *ığaç (ığa:ç)*

ED 79b.

ağaça İL ø, a. Kadın, karı, eş [أغاچا ágha-cha 10]. - Krş. ET *eke*: ED 100b. (yaşça küçük

hala ve abla)

ağdarmaq = *ağdurmaq* İL 34a e. ettir. Düşürmek, devirmek, (*özl.*) birini attan çekip

indirmek [أغدارماق ágh-dar-màq 10]. ET *ağtar-/ahtar*- ED 81b.

ağdaruşmaq = *ağduruşmaq* İL 34a, Krş. [أغداروشماق ágh-dar-ish-máq 10]

e. işt. Birbirini düşürmek [أغداروشماق ágh-dar-ush-máq 10]. - Krş. ET *ağtar-/ahtar*- ED

81b.

ağdarulmaq = *ağdurulmaq* İL 34a, Krş. [أغداريل ágh-dar-il-máq 10]. e. ettir.

edl. Düşürülmek, (ya da basitçe) düşmek [أغدارولماق ágh-dar-ul-máq 10]. ET *ağtaril-*

/ahtaril- ED 82b.

ağdarişmaq İL ø, Krş. [أغداروشماق ágh-dar-ush-máq 10] *ağduruşmaq İL 34a*

(*ágh-dar-ush-máq* ile aynı anlamda) [أغداريشماق ágh-dar-ish-máq 10]. - Krş. ET

ağtar-/ahtar- ED 81b.

ağdarilmaq İL ø, Krş. [أغدارولماق ágh-dar-ul-máq 10] *ağdurulmaq İL 34a* (*ágh-*

dar-ul-máq ile aynı anlamda) [أغداريل ágh-dar-il-máq 10]. ET *ağtaril-/ahtaril*- ED

82b.

ağramçi İL ø, Krş. [ارغمچي arghamchi 6], [ارغمچين arghamchin 6] a. İp, halat (ارغمچي yerine) [اغرامچي aghramchi 10]. **Moğ.** *argamci* Les. 52a.

ağritmaq *ağritmaq* İL 34a e. ettir. Ağritmak, kederlendirmek, üzmek, müteessir etmek [آغريتماق ághri-t-máq 10]. ET *ağrit-* ED 92a.

ağriğ İL ø, Krş. [آغريق aghriq 11] *ağriq* İL 34a s. Hasta, rahatsız, ıstırap çeken [آغريغ ághriğh 11]. ET *ağriğ* ED 90a.

ağriq *ağriq* İL 34a, Krş. [آغريغ aghriğh 11] *àghriğh* ile aynı anlamda [آغريق ághriq 11]. ET *ağriğ* ED 90a.

ağriqçan *ağriqçan* İL 34b a. Daima hasta olan kimse, hastalıklı [آغريقچان ághriq-čan 11]. - Krş. ET *ağriğ* ED 90a.

ağrimaq *ağrimaq* İL 34b e. geçs. Hasta ya da ıstıraplı olmak, kederli olmak [آغريماق ághri-màq 11]. ET *ağrı:-/ağru:-* ED 91a.

ağz *ağz* İL 35a a. Ağz [آغز ághz 11]. ET *ağz* ED 98a.

ağmaq *ağmaq* İL 34b e. geçs. Bir taraftan düşmek (at yükü için), sakinleşmek, bayılmak, solmak [آغماق ágh-máq 11]. ET 2 *a:ğ-* ED 77a.

ağu İL ø, a. Mahmuz ya da yolun, üzerinden geçmesi için yükselmek zorunda kaldığı dağın çıkıntılı kısmı [اغو aghu 11]. ET 2 *ağu:* ED 78b. /Not: Clauson bu sözcüğün anlamının ve etimolojisinin belirsiz olduğunu belirtiyor. Ama verdiği örnekte bacaklarla ilgili olan *ağu* sözcüğünün Shaw'daki *ağu* açıklaması ile ilgisi olabilir./

ağur = *ayğir* İL 64a a. Damızlık at, aygır, iğdiş edilmemiş at [آغور ághur 11]. ET *ağur* ED 47b.

ağur İL ø, Krş. [آغور ághur 11] *éğir* İL 1289a s. Ağır, büyük, değerli, önemli [آغور ághur 11]. ET *ağır* ED 88b.

ağir *éğir* İL 1289a, Krş. [آغور ághur 11] s. *ághur* (bir önceki sözcük) ile aynı anlamda [آغير ághir 11]. ET *ağır* ED 88b.

ağil *éğil* İL 1292a a. Sığır barınağı, sığır için çevrilmiş çit ya da duvar [آغيل ághil 11]. ET *ağil* ED 83b.

aġinatmaq *ėġinatmaq* İL 1292a e. dön. ettir. Yuvarlatmak [أġيناتماق ágh-in-a't-maq 11]. ET 1 *aġnat*- ED 88a.

aġinamaq *ėġinamaq* İL 1292a e. dön. Kendini yuvarlamak, çevrilmek, yuvarlanmak (*at* için) (kendi kendine düşmek anlamında olan *ághmá* <*k*→>*q*'tan gelip gelmediġi şüphelidir) [أġinamaق ágh-in-a-maq 11]. ET *aġna*:- ED 87b.

aq aq İL 36b s. Beyaz, ak [أق áq 11]. ET 1 *a:k* ED 75a.

aqartmaq *aqartmaq* İL 37b e. ettir. Beyazlatmak [أقارتماق áq-ar-'t-maq 11]. - Krş. ET 1 *a:k* ED 75a.

aqarmaq *aqarmaq* İL 37b e. geçs. Beyaz olmak, beyazlamak [أقارماق áq-ar-maq 11]. - Krş. ET 1 *a:k* ED 75a.

aq baş İL ø, Bkz. *aq* İL 36b + *baş* İL 109a s. Beyaz başlı [أقباش áq-bash 11]. *blş.* ET 1 *a:k* ED 75a. + ET *baş/ba:ş* ED 375a.

aqta İL ø, Krş. [أختا ákhta 4] *ahta* İL 12b s. Hadım edilmiş, kısırlaştırılmış [أقتا áqta 11]. Moğ. *agta* Les. 15b. (iğdiş edilmiş beygir; hadım edilmiş, kısırlaştırılmış)

aqtartmaq İL ø, Krş. [أختارتماق ákhtar-t-maq 4] *ahturtmaq* İL 12b e. ettir. Araştırtmak [أقتارتماق áqtar-'t-maq 11]. ET *aġtar-* (*ahtar-*) ED 81b. (dönmek, döndürmek, çevirmek, yuvarlanmak, yuvarlamak)

aqtarmaq İL ø, Krş. [أختار{ر}ماق ákhtar-maq 4] *ahturmaq* İL 12b e. geçl. Araştırmak [أقتارماق áqtar-maq 11]. ET *aġtar-* (*ahtar-*) ED 81b. (dönmek, döndürmek, çevirmek, yuvarlanmak, yuvarlamak)

aq taş İL ø, Bkz. *aq* İL 36b + *taş* I İL 258a öz. a. Aktaş [أقتاش Aq-tásh 11]. *blş.* ET 1 *a:k* ED 75a. + ET 2 *ta:ş* (?*d*-) ED 557a.

aq tağ İL ø, Bkz. *aq* İL 36b + *tağ* İL 260b *blş.* a. *harf.* Beyaz dağ, *yani* karlı bölge (*Qara-tağ* olarak adlandırılan ve yamaçlarında devamlı kar bulunmayan dağlardan ayırt etmede karşıt olarak kullanılır). Yöresel olarak bu sözcük çoğunlukla civardaki belirli karlı dağlar için özel ad olarak kullanılır. Fakat bu şekilde kullanım için dağın bulunduğu genel coğrafya göz önüne alınmalıdır. Bu da yerel kullanımda bölgenin adını önek yapmak suretiyle olur. Örn.: İngilizcede *Brighton Yüksek Meraları*, *Wiltshire Yüksek Meraları* vb. Bu durumu ihmal etmek çok fazla karışıklığa ve

- yanlış coğrafyanın belirtilmesine neden olacaktır. Ayrıca kayalarının rengi nedeniyle *Aq-tağ* olarak adlandırılan bir yer de mevcuttur. [اقتاغ àq-tágh 11]. *blş. ET 1 a:k* ED 75a. + *ET 1 ta:ğ (d-)* ED 463a.
- aqizmaq** = *éqitmaq* İL 1292b, Krş. [اقتورماق áq-tur-máq 12] e. ettir. Akıtmak, dökmek [اقتماق áq-it-máq ya da اقيزماق àq-iz-màq 12]. *ET akıt-* ED 81a.
- aqturmaq** İL ø, Krş. [اقتماق áq-it-máq ya da اقيزماق àq-iz-màq 12] *éqitmaq* İL 1292b *áq-it-máq* ya da *àq-iz-màq* ile aynı anlamda [اقتورماق áq-tur-máq 12]. *ET aktur-* ED 82a.
- uqturmaq** *uqturmaq* İL 1211b e. ettir. Anlatmak, okutmak, ders vermek [اقتورماق uq-tur-maq 12]. *ET uktur-* ED 82b.
- aqsaq** *aqsaq* İL 38a s. Topal, ayağı sakat [اقساق àqsàq 12]. *ET aḥsa:k* ED 95a.
- uqmaq** *uqmaq* İL 1212a e. geçs. Anlamak [اقتماق uq-maq 12]. *ET uk-* ED 77b.
- aqmaq** *aqmaq* İL 39b e. geçs. Akmak [اقتماق áq-maq 12]. *ET ak-* ED 77b.
- aka** *aka* İL 40a, Krş. [اغا ágha 10] *ağa* İL 33b a. Ağabey [اكا aka 12]. - Krş. *ET eke:* ED 100b. (yaşça küçük hala ve abla)
- agri** *egri* İL 88a s. Eğri, çarpık, kötü niyetli [اگری agrü, اگری agri 12]. *ET egri:* ED 112b.
- al** İL ø, s. Soluk kırmızı, pembe [أل ál 12]. *ET 2 a:l* ED 120b.
- ala** *ala* İL 43b s. Renk renk, alaca, noktalı, benekli [ألا ála 12]. *ET a:la:* ED 126a.
- ala bula** *ala-bula* İL 43b s. Karışık renkli [ألا بولا ála-bula 12]. - Krş. *ET a:la:* ED 126a.
- Alaç** İL ø, öz. a. Kazzak (Kazak) ve Kirgiz (Kırgız) boylarına bu adı taşıyan bir kısım atalarından dolayı verilen geniş kapsamlı ad [الاج Alàch 12].
- alaça** = *aliça* İL 51b a. Bir çeşit çizgili pamuk kumaş [ألاچا ála-cha 12]. *iki dilli ET a:la:* ED 126a. + *Far. +ça*
- alarmaq** İL ø, e. geçl. Öfke ile bakmak, yüz ifadesini öfke ile değiştirmek [الارماق álar-màq 12]. *ET alar-* ED 150a. (noktalı, benekli, renk renk olmak, renk değiştirmek)
- ala şaqşaq** İL ø, a. Saksığan [الاشاقشاق ala-shàq-shàq 12]. *blş. ET a:la:* ED 126a. + ? *şak şak* tekrarlanmış yansıma sözcük
- alaqan** = *aliqan* İL 52a a. El ayası [الاقان álaqan 12]. *Moğ. alaga(n)* Les. 26b.

alaman = *alman* İL 50b (çabuk alan, çevik; avda salınanı tutan, iyi tutan) a.

Hırsız, haydut, eşkıya [آلمان álamán 12].

alağan İL ø, a. Karman çorman şeyler yığını anlamında *alağan şalağan*

ikilemesinde kullanılır [آلانگان alangan 12]. - Krş. **ET 2** *alağ ED 147a. → *alağd-* ED 149b. *ya da* Krş. **Moğ.** *alağ* EW Kzk. (sürekli hareket halinde; gürültülü, sesli; huzursuz, sinirli)

Alay İL ø, öz. a. Pamir steplerinin kuzeyinde bulunan yüksek bir plato [آلاي Alaï 12].

alban = *alvan* İL 51a (Zorla alınan nesne ya da haksız yere yaptırılan iş.) a.

Toprak vergisi [آلبان álbán 12]. **Moğ.** *alba(n)* Les. 27b.

albançi İL ø, a. Toprak vergisi ödeyen kimse [آلبانچی álbán-chi 12]. *iki dilli Moğ.* *alba(n)*

Les. 27b. + **YUy.** +*çi*

albasti = *alvasti* İL 51a a. Kabus, karabasan [البستي albasti 12]. *blş.* **ET 2** *a:l* ED 120b. +

ET *bas-* ED 370b.

altao İL ø, Krş. [آلتايلان áltai-ian 12] *alteylen* İL 46a sy. a. Altısının hepsi, altısı

birlikte [آلتاو áltao 12]. - Krş. **ET** *altu:* 130b. (Bkz. **ET** *üçe:gü:* ED 25b.)

Altay İL ø, öz. a. Sibirya'nın güneyindeki dağlık bölge; *aynı zamanda* tilki postları

oradan getirilir [آلتاي Altaï 12]. **Moğ.** *Altay* Les. 33a.

altaylan *alteylen* İL 46a, Krş. [آلتاو áltao 12] sy. a. Altısının hepsi, altısı birlikte

[آلتايلان áltai-ian 12]. *iki dilli ET* *altu:* 130b. + **Moğ.** +*aylan* (<*e'ülen*)

altmış İL ø, Krş. [آتميش át-mish 3] *atmış* İL 7b sy. Altmış [آلتميش ált-mish 12]. **ET**

altmış ED 130b.

altun *altun* İL 46a a. Altın [آلتون áltun 12]. **ET** *altu:n* ED 131a.

altunçi İL ø, a. Kuyumcu [آلتونچی áltun-chi 12]. - Krş. **ET** *altu:n* ED 131a.

altın = *aldin* İL 48a (önce, daha önce) s. Alçak, yüksek olmayan; *áltin-da* snt.

altında, aşağısında (ilgi durum eki ile kullanılır) [آلتين áltin 13]. **ET** *altun* ED 131a.

altınçi *altınçi* İL 46a sy. Altıncı [آلتينچی alti-'n-chi 13]. **ET** *altunç* ED 131b.

alcuşmaq = *alcişmaq* İL 46b e. işt. Birbirine boş laf etmek, birlikte boş laf etmek,

saçmalamak [آلجوشماق álju-'sh-maq 13].

alcumaq = *alcimaq* İL 46b e. geçs. Boş laf etmek, dedikodu yapmak [ألجوماق álcu-máq 13].

alçin İL Ø, a. Yaklaşık 28 inç (0.71 m.) eşit olan uzunluk ölçüsü (Rusça *arşine*) [الچين alchîn 13]. **Rus.** *arşin* Gültek 26b. / **Fr.** *archine*

aldatmaq *aldatmaq* İL 47a e. ettir. Aldattırmak [آلداتماق álda-'t-máq 13]. - Krş. **ET** *alta*:- ED 133a.

aldaşmaq *aldaşmaq* İL 47a e. işt. Birbirini aldatmak [آلداشماق álda-'sh-màq 13]. - Krş. **ET** *alta*:- ED 133a.

aldamaq = *aldimaq* İL 48a e. geçl. Aldatmak, berabere kalan bir oyunu sonradan tamamlamak [آلداماق álda-maq 13]. **ET** *alta*:- ED 133a.

aldanmaq *aldanmaq* İL 47a e. edl. Aldatılmış olmak vb. [آلدانماق álda-'n-màq 13]. - Krş. **ET** *alta*:- ED 133a.

aldi *ald(i)* İL 46b a. Ön, huzur, hazır bulunma [آلدي áldí (?àld) 13]. - Krş. **ET** *alt* 130a. (dip, alt, bir şeyin daha aşağı yüzeyi)

aldida *aldida* İL 47b snt. Önünde, huzurunda (ilgi durum eki ile kullanılır) [آلديده áldi-da 13]. - Krş. **ET** *alt* 130a. (dip, alt, bir şeyin daha aşağı yüzeyi)

alderatmaq = *aldiratmaq* İL 47b e. ettir. Çabukça yaptırmak, acele ettirmek [آلديراتماق áldera-'t-màq 13]. - Krş. Moğ, *aldara*- Les. 30b. (çözmek, çıkmak, kopmak; kurtulmuş olmak; gözden kaybolmak, yok olmak)

alderaş = *aldiraş* İL 47b s. Çabuk, hızlı, aceleci (işi yapan kişi için değil, iş için kullanılır) [آلديراش álderash 13]. - Krş. Moğ, *aldara*- Les. 30b. (çözmek, çıkmak, kopmak; kurtulmuş olmak; gözden kaybolmak, yok olmak)

alderaştırmaq İL Ø, e. birl. ettir. Birlikte acele ettirmek [آلديراشتورماق áldera-'sh-tur-máq 13]. - Krş. Moğ, *aldara*- Les. 30b. (çözmek, çıkmak, kopmak; kurtulmuş olmak; gözden kaybolmak, yok olmak)

alderaşmaq = *aldiraşmaq* İL 47b e. birl. Birlikte acele etmek ya da birlikte meşgul olmak [آلديراشماق áldera-'sh-máq 13]. - Krş. Moğ, *aldara*- Les. 30b. (çözmek, çıkmak, kopmak; kurtulmuş olmak; gözden kaybolmak, yok olmak)

alderamaq = *aldirimaq* İL 48a e. geçs. Acele etmek, meşgul olmak [ألدیراماق] *álderamaq* 13]. Krş. Moğ, *aldara-* Les. 30b. (çözmek, çıkmak, kopmak; kurtulmuş olmak; gözden kaybolmak, yok olmak)

alqa İL ø, a. Araba zili, araba süsü (Arapçadan Kazakçaya geçmiş bir sözcük) [القا] *alqa* 13]. Shaw' a göre **Ar.** ()

alqat *alqat* İL 48b a. Bir tür küçük yaban eriği [ألقاتا] *álqat* 13].

alqaş İL ø, Krş. [القيش] *álqish* 13] *alqış* İL 48b a. Takdis, kutlama hareketi ya da bir başkasının mutluluğu, sağlığı için dua etme [ألقاشا] *álqash* 13]. ET *alkış* ED 137b.

alqaşmaq İL ø, e. işt. Birbirinin takdisi için Allah'a yalvarmak, kutsanmak için birlikte Allah'a yalvarmak [ألقاشماق] *álqa-'sh-màq* 13]. ET *alkaş-* ED 139a.

alqamaq = *alqışlima*q İL 48b e. geçl. Kutsamak, hayırdua etmek, kutsamak için Allah'a yalvarmak [ألقاماق] *álqa-màq* 13]. ET *alka-* ED 138a.

alqış İL ø, Krş. [ألقاشا] *álqash* 13] *álqash* ile aynı anlamda [القيش] *álqish* 13]. ET *alkış* ED 137b.

alma *alma* İL 49b a. Elma [ألما] *álma* 13]. ET *alma*: ED 146a.

Almati İL ø, öz. a. *Issiqkül* (Isık gölü)'ün kuzeyinde bulunan bir yer, Vierny'nin Rus askeri bölgesi (oradaki elma ağacı bahçelerinden dolayı *Almati* şeklinde adlandırılmıştır) [آلماتي] *Almati* 13]. *iki dilli* ET *alma*: ED 146a. + **Moğ.** +*tu*

almaq *almaq* İL 50a e. geçl. Almak; *aynı zamanda* herhangi bir yarışmada yenmek. Daha çok birleştirmelerde kullanılır: örn.: *alip-kelmek* “getirmek”, *alip-kirmek* “içine almak”, *alip-barmaq* “alıp götürmek” vb. [ألماق] *álmáq* 14]. ET *al-* ED 124b.

Almalıq *almiliq I* İL 51a (elma ağacı olan) öz. a. Orta Asya'da yer alan birkaç yerin adı [آمالیق] *Alma-liq* 14]. ET *almalık* ED 146b.

alvan İL ø, a. “Kırmızı kök boyası”, bu renkle boyanmış pamuklu madde ve bunun gibi (? *Ar.* dan) [ألوان] *alwán* 14]. **Ar.** *alvān* Steingass 95b. (renkler, çeşitler)

alu balu İL ø, a. Erik [ألوالو] *álu-bálu* 14]. **Far.** *ālū bālū* Steingass 95b. (kiraz eriği)

alu boğar İL ø, a. Erik [ألوبخار] *álu-bokhár* 14]. **Far.** *ālū'i buḡārā* Steingass 95b.

aluça *aluça* İL 5a a. Küçük erik [ألوچه] *álu-cha* 14]. **Far.** *ālūça* Steingass 95b.

- uluğ** *uluğ* İL 1215a s. Büyük, muhteşem, saygıdeğer, ulu (başlıca ahlaki özellikleri ya da durumu gösterir), *aynı zamanda* yaşça büyük [الوُغ ulúgh 14]. ET *uluğ* ED 136b.
- uluğlaşmaq** *uluğlaşmaq* İL 1215a e. işt. Birbirini yükseltmek, yüceltmek [قالو غلاشماق ulúgh-la'-sh-máq 14]. - Krş. ET *uluğla:-* ED 140a.
- uluğlamaq** = *uluğlimaq* İL 1215a e. geçl. Büyülmek, yüceltmek [الو غلاماق ulúgh-la-máq 14]. ET *uluğla:-* ED 140a.
- uluğliq** *uluğluq* İL 1215a a. Büyüklük, kıymet, değer [الو غليق ulúgh-liq 14]. ET *uluğluk* ED 139b.
- alış** *éliš II* İL 1299b eyl. a. Alış; *özl.* suyun ana akıntından dışarı alındığı su kanalının ya da akarsu kaynağının başı [ألش alish 14]. ET *alış* ED 152a.
- alışmaq** *élišmaq* İL 1299b e. işt. Karıştırmak (ellerle), (*harf.* birlikte almak) [ألشماق ál-ish-máq 14]. ET *alış-* ED 153a.
- alinmaq** *élinmaq* İL 1300a e. edl. Alınmak, elde edilmek [ألينماق ál-in-máq 14]. ET *alın-* ED 148a.
- alinilmaq** İL ø, tekrarlanmış edl. Alınmak, elde edilmek [ألينيلماق ál-in-il-máq 14]. - Krş. ET *alın-* ED 148a.
- amaç** İL ø, a. Saban, pulluk [أماچ amách 14]. ET *amaç* ED 156a.
- amut** *amut* İL 54b, Krş. [أموروت ámurut 14] a. Bir tür büyük armut, Far. [أموت ámut 14]. - Krş. **Far.** *amrūt* Steingass 100a.
- amurut** İL ø, Krş. [أموت ámut 14] *amut* İL 54b a. *ámut* ile aynı anlamda, Far. [أموروت ámurut 14]. - Krş. **Far.** *amrūt* Steingass 100a.
- ana** İL ø, ünl. İşte, bu, buraya bak! [انا ana 14].
- ana** *ana* İL 55a a. Anne [أنا ána 14]. ET *ana:* ED 169b.
- ünak** *inek* İL 1356b, Krş. [أيناك ünak 39] a. Süt ineği [أناك ünak 14]. ET *ingek* ED 184a.
- ant** *ant* İL 56a a. Ant, yemin, vaat; *ant içmek* “ant içmek *yani* “yemin etmek” [أنت ant 14]. ET *and/ant* ED 176a.
- anci** İL ø, a. Büyük yığın [انجي anji 14]. **Moğ.** *angi* Les. 44a. (sınıf, grup)

- ança** *ançe* İL 56b adl. O kadar, bu kadar { (Bkz.) *ul*'un yalın hali dışındaki biçimi olan *an*'dan } [آنچه án-cha 14]. **ET** *ança*: ED 172b.
- ança** *ançe* İL 56b (o kadar) term. – Kat, kıvrım; örn.: *yüz-ançe* “yüz- kat” [نچه ’ncha 14]. **ET** *ança*: ED 172b.
- anda** *anda* İL 57a bel. *harf*. Onda; *fakat özl.* o yerde, orada [آندا án-da 15]. - Krş. **ET** *an* ED 165b.
- andağ** İL ø, Krş. [آنداغ án-dáğ 15] *andaq* İL 57a, [آنداين án-dáin 15] adl. ve bel. Öyle, böyle; *aynı zamanda* öylece, böylece [آنداغ án-dágh 15]. **ET** *antağ* ED 177a.
- andağraq** İL ø, adl. ve bel. Daha fazla öyle [آنداغراق án-dágh-ráq 15]. - Krş. **ET** *antağ* ED 177a.
- andaq** *andaq* İL 57a, Krş. [آنداغ án-dágh 15], [آنداين án-dáin 15] *án-dágh* ile aynı anlamda [آنداغ án-dáq 15]. **ET** *antağ* ED 177a.
- andaqça** İL ø, adl. ve bel. *harf*. Ona eşit miktarda, onun gibi, belirli bir miktarda [آنداچه án-dáq-cha 15]. - Krş. **ET** *antağ* ED 177a.
- andayn** İL ø, Krş. [آنداغ án-dágh 15], [آنداغ án-dáq 15] *andaq* İL 57a *án-dáq* /Shaw ándàq/ ile aynı anlamda, Hk. [آنداين án-dáin 15]. - Krş. **ET** *antağ* ED 177a.
- andin** *andin* İL 57a bel. *harf*. Ondan; *fakat özl.* o yerden, oradan [آندين àn-din 15]. **ET** *andan/andin* ED 177b.
- añ** *añ* I İL 42a esk. a. Anlayış, kavrayış, anlama gücü (yalnızca birleştirmelerde kullanılır) [آنگ àng 15]. **ET** I *añ* ED 165b.
- aña** İL ø, adl. Ona (*ul*'un yalın hali dışındaki biçimi *an*) [آنگا àn-ga (*telf. anga* 15)]. - Krş. **ET** *an* ED 165b.
- añaça** İL ø, bel. O kadar, o zamana kadar [آنگاچه àn-ga-cha 15]. - Krş. **ET** *an* ED 165b.
- añsiz** İL ø, s. ve bel. Anlayışsız, kavrama gücü olmayan; *aynı zamanda* ansızın, tasarlamadan [آنگسيز àng-siz 15]. **ET** *añsız* ED 190b.
- añlatmaq** *añlatmaq* İL 43a e. ettir. Anlatmak, öğretmek [آنگلاتماق àng-la-'t-máq 15]. - Krş. **ET** *añla*:- ED 186a.

añlaşmaq *añlaşmaq* İL 43a e. işt. Anlaşmak, birbirini anlamak [أنگلاشماق àng-la-'sh-máq 15]. - Krş. **ET** *añla:-* ED 186a.

añlamaq = *añlımaq* İL 43a e. geçl. Anlamak, haberdar olmak, farkında olmak [أنگلاماق àng-la-máq 15]. **ET** *añla:-* ED 186a.

añlanmaq *añlanmaq* İL 43a e. edl. Anlaşılmak ya da bilinmek, bilinmesini sağlamak (haberlerin vb.), malumat edinmek [أنگلانماق àng-la'n-màq 15]. - Krş. **ET** *añla:-* ED 186a.

u u II İL 1196a, Krş. [اول ul 26] (*ul* yerine) adl. O [أ u 15]. **ET** *ol* ED 123a.

au = *ov* İL 1190b a. Spor, avcılık, atıcılık, *aynı zamanda* oyun (? Farsça *âhu*'dan) [أ áu 15]. **ET** *a:v* ED 3b. / Shaw'a göre **Far.** *âhū* Steingass 127a.

ava İL ø, ünl. Evet, pekala, tamam [أا áwa 15]. **ET** *ava:* ED 5b.

uvva = *uva* İL 1217b a. Kuş yuvası [أوا - أوا üwwa 15]. **ET** *1 uya:* ED 267a.

uvat *uvet* İL 1218b a. Utanç, alçakgönüllülük [أوات üwát 15]. - Krş. **ET** *uvut* ED 6b.

uvatmaq İL ø, e. geçs. Utanç duymak alçakgönüllülük göstermek [أواتماق üwát-máq 15]. - Krş. **ET** *uvut* ED 6b.

uvatmaq = *avutmaq* İL 60a e. geçl. Çocuğu sakinleştirmek, avutmak [أواتماق üwát-máq 15]. **ET** *avut-* ED 7a.

uvaq *uvaq* İL 1218a a. Kırıntı, döküntü, yıkıntı (*uwamaq*'tan) [أواق üwáq 15]. **ET** *uvak* ED 8b. → *uvşa:k* ED 16a.

avalaşmaq İL ø, e. işt. Birlikte razı olmak, kabul etmek, birleşmek, bir araya gelmek (*awa*'dan) [أوالاشماق áwa-la-'sh-máq 15]. - Krş. **ET** *a:v-* ED 4b. (çevrede toplanmak, kuşatmak, çevirmek)

uvalaşmaq = *uvılaşmaq* İL 1218b e. işt. Birlikte yuva yapmak (kırlangıçlar ya da ekin kargaları için) [أوالاشماق üwa-la-'sh-màq 15]. - Krş. **ET** *1 uya:* ED 267a.

uvalamaq = *uvılmaq* İL 1219a e. **1.** Yuvalar yapmak; **2.** Ovmak, Ovalamak, burup sıkmak [أوالماق üwa-la-màq 16]. (*madde 1 için*) Krş. **ET** *1 uya:* ED 267a., (*madde 2 için*) Krş. **ET** *uvul-* ED 10a.

- uvalmaq** *uvalmaq* İL 1218b e. edl. Ufalanmak, yıkıntı haline gelmek [أوالماق üwa-'l-máq 16]. ET *uvul-* ED 10a.
- uvamaq** = *uvimaq* İL 1219a e. geçl. Ufalamak ya da dağıtmak [أواماق üwa-máq 16]. ET *uv-* 4b.
- uvanmaq** = *avunmaq* İL 60b e. geçs. Sessizce meşgul olmak, avunmak (çocuk için) [أوانماق üwa'n-máq 16]. ET *avin-* ED 12b.
- ub** İL ø, Ağırılık kaldırırken kullanılan bir ünlem [أوب ub 16]. - Krş. ET *o:b o:b* 4a.
- uba** = *vaba* İL 1258a a. Salgın ve çok tehlikeli hastalık, veba, Ar. *waba*'dan [أوبا uba 16]. Ar. *vaba*' Steingass 1454b.
- obdan** *obdan* İL 1165a, Krş. [أبدان ábdan 1] s. İyi [أبدان obdán 16]. Far. *abadân* Steingass 6a.
- upa** *upa* İL 1197a a. Kadınların ciltlerini güzelleştirmek için kullandıkları bir tür beyaz pudra [أوپا upa 16]. ET *opo:* ED 6a.
- öptürmak** *öptürmek* İL 1222a e. ettir. Öptürmek (eyleme boyun eğen kişi için kullanılır) [أوپتورماق öp-tur-mak 16]. - Krş. ET *öptür-* ED 7b.
- öpçin** İL ø, a. Dört nal ve tırnaklardan oluşan takım [أوپچين öpçin 16]. Moğ. *öbçi* Les. 627a. (tamam, tam, bütün)
- öpratmaq** = *upratmaq* İL 1197a, Krş. [أوفراتماق ufra-'t-máq 25] e. ettir. Parçalara ayırtmak, dağıtmak, ufalamak [أوپراتماق öpra-t-máq 16]. ET *oprat-* ED 14b.
- öpramaq** = *uprimaq* İL 1197a, Krş. [أوفراماق ufra-máq 25] e. geçs. Harap olmak, un ufak olmak; yaşlanmak [أوپراماق öpra-màq 16]. ET *opra:-* ED 14a.
- öpruq** İL ø, Krş. [أوفروق ufruk 25] s. Harap olmuş, yıkık (*öpra-màq*'tan) [أوپروق öpruq 16]. ET *opra:k* ED 13b. (pösteki gibi kaba tüylü, pürüzlü, karışık)
- öprulmaq** İL ø, e. edl. Harap olmak, çökmek (aynı zamanda *öpra-'l-máq*) [أوپرولماق öpru-'l-máq 16]. - Krş. ET *opra:-* ED 14a.
- öpka** *öpke* İL 1222a, Krş. [أوفكا ufka 25] a. Akciğer; öfke, gazap, kusur, kabahat [أوپكا öpka 16]. ET *öpke:* ED 9a.
- öpka qaqmaq** İL ø, Bkz. *öpke* İL 1222a + *qaqmaq* İL 780a e. geçl. Bir kimsenin omuzlarını ya da sırtını (yeni kesilen) bir hayvanın akciğerleriyle dövmek. Hastalığa

- karşı bir çare olarak düşünülen Uygur geleneği [اوپكا قاقماق öpka-qàqmáq 16]. *blş. ET öpke*: ED 9a. + *ET kak*- ED 609a.
- öpkalatmak** = *öpkiletmek* İL 1223a e. ettir. Küstürmek, gücendirmek, darıltmak [اوپكالاتماق öpka-la-'t-mak 16]. - Krş. *ET öpke*: ED 9a.
- öpkalaşmak** = *öpkileşmek* İL 1223a e. işt. Birbirini gücendirmek [اوپكالاشماق öpka-la-'sh-mak 16]. - Krş. *ET öpke*: ED 9a.
- öpkalamak** = *öpkilimek* İL 1223a, Krş. [اوپكالااماك ufka-la-mak 25] e. geçs. Dargin olmak, gücenmek [اوپكالااماك öp-ka-la-mak 16]. *ET öpkele*:- ED 9b.
- öpmak** = *öpmek* İL 1223a, Krş. [اوپماق uf-mak 25] e. geçl. Öpmek, kucaklamak [اوپماق öp-mak 16]. *ET 1 öp*- ED 5a.
- upup** İL ø, a. İbiği olan bir tür kuş, çavuşkuşu, ibibik (?) [اوپوپ upup 16]. *ET üpüp* ED 6a. → *üpgük* ED 9a.
- öpüç** İL ø, a. Öpüş, öpücük [اوپوچ öpüch 16]. *ET öpüş* ED 15b.
- öpüşmak** *öpüşmek* İL 1223a e. işt. Birbirini öpmek [اوپوشماق öp-üşh-mak 16]. *ET öpüş*- ED 16b.
- üt** = *öt* İL 1223a a. Safra, öt [اوت üt 16]. *ET 1 ö:t* ED 35b.
- ot** *ot II* İL 1167a a. Ateş [اوت - اوط ot 16]. *ET 1 o:t (o:d)* ED 34b.
- ot** *ot I* İL 1167a a. Ot [اوت ot 16]. *ET 2 ot* ED 34b.
- uvüt** İL ø, Krş. [اوغوت ughut İL 24] a. Malt, bir tür bira yapımı için kullanılan çimlendirilmiş arpa, Kaz. [اوت uwüt 16]. - Krş. *ET uğut* ED 80b.
- otatmaq** *otatmaq* İL 1168a e. ettir. Yabani otları çıkarttırmak (Bkz. *otá-máq*) [اوتاتماق ota-'t-màq 16]. - Krş. *ET 2 ota*:- ED 42b.
- otaşmaq** *otaşmaq* İL 1168a e. işt. Birlikte yabani otları yolmak [اوتاشماق otá-'sh-máq 17]. - Krş. *ET 2 ota*:- ED 42b.
- otağ** İL ø, Krş. [اوتاق otáq 17] *otaq II* İL 1168a, [اوتاو otáo 17] a. Geçici ev, Kırgız (Kırgız) çadırı [اوتاغ otágh 17]. *ET ota:ğ (?oda:ğ)* ED 46b.
- otağat** İL ø, a. Tüy, kuş tüyü, Çin'de yüksek mevki sahibi kimselerce (şapkalara) takılan tavus kuşunun başında bulunan ibik [اوتاغات / اوتاغه otághat 17]. *Moğ. otuga(n)* Les. 625a.

otaq *otaq II* İL 1168a, Krş. [اوتاغ otágh 17], [اوتلو otáo 17] *otágh* /Shaw otagh/ ile aynı anlamda [اوتاق otáq 17]. ET *ota:ğ* (?*oda:ğ*) ED 46b.

ütak = *ötük I* İL 1226b a. Türkistan'da diz kapaklarının altında giyilen bir tür çizme [اوتاك ütak 17]. ET *etük* (*edük*) ED 50b.

üta = *ötükçi* İL 1226b a. Çizme yapan kimse [اوتاكچي ütak-chi 17]. - Krş. ET *etük* (*edük*) ED 50b.

otamaq = *otimaq* İL 1171a e. geçl. Yabani otlardan ya da çimlerden ayıklamak, temizlemek [اوتاماق otá-máq 17]. ET 2 *ota:-* ED 42b.

ütamak = *ötirmek* İL 1227a (yerine getirmek) e. geçl. Dua okumak ya da söylemek, ezberden okumak [اوتاماك üta-mak 17]. ET *öte:-* (*öde:-*) ED 43a.

otao İL ø, Krş. [اوتاغ otágh 17], [اوتاق otáq 17] *otaq II* İL 1168a *otágh* ile aynı anlamda, Hk. [اوتلو otáo 17]. ET *ota:ğ* (?*oda:ğ*) ED 46b.

otra İL ø, Krş. [اورتا urta 20] *orta* İL 1173b a. ve s. Orta, orta yer; ortadaki, aradaki; (*otrasida* “ortasında”) ? *urta* yerine [اوترا otra 17]. - Krş. ET *ortu:* (*orto:*) ED 203b.

otrançi İL ø, a. ve s. Ortanca; ortadaki [اوترانچي otrá-n-chi 17]. - Krş. ET *ortunki:* ED 212b.

ütrü İL ø, bel. Karşı karşıya, karşılıklı, karşılaşma (? *üt-mak* “rast gelmek, karşılaşmak” tan) [اوترو ütrü 17]. ET *utru:* ED 64a.

ütrük İL ø, a. Yalan, Kaz. (? Far. *durog* yerine) [اوتروك ütrük 17]. ET *ötrük* ED 66a. (*asıl olarak* hilekar, şeytan, *sonraki anlamı* yalan) / Shaw'a göre *durog* Steingass 515b.

ütrükçi İL ø, a. Yalancı, Kaz. [اوتروكچي ütrük-chi 17]. - Krş. ET *ötrük* ED 66a.

otqaç *otqaş* İL 1169b a. Ateş yakmada kullanılan kuru talaş vb. Yarkent ve Kaşgar pazarlarında yaklaşık 3 ya da 4 inç (7.5-10 cm.) kalınlığında kısa odun kütüğü biçiminde satılır. Dayanıklı bir kağıt parçası kalınlığında o kadar kusursuz dilimlenir ki, bütün dilimler bir araya getirilip orijinal biçimde bağlandığında ilk bakışta hiçbir ayırım fark edilemez. Bu işlem özel bir aletle yapılır. Bir gece boyunca oluşan kordan alev elde etmek için uç kısımları satıştan önce kükürte konur [اوتقاچ ot-qàch 17]. ET *odğuç* ED 47a.

utqazmaq İL ø, Krş. [اوتقوزماق ut-quz-máq 17] *utquzmaq* İL 1197b e. ettir. *ut-quz-máq* ile aynı anlamda [اوتقازماق ut-qàz-máq 17]. - Krş. **ET** *oltur-* ED 133b. → *olur-* (?olor-) ED 150a.

utquzmaq *utquzmaq* İL 1197b, Krş. [اوتقازماق ut-qàz-máq 17] e. ettir. Oturtmak [اوتقوزماق ut-quz-máq 17]. - Krş. **ET** *oltur-* ED 133b. → *olur-* (?olor-) ED 150a.

üt-karmak İL ø, Krş. [اوتكازماق üt-kaz-mak 17], [اوتكورماق üt-kür-mak 17], [اوتكوزماق üt-küz-mak 17] *ötküzmek* İL 1224b e. ettir. Atlatıp geçirmek, üstünden geçirmek *ya da* içinden geçirmek, nakletmek [اوتكارماق üt-kar-mak 17]. **ET** *ötgür-* ED 52b.

üt-kazmak İL ø, Krş. [اوتكارماق üt-kar-mak 17], [اوتكورماق üt-kür-mak 17], [اوتكوزماق üt-küz-mak 17] *ötküzmek* İL 1224b e. ettir. *üt-kar-mak* ile aynı anlamda [اوتكازماق üt-kaz-mak 17]. - Krş. **ET** *ötgür-* ED 52b.

üt-kür *ötkür* İL 1224a s. Keskin, sivri (*yani* ‘içinden geçen’) [اوتكور üt-kür 17]. - Krş. **ET** *1 öt-* ED 39a.

üt-kürmak İL ø, Krş. [اوتكارماق üt-kar-mak 17], [اوتكازماق üt-kaz-mak 17], [اوتكوزماق üt-küz-mak 17] *ötküzmek* İL 1224b e. geçl. ve e. ettir. Bilemek, keskinletmek (*üt-kar-mak* ile aynı anlamda) [اوتكورماق üt-kür-mak 17]. **ET** *ötgür-* ED 52b.

üt-küzmak *ötküzmek* İL 1224b, Krş. [اوتكارماق üt-kar-mak 17], [اوتكازماق üt-kaz-mak 17], [اوتكورماق üt-kür-mak 17] e. geçl. ve e. ettir. *üt-kür-mak* ile aynı anlamda [اوتكوزماق üt-küz-mak 17]. - Krş. **ET** *ötgür-* ED 52b.

otlaq *otlaq* İL 1170a a. Çimenlik yer, çayır, otlak [اوتلاق ot-làq 17]. **ET** *otluk* ED 55b.

avutmaq *avutmaq* İL 60a e. ettir. Arttırmak [اوتماق áwu-’t-ma<k→q> 18]. - Krş. **ET** *a:v-* ED 4b. (çevrede toplanmak, kuşatmak, çevirmek)

üt-mak *ötmek* İL 1225a e. geçl. Üstünden, içinden *ya da* yanından geçmek; girmek, içine işlemek, karşıdan karşıya geçmek, karşılaşmak. *Mec.* herhangi bir işi geçmek *ya da* herhangi bir işin üstesinden gelmek; bir hatayı görmezden gelmek *ya da* o hatayı bağışlamak, vb. [اوتماق üt-mak 18]. **ET** *1 öt-* ED 39a.

- ütna** = *ötne* İL 1225b, Krş. [وتنى ütni 18] a. Herhangi bir şeyin ödünç verilmesi [وتنا ütna 18]. ET *ötnü*: ED 60b.
- ütni** İL ø, Krş. [وتنا ütna 18] *ötne* İL 1225b *ütna* ile aynı anlamda [وتنى ütni 18]. ET *ötnü*: ED 60b.
- utur** İL ø, s. Doğru, düz [وتور utur 18]. **Moğ.** *otur* Les. 625b. (kötü mevsimler sırasında sürülerin daha iyi otlaklara götürülmesi) *ya da* Krş. **Far.** *tîr* Steingass 340b. (Farslar'ın 4. şemsi ayı (güneş yengeç burcundayken), her ayın 13. günü, ... ok, kısım, parça, düz bir tahta ya da direk) *ya da* Krş. **ET** *utru*: 64a.
- uturlamaq** İL ø, e. geçl. Düzeltmek, doğru duruma getirmek [وتورلاماق utur-la-mâq 18]. **Moğ.** *oturla-* Les. 625b. (kötü mevsimler sırasında sürüleri daha iyi otlaklara götürmek) *ya da* Krş. **Far.** *tîr* Steingass 340b. / Krş. **ET** *utru*: 64a.
- uturmaq** İL ø, Krş. [ولتورماق ultur-mâq 27] *olurmaq* İL 1187b e. geçs. Oturmak [وتورماق utur-mâq 18]. **ET** *olur-* (?olor-) ED 150a.
- ütük** *ötük* I İL 1226a a. Uzun binicilik çizmesi, Hk. [وتوک ütük 18]. **ET** *etük* (*edük*) ED 50b.
- ütün** İL ø, a. Bir kimsenin ricası ile elde edilen af (*üt-mak*'tan) [وتون ütün 18]. - Krş. **ET** *1 öt-* ED 39a. ve 2 *ötüg* ED 51a.
- otun** *otun* İL 1171a a. Yakacak, odun (*ot* “ateş”tan) [وتون otun 18]. **ET** *otuḡ* (*o:dduḡ*) ED 60b.
- uvuç** = *uç* İL 1171a → *uçum* İL 1172a a. Avuç dolusu, avuç [أوچ úwuch 18]. **ET** *avuç* ED 6a. → *adūt* ED 44b.
- öç** *üç* İL 1246b sy. Üç [اوچ öch 18]. **ET** *üç* ED 18b.
- uç** *öç* İL 1227a (intikam, öç) a. Kan davası, kavga, düşman olma durumu [اوچ uch 18]. **ET** *1 ö:ç* (*ö:c*) ED 18a. (asıl olarak *kötülük*, *garez*, *kin* anlamındayken sonraları *intikam*, *öç* anlamlarında kullanılmış)
- uç** *uç* I İL 1198b a. Uç, son, sivri uç, burun [اوچ uch 18]. **ET** *1 u:ç* (*u:c*) ED 17b.
- uç** *uç* İL 1198b a. İnsan kıçığı, kaba etler, arka [اوچ ucha 18]. **ET** *uç*: (?uç:) ED 20b.

- öçar quş** İL ø, Krş. *uçmaq* İL 1200b ve *quş* İL 826b blş. a. Uçar (uçan) kuş (*öch-máq* “uçmak” ve *quş* “kuş”tan) [اچارقوش öchár-qush 18]. blş. **ET** *uç-* ED 19b. + **ET** *kuş* ED 670b.
- öçarliq uçarliq** İL 1199a a. ve s. Uçar (uçan) mahluk; *aynu zamanda* uçma, uçuş gücüne sahip olma [اچارلیق öchâr-liq 18]. - Krş. **ET** *uçar* ED 29b. (uçmakta olan kuş, çağlayan)
- uçaş** İL ø, s. Kavgalı olan, husumet besleyen, düşman, hasım [اچاش uchash 18]. **ET** *öçeş* (*öceş*) ED 31b.
- uçaşmak** İL ø, e. işt. Birbiriyle kavgalı olmak, hasım olmak (kullanılmayan *uçamak* eyleminden) [اچاشماک ucha'-sh-mak 18]. **ET** *öçeş-* (*öceş-*) ED 32a.
- uçaq** İL ø, Krş. [اچاق ucháq 18] *oçaq* İL 1171a a. Şömine, ocak, yemek pişirme yeri [اچاغ uchágh 18]. **ET** *oçok/ oçak* ED 22b.
- uçaq oçaq** İL 1171a, Krş. [اچاغ uchágh 18] a. *uchágh* ile aynı anlamda [اچاق ucháq 18]. **ET** *oçok/ oçak* ED 22b.
- üçak** İL ø, Krş. *üçey* İL 1247a a. Bağırsaklar, Hk. [اچاك üçak 18]. **ET** *içe:gü:* ED 25b.
- öçao** İL ø, Krş. [اچاولان öch-áo-lan 18], [اچايلان öch-aï-lan 18] *üçeylen* İL 1247b sy. a. Üçünün hepsi, üçü [اچاو öch-ao 18]. **ET** *üçe:gü:* ED 25b.
- öçaolan** İL ø, Krş. [اچاو öch-ao 18], [اچايلان öch-aï-lan 18] *üçeylen* İL 1247b sy. a. Üçünün hepsi [اچاولان öch-áo-lan 18]. *iki dilli* **ET** *üç* ED 18b. + **Moğ.** *+aolan* (<*e'ülen*)
- üçay üçey** İL 1247a a. Bağırsaklar [اچاي üçai 18]. **ET** *içe:gü:* ED 25b.
- öçaylan üçeylen** İL 1247b, Krş. [اچاو öch-ao 18], [اچاولان öch-áo-lan 18] sy. a. Üçünün hepsi [اچايلان öch-aï-lan 18]. *iki dilli* **ET** *üç* ED 18b. + **Moğ.** *+aylan* (<*e'ülen*)
- öçratmaq uçratmaq** İL 1199b e. ettir. Rast getirmek, karşılaştırmak [اچراتماق öchra-'t-máq 18]. - Krş. **utur-* (?*utur-*) ED 67b.
- öçraşmaq uçraşmaq** İL 1199b e. işt. Rastlaşmak, karşılaşmak [اچراشماق öchra-'sh-máq 18]. - Krş. *utruş-* ED 69b.

- öçramaq uçrimaq** İL 1199b e. geçs. Rastlamak, karşılaşmak, yolda karşı karşıya gelmek (*ga* “yaklaşma-verme” durum eki ile kullanılır) [اوچراماق öchra-máq 18]. - Krş. **utur-* (?*utur-*) ED 67b.
- öçqaq uçqaq** İL 1199b s. Öteye beriye çok uçan (*öch-màq* /Shaw öch-máq/'tan) [اوچقاق öch-qáq 19]. - Krş. **ET** *uç-* ED 19b.
- uçqun uçqun** İL 1200a a. Kıvılcım, çakım [اوچقون uch-qun 19]. -
- uçkak** İL ø, s. Fena bir biçimde yanan, hızlı biçimde sönen (odun ya da ateş için) (*uch-mak*'tan) [اوچکاک uch-kák 19]. - Krş. **ET** *öç-* ED 19b.
- üçkü öçke** İL 1227a a. Keçi [اوچکو üçkü 19]. **ET** *eçkü:* ED 24b.
- uvuçlaşmaq** İL ø, e. işt. Birlikte avuçlamak (*úwuch-la-máq*'tan) [اوچلاشماق úwuch-'la-sh-máq 19]. - Krş. **ET** *avuç* ED 6a. → *adüt* ED 44b.
- uvuçlamaq** İL ø, e. geçl. Avuçlamak (*úwuch*'tan) [اوچلاماق úwuch-la-máq 19]. - Krş. **ET** *avuç* ED 6a. → *adüt* ED 44b.
- ücma ücme** İL 1246a a. Dut [اوچما üjma 19]. **ET** *üjme:* ED 27b.
- ucmaq ucmaq** İL 1198a a. Cennet, kutsanmışların oturduğu yer [اوچماق ujmaq 19]. **ET** *uçmak* ED 27b. → *uštmaḥ* ED 257b.
- öçmaq uçmaq** İL 1200b e. geçs. Uçmak [اوچماق öch-màq 19]. **ET** *uç-* ED 19b.
- uçmak öçmek** İL 1227b e. geçs. Sönmek (ateş için) [اوچماک uch-mak 19]. **ET** *öç-* ED 19b.
- öçör uçur** İL 1201a a. Haber, bilgi, cevap [اوچور öchör 19]. Krş. **ET** *uç-* ED 19b.
- öçörmaq uçurmaq** İL 1201b e. ettir. Uçurmak [اوچورماق öch-ör-máq 19]. **ET** *uçur-* ED 30b.
- uçurmak öçürmek** İL 1227b e. ettir. Söndürmek [اوچورماک uch-ur-mak 19]. **ET** *öçür-* ED 30b.
- öçöşmaq uçuşmaq** İL 1201b e. işt. Birlikte uçmak [اوچوشماق öch-ösh-máq 19]. - Krş. **ET** *uç-* ED 19b.
- uçuq oçuq** İL 1171b, Krş. [أچوق àchuq 3], [أچیق áchiq ya da أچوق áchuq 3] *éçiq* İL 1283a s. Açık (*áchiq* /Shaw àchiq/ ile aynı anlamda) [اوچوق uchuq 19]. **ET** *açuk* ED 22b.

- öçölasi** İL ø, sy. a. Üçünün tamamı [اوچولاسي öch-ö-la-si 19]. - Krş. **ET üçe: gü:** ED 25b.
- öçölançi** İL ø, sy. a. Üçüncü, Hk. [اوچولانچی öch-ö-lan-chi 19]. - Krş. **ET üç** ED 18b.
- uçun üçün** İL 1248a snt. Nedeniyle, için, -den dolayı (ilgi durum eki ile kullanılır) [اوچون uchun 19]. **ET üçün** ED 28b.
- öçönçi üçünçi** İL 1248a sy. s. Üçüncü [اوچونچی öch-ön-chi 19]. - Krş. **ET üçünç** ED 29a.
- uğ uh** İL 1217b ünl. Ağrı ya da yorgunluk ünlemi (Krş. Alm. *ach* “ah!”) [اوخ ukh 19]. -
- uğraşmaq** İL ø, Krş. [پوخراشماق pukhra-’sh-máq 58], [پورخوراشماق purkhura-’sh-máq 59] e. işt. Birlikte burundan gürlütiyle soluk çıkarmak (atlar için) [اوخراشماق ukh-ra-’sh-máq 19]. - Krş. **ET birkıǵ** ED 360b. ve **ET birkır-** ED 361a.
- uğramaq** İL ø, Krş. [اوخوراماق ökhör-a-máq 20], [پوخراماق pukhra-máq 58], [پورخوراماق purkhura-máq 59] e. geçs. Burundan gürlütiyle soluk çıkarmak [اوخراماق ukh-ra-máq 19]. - Krş. **ET birkır-** ED 361a.
- oğşatmaq oğşatmaq** İL 1172b e. ettir. Benzetmek, eşitlemek; *aynı zamanda* karşılaştırmak [اوخشاتماق okhsha-’t-máq 19]. - Krş. **ET 1 oğşa:-** ED 97a.
- oğşaş oğşaş** İL 1172b s. Birbirine benzer, ile akran, emsal, eş [اوخشاش okhshash 19]. - Krş. **ET 1 oğşa:-** ED 97a.
- oğşaşmaq oğşaşmaq** İL 1172b e. işt. Benzer olmak, birbirine benzemek, benzeşmek [اوخشاشماق okhsha-’sh-máq 19]. - Krş. **ET 1 oğşa:-** ED 97a.
- oğşamaq oğşimaq** İL 1172b e. geçs. Benzemek; muhtemel, olası olmak; yerine getirilmiş olmak (söz) [اوخشاماق okhsha-máq 19]. **ET 1 oğşa:-** ED 97a.
- uğşumaq** İL ø, Krş. [اوقشوماق oqshu-máq 25] e. geçs. Kusmaya çalışmak, öğürmek, kusmak [اوخشوماق ukhshu-máq 19]. - Krş. **2 okı:-** ED 79a.
- uğlatmaq uğlatmaq** İL 1202a e. ettir. Uyutmak [اوخلاتماق ukh-la-’t-máq 20]. - Krş. **uđt-** ED 45a.
- uğlaşmaq uğlaşmaq** İL 1202a e. birl. Birlikte uyumak, uykuya dalmak [اوخلاشماق ukh-la-’sh-máq 20]. - Krş. **uğş-** ED 73a.

- uḡlamaq** *uḡlimaḡ* İL 1202a e. geçs. Uyumak, uykuya dalmak [اوخلاماق ukh-la-máq 20]. - Krş. *ud-* ED 42b.
- öḡör** İL ø, a. Yönetici, idareci (atlar için) Far.'dan [اوخور ökhör 20]. **Far.** (*amîr-i*) *āḡ'ur* Steingass 26b. (**Far.** *āḡ'ur* Steingass 26b. madde başı altında)
- öḡöramaḡ** İL ø, Krş. [اوخراماق ukh-ra-máq 19], [پوخراماق pukhra-máq 58], [پورخوراماق purkhura-máq 59] e. geçs. Aksırmak, hapşırmak (at için) [اوخوراماق ökhör-a-máq 20]. - Krş. **ET** *bir-kır-* ED 361a. ve **ET** *bir-kıḡ* ED 360b.
- ura** *öre I* İL 1228a s. Dik, dikey duran [أورا úra 20]. **ET** *örü:* ED 197b.
- ura** *ora* İL 1173a a. Tahıl depolamada kullanılan yerde açılmış çukur, tahıl ambarı, erzak, hazine vb. saklanan gizli yer [أورا ura 20]. **ET** *oru:* (?oro:) ED 197b.
- öradan** İL ø, a. Renk maddesi, boya kökü, kızıl boya [اورادان öradan 20]. **ET** *aru:du:n* ED 212a. → *arumdu:n* ED 232a.
- öraḡ** *oraḡ* İL 1173a, Krş. [أوراو örau 20] a. Kaplama, muhafaza, paketin etrafına bağlanan kumaş [أوراغ örágh 20]. - Krş. **ET** *örtüg* ED 205b.
- öraḡ** İL ø, Krş. [اورغاق urgháq 20] *orḡaḡ* İL 1174b a. Orak, ḡk. Kaz. [أوراغ öráq 20]. **ET** *oraḡ/orak* ED 216b.
- öraḡçi** = *orḡaḡçi* İL 1174b (orak yapan usta) a. Orakçı, biçici, ḡk. Kaz. [أوراغچی öráq-chi 20]. - Krş. **ET** *oraḡ/orak* ED 216b.
- uralaş** İL ø, bel. Yukarı doğru, yukarı, yokuş yukarı [أورالاش úra-lash 20]. - **ET** *örü:* ED 197b.
- öramaḡ** *orimaḡ I* İL 1178a e. geçl. Döndürmek, sarmak [أوراماق öra-máq 20]. **ET** *ö:r-* ED 195b.
- örau** İL ø, Krş. [أوراغ örágh 20] *oraḡ* İL 1173a a. Herhangi bir şeyin etrafına sarılan kumaş (*örágh* /Shaw öragh/ ile aynı anlamda), Kaz. [أوراو örau 20]. - Krş. **ET** *örtüg* ED 205b.
- urta** *orta* İL 1173b, Krş. [أوترا otra 17] a. ve s. Orta; *urta-da* (bel.) ortada [أورتا urta 20]. **ET** *ortu:* (orto:) ED 203b.

urtaq *ortaq* İL 1173b a. Ortak; *aynı zamanda* arkadaş, samimi arkadaş [اورتاق urtâq 20]. ET *ortuk (ortok)* ED 205a.

urtaqlamaq İL ø, e. geçs. Ortaklık içinde olmak [اورتاقلاماق urtâq-la-mâq 20]. - Krş. ET *ortuk (ortok)* ED 205a.

urtamak *örtmek* İL 1228b e. geçl. Tutuşturmak, ateşe vermek, yakmak (başlıca yamaçlardaki kuru otları) [اورتاماک urta-mak 20]. ET *örte:-* ED 208b.

urtanmak *örtenmek* İL 1228b e. dön. Kendini yakmak, yanmak, alevlenmek [اورتانماک urta-'n-mak 20]. ET *örten-* ED 209b.

urtañ = *öteñ* İL 1223b a. Durak, mola yeri, restoran, bir günlük mesafe (? *urta* (“iki şehir arasındaki otel” anlamında olup olmadığı şüphelidir)’dan [اورتانگ úrtang 20]. - Krş. ET *ortun* ED 207a. → *ortu: (orto:)* ED 203b.

urtañçi İL ø, a. Mola yeri görevlisi *ya da* posta arabası sürücüsü [اورتانگچی úrtang-chi 20]. - Krş. ET *ortun* ED 207a. → *ortu: (orto:)* ED 203b.

urda *orda* İL 1174a a. Kraliyet konutu, saray, huzura kabulün yapıldığı kraliyet mekanı [اوردا úrda 20]. ET *1 ordu: (ordo:)* 203a.

ördak *ördek* İL 1228b a. Ördek (yabani *ya da* evcil) [اورداک ördak 20]. ET *ördek* ED 205b.

urdurmaq = *urğuzmaq* İL 1204a e. ettir. Vurdurmak [اوردورماق úr-dur-mâq 20]. ET *urtur-* ED 210b.

ördörmak = *örütme* II İL 1229b e. ettir. Saç ördürmek [اوردورماک ör-dör-mak 20]. - Krş. ET *2 ö:r-* ED 195b.

urğaçi *urğaçi* İL 1204a a. Dişi (insan *ya da* hayvan için), Kaz. [اورغاچی urgha-chi 20]. ET *ura:ğū:t* ED 218a.

urğaq *orğaq* İL 1174b, Krş. [اوراق öráq 20] a. Orak [اورغاق urghâq 20]. ET *orağ/orak* ED 216b.

örgatmak = *ögetmek* İL 1237b e. ettir. Öğretmek [اورگاتماک örgà-'t-mak 20]. ET *ögret-* ED 114a.

örkaç İL ø, a. Deve hörgücü [اورکاچ örkach 20]. ET *1 örgüç* ED 223b.

örganişmak İL ø, e. iş. Birlikte öğrenmek [اورگانیشماک örgà-'n-ish-mak 21]. - Krş. **ET** *ögre:- ED 114a.

örganmak = *ögenmek* İL 1237b e. dön. Kendisini eğitmek, yani öğrenmek [اورگانماک örgà-'n-mak 21]. **ET** *ögren-* ED 114b.

örgöt İL ø, Krş. [اوگوت örgöt 25] *üğüüt I İL 1253a* a. Değirmen(de öğütme) için hazırlanmış olan savrulmuş tahıl [اورگوت örgöt 21]. **ET** *ögit* ED 102a.

örlatmak *örletmek* İL 1229a e. ettir. Tırmandırmak [اورلاتماک ör-la't-mak 21]. **ET** *örlet-* ED 230b.

örlamak *örlimek* İL 1229b e. geçs. Tırmanmak; çıkmak, yukarı çıkmak, üzerine çıkmak [اورلاماک ör-la-mak 21]. **ET** *örle:-* ED 230a.

örlanmak İL ø, e. dön. Tırmanmak (Krş. Fr. *se cramponner* “takılmak”) [اورلانماک ör-la'n-mak 21]. **ET** *örlen-* ED 230b.

urmaq *urmaq* İL 1204b e. geçl. Vurmak, dövmek [اورماق úr-máq 21]. **ET** *ur-* ED 194b.

urmaq *ormaq* İL 1175b e. geçl. Biçmek, orak ile biçmek, ot kesmek [اورماق ur-máq 21]. **ET** *o:r-* ED 194b.

örmak = *örümek* II İL 1230b e. geçl. Saç örmek [اورماک ör-mak 21]. **ET** 2 *ö:r-* ED 195b.

örmak *örmek* İL 1229b (Kıl çuval) a. Kalın ve kaba halıları örmek için kullanılan pedalsız kaba dokuma tezgahı [اورماک örmak 21]. **ET** *örmek* ED 231b. (örülmüş giysi)

uvurmak İL ø, Krş. [اوپرماک uyer-mak 29], [اویروماک uyeru-mak 29] e. geçl. Çevirmek, devirmek, ters çevirmek. *Yüz uvurmak* “yüz çevirmek, etrafında yüzüne bakmak” [اؤرماک uwur-mak 21]. **ET** *evir-* ED 14a.

ürmalaşmak = *ömelleşmek* II İL 1242a (birlikte ağızlarını kımıldatıp söz söylemeye yeltenmek) e. iş. Birlikte sürünmek, birlikte çok yavaş yürümek [اورمالاشماک ürma-la'-sh-mak 21]. - Krş. **ET** *öme:le:-* ED 161b.

ürmalamak = *ömallimek* II İL 1242b (ağzını kımıldatıp söz söylemeye yeltenmek) e. geçs. Sürünmek, emeklemek [اورمالاماک ürma-la-mak 21]. **ET** *öme:le:-* ED 161b.

- urnaştırmaq** *ornaştırmaq* İL 1176a e. iş. ettir. Her birini kendi yerine atamak, her birini yerinde yerleştirmek [اورناشتورماق urna-'sh-tur-máq 21]. - Krş. **ET** *orna*:- ED 235b.
- urnaşmaq** *ornaşmaq* İL 1176a e. iş. Her biri kendi yerinde olmak, sırasıyla yerleştirilmek [اورناشماق urna-'sh-máq 21]. **ET** *ornaş*- ED 236a.
- urnamaq** *ornimaq* İL 1176a e. geçs. Yerleştirilmek (*urun*'dan) [اورناماق urna-máq 21]. **ET** *orna*:- ED 235b.
- uruştırmaq** *uruştırmaq* İL 1205a e. ettir. Savaştırmak [اوروشتورماق ur-ush-tur-máq 21]. - Krş. **ET** *ur*- ED 194b.
- uruşqaq** *uruşqaq* İL 1205a s. Savaşma eğiliminde olan, kavgacı [اوروشقاق ur-ush-qáq 21]. - Krş. **ET** *ur*- ED 194b.
- uruşmaq** *uruşmaq* İL 1205a e. iş. *harf*. Vuruşmak *ya da* dövüşmek *yani* savaşmak [اوروشماق ur-ush-máq 21]. **ET** *uruş*- ED 239b.
- öröşmak** *örüşmek I* İL 1230a e. iş. Birbirinin saçını örmek [اوروشماک ör-ösh-mak 21]. **ET** 2 *örüş*- ED 240a.
- uruğ** = *uruq* İL 1205a, Krş. [اوروق üruq 21] a. Tohum; *aynı zamanda* ürün, aile, klan [اوروغ urugh 21]. **ET** 2 *uruğ* ED 214b.
- uruğ tuqqan** = *uruq tuğqan* İL 1205b a. Akrabalar, aile [اوروغ توققان urugh tuqqàn 21]. - Bkz. **ET** 2 *uruğ* ED 214b.
- uruğlatmaq** = *oruqlatmaq* İL 1176a e. ettir. Zayıflatmak vb. (Bkz. *urugh-la-máq* (*madde 1*) /Shaw urugh-la-màq/) [اوروغلاتماق urugh-la-'t-máq 21]. - Krş. **ET** *aruk* (*a:rok*) ED 214a.
- uruğlaşmaq** İL ø, e. iş. Birbirini zayıflatmak, beraber zayıflamak (Bkz. *urugh-la-máq* (*madde 1*) [اوروغلاشماق urugh-la-'sh-máq 21]. - Krş. **ET** *aruk* (*a:rok*) ED 214a.
- uruğlamaq** İL ø, Krş. [اوروقلاماق uruq-la-máq 22] *oruqlimaq* İL 1176b e. **1.** Zayıflamak; **2.** Tohum ekmek; **3.** Ailede güç, asker toplamak, büyük bir grup halinde toplanmak [اوروغلاماق urugh-la-máq 21]. (*madde 1 için*) **ET** *arukla*:- ED 219b., (*madde 2 için*) **ET** *uruğla*:- ED 220a.

üruq oruq I İL 1176a, Bkz. [أروغ urugh 21], Krş. [أریق áriq 7] (*madde 2*), [أروق aruq 7] *aruq İL 1176a*, [أروغ arugh 7] s. Bkz. *urugh*; Zayıf, kötü durumda [أروق üruq 21]. ET *aruk (a:rok)* ED 214a.

uruqlamaq oruqlimaq İL 1176b, Krş. [أوروغلاماق urugh-la-máq 21] *urugh-la-máq* ile aynı anlamda [أوروقلاماق uruq-la-máq 22]. ET *arukla:-* ED 219b. ve ET *uruğla:-* ED 220a.

uruk örük İL 1230a a. Kayısı [أوروك uruk 22]. ET *1 erük* ED 222a. (sert çekirdekli meyvelerin genel adı)

urulmaq urulmaq İL 1206b e. edl. Vurulmak, dövülmek [أورولماق ur-ul-máq 22]. ET *urul-* ED 229b.

örölmak örülmek I İL 1230a e. edl. Örülmek (saç için) [أورولماك ör-öl-mak 22]. ET *örül-* ED 229b.

uvurulmak İL ø, e. edl. Çevrilmek, ters çevrilmek, devrilmek [أورولماك uwur-ul-mak 22]. ET *evril-* ED 14b.

urun orun İL 1176b a. Yer, mevki, durak [أورون urun 22]. ET *orun (oron)* ED 233a.

urunmaq urunmaq İL 1206b e. dön. Kendini karşıdakine vurmak, (geçerken) [أورونماق ur-un-máq 22]. ET *urun-* ED 235a.

urunuşmaq urunuşmaq İL 1206b e. dön. ve iş. Çarpışmak, vuruşmak (geçerken) [أورونوشماق ur-un-ush-máq 22]. - Krş. ET *urun-* ED 235a.

öz öz İL 1231a adl. Öz, kendi [أوز öz 22]. ET *1 ö:z* ED 278a.

uz uz İL 1207a s. Yakışıklı, sevimli, güzel [أوز uz 22]. ET *u:z* ED 277b. (mahir, usta, esnaf, sanatçı)

uza İL ø, a. Yüz, düzey, üst, tepe; *uzasida* “üstünde” [أوزا uza 22]. ET *üze:* ED 280b.

uzatmaq uzatmaq İL 1207a e. ettir. *harf.* İleri gitmek işini yaptırmak (*éloigner* “uzaklaştırmak”); bir şeye uzanmak, buluşmak için çıkmak *ya da* koruma veya nezaket gereği misafire eşlik etmek [أوزاتماق uza-'t-máq 22]. ET *uzat- (uza:t-)* ED 282a. (*harf.* daha uzun duruma getirmek *bundan dolayı* uzatmak, belirli bir mesafeye kadar uzaklaştırmak)

uzamaq uzimaq İL 1208b e. ges. İleri gitmek [اوزاماق uza-máq 22]. **ET uza:-** ED 281a. (*genellikle zaman için, nadiren de yer için uzun olmak ya da uzun duruma gelmek*)

uzaq uzaq İL 1207b bel. Uzak (Fr. *éloigné* “uzak”) [اوزاق uzáq 22]. **ET uzak** ED 283a.

uzlamak İL ø, e. gel. Tepesini kesmek *ya da* herhangi bir şeyin tepesini çıkarmak, köpüğünü almak (*uza*’dan) [اوزالاماك uz-la-mak 22]. **ET üzele:-** ED 288a.

uzaqu üzeŋge İL 1248b a. Üzengi [اوزانگو uzangu 22]. **ET üzeŋü: (ya da üzeŋü:?)** ED 289b.

Özbak Özbék İL 1233a öz. a. Uygur soyunun belirli bir kabilesi, *Boğara* (Buhara) ve *Hıva* (Hive)’da yönetici kabile [اوزبک Öz-bak 22].

özdurmaq ozdurmaq İL 1178a e. ettir. Devam ettirmek, daha hızlı koşturmak, geçirmek [اوزدورماق öz-dur-máq 22]. - Krş. **ET ozıt-** ED 282a.

üzdürmak üzdürmek I İL 1249a e. ettir. Çekerek kırdırmak, parçalamak [اوزدورماق üz-dür-mak 22]. - Krş. **ET üztür-** ED 282b.

özga özge İL 1233b s. *harf*. Kendine; *yani* ayrı, başka, farklı [اوزگا öz-ga 22]. **ET özge:** ED 285b.

özgaça = özgiçe İL 1233b bel. Ayrı *ya da* başka usülle, başka türlü, değişmiş (kötü anlamda) (örn.: *iş özgaça boldi* “olaylar üzücü bir hal aldı”) [اوزگاچه öz-ga-cha 22]. - Krş. **ET özge:** ED 285b.

özgartmak özgertmek İL 1233b e. ettir. Renk değiştirmek olmak { *özga-r-mak* /Shaw öz-ga-r-mak/’tan } [اوزگارتماك özga-r-’t-mak 22]. - Krş. **ET özge:** ED 285b.

özgarşmak özgirişmek İL 1234a e. işt. Birlikte renk değiştirmek [اوزگارشماك özga-r-’sh-mak 22]. - Krş. **ET özge:** ED 285b.

özgarmak özgermek İL 1233b (bir durumdan başka bir duruma geçmek, başkalaşmak) e. ges. Farklılaşmak (renk için); renk değiştirmek, rengi bozulmuş, solmuş bir duruma gelmek [اوزگارماك özga-r-mak 22]. - Krş. **ET özge:** ED 285b.

özlök = özlük İL 1234b, Krş. [اوزلیك öz-lik 23] bel. Kendi kendine *ya da* kendi kendilerine; a. özlük, kendilik *yani* bilinç, şuur [اوزلوك öz-lök 22]. **ET özlük** ED 286b.

özlük İL ø, Krş. [اوزلوك öz-lök 22] **özlük İL 1234b** *öz-lök* ile aynı anlamda [اوزلیك öz-lik 23]. **ET özlük** ED 286b.

- özmaq** *ozmaq* İL 1178a e. geçs. Geçmek, yarışta önde olmak [اوزماق öz-mâq 23]. **ET** *o:z-* ED 279b.
- üzmak** *üzmek I* İL 1249a e. geçs. Çekerek koparmak, paramparça etmek, şiddetli bir biçimde parçalamak, yırtmak [اوزماك üz-mak 23]. **ET** *üz-* ED 279b.
- uzuq** *ozuq* İL 1178b a. Yemek, yiyecek, zahire, erzak [اوزوق uzuq 23]. **ET** *I azuk* ED 283a.
- özök** *üzük II* İL 1249b a. Yüzük [اوزوك özök 23]. **ET** *yüzük (?d-)* ED 986b.
- üzük** *üzük I* İL 1249b a. Koparılmış parça, kırılmış parça (*üzmak*'tan); s. kolay kırılır, ince, zayıf [اوزوك üz-ük 23]. **ET** *üzük* ED 285b.
- üzülmak** *üzülmek* İL 1250a e. edl. Çekerek kırılmak, parçalanmak, şiddetli bir biçimde parçalanmak, yırtılmak (*üz-mak*'tan) [اوزولماك üz-ül-mak 23]. **ET** *üzül-* ED 287a.
- üzüm** *üzüm* İL 1250a a. Üzüm [اوزوم üzüm 23]. **ET** *üzüm* ED 288a.
- özöm** İL ø, Bkz. *öz* İL 1231a + iyelik eki adl. Ben kendim; *özümüz* “biz kendimiz” [اوزوم öz-öm 23]. - Krş. **ET** *I ö:z* ED 278a.
- uzun** *uzun* İL 1208a s. Uzun, uzun boylu [اوزون uzun 23]. **ET** *uzun* ED 288b.
- özön** İL ø, Bkz. *öz* İL 1231a + iyelik eki adl. Sen kendin; *özöniz* “siz kendiniz” [اوزنگ öz-öng 23]. - Krş. **ET** *I ö:z* ED 278a.
- özi** İL ø, Bkz. *öz* İL 1231a + iyelik eki adl. O kendi, vb. [اوزي öz-i 23]. - Krş. **ET** *I ö:z* ED 278a.
- öziça** *öziçe* İL 1235a bel. Kendince, yalnız, kendi kendine [اوزيچه öz-i-cha 23]. - Krş. **ET** *I ö:z* ED 278a.
- ussaq** İL ø, s. Susuz, susamış [اوساق ussâq 23]. **ET** *usak* ED 245a.
- usal** *osal* İL 1179a s. Kötü, günahkar, fena Hk. Kaz. [اوسال usal 23]. **ET** *osa:l* ED 247a. (ihmalci, savsak, işsiz, aylak)
- usallamaq** İL ø, e. geçs. Kötüleşmek, kötüye gitmek [اوسال لاماق usal-la-mâq 23]. - Krş. **ET** *osa:l* ED 247a. (ihmalci, savsak, işsiz, aylak)
- ussamaq** = *ussimaq* İL 1210b e. geçs. Susamış olmak, susamak [اوساماق ussa-mâq 23]. **ET** *I us-* ED 241a.

- usta** *usta* İL 1209a a. Öğretmen; esnaf, zanaatçı Far.'dan [اوستا ustá 23]. **Far.** *ustād* Steingass 49a.
- ustara** = *ustira* İL 1209b a. Ustura, Far. [اوستارا ustara 23]. **Far.** *ostura* Steingass 120b.
- ustağ** *östeğ* İL 1235a a. Kanalize edilmiş dere, ağaç gövdesi kanalı [اوستانگ ustang 23]. **ET** *östeğ* ED 242b.
- usturmak** *östürmek* İL 1235b e. ettir. Büyütmek, artırmak [استورماك us-tur-mak 23]. Krş. **ET** *üst* ED 242a. → *üste*:- ED 243b. *ya da* Krş. **ET** *ös*- ED 241a.
- üstün** İL ø, a. Direk, sütun (Far. “*situn*” yerine) [اوستون üstün 23]. **Far.** *sutūn* Steingass 656b.
- üstün** *üstün* İL 1251a s. bel. Üstteki, üst kattaki; yukarıda, daha yukarıda olarak; *üstünda* üstünde, üzerinde, (*üst-i* sözcüğünün yalın hali dışındaki iyelik biçimidir: *üst-in* “üstünde” sözcüğü yerine) [اوستون üstün 23]. **ET** *üstün* ED 242b.
- üsti** *üst(i)* İL 1250b a. iyl. Üstü, tepesi; *üstida* “üstünde, tepesinde” [اوستي üst-i 23]. - Krş. **ET** *üst* ED 242a.
- usma** *osma* İL 1179a a. Saç için siyah boya, Far. [اوسما usma 23]. **Far.** *āsīma* Steingass 62a. (şaşırmış, hayrete düşmüş; karanlık, koyu)
- usmaq** *usmaq* İL 1210b e. geçl. Tahıl vb. yi torbaya tamamen doldurmak, bir şeyi torbaya kürekle *ya da* büyük kepçeyle doldurmak [اوسماق us-máq 23]. **ET** *sus*- ED 855b. → *susğa:k* ED 856a.
- üsmak** *üsmek* İL 1252a, Krş. [اوسماك üs-mak İL 9] e. geçl. Tos vurmak, boynuzlarla vurmak [اوسماك üs-mak 23]. **ET** *süs*- ED 855b.
- usmak** *ösmek* İL 1235b e. geçs. Artmak, gelişmek, büyümek [اوسماك us-mak 23]. **ET** *ös*- ED 241a.
- uşa** İL ø, adl. Şu (*uşal*'dan kısaltılmış biçim) [اوشا u-sha 24]. **ET** *oşol* ED 261b. → *1 oş* ED 254b.
- uşatmaq** = *oştutmaq* İL 1180a e. geçl. Parçalara ayırmak, dağıtmak [اوشاتماق usha-'t-máq 24]. **ET** *uşat*- ED 258a. → *uvşat*- ED 16b.

uşaq = *uşşaq* İL 1211a s. Küçük, ufak; a. parçalar, döküntü yıkıntı, toz; *aynı zamanda* hizmetçi, uşak [اوشاق ushàq 24]. **ET** *uşak* ED 259a. → *uvşak* ED 16a.

uşal İL ø, adl. Şu (*ul* ve *şul*' dan) [اوشال u-şal 24]. **ET** *oşol* ED 261b. → *1 oş* ED 254b.⁹

uşalmaq = *oştulmaq* İL 1180a e. edl. Parçalanmak, dağılmak [اوشالماق usha-'l-mâq 24]. **ET** *uşal-* (*uşa:l-*) ED 262b.

uşança İL ø, adl. ve bel. Şu kadar, şu miktarda; (*şul* yalın hal dışındaki durumlarda *şan* olur) [اوشانچه u-shan-cha 24]. - Krş. **ET** *oşol* ED 261b. → *1 oş* ED 254b. (*oş* maddesi içinde *oşança* olarak geçmektedir).¹⁰

uşanda İL ø, bel. Tam şunda, işte şunda (yer); orada [اوشاندا u-shan-da 24]. - Krş. **ET** *1 oş* ED 254b.

uşandaq İL ø, adl. ve bel. Şunun gibi, böyle [اوشانداق u-shan-dâq 24]. - Krş. **ET** *1 oş* ED 254b. (*oş* maddesi içinde *oşandak* biçiminde geçmektedir)

uşbu *uşbu* İL 1211a, Krş. [شبو shu-bû 133], [شبو shu-bu 134] adl. Bu, tam bu, işte bu (*şu* ve *bu*' dan) [اوشبو ush-bu 24]. **ET** *oşbu* ED 257a. → *1 oş* ED 254b.¹¹

uşağa İL ø, adl. Tam şuna, işte şuna (yer), oraya [اوشنگا u-shan-ga 24]. - Krş. **ET** *1 oş* ED 254b.

öşni *öşne* I İL 1236b a. Omuz [اوشني öshni 24]. **ET** *öşün* ED 263b.

uşurmaq İL ø, Bkz. [اوشورماق ásh-ur-maq 10] *aşurmaq* İL 33a e. ettir. Geçirmek, aşırmaq, büyütme, artırmak Bkz. *ásh-ur-maq* /Shaw àshur-màq) [اوشورماق ush-ur-mâq 24]. **ET** *aşur-* ED 265a.

uşuq *oşuq* II İL 1180a, Krş. [اوشوق áshuq 10], [اوشوق áshiq 10] a. Oyun oynamak için kullanılan koyunların aşık kemikleri [اوشوق ushuq 24]. **ET** *aşuk* ED 259a.

uşuq *oşuq* I İL 1180a, Krş. [اوشوق áshuq 10] s. Çok, pek çok [اوشوق ushuq 24]. - Krş. **ET** *1 a:ş-* ED 255a.

⁹ Shaw'a göre *uşal* sözcüğü *ul* ve *şul*' dan oluşmaktadır. Ama Clauson *uşal* sözcüğü için *oş* ve *ol*' dan meydana gelmiştir açıklamasını yapmaktadır.

¹⁰ Shaw'a göre sözcüğün *uşan* gövdesi *ul* ve *şul*' dan oluşmaktadır. Ama Clauson *uşal* sözcüğü için *oş* ve *ol*' dan meydana gelmiştir açıklamasını yapmaktadır.

¹¹ Shaw'a göre *uşbu* sözcüğü *şu* ve *bu*' dan oluşmaktadır. Ama Clauson *uşbu* sözcüğü için *oş* ve *bu*' dan meydana gelmiştir açıklamasını yapmaktadır.

- uşuqmaq** İL ø, Bkz. [أشوقماق áshuq-máq 10], Krş. [أشيقماق áshiq-máq 10] e. geçs. Kendini telaşlandırmak, acele etmek (Bkz. *áshuq-máq* /Shaw àshuq-màq/) [أشوقماق ushuq-màq 24]. **ET** *aşuk*- ED 259b.
- uşuk** *üşşük* İL 1252b a. Donma, ayaz, don, soğuk (bitkileri etkilemesi bakımından) [أشوك ushuk 24]. **ET** *üşik* ED 260a.
- uğramaq** = uçrimaq İL 1199b e. geçl. Karşı karşıya gelmek [اوغراماق ughra-màq 24]. **ET** *uğra*:- ED 91a.
- uğarlatmaq** = *oğrilitmaq* İL 1180b e. ettir. Çaldırmak, aşirtmak *ya da* soydurmak [اوغرلاتماق ughar-la-'t-máq 24]. - Krş. **ET** *oğurla*:-/oğrı:la:- ED 94a.
- uğarlaşmaq** = *oğrilaşmaq* İL 1180b e. işt. Birbirini soymak [اوغرلاشماق ughar-la-'sh-máq 24]. - Krş. **ET** *oğurla*:-/oğrı:la:- ED 94a.
- uğarlamaq** = *oğrilimaq* İL 1181a e. geçl. Hırsızlık etmek, çalmak, soymak [اوغرلاماق ughar-la-máq 24]. **ET** *oğurla*:-/oğrı:la:- ED 94a.
- uğri** *oğri* İL 1180b a. Hırsız [اوغري ughri 24]. **ET** *oğrı*: ED 90a.
- [**uğul**] *oğul* İL 1181b, Bkz. [اوغول ughul 25] Bkz. [اوغل 24]. **ET** *oğul* ED 83b.
- uğlaq** *oğlaq* İL 1181a a. Keçi yavrusu, oğlak, *aynı zamanda* oğlak ölüsü ile at üstünde oynanan bir oyun [اوغلاق ughlâq 24]. **ET** *oğla:k* ED 84b.
- uğlan** *oğlan* İL 1181a a. Erkek çocuk, oğlan [اوغلان ughlan 24]. **ET** *oğla:n* ED 85a. → *oğul* ED 83b.
- uğuç** İL ø, a. Hamur işi için kullanılan oklava [اوغوچ ughuch 24]. - Krş. **ET** *1 ok* 76a.
- uğut** İL ø, Krş. [أوت uwüt İL 16] a. Malt, bira yapmak için çimlendirilip kurutulmuş hazırlanmış arpa [اوغوت ughut 24]. **ET** *uğut* ED 80b.
- uğur** İL ø, a. İçinde tahıl dövülen havan [اوغور ughur 24]. **Moğ.** *ugur* Les. 865a.
- uğuz** *oğuz II* İL 1181b a. Buzağının doğumuyla birlikte bir ya da iki gün içinde alınan inek sütü, ağız (içilemez) [اوغوز ughuz 24]. **ET** *ağuj/ağuz* ED 98a.
- uğul** *oğul* İL 1181b, Krş. [اوغل 24] a. Erkek çocuk, erkek evlat, oğlan [اوغول ughul 25]. **ET** *oğul* ED 83b.

- ufratmaq** = Krş. [اوپراتماق öpra-t-mâq 16] *upratmaq* *İL 1197a* e. ettir. Harap etmek, çökertmek (*öpra-t-mâq* /Shaw öpra-'t-mâq/ ile aynı anlamda) [اوفراتماق ufra-'t-mâq 25]. ET *oprat*- ED 14b. (bütün bütün eskimek ya da eskitmek)
- uframaq** *İL* ø, Krş. [اوپراماق öpra-mâq 16] *uprimaq* *İL 1197a* e. geçs. Harap olmak, çökmek (*öpra-mâq* ile aynı anlamda) [اوفراماق ufra-mâq 25]. ET *opra*:- ED 14a. (yaşlanmak, çürümek, eskimek)
- ufruk** *İL* ø, Krş. [اوپروق öpruq 16] s. Harap olmuş, yıkık [اوفروق ufruk 25]. ET *opra:k* ED 13b. (pösteki gibi kaba tüylü, pürüzlü, karışık)
- ufka** *İL* ø, Bkz. [اوپکا öpka 16] *öpke* *İL 1222a* a. Akciğer; öfke (Bkz. *öpka*) [اوفکا ufka 25]. ET *öpke*: ED 9a.
- ufkalamak** *İL* ø, Bkz. [اوپکالاماق öp-ka-la-mak 16] *öpkilimek* *İL 1223a* e. geçs. Gücünmek, darılmak (Bkz. *öp-ka-la-mak*) [اوفکالاماق ufka-la-mak 25]. ET *öpkele*:- ED 9b.
- ufmak** *İL* ø, Bkz. [اوپماق öp-mak 16] *öpmek* *İL 1223a* e. geçl. Öpmek (Bkz. *öp-mak* /Shaw öpmak/) [اوفماق uf-mak 25]. ET *1 öp*- ED 5a.
- oq** *oq I* *İL 1182a* a. Herhangi bir silahtan atılan şey; ok, mermi; *aynı zamanda* atlı araba ya da saban oku, yağ basıncı direği [اوق oq 25]. ET *1 ok* ED 76a.
- oqa** *uqa* *İL 1211b* a. Altın dantel, şerit (gerçek ya da taklit) [اوقا oqa 25]. Krş. **Moğ.** *oki* Les. 607a. (Üst, tepe; bir nesnenin tepesindeki süs; sembol)
- auqat** *oqet* *İL 1182b* a. Geçinme, geçim, maişet (Ar. özel anlam kazanmış biçimi) [اوقات auqât 25]. **Ar.** *qaut, qūt* Steingass 993b.
- uqturmaq** *uqturmaq* *İL 1211b* e. ettir. Anlatmak (*uq-mâq* /Shaw uq-mâq/'tan) [اوقتورماق uq-tur-mâq 25]. ET *uktur*- ED 82b.
- oqşumaq** *İL* ø, Krş. [اوقشوماق ukhshu-mâq 19] e. geçs. Kusmaya çalışmak, öğürmek, kusmak [اوقشوماق oqshu-mâq 25]. - Krş. *2 okı*:- ED 79a.
- uqmaq** *uqmaq* *İL 1212a* e. geçl. Anlamak, kavramak [اوقماق uq-mâq 25]. ET *uk*- ED 77b.

- oqutmaq** *oqutmaq* İL 1183a e. ettir. Okutmak, ders vermek, öğretmek [او قوتماق oqu-'t-máq 25]. ET *okut*- ED 81b.
- oquşmaq** *oquşmaq* İL 1183b e. işt. Birlikte okumak [او قوشماق oqu-'sh-máq 25]. ET *okış*- ED 96b.
- oqulmaq** *oqulmaq* İL 1183b e. edl. Okunmak [او قولماق oqu-'l-máq 25]. ET *okul*- ED 85a.
- oqumaq** *oqumaq* İL 1183b e. geçl. Okumak, ezberden okumak [او قوماق oqu-máq 25]. ET *1 okı*:- ED 79a.
- uka** İL Ø, a. Küçük erkek kardeş [اوکا uka 25].
- ugay** *ögey* İL 1237b s. Üvey: örn.: *ugay-bala*, üvey-oğul ya da üvey-kız çocuğu [اوگای ugaï 25]. ET *öge*:y ED 119b.
- ukta** ? *ökte* İL 1236b (karşı tarafın faaliyetlerine karşı çıkış maksadıyla yapılan iş), Krş. [اوکتام uktam 25] *öktem* İL 1236b a. Ya prensi ya da gelirin özel ödeyicilerini aldatarak devlet geliri konusunda zimmete geçirmeler [اوکتا u<q→k>ta 25]. - Krş. ET *öktem* 102b.
- uktam** ? *öktem* İL 1236b (zorbalıkla başkalarına sözünü geçiren), Krş. [اوکتام u<q→k>ta 25] *ökte* İL 1236b s. *u<q→k>ta* ile aynı anlamda, Kaz. [اوکتام uktam 25]. ET *öktem* 102b.
- ukça** = *üçke* İL 1247a a. Çekirdek (herhangi bir etli meyvede bulunan) [اوکچه ukcha 25].
- ukça** *ökçe* İL 1237a a. Topuk, ökçe [اوکچه ukcha 25].
- ugza** *ögze* İL 1238a a. Çatı, dam, genellikle bir kimsenin oturabileceği düz dam [اوگزا ugza 25]. Krş. ET *üze:ki*: ED 286a.
- uksüz** *ögsüz* İL 1238a s. Öksüz, anne-babasız, Kaz. [اوکسوز uk-süz 25]. ET *1 ögsüz* (*ö:gsüz*) ED 116b.
- uksumak** *öksümek I* İL 1237a e. geçs. Üzüntü içinde bir kenara oturmak, üzülmek, sıkılmak *aynı zamanda* eksilmek, azalmak, Kaz. [اوکسوماک uksu-mak 25]. ET *egsü*:- ED 117a.

ugmak İL ø, e. geçl. Toz haline gelecek biçimde ovmak, Kaz. [اوگماک ug-mak 25]. **ET** 2 ög- ED 100a. → ögi:- ED 101b.

ögöt ügüt I İL 1253a, Krş. [اورگوت örgöt 21] a. a. Değirmen(de ögütme) için hazırlanmış olan savrulmuş tahıl (*örgöt* ile aynı anlamda) [اوگوت ögöt 25]. **ET** *ögit* ED 102a.

ukurtmak İL ø, e. ettir. Böğürtmek [اوکورتماک ukur-'t-mak 26]. - Krş. **ET** *ögir-* ED 113b. (sevinçli olmak, sevinmek)

ugurtmak İL ø, e. ettir. Bir kimseye birşeyi döndürtmek [اوگورتماک ugur-'t-mak 26]. **ET** *egirt-* ED 114a.

ukurmak İL ø, e. geçs. Böğürmek [اوکورماک ukur-mak 26]. Krş. **ET** *ögir-* ED 113b. (sevinçli olmak, sevinmek)

ugurmak İL ø, Krş. [اؤرماک uwur-mak 21], [اويرماک uyer-mak 29], [اويروماک uyeru-mak 29] e. geçl. Çevirmek, devirmek, bir yana döndürmek [اوگورماک ugur-mak 26]. **ET** *egir-* ED 113a.

ukuruşmak İL ø, e. iş. Birbirine böğürmek, birlikte böğürmek [اوکوروشماک ukur-ush-mak 26]. Krş. **ET** *ögir-* ED 113b. (sevinçli olmak, sevinmek)

uguruşmak İL ø, e. iş. Birlikte çevirmek, devirmek, [اوگوروشماک ugur-ush-mak 26]. - Krş. **ET** *egir-* ED 113a.

ukuz öküz İL 1237a, Krş. [اوگوز uguz 26] a. Öküz, Kaz. [اوکوز ukuz 26]. **ET** *öküz* (?ököz) ED 120a.

uguz İL ø, Krş. [اوکوز ukuz 26] *öküz İL 1237a ukuz* ile aynı anlamda [اوگوز uguz 26]. **ET** *öküz* (?ököz) ED 120a.

ugulmak = *uvalmaq* İL 1218b e. edl. Ufalanmak, parçalanmak [اوگولماک ug-ul-mak 26]. - Krş. **ET** 2 ög- ED 100a. → ögi:- ED 101b.

ukunmak *ökünmek* İL 1237a e. geçs. Teessüf etmek, müteessir olmak, üzgün olmak [اوکونماک ukun-mak 26]. **ET** *ökün-* (*ökön-*) ED 111a.

ukunuç = *ökünç* İL 1237a a. Esef, keder [اوکونوچ ukunuch 26]. **ET** *ökünç* ED 110a.

uki İL ø, a. Baykuş [اوکي uki 26]. **ET** *ü:gi:* ED 101b.

- ul ol** İL 1187a, Krş. [ʰ u 15]. *u II İL 1196a* adl. O (genellikle *an*, bazen de *un*'un yalın hali dışındaki durumudur) [اول ul 26]. **ET ol** ED 123a.
- ülat** İL ø, Bkz. [اولماک ü-l-mak 27] *ölmek İL 1240b* a. Salgın ve çok tehlikeli hastalık (insan ya da hayvanda) (Bkz. *ü-l-mak*) [ولات ülat 26]. **ET ölü** (*ölöt*) ED 130a.
- ular ular** İL 1213a a. Kar sülünü (*Tetraogallus tibetanus*) [ولار ulâr 26]. **ET ula:r** ED 150a. (erkek keklik)
- ulaştırmaq ulaştırmaq** İL 1213a e. işt. ettir. Bir topluluğa yetiştirmek, [اولاشتورماق ula-'sh-tur-mâq 26]. - Krş. **ET ulaş-** ED 154a.
- ülaşturmak üleştürmek** İL 1253b e. işt. ettir. Dağıtmak, bölmek [اولاشتورماک ülash-tur-mak 26]. - Krş. **ET üleş-** ED 154a.
- ulaşmaq ulaşmaq** İL 1213a e. işt. Başkalarıyla birleşmek, (*özl.*) bir topluluğa yetişmek [اولاشماق ula-'sh-mâq 26]. **ET ulaş-** ED 154a.
- aulaşmaq ovlaşmaq** İL 1191a e. işt. Birlikte avlamak (Bkz. *âu* /Shaw âu/) [اولاشماق âu-la-'sh-mâq 26]. - Krş. **ET 1 avla:-** ED 10b.
- ülaşmak üleşmek** İL 1253b, Bkz. [اولوش ülüsh 28] *ülüş İL 1254a*, Krş. [اولوشماق ülüsh-mâq 28] e. geçl. Dağıtmak, taksim etmek, bölmek, Bkz. [اولوشماک ülash-mak 26]. **ET üleş-** ED 154a.
- ulağ ulağ** İL 1213b, Krş. [اولاق ulâq 26] a. Yük hayvanı, yolcu eşyası taşımada kullanılan hayvan [اولاغ ulâgh 26]. **ET 2 ula:ğ** ED 136a.
- ulağliq ulağliq** İL 1213b a. Yolcu eşyası taşımada kullanılan hayvanların sahibi, s. yük hayvanına ait olan, yük hayvanı ile ilgili [اولاغليق ulâgh-liq 26]. - Krş. **ET 2 ula:ğ** ED 136a.
- ulaq** İL ø, Krş. [اولاغ ulâgh 26] *ulağ İL 1213b ulâgh* /Shaw ulâgh/ ile aynı anlamda [اولاق ulâq 26]. **ET 2 ula:ğ** ED 136a.
- aulaq** İL ø, a. ve s. Gizlilik, inziva, köşeye çekilme; gizli, mahrem, ayrılmış, bir kenara çekilmiş [اولاق àulâq 26]. Krş. **Far. halvat** Steingass 472b. *ya da* Krş. **ET 1 avla:-** ED 10b.
- ulaqturmaq ulaqturmaq** İL 1213b (çöktürmek, yere yatırmak, bozmak, harap etmek) e. ettir. Sürüden kovmak, ayırmak, Kaz. [اولاقتورماق ulaq-tur-mâq 26]. - Krş. **ET ula:-** ED 126b.

- aulaqlamaq** İL ø, e. geçs. Özel hale getirmek (kişi için değil yer için kullanılır) [اولاقلاماق âulâq-la-mâq 26]. - Krş. **Far.** *halvat* Steingass 472b. *ya da* Krş. **ET 1 avla:-** ED 10b.
- ulaqmaq** İL ø, e. geçs. Sürüden ayrılıp yoldan çıkmak, kötü yola sapmak Kaz. [اولاقماق ulâq-mâq 27]. - Krş. **ET ula:-** ED 126b.
- aulamaq ovlamaq** İL 1191a e. geçl. Avlamak, atmak, fırlatmak, av sırasında öldürmek [اولاماق âu-la-mâq 27]. Krş. **ET 1 avla:-** ED 10b.
- ulamaq** = *ulimaq* İL 1215b e. geçl. Bitiştirmek, eklemek, birleştirmek, bağlamak [اولاماق ula-mâq 27]. **ET ula:-** ED 126b.
- ulañ ulañ** İL 1214a a. At kolanı [اولانگ ulang 27]. **Moğ.** *oluñ* Les. 610a. (sağ taraftaki kopçalı eyer kolanı)
- ulta** İL ø, s. Yanlış, yanlış fikre dayanan, hatalı [اولتا ulta 27].
- ultan ultañ** İL 1214a a. Çizme tabanı, Kaz. [اولتان ultan 27]. **ET uldañ (?ulduñ)** ED 131b.
- ulturğurmaq** İL ø, Krş. [اولتورغوزماق ultur-ghuz-mâq 27] *olturğuzmaq* İL 1187b e. ettir. Oturtmak, yerleştirmek [اولتورغورماق ultur-ghur-mâq 27]. - Krş. **ET 2 oltur-** ED 133b. → *olur- (?olor-)* ED 150a.
- ulturğuzmaq olturğuzmaq** İL 1187b, Krş. [اولتورغورماق ultur-ghur-mâq 27] e. ettir. Oturtmak, yerleştirmek [اولتورغوزماق ultur-ghuz-mâq 27]. - Krş. **ET 2 oltur-** ED 133b. → *olur- (?olor-)* ED 150a.
- ültürgüzmak** İL ø, (tekrarlanmış ettir.) Öldürtmek, *harf.* öldürmek işini yaptırmak (Bkz. *ül-mak*) [اولتورگوزماک ül-tür-ghüz-mâk 27]. - Krş. **ET öldür-/öltür-** ED 133b.
- ulturmaq olturmaq** İL 1187b, Krş. [اولتورماق utur-mâq 18] e. geçs. Oturmak, yerleşmiş olmak [اولتورماق ultur-mâq 27]. **ET 2 oltur-** ED 133b. → *olur- (?olor-)* ED 150a.
- ültürmak öltürmek** İL 1239b e. ettir. Öldürmek, *harf.* öldürmek [اولتورماک ül-tür-mak 27]. **ET öldür-/öltür-** ED 133b.
- ulca olca** İL 1188b a. Ganimet, yağma, talan [اولجا ulja 27]. **Moğ.** *olca* Les. 610a.

- ulcalaşmaq** İL ø, e. işt. Birbirini yağmalamak [اولجالاشماق ulja-la-'sh-maq 27]. - Krş. **Moğ.** *olcala-* Les. 610a.
- ulcalamaq** İL ø, e. geçl. Yağmalamak, talan etmek [اولجالاماق ulja-la-maq 27]. **Moğ.** *olcala-* Les. 610a. (tutmak, yakalamak, zorla ele geçirmek; kâr getirmek, kazanmak)
- ülçaşmak ölçüşmek** İL 1239b e. işt. Birbirini tartmak [اولچاشماک ulcha-'sh-mak 27]. Krş. **ET** *ülgü:* ED 142b. *ya da* Krş. **Moğ.** *ülidke-* Les. 1005a. (karşılaştırmak)
- ülçak ölçek** İL 1239b a. Terazi, herhangi bir tartma aleti [اولچاک ulcha'k 27]. Krş. **ET** *ülgü:* ED 142b. *ya da* Krş. **Moğ.** *ülidke-* Les. 1005a. (karşılaştırmak)
- ülçamak = ölçimek** İL 1240b e. geçl. Tartmak [اولچاماک ulcha-mak 27]. Krş. **ET** *ülgü:* ED 142b. *ya da* Krş. **Moğ.** *ülidke-* Les. 1005a. (karşılaştırmak)
- ulğaytmaq ulğaytmaq** İL 1214b e. ettir. Büyütmek, arttırmak [اولغایتماق ulgh-ai-'t-maq 27]. - Krş. **ET** *ulğa:ç* ED 138b.
- ulğaymaq ulğaymaq** İL 1214b e. geçs. Büyümek, artmak (*ulugh'* dan) [اولغیماق ulg-ai-maq 27]. **ET** *ulğa:ç* ED 138b.
- avvalgi** İL ø, Krş. [اولگی awwal-gi 27] *avvalgi* İL 60b, [اولقی awwal-qi 27]. s. İlk, başta gelen, en öndeki, A. YUy. [اولغی awwal-ghi 27]. *iki dilli Ar. auval* Steingass 121b. + YUy. +*gi*
- avvalqi** İL ø, Krş. [اولگی awwal-gi 27] *avvalgi* İL 60b, [اولغی awwal-ghi 27] *awwal-ghi* ile aynı anlamda [اولقی awwal-qi 27]. *iki dilli Ar. auval* Steingass 121b. + YUy. +*qi*
- ülka ölke** I İL 1240b a. Toprak, memleket, diyar, ülke, mıntıka, bölge [اولکا ulka 27]. **Moğ.** *ölge* Les. 633b. (dağın güneş alan tarafı)
- ülkan** İL ø, s. Büyük, iri, Kaz. [اولکان ulkan 27]. Krş. **ET** *ükül-* ED 106b.
- ülgürmak ülgürmek** İL 1254a e. geçs. İleri gelmek *ya da* gitmek, ilerlemek (? *ilgar'-mak* yerine) [اولگورماک ulgür-mak 27]. - Krş. **ET** *ilgerü: (*ilkgerü:)* ED 144a.
- avvalgi** *avvalgi* İL 60b, Krş. [اولغی awwal-ghi 27], [اولقی awwal-qi 27] s. İlk [اولگی awwal-gi 27]. *iki dilli Ar. auval* Steingass 121b. + YUy. +*gi*

- [olmaq]** İL ø, Krş. [بولماق bol-máq 52] *bolmaq I İL 141a* (Nadir görülür, muhtemelen Batı'dan ödünç alındı) (بولماق yerine) [اولماق 27]. **ET 2 ol-** ED 125b. → *bol-* ED 331a.
- ülmak ölmek** İL 1240b, Krş. [ولات ülat 26] e. geçs. Ölmek [ؤلماک ül-mak 27]. **ET öl-** ED 125b.
- ulus ulus** İL 1214b (millet, halk) a. Kabile, kabilenin bir bölümü (başlıca göçebeler için). *Hemen hemen eskimiş bir kelime* [ولوس ulus 27]. **ET ulus** ED 151b. → *ulus* ED 152b. (ülke)
- ülüş kön ülüşkün** İL 1254a bel. Dünden önceki gün, geçen gün [ؤلوش kön 27]. **ET ülüş** ED 153a. + *1 kün (g-)* ED 725a.
- ülüş ülüş** İL 1254a, Krş. [اولاشماک ülash-mak 26] *üleşmek İL 1253b* a. Kısım, parça, pay, hisse [ؤلوش ülüsh 28]. **ET ülüş** ED 153a.
- ülüşmak** İL ø, Krş. [اولاشماک ülash-mak 26] *üleşmek İL 1253b* e. geçl. Grublara ayırmak [{ك ← ق } اولوشما ülüsh-mà<q → k> 28]. **ET üleş-** ED 154a.
- uluğ uluğ** İL 1215a s. Büyük, ulu; *aynı zamanda* (yaşça) en büyük, daha büyük [ولوغ ulugh 28]. **ET uluğ** ED 136b.
- uluğraq** İL ø, s. Daha büyük [ولوغراق ulugh-ráq 28]. - Krş. **ET uluğ** ED 136b.
- uluğlamaq uluğlimaq** İL 1215b e. geçl. Büyütmek, genişletmek, büyüklük, azamet ihsan etmek [ولوغلاماق ulugh-la-máq 28]. **ET uluğla:-** ED 140a.
- ülük ölük** İL 1241a a. Ölü insan ya da ölü hayvan, ceset, leş [ؤلوک ülü-ük 28]. **ET ölüg** ED 142a.
- ülüm ölüm** İL 1241b a. Ölüm; s. geçmiş, bitmiş, süresi dolmuş [ؤلوم ülü-üm 28]. **ET ölüm** ED 146a.
- umaç umaç** İL 1215b a. Undan yapılan ve çorbayla yenen bir tür irmik [وما ← چ } umach 28]. - Krş. **ET oğ-** ED 77b.
- umrutqa = omurtqa** İL 1189a a. Omurga, bel kemiği, Kaz. [ومروتقه umrutqa 28]. Krş. *oğurğa:* ED 92b.
- un on** İL 1189b, Bkz. [وند und 28] sy. On. *Aynı zamanda* (Bkz.) *und* yerine [ون un 28]. **ET o:n** ED 166b. / (*und* için) **ET u:n** ED 166b.

ün ün İL 1215a a. Ses, seda [اون ün 28]. **ET ün/ü:n** ED 167a.

unatmaq unatmaq İL 1216a e. ettir. Onaylatmaq, kabul ettirmek [اوناتماق una-'t-máq 28]. **ET unat-** (*una:t-*) ED 179a.

unaşmaq unaşmaq İL 1216a e. işt. Birlikte razı olmak, onaylamak (herhangi bir konuda) [اوناشماق una-'sh-máq 28]. **ET unaş-** (*una:ş-*) ED 191a.

unamaq = unimaq İL 1217b e. geçl. Razı olmak, onaylamak, kabul etmek [اوناماق una-máq 28]. **ET una-** ED 171b.

und İL ø, Krş. [اون un 28] *on* İL 1189b a. Un [اوند und 28]. - Krş. **ET u:n** ED 166b.

unda unda İL 1216b adl. ve bel. *harf*. Onda (yer ya da zaman) *yani* orada, o zaman [اوندا un-da 28]. - Krş. **ET ol** ED 123a.

ündamak = ündimek İL 1256b e. geçl. Seslenmek (haykırıp bağırmadan) [ونداماک ünda-mak 28]. **ET ünde:-** Ed 180a.

undurmak ündürmek İL 1256a e. ettir. Sürdürmek, filiz verdirmek [وندورماک un-dur-mak 28]. **ET üntür-** ED 181a.

uñ oñ İL 1185a s. Sağ (el); *aynı zamanda* doğru, uygun [اونگ ung 28]. **ET 1 oñ** ED 166b.

uñaltmaq = oñsımaq İL 1186a e. ettir. Islah etmek, düzeltmek, daha iyi duruma getirmek (herhangi bir iş vb.) [اونگالتماق ungal-'t-máq 28]. - Krş. **ET oñal-/oñul-** ED 185b. (hastalıktan kurtulmak, iyileşmek)

uñalmaq = oñsalmaq İL 1186b e. geçs. Islah olmak, düzelmek, daha iyi duruma gelmek [اونگالماق ungal-máq 28]. **ET oñal-/oñul-** ED 185b. (hastalıktan kurtulmak, iyileşmek)

uñay oñay İL 1185b s. Kolay [اونگای unğai 28]. **ET 1 oña:y** ED 191b.

unmak ünmeq İL 1256b e. geçl. Sürmek, yerden filiz vermek [اونماک un-mak 28]. **ET ün-** ED 169a.

unutqaq = untuğaq İL 1216a s. Sık sık hata yapan ya da ihmalkar davranan [اونوتقاق unut-qáq 28]. - Krş. **ET unit-** ED 179b.

unutmaq = *untumaq* İL 1216b e. geçl. Hata yapmak, unutmak [اونوتماق unut-máq 28]. ET *unt-* ED 179b.

üy öy İL 1243b a. Ev, oda [اوي üi 28]. ET *e:v* ED 3b.

uy oy II İL 1191a 1. a. Fikir, düşünce; 2. s. Derin, çok derin (*harf. ve mec.*) [اوي üi 28].
ET *1 o:y* ED 265b.

uvi İL ø, a. İğdiş edilmiş boğa, öküz [اوي uwi 28]. ET *uy* ED 266a. → *u:d* ED 34a.

uya = *uva* İL 1217b a. Yuva, kuş yuvası ya da bir hayvanın uyuduğu yer [اوي uya 28].
ET *1 uya:* ED 267a.

uyat uyat İL 1219a a. Utanç, alçakgönüllülük [اويات uyat 29]. ET *uyat* ED 268a.

uyatsiz uyatsiz İL 1219a s. Utanmaz [اوياتسيز uyat-siz 29]. - Krş. ET *uyat* ED 268a.

uyatmaq uyatmaq İL 1219b e. geçs. Utanç duymak [اوياتماق uyat-máq 29]. - Krş. ET *uya:d* ED 269b.

uyalmaq uyalmaq İL 1219b e. edl. Utandırılmak, utanmak [اويالماق uya'l-máq 29]. ET *uyal-* ED 272b.

uyanmaq İL ø, Krş. [اويغانماق uigha-'n-máq 29] *oyganmaq* İL 1192a e. geçs.
Uyanmak [اويانماق uya-'n-máq 29]. ET **oq-* ED 38a.

uyerulmak İL ø, e. edl. Döndürülmek, çevrilmek, Kaz. [اويرولماق uyer-ul-mak 29]. -
Krş. ET *egir-* ED 113a.

uyermak İL ø, Bkz. [اويرماق uwur-mak 21], Krş. [اويروماق uyeru-mak 29],
[اويگورماق ugur-mak 26]

e. geçl. Döndürmek, çevirmek, Kaz. (Bkz.) اويرماق /Shaw اورماق / yerine [اويرماق uyer-
mak 29]. ET *egir-* ED 113a.

uyerumak İL ø, Bkz. [اويرماق uwur-mak 21], Krş. [اويروماق uyer-mak 29],
[اويگورماق ugur-mak 26] e. geçl. Döndürmek, çevirmek, Kaz. (Bkz.) اويرماق /Shaw
اورماق / yerine [اويروماق uyeru-mak 29]. ET *egir-* ED 113a.

uygatmaq oygatmaq İL 1192a e. ettir. Uyandırmak [اويغاتماق uigha-'t-máq 29]. ET *ođur-* ED 48a.

uygaq oygaq İL 1192a s. Uyanık; *aynu zamanda* açikgöz, zeki [اويغانا uigháq
29]. ET *oğuğ (oğuğ)* ED 47a.

uyğanmaq *oyğanmaq* İL 1192a, Krş. [اويانماق uya-'n-máq 29] e. geçs. ya da dön.

Uyanık olmak {? *üi* “fikir, düşünce”den: buradan yola *çıkarsak* – *üi-gha-máq* (eğer böyle bir eylem olsaydı) “bilinçli olmak, şuurlu olmak” anlamında olurdu ve dönüşlü biçimi *üi-gha-'n-máq harf.* “kendisinin bilincinde olmak, farkında olmak *yani* uyanık olmak” anlamında olurdu } [اويغانماق uigha-'n-máq 29]. - Krş. **ET** *oğ ED 38a.

uyqu *uyqu* İL 1220b a. Uyku [اويقو uiqu 29]. **ET** *I u:* ED 2a.

uyqulatmaq İL ø, e. ettir. Uyutmak [اويقولاتماق uiqu-la-'t-máq 29]. - Krş. **udt-** **ET** 45a.

uyqulaşmaq İL ø, e. işt. Birlikte uyumak [اويقولاشماق uiqu-la-'sh-máq 29]. - Krş. **ET** *udş-* ED 73a.

uyqulamaq = *uyqilimaq* İL 1221b (masaj yapmak) e. geçs. Uyumak [اويقولاماق uiqu-la-máq 29]. - Krş. **ET** *udt:-* ED 42b.

uyquluq *uyquluq I* İL 1221a s. Uykudan sonra üzerinde sersemlik olan, uykulu [اويقولولوق uiqu-luq 29]. - Krş. **ET** *udk* ED 46b.

uylatmaq *oylatmaq I* İL 1192b e. ettir. Düşündürmek [اويلاتماق ui-la-'t-máq 29]. - Krş. **ET** *ö:gle:-* ED 107a.

uylaşmaq *oylaşmaq* İL 1192b e. işt. Birlikte düşünmek [اويلاشماق ui-la-'sh-máq 29]. - Krş. **ET** *ö:gleş-* ED 107b.

uylamaq = *oylimağ* İL 1192b e. geçl. Düşünmek [اويلاماق ui-la-máq 29]. - Krş. **ET** *ö:gle:-* ED 107a.

üylamak = *öylimek* İL 1244b e. geçl. Evlendirmek, hayatını kurmak (baba ya da koruyucu kimse olarak) (*harf.* bir kimseyi “*ev* sahibi yapmak”, *üi* “*ev*”den) [اويلاماك üi-la-mak 29]. **ET** *evle:-* ED 10b.

üylanmak *öylenmek* İL 1244b e. edl. *ya da* dön. Evli olmak ya da hayata başlamış olmak [اويلانماک üi-la-'n-mak 29]. **ET** *evlen-* ED 11a.

öyma *oyma* İL 1192b a. Bir modeli kesip çıkararak onu başka bir yere yerleştirme ile yapılan bir tür süsleme işi [اويما öima 29]. **ET** *oyma:* ED 273b.

öymaq *oymaq I* İL 1192b a. Yüksük, dikiş yüksüğü [اويماق öimáq 29]. - Krş. **ET** *o:y-* ED 266b.

- uymaq** *oymaq II* İL 1192b e. geçl. Kazı yapmak, kazmak (? *üi* “derin”den) [اويماق üi-mâq 29]. **ET** *o:y-* ED 266b.
- öynatmaq** *oynatmaq* İL 1193a e. ettir. Oynatmak [اويناتماق öina-’t-mâq 29]. **ET** *oynat-* ED 275a.
- öynaş** *oynaş* İL 1193a a. Aşık, seven kimse, Kaz. [اويناش öinash 29]. **ET** *oyna:ş* ED 274b.
- öynaşmaq** *oynaşmaq* İL 1193a e. işt. Birbiriyle oynamak [اويناشماق öina-’sh-mâq 29]. - Krş. **ET** *oyna:-* ED 275a.
- öynamaq** *oynimaq* İL 1193b e. geçs. Oynamak (Muhtemelen *öyun-a-mâq* yerine) [اويناماق öina-mâq 30]. **ET** *oyna:-* ED 275a.
- uyutmaq** *uyutmaq* İL 1221a e. ettir. Pıhtılaştırmak, kesik duruma getirtmek [اويوتماق uyu-’t-mâq 30]. **ET** *uğt-* ED
- uyumaq** *uyumaq* İL 1221b e. geçs. Pıhtılaşmak, kesilmek, pıhtılaşmış, kesik hale gelmek [اويوماق uyu-mâq 30]. **ET** *uğt-* ED 42b.
- öyun** *oyun* İL 1194a a. Oyun [اويون öyun 30]. **ET** *oyun* ED 274a.
- öyunçi** *oyunçi* İL 1195a a. Oyuncu [اويونچي öyun-chi 30]. - Krş. **ET** *oyun* ED 274a.
- e ey II** İL 98a ünl. Bir kimseye hitap etmede kullanılır [اي é 30]. **ET** *2 ay* ED 265b.
- ay ay** İL 61a a. Ay (gök cisimi), ay (yılın on iki bölümünden her biri) [أي äi 30]. **ET** *1 a:y* 265a.
- ay paltu** = *aypalta* İL 62b a. Savaş baltası, teber (? hilal şeklinden dolayı) [أي پالتو äi-pältu 30]. *blş.* **ET** *1 a:y* 265a. + **ET** *baltu:* (*balto:*) ED 333b.
- ayaşmaq** *ayaşmaq* İL 61b e. işt. Birbirine isteksizce vermek, birbirini istememek, birbirine çok görmek [آياشماق äya-’sh-mâq 30]. **ET** **1 ad-* ED 36a.
- ayağ** *ayağ* İL 61b, Krş. [أياق äiyâq 30] a. Bacak, ayak [آياغ äyâgh 30]. **ET** *adâk* ED 45a.
- ayağlaşmaq** *ayağlaşmaq* İL 62a (sona ermek, tamamlanmak, durmak, bitmek) e. işt. Baş ve ayaklar ile birlikte uzanmak (bir fiçtdaki ringalar gibi); ateşin içine doğru bütün ayaklar ile uzanmak [آياغلاشماق äyâgh-la-’sh-mâq 30]. - Krş. **ET** *adâkla:-* ED 49b.

ayaqlamaq İL ø, e. geçl. Sığ bir nehri yaya olarak geçmek [أياغلاماق áyágh-la-máq 30]. **ET** *adakla*:- ED 49b.

ayaq *ayaq* İL 62a a. Kase, çukur kap (tahta ya da topraktan yapılmış çanak çömlek vb. olarak) [أياق áyáq 30]. **ET** *adak* ED 45a. (bacak, ayak)

[**ayaq**] İL ø, Krş. [أياغ áyágh 30] *ayağ* İL 61b *ayağ* yerine [أياق 30]. **ET** *adak* ED 45a.

ayaqçi İL ø, a. Saki, kase dolduran kimse [أياقچی áyáq-chi]. - Krş. **ET** *adak* ED 45a. (bacak, ayak)

ayamaq = *ayimaq* İL 66a e. geçl. Elinde tutmak, kendine saklamak, geri çekmek (herhangi bir şeyi), çok görmek (bir kimseye bir şeyi) [أياماق aya-máq 30]. **ET** *1 *ad*- ED 36a.

ayanmaq *ayanmaq* İL 62b e. dön. Kendini bir şeyden geri çekmek, çekinmek, kaçınmak, hile ile işin içinden sıyrılmak, (korkudan) bir şeyden çekinmek [أيانماق aya-'n-máq 30]. **ET** *1 *ad*- ED 36a.

iyak = *enek* İL 1296a a. Çene, Kaz. [إياك iyak 30]. **ET** *epek* ED 183b.

ibartmak İL ø, e. ettir. Göndertmek [إبارتماك ibàr-'t-mak 30]. - Bkz. **ET** *ı:d*- ED 37b. (madde içi açıklamada → *ıdu: bér-* → *ibar-*)

ibartturmak İL ø, e. tekrarlanmış ettir. (birşeyi) Gönderttirmek [إبارتتورماك ibàr-'t-tur-mak 30]. - Bkz. **ET** *ı:d*- ED 37b. (madde içi açıklamada → *ıdu: bér-* → *ibar-*)

ibarmak *ibermek* İL 1305b e. geçl. Göndermek [إبارماك ibàr-mak 30]. - Bkz. **ET** *ı:d*- ED 37b. (madde içi açıklamada → *ıdu: bér-* → *ibar-*)

ibriq İL ø, a. Topraktan yapılmış su testisi [إبريق ibriq 30]. **Ar.** *ibrîk* Steingass 8a.

ipak = *yipek* İL 1442a a. İpek [إپاک ipak 30]. - Krş. **ET** *yıp* ED 870b.

iplaşturmak İL ø, e. işt. ve ettir. Uygun, doğru yerleri aldirtmak, aralarında ya da karşılıklı olarak özel bir düzen oluşturmak [إپلاشتورماك ipla-'sh-tur-mak 30]. - Krş. **ET** *yıplaş*- ED 878a.

iplaşmak = *yiplaşmaq* İL 1442b (ip haline gelmek) e. işt. Birbirinin özel yerlerini almak, karşılıklı olarak kendilerini düzenlemek [إپلاشماک ipla-'sh-mak 30]. **ET** *yıplaş*- ED 878a.

iplamak İL ø, e. geçl. Özel bir düzen *ya da* ardıllık içinde düzenlemek [ایپلاماک iplamak 30]. ET *yıpla*:- ED 877b. (ip ile bağlamak, /saçı yüzden/kaldırmak, uzaklaştırmak)

it it İL 1308a a. Köpek, it [ایت it 30]. ET *it* ED 34a.

itak *etek* İL 1280a a. Etek, daha aşağı kenar [ایتاک itak 31]. ET *etek* ED 50a.

italgü = *italgu* İL 1309a a. *Şuŋkar ya da (?) Falco Hendersoni*'nin dişisi [اتالگو italgü 31]. Moğ. *itelgü* Les. 418a. ((İng.) gurfalcon)

it tiş İL ø, Bkz. *it* İL 1308a + *çiş* İL 452a a. *harf*. Köpek dişi; Karşıt taraflardan sıra ile iğnenin geçirildiği bir tür dikiş (? ringa kemiği) [ایت تیش it-tiş 31]. *blş*. ET *it* ED 34a. + ET *1 tı:ş (d-)* ED 557b.

itmak *etmek II* İL 71a e. geçl. 1. Yapmak, etmek, bina etmek, kurmak; 2. Kapamak, bağlamak [ایتماک it-mak 31]. ET *é:t-* (*é:t-*) ED 36b.

aytmak *éytmaq* İL 1304a e. geçl. Konuşmak, demek, söylemek [آیتماک aйт-mak 31]. ET *ayıt-* ED 268b. (sormak)

itilmek *étilmek I* İL 1281b e. edl. 1. Yapılmak, edilmek; 2. Bağlanmak [ایتیلماک it-il-mak 31]. ET *étil-* (*édil-*) ED 56b.

aytilmak *éytilmaq* İL 1304b e. geçl. Konuşulmak, söylenmek [آیتیلماک aйт-il-mak 31]. ET *ayıl-* ED 269b.

iç iç İL 1312b a. İç, iç taraf; *ichida* “içeride” [ایچ ich 31]. ET *iç* ED 17a.

içak = *üçey* İL 1247a a. Bağırsaklar, Hk. [ایچاک içak 31]. ET *içe:gü:* ED 25b.

içay = *üçey* İL 1247a a. Bağırsaklar [ایچای içay 31]. ET *içe:gü:* ED 25b.

içra *içre* İL 1315a, Bkz. [ایچکاری iç-k'ari 31] Bkz. *ich-k'ari* /Shaw ichkari/ [ایچره iç-’ra 31]. ET *içre:* ED 30a.

içqur İL ø, a. Elbisenin beli [ایچقور iç-qur 31]. ET *içqur* ED 23a.

içqiliq ? *üçkülük* İL 1315a a. [ایچقیلیق iç-qi-liq 31]. ET *içiglig* ED 25b.

içkari İL ø, Krş. *içre* İL 1315a *içre İL 1315a* bel. ve snt. İçeriye, içerisine. Bkz. Dilb., s. 65. [ایچکاری iç-k'ari 31]. ET *içgerü:* ED 25b.

içkü *öçke* İL 1227a a. Keçi [ایچکو içkü 31]. ET *eçkü:* ED 24b.

içmak *içmek I* İL 1316a e. geçl. İçmek [ایچماک iç-mak 31]. ET *iç-* ED 19a.

içmak *içmek* İL 1316b a. Eyer yastığı, eyerin altına konan keçe parçası [ichmak 31]. **ET** *içmek* ED 27b.

içurmak *içürmek* İL 1316b e. ettir. İçirmek, içmesi için vermek [ايچورماك ich-ur-mak 31]. **ET** *içür-* ED 30a.

aydatmak = *heydetmek* İL 1149a e. ettir. Kovdurmak [ايداتماك aïda-'t-mak 31]. - Krş. **ET** *kay-* (2 *ka:ǵ-) ED 674b.

aydaşmak = *heydeşmek* İL 1149a e. işt. Birlikte kovmak [ايداشماك aïda-'sh-mak 31]. - Krş. **ET** *kay-* (2 *ka:ǵ-) ED 674b.

aydamak = *heydimek* 1149a Krş. [هايداماك haïda-mak 188] e. geçl. Kovmak (*haïda-* *mak* ile aynı anlamda) [ايداماك aïda-mak 31]. - Krş. **ET** *kay-* (2 *ka:ǵ-) ED 674b.

1. aydı 2. idi İL ø, Krş. (*madde 2 için*) [ايردي irdi 32] **1.** aïdi, *aïtti*'den bozulmuş biçim "söyledi"; **2.** idi, *irdi*'den kısaltılmış biçim "idi" [ايدي 1. aïdi, 2. idi 31]. - Krş. (*madde 1 için*) **ET** *ayt-* ED 268b. (sormak), (*madde 2 için*) **ET** *1 er-* ED 193b.

er *er* İL 76a, Krş. [آر ār [ër] 4] a. Erkek, adam, koca; *aynı zamanda* kahraman, cesur adam [اير er 31]. **ET** *1 er* ED 192a.

iraq = *yiraq* İL 1442b s. Irak, uzak [ايراق irâq 31]. **ET** *ira:k* ED 214a.

ayran *ayran* İL 63a a. Ayran [ايران aïran 31]. **ET** *ayra:n* ED 276a.

eranlar İL ø, Bkz. *eren* İL 76b + *çoğul eki* a. Kahramanlar, değerli insanlar (*er* ile (?) Far. ve YUy. tekrarlanmış çoğul biçim -saygı belirtisi olarak-) [ايرانلار er-ánlar 31]. *iki dilli* **ET** *1 er* ED 192a. + **Far.** +*an* + **YUy.** +*lar*

ertmaq ? értmaq İL 1284b (kumaş, kağıt vb. ile nesnelere temizlemek, silmek), Krş. [آرتماق árt-máq 5] *artmaq I* İL 19a e. geçl. Üstün çıkmak, aldatmak (? *árt-* *máq* /Shaw àrtmàq/ yerine, (kaba) "olmak, boşalmak" anlamında olup olmadığı şüphelidir) [ايرتماق ert-máq 31]. **ET** *1 ert-* ED 202a. (geçmek)

erta = *ete* İL 70a (yarın) a. Sabah; bel. yarın [ايرته erta 31]. **ET** *erte:* ED 202b.

ertagi = *ertek* İL 76b (rivayet, hikaye, güzel söz) **1.** a. Hikaye, masal, tarih, tarihi olaylar; **2.** s. Sabaha ait olan [ايرته گي erta-gi 31]. **Moğ.** *erteki* Les. 332a. (eski, eski zamandan kalma)

- ircaytmaq** İL ø, e. ettir. Sırttırmak, dişlerini göstererek güldürmek [ایرجایتماق irjai-t-maq 32]. - Krş. **Moğ.** *ircay-* Les. 416a.
- ircaymaq** İL ø, e. geçs. Aptalca gülmek, aptal aptal sırtıtmak, dişlerini göstererek gülmek [ایرجایماق irjai-maq 32]. **Moğ.** *ircay-* Les. 416a.
- irdi** İL ø, Bkz. (*madde 2*) [ایدی aidi, **2.** idi 31] (eks. ad eylem parçası) Genellikle (Bkz.) *idi* “(o) idi” şeklinde kısaltılır [ایردی irdi 32]. - Krş. **ET 1 er-** ED 193b.
- irsa** İL ø, (eks. ad eylemin olasılık eki, *aynu zamanda telf. isa*) “belki, olabilir” [ایرسه irsa 32]. - Krş. **ET 1 er-** ED 193b.
- irşturmak** İL ø, Krş. [ایریشتروماق irish-tur-mak 33] *eriştürmek* İL 1285b e. ettir. Yetiştirmek, ulaştırmak [ایریشتروماق irsh-tur-mak 32]. - Krş. **ET 1 eriş-** ED 239b. (birlikte ulaşmak, varmak, erişmek) *ya da* **ET 1 értür-** ED 210a.
- irşmak** İL ø, Krş. [ایریشماق irish-mak 33] = *erişmek II İL 1285b* e. geçs. Ardı sıra varmak, ulaşmak, yetişmek [ایریشماق irsh-mak 32]. **ET 1 eriş-** ED 239b. (birlikte ulaşmak, varmak, erişmek)
- irğatmaq** = *irğatlatmaq* İL 1320b e. ettir. *harf.* Sallandırmak; (genellikle) itmek, dürtmek, *ya da* sarsmak [ایرغاتماق irgha-t-maq 32]. **ET irğat-** ED 217b.
- irğanmaq** = *irğatlimaq* İL 1321a e. dön. Sallanmak *ya da* kımıldanmak, hareketlenmek [ایرغانماق irgha-'n-maq 32]. **ET irğan-** ED 217b.
- irğutmaq** = *irğitmaq* İL 1321a e. ettir. Üzerinden sıçratmak, atlatmak [ایرغوتماق irghu-t-maq 32]. - Krş. **Moğ.** *ergü-* Les. 325b. (kaldırmak, yukarı kaldırmak)
- irğuşmaq** = *irğişmaq* İL 1321a e. birl. Birlikte atlamak, taklit ederek atlamak [ایرغوشماق irghu-'sh-maq 32]. - Krş. **Moğ.** *ergü-* Les. 325b. (kaldırmak, yukarı kaldırmak)
- irğumaq** = *irğimaq* İL 1321a e. geçl. Atlamak, sıçramak [ایرغوماق irghu-maq 32]. **Moğ.** *ergü-* Les. 325b. (kaldırmak, yukarı kaldırmak)
- irka** *erke* İL 78a s. Gözde, en çok sevilen [ایرکا irka 32]. **Moğ.** *erke* Les. 328b.
- irgaç** İL ø, eyl. s. Olmakta olan (*ir-mak*'tan) [ایرگاچ ir-gach 32]. - Krş. **ET 1 er-** ED 193b.
- irgaşturmak** İL ø, e. ettir. Takip ettirmek [ایرگاشتورماق irgash-tur-mak 32]. - Krş. **ET 2 ér-** ED 194a.

irgaşmak İL ø, Krş. [ایلاشماک ila-'sh-mak 37] e. geçl. Birini kendiliğinden takip etmek; katılmak *ya da* -e takılmak [ایرگااشماک irgash-mak 32]. - Krş. **ET 2 ér-** ED 194a.

erkak *erkek* İL 78a s. Erkek [ایرکاک erkak 32]. **ET** *erkek* ED 223b.

irkalatmak = *erkiletmek* İL 78b e. ettir. Müsamaha ettirmek, tarafını tutturmak [ایرکالاتماک irka-la-t-mak 32]. - Krş. **Moğ.** *erkele-* Les. 329b.

irkalaşmak = *erkileşmek* İL 78b e. işt. Birbirine müsamaha etmek, birbirinin tarafını tutmak, birbirini kayırmak [ایرکالااشماک irka-la-'sh-mak 32]. - Krş. **Moğ.** *erkele-* Les. 329b.

irkalamak = *erkilimek* İL 78b e. geçl. Sevmek, okşamak, müsamaha etmek, tarafını tutmak (Bkz. *ärka* /Shaw irka/) [ایرکالاماک irka-la-mak 32]. **Moğ.** *erkele-* Les. 329b.

irkalanmak = *erkilenmek* İL 78b e. edl. Sevilmek, okşanmak *ya da* müsamaha gösterilmek, tarafı tutulmak [ایرکالانماک irka-la-'n-mak 32]. - Krş. **Moğ.** *erkele-* Les. 329b.

irkan / ikan İL ø, Krş. [ایرکین irkin *ya da* ایکن ikin 33], [ایکان ikan 36], [ایکن ikin 36] (*madde 1*) (eks. ad eylemin belgisizlik eki *irmek*) *harf*. “olan”, “olmakta olan”. Genellikle koşaç “-*dir*” için kullanılır. Başka eylemlere eklendiğinde kuşku anlamı verir. Bkz. Dilb. [ایرکان irkan *ya da* ایکان ikan 32]. **ET** *erken* ED 224b.

erakta İL ø, a. Koca [ایرکته erakta 32]. **Moğ.** *eregtey* Les. 321b. (adam, erkek)

erkit *irkit* İL 1321b a. Tereyağı yapıldıktan sonra yayıkta kalan ekşi içecek, ekşi yayık ayrıntı [ایرکیت erkit 32].

irkilmek İL ø, e. edl. Süzülme (sulu bir maddenin kumaştan geçmesi anlamında) [ایرکیلماک irk-il-mak 32]. **ET** *irkil-* ED 226b. (toplanmak; bir araya gelmek, toplamak)

irkin / ikin İL ø, Krş. [ایرکان irkan *ya da* ایکان ikan 32], [ایکان ikan 36], [ایکن ikin 36] (*madde 1*) *irkan* ile aynı anlamda [ایرکین irkin *ya da* ایکن ikin 33]. **ET** *erken* ED 224b.

irkin *erkin* İL 78b s. Geniş, engin, uzatılmış [ایرکین irkin 32]. **ET 1 irkin** ED 225a. (bir yere bir arada toplanmış olan) *ya da* **Moğ.** *erkin* Les. 331a. → *erkim* Les. 330b. (en büyük, üstün, en iyi; önemli)

irkinlaşmak *erkinleşmek* İL 79a e. işt. Karşılıklı rahat olmak; birbirinin arasında yeri olmak [ایرکینلاشماک irkin-la-'sh-mak 33]. - Krş. **ET 1 irkin** ED 225a. (bir yere bir arada toplanmış olan) *ya da Moğ. erkimle-* Les. 331a. (tercih etmek, yüksek beğeni *ya da* saygı göstermek)

irkinlamak İL ø, e. geçs. Rahat olmak, yer için sıkıştırılmamış olmak; yeri olmak [ایرکینلاماک irkin-la-mak 33]. - Krş. **ET 1 irkin** ED 225a. (bir yere toplanmış olan) *ya da Moğ. erkimle-* Les. 331a. (tercih etmek, yüksek beğeni *ya da* saygı göstermek)

irmas İL ø, (*irur*'un olumsuz biçimi, eksiltili ad eylemin süreklilik eki) Genellikle *telf. imas* "olmayış", "değil" [ایرماس ir-mas 33]. - Krş. **ET 1 er-** ED 193b.

ayrmaq = *acrimaq* İL 9b e. geçl. Bölmek, ayırmak [آیرماق air-maq 33]. **ET ağır-** ED 66b.

irmak İL ø, (eksiltili ad eylemin mastar biçimi, bu biçimde yaygın değildir) Olmak [ایرماک irmak 33]. **ET 1 er-** ED 193b.

irmak ermek İL 79a a. Herhangi bir önemsiz iş, meşguliyet [ایرماک irmak 33]. Krş. **ET ermegü:** ED 232a. (tembel)

irmaklaşmak İL ø, e. işt. Birbiri ile oynamak, oyalanmak [ایرماکلاشماک irmak-la-'sh-mak 33]. Krş. **ET ermegü:** ED 232a. (tembel)

irmaklamak İL ø, e. geçs. Oynamak, oyalanmak [ایرماکلاماک irmak-la-mak 33]. Krş. **ET ermegü:** ED 232a. (tembel)

irur İL ø, (*ir-mak*'ın süreklilik eki, yaygın değildir) Olan, *aynı zamanda* koşaç *-dır* [ایرور ir-ur 33]. **ET 1 er-** ED 193b.

irün = *erin* İL 79b, Krş. [ایرین irin 34] a. Dudak [ایرون irün 33]. **ET erin** ED 232b.

irünmak İL ø, Krş. [ایرینماک irin-mak 34] *erinemek* İL 1286a e. geçl. Bir şeyi yapmayı sevmemek (? to put up one's lip at)¹², sürüncemede bırakmak, ağırdan almak [ایرونماک irün-mak 33]. **ET erin-** (?*erin-*) ED 235a.

irünüşkək İL ø, Krş. [ایرینچاک irin-chak 34] *erinçek* İL 1286a s. Alışıldığı şekilde sürüncemede bırakan, ağırdan alan [ایرونوشکاک irün-üşh-kak 33]. - Krş. **ET erinçig** (?*erincig*) ED 236b.

¹² Shaw'un parantez içinde verdiği deyimın karşılığı bulunamadı.

irünüşmak İL ø, e. birl. Birlikte erinmek, üşenmek [ایرونوشماک irün-üşh-mak 33]. -

Krş. **ET erin-** (?*érin-*) ED 235a.

ayri = *ara II* İL 17b a. Saman tırmığı, yaba [آیری aïri 33]. **ET ağrı:** ED 63b.

iritmak *éritmek* İL 1285a e. ettir. Eritmek (*harf.* “erimiş duruma getirmek” *iri-mak*’tan) [ایریتماک iri-t-mak 33]. **ET eriüt-** ED 207b.

irişturmak *éřiştürmek* İL 1285b, Krş. [ایریشتورماک irsh-tur-mak 32] e. ettir.

Yukarıya eriştirmek (*irish-mak*’tan) [ایریشتروماک irish-tur-mak 33]. - Krş. **ET I ériş-** ED 239b. (birlikte ulaşmak, varmak, erişmek) *ya da* **ET I értür-** ED 210a.

irişmak *éřişmek II* İL 1285b, Krş. [ایریشماک irshİL ø, mak 32] e. geçs. **1.** Erişmek,

ulaşmak (*irsh-mak* ile aynı anlamda); **2.** Birlikte erimek (*iri-mak*’ın işt. biçimi) [ایریشماک irish-mak 33]. (*madde 1 için*) **ET I ériş-** ED 239b. (birlikte ulaşmak varmak, erişmek), (*madde 2 için*) **ET 2 eriş-** ED 239b. → *eriüş-* ED 239b. (tamamen erimek)

iriklamak İL ø, Krş. [أريك{لا}ماک ürik-la-mak 7] e. geçl. Dışına çıkarmak,

ayıklamak *ya da* en büyüğünü seçmek [ایریکلاماک irik-la-mak 33]. - Krş. **ET I arığ** ED 213b. (temiz, arı) *ya da* Krş. **Moğ. irge-** Les. 414b. (tamamen doldurmak, yığmak, tıka basa doldurmak; paketlemek)

irikmak İL ø, e. geçs. Yorgun, usanmış, bıkkın olmak (zor bir işden dolayı değil), Fr.

s’ennuyer “canı sıkılmak” [ایریکماک irik-mak 33]. **ET irik-** (?*érik-*) ED 226a.

ayrilmaq = *ayrilmaq* İL 63b e. edl. Bölünmek, ayrılmak (*aïr-màq*’tan) [آیریلماق aïr-il-

máq 33]. **ET ağrı-** ED 68b.

ayriliş *ayriliş* İL 63b eyl. a. Dallanma, yayılma, su vb. nin birkaç kanala *ya da* yöne

ayrıldığı yer [آیریلیش aïr-il-ish 33]. - Krş. **ET ağrı-** ED 68b.

ayrilişmaq İL ø, e. edl. işt. Birbirinden ayrılmak, bölünmek [آیریلیشماق aïr-il-ish-máq

33]. - Krş. **ET ağrı-** ED 68b.

irimak *érimek* İL 1286a e. geçs. Erimek, erimiş duruma gelmek [ایریماک iri-mak 34].

ET erü:- ED 198a.

irimçik *irimçik* İL 1322a a. Yumuşak beyaz peynir [ایریمچیک irimchik 34].

irin *erin* İL 79b, Krş. [ایرون irün 33] a. Dudak [ایرین irin 34]. **ET érin** ED 232b.

- irinçak** *érinçek* İL 1286a, Krş. [ایرونوشکاک irün-üşh-kak 33] s. Sürüncemede bırakan, ağırdan alan, tembel [ایرینچاک irin-chak 34]. ET *erinçig* (?*érincig*) ED 236b.
- irinmak** *érimmek* İL 1286a, Bkz. [ایرونماک irün-mak 33] e. geçs. Tembel olmak, sürüncemede bırakmak, ağırdan almak (Bkz. *irün-mak*) [ایرینماک irin-mak 34]. ET *erin-* (?*érin-*) ED 235a.
- iz iz** İL 1322a a. İz, ayak izi [ایز iz 34]. ET *i:z* (?*t:z*) ED 277a.
- izgurmaq** İL ø, e. geçs. Islık çalmak [ایزغورماق iz-ghur-maq 34]. ET *1 üşkür-* ED 260b.
- izgu** *ezgü* İL 80a s. İyi [ایزگو izgu 34]. ET *edgü:* ED 51b.
- izgulik** İL ø, a. İyilik [ایزگولیک izgu-lik 34]. ET *edgü:lük* ED 53b.
- izlamak** = *izdimek* İL 1324a e. geçl. İzlemek, izleri takip etmek [ایزلاماک iz-la-mak 34]. ET *izde:-* ED 282a. → *iste:-* ED 243a.
- izma** *ezme* İL 80a, Krş. [ایزیلماک iz-il-mak 34] (*madde 2*) *ézilmek* İL 1286b s. Konuşkan, Hk. [ایزما izma 34].
- izma** *izme* İL 1325a (giysi, yastık vb. nesnelere tüğmenin iliklendiği delik) a. Örgü, kenar için kullanılan şerit, dantel (uzun elbise, kaftan için) [ایزمه izma<k→h > 34].
- izmak** *ezmek* İL 80a e. geçl. Suda düzeltmek, düzleştirmek, parlatmak, incelemeye [ایزماک iz-mak 34]. ET *ez-* ED 279b. (tırmalamak)
- iza** *iza* İL 1322b (utanma duygusu, utanç, namus) a. Azar, paylama, tecavüz, Far. [ایزا iza 34]. Ar. *izā'* Steingass 129b.
- izlatmak** = *izdetmek* İL 1324a e. ettir. Araştırtmak [ایزلاتماک izla-t-mak 34]. - Krş. ET *istet-* ED 243b.
- izlaşmak** = *izdeşmek* İL 1324a e. işt. Birlikte araştırmak, aramak [ایزلاشماک izla-'sh-mak 34]. - Krş. ET *izde:-* ED 282a. → *iste:-* ED 243a.
- izlamak** = *izdimek* İL 1324b e. geçl. Araştırmak, aramak [ایزلاماک izla-mak 34]. ET *izde:-* ED 282a. → *iste:-* ED 243a.

- izilmek** *ezilmek* İL 1286b, Bkz. (*madde 2 için*) [ایزما *îzma* 34] *ezme* İL 80a 1. e. edl. Suda eritilmek; 2. e. geçs. Dedikodu etmek, gevezelik etmek (Bkz. *îzma*) [ایز یلماک *iz-il-mak* 34]. (*madde 1 için*) ET *ezil-* ED 287a. (tırmalanmak)
- is** *es* İL 81a a. Koku, güzel koku; *aynı zamanda* yüksek yerlerdeki hava azlığından kaynaklanan hastalık vb.; bellek, hatırlama, anlayış, kavrayış [ایس *îs* 34]. ET *I us* ED 240a.
- (üs) is** *is* İL 1326b a. Kir, duman nedeniyle duvar vb. yerlerde oluşan kir [ایس (üs) *is* 34]. ET 2 *iş* (*ış*) ED 254b.
- isan** *esen* I İL 1287a s. Emniyette, emin ellerde, iyi, güzel, Kaz. Hk. [ایسان *isan* 34]. ET *esen* ED 248a.
- isanlaşmak** *esenleşmek* İL 1287a e. işt. Karşılıklı olarak birbirinin halini hatırlama sormak [ایسانلاشماک *isan-la-'sh-mak* 34]. ET *esenleş-* ED 250a.
- isanlık** *esenlik* I İL 1287a a. Emniyet, güven, iyi hal, iyilik [ایسانلیک *isan-lik* 34]. ET *esenlik* ED 249b.
- istatmak** = *izdetmek* İL 1324a e. ettir. Araştırtmak [ایستاتماک *ista-t-mak* 34]. ET *istet-* ED 243b.
- istaşmak** = *izdeşmek* İL 1324a e. işt. Birlikte araştırmak, aramak [ایستاşماک *ista-'sh-mak* 34]. - Krş. ET *iste:-* ED 243a.
- istamak** = *izdimek* İL 1324b e. geçl. Araştırmak, aramak [ایستاماک *ista-mak* 34]. ET *iste:-* ED 243a.
- iskatmak** İL Ø, e. ettir. Koklatmak [ایسکاتماک *îska-t-mak* 34].
- iskaşmak** İL Ø, e. işt. Birlikte koklamak [ایسکااشماک *îska-sh-mak* 34].
- iskak** İL Ø, a. Cımbız [ایسکاک *iskak* 34]. - Krş. ET *iske:-* ED 246b.
- iskamak** = *iskimek* İL 1333b e. geçl. Koklamak [ایسکاماک *îska-mak* 35].
- (üs) islamaq** = *islmaq* İL 1335a e. geçl. Dumanla kirletmek [ایسلاماق (üs) *îs-la-mâq* 35]. - Krş. ET 2 *iş* (*ış*) ED 254b.
- islamak** İL Ø, e. geçs. Hava azlığı nedeniyle sıkıntı çekmek [ایسلاماک *îs-la-mak* 35].
- islanmak** İL Ø, e. dön. Kokmak, dışarı koku vermek [ایسلانماک *îs-la-'n-mak* 35].

(üs) **islanmaq** *islanmaq* İL 1334b e. edl. Duman ile kirletilmek [ایسلانماق (üs) is-la'n-máq 35]. ET *i:şlen-* (?ışlan-) ED 263a.

isitma = *issitma* İL 1331a a. Ateş, sıcaklık, ateşlilik, hararet [ایسیتما isit-ma 35]. - Krş. ET *isit-* ED 243a.

isitmaq *issitmaq* İL 1331b e. ettir. Isıtmak (*issik* “sıcak”ın ana biçimi olan *isi-mák*'tan) [ایسیت {م}اق isi-t-máq 35]. ET *isit-* ED 243a.

isargá İL ø, a. Küpe [ایسرغه isargha 35].

isarmak İL ø, e. geçs. Sarhoş olmak, çakırkeyif olmak [ایسرماک isar-mak 35]. ET *esür-* ED 251a.

isaruk İL ø, s. Sarhoş, çakırkeyif [ایساروک isaruk 35]. ET *esrük* ED 250b.

iski *eski* İL 83a s. Eski, yıpranmış, Hk., Kaz.; ve ona dayanarak “kötü” (Doğu Türkistan'da başlıca bu anlamıyla kullanılır) [ایسکی iski 35]. ET *eski*: ED 246b.

islik *eslik* İL 84a s. Akıllı, zeki, açığız (*is*'den) [ایسلیک is-lik 35]. - Krş. ET *usluğ* ED 247b.

iş iş İL 1336b a. İş, çalışma, meslek, görev [ایش ish 35]. ET *I i:ş* (? *I i:ş*) ED 254a.

iş eş İL 85a a. Arkadaş, yoldaş (Muhtemelen işteşlik eylem eki olan “iş”in kaynak biçimi) [ایش îsh 35]. ET *ê:ş* ED 253b.

eşak *êşek* İL 1288a a. Eşek [ایشاک eshak 35]. ET *eşek* ED 260a. → *eşgek* ED 260a.

eşak muncaq İL ø, Bkz. *êşek* İL 1288a + *monçaq* İL 1049b a. Kaba cam boncuklar (*harf*. “eşek boncukları” yani ikinci sınıf olanlar. Krş. İng. *donkey-engine* “donki makinesi, küçük yardımcı buhar makinesi”) [ایشاک مونجاق eshak-munjáq 35]. *blş*. ET *eşek* ED 260a. → *eşgek* ED 260a. + ET *monçuk* 767b. → *bonçuk* (?*bonçok*) ED 349a.

eşan *işan* İL 1337b a. Türkistan'da din öğretmenlerine verilen unvan {? Far. *eşan* “onlar”; *Çoğul* saygı işareti olarak kullanılır; diğer türlü aşağıdaki sözcük dizisinden (*işancı, işandurmaq, işanmaq*) gelmektedir} [ایشان eshán 35]. Shaw'a göre ? Far. *îşān*, *eşān* Steingass 130b. (onlar) *ya da* ET *işen-* ED 264a. (güvenmek, inanmak)

işançi = *işenç* İL 1338a (gerçek, doğru, inanma, inanç) a. Güvenilir kimse, güven duyulan kimse [ایشانچی ishán-<ç → ch>i 35]. - Krş. ET *işen-* ED 264a.

- işandırmaq** *işendürmek* İL 1338a e. ettir. Kendisine güven duyurmak, inandırmak [ایشاندورماق ishán-dur-máq 35]. - Krş. **ET** *işen-* ED 264a.
- işanmaq** *işenmek* İL 1338a e. geçl. Güvenmek, inanmak, Hk., Kaz. [ایشانماق ishán-máq 35]. **ET** *işen-* ED 264a.
- işitmak** *işitmek* İL 1341b, Krş. [ایشیتماک ishít-mak 36] e. geçl. İşitmek, duymak [ایشیتماک ishít-mak 35]. **ET** *êşid-* ED 257b.
- işitturmak** = *işitküzmek* İL 1341b e. ettir. İşittirmek, duyurmak, anlatmak [ایشیتتورماک ishít-tur-mak 35]. **ET** *êşidtür-* ED 258b.
- işkak** İL ø, a. Uzun saplı bel (*işmak*'tan) [ایشکاک ishkak 35]. - Krş. **ET** 3 *eş-* ED 255b.
- işik** *işik* İL 1342a, Krş. [ایشکاغه Ishk-àgha 9] *işik* İL 1342a + *ağa* İL 33b a. Kapı [ایشیک ishik 35]. **ET** *êşik* ED 260a.
- işlatmak** *işletmek* İL 1341a e. ettir. Çalıştırmak [ایشلاتماک ish-la-t-mak 35]. **ET** *işlet-* ED 263a.
- işlamak** *işlimesek* İL 1341a e. geçl. Çalışmak, iş yapmak (*iş*'ten) [ایشلاماک ish-la-mak 36]. **ET** *işle:-* ED 262b.
- işqar** *işgar* İL 1340a, Krş. [ایشقار üshqar 9] a. Potas, kalya taşı [ایشقار ish-qár 36]. **Far.** *aşhâr* Steingass 64a.
- işqirişmaq** İL ø, e. iş. Birbirine ıslık çalmak [ایشقیریشماق ishqir-ish-máq 36]. - Krş. **ET** 1 *üşkür-* ED 260b.
- işqirmaq** İL ø, e. geçs. ıslık çalmak [ایشقیرماق ishqir-máq 36]. **ET** 1 *üşkür-* ED 260b.
- işkali** = *işkel* İL 1340b a. At bukağısı, kösteği [ایشکالی ishkali 36]. **Far.** *aşkal* Steingass 66a.
- işmak** *eşmek* İL 85a e. geçl. **1.** Bükme ya da örmek; **2.** Kısa kürekle yürütmek ya da yürümek [ایشماک ish-mak 36]. (*madde 1 için*) **ET** 4 *eş-* ED 256a. → 2 *es-* ED 241a. (*madde 2 için*) Krş. **ET** 3 *eş-* ED 255b.
- işitmak** *işitmek* İL 1341b, Krş. [ایشیتماک ishít-mak 35] e. geçl. İşitmek, duymak [ایشیتماک ishít-mak 36]. **ET** *êşid-* ED 257b.

işilmek (*madde 1 için*) = *işilmek* İL 1341b e. edl. **1.** İşitilmek, duyulmak; *aynı zamanda* **2.** [ish-il-mak] Bükülmek ya da örülmek [ایشیلماک ishi'l-mak 36]. (*madde 1 için*) Krş. **ET** eşidil- ED 258b. (*madde 2 için*) Krş. **ET** 4 eş- ED 256a. → 2 es- ED 241a.

ayğur = *aygır* İL 64a a. İğdiş edilmemiş at, aygır [آیغور aïghur 36]. **ET** ağğır ED 47b.

ikak *ékek* İL 1293a, Krş. [ایگاک igak 36], [ایگاو igao 36] a. Ege, törpü (törpüleme aleti) [ایکاک ikak 36]. - Krş. **ET** ége:- ED 101b.

ikan İL ø, Krş. [ایرکان irkan ya da ایکان ikan 32], [ایرکین irkin ya da ایکین ikin 33], [ایکین ikin 36] (*madde 1*) (Eksiltili eylem (*i(r)mak*)'in belgisizlik eki) “olan ya da olmakta olan” -*dır* koşacı gibi kullanılır [ایکان ikan 36]. **ET** erken ED 224b.

ikao İL ø, Krş. [ایکاولان ikaolan 36], [ایکایلان ikaïylan 36] *ikkiylen* İL 1346a sy. a. Her ikisi [ایکاو ikaao 36]. **ET** *ékkegü: ED 105b.

ikaolan İL ø, Krş. [ایکاو ikaao 36], [ایکایلان ikaïylan 36] *ikkiylen* İL 1346a sy. a. Her ikisi [ایکاولان ikaolan 36]. - Krş. *iki dilli* **ET** ékki: ED 100b. + **Moğ.** +*aolan* (<*e'ülen*)

ikaylan = *ikkiylen* İL 1346a, Krş. [ایکاو ikaao 36], [ایکاولان ikaolan 36] sy. a. Her ikisi [ایکایلان ikaïylan 36]. - Krş. *iki dilli* **ET** ékki: ED 100b. + **Moğ.** +*aylan* (<*e'ülen*)

ike = *ikki* İL 1343b sy. İki [ایکی iké 36]. **ET** ékki: ED 100b.

ikedin İL ø, nit. bel. İkişer, ikili (*birdin ikédin* “birer ikişer, birli ikili”) [ایکیدین iké-din 36]. - Krş. **ET** ékki: ED 100b.

ikinci (*madde 1 için*) *ikkinçi* İL 1345b, Krş. (*madde 2 için*) [ایگینچی igin-chi 37], [ایگین igin 37], [ایکین ikin 36] (*madde 2*) *ékin* İL 1294b sy. s. **1.** İkinci; **2.** a. Ekici, yetiştirici (Bkz. *ikin*) [ایکینچی **1.** iki-'nchi **2.** iki-nchi 36]. (*madde 1 için*) **ET** *ikinci*: ED 111a. → *ékkinç* ED 110a., (*madde 2 için*) - Krş. **ET** *ekin* ED 109a.

ikin İL ø, Bkz. (*madde 1 için*) [ایکان ikan 36], [ایرکان irkan ya da ایکان ikan 32], [ایرکین irkin ya da ایکین ikin 33], Krş. (*madde 2 için*) *ékin* İL 1294b, [ایگین igin 37], [ایگینچی igin-chi 37], [ایکینچی **1.** iki-'nchi **2.** iki-nchi 36] (*madde 2*) **1.** ek Bkz. *ikan*; **2.** a. Olgunlaşmamış ekin [ایکین ikin 36]. (*madde 1 için*) - Krş. **ET** *1 er*- ED 193b., (*madde 2 için*) **ET** *ekin* ED 109a.

- ikin birin** İL ø, nit. bel. İkişer birer, ikili birli [ایکین بیرین ikin birin 36]. - Krş. **ET** *ekki*: ED 100b. + Krş. **ET** *bi:r* ED 353b.
- iga ige** İL 1346a a. Efendi, sahip, mal sahibi *aynu zamanda* koca [ایگا iga 36]. **ET** *ige* ED 101a. → **ET** *l idî*: 41a.
- igaçi** = *igiçe* İL 1346b a. Abla [ایگاچی iga-chi 36]. **ET** *ekeç* ED 102a. (zekası ile klanın ablası haline gelen küçük kız)
- igar** *éger* İL 1294b a. Eyer [ایگار igar 36]. **ET** *eger* ED 112a. → *eder* 63b.
- igak** İL ø, Krş. [ایکاک ikak 36] *ékek İL 1293a*, [ایگاو igao 36]
a. Eğe, törpü [ایگاک igak 36]. - Krş. **ET** *ége:-* ED 101b.
- igalamak** = *igilimek* İL 1347a e. geçl. Bir kimsenin (ya da şeyin) efendisi, sahibi olmak, yönetmek ya da idare etmek, sahip olmak [ایگالاماک iga-la-mak 36]. - Krş. **ET** *ige* ED 101a. → **ET** *l idî*: 41a.
- igalanmak** *igilenmek* İL 1347a e. dön. Kendini bir kimsenin (ya da şeyin) efendisi, sahibi yapmak; *aynu zamanda* (özl.) sık sık gitmek, çok uğramak [ایگالانماک iga-la-'n-mak 36]. - Krş. **ET** *ige* ED 101a. → **ET** *l idî*: 41a.
- igao** İL ø, Krş. [ایکاک ikak 36] *ékek İL 1293a*, [ایگاک igak 36] a. Eğe, törpü [ایگاو igao 36]. - Krş. **ET** *ége:-* ED 101b.
- igmak** *egmek* İL 88a e. geçl. Kıvırmak, bükmek, eğmek [ایگماک ig-mak 36]. **ET** *eg-* ED 99b.
- igna** = *yigne* İL 1449a, Krş. [اینا ina 39] a. İğne [ایگنه ig-na 36]. **ET** *igne*: ED 110a.
- igirmek** *égirmek* İL 1295a e. geçl. Eğirmek, bükmek [ایگیرماک igir-mak 37]. **ET** *egir-* ED 113a.
- igiz** *égiz* İL 1295b s. Yüksek, uzun; *aynu zamanda* derin [ایگیز igiz 37]. **ET** *édîz/édî:z* ED 73b.
- igin** İL ø, Bkz. [ایکین ikin 36] (*madde 2*) *ékin İL 1294b*, Krş. [ایگینچی igin-chi 37], [ایکینچی 1. iki-'nchi 2. iki-nchi 36] (*madde 2*) a. Olgunlaşmamış ekin (Bkz. *ikin*) [ایگین igin 37]. **ET** *ekin* ED 109a.
- igin** *égin* İL 1296a a. Elbise, giyim eşyası [ایگین igin 37]. **ET** *egin* ED 109b. (omuz)

iginçi İL ø, Bkz. [ایگین igin 37], Krş. [1 ایگینچی iki-'nchi 2. iki-nchi 36] (*madde* 2), [ایکین ikin 36] (*madde 2*) *ekin* İL 1294b a. Ekici, yetiştirici (Bkz. birinci igin) [ایگینچی igin-chi 37]. - Krş. **ET** *ekin* ED 109a.

igilmek *égilmek* İL 1296a e. edl. Kıvrılmak, bükülmek, eğilmek [ایگیلماک ig-il-mak 37]. **ET** *egil-* ED 106b.

il *el* İL 88b (halk, ahali; yurt, vatan) **1.** a. Memleket, vatan (Bkz. *Roum-elia* “Rum memleketi”); **2.** s. Müttefik, ittifak içinde olan [ایل il 37]. **ET** *l ê:l* ED 121b.

ayl İL ø, a. Kolan [ایل aïl 37].

ayla *ayla* İL 64a a. Abla; *aynu zamanda* yaşlı kadın [ایلا aïla 37].

ilat İL ø, a. Herhangi bir göçebe kabile [ایلات ilât 37].

ilatmak İL ø, e. ettir. Kalburdan geçirtmek [ایلاتماک ila-t-mak 37]. **ET** *elget-* ED 143b.

ilaşmak İL ø, Krş. [ایرگاشماک irgash-mak 32] e. işt. Birlikte kalburdan geçirmek, elemek (*aynu zamanda* Yarkend’de *irgash-mak* yerine kullanılır) [ایلاشماک ila-'sh-mak 37]. **ET** *elgeş-* ED 143b.

ilamak İL ø, e. geçl. **1.** Kalburdan geçirtmek; **2.** Hamur karmak; **3.** Tabaklamak [ایلاماک ila-mak 37]. (*madde 1 için*) **ET** *elge-* ED 142a.

aylamak *eylirmek II* İL 99a e. geçl. Yapmak, etmek [ایلاماک aïla-mak 37]. **ET** *eyle:-* ED 273a. → *edle:-* ED 57a. (bir şeyi faydalı bir şeye çevirmek, sürüp ekmek)

ilan = *yilan* İL 1449a a. Yılan [ایلان îlân 37]. **ET** *yula:n (d)* ED 930a.

aylandurmak *aylandurmaq* İL 64b e. ettir. Döndürmek, çevirmek [ایلاندرورماک aïlan-dur-mak 37]. - Krş. **ET** *edlen-* ED 58b. (kullanılır duruma getirilmek)

aylanmak *aylanmaq* İL 64b e. geçs. Dönmek, döndürülmek, çevrilmek [ایلانماک aïlan-mak 37]. **ET** *edlen-* ED 58b. (kullanılır duruma getirilmek)

aylanuşmak İL ø, e. işt. Birlikte döndürülmek, çevrilmek [ایلانوشماک aïlan-ush-mak 37]. - Krş. **ET** *edlen-* ED 58b. (kullanılır duruma getirilmek)

iltmak *iltmek* İL 1348b e. geçl. Alıp götürmek (*iltip birmek* “alıp götürmek ve vermek”te olduğu gibi başlıca birleştirmelerde kullanılır) [ایلتماک ilt-mak 37]. **ET** *êlt-* ED 130a. → *êlet-* (?êlt) ED 132a.

- iltmak** İL ø, e. ges. Sigara vb. içmekten sersemlemiş bir hal almak [ايلتماك ilt-mak 37].
- ilçi** *elçi* İL 90a a. Büyükelçi, delege (*il* “müttefik”den); *aynı zamanda* öz. a. Hotan’ın başkenti [ايلچي il-chi 37]. **ET** *elçi*: ED 129a.
- ildam** *ildam* İL 1349a bel. Çabuk, acele [ايلدام ildam 37]. **Moğ.** *ildam* Les. 403a. (arkadaşça, iyi kalpli, nazik)
- ilğatmaq** *ilğatmaq* İL 1349b e. ettir. Ayırtmak, ayıklatmak [ايلغانماق ilgha-’t-maq 37]. - Krş. **Moğ.** *ilga-* Les. 406a.
- ilğar** *ilğar* İL 1349b (Bir iş, hareket ya da faaliyette başkalarından önde olan, başkalarına yol gösteren, öncü) a. Askerlerin sınır mevki, öncü kuvvet, akın, yağma [ايلغار il-ghar 37]. **Moğ.** *ilgal* Les. 407a. (fark, ayırım)
- ilğaşmaq** *ilğaşmaq* İL 1349b e. işt. Birlikte ayırmak, ayıklamak [ايلغاشماق ilgha-’sh-maq 37]. - Krş. **Moğ.** *ilga-* Les. 406a.
- ilğamaq** *ilğimaq* İL 1349b e. gel. El ile ayırmak, seçmek, araştırmak, aramak, incelemek; e. ges. ilerlemek, saldırmak, akın etmek [ايلغاماق il-gha-maq 37]. **Moğ.** *ilga-* Les. 406a.
- ilğanmaq** *ilğanmaq* İL 1349b e. dön. Kendilerini ayırmak [ايلغانماق ilgha-’n-maq 38]. **Moğ.** *ilga-* Les. 406a.
- ilqi** = *yilqa* İL 1450 a a. At sürüsü, at ahır [ايلقي ilqi 38]. **ET** 2 *yılkı*: ED 925b. (çiftlik hayvanları, dört ayaklı hayvanlar)
- ilqçi** = *yilqiçi* İL 1450 b a. At sürüsü bekçisi, koruyucusu [ايلقيچي ilq-chi 38]. **ET** *yılkıçı*: ED 927a.
- illaştırmak** İL ø, e. işt. ettir. Aralarında anlaştırmak, birleştirmek, aracılık etmek [ايللاشتورماك il-la-’sh-tur-mak 38]. - Krş. **ET** *elles-* ED 153b.
- illaşmak** İL ø, e. işt. Birlikte bir anlaşmaya, ittifaka katılmak (*il* “müttefik”den) [ايللاشماك il-la-’sh-mak 38]. **ET** *elles-* ED 153b.
- iliq** = *illiq* İL 1350b s. Ilık [ايلق ili q 38]. **ET** *yılığ* ED 925a.
- ilgari** = *ilgiri* İL 1350a bel. ve snt. Önde, önceki olarak; *aynı zamanda* önce (olumsuzlukla kullanılır) [ايلگاري il-gari 38]. **ET** *ilgerü*: (*ilkgerü;) ED 144a. (bir yerin ilerisine doğru, doğruya doğru, *sonraları zaman için* daha erken)

ilmek ilmaq İL 1350b e. geçl. Asmak (tahta çiviye asmak gibi), içerisine ip ile bağlamak [ایلماك il-mak 38]. **ET il-** (?i:l-) ED 125b. (yakalamak, tutmak)

ilma ilme I İL 1351a (örgü, örme) a. Özel bir dikiş, “zincir-dikiş” [ایلمه ilma 38]. - Krş. **ET il-** (?i:l-) ED 125b. (yakalamak, tutmak)

ilik (*madde 1 için*) **ilik** İL 1352a 2. = **yilik** İL 1451a a. 1. El (Yarkend’de nadir görülür); 2. İlik [ایلیک ilik 38]. (*madde 1 için*) **ET elig** (?elig) ED 140b. (*madde 2 için*) **ET yilik** ED 927b.

ilik bolmaq (?) **ilik almaq** İL 1352a (kabul et-, doğru bul-, itiraf et-) blş. e. to go security¹³ [ایلیک بولماق ilik bol-mâq 38].

illik ellik II İL 90b sy. Elli (? *ilik* “el” ile ilişkili) [ایلیک illik 38]. **ET I ellig** ED 141a.

inmak ilinmaq İL 1352b e. edl. Asılmak, takılmak [ایلینماک il-in-mak 38]. **ET ilin-** ED 148b.

imas emes İL 91b eksiltile ey. a. parçası “Değil” (*ir-mas* yerine) [ایماس imas 38]. - Krş. **ET I er-** ED 193b.

aymaq aymaq İL 65a a. Kabile, belirli bir kimsenin soyundan gelenler; *aynu zamanda* öz. a. Herat yakınında bir kabilenin adı [آیماق aïmâq 38]. **Moğ.** *aymag* Les. 21a.

imanmak = *eymenmek* İL 99a (utanmak, çekinmek) e. geçs. Saygılı olmak, saygı göstermek [ایمانماک imân-mak 38]. **ET eymen-** 273b.

imçak emçek İL 92b a. Kadın göğsü, meme [ایمچاک imchak 38]. **ET emçek** ED 156b. → *emig* ED 158b.

imçakdaş emçekdaş İL 92b, Krş. [ایموکداش im-uk-dash 39] a. Kız ya da erkek süt kardeş (*harf.* meme arkadaşı) [ایمچاکداش imchak-dash 38]. - Krş. **ET emigdeş** ED 160a.

imçi emçi İL 92b (doktor, hekim) a. Bilginin tecrübe ile edinildiğine inanan kimse, şarlatan hekim, sahte doktor [ایمچی imchi 38]. **ET emçi:** ED 156b. (doktor, hekim)

imdi emdi İL 92b bağ. Şimdi [ایمدی imdi 38]. **ET amtu:** ED 156b.

imgak emgek II İL 93a eyl. a. Aşırı çalışma ve onun sonucunda oluşan bezginlik, yorgunluk, zahmet, zorluk (esk. ana biçim *im-ga-mak*’tan) [ایمگاک im-gak 38]. **ET I emge:k** ED 159a.

¹³ İngilizce açıklamanın Türkçe karşılığı bulunamadı.

imganmak İL ø, e. dön. Herhangi bir aşırı çalışmadan dolayı çok bezgin, yorgun olmak [ایمگانماک im-ga'n-mak 38]. **ET emgen-** ED 160a.

imlatmak emletmek İL 93b e. ettir. Bilime dayanmadan deneysel olarak tedavi ettirmek [ایملاتماک îm-la-t-mak 38]. **ET emlet-** ED 161a.

imlaşmak İL ø, e. işt. Baş sallayarak ya da göz kırparak birbirine işaretler etmek [ایملاشماک im-la-'sh-mak 38]. **ET imleş-** ED 161b.

imlamak emlimek İL 93b e. geçl. Bilimsel olarak değil deneye bağlı olarak tedavi etmek, şarlatan hekim, sahtekar doktor gibi hareket etmek [ایملاماک îm-la-mak 38]. **ET emle:-** ED 161a. (tedavi etmek ya da şifa vermek)

imlamak imlimaç İL 1355a e. geçl. Herhangi birine baş sallayarak ya da göz kırparak işaretler etmek [ایملاماک im-la-mak 39]. **ET imle:-** ED 161a.

immak emmek İL 93b e. geçl. Emmek (bebeğin memeyi emmesi) [ایمماک im-mak 39]. **ET em-** ED 155b.

imukdaş İL ø, Krş. [ایمچاکداش imchak-dash 38] **emçekdaş** İL 92b a. Kız ya da erkek süt kardeş [ایموکداش im-uk-dash 39]. **ET emigdeş** ED 160a.

imizmak = emdürmek İL 92b e. ettir. Emzirmek, bebeğe meme vermek [ایمیزماک im-iz-mak 39]. **ET emüz-** ED 165a.

imizuk = emizek İL 1301a a. Bebeği suni olarak beslemek için kullanılan alet [ایمیزوک im-iz-uk 39]. - Krş. **ET emig** ED 158b.

imiş imiş İL 1355b eksilteli ey. a. parçası “Olduğu anlaşılır, imiş” [ایمیش imish 39]. - Krş. **ET 1 er-** ED 193b.

imişmak emişmek İL 1301a e. işt. Aynı memeden birlikte emmek (süt (erkek vb.) kardeşler için) [ایمیشماک im-ish-mak 39]. - Krş. **ET em-** ED 155b.

in en II İL 94a a. En, genişlik [این in 39]. **ET 1 ê:n** ED 165b.

ina éne İL 1301a a. Anne, Kaz. [اینا ina 39]. **ET ana:** ED 169b.

ina = yiğne İL 1449a, Krş. [ایگنه ig-na 36]

a. İğne, Kaz. [اینا ina 39]. **ET igne:** ED 110a.

inaç inaç İL 1356a (dostane, birbirine yakın) a. Güvenilir hizmetçi, uşak [ایناق ináč 39]. **ET ina:ğ** ED 182b. (yakın arkadaş, emin kimse, çok sevilen kimse)

ünak *inek* İL 1356b, Krş. [أناك ünak 14] a. İnek [أيناك ünak 39]. ET *ingek* ED 184a.

inaga İL ø, a. Sütüne, dadı [ايناغه inaga 39].

inanmaq *inanmaq* İL 1356a e. geçs. İnanmak, güvenmek (*ğa* “yaklaşma-verme” durum eki ile kullanılır) [اينانماق inan-máq 39]. ET *man-* (*ma:n-*) ED 188a.

inci İL ø, a. İnci [اينجي inji 39]. ET 2 *inçü* ED 173b. → *yinçü* ED 944b.

inciga *inçike* İL 1358a s. İnce, zarif (*kaba, kalın*’ın karşıtı) [اينجیغه injiga 39]. ET *inçge:* ED 174b. → *yinçge:* ED 945a.

indaşmak = *ündeşmek* İL 1256a e. işt. Birbirini baş ya da el işaretiyle çağırmaq [اينداشماک inda-’sh-mak 39]. ET *ündeş-* ED 181b.

indamak = *ündimek* İL 1256b e. geçl. Baş ya da el işaretiyle çağırmaq, emirle davet etmek [اينداماک inda-mak 39]. ET *ünde:-* ED 180a.

aynak *eynek* İL 99a a. Gözlük, Far. [ايناك ainak 39]. **Far.** *āyina* Steingass 133b.

iğak *eğek* İL 1296a a. Çene [اينگاک ingak 39]. ET *eğek* ED 183b.

iğan İL ø, a. Dişi deve [اينگان ingan 39]. ET *inge:n* ED 184a.

aynutmaq (*madde 1 için*) *aynitmaq I* İL 65a, (*madde 2 için*) ? *aynitmaq II* İL 65a (tutturmak, çoğaltmak, güçlendirmek) e. ettir. **1.** Soldurmak vb.; **2.** Ayıltmak [اينوتماق äinu-t-máq 39]. (*madde 1 için*) ET *ağnat-* ED 62b., (*madde 2 için*) Krş. ET *1 ađn-* ED 61b.

aynuşmaq (*madde 1 için*) *aynişmaq* İL 65b e. işt. **1.** Birlikte solmak, rengi atmak vb. **2.** Birlikte ayılmak [اينوشماق äinu-’sh-máq 39]. (*madde 1 için*) Krş. ET *ađna:-* ED 62b., (*madde 2 için*) Krş. ET *1 ađn-* ED 61b.

aynutmaq *aynimaq I* İL 65b e. geçs. Solmak, renk ya da lezzet kaybetmek [اينوماق äinu-máq 39]. ET *ađna:-* ED 62b.

aynumaq ? *aynimaq II* İL 65b (tutmak, çoğalmak; güçlenmek, ağırlaşmak) e. geçs. Ayılmak [اينوماق äinu-máq 39]. ET *1 ađn-* ED 61b.

ini *ini* İL 1362b a. Daha genç (küçük) erkek kardeş, Hk. [ايني ini 39]. ET *ini:* ED 170a.

ayvan *ayvan* İL 65b a. Veranda, genellikle üstü kapalı sütunlar sırası, Far. [اَيوان aiwán 39]. **Far.** *ayvān* Steingass 134a.

ayu = *éyiq* İL 1304b a. Ayı, Kaz. [أيو áyu 39]. ET 1 *adığ* ED 45b.

ayığ / ayiq = *éyiq* İL 1304b a. Ayı [أبيغ áyigh, أبيق áyiq 39]. ET 1 *adığ* ED 45b.

iyik İL ø, a. Öreke, eğirme çubuğu [اييك iyik 40]. ET *i:k* ED 99a.

iyimak = *ivimek* İL 1363b e. geçs. Yumuşamak, gevşemek (insanın öfkesi için ya da ineğin sütünün sağılmasından önce buzağının ineği zor durumda bırakması durumunda ineğin memeleri için kullanılır), Kaz. [اييماك iyı-mak 40]. ET *ıy-* ED 266b.

B ب

baba = *bova* İL 143a (büyükbaba), Krş. [بوبا búba 47], [بوا búa 47] a. Baba *ya da* büyükbaba (çocuklar tarafından başlıca ilk anlamında kullanılır; İngilizcedeki *papa* “baba” gibidir) [بابا bâbâ 40]. **Far.** *bābā* Steingass 135b.

babaq = *bovaq* İL 143a (yeni doğmuş bebek), Krş. [بوباك bubak 47] a. Baba *ya da* büyükbaba; *aynı zamanda* bebek, çocuk [باباق bâbâq 40]. **Far.** *babak* Steingass 154b. (gözbebeği, çocuk, evlat)

batmaq İL ø, e. geçs. Batmak (ayakların çamura batması gibi); *aynı zamanda* girmek, içine işlemek [باتماق bāt-mâq 40]. **ET** *bat-* ED 298a.

batur *batur* İL 102a a. ve s. Cesur adam; cesur, yürekli (Far. *bahá-dur*’dan bozulmuş biçim) [باتور bâtur 40]. ET *bağa:tu.r* ED 313b. (Clauson’a göre *batur* biçimi doğrudan Moğolcadan alınmıştır) / Shaw’a göre **Far.** *bahādur* Steingass 209a.

batuq = *pétiq* İL 233a a. ve s. Ayakların battığı yer, bataklık (derin kumluk yer için de kullanılır) [باتوق bātuq 40]. **ET** *batığ* ED 301b.

baca *baca* İL 102b a. Bir kimsenin karısının kız kardeşinin kocası, bacanak [باجا bâja 40]. **Moğ.** *baca* Les. 93a.

bağlaşmaq İL ø, e. işt. Birbirine vermek, Far. YUy. [باخشلاشماق bakhsh-la-’sh-mâq 40]. *iki dilli* **Far.** *bağış* Steingass 159b. + **YUy.** *+laşmaq*

bağslamaq İL ø, e. gecl. Vermek, ihsan etmek, bahşetmek, bağışlamak, affetmek Far. YUy. [باخشلاماق bakhsh-la-mâq 40]. *iki dilli* **Far.** *bağış* Steingass 159b. + **YUy.** *+lamaq*

baḥṣi *baḥṣi I, II* İL 103a a. Gezgin ozan, ilham almış saz şairi (olağanüstü varlıklardan ilham aldığı iddia eden kimse); *aynı zamanda* avcı [باخشى bakhshi 40].
ET *baḡşı*: ED 321a. (din öğretmeni)

bar *bar I* İL 103b a. Varlık, oluş, huzur, hazır bulunma (Krş. Alm. *dasein* “varlık, hayat”); *aynı zamanda* var olan, mevcut olan şey; s. mevcut, olan, hazır bulunan. Görünüşe bakılırsa eylem olarak kullanıldığında İng. *there is* “var” (Alm. *es gibt* “var”) biçiminde tercüme edilebilir. Böylece *hakim bar* “bir idare eden, hakim, tanrı var” (bir idare eden, hakim, tanrı mevcut) anlamında iken, *hakim dur* ya da *hakim ikan* “(o) idare edendir, hakimdir, tanrıdır” anlamına gelir.¹⁴ *Bar* kendisi bir yüklemdir; *dur* ya da *ikan* yalnızca özne ve yüklemi birbirine bağlayan araçlardır. (*Bar* belirli kullanımlardan dolayı eylem gibi görünsede asla gerçek bir eylem değildir. Örn.: *at bar* “bir at var” şeklinde tercüme edilirdi fakat gerçekte genel Uygur formunda *at çuḡ* “at büyük(tür)”-burada koşaç gerekiyor- örneğinde olduğu gibi bu bir kalıptır. Bu nedenle *at bar* harfiyen “at var(dır)” anlamına gelir. Kendisi yüklem olan *bar* asla koşaç değildir. Ayrıca *bar* bu yolla kullanılan herhangi bir başka sıfattan daha fazla koşaç içermez. Koşaç Fr. *sous-entendu* “ima edilen, farz edilen, söylenmeden anlaşılan” dur. İngilizcedeki *to have* “sahip olmak” için *bar*’ın kullanımı yukardaki yapının başka bir durumudur; örn.: *maniḡ atim bar* “benim atım var(dır)” *yani* “Benim bir atım var.” Burada “benim atım” özne, “var” yüklem ve ifade edilen hiçbir eylem yoktur. Özne ve yüklem diğer durumlarda olduğu gibi yalnızca sözdizimi ile birbirine bağlanırlar. Adıllar ve görünüşteki yardımcı eylemlerle bile *bar* yalnızca sıfattır: örn.: *bar-man* “ben var(ım)” yapısı *kiçik man* “ben küçük(üm)” yapısına benzemektedir; *şeḡ bar idi* “bir şeyh var idi” yapısı *şeḡ pîr idi* “şeyh yaşlı idi” yapısına benzemektedir (Geçmiş zamanda -her iki durumda da- bu zamanın koşacı ortaya konur). Bu nedenle İngilizce *there is* “var”ın karşılığı diyebileceğimiz *bar* sadece bir Fr. *memoria technica* “anımsatıcı”dır. Gerçekten de *bar*, bu ifadenin *there* “var” kısmı ile daha iyi uyuşur. Onun açıkça ad ya da sıfat

¹⁴ Shaw’a ait dipnot: “Tibet ve Birman dillerinde aynı ayırım vardır. Eski *yod-pa* ya da *dug-pa* “var olmak, mevcut olmak” “bir yerde bulunmak” anlamlarına gelirken *zin-pa* yalnızca yüklem ile onun öznesini birbirine bağlayan araçtır (Jaeschke’in Tibetçe Dilbilgisi § 39). Yine, Birmanca *shî-tkî* somut varoluşu gösteren gerçek bir ad eylemdir. Bunun yanında ‘*pyi(s)-thî* ise özne ile yüklem arasında bir çeşit bağlantıyı gösteren koşaçtır: böylece *myiñ ‘pyi(s)-thî* “(o) attır” anlamına gelirken *myiñ shî-thî* “bir at var” anlamına gelir.”

olarak kullanımı açıklama gerektirmez: örn.: *barini tutti* “orada neyi varsa tuttu”; *ahlim bar üy* “karımın bulunduğu ev” (kısaltılmış ifade). Bu sözler belki genelleştirilebilir. Bugün *bar* ne ise bütün Uygur eylemlerinin de eskiden öyle oldukları görünüyor ve şimdi bile eylemler o yapıdadır. *Bar*’ın aksine onlar farklı zaman ve hareket kipleri vb. ile bağlantısı olan ayrı adlar ya da sıfatlar yapan belirli bitişik eklerce değiştirilirler. Fakat *bar* gibi, hepsi anlaşılacak için koşaca ihtiyaç duyarlar. Uygurlar’da eylemlerin olmayışı, sadece adların ve sıfatların oluşu, hemen hemen bir paradoks olarak görünüyor denilebilir. Her halde, hareket (oluş ya da durumun) adının uygulaması ile herhangi bir başka yüklem arasında dış formda hiç bir fark yoktur. Herhangi bir eylem-zamanı örnek olarak alalım dersek: *qelur-man*. Bu, görüldüğü gibi koşacın zihnen karşılandığı *continuously doing I* “sürekli-yapan-ben”, yapısının *I (am) continuously doing* “ben sürekli yapıyor(um)” yapısını ifade etmesi gerekir. Aynı şekilde diğer zamanlar için de bu durum geçerlidir. Fakat bazen koşaç olarak kullanılan yardımcı eylemlerin gerçek eylemler olması gerektiği düşünülebilir. Aksine *dur*, *continuously standing* “sürekli duran” sıfat anlamlıdır; *ikan*, *indefinitely being* “süresiz olan” sıfattır; *irur*, *continuously doing* “sürekli yapan” ad ya da sıfattır; *irdi* 3. tekil kişi (*ird-im*, *ird-iş*, *ird-i* /sırasıyla ve harfiyen *my past-being* “benim geçmiş zaman-olan”, *thy past-being* “senin geçmiş zaman-olan”, *his past-being* “onun geçmiş zaman-olan” anlamlarına gelir/ biçimleri *at-im*, *at-iş*, *at-i* /*my horse* “atım”, *thy horse* “atın”, *his horse* “atı”/ biçimleri kadar düzenli ad oluşumlarıdır) iyelik biçiminde olan addır. Sözde eylemin hiç bir parçasında, zihinsel olarak karşılanmak için koşaca ihtiyacı olmayan, kendisi bir ifade olan bir ibare bulamayız. Ayrıca, son örnekte, böyle bir koşacın ihtiyacı karşılaması için hiçbir yer bulamayız. Böyle bir koşaç mevcut değildir. Uygurlar’da eşdizimlilik tek gerçek koşaçtır. Sözde eylem, yalnızca adlara ve eylemlere uygulanan kurallar altında özneye bağlanan yüklemidir. Onun hareketin, oluşun ya da durumun yüklemi olma gerçeği onu, herhangi bir başka ad ya da sıfattan hiçbir şekilde farklı olmayan uygulamanın biçimi yapar. *Urup-man* “I (have) struck ‘vurdum (vurmuşum)’ (*having-completed-striking I* ‘sahip olan-tamamladı-vuran ben’)” yapısı biçim olarak ne *kiçik man* “I (am) small” ‘ben küçük(üm)’ biçiminden ne *qelgum-bar* “I have to do ‘yapmalıyım’ (future-doing of-mine existent ‘gelecek zaman- (-in) yapan-benim

mevcut)” ne de *at-im bar* “I have a horse ‘atım var’ (horse of-mine existent ‘(-in) at-benim mevcut) biçiminden farklı değildir [بار *bâr* (genellikle *telf. bà*) 40]. **ET** *ba:r* ED 353a.

barça *barçe* İL 104b bel. ve adl. Bütün bütün, büsbütün, tamamen *aynı zamanda* hepsi, bütün, tüm (*harf.* ‘ne kadar varsa o miktarda’: *bar* wh. s.¹⁵ ve *çah* “boy, uzunluk, mesafe”dan [بارچه *bâr-chah* 43]. **ET** *barça*: ED 356b.

bars *bars* İL 104b a. Tekir, “beyaz pars” (bu şekilde adlandırılır) [بارس *bárs* 43]. **ET** *bars* (*p-*) ED 368a.

barğaq İL ø, a. Hükümetin ihtiyaçları için (aynı olarak) yapılan ödemeleri karşılamak amacıyla tamamen memurlar tarafından verilen gelir ya da ödeme [بارغاق *barghâq* 43]. **ET** *bê:r-* ED 354b.

barliq *barliq I* İL 105a a. Varlık, mevcudiyet, oluş, varoluş; *aynı zamanda* s. mala, mülke sahip olan {(Bkz.) *bâr* /Shaw *bâr*’ dan} [بارليق *bâr-liq* 43]. **ET** *ba:rlıĝ* ED 365b.

barmaq *barmaq II* İL 105a e. geçiş. Gitmek [بارماق *bâr-mâq* 43]. **ET** *bar-* ED 354a.

barmaq *barmaq I* İL 105a a. Parmak [بارماق *bârmâq* 43].

başbarmaq İL ø, Bkz. *baş* İL 109a + *barmaq I* İL 105a ‘Baş parmak’ (*aynı zamanda baş-maldaq*); *eşak-qol harf.* eşek el ‘ilk parmak’; *otra-qol harf.* orta el, ‘orta parmak’; *yan qol harf.* yan el, ‘yüzük parmağı’; *çimçilak* ‘küçük parmak’ [باش بارماق *bâsh-bârmâq* 43]. Bkz. **ET** *I baş* ED 375a.

basturma *basturma* İL 107b (nesnelere bastırmak için kullanılan ağırlık) a. Sundurma [باستورما *basturma* 43]. - Krş. **ET** *bastur-* ED 372b.

basturmaq *basturmaq III* İL 107b e. geçiş. Ayak bastırmak (Bkz. *bas-mâq*) [باستورماق *bas-tur-mâq* 43]. **ET** *bastur-* ED 372b.

basturuq *basturuq* İL 107b, Krş. [باسوروق *basuruq* 43] eyl. a. Dağılık ve gevşek bir yükü baskı ile bir arada tutmak için yükün bir tarafından öbür tarafına bağlanan direk (*bas-tur-mâq*’tan) [باستوروق *bastur-uq* 43]. - Krş. **ET** *bastur-* ED 372b.

basqan *basqan* İL 107b (giyeceklere takılan çitçitli düğme) a. Varyos, balyoz [باسقان *basqan* 43]. **ET** *basĝa:n* ED 373a. → *bazĝa:n* ED 390b. (demircinin çekici)

¹⁵ Shaw’un kullandığı *wh. s.* kısaltmasının karşılığı bulunamadı.

- basqun** *basqun* İL 108a (tecavüz, hücum, baskın) a. Kabus, karabasan (*bas-máq* “basmak” ile bağlantılı) [باسقون basqun 43]. - Krş. ET *bas-* ED 370b.
- basma** *basma* İL 108a s. Basılmış, damgalanmış; a. Üzerine baskı yapılmış pamuklu bez, basma, basma işi kumaş [باسما basma 43]. - Krş. ET *bas-* ED 370b.
- basmaq** *basmaq III* İL 108b e. geçl. Basmak, damga vurmak; *aynı zamanda* ayak basmak, ayakla ezip özünü çıkarmak [باسماق bas-máq 43]. ET *bas-* ED 370b.
- basuruq** İL ø, Bkz. [باستوروق bastur-uq 43] *basturuq* İL 107b a. Baskı uygulamak için kullanılan bir alet (Bkz. *basturuq*), pres, mengene, baskı makinesi [باسوروق basuruq 43]. - Krş. ET *basur-* ED 374b.
- basuq** İL ø, Krş. [باسيق basiq 43] *bésiq* İL 159b eyl. s. Baskı yapılmış, ezilmiş, alçak gönüllü, sabırlı ve yumuşak başlı, sessiz, sakin [باسوق bas-uq 43]. ET *basığ* ED 373a.
- basıq** *bésiq* İL 159b (boş olmayan, meşgul, acele; mütevazi, ağır başlı), Krş. [باسوق bas-uq 43] *basuq* ile aynı anlamda [باسيق basiq 43]. ET *basığ* ED 373a.
- baş** *baş* İL 109a a. Baş, kafa; *aynı zamanda* şef, amir; *aynı zamanda* ilk, birinci [باش bášh 43]. ET *1 baş* ED 375a.
- baş** İL ø, a. Atmaca [باشه bášha 43].
- başaq** *başaq II* İL 111a, Krş. [باشوق bášhuq 44] a. Okun demir ucu [باشاق bášhâq 43]. ET *1 başak* ED 378b.
- baş** *baq* İL ø, Bkz. *baş* İL 109a + *bağ II* İL 113a a. İnek vb. bağlamada kullanılan yular (*baş* ve *bağlamaq*'tan) [باشباق bášh-bâq 44]. *blş.* ET *1 baş* ED 375a. + ET *1 ba:ğ* ED 310b.
- baş** *tuhi* = *baş tohu* İL 109a a. *Harf.* İlk horoz *yani* sabah, tan, şafak [باشتوخي bášh-tukhi 44]. *blş.* ET *1 baş* ED 375a. + ET *takuk* ED 468a. → *takı:ğu:* ED 468a.
- başçi** *başçi* İL 111b a. Önder, lider *ya da* rehber, kılavuz [باشچی bášh-chi 44]. ET *başçı:* ED 378a.
- başqa** *başqa* İL 111b s. Ayrı, başka [باشقا bášhqa 44]. - Krş. ET *1 baş* ED 375a.
- başlatmaq** *başlatmaq I* İL 112a e. ettir. Önde oldurmak, yol göstermek [باشلاتماق bášh-la't-mâq 44]. ET *başlat-* ED 382a. (başlaması için emir vermek)

- başlamaq** = *başlımaq I* İL 113a e. gecl. Önde olmak, rehberlik etmek; *aynı zamanda* yenilemek [باشلاماق bášh-la-mâq 44]. **ET** *1 başla:-* ED 381b. (başlamak, yol göstermek)
- başlanmaq** *başlanmaq I* İL 112b e. dön. Kendine rehberlik etmek [باشلانماق bášh-la'n-mâq 44]. **ET** *başlan-* ED 382b.
- başlığın** İL ø, bel. Başlangıçta, ilk önce, başta [باشليغين bášhlighin 44]. - Krş. **ET** *başla:ğ* ED 381a.
- baş maldaq** = *başmaltaq* İL 113a a. Baş parmak [باشمالداق bášh-maldâq 44]. *blş.* **ET** *1 baş* ED 375a. + **Moğ.** *baldaq* Les. 80b. (kılıç kabzası; baston ya da değnekteki topuz)
- başuq** İL ø, Krş. [باشاق bášháq 43] *başaq II İL 111a bášháq* ile aynı anlamda [باشوق bášhuq 44]. **ET** *1 başak* ED 378b.
- başi** *başi* İL 113a (Birleştirmelerde “şef, amir” anlamında kullanılır; aslen *baş*’ın 3. kişi iyelik biçimidir, örn.: *yüzniñ başi harf*. “yüzün (100) başı” yerine *yüz-başi*) [باشي bášhi 44]. - Krş. **ET** *1 baş* ED 375a.
- bağ** *bağ I ve II* İL 113a, Krş. [باق báq 44] a. Bahçe, Far.; *aynı zamanda* kuru ot (ya da saman) paketi [باغ bágh 44]. **Far.** *bāğ* Steingass 148a. / (kuru ot (ya da saman) paketi için) **ET** *1 ba:ğ* ED 310b.
- bağça** *bağçe* İL 113b, Krş. [باقچا báqcha 45] a. Küçük bahçe, Far. YUy. [باغچه bágh-chah 44]. **Far.** *bağça* Steingass 148b. (+ça Farsça küçültme eki) / Shaw’a göre **Far.** *bāğ* Steingass 148a. + YUy. +ça
- bağlatmaq** *bağlatmaq* İL 113b e. ettir. Bağlatmak [باغلاتماق bâgh-la-'t-mâq 44]. **ET** *bağlat-* ED 315a.
- bağlaşmaq** *bağlaşmaq* İL 114a, Krş. [بايلاشماق bai-la-'sh-mak 46] e. işt. Birbirini bağlamak ya da birlikte bağlamak [باغلاشماق bâgh-la-'sh-mâq 44]. - Krş. **ET** *bağla:-* ED 314b.
- bağlağliq** *bağlağliq* İL 114a eyl. s. Bağlı, bağlanmış durumda olan [باغلاغليق bâgh-la-'gh-liq 44]. - Krş. **ET** *bağla:-* ED 314b.
- bağlamaq** *bağlımaq* İL 114b, Krş. [بايلاماك bai-la-mak 46]. e. gecl. Bağlamak [باغلاماق bágh-la-mâq 44]. **ET** *bağla:-* ED 314b.

- bağliq** *bağliq II* İL 114b, Krş. [بايلوق báî-luq 46] a. Bir paket ya da demete bağlanmış olan ince tel gibi bir madde ya da ip [باغليق bāgh-liq 44]. ET *bağlığ* ED 314a.
- bağir** *bağir* İL 115a a. Karaciğer (hayvanın) [باغیر bāghir 44]. ET *bağır* ED 317a.
- bağış** *bəğiş I* İL 160b a. Mafsal, eklem, oynak yeri [باغیش bāghîsh 44]. ET *I bağış* ED 321a.
- bağışlamaq** *bəğişlimaq* İL 160b e. geçl. Vermek, ihsan etmek, bağışlamak, affetmek (Far. *bağış*’tan bozulmuş biçim) [باغیش لاماق baghish-la-mâq 44]. *iki dilli Far. bağış* Steingass 159b. + YUy. +*lamaq*
- bağ** İL ø, Krş. [باغ bāgh 44] *bağ I ve II İL 113a bāgh* ile aynı anlamda [باق bāq 44]. **Far.** *bāğ* Steingass 148a. / (kuru ot (ya da saman) paketi için) ET *I ba:ğ* ED 310b.
- baqa** İL ø, Krş. [پاقا pàqà 57] *paqa I İL 189a* a. Kurbağa [باقا bāqá 44]. ET *baka:* ED 311b.
- baqa çanaq** İL ø, Krş. [پاقا چاناق pàqà-chanáq 57] *paqiçanaq İL 189b* (kaplumbağa kabuğu) a. Kaplumbağa {*harf*. “bir delikteki kurbağa”, *çanaq* “delik” sözcüğünden} [پاقاچاناق bāqa-chanáq 44]. - Krş. ET *baka:* ED 311b.
- baqqal** *baqqal* İL 115b a. Bakkal, manav, pişirilmemiş erzak satıcısı, Ar. [باقال baqqál 44]. **Ar.** *baqqāl* Steingass 193b.
- baqalçaq** İL ø, Krş. [پاقالچاق paqálcháq 57] *paqalçaq İL 189b* a. İnek ya da koyunun bukağı takılan yere denk gelen kemikleri [پاقالچاق baqálcháq 45].
- baqturmaq** *baqturmaq* İL 115a e. ettir. Baktırmak, göstertmek [باقتورماق baq-tur-mâq 45]. - Krş. ET *bakit-* ED 313a.
- baqça** İL ø, Krş. [باغچه bāgh-chah 44] *bağçe İL 113b bāgh-chah /Shaw bāgh-chal* ile aynı anlamda [پاقچا bāqcha 45]. **Far.** *bağça* Steingass 148b.
- baqmaq** *baqmaq* İL 115b e. geçl. Bakmak, denetlemek, bakımını yapmak, gözetmek; herhangi bir duyu ile algılamak [باقماق bāq-mâq 45]. ET *bak-* ED 311a.
- baqişmaq** *bəqişmaq* İL 160b e. işt. Birbirine bakmak, (birlikte) bir şeye bakmak *ya da* bakmak, gözetmek [باقیشماق bāq-ish-mâq 45]. ET *bakış-* ED 321b.

baqin İL ø, s. Şişman, semiz {*báqqàn* “bakılan, gözetilen”dan bozulmuş biçim} *koyun* vb. için kullanılır; aynı zamanda bağlı, tabi (insan için) [باقين báqin 45]. - Krş. **ET** *bak*- ED 311a.

bakaul = *baqavul* İL 115a (saraylarda han ya da padişah için yemek hazırlamakla görevli mevki sahipleri) a. Aşçı [باکول bakául 45]. **Far.** *baqāval*, *baqāvul* Steingass 193b. (mutfak idarecisi)

bala bala I İL 116b a. Bebek, çocuk ya da bir hayvanın yavrusu [بالا bála 45]. **ET** *bala*: ED 332b. (yavru kuş)

balabarqa = *bala-çaqa* İL 117a a. Çocuklar, aile (ailedeki kadınları da içerir). Krş. Hind. *bal-baça* [بالا بارقا bála-barqa 45]. *blş.* Bkz. **ET** *bark* ED 359b.

balaq İL ø, a. Pantolonun daha aşağıda (diz altında) kalan kısmı [بالاق báláq 45].

balalamaq = *balilimaq* İL 119a e. geçl. Yavrulamak, doğurmak [بالالاماق bála-la-máq 45]. **ET** *bala:la*:- ED 342b.

balçiq = *palçiq* İL 193b, Krş. [بالچیق balchiq 47] a. Çamur [بالچیق bálchiq 45]. **ET** *balçık* ED 333a.

baldaq *baldaq* İL 117b (iki ucunda askısı olan, iki kova ile su taşımak için kullanılan alet) a. Orta çağda kullanılan ağır topuz ya da kısa ve kalın sopa [بالداق báldáq 45]. **Moğ.** *baldaq* Les. 80b. (kılıç kabzası; baston ya da değnekteki topuz)

balqa İL ø, Krş. [بولقا bolqá 52] *bolqa* İL 140b a. Çekiç [بالقا bálqa 45].

baldir *baldur* İL 118a bel. Önce, eskiden [بالدير báldir 45]. **ET** *bıldır* ED 334a.

bay bay İL 120b a. ve s. Zengin kişi, tüccar; aynı zamanda zengin, varlıklı [باي baï 45]. **ET** *ba:y* ED 384a.

baya baya İL 121a bel. Hemen şimdi, biraz önce, yakın zamanlarda, bugünlerde [بايا báya 45]. **ET** *baya*: ED 384b.

bayagi İL ø, Krş. [باياغي báyaqi 45] *bayiqi* İL 122a s. Erken, önceki [باياغي báyaghi 45]. **ET** *baya:ki*: ED 385b.

bayaqi = *bayiqi* İL 122a, Krş. [باياغي báyaghi 45] s. Erken, önceki [باياغي báyaqi 45]. **ET** *baya:ki*: ED 385b.

- baybaça** = *bayveççe* İL 122b a. Zengin kişinin oğlu, ekonomik açıdan bağımsız, servet sahibi kimse, YUy. Far. [باي بچه baï-bachah 45]. *iki dilli* ET *ba:y* ED 384a. + **Far.** *baça* Steingass 157a.
- baybiça** İL ø, a. Baş karı (eş), ilk karı (eş), Kaz. [باي بيچه baï-bichah 45].
- baytal** *baytal* İL 121b a. Tayı olmayan dört yaş üstü kısrak [بايتال baïtal 45]. Krş. **Moğ.** *baydal* Les. 73b. (oluş durumu; durumlar) ve **Moğ.** *baydasu(n)* Les. 74a.
- bayraq** *bayraq* İL 121b, Krş. [بيراق berâq 53] a. *yüzbaşı* ya da İng. *centurion* “eski Roma’da yüzbaşı”ın sancağı, bayrağı [بايرق báïra<k→q> 45]. **ET** *bayrak* ED 387a. → *batrak* ED 307b.
- bayri** İL ø, a. Herhangi bir kumaşın karesi; {Eskiden (metre hesabı satılan) kumaş eninin karesine göre satılırdı} [بايري baïri 45]. **Moğ.** *bayrı* Les. (oluş yeri, ikamet yeri, kerpiç, konut, yer) 76a.
- bayri** İL ø, s. Yaşlı, uzun süre hizmet eden (evcil hayvanlar için söylenir) [بايري baïri 45].
- bayquş** *bayquş* İL 122a a. Baykuş {“zengin ya da saygın kuş” gibi düşünülebilir (*quş* “kuş”)}, Kaz. [بايقوش baï-qush 46]. *blş.* Bkz. **ET** *ba:y* ED 384a. + **ET** *kuş* ED 670b.
- bayqız** İL ø, a. *baï-qush* ile aynı anlamda [بايقيز baï-qiz 46]. *blş.* **ET** *ba:y* ED 384a. + **ET** 1 *kt:z* ED 679b.
- baylaşmak** İL ø, Krş. [باغلاشماق bâgh-la-’sh-mâq 44] *bağlaşmaq* İL 114a e. iş. *bâgh-la-’sh-mâq* /Shaw baghlaşmak/ ile aynı anlamda, Kaz. [بايلاشماق baï-la-’sh-mak 46]. - Krş. **ET** *bağla:-* ED 314b.
- baylamak** İL ø, Krş. [باغلاماق bâgh-la-mâq 44] *bağlimaq* İL 114b e. geçl. *bâgh-la-mâq* /Shaw baghlamak/ ile aynı anlamda, Kaz. [بايلاماق baï-la-mak 46]. **ET** *bağla:-* ED 314b.
- bayluq** = *bayliq* İL 122b, (*bâgh-liq* için) Krş. [باغليق bâgh-liq 44] *bağliq II* İL 114b a. Zenginlik; *aynu zamanda* Kaz. *bâgh-liq* /Shaw bagh-liq/ yerine [بايلوق baï-luq 46]. - Krş. **ET** *ba:y* ED 384a. / *bâgh-liq* için Krş. **ET** *bağlğ* ED 314a.
- bayutmaq** = *béyitmaq* İL 162b e. ettir. Zenginleştirmek, zengin etmek, Kaz. [بايوتماق baï-ut-mâq 46]. **ET** *bayut-* ED 385a.

bayumaq = *béyimaq* İL 163a e. geçs. Zenginleşmek, Kaz. [بايوماق bai-u-mâq 46]. **ET**
bayu:- ED 384b.

bahillatmak İL ø, e. ettir. Affettirmek, bağışlatmak, Ar. YUy. [بحيل لاتماک bahil-la't-
mak 46]. *iki dilli Ar. biḥil, ba-ḥil* Steingass 158a. + YUy. +*latmak*

bahillaşmak İL ø, e. işt. Birbirini affetmek, bağışlamak, Ar. YUy. [بحيل لاشماک bahil-
la'sh-mak 46]. *iki dilli Ar. biḥil, ba-ḥil* Steingass 158a. + YUy. +*laşmak*

bahillamak İL ø, e. geçl. Cezadan vazgeçmek *ya da* affetmek, bağışlamak, Ar. YUy.
[بحيل لاماک bahil-la-mak 46]. *iki dilli Ar. biḥil, ba-ḥil* Steingass 158a. + YUy. +*lamak*

bahilliq İL ø, a. Affetme, bağışlama [بحيل ليق bahil-liq 46]. *iki dilli Ar. biḥil, ba-ḥil*
Steingass 158a. + YUy. +*liq*

bir bir İL 165b, Krş. [بیر bir 53] sy. Bir [بر bir 46]. **ET** *bi:r* ED 353b.

birar birer İL 166b, Krş. [بیرار birar 53] bel. Teker teker, birer birer [برار birar 46].
ET *birer* ED 368a.

birao birav İL 166a, Krş. [بیراو birao 54], [برو 47], [بیرايلان biraïlan 46]

bireylen İL 166b, [بیراويان biraolan 46] a. Tek biri, birisi (iki tane olanın içinden 'bir
eşi' anlamında) [بیراو birao 46]. **ET** *biregü*:- ED 364a.

burrao İL ø, a. Burgu, delgi, matkap, Kaz. [برراو burrao 46].

biraolan İL ø, Krş. [بیرايلان biraïlan 46]

bireylen İL 166b, [بیراو birao 46] **birav** İL 166a, [بیراو birao 54], [برو 47]

a. Tek biri, birisi, Kaz. [بیراويان biraolan 46]. *iki dilli ET bi:r* ED 353b. + **Moğ.** +*aolan* (<
e'ülen)

biraylan **bireylen** İL 166b, Krş. [بیراويان biraolan 46], [بیراو birao 46] **birav** İL
166a, [بیراو birao 54], [برو 47] a. Tek biri, birisi [بیرايلان biraïlan 46]. *iki dilli ET bi:r*
ED 353b. + **Moğ.** +*aylan* (< *e'ülen*)

bir bolmaq İL ø, Bkz. **bir** İL 165b + **bolmaq I** İL 141a e. geçs. Anlaşma içinde
olmak, birleşmek *harf.* bir haline gelmek [بیربولماق bir-bolmâq 46]. *blş.* **ET** *bi:r* ED
353b. + ED *bol*- ED 331a.

birga birge İL 167b bel. Birlikte, beraber {muhtemelen Far. *gah* “ zaman ya da yer”tan}[برگا bir-gá 46]. *iki dilli ET bi:r* ED 353b. + **Far.** *gah* Steingass 1107b. (zaman; yer)

birla birle İL 167b, Bkz. [برلان birlan 46] *birlen İL 168a*, Krş. [بیرلان birlan 54], [بیلان bilàn 55] *bilen İL 171b*, [بلان bülán ya da bilán 47], [بیرلا birla 54] snt. İle (Bkz. *birlan*) [برلا birla 46]. **ET birle:** ED 364b.

birlatmak İL ø, e. ettir. Tek duruma getirmek, birleştirmek [برلاتماک bir-la-t-mak 46]. - Krş. **ET bi:r** ED 353b.

birlan birlen İL 168a, Krş. [بیرلان birlan 54], [بیلان bilàn 55] *bilen İL 171b*, [بلان bülán ya da bilán 47], [برلا birla 46], [بیرلا birla 54] *birle İL 167b* snt. İle; *aynı zamanda* vasıtasıyla, -den geçerek (bir çizgi, yol, hat ya da yer için) örn.: *Kaşgar yoli birlan* “Kaşgar yolu ile, Kaşgar yolundan”, *içi birlan ütüp* “içinden geçip”. *Aynı zamanda “ve” anlamında bağlaç olarak kullanılır:* örn.: *at birlan atlık* “at ve at binicisi”; *şahr birlan tağniş arasida* “kasabanın ve tepenin arasında, *harf.* kasabanın ve (ile) tepenin ortasında (ya da arasında)”. (Muhtemelen *biraylan* “tek biri, birisi”, *buradan hareketle* ‘bir(lik) halinde’, ‘birlikte’ sözcüğünün kısaltmış biçimidir, Bkz. Dilb. s. 70, Dikkat!) [برلان birlan 46]. - Krş. **ET birle:** ED 364b.

birlançi = birlemçi İL 168a sy. s. İlk, başta gelen, en öndeki, Kaz. [بیرلانچی bir-lançi 46]. *iki dilli ET bi:r* ED 353b. + **Moğ.** *+la(n) +çi*

birleşmak birleşmek İL 168a e. işt. Anlaşmak, ittifak etmek, birleşmek [برلاشماک bir-la-’sh-mak 46]. - Krş. **ET bi:r** ED 353b.

birinci = birinçi İL 169a sy. s. Birinci, başta gelen, en öndeki [بیرنجی bir-in-ji 47]. - Krş. **ET birinç** ED 367a.

[biraö] İL ø, Krş. [براو biraö 46] *birav İL 166a*, [بیراو biraö 54], [بیرایلان biraïlan 46] *bireylen İL 166b*, [براولان biraolan 46] براو yerine [برو 47]. **ET biregü:** ED 364a.

birikturmak biriktürmek İL 168b e. ettir. Birleştirmek [بیریکتورماک bir-ik-tur-mak 47]. - Krş. **ET birik-** ED 363a.

birikişmak birikişmek İL 168b e. işt. (birlikte) Birleşmek [بیریکشماک bir-ik-ish-mak 47]. - Krş. **ET birik-** ED 363a.

banaga İL ø, bel. ve bağ. Aniden, hazırlıksız olarak, önceden düşünmeden, Far. *fakat* eğer, şayet anlamında kullanılır [بناگاه ba-nàgàh 47]. **blş. Far. ba** Steingass 135a. (ile) + **Far. nā-gāh** Steingass 1377b. (aniden, ansızın)

bu bu İL 145a, Krş. [بول bul 51] adl. Bu {*bul*'un kısa biçimi}[بو bú 47]. **ET I bu:** ED 291b.

bua = *bova* İL 143a (büyükbaba), Krş. [بوبا búba 47], [بابا bâbâ 40] a. Yaşlı adam [بوا búa 47]. **Far. bābā** Steingass 135b. (baba;büyükbaba)

buba = *bova* İL 143a (büyükbaba) Krş. [بوا búa 47], [بابا bâbâ 40] a. *búa* ile aynı anlamda [بوبا búba 47]. **Far. bābā** Steingass 135b. (baba;büyükbaba)

bubak = *bovaq* İL 143a (yeni doğmuş bebek), Krş. [باباق bâbâq 40]

a. Baba, büyükbaba [بوباك bubak 47]. **Far. babak** Steingass 154b. (gözbebeği, çocuk, evlat)

bubi İL ø, Krş. [بوبيچە bubicha 47], [بي بي bîbî 53] a. Bayan, hanım, kibar kadın { *bîbî* /Shaw bibi/ yerine } [بوبي bubi 47]. **Far. bîbî** Steingass 215a.

bubiça İL ø, Krş. [بوبي bubi 47], [بي بي bîbî 53] a. *bubi* ile aynı anlamda {çok eski} [بوبيچە bubicha 47]. - Krş. **Far. bîbî** Steingass 215a. + **Far. +ça**

bota bota I İL 133b a. Yavru deve [بوتا bota 47]. **ET botu:** (?*poto*.) ED 299a.

butta İL ø, a. Küçük bir bitki [بوتا butta 47]. **ET buda** ED 299a. (meyan, meyan kökü)

budana = *bödüne* İL 153b a. Bildircin [بودنه búdana 47]. **Moğ. büdüne** Les. 144b.

buduşqaq buduşqaq İL 145b (dulavratotu) a. Bazı meyve tohumlarının dikenli kabuğu {koyunların postlarına ya da yünlü giysilere yapışır} [بودوشقاق budushqâq 47]. **ET buduş-** ED 309b (soğuk nedeniyle tamamen yarılmak, ortasından ayrılmak)

bur ? bor II İL 134b (kireç taşı; tebeşir) a. Sıva, Kaz. [بور bur 47]. **Moğ. I bur** Les. çamurlu; çapraşık, karanlık, gölgeli)

bora bora İL 134b a. Kamıştan örülmüş hasır; *aynı zamanda* yün çuval, Far.'dan [بورا bora 47]. **Far. būrā** Steingass 206a.

buratmaq İL ø, e. ettir. (bir kimseye) Koklatmak [بور اتماق bura-t-mâq 48]. **ET burut-** ED 359a.

buraşmaq İL ø, e. işt. Birlikte koklamak [بور اشماق bura-'sh-mâq 48]. - Krş. **ET bu:r-** ED 355a.

- burag** İL ø, Krş. [بوراق burá'<k→ q> 48]. a. Koku, rayiha {bura-máq /Shaw buramàq/'tan} [بوراغ burágh 48]. ET *burğ* ED 360a. (fena kokulu)
- burag** İL ø, Krş. [بوراغ burágh 48]. *burágh* ile aynı anlamda [بوراق burá'<k→ q> 48]. ET *burğ* ED 360a. (fena kokulu)
- burak** *börek* İL 154a a. Böbrek [بوراك búrak 48]. ET *bögrek* ED 328b.
- buramaq** İL ø, e. geçl. Koklamak (kokuyu alan kişi için kullanılır) [بوراماق bura-máq 48]. ET *bu:r-* ED 355a.
- buramaq** *burimaq* İL 148a e. geçl. Burup sıkmak [بوراماق bura-máq 48]. ET *bür-* ED 355a.
- boramaq** İL ø, e. geçs. Esmek, çok şiddetle meydana gelmek (bora, fırtına için) [بوراماق bora-máq 48]. - Krş. **Moğ.** 2 *bur* Les. 137b. (yansıma sözcük: kaynamanın, fokurdamanın, çağıldamanın tanımlayıcısı) / **Moğ.** *burci-* Les. 137b. (yıkıp yerle bir etmek, harap etmek; kırmak, ezmek) / **Moğ.** *burgı-* Les. 138a. (bulutlara yükselmek; fırlanmak, hızla dönmek (toz, su ya da duman için); öfkelenmek, kızmak) / **Moğ.** *borug-a(n)* Les. 121b. (yağmur)
- boran** *boran* İL 134b a. Bora, fırtına [بوران borán 48]. - Krş. **ET** 2 *bor?* ED 354a. → *borça:* ED 357a. *ya da* Krş. **ET** *boran* DTS 113a. *ya da* Krş. **Moğ.** *boruga(n)* Les. 121b. (yağmur)
- burdaqi** İL ø, s. Şişman, semiz, fazla yedirilmiş olan [بورداقی burdáqi 48]. **Moğ.** *bordugu* Les. 120b.
- burk** İL ø, Krş. [بوك buk 51] *bök* İL 154b
- a. Küçük kep, takke, başlık [بورك burk 48]. **ET** *börk* ED 362a.
- burkaşmak** İL ø, e. işt. Birbirini kapamak, örtmek *ya da* peçe ile örtmek, Kaz. [بوركاشماك burka-'sh-mak 48]. - Krş. **Moğ.** *bürkü-* Les. 150a.
- burkamak** İL ø, e. geçl. Peçe ile örtmek, bir kumaşla örtmek, gizlemek, sarmak, kapamak, Kaz. [بوركاماك burka-mak 48]. **Moğ.** *bürkü-* Les. 150a.
- burkanmak** İL ø, e. işt. Kendini örtmek, gizlemek [بورگانماك burka-'n-mak 48]. - Krş. **Moğ.** *bürkü-* Les. 150a.
- burga** *bürge* İL 156b a. Pire [بورگا burga 48]. **ET** *bürge:* ED 362b.

burgut *bürküt* İL 156b a. Kaya kartalı (sportif amaçlarla kullanılır) [بورگوت burgut 48]. **Moğ.** *bürgüd* Les. 148a.

burna = *burun II* İL 148a bel. Eski zamanlarda, çok eskiden [بورنا burna 48]. - Krş. **ET** *burun* ED 366b. (insan burnu ya da kuş gagası)

burnaği İL ø, Krş. [بورناقي burnáqi 48] *burunqi* İL 148a s. Eski, kadim, önceki [بورناغي burnághi]. - Krş. **ET** *burun* ED 366b. (*harf.* insan burnu ya da kuş gagası, dolayısıyla doğal çıkıntı, karanın denize uzanan çıkıntısı,dağın zirvesi)

burnaqi = *burunqi* İL 148a, Krş. [بورناغي burnághi] s. Eski, kadim, önceki [بورناقي burnáqi 48]. - Krş. **ET** *burun* ED 366b. (*harf.* insan burnu ya da kuş gagası, dolayısıyla doğal çıkıntı, karanın denize uzanan çıkıntısı,dağın zirvesi)

burut *burut* İL 147a a. Bıyık [بوروت burut 48]. **Far.** *burūt* Steingass 180b.

buruşmak İL ø, e. işt. Buruşmak, kırışmak, (birlikte) toplanmak. Hayali olarak düşünebileceğimiz ya da kullanılmayan, eski bir ana biçim olan *burmak* ya da *burumak*'tan [بوروشماک burush-mak 48]. **ET** *bürüş-* ED 370a.

buruq İL ø, a. Bazen yenen bir tür kamış kökü, Kaz. [بوروق buruq 48].

buruq İL ø, a. Emir, buyruk (*buyuruq*'tan bozulmuş biçim) [بوروق búruq 48]. **ET** *buyruk* ED 387a.

buruk İL ø, a. Buruşukluk, kırışik, toplanma [بوروك buru'k 48]. **ET** *bürük* ED 362b.

burukmak İL ø, e. geçl. Suyu ağızdan dışarı üfleme [بوروكماک buruk-mak 48]. = > ?

burun *burun I* İL 147b, Krş. [بورون burun 48] *burun II* İL 148a a. Burun [بورون burun 48]. **ET** *burun* ED 366b.

burun *burun II* İL 148a, Bkz. [بورون burun 48] *burun I* İL 147b snt. Önce, -den önce (Bkz. bir önceki *burun*) [بورون burun 48]. **ET** *burun* ED 366b. (*harf.* insan burnu ya da kuş gagası, dolayısıyla doğal çıkıntı, karanın denize uzanan çıkıntısı,dağın zirvesi)

burun *borun* İL 135b a. Kefil, rehine [بورون búrun 48].

bori = *böre* İL 154a a. Kurt [بوري bori 48]. **ET** *böri:* ED 356a.

borya *boriya* İL 135b a. Kamıştan yapılmış hasır, Far. [بوريا boriá 48]. **Far.** *büriyā* Steingass 206b.

böz *böz* İL 154a a. Beyaz pamuklu kumaş [بوز böz 49]. **ET** *bö:z* ED 389a.

- boz boz I** İL 135b s. Gri, kurşuni, kül rengi, boz (hayvanların yanı sıra mesafe ve tan vakti için de kullanılır) [بوز bóz 49]. **ET** *bo:z* ED 388b.
- boza boza** İL 135b a. Çeşitli tahıl ürünlerinden yapılan, hafif sarhoşluk veren içki, Hk. [بوزا boza 49]. **Far.** *bozā* Steingass 206b.
- buzaq** İL ø, Krş. [بوزاق buzàq 49], [بوزاك buzak 49], [بوزاو buzao 49] a. Buzağı (? *buz-la-mâq* ile bağlantılı) [بوزاغ buzà<q→g>h 49]. **ET** *buzā:ǧu:* ED 391a.
- buzaq** İL ø, Krş. [بوزاغ buzà<q→g>h 49], [بوزاك buzak 49], [بوزاو buzao 49] a. Buzağı (? *buz-la-mâq* ile bağlantılı) [بوزاق buzàq 49]. **ET** *buzā:ǧu:* ED 391a.
- buzak** İL ø, Krş. [بوزاغ buzà<q→g>h 49], [بوزاق buzàq 49], [بوزاو buzao 49] a. Buzağı (? *buz-la-mâq* ile bağlantılı) [بوزاك buzak 49]. **ET** *buzā:ǧu:* ED 391a.
- buzao** İL ø, Krş. [بوزاغ buzà<q→g>h 49], [بوزاق buzàq 49], [بوزاك buzak 49] a. Buzağı (? *buz-la-mâq* ile bağlantılı) [بوزاو buzao 49]. **ET** *buzā:ǧu:* ED 391a.
- boz buğa** İL ø, Krş. [بوزبوغا boz-buqa 49] a. Zencefil, Kaz. [بوزبوغا boz-bugha 49]. - Krş. **ET** *bo:z* ED 388b. + **ET** 2 *buğa:* 312a. → *buka:* ED 312a.
- boz buqa** İL ø, Krş. [بوزبوغا boz-bugha 49] *boz-bugha* ile aynı anlamda, Kaz. [بوزبوغا boz-buqa 49]. - Krş. **ET** *bo:z* ED 388b. + **ET** *buka:* ED 312a.
- bözçi bözçi** İL 154b a. Dokumacı [بوزچی böz-chi 49]. **ET** *bözçi* ED 390a.
- buzgunc** İL ø, a. Renkleri sabit tutan ecza olarak boyacılıkta kullanılan şamfistiği ağacında bulunan mazı, yumru [بوزغونج buzghunj 49].
- buzlaşmaq bozlaşmaq** İL 136a e. işt. Birlikte böğürmek (yavru develer vb. için) [بوزلاشماق buz-la-'sh-mâq 49]. - Krş. **ET** *bozla:-* ED 392a.
- buzlamaq bozlimaq** İL 136a e. geçs. Böğürmek (yavru develer vb. için) [بوزلاماق buz-la-mâq 49]. **ET** *bozla:-* ED 392a.
- buzmaq buzmaq** İL 148b e. geçl. Harap etmek, mahvetmek, tahrip etmek, bozmak, yıkmak [بوزماق buz-mâq 49]. **ET** *buz-* (?*bu:z-*) ED 389b.
- buzuq buzuy** İL 149a eyl. s. Terkedilmiş, yıkık, harap; *aynı zamanda* metruk, terkedilmiş *ya da* günahkar, kötücül [بوزوق buz-uq 49]. **ET** *buzuk* ED 390b.

- buzuqluq** *buzuqluq* İL 149a a. Yıkıklık, haraplık, terkedilmişlik; *aynu zamanda* ıssız yer [بوزوقلوق buz-uq-luq 49]. - Krş. **ET** *buzuk* ED 390b.
- buzulmaq** *buzulmaq* İL 149a e. edl. Yıkılmak, harap edilmek, mahvedilmek, tahrip edilmek, felakete uğramak [بوزولماق buz-ul-máq 49]. **ET** *buzul-* ED 391b.
- bus** *bus* İL 149b a. Buhar *aynu zamanda* sis ya da duman, pus [بوس bus 49]. **ET** *bu:s* (p-) ED 370b.
- bosağa** *bosuğa* İL 136b a. Kapı eşiği, eşik (Far. *bosagah* “öpme yeri” yerine) [بوساغه bosaghah 49]. **Moğ.** *bosuga 1* Les. 122b.
- bösmak** *bösmek* İL 154b (kuşatmayı yarıp geçmek; el, bıçak vb. ile parçalamak; yarmak) e. geçl. **1.** Yarılmak, ayrılmak; **2.** Toprak vb. yi ellerle kürelemek [بوسماک bös-mak 49]. **ET** *bös-* ED 371a.
- bosurmaq** İL ø, e. geçl. Herhangi bir şeye ağırlık vermek ya da bir şeyi aşağıda tutmak için üzerine ağırlık koymak [بوسورماق bos-ur-máq 49]. **ET** *basur-* ED 374b.
- bosuruq** İL ø, a. Aşağıya doğru ağırlık vermek için kullanılan herhangi bir şey [بوسوروق bos-ur-uq 49]. **ET** *basruk* ED 374b.
- bösölmak** *bösölmek* İL 154b e. edl. Yarılmak, ayrılmak ya da ortasından ayrılmak [بوسولماک bös-öl-mak 49]. - Krş. **ET** *bös-* ED 371a.
- boş** *boş* İL 136b s. Boş; *aynu zamanda* faydasız, beyhude (İng. *bosh* “saçmalık, boş söz, zırva söz ya da düşünce”) [بوش bósh 49]. **ET** *boş/?bo:ş* ED 376a.
- boşatmaq** *boşatmaq* İL 137a e. ettir. Boşaltmak, *aynu zamanda* zahmetli bir görevi “yerine getirmek” [بوشاتماق bósh-a’t-máq 49]. **ET** *boşut-* (?boşot-) ED 378a.
- boşaşmaq** *boşaşmaq* İL 137a e. işt. Birlikte boşaltmak *aynu zamanda* yorucu bir görevi ‘yerine getirmek’ [بوشاشماق bósh-a’sh-máq 49]. - Krş. **ET** *boşu:-* (?boşo:-) ED 377b.
- boşamaq** *boşımaq* İL 137b e. geçs. Boş olmak, bir iş ya da görevi yerine getirmek, yorgun olmak [بوشاماق bósh-a-máq 50]. **ET** *boşu:-* (?boşo:-) ED 377b.
- boşanmaq** *boşanmaq* İL 137a e. dön. Kendini bir görevden tahliye etmek ya da bağımsız duruma getirmek, kendini suçsuz çıkarmak, bir görevi yerine getirmek [بوشانماق bósh-a’n-máq 50]. **ET** *boşun-* (boşon-) ED 383a.

- boşük** *böşük* İL 154b a. Beşik (ya salıncaklı ya da tavandan sallamalı olanı için) [بوشوک bôshük 50]. ET *bêşük* ED 380b.
- buğ** İL ø, a. Değirmenin boşta olduğunu ya da halk hamamlarının kullanıma hazır olduğunu belirtmek için kullanılan topraktan borazan, Far. [بوغ búgh 50]. Ar. *būq* Steingass 207b.
- buğ** *buğ* İL 149b a. Buhar, islim, buğ [بوغ bugh 50]. ET *buğ* ED 311a. → 2 *bu*: ED 292a.
- buğaz** = *boğuz I* İL 138b a. Hububat, tahıl (hayvan yiyeceği olarak) [بوغاز bughaz 50]. ET *boğuz II* DTS 110b.
- buğaz** = *boğuz II* İL 138b a. Boğaz aynı zamanda deliğin bulunduğu üstteki değirmen taşının ekseni [بوغاز bughaz 50]. ET *boğuz (boğoz)* ED 323a.
- buğaz** *boğaz* İL 137b s. Gebe, hamile [بوغاز bughaz 50]. ET *boğuz (boğoz)* ED 323a.
- buğazlatmaq** = *boğuzlatmaq* İL 138b e. ettir. Boğazını kestirmek [بوغازلاتماق bughaz-la-'t-máq 50]. - Krş. ET *boğuzla*:- ED 322b.
- buğazlaşmaq** = *boğuzlaşmaq* İL 138b e. işt. Karşılıklı birbirlerinin boğazlarını kesmek ya da birlikte boğazlar kesmek [بوغازلاشماق bughaz-la-'sh-máq 50]. - Krş. ET *boğuzla*:- ED 322b.
- buğazlamaq** İL ø, Krş. [بوغوزلاماق bughuz-la-máq 50] *boğuzlimaq* İL 138b e. geçl. Boğazını kesmek, Fr. *égorger* “boğazını kesmek” [بوغازلاماق bughaz-la-máq 50]. ET *boğuzla*:- ED 322b.
- buğçi** İL ø, a. *buğ* çalan kimse [بوغچی búgh-chi 50]. *iki dilli* Ar. *būq* Steingass 207b. + YUy. +çi
- buğday** *buğday* İL 149b a. Buğday [بوغدای bughdaï 50]. ET *buğda*:y ED 312b.
- buğdurmaq** *boğdurmaq* İL 138a e. ettir. Boğazından tutturmak, yakalatmak [بوغدورماق bugh-dur-máq 50]. ET *boğtur*- ED 313a.
- buğra** *buğra* İL 149b, Krş. [بغرا 47] a. Erkek deve [بوغرا búghra 50]. ET *buğra*: ED 317b.

buğmaq *boğmaq* I İL 138a e. gecl. Boğmak, boğazını sıkmak, boğazlamak, torba vb. nin boğazını sıkmak, büzmek [بوغماق bugh-máq 50]. **ET** *boğ-* ED 311b.

buğü = *buğa* İL 149b (geyik) a. Erkek geyik (*Cervus Maral*) [بوغو bughü 50]. **Moğ.** *bugu* Les. 131a.

buğuz İL ø, (Not: sözlükte üç adet *bughaz* var) *bughaz* ile aynı anlamda [بوغوز bughuz 50]. -

buğuzlamaq = *boğuzlamaq* İL 138b, Bkz. [بوغازلاماق bughaz-la-máq 50] Bkz. *bughaz-la-máq* [بوغوزلاماق bughuz-la-máq 50]. **ET** *boğuzla:-* ED 322b.

buğuşmaq *boğuşmaq* İL 138b e. işt. Birbirini boğmak [بوغوشماق bugh-ush-máq 50]. **ET** *boğuş-* ED 321b.

buğulmaq *boğulmaq* İL 139a e. edl. Boğulmak *ya da* boğazlanmak; öfkeden boğazı sıkılmak, tıkanmak (konuşamayacak şekilde) [بوغولماق bugh-ul-máq 50]. **ET** *boğul-* ED 314b.

buğum *boğum* İL 139a, Krş. [بوغون bughun 50] a. Mafsal, eklem *ya da* boğumlanma, telaffuz [بوغوم bughum 50]. **ET** *boğum* ED 315b.

buğun İL ø, Krş. [بوغوم bughum 50] *boğum* İL 139a a. Boğum, eklem *ya da* boğumlanma, telaffuz [بوغون bughun 50]. **ET** *boğun* ED 316a.

boq İL ø, a. Pislik, dışkı [بوق boq 50]. **ET** *1 bo:k* ED 311a.

buqa *buqa* I İL 150a a. Boğa [بوقا buqá 50]. **ET** *buka:* ED 312a.

buqça = *boğça* İL 138a a. Paket, bohça, bohçayı sarmada kullanılan herhangi bir kumaş [بوقچا buqcha 51]. *iki dilli* **ET** *bo:ğ* ED 311a. + **Far.** +*ça*

buqmaq İL ø, e. geçs. Herhangi bir şeyin arkasına gizlenmek, pusuya yatmak [بوقماق buq-máq 51]. **Moğ.** *büggü-* Les. 145a.

buqu İL ø, a. Sabanın tahtadan iskeleti [بوغو buqu 51].

buquşmaq İL ø, e. işt. Kendini birbirinden gizlemek, karşılıklı gizlenmek [بوقوشماق buq-ush-máq 51]. - Krş. **Moğ.** *büggü-* Les. 145a.

buqunmaq İL ø, e. dön. Kendini gizlemek [بوقونماق buq-un-máq 51]. - Krş. **Moğ.** *büggü-* Les. 145a.

- buk** *bök* İL 154b, Krş. [بورک burk 48] a. Kep, takke, başlık (*burk*'tan kısaltılmış) [بوك buk 51]. ET *börk* ED 362a.
- bukuraymak** İL ø, e. geçs. Eğilmek, kıvrılmak, bükülmek [بوكورايماك bukuraï-mak 51]. - Krş. ET *1 bük*- ED 324a.
- bukurmak** İL ø, e. geçs. İnek gibi böğürmek [بوكرماك búkur-mak 51].
- bukmak** (?) *bökmek* İL 155a (boy eğmek, itaat etmek, teslim olmak) e. geçl. Herhangi bir tahılı suda iyice ıslatmak [بوكماك búk-mak 51].
- bukmak** İL ø, e. geçl. Kıvrıp kenarını bastırmak, kenarını dikmek [بوكماك buk-mak 51]. ET *1 bük*- ED 324a. (1.Kıvrırmak, bükmek, eğmek 2. Nefret duymak, iğrenmek)
- bugön** = *bügün* İL 157a bel. Bugün (*bu* “bu” ve *kön* “gün”den) [بوغون bú-gön 51]. - ET *1 bu*: ED 291b. + ET *1 kün* (g-) ED 725a.
- bul** İL ø, Krş. [بو bú 47] *bu* İL 145a adl. Bu [بول bul 51]. - Krş. ET *1 bu*: ED 291b.
- bolaştırmaq** İL ø, Krş. [بولوشثورماق bol-ush-tur-máq 52] *boluştırmaq* İL 142a e. iş. ettir. (aralarında) Barış sağlamak, barıştırmak, aralarını bulmak [بولاشثورماق bol-ash-tur-máq 51]. - Krş. ET *boluş*- ED 345a. (*harf.* ‘bir araya gelmek’, fakat genelde ‘yardım etmek’)
- bolaşmaq** İL ø, Bkz. [بولوشماق bol-ush-máq 52] *boluşmaq* İL 142a e. iş. Birbirleriyle barıştırılmak, araları bulunmak (? *bol-máq*'ın işteş biçimi, Bkz. *bol-ush-máq* /Shaw bolushmáq/) [بولاشماق bol-ash-máq 51]. ET *boluş*- ED 345a. (*harf.* ‘bir araya gelmek’, fakat genelde ‘yardım etmek’)
- bulak** *bölek* İL 155a s. Ayrı, başka; a. bölme, taksim, ayırma (*búl-mak* /Shaw bul-mak/'tan) [بۇل-اك búl-ak 51]. ET *bölük* (*bölök*) ED 339b.
- bulaklatmak** *bölekletmek* İL 155b e. ettir. Ayırtmak [بۇلاكلاتماق búl-ak-la-'t-mak 51]. - Krş. ET *bölük* (*bölök*) ED 339b.
- bulaklaşmak** İL ø, e. iş. Ayrı gitmek, birbirinden ayrılmak [بۇلاكلاشماق búl-ak-la-'sh-mak 51]. - Krş. ET *bölük* (*bölök*) ED 339b.
- bulaklamak** = *böleklimek* İL 155b e. geçl. Bölme, taksim etmek, ayırmak, aralarını bozmak, eşit kısımlara ayırıp dağıtmak, üleştirme [بۇلاكلاماق búl-ak-la-mak 51]. - Krş. ET *bölük* (*bölök*) ED 339b.

bulaq bulaq İL 150b a. Su kaynağı [بولاق buláq 51]. ET *I bulak* ED 336a.

bulamaq İL ø, (karıştırmak için) Krş. [بولغماق bulga-máq 52] *bulgımaq* İL 151b / (soymak için) = *bulımaq I* İL 152a e. geçl. Karıştırmak; *aynı zamanda* soymak [بولا ماق bula-máq 51]. ET *bulğa:-* ED 337a.

[bulamak] İL ø, Bkz. [بولماک búl-mak 52] *bölmek İL 156a* Bkz. بولماک /Shaw بولماک / [بولماک 51]. ET *böl-* ED 332a.

bulamıq = *bulmaq* İL 151b a. Yavan un çorbası, sulu yulaf lapası, un ile yapılan koyu çorba, “yulaf ya da mısır lapası” [بولامیق bulámiq 51]. ET *bulamaç/bulamak* ED 342b. → *bulğama:* ED 338a.

bulan = *bulañ I* İL 150b a. Hırsızlık, adam soyma, yağma, çapulculuk [بولان bulá'n 51]. ET *bulun* ED 343a. (tutuklu kimse, esir)

bulançi = *bulañçi* İL 150b a. Soyguncu, haydut [بولانچی bulá'n-chi 51]. - Krş. ET *bulun* ED 343a. (tutuklu kimse, esir)

bulanmak = *bölünmek* İL 156b e. dön. Kendini ayırmak, ayrılmak; *aynı zamanda* kendini desteklemek, üstüne dayanmak (*iki uluğ tağga bulanip durmiz* “İki kudretli, ulu dağa dayandık” [بولانماک bulá'n-mak 51]. - Krş. ET *böl-* ED 332a. ve Krş. ET *bölük-* ED 340b. (hapaks; *böl-*‘in geçişsiz biçimi. Hakani ҲI *ko:y bölükti:* ‘koyunlar (ayrı) sürülere ayrıldı’)

bülai İL ø, Krş. [بیلای bilai 55] *biley İL 172b*, [بیلای bilao 55] a. Altın vb. için bileğitaşı ve denektaşı, mihenk taşı [بیلای bülai 51]. ET *bile:gü:* ED 341b.

bultur bultur İL 151a bel. Geçen yıl, geçen yıl esnasında [بولتور bultur 52]. ET *bıldır* ED 334a.

bulturği = *bulturqi* İL 151a s. Geçen yıla ait, geçen yılki [بولتورغی bultur-ghi 52]. - Krş. ET *bıldır* ED 334a.

bulcaq İL ø, a. Buluşma (yeri), askerlerin özel bir görevle gönderildiği yer (Bkz. ملجاء) [بولجاق buljáq 52]. Moğ. *bolcug-a(n)* Les. 119b.

boldurmaq boldurmaq I İL 140a e. ettir. Oldurmak; *özl.* atı kötü duruma getirmek [بولدورماق bol-dur-máq 52]. - Krş. ET *bol-* ED 331a.

bulgatmaq *bulgatmaq* İL 151a (kirlettirmek) e. ettir. Karıştırtmak [بولغاتماق bulga-
't-máq 52]. - Krş. **ET bulğa:-** ED 337a.

bulğaşmaq *bulğaşmaq* İL 151b (birlikte kirletmek) e. işt. Birbirini karıştırtmak
[بولغاşماق bulga-'sh-máq 52]. - Krş. **ET bulğa:-** ED 337a.

bulğamaq *bulğimaq* İL 151b (kirletmek), Krş. [بولاماق bula-máq 51] e. geçl.
Etrafında karıştırtmak (kaşık ile karıştırtır gibi); (bir işi) bozmak [بولغاماق bulgha-máq
52]. **ET bulğa:-** ED 337a.

bolqa *bolqa* İL 140b, Krş. [بالقا bálqa 45] a. Küçük çekiç [بولقا bolqá 52].

bolmaq *bolmaq I* İL 141a, Krş. [اولماق 27] e. geçs. Olmak *aynı zamanda* yapılmak
ya da tamamlanmak; *ya da geleneksel anlamda* amacını gerçekleştirmek; (at için)
bitkin bir halde olmak, çok yorulmuş olmak; ((*dil.*) gelecek zamanlarda) kafi
gelmek, yetmek, yaramak, yapmak, iyi olmak *örn.:* *boladur* “olacak” [بولماق bol-máq
52]. **ET bol-** ED 331a.

bulmak *bölmek* İL 156a, Krş. [بولماك 51] e. geçl. Bölmek, parça ya da hisselere
ayırmaq, eşit kısımlara ayırıp dağıtmak, üleştirmek [بولماك búl-mak 52]. **ET böl-** ED
332a.

bülüt *bulut* İL 151b a. Bulut [بولوت bülüt 52]. **ET bulut** ED 333a.

boluştırmaq *boluştırmaq* İL 142a, Krş. [بولاشتورماق bol-ash-tur-máq 51] e. işt.
ettir. Birbiriyle barıştırtmak [بولوشثورماق bol-ush-tur-máq 52]. - Krş. **ET boluş-** ED
345a. (*harf.* ‘bir araya gelmek’, fakat genelde ‘yardım etmek’)

boluşmaq *boluşmaq* İL 142a (*olmak*’ın işteş biçimi; yardımlaşmaq), Krş.
[بولاشماق bol-ash-máq 51] e. işt. Birbiriyle barışmaq, uzlaşmaq, , *harf.* birbiriyle
(bir) duruma gelmek [بولوشماق bol-ush-máq 52]. **ET boluş-** ED 345a. (*harf.* ‘bir araya
gelmek’, fakat genelde ‘yardım etmek’)

buluşmaq *bölüşmek* İL 156a e. işt. Birbiri arasında bölmek [بولوشماك búl-ush-mak
52]. - Krş. **ET böl-** ED 332a.

bulum *bolum* İL 142b a. Kuvvet, güç, metanet, sebatlılık; s. Kuvvetli, pek, katı, sert
[بولوم bulum 52].

buluŋ *buluŋ* İL 152a a. Herhangi bir kapalı yerin köşesi [بولونگ bulung 52]. ET *buluŋ* ED 343b.

bolunmaq *bolunmaq* İL 142b (*bol-máq*'ın edilgen biçimi) *bolunmaq* “olunmak” gibi kavranması imkansız bir sözcüğü anlamak için bu sözcük sadece kişisiz biçimli olarak düşünülmelidir (Bkz. Dilb. s. 80, Sözdizimi, § 14) Fransızca *on est devenu* “biri oldu” gibi. Bu yüzden *kitabni oqur bolundi* “bir kimse nerdeyse kitabı okur oldu (*on est devenu*) (kitap nerdeyse okunur oldu)” [بولونماق bolun-máq 52]. - Krş. ET *bol-* ED 331a.

boy *boy* İL 143a a. Yükseklik, boy, uzun boyluluk, boy bos, endam; *aynı zamanda* uzunluk (ırmağın uzunluğu gibi); *aynı zamanda* kenar, sınır; (bazen bizzat ırmak ya da su yolu için kullanılır) [بوي bói 52]. ET 2 *bo:y* ED 384b. → 1 *bo:d* ED 296b.

boyatmaq *boyatmaq* İL 143b e. ettir. Boyatmak [بوياتماق boya-t-máq 52]. ET *boğut-* (*boğot-*) ED 301a.

boyaşmaq *boyaşmaq* İL 143b e. işt. Birbirini boyamak [بوياشماق boya-'sh-máq 53]. - Krş. ET *boya:-* ED 385a. → 2 *bođu:-* ED 300a.

boyağ İL ø, Krş. [بوياق boyá'q 53] *boyaq* İL 143b a. ve s. *boya*; *aynı zamanda* boyanmış, boyalı (*boya-máq*'tan) [بوياغ boyá'gh 53]. ET *boğuğ* (?*boğoğ*) ED 302a.

boyaq *boyaq* İL 143b, Krş. [بوياغ boyá'gh 53] *boyá'gh* ile aynı anlamda [بوياق boyá'q 53]. ET *boğuğ* (?*boğoğ*) ED 302a.

boyaqçi *boyaqçi* İL 143b a. Boyacı [بوياقچي boyá'q-chi 53]. - Krş. ET *boğuğ* (?*boğoğ*) ED 302a.

boyamaq = *boyimaq* İL 145a e. gecl. Boyamak [بوياماق boya-máq 53]. ET *boya:-* ED 385a. → 2 *bođu:-* ED 300a.

boydaq = *boytaq* İL 143b a. ve s. Bekar, evlenmemiş, çocuksuz; *also* (kısrak için) tay doğurmamış [بويداق boıdák<k→q> 53]. - Krş. ET 1 *bo:d* ED 296b.

boyra = *bora* İL 134b a. Kamıştan yapılmış hasır, Far. [boıra 53]. Far. *būriyā* Steingass 206b.

büyrak = *börek* İL 154a a. Böbrekler, Hk. [بويراك büirak 53]. ET *bögrek* ED 328b.

boylamaq = *boylimaq* İL 144a e. geçl. Yükseklik ölçmek, kafa ve kulakları içine geçmek; *aynı zamanda* herhangi bir şeyin uzunluğunca hareket etmek , Fr. *longer* “bir şeyin boyunca yürümek” (*bóí*’dan) [بويلماق bóí-la-máq 53]. - Krş. ET 1 *bo:d* ED 296b.

boyluq *boyluq* İL 144a s. Uzun boylu, uzun [بويلوق bóí-lu<k→q> 53]. ET *boyluğ* ED 385b. → *bo:dluğ* ED 305a.

buyan İL ø, Krş. [بويون búyun 53] *boyun* İL 144a a. Boyun [بوين bùyan 53]. ET *boyın* ED 386b.

buyurmaq = *buyrumaq* İL 153a e. geçl. Emretmek, buyurmak; *aynı zamanda qelmaq* “yapmak” sözcüğü yerine birleşik sözcüklerde saygı ifade edecek bir biçimde kullanılır. *Aynı zamanda* (istek kipi *buyursunlar*) İtalyanca *favorisca* “lütfen, arzu ederseniz vb.” sözcüğü gibi herhangi bir kimseyi oturmaya ya da herhangi bir şeye başlamaya davet etmede kullanılır [بويورماق buyur-máq 53]. ET *buyur-* ED 387b.

buyuruq = *buyruq* İL 153a a. Emir, *firman* “ferman” [بويوروق buyur-uq 53]. ET *buyruk* ED 387a.

buyun *boyun* İL 144a, Krş. [بوين bùyan 53] a. Boyun [بويون búyun 53]. ET *boyın* ED 386b.

buyunturuq *boyunturuq* İL 144b a. Boyunduruk, atın boynuna takılan ağaç çember (*búyun*’dan ve *tur-maq* /Shaw tur-máq/ eyleminin eylemden ad (biçim *f*, Bkz. Dilb. s. 53) biçiminden) [بويونتوروق búyun-tur-uq 53]. ET *boyunduruk* ED 387a.

boyi İL ø, Bkz. *boy* İL 143a + i ((Bkz.) *bóí*’un belirlilik ya da iyelik biçimi) [بويي bóyi 53]. - Krş. ET 1 *bo:d* ED 296b.

Bi = *beg* İL 129a, Krş. [بيگ Béq 55] a. Kirgiz(lar) (Kırgızlar) arasında başkan, şef (adam) [بي Bî 53]. ET *be:g* ED 322b.

bibi İL ø, Krş. [بويي bubi 47], [بوييچه bubicha 47] a. Hanımefendi, kadın (evli) [بي بي bíbî 53]. **Far.** *bībī* Steingass 215a.

beda *bède* İL 158a a. Kaba yonca (mor çiçekleri olan) [بيدا bédá 53]. Bkz. *bede* Jarring 52.

bedao İL ø, s. Kısır (kadınlar ve kısraklar için kullanılır); *aynı zamanda* azma, melez [بيداو bédao 53].

bir *bir* İL 165b, Krş. [بر bir 46] sy. Bir [بیر bir 53]. **ET** *bi:r* ED 353b.

birar *birer* İL 166b (herhangi bir), Krş. [برار birar 46] bel. Birer birer, teker teker [بیرار birar 53]. **ET** *birer* ED 368a.

biraşmak = *bêrişmek* İL 158b e. işt. *bir-ish-mak*¹⁶ yerine. Verme işinde birleşmek [بیراشماک ya da بیراشماک bir-ash-mak 53]. **ET** *bêriş-* ED 370a.

beraq = *bayraq* İL 121b, Krş. [بايرق báirak 45] a. Küçük bayrak ya da sancak [بیراق berâq 53]. **ET** *bayrak* ED 387a. → *batrak* ED 307b.

birao = *birav* İL 166a, Krş. [براو birao 46], [برایلان biraïlan 46]

bireylen İL 166b, [براوان biraolan 46], [برو 47] a. Birisi, tek biri [بیراو birao 54]. **ET** *biregü:* ED 364a.

birla *birle* İL 167b, Krş. [برلا birla 46], [بیرلان birlan 54] *birlen* İL 168a, [بیلان bilàn 55] *bilen* İL 171b, [بیلان bülân ya da bilân 47], [بیرلان birlan 46] snt. İle [بیرلا birla 54]. **ET** *birle:* ED 364b.

birlatmak İL ø, e. ettir. Birlik haline getirmek, barıştırmak ya da bir araya getirmek [بیرلاتماک bir-la-t-mak 54]. - Krş. **ET** *birle-* DTS 102b.

birlaşmak *birleşmek* İL 168a e. işt. Birlikte bir görüş üzerinde anlaşmak [بیرلاشماک bir-la-'sh-mak 54]. - Krş. **ET** *birle-* DTS 102b.

birlan *birlen* İL 168a, Krş. [بیلان bilàn 55] *bilen* İL 171b, [بیلان bülân ya da bilân 47], [بیرلان birlan 46], [برلا birla 46], [بیرلا birla 54] *birle* İL 167b snt. İle. Bkz. [بیرلان birlan 54]. - Krş. **ET** *birle:* ED 364b.

birk İL ø, Krş. [بیرک bek 55] *bek II* İL 129a s. Pek, katı, sağlam, sıkı, sabit [بیرک birk 54]. **ET** *berk* ED 361b.

birkitmak İL ø, Krş. [بیرکیتماک bik-it-mak 55] *bekitmek* İL 161a e. blş. geçl. Bağlamak, tutturmak, sağlamlaştırmak [بیرکیتماک birk-it-mak 54]. **ET** *berkit-* ED 363a.

birkitmak İL ø, e. ettir. Gizlemek, saklamak [بیرکیشماک birki't-mak 54]. **ET** *berkit-* ED 363a.

¹⁶ Sözlükte bu sözcük bulunmamaktadır.

birkişmak (birbirini gizlemek için) = *bekişmek* İL 161b / (birbirini sağlamaştırmak, kuvvetleştirmek için) = *bekitişmek* İL 161a e. işt. Birbirini gizlemek; *aynı zamanda* (*birk-ish-mak*) birbirini sağlamaştırmak, kuvvetlendirmek [بیرکیشماک birki'sh-mak 54]. - (birbirini sağlamaştırmak, kuvvetleştirmek için) Krş. **ET** *berk* ED 361b.

birkilmek İL ø, Krş. [بیرکیلماک bik-il-mak 55] e. edl. Sıkılaştırılmak, sabitleştirilimek [بیرکیلماک birk-il-mak 54]. - Krş. **ET** *berk* ED 361b.

birkinmak İL ø, Krş. [بیرکینماک bik-in-mak 55] e. dön. Kendini gizlemek, saklamak [بیرکینماک birki'n-mak 54]. - Krş. **ET** *berk* ED 361b.

birmek *bermek* İL 126b e. geçl. Vermek; (*aynı zamanda* diğer eylemlerle birleştirmelerde çok fazla kullanılır, örn.: *koyup-birmek* yanmaya 'terketmek' yani yakmak, Krş. Hind. *jalá déna*. Başka bir eylemin geniş zaman ortaç¹⁷ biçimi ile başlangıçlı ifade eder, örn.: *junay birdi* "gitmeye başladı", [Yark. ber-mak] [بیرماک bir-mak 54]. **ET** *bê:r-* ED 354b.

biri *bêri* İL 158b bel. Bu tarafta, beri yanda [بیری bíri 54]. **ET** *berü:* (?*bêrü:*) ED 355b.

birikmak *birikmek* İL 168b e. geçs. Birlikte anlaşmak, tek hale gelmek [بیریکماک bir-ik-mak 54]. **ET** *birik-* ED 363a.

biz *biz* İL 169a adl. Biz [بیز biz 54]. **ET** *biz* ED 388a.

biz *bez* İL 127b a. Bez, beze (*özl.* ette bulunan) [بیز bîz 54]. **ET** *1 bê:z* ED 388a.

bezak *bêzek* İL 159a a. Süs, bezek [بیزاک bîzak 54]. **ET** *bezek (beze:k)* ED 391a.

bezaklanmak = *bêzelmek* İL 159a e. edl. Süslenmek, donanmak [بیزاکلانماک bîzak-la-'n-mak 54]. - Krş. **ET** *bezek (beze:k)* ED 391a.

bezaklamak = *bêzimek* İL 159b e. geçl. Bezemek, süslemek, güzelleştirmek [بیزاکلاماک bîzak-la-mak 54]. - Krş. **ET** *bezek (beze:k)* ED 391a.

bezdurmak *bezdürmek* İL 127b (bıktırmak, bezdirmek, usandırmak) e. ettir. Yabanileştirmek, vahşileştirmek [بیزدورماک bez-dur-mak 54]. - Krş. **ET** *bez-* ED 389b. ('titremek, tüyleri ürpermek' Orta Türkçede 'bir şeyi görünce tüyleri diken diken olmak' dolayısıyla 'bir şeyden iğrenmek')

¹⁷ Shaw'un "ortaç" olarak belirttiği gramer yapısı aslında "ulaç"tır.

bezgak *bezgek* İL 127b a. Ateş, humma, sıtma [بیزگاک bez-gak 54]. ET *bezge:k* ED 391b.

bezgaldak İL ø, a. Küçük, siyah su kuşu, dişi ormantavuğu [بیزگالدak bez-galdak 54].

bizlar İL ø, Bkz. *biz* İL 169a + ler adl. Biz (tek kişi tarafından kullanılan, (kendine) saygı belirten çoğul adılı *biz* “biz”den ayırmak amacıyla birkaç kişiden söz edilirken çoğul eki almış biçim kullanılır) [بیزلار biz-lar 54]. - Krş. ET *biz* ED 388a.

bezmak *bezmek* İL 128a (bıkmak, bezmek, usanmak) e. geçs. Yabanileşmek, vahşileşmek, (bir yere) sık sık gitmeyi bırakmak [بیزمک bez-mak 54]. ET *bez-* ED 389b. (‘titremek, tüyleri ürpermek’ Orta Türkçede ‘bir şeyi görünce tüyleri diken diken olmak’ dolayısıyla ‘bir şeyden iğrenmek’)

beş *beş* İL 128b sy. Beş [بیش bésh 54]. ET *bé:ş* ED 376a.

beşar İL ø, bel. Beşer beşer [بیشار bésh-ar 55]. ET *béşer* DTS 97a.

beşinci *beşinçi* İL 129a s. Beşinci [بیشینچی bésh-inji 55]. ET *béşinç* ED 383a.

beşao İL ø, Krş. [بیشاولان béshaolan 55], [بیشایلان béshaïlan 55] a. Beşlik grup, beşi [بیشاو bésh-ao 55]. ET *béşe:gü:* ED 381a.

beşaoan İL ø, Krş. [بیشایلان béshaïlan 55] *beşeylen* İL 129a, [بیشاو bésh-ao 55] a. Beşi, beşinin hepsi, Hk. Kaz. [بیشاولان béshaolan 55]. *iki dilli* ET *bé:ş* ED 376a. + Moğ. +*aoan* (<*e*’ülen)

beşaylan *beşeylen* İL 129a, Krş. [بیشاولان béshaolan 55], [بیشاو bésh-ao 55] a. *béshaolan* ile aynı anlamda [بیشایلان béshaïlan 55]. *iki dilli* ET *bé:ş* ED 376a. + Moğ. +*aylan* (<*e*’ülen)

beşik *böşük* İL 154b a. Beşik [بیشیک béshik 55]. ET *béşük* ED 380b.

beqasam *beqesem* İL 129a a. Boğara, Hocand, Margilan vb. yerlerde yapılan bir tür çizgili ipek kumaş [بیقسم béqasam 55].

bek *bek II* İL 129a bel. Kuvvetle, kuvvetli bir şekilde, pek, çok (*birk* yerine)[بیک bek 55]. ET *berk* ED 361b.

Beg *beg* İL 129a, Krş. [بی Bî 53] a. Baş, şef, amir, idare eden kimse [ببگ Béq 55]. ET *be:g* ED 322b.

begçilik İL ø, a. Yönetim, kabile reisliği [بيگچيليك bég-chi-lik 55]. - Krş. **ET** *be:g* ED 322b.

beglik *beglik* İL 129b s. Baştaki kimseye, şefe, amire ait olan [بيگ ليك béglık 55]. **ET** *beglik* ED 326a.

bekaç İL ø, Krş. [بيكه békah 55] a. *Beg* “baş, şef, amir”in kızı ya da tanınmış kimse, Kaz. [بيكچ بêkach 55]. **ET** *begeç* ED 325a. (asıl olarak ‘küçük şef, amir’, demektir orta dönemde kadınla kullanım özelliği kazanmıştır)

begim İL ø, Bkz. *beg* İL 129a + im a. *Beg* “baş, şef, amir”in karısı (*aynı zamanda beg-im* “Beyim”) [بيگم bêgim 55]. - Krş. **ET** *be:g* ED 322b.

beka İL ø, Krş. [بيكچ

bêkach 55] a. *bêkach* ile aynı anlamda, Kaz. [بيكه békah 55]. **ET** *begeç* ED 325a. (asıl olarak ‘küçük şef, amir’, demektir orta dönemde kadınla kullanım özelliği kazanmıştır)

bikitmak ? *bêkitmek* İL 161a (sabitlestirmek, saglamlastirmek), Krş. ? [بيركيتماك birk-it-mak 54] *ya da* ? [بيركيشماك birki’t-mak 54] e. ettir. (Bkz.) ? *birk-it-mak* *ya da* ? *birki’t-mak* /Shaw birkitmak/ yerine [بيكيتماك bik-it-mak 55]. (birk-it-mak için) Krş. **ET** *berkit-* ED 363a. / (birki’t-mak için)

bigiz *bigiz* İL 171a a. Biz, saraç ve kunduracı bizi [بيگيز bigiz 55].

bikilmek İL ø, Krş. [بيركيلماك birk-il-mak 54] e. edl. *birk-il-mak* /Shaw birkilmek/ yerine [بيكيلماك bik-il-mak 55]. - Krş. **ET** *berk* ED 361b.

bikinmak İL ø, Krş. [بيركينماك birki’n-mak 54] e. edl. *birki’n-mak* /Shaw birkinmak/ yerine [بيكينماك bik-in-mak 55].

bil bel I İL 129b a. İnsan beli [بيل bil 55]. **ET** *bé:l* ED 330a.

bel bel II İL 130a a. Kürek, Far. [بيل bel 55]. **Far.** *bel* Steingass 224a.

bilazuk *bilezük* İL 171b (bilezik), Bkz. [بلازوك bülázök 47] a. Bilek; *aynı zamanda* kumaş bilezik, eğreti yen, bilezik, kelepçe (Bkz. [بلازوك bilàzuk 55]. **ET** *bile:zük* ED 345b. (bilezik)

bilak *bilek* İL 171b, Krş. [بلاک bülak 47] a. (insan için) Ön kol, kolun dirsekle bilek arasındaki kısmı [بيلاک bilak 55]. **ET** *bilek* ED 338b. (bilek)

bilatmak *biletmek* İL 171b e. ettir. Biletmek, keskinlettirmek [بيلاتماك bila-t-mak 55].

ET *bilet-* ED 334b.

bilaşmak *birleşmek* İL 171b e. işt. Birlikte bilemek [بيلاشماك bila-'sh-mak 55]. - Krş.

ET *bile:-* ED 332b.

bilamak *bilimek* İL 172b e. geçl. Bilemek, keskinletmek [بيلاماك bila-mak 55] ET

bile:- ED 332b.

bilan *bilen* İL 171b, Krş. [برلان birlan 46] *birlen* İL 168a, [بلان bülán ya da bilán

47], [بيران birlan 54], [برلا birla 46], [بيرلا birla 54] *birle* İL 167b snt. İle (*birlan*

/Shaw bir-lan/ ile aynı anlamda) [بيلان bilàn 55]. - Krş. ET *birle:* ED 364b.

bilaor = *billur* İL 172b a. Kristal, billur, Far. [بيلاور bilaor 55]. Ar. *ballūr, billaur, bulūr*

Steingass 199a.

bilao İL ø, Krş. [بيلاي bilaï 55] *biley* İL 172b, [بولاي bülaï 51] a. Bileğitaşı, ince

bileği taşı [بيلاو bilao 55]. ET *bile:gü:* ED 341b.

bilay *biley* İL 172b, Krş. [بيلاو bilao 55], [بولاي bülaï 51] a. Bileğitaşı, ince bileği taşı

[بيلاي bilaï 55]. ET *bile:gü:* ED 341b.

bil bağ = *belvağ* İL 131b a. Kuşak, kemer, elbisenin beli, bel kuşağı (*bil* ve *bágh-la-*

máq /Shaw *bágh-la-maq/'tan*) [بيلباغ bil-bágh 55]. *blş.* ET *bé:l* ED 330a. + ET *l ba:ğ* ED

310b.

bil baq = *belvağ* İL 131b a. Kuşak, kemer, elbisenin beli, bel kuşağı (*bil* ve *bágh-la-*

máq /Shaw *bágh-la-maq/'tan*) [بيلباق bil-báq 55]. *blş.* ET *bé:l* ED 330a. + ET *l ba:ğ* ED

310b.

bildurmak *bildürmek* İL 172a e. ettir. Bildirmek, anlatmak, açıklamak [بيلدورماك bil-

dur-mak 55]. ET *biltür-* ED 334b.

bilqildatmaq İL ø, e. ettir. Titretmek [بيلقيلداتماق bilqilda-t-máq 56]. - Krş. Moğ.

bilqalca- Les. 105a. (taşmak üzere olmak; titremek (şişman kimsenin göbeği için))

bilqildaşmaq İL ø, e. işt. Birlikte titremek [بيلقيلداشماق bilqilda-'sh-máq 56]. - Krş.

Moğ. *bilqalca-* Les. 105a. (taşmak üzere olmak; titremek (şişman kimsenin göbeği için))

bilqildamaq İL ø, e. geçs. Titremek (bataklık ya da yosunun sarsılması gibi) [بيلقيلداماق bilqildámáq 56]. - Krş. **Moğ.** *bilqalca*- Les. 105a. (taşmak üzere olmak; titremek (şişman kimsenin göbeği için))

bilqildağ İL ø, a. Sarsıntılı bataklık; *aynı zamanda* yüzük, düğme vb. de kullanılan ve pürüzsüz bir dokunuş sağlayan bir tür kırmızı birleşim [بيلقيلداق bilqildàğ 56]. - Krş. **Moğ.** *bilqalca*- Les. 105a. (taşmak üzere olmak; titremek (şişman kimsenin göbeği için))

bilgü = *belge* İL 130b eyl. a. İşaret, belirti, delil, nişan (*bil-mak*'ın gelecek zaman ortacı) [بيلگؤ bil-gü 56]. **ET** *belgü*: (?belgö:) 340a.

bilmak *bilmek* İL 172b, Krş. [بيلماک bülmaq 47] e. geçl. Bilmek, anlamak; *aynı zamanda* düşünmek [بيلماک bil-mak 56]. **ET** *bil*- ED 330b.

billabille İL 172b bel. Birlikte, beraber [بيللا billah 56]. **ET** *birle*: ED 364b.

bila = *birle* İL 167b snt. İle [بيله bilah 56]. **ET** *birle*: ED 364b.

bilik İL ø, eyl. a. Bilgi; *aynı zamanda* akıl, akıllılık (*bil-mak*'tan) [بيليك bil-ik 56]. **ET** *bilig* ED 339a.

biliklik İL ø, eyl. s. Bilgisi olan, tanıyan (*bil-mak*'tan) [بيليك ليک bil-ik-lik 56]. **ET** *biliglig* ED 341b.

biyuk İL ø, s. Yüksek, yükseltilmiş, Hk. Kaz. [بيوك biyuk 56]. **ET** *beyik/biyik/büyük* ED 385b. → *beğük* ED 302b. (büyük)

biya biye İL 176b a. Tayı olan kısırak [بييه bîyah 56]. **ET** *biye* ED 384b. → 2 *bê*: ED 291b.

P پ

papi İL ø, Krş. [فافي fâfi 138] a. Kafası ve gövdesi normal boyutlarda olan biçimi bozuk cüce [پاپي pàpi 56].

pat *pat II* İL 177b, Krş. [فات fât 138] bel. Çabuk, acele (*aynı zamanda fat*) [پات pât 56]. **ET** *1 bat* (?pat) ED 296a.

pataqi İL ø, a. Tüfek kapsülü, Far., yok [پاتاقی patàqi 56].

patraq İL ø, bel. Daha çabuk, daha hızlı [پاتراق pàt-râq 56]. - Krş. **ET** *1 bat* (?pat) ED 296a.

patqaq *patqaq* İL 178a, Krş. [پاتوق pàtu<k→q> 56], [پاتیق pàti<k→q> 56] a. ve s.

Batak, bataklık; *aynu zamanda* çamurlu [پاتقاق pàtqáq 56]. - Krş. **ET** *batğ* ED 301b.

patman *patman* İL 178b a. 64 “çarak”¹⁸ ölçüsünde bir ağırlık birimi [پاتمان pàtman 56]. **ET** *batma:n* ED 305b.

patiñan İL ø, a. Bir sebze, *brinjal* “patlıcan” [پاتنگان patingan 56]. **Far.** *bātingān* Steingass 136a.

patuq İL ø, Krş. [پاتیق pàti<k→q> 56], [پاتقاق pàtqáq 56] *patqaq* İL 178a a. ve s. Batak, bataklık; çamurlu [پاتوق pàtu<k→q> 56]. **ET** *batğ* ED 301b.

patiq İL ø, Krş. [پاتوق pàtu<k→q> 56], [پاتقاق pàtqáq 56] *patqaq* İL 178a a. ve s. Batak, bataklık; çamurlu [پاتیق pàti<k→q> 56]. **ET** *batğ* ED 301b.

paça İL ø, a. Bacağın diz altında kalan kısmı [پاچا pácha 56]. **Far.** *pāça* Steingass 229a. (ayaklar; paça; pantolon)

paçaq *paçaq I* İL 179b a. Hayvan bacağı [پاچاق pàcháq 56]. - Krş. **Far.** *pāy* Steingass 234a + (**Far.** küçültme eki) +*çaq*

paçaq *paçaq II* İL 179b a. ve s. Bir metal tencere ya da uzun saplı tenceredeki çukur, çentik; *aynu zamanda* gedik, çıkıntılı [پاچاق pàcháq 56].

pahta *pahta* İL 180b, Krş. [پاقتا pàqta 57], [پخته pakhta 57] a. Ham pamuk, pamuk (tohumlardan temizlenmiş olan) [پاختا pàkhta 56]. **Far.** *pahta* Steingass 237b.

pahtak *pahtek* İL 180b a. Columbidae familyasından güvercin ve kumru gibi bir kuş, Farsçadan [پاختک pakhtak 57]. **Far.** *fahtak* Steingass 902b. (boynu halkalı küçük güvercin)

para *para* İL 181b a. Rüşvet, **Far.** [پارا pára 57]. **Far.** *pāra* Steingass 230a.

para birmak İL ø, Bkz. *para* İL 181b + *bermek* İL 126b blş. e. Rüşvet vermek [پارابیرماک pára-birmak 57]. blş. **Far.** *pāra* Steingass 230a. + **ET** *bé:r-* ED 354b.

para yemak İL ø, Bkz. *para* İL 181b + *yemek II* İL 1438b blş. e. Rüşvet verilmek, *harf.* rüşvet yemek [پاراییماک pára-yemak 57]. blş. **Far.** *pāra* Steingass 230a. + **ET** *yé:-* ED 354b.

parça *parçe* İL 185a a. Parça, kısım, **Far.** [پارچه parcha 57]. **Far.** *pārça* Steingass 229b.

¹⁸ 64 çarak = 57.3 kg.

- parçalatmaq** = *parçilatmaq* İL 185a e. geçl.¹⁹ Parçalatmak [پارچالاتماق parcha-la-t-máq 57]. *iki dilli Far. pāŗça* Steingass 229b. + YUy. +*latmaq*
- parçalaşmaq** = *parçılaşmaq* İL 185a e. işt. Birlikte tekrar bölmek [پارچالاşماق parcha-la-'sh-máq 57]. *iki dilli Far. pāŗça* Steingass 229b. + YUy. +*laşmaq*
- parçalamaq** = *parçilimaq* İL 185b e. geçl. Parçalara ayırmak, tekrar bölmek [پارچالاماق parcha-la-máq 57]. *iki dilli Far. pāŗça* Steingass 229b. + YUy. +*lamaq*
- paqa paqa I** İL 189a, Bkz. [باقا báqá 44] a. Kurbağa (Bkz. *báqá* /Shaw baka/) [پاقا pàqà 57]. ET *baka*: ED 311b.
- paqaçanaq** = *paqiçanaq* İL 189b (kaplumbağa kabuğu), Krş. [باقاچاناق báqa-čanáq 44] a. Kaplumbağa (Bkz. *báqa-čanáq* -/Shaw baqa-čanáq/) [پاقا چاناق pàqà-čanáq 57]. - Bkz. ET *baka*: ED 311b.
- paqalçaq** *paqalçaq* İL 189b, Krş. [باقالچاق baqálcháq 45] *baqálcháq* /Shaw baqalchaq/ ile aynı anlamda [باقالچاق baqálcháq 57].
- paqta** İL ø, Krş. [پاхта pàkhta 56] *pahta* İL 180b, [پخته pakhta 57] *pakhta* ile aynı anlamda [پاقتا pàqta 57]. **Far.** *pahta* Steingass 237b.
- pak pak** İL 190a s. Temiz, pak, Far. [پاک pàk 57]. **Far.** *pāk* Steingass 231b.
- paklanmak** *paklanmaq* İL 190b e. dön. Kendini temizlemek, temizlenmek, Far. YUy. [پاکلانماک pàk-la-'n-mak 57]. *iki dilli Far. pāk* Steingass 231b. + YUy. +*lanmak*
- paklamak** = *paklimağ* İL 190b e. geçl. Temizlemek Far. YUy. [پاکلاماک pàk-la-mak 57]. *iki dilli Far. pāk* Steingass 231b. + YUy. +*lamak*
- paki** İL ø, a. Ustura [پاکی paki 57]. **Far.** *pākī* Steingass 232a. (iffet, temizlik; bitirme, tamamlama; ustura)
- paki piçaq** İL ø, a. Çakı [پاکی پیچاق paki-picháq 57]. *blş.* **Far.** *pākī* Steingass 232a. (iffet, temizlik; bitirme, tamamlama; ustura) + **ET** *bıçak* ED 293b. (bıçak vb.)
- palas palas I** İL 191b a. Yünden örgü [پالاس pàlàs 57]. **Far.** *pālās* Steingass 232b. (dervişlerin yünden giysileri)
- palan** İL ø, a. Semer, Far. [پالان pālán 57]. **Far.** *pālān* Steingass 232 b.

¹⁹ geçişli eylem: (doğrusu) *ettirgen eylem*

- palao** = *polu* İL 221b a. Pirinç ve et yemeği, *pilaw* “pilav”, Far. [پالو palao 57]. **Far.** *pālāw* Steingass 269a.
- paltu** = *palta* İL 193b, Krş. [پالڤو pāldu 57] a. Balta, küçük balta, el baltası [پالتو pāltu 57]. ET *baltu*: (*balto*;) ED 333b.
- baltu** İL Ø, Krş. [پالتو pāltu 57] a. Balta, küçük balta, el baltası [پالڤو pāldu 57]. ET *baltu*: (*balto*;) ED 333b.
- palwan** *palvan* İL 194a a. Güçlü adam, atlet, sporcu, pehlivan; *aynı zamanda* iyi sporcu; (Far. *pahlwân*’dan) [پالوان pālwan 57]. **Far.** *pahlavān* Steingass 261b.
- paylatmaq** *paylatmaq II* İL 198a e. ettir. Bekçilik ettirmek, nöbet tutturmak [پایلاتماق pāi-la-t-māq 57]. *iki dilli Far.* *pāy* Steingass 234a. (ayak, basılan yer; eser, iz, ayak izi; temel, dip; kuruluş; dayanıklılık; direnme; güç) + **YUy.** +*latmaq*
- paylaşmaq** *paylaşmaq II* İL 198a e. işt. Birlikte nöbet tutmak [پایلاشماق pāi-lash-māq 57]. *iki dilli Far.* *pāy* Steingass 234a. (ayak, basılan yer; eser, iz, ayak izi; temel, dip; kuruluş; dayanıklılık; direnme; güç) + **YUy.** +*laşmaq*
- paylamaq** *paylimaq II* İL 198b e. geçl. Nöbet tutmak [پایلاماق pāi-la-māq 57]. *iki dilli Far.* *pāy* Steingass 234a. (ayak, basılan yer; eser, iz, ayak izi; temel, dip; kuruluş; dayanıklılık; direnme; güç) + **YUy.** +*lamaq*
- paylay** İL Ø, a. Şahin vb. taşımak için kullanılan bir tür deri eldiven [پایلای pāilāi 57]. - Krş. **Far.** *pāy* Steingass 234a (ayak) + **Far.** *lay* (kap, küçük kutu) Steingass 1134a. *ya da Far.* *lāy* (konuşmacı; şikayet eden kimse; Hindistan ve Çin’den getirilen bir çeşit ipek kumaş, siyah yapışkan çamur) Steingass 1114b.
- pahta** *pahta* İL 180b, Bkz. [پاکھتا pākhta 56], Krş. [پاقتا pāqta 57] Bkz. *pākhta* /Shaw *pākhta*/ [پخته pakhta 57]. **Far.** *pahta* Steingass 237b.
- puhta** *puhta* İL 224b s. Görgülü, tecrübeli, dikkatli, Far. [پخته pukhta 57]. **Far.** *puhta* Steingass 237b. (kaynamış, pişmiş; olgun; usta, hünnerli)
- partal** İL Ø, a. Kişisel gereksinimlerin bulunduğu at yükü, (? Far.) [پارتال partāl 57]. **Far.** *partal* Steingass 240a.
- pas** *pes* İL 204b bel. Arkada, arkasında, ardında; *aynı zamanda* s. *past* yerine, alçak, adi, bayağı, rezil, Far. [پس pas 58]. **Far.** *past* Steingass 249a.

pista *piste I* İL 240b a. Şamfıstığı, Antep fıstığı [پسته pista 58]. **Far.** *pista* Steingass 250a.

pista *piste II* İL 240b a. Teriyer, buldoğa benzeyen ufak bir cins Çin köpeği, herhangi bir küçük köpek [پسته pista 58]. - ? İL'e göre **Far.**'dan

paskana İL ø, Bkz. *pes* İL 204b + *kine* Krş. [پسکونه pas-kunah 58] s. Küçük ve adi, aşağı, rezil, kirli, pis (*past* ve küçültme eki *kana* ya da *ğina*), **Far.** YUy. [پسکانه pas-kanah 58]. *iki dilli Far. past* Steingass 249b. + YUy. +*kana*

paskuna İL ø, Bkz. *pes* İL 204b + *kine*, Krş. [پسکونه pas-kanah 58] *pas-kanah* ile aynı anlamda [پسکونه pas-kunah 58]. *iki dilli Far. past* Steingass 249b. + YUy. +*kuna*

paslamak *peslimek* İL 205b e. geçl. Azaltmak, indirmek, eksiltmek, **Far.** YUy. [پسلاماک pas-la-mak 58]. *iki dilli Far. past* Steingass 249b. + YUy. +*lamak*

pupuk *pöpük* İL 228b a. Püskül [پوپوک pupuk 58]. Bkz. *pepek* (<Peştuca) Jarring 228.

pupukçi İL ø, a. Püskül yapan kimse [پوپوکچی pupuk-chi 58]. *iki dilli* Bkz. *pepek* (<Peştuca) Jarring 228. + YUy. +*çi*

put *put I* İL 222b, Krş. [فوت fut 138] a. Bacak, ayak (*aynı zamanda fut*) [پوت put 58]. **ET** *1 bu:t (bu:d)* ED 297b. (özellikle 'uyluk, but'; bazen genel olarak 'bacak')

putaq *putaq* İL 223a a. Dal, ince dal, sürgün [پوتاق putaq 58]. **ET** *butik* ED 301b.

püttürmak = *pütküzmek II* İL 229a, Krş. (*madde 2 için*) [پیتورماک pit-tur-mak 60] e. ettir. **1.** Güven duyurmak, inandırmak; **2.** Yazdırmak [پوتتورماک püt-tür-mak 58]. - (*madde 1 için*) Krş. **ET** *büt-* ED 298b. (*madde 2 için*) Krş. **ET** *bitit-* ED 301a.

pütmak (*madde 1 için*) *bütmek IV* İL 229b (*madde 2 için*) *bütmek I* İL 229b (sona ermek, tamamlanmak, tükenmek), (*madde 3 için*) *pütmek II* İL 229b (yazmak), Bkz. [پیتماک pit-mak 60], Krş. [پوتوماک pütü-mak 58] e. geçl. **1.** Güvenmek, inanmak; **2.** Bitirmek, başarmak, becermek; **3.** *aynı zamanda* (Bkz.) *pit-mak* anlamında [پوتماک püt-mak 58]. (*madde 1 ve 2 için*) **ET** *büt-* ED 298b. (tamamlanmak), (*madde 3 için*) **ET** *biti-* ED 299b.

pütüşmak (*madde 1 için*) *pütüşmek IV* İL 229b (*madde 2 için*) *pütüşmek II* İL 229b (birlikte yazmak) e. iş. **1.** Birbirine güvenmek; **2.** Birbirine yazmak [پوتوشماک püt-üş-mak 58]. **ET** *bütüş-* ED 309b.

pütümak = *pütmek II* İL 229b, Krş. [پوتماک püt-mak 58] (*madde 3*), [پیتماک pit-mak 60] e. geçl. Yazmak (*pit-mak* yerine) [پوتوماک pütü-mak 58]. ET *biti*:- ED 299b.

pütün *pütün* İL 230a s. Tamam, tam, bütün [پوتون pütün 58]. ET *bütün* ED 306b.

püç = *puç* İL 223b s. Boş, içsiz, çekirdeksiz; aptal, boş kafalı [(چ ← ج) پüch 58].
Far. *püç* Steingass 259a.

puçaq İL ø, a. Kabuk (meyve için) [پوچاق puchaq 58]. ET *bıçğa:k* ET 294b. (keserek çıkarılmış şey, kesilmiş parça, parça, bölüm)

püçak *puçek* İL 223b, Krş. [فوچاك fuchak 138] s. Boş, içsiz, çekirdeksiz (findık ve ceviz gibi kabuklu yemişler için kullanılır) [پوچاك püchak 58]. *iki dilli* Far. *püç* Steingass 259a. + YUy. +ak

puçqaq *puçqaq II* İL 224a (her çeşit parça, deri, kumaş vb.) a. Kürkten uzun elbise, kaftan yapımında kullanılan tilki, kurt vb. nin bacak derisi [پوچقاق puchqaq 58]. ET *bıçğa:k* ED 294b.

puçuq *puçuq* İL 224b a. ve s. Burnu olmayan kimse; burunsuz, küçük ve kalkık burunlu [پوچوق puchuq 58]. ET *bıçuk* ED 294a. (özellikle ‘kesilmiş, kesik’ fakat genelde ‘yarım’)

puhratmaq İL ø, Krş. [پورخوراتماق purkhura-t-maq 59] e. ettir. Aksırtmak (atın burnuna musallat olan sinekler için kullanılır) [پورخوراتماق pukhra-t-maq 58]. - Krş. ET *birkiğ* ED 360b. ve ET *birkir*- ED 361a.

puhraşmaq İL ø, Krş. [پورخوراشماق purkhura-’sh-maq 59], [اوخراشماق ukh-ra-’sh-maq 19] e. işt. Birlikte aksırtmak (Kazzak (Kazak)lar’ın uzun yolculuk atlarının bunu yapmaları kötüye işaret olarak düşünülür) [پورخوراشماق pukhra-’sh-maq 58]. - Krş. ET *birkiğ* ED 360b. ve ET *birkir*- ED 361a.

puhramaq İL ø, Krş. [پورخوراماق purkhura-maq 59], [اوخراماق ukh-ra-maq 19], [اوخوراماق ökhör-a-maq 20] e. geçs. Aksırtmak (at ya da deve için kullanılır) [پورخوراماق pukhra-maq 58]. - Krş. ET *birkir*- ED 361a. ve ET *birkiğ* ED 360b.

pur İL ø, s. Çürük, bozuk, çürümüş [پور pur 58]. Bkz. Menges *pör* 93.

- purdaq** *pordaq* İL 217b (er bezi, testis) a. Şişman, semiz, yağlı, Yark. [پورداق purdâq 58]. **Moğ.** *bordug-a* Les. 120b. (Hayvanları semirtme işi; saman ya da ot gibi hayvan yemi; gübre), Bkz. **Moğ.** *bordu-* Les. 120b.
- purçaq** *purçaq* İL 225a a. Bezelye [پورچاق purchâq 59]. ET *burçak* ED 357b.
- purhuratmaq** İL ø, Bkz. [پوخراتماق pukhra-t-mâq 58] Bkz. *pukhra-t-mâq* /Shaw pukhrat-mâq/ [پورخوراتماق purkhura-t-mâq 59]. - Krş. ET *birkiğ* ED 360b. ve ET *birkir-* ED 361a.
- purhuraşmaq** İL ø, Bkz. [پوخراشماق pukhra-'sh-mâq 58] Bkz. *pukhra-'sh-mâq* /Shaw pukhrash-mâq/ [پورخوراشماق purkhura-'sh-mâq 59]. - Krş. ET *birkiğ* ED 360b. ve ET *birkir-* ED 361a.
- purhuramaq** İL ø, Bkz. [پوخراماق pukhra-mâq 58], Krş. [اوخراماق ukh-ra-mâq 19], [اوخوراماق ökhör-a-mâq 20] Bkz. *pukhra-mâq* [پورخوراماق purkhura-mâq 59]. - Krş. ET *birkir-* ED 361a. ve ET *birkiğ* ED 360b.
- postak** *postek* İL 218b (değirmen deliğindeki unu süpürmede kullanılan yünlü deri parçası, deri süpürge) a. Kürkten yer örtüsü, Far. YUy. [پوستاک postak 59]. *iki dilli Far. post* Steingass 259b. + YUy. +ak
- postin** İL ø, a. Kürkten uzun elbise, kürk kaftan, Far. [پوستین postin 59]. **Far.** *postin* Steingass 260a.
- posdumba** İL ø, a. *dumba* /koyunun (tamamı yenilebilen) kuyruğuna bu kısımdaki derisi ile birlikte verilen ad/nın yağı (Far. *post-i-dumba*'dan bozulmuş biçim) [پوسدومبە pos-dumba 59]. **Far.** *post* Steingass 259b. + **Far.** *dumbā* Steingass 537a.
- poş poş** *poş-poş* İL 219a ünl. Önemli bir kişiye yol açmada kullanılır(? *poşidan* “saklamak, gizlemek”dan) Far. [پوش پوش posh-posh 59]. **Far.** *posh* Steingass 260a. (kaplama, muhafaza, kolsuz manto, giysi)
- puşaŋ** İL ø, a. Manivela, manivela kolu (*özl.* değirmen taşını yükseltmede kullanılan manivela için) [پوشانگ pushang 59]. Krş. **Far.** *poşaŋ* Steingass 260b. (Kandahar ve Mültân arasında bir yerin adı)
- puşmaq** *puşmaq* İL 227a e. geçs. Melankolik ya da akli dengesi bozuk olmak [پوشماق puş-mâq 59]. ET *buş-* (?p-) ED 377a. (sinirlenmek, rahatsız olmak, sıkılmak)

- püşmak** = *pişmaq* I İL 241b e. geçs. Pişmek; olgunlaşmak [پوشماک püsh-mak 59]. ET *bış-* (*p-*) ED 376b.
- puşurmaq** *puşurmaq* İL 227b e. ettir. Melankolik duruma getirmek, canını sıkmak, sinirlendirmek [پوشورماق push-ur-máq 59]. ET *buşur-* ED 384a.
- püşürmak** = *pişurmaq* İL 242b e. ettir. Pişirmek; olgunlaştırmak [پوشورماک püsh-ür-mak 59]. ET *bışur-* (*p-*) ED 383b.
- puşunmaq** İL ø, e. dön. Canı sıkılmak, kızmak [پوشونماق push-un-máq 59]. - Krş. ET *buş-* (*?p-*) ED 377a.
- puq** *poq* İL 219a a. Pislik, dışkı, hayvan tersi, gübre [پوق pu<k→q> 59]. ET *1 bo:k* ED 311a.
- puqaq** İL ø, a. Guatr, guşa [پوقاق puqáq 59]. ET *bokuk* (*?bokok*) ED 313b.
- puk** *pok* İL 219b (düşen nesnenin çıkardığı ses) s. İçi boş, oyuk, boş (meyve vb. için kullanılır) [پوک puk 59]. ET *2 bo:k* ED 311a. (yansıma sözcük)
- pukildatmak** *pokuldatmaq* İL 220a e. ettir. Yankı yapan, boşluktan gelen ses çıkarttırmak (hafifçe vurarak ya da ayağını yere vurarak vb. biçimde) [پوکیلداتماک pukilda-t-mak 59]. - Krş. ET *2 bo:k* ED 311a. (yansıma sözcük)
- pukildamak** *pokildimaq* İL 220a e. geçs. Yankı yapan, boşluktan gelen ses çıkarmak, böyle bir ses vermek [پوکیلداماک pukilda-mak 59]. - Krş. ET *2 bo:k* ED 311a. (yansıma sözcük)
- pul** *pul* İL 228a (metal ya da kağıt para) a. Bakır para (Yaklaşık 5 peniye eşit olan pul *tanga*'nin 1/50'sidir); *aynı zamanda* genel olarak para anlamında, Far. [پول pul 59]. Far. *pül* Steingass 260b.
- pulluq** *pulluq* İL 228b s. Para değerinde, değerli, pahalı; para sahibi olan, zengin, Far. YUy. [پوللوق pul-luq 59]. *iki dilli* Far. *pül* Steingass 260b. + YUy. +*luq*
- piyala** *piyale* İL 246b a. Fincan, bardak, kase *aynı zamanda* tkz. cam anlamında kullanılır *-pialah-ayna* "ayna"da olduğu gibi- Far. [پياله piálah 59]. Far. *piyála* Steingass 262b.
- pit** *pit* İL 235b a. Bit [پیت pit 59]. ET *bit* ED 296b.

- pitkuçi** İL ø, eyl. a. Yazıcı, yazan kimse (sadece yazmanın el emeği ile yapılanı için) [پیتکوچی pit-ku-chi 60]. ET *bitigçi*: ED 304a.
- pitmak** = *pütmek II* İL 229b, Krş. [پۆتماک püt-mak 58] (*madde 3*), [پۆتوماک pütü-mak 58] e. geçl. Yazmak [پیتماک pit-mak 60]. ET *biti*:- ED 299b.
- pitturmak** = *pütküzme II* İL 229a, Krş. [پۆتتورماک püt-tür-mak 58] (*madde 2*) e. ettir. Yazdırmak [پیتورماک pit-tur-mak 60]. - Krş. ET *bitit*- ED 301a.
- pitik** = *pütük I* İL 229b eyl. a. Yazı, el yazısı [پیتیک pit-ik 60]. ET *bitig* ED 303a.
- piçaq** *piçaq* İL 236b a. Bıçak (*pich-mak*'tan eyl. a.) [پیچاق pichàq 60]. ET *bıçak* ED 293b.
- piçak** İL ø, a. Sürüngen asma, ağaçlara sarılan ve mevsimsel olarak kışın canlılığını yitiren bir bitki [پیچاک pîchak 60]. Ar. *fuşāğ, fuşşāğ* Steingass 930a. (bitkilere dolanan ve onları kurutan bir bitki türü) ya da Far. *peçak* Steingass 263b. (ip ya da ipek yumağı; ipliğin sarıldığı makara;...sarmaşık)
- piçan** *piçan* İL 237a a. Saman, kuru ot, saman ya da ot gibi kurutulmuş hayvan yemi [پیچان pichan 60]. - Krş. Far. *peça* Steingass 263b. (burgu, matkap; kapı üzerindeki sundurma; tırmanıcı bitki, sarmaşık), (Bkz. *piçan* Jarring 229)
- piçturmak** = *piçurmaq* İL 237a e. ettir. (giysi) Kesip çıkarttırmak [پیچتورماک pich-tur-mak 60]. ET *bıçtur*- ED 293b.
- piçişmak** *piçişmaq* İL 237b e. işt. (giysi) Birlikte kesip çıkarmak [پیچیşماک pich-ish-mak 60]. ET *bıçış*- ED 296a.
- piçmak** *piçmaq* İL 237a e. geçl. Giysi vb. yapmak için herhangi bir kumaşı kesip çıkarmak; oymak [پیچماک pich-mak 60]. ET *bıç-/biç*- ED 292b. (kesmek)
- pis** İL ø, Krş. [پیس pisah 60] *pése* İL 234a a. ve s. Cüzam nedeniyle üzerinde benekler oluşmuş (kimse); *aynı zamanda* benzer görünüşte olan hayvanlar [پیس pis 60]. Far. *pes* Steingass 265b. (cüzam)
- pisa** *pése* İL 234a, Krş. [پیس pis 60] a. ve s. *pis* ile aynı anlamda [پیس pisah 60]. Far. *pesi* Steingass 265b. (cüzam)

pega / peyga ÌL ø, a. At yarışı (genellikle millerce uzaklıktaki mesafedede yapılan) [پيگه pega ya da peiga 60]. **Far.** *pāy-gāh* Steingass 235b.(giriş, antre ya da eve girişten önceki avlu; ayakkabıların konulduğu yer)

pilta *pilta* ÌL 244a, Krş. [پيليك pilik 60] *pilik* ÌL 245a a. Fitilli tüfeğin fitili; mum ya da lambanın pamuktan fitili, Far. [پيلته piltah 60]. **Far.** *palāa* Steingass 255b.

pilla = *pile* ÌL 244a a. Koza (ipekböceğinin) [پيله pilla 60]. **Far.** *pila* Steingass 255b. (ipek; ipekböceği kozası)

pilik *pilik* ÌL 245a, Krş. [پيلته piltah 60] *pilta* ÌL 244a a. Mum fitili [پيليك pilik 60]. Krş. **Ar.** *fatīl* Steingass 908a. (Bükülmüş (ip)), (Bkz. Menges *pilik* 93.)

payman ÌL ø, Bkz. [پيمانه paīmānah 60] *peymane* ÌL 212a a. Kile, ölçülmüş (tartılmamış) tahıl vb. nin miktarı (Bkz. *paīmānah*) [پيمان paīmān 60]. **Far.** *paymāna* Steingass 270a. (fincan, bardak, kase)

paymana *peymane* ÌL 212a (kadeh, piyale), Krş. [پيمان paīmān 60] a. Kile, bir hacim ölçüsü (değişik boyutlarda), Far. [پيمانه paīmānah 60]. **Far.** *paymāna* Steingass 270a. (fincan, bardak, kase)

ت ت

taba ÌL ø, Krş. [تاوا tâwa 66] *tava* ÌL 269b a. Yemek pişirmek için kullanılan yassı, demir tava, Far. [تابا taba 60]. **Far.** *tābā* Steingass 271b.

tabaq = *tavaq* ÌL 270a a. Tabak, Ar. [تاباق tabâq 60]. **Ar.** *tafaq* Steingass 809a.

tapan *tapan* ÌL 247b a. Ayak tabanı [تاپان tapan 60]. ET *taban* ED 441b.

tapturmaq *tapturmaq* ÌL 248b e. ettir. Buldurmak, meydana getirtmek [تاپتورماق taptur-mâq 60]. - Krş. ET 2 *tap-* ED 435b.

tapişmaq *tépişmaq II* ÌL 352a e. işt. Birbirini bulmak, rast gelmek, karşılaşmak; arkadaşların ya da temsilcilerin aracılığı olmadan birbiriyle evlenmek [تاپيشماق tâp-ish-mâq 60]. ET *tapiş-* ED 446a.

tapşurmaq *tapşurmaq* ÌL 248b e. ettir. Aldırmak *yani* emniyet etmek, emanet etmek, herhangi birinin sorumluluğu altına koymak [تاپشورماق tâp-shur-mâq 61]. ET *tapşur-* ED 447a.

tapquçi ? = *tapuğçi* UHL 237a a. Bulucu [تاپقوچی t̄ap-qu-chi 61]. - Krş. ET 2 *tap*- ED 435b.

tablatmaq İL ø, Krş. [تاولاتماق t̄au-la-’t-maq 67] *tavlatmaq* İL 270a e. geçl. Bükürmek (kumaş ya da ip), burup sıktırmak [تابلاتماق tab-la-’t-màq 61]. *iki dilli Far. t̄āb* Steingass 271b. (sıcaklık, yakma, alevlendirme, aydınlatma;...dalgalandırma, kıvrırma, bükme) + YUy. +*latmaq*

tablaşmaq İL ø, Krş. [تاولاشماق t̄au-la-’sh-maq 67] *tavlaşmaq* İL 270a e. iş. Birlikte ipleri bükme (halatın kollarını bükme için üç kişi bir uçta ve birleşik ipi bükme için bir kişi diğer uçta olmak üzere toplam dört kişi gereklidir) [تابلاشماق tab-la-’sh-màq 61]. *iki dilli Far. t̄āb* Steingass 271b. (sıcaklık, yakma, alevlendirme, aydınlatma;...dalgalandırma, kıvrırma, bükme) + YUy. +*laşmaq*

tablamaq İL ø, Krş. [تاولاماق t̄au-la-maq 67] *tavlimağ* İL 270a e. geçl. Bükme, sarmak, dolamak, burup sıkmak [تابلاماق tab-la-màq 61]. *iki dilli Far. t̄āb* Steingass 271b. (sıcaklık, yakma, alevlendirme, aydınlatma;...dalgalandırma, kıvrırma, bükme) + YUy. +*lamağ*

tapmaq *tapmaq* İL 249a e. geçs.²⁰ Bulmak, ile rast gelmek, karşılaşmak; almak, bulmak, ele geçirmek [تاپماق t̄ap-màq 61]. ET 2 *tap*- ED 435b.

tapuş İL ø, eyl. a. Mücevheratı oluşturan parçalar, kazanç, kâr (*t̄ap-màq*’tan) [تاپوش t̄ap-ush 61]. - Krş. ET 2 *tap*- ED 435b.

tapuq İL ø, eyl. a. Kazanç, kazanılan para (oyunda) [تاپوق t̄ap-uq 61]. - Krş. ET 2 *tap*- ED 435b.

tapunmaq İL ø, e. dön. Tapınmak, ibadet etmek (*esk. tapumağ* “hizmet etmek, hizmetini görmek”tan) *sanki* “kendi hayatıyla hizmet etmek” [تاپونماق t̄apu’n-màq 61]. ET *tapın*- ED 441b.

tatalamağ = *tatilimağ* İL 250a e. geçl. Tırnaklar ya da pençeler ile tırmalamak ya da yırtmak [تاتالاماق tata-la-màq 61]. **Moğ.** *tatala*- Les. 787b. → *tatal*- Les. 787b. (sürekli ya da her zaman çekmek) *ya da* Krş. ET *tart*- ED 534b. (çekmek ya da sürüklemek) (<tart-a-la-), Bkz. Menges *tatala*- 122.

²⁰ geçişsiz eylem: (doğrusu) *geçişli eylem*

- tatliĝ** İL ø, Krş. [تاتلیق tatliq 61] *tatliq* İL 249b s. Tatlı, lezzetli, şekerli [تاتلیغ tat-ligh 61]. ET *tatliĝ* ED 456a. → *tatliĝliĝ* ED 454a.
- tatliq** *tatliq* İL 249b, Krş. [تاتلیغ tat-ligh 61] s. Tatlı, tadı güzel, lezzetli [تاتلیق tatliq 61]. ET *tatliĝ* ED 456a. → *tatliĝliĝ* ED 454a.
- tatmaq** İL ø, Bkz. [تارتماق tart-màq 62] *tartmaq* İL 253b e. geçl. (Bkz.) *tart-màq* /Shaw *tàrt-màq*/ yerine [تاتماق tât-màq 61]. ET *tart-* ED 534b.
- tatitmaq** *tétitmaq* İL 352b e. ettir. Tattırmak, tadına baktırmak [تاتیتماق tât-i't-màq 61]. - Krş. ET *tat-* (?*da:d-*) ED 449b.
- tatişmaq** *tétişmaq* İL 353a e. ettir.²¹ Birlikte tatmak, birlikte tadına bakmak [تاتیتماق tât-i'sh-màq 61]. - Krş. ET *tat-* (?*da:d-*) ED 449b. ya da ET *tatı:-* ED 452a.
- tatimaq** *tétimaq* İL 353a e. geçl. Tatmak, tadına bakmak [تاتیماق tât-i-màq 61]. ET *tat-* (?*da:d-*) ED 449b.
- taci ħuraz** İL ø, a. *harf.* Horoz ibiği: bir bitkinin adı (? “Prensın tüyü”), Far.’dan bozulmuş biçim [تاجی خوراز tāj-i-khuràz 61]. **Far.** *tāci ħuros* Steingass 273a.
- Tacik** *Tacik* İL 250b öz. a. Orta Asya’nın batısında yaşayan İran asıllı topluluk ve onların dilleri; (*Araplar*’la *Acemler* arasındaki karşılıklı gibi, *Türkler*’le karşılıklı kurmak için.) [تاجیک Tâjik 61]. **Far.** *tācik* Steingass 273a.
- tahta** *tahta* İL 250b, Krş. [تاقتا taqta 64] a. Kalın tahta, raf, Far. [تاختا takhta 61]. **Far.** *tahta* Steingass 287a.
- tar** *tar I* İL 251b s. Sıkı, gergin, yakın, sınırlanmış, dar, ensiz [تار târ 61]. ET *I ta:r (d-)* ED 528a.
- taratmaq** (*madde 2 için*) *taratmaq I* İL 251b, (*madde 1 için*) *taratmaq II* İL 251b, Bkz. [تارقاتماق tarqa-'t-màq 62] *tarqatmaq* İL 255a e. geçl.²² **1.** (Bkz.) *tarqa-'t-màq* yerine; **2.** Taratmak (*tara-màq'tan*), Kaz. [تاراتماق tara-t-màq 61]. - (*madde 1 için*) Krş. ET *ta:r-* ED 529a., (*madde 2 için*) Krş. ET *tara:-* ED 532a.
- taraşmaq** (*madde 2 için*) *taraşmaq I* İL 252a, (*madde 1 için*) *taraşmaq II* İL 252a, Krş. [تارقاشماق tarqa-'sh-màq 62] *tarqaşmaq* İL 255a e. işt. **1.** *tarqa-'sh-*

²¹ ettirgen eylem: (doğrusu) *işteş eylem*

²² geçişli eylem: (doğrusu) *ettirgen eylem*

màq yerine, Kaz.; **2.** Birinin saçını birlikte taramak ya da birbirinin saçını taramak [تاراشماق tara-'sh-màq 61]. - (*madde 1 için*) Krş. **ET** *ta:r-* ED 529a., (*madde 2 için*) Krş. **ET** *tara:-* ED 532a.

taraşa = *taraş* **İL** 252a a. Yonga, çentik, talaş; *aynı zamanda* Çinliler tarafından insanları cezalandırmak için kullanılan geniş bir tahta parçası, Far. [تاراشه taràshah 62]. **Far.** *tarāša* Steingass 291b.

taraq = *targâq* **İL** 255a a. Tarak [تارق târâq 62]. **ET** *tarak* ED 537b. → *tarğa:k (?d-)* ED 539b.

taralmaq *taralmaq II* **İL** 252b, Krş. [تارقالماق tarqa-'l-màq 62] *tarqalmaq* **İL** 255b e. edl. *tarqa-'l-màq* (Kaz.) yerine [تارالماق tara-'l-mâq 62]. **ET** *tarıl-* ED 547a.

taram *taram* **İL** 252b a. Bir akarsuyun dallanması ya da ırmağın ikiye ayrılarak çatallanması, yayılması (geniş düz bir nehir yatağında ya da bir deltada). (? Doğu Türkistan'ın ırmağı olan *Tarım-gol* bu sözcükten türemiş bir ad olabilir. Kaldı ki, *taram* sözcüğü bu ırmağın karakteristik özelliğini *tarım* "ekili" sözcüğünden daha iyi ifade etmektedir.) [تارام taram 62]. **ET** *tarım* ED 548b. (*harf.* bir kerede dağıtma, yayma, saçma; ad olarak hapakstır ama bir ırmağın adı olarak yaygın biçimde bilinir) / Jarring'e göre Yeni Uygurcada 'ırmak, ırmak kolu, ırmağın ikiye ayrılmış çatalları' anlamlarına gelen *tarım* -aynı zamanda *Tarım* ırmağının adı- sözcüğünün yanı sıra *tarım* ile aynı anlama gelen *taram* sözcüğü de bulunmaktadır. *tara-* eyleminin Doğu Türkistan'da 'dal dal olmak, çatallaşmak, kollara ayrılmış olmak' anlamları da olduğu için *taram* sözcüğü *tara-* eyleminden gelmektedir. *taram* ve *tarım* için Bkz. CATPN 448-452.

taramaq (*madde 1 için*) *tarimaq II* **İL** 256b, Krş. [تارقالماق tarqa-màq 62] *tarqimaq* **İL** 255b, (*madde 2 için*) *tarimaq I* **İL** 256b e. geçl. **1.** *tarqa-màq* yerine, Kaz. **2.** Taramak [تاراماق tara-màq 62]. (*madde 1 için*) **ET** *ta:r-* ED 529a., (*madde 2 için*) **ET** *tara:-* (?d-) ED 532a.

taran *taran I* **İL** 253a a. Tabaklamada kullanılan bir kök [تاران taran 62]. **Moğ.** *taram* Les. 779b. (plantago salsa)

tarançi *tarançi* **İL** 253a a. **1.** Çiftçi; **2.** *aynı zamanda* İla (Kulca) bölgesindeki kolonide yaşayan Uygurlar'a verilen özel ad (*tarimaq'tan*) [تارانچی tara-'nchi 62]. *iki dilli* **Far.** *taran* Steingass 297a. (dikenli yaban gülü; çayır, kır, mera, tarla; çöl) + **YUy.** +çi

tarbuz = *tavuz* **İL** 270b a. Karpuz, Far. [تاربوز tarbuz 62]. **Far.** *tarbuz* Steingass 292b.

tarbuguz İL ø, Bkz. *tar I* İL 251b + *boğuz II* İL 138b a. Koyak, vadi, iki dağ arasındaki geçit, koyak girişi; *harf.* “dar-boğaz” (Bkz. *târ* ve *bughuz*) [تار بوغوز târ-*bughuz* 62]. *blş.* **ET** *I ta:r (d-)* ED 528a. + **ET** *boğuz (boğoz)* ED 323a.

tarpi İL ø, a. Leş [تارپي tarpi 62].

tartışmaq *tartışmaq* İL 254a e. işt. Birbirine karşı çekmek (to “play French and English”)²³ [تارتیشماق tart-ish-màq 62]. **ET** *tartış- (d-)* ED 537a.

tartmaq *tartmaq* İL 253b, Krş. [تاتماق tât-màq 61] e. geçl. Çekmek, sürüklemek; *aynı zamanda* çizgiler ya da figürler çizmek; uzatmak; dışarı çıkarmak (orduyu); tartmak [تارتماق tart-màq 62]. **ET** *tart-* ED 534b.

tartuq *tartuq* İL 254a a. Övme, takdir; yerel yönetici vb. tarafından daha yüksek makamda bulunan idarecilere yılda bir sunulan armağanlar (Bu armağanlar adeta mevcut memleketten üst makama *uzatılır*. Bu yüzden *tartuq* sözcüğü ile ifadelendirilir) [تارتوق tartuq 62]. **ET** *tartığ (?d-)* ED 535b.

tarraq İL ø, karşılaştırma s. Daha dar, daha sıkı, gergin [تار(ا)راق târ-ràq 62]. - Krş. **ET** *I ta:r (d-)* ED 528a.

tarqatmaq *tarqatmaq* İL 255a, Krş. [تاراتماق tara-t-màq 61] (*madde 1*) e. ettir. Dağıtmak, yaymak [تارقاتماق tarqa-’t-màq 62]. - Krş. **Moğ.** *tarqa-* Les. 782a.

tarqaşmaq *tarqaşmaq* İL 255a, Krş. [تاراشماق tara-’sh-màq 61] (*madde 1*) e. işt. Kendi kendilerine ayrı taraflara dağılmak, saçılmak, birbirinden ayrılmak [تارقاشماق tarqa-’sh-màq 62]. - Krş. **Moğ.** *tarqa-* Les. 782a.

tarqalmaq *tarqalmaq* İL 255b, Krş. [تارالماق tara-’l-mâq 62] *taralmaq II* İL 252b e. edl. Dağılmak, saçılmak [تارقالماق tarqa-’l-màq 62]. - Krş. **Moğ.** *tarqa-* Les. 782a.

tarqamaq *tarqimaq* İL 255b, Krş. [تاراماق tara-màq 62] *tarimaq II* İL 256b e. geçs. Dağılmak, saçılmak [تارقاماق tarqa-màq 62]. **Moğ.** *tarqa-* Les. 782a.

tarliq *tarliq I* İL 256a a. Darlık, sıkılık, gerginlik [تارلیق târ-liq 62]. **ET** *tarlıq* DTS 538a.

tari İL ø, Krş. [تاریغ tarigh 63], [تاریق tariq 63] *təriq* İL 356a a. Akdarı, Kaz. [تاری tari 63]. **ET** *tarığ* ED 537b. (ekili alan; ekili alandan alınan ürün)

²³ Shaw’un parantez içinde verdiği deyimın karşılığı bulunamadı.

tariğ İL ø, Krş. [تاري tari 63], [تاریق tariq 63] *təriq* İL 356a a. Akdarı [تاریغ tarigh 63]. ET *tariğ* ED 537b. (ekili alan; ekili alandan alınan ürün)

tariq *təriq* İL 356a, Krş. [تاري tari 63], [تاریغ tarigh 63], [تاریق tariq 63] a. Akdarı [تاریق tariq 63]. ET *tariğ* ED 537b. (ekili alan; ekili alandan alınan ürün)

tarilğu *térilğu* İL 356a, Krş. [تیریلغو tîri-'l-ghu 84] eyl. s. Ekilebilir, yetiştirilebilir [تاریلگو tari-'l-gu 63]. - Krş. ET 2 *tarıl-* ED 547a.

tarim *térim* İL 356b s. (toprak) Ekili, ekilmekte olan [تاریم tarim 63]. ET *tarım* ED 548b. (*harf.* bir kerede dağıtma, yayma, saçma; ad olarak hapakstır ama bir ırmağın adı olarak yaygın biçimde bilinir) (Bkz. CATPN 448-452.)

tarimaq *térimaq* İL 356b, Krş. [تیریماق tîri-maq 84] e. geçl. Tarlayı sürüp ekmek, yetiştirmek [تاریماق tari-màq 63]. ET *tarı-* ED 532b.

taz *taz* İL 256b a. Baş derisinde oluşan ağrılı, akıntılı kızartı, döküntü, *Impetigo capitis* “baştaki kuvvetli his, baştaki ani hareketlenme” [تاز tâz 63]. ET *ta:z* (?*d-*) ED 570b.

taza *taza I* İL 256b s. Taze, yeni, iyi durumda, kuvvetli, Far. [تازا tâza 63]. **Far.** *tāza* Steingass 275a.

tazalatmaq = *tazilatmaq* İL 257a e. ettir. Yeniletmek vb. [تازلاتماق tâza-la-'t-màq 63]. *iki dilli Far.* *tāza* Steingass 275a. + YUy. +*latmaq*

tazalaşmaq = *tazılaşmaq* İL 257a e. işt. Birlikte yenilemek, onarmak, ıslah etmek ya da temizlemek [تازالاشماق tâza-la-'sh-màq 63]. *iki dilli Far.* *tāza* Steingass 275a. + YUy. +*laşmaq*

tazalamaq = *tazilimaq* İL 257a e. geçl. Yenilemek, onarmak, ıslah etmek, takviye etmek, kuvvetlendirmek [تازالاماق tâza-la-màq 63]. *iki dilli Far.* *tāza* Steingass 275a. + YUy. +*lamaq*

tazğun İL ø, a. Akarsu, dere, sel, taşkın (*özl.* Kaşgar’ın 14 mil güneyinde yer alan akarsu ile bu akarsuyun geçtiği bölgenin özel adı için kullanılır) [تازغون tâzghun 63]. / Bkz. CATPN 455-56 *tazyun* → *Tasghun* bölge ve köy “büyük kanal”- J 298 *tazghun*, *sajlıq* “ayrışmış kaya parçaları ve çakıl taşlarından oluşan çöl” boyunca akan küçük bir ırmak; Stein, *Ancient Khotan* I:100 n. 3: *Tāzgun* ya da *Tāzghun* dönemsel olarak sel suyu taşıyan ırmaklar ya da dereler için kullanılan genel anlamlı bir sözcüktür. *Tāzghun*ları birbirinden

ayırt etmek için t̄azghunlar, içlerinden geçtikleri vahaların ya da doğdukları vadilerin adları ile birlikte belirtilmelidirler.)

tazi İL ø, a. Tazı, Far. [تازی t̄azi 63]. **Far.** *t̄azī* Steingass 275a.

taş taş I İL 258a a. Taş (*aynı zamanda* tartmada kullanılan taş), kilometre taşı (belirtilen mesafeye *aynı zamanda sang* “taş” Far. /*sang* Steingass 701b./) ya da *farsah* Ar. / Far. *farsah* Steingass 918b./) denir ve kabaca 12.000 adımlık ya da 5 millik bir uzunluk ölçüsüdür) [تاش t̄ash 63]. **ET 2 ta:ş** (?d-) ED 557a.

taş taş II İL 258a a. ve s. Dış taraf, dış [تاش t̄ash 63]. **ET 1 ta:ş** (?d-) ED 556b.

taşa yurt İL ø, Bkz. *taşa* İL 258a + *yurt* İL 1412b blş. a. Yabancı memleket, yabancı ülke *harf.* dış memleket [تاشايورت t̄asha-yurt 63]. *blş.* **ET 1 ta:ş** (?d-) ED 556b. + **ET yurt** (?yurd) ED 958a.

taşqari = *taşqiri* İL 259a, Krş. [تیشقاری tish-q’ari 85] bel. Dışarıya (Bkz. Dilb. s. 65 ve sonrası) [تاشقاری t̄ash-q’-ari 63]. **ET taşğaru:** (d-) ED 563a.

taşqun = *taşqin* İL 259a a. Bir dereye akan sel, taşkın [تاشقون t̄ash-qun 63]. - Krş. **ET taş-** ED 559b.

taşlatmaq taşlatmaq I İL 259b e. ettir. Attırmak, fırlattırmak [تاشلاتماق t̄ash-la-’t-màq 63]. **ET 2 taşlat-** (? d-) ED

taşlaşmaq taşlaşmaq I İL 259b e. işt. Birbirine atmak, birlikte atmak, taş atmak, taşla tutmak [تاشلاشماق t̄ash-la-’sh-màq 63]. - Krş. **ET 2 taşla:-** (? d-) ED 564b.

taşlamaq taşlimaq İL 260a e. geçl. **1.** Atmak, fırlatmak, (istenilmeyen bir şeyi) atmak, *mec.* tamamıyla bırakmak, terk etmek, bırakmak, kabul etmemek (*taş* “mermi olarak kullanılan taş”tan olup olmadığı şüphelidir) **2.** Dışarı koymak, *yani* astarlamak, kaplamak [تاشلاماق t̄ash-la-màq 63]. (madde 1 için) **ET 2 taşla:-** (? d-) ED 564b., (madde 2 için) Krş. **ET 1 ta:ş** (?d-) ED 556b.

taşliq taşliq I İL 259a s. Taşlı, taşı çok [تاشلیق t̄ash-liq 63]. - Krş. **ET 2 ta:ş** (?d-) ED 557a.

taşliq İL ø, a. Kep, kasket, kürkten uzun elbise, kaftan ya da yatak vb. nin dış kaplaması, örtüsü [تاشلیق t̄ash-liq 63]. - Krş. **ET 1 ta:ş** (?d-) ED 556b.

taşmaq *taşmaq* İL 260a e. geçs. Bardak ya da fincan gibi çukur bir kabın ağzından taşmak, kenardan taşmak, (kaynarken) taşmak, kabarmak [تاشماق tash-màq 64]. **ET** *taş-* ED 559b.

taş yani İL ø, Bkz. *taş I* İL 258a + *yan* İL 1392b + *i* (iyelik eki) (*taşniş yani* sözcük grubunun kısaltılmış biçimi) a. Dış taraf [تاش يانی tash-yàni 64]. *blş.* **ET I** *ta:ş* (?*d-*) ED 556b. + Krş. **ET** *ya:n* 940a. (aslen anatomi terimi olarak ‘kalça’; buradan hareketle genel olarak vücutun ‘yan, böğür’ kısmı)

taşıq İL ø, eyl. a. Taşma, sel, taşkın [تاشیق tash-iq 64]. - Krş. **ET** *taş-* ED 559b.

taşımaq İL ø, Krş. [توشوماق toshu-maq 76] *toşumaq* İL 306b e. geçl. Tekrarlanan çabalarla taşımak, nakletmek (karıncaların tahıl tanelerini götürmeleri gibi) [تاشیماق tashi-màq 64]. **ET** *taşu:-* (?*d-*) ED 561a.

tağ *tağ* İL 260b, Krş. [تاق tàq 64], [تاء tâo 66] a. Dağ, dağ silsilesi [تاغ tàgh 64]. **ET I** *ta:ğ* (*d-*) ED 463a.

taq İL ø, Krş. [تاغ tàgh 64] *tağ* İL 260b, [تاء tâo 66] a. Dağ, dağ silsilesi [تاق tàq 64]. **ET I** *ta:ğ* (*d-*) ED 463a.

tağa *tağa* İL 260b (amca ya da dayı) a. Anne tarafından bir akraba [تاغا tagha 64]. **ET** *tağa:y* (*d-*) ED 474a.

tağar *tağar* İL 260b a. Torba, çuval [تاغار taghar 64]. **ET** *tağa:r* ED 471b.

taq *taq I* İL 261a a. Tek biri, tek sayı (Far. *cuft* “çift” ya da “çift sayı”un zıddı) [تاق tàq 64]. **ET I** *tek* ED 475a.

taqa *taqa I* İL 261b a. At nalı; tek şey (çift olmayan) [تاقا taqa 64]. **Moğ.** *taq-a* Les. 788b.

taqaşmaq *taqaşmaq* İL 261b, Bkz. [توقوشماق toq-ush-maq 78] e. işt. Birbirine karşılıklı vurmak ya da birbirine baskı yapmak, sıkıştırmak (Bkz.) *toq-ush-maq* /Shaw toqush-màq/ yerine olup olmadığı şüphelidir; herhangi birini çok konuşarak sıkıkmak, can sıkıkmak [تاقاشماق taqa-’sh-màq 64]. **ET** *tokış-* (*d-*) ED 474a.

taqta İL ø, Krş. [تاхта takhta 61] *tahta* İL 250b a. *takhta* yerine [تاقتا taqta 64]. **Far.** *tahta* Steingass 287a.

taqturmaq İL ø, e. ettir. Herhangi bir şeyi bir kimseye ya da hayvana sıkıca bağlatmak [تاقتورماق tàq-tur-màq 64]. **ET taktur-** ED 468a.

taqça İL ø, a. Duvardaki girintiden yapılmış olan raf [تاچقا tàq-cha 64]. **Far. tahta** Steingass 287a. (tahta) + **Far. +ça / ya da Ar./Far. taht** Steingass 286b. (kral tahtı, devlet koltuğu; oturak, kanepesi; yatak; yatmak, oturmak ya da boylu boyunca uzanmak için yerden yükseltilmiş herhangi bir yer) + **Far. +ça**

taqmaq = taqımaq İL 263a e. geçl. Herhangi bir şeyi bir kimseye ya da hayvana bağlamak (tılsım, muska ya da madalyon gibi nesnelere) [تاقتماق tàq-màq 64]. **ET tak-** ED 464b.

taqur = taqır I İL 262b (üzerinde herhangi bir bitki yetişmeyen; üstünde yün, saç olmayan) a. Toprağı sert ve düz olan çöl, Kaz. [تاقر taqur 64].

taquşmaq İL ø, e. işt. Nesnelere birbirinin üzerine bağlamak [تاقوشماق taq-'ush-màq 64]. - Krş. **ET takşut** ve **takşur-** ED 474a. (Clauson madde içinde **takış-* biçiminde vermiş)

tak tek İL 285a a. Asma, bağ kütüğü, Hk. [تاك tâk 64]. **Far. tāk** Steingass 276a.

taka teke İL 358a a. Erkek keçi, erkek antilop [تاکا taka 64]. **ET teke:** ED 477b.

tal tal I İL 265a a. **1.** Söğüt, Hk.; **2.** Asma, bağ kütüğü; **3.** (? Far. *tar* yerine) herhangi bir uzun nesnenin bir teki örn.: بر تال موي "bir tek saç", بر تال اوق "bir tek ok" [تال tâl 64]. (*madde 1 ve ? 2 için*) **ET ta:l (?d-)** ED 489a. (en eski dönemdeki anlamı 'dal, ince dal' olarak görünüyor; bu anlam güney batı dillerinde yaşamaktadır. Osm. *dal*; başka yerlerde oldukça eski dönemden beri 'söğüt ağacı' anlamını taşımaktadır.), (*madde 3 için*) Shaw'a göre ? **Far. tār** Steingass 274a.

talada İL ø, Bkz. **tala I** İL 265a + *da* bel. Dışarıda, açık havada [تالادا talada 64]. *iki dilli Moğ. tala* Les. 771a. (düz, düzlük, ova, düz yer, bozkır) + **YUy. +da**

tal tal tal-tal İL 266a (ayrı ayrı, tane tane) s. Çalıyla kaplı, çalı gibi, dolu, gür (kadın saçı, at kuyruğu ya da saçak için kullanılır) [تال تال tâl-tâl 64]. - Krş. **ET ta:l (?d-)** ED 489a.

talatmaq talatmaq İL 265b e. ettir. Talan ettirmek, yağmalatmak [تالاتماق tala-'t-maq 65]. - Krş. **ET tala:-** ED 492a.

talaştırmaq talaştırmaq İL 265b e. işt. ettir. Kavga ettirmek, dövüştürmek (köpekler için) [تالاشتورماق tala-'sh-tur-maq 65]. - Krş. **ET talaş-** (?d) ED 502a.

- talaşmaq** *talaşmaq* İL 265b e. işt. *harf*. Birbirini soymak, birbirinin para ya da eşyasını almak, birlikte kavga etmek, dövüşmek (köpek vb. için) [تالاشماق tala-'sh-maq 65]. **ET** *talaş-* (?d) ED 502a.
- talamaq** *talimaq* İL 267a e. geçl. Talan etmek, yağmalamak, soymak; kavga etmek, dövüşmek (hayvanlar için) [تالاماق tala-maq 65]. **ET** *tala:-* ED 492a.
- talán** *talán* İL 266a a. Yağma, çapulculuk, talan etme [تالان talan 65]. - Krş. **ET** *tala:-* ED 492a.
- talánmaq** *talánmaq* İL 266a e. edl. Talan edilmek, yağma edilmek [تالانماق tala-'n-maq 65]. - Krş. **ET** *tala:-* ED 492a.
- talao** İL ø, a. Atların ölümcül bir hastalığı, Kaz. [تالاو talao 65]. **ET** *tala:ğu:* ED 497b.
- talpünmaq** *telpünmek* İL 290a e. geçs. Çırpınmak, çabalamak [تالپونماق talpün-mâq 65]. **ET** *talpın-* ED 493b.
- talkan** *talqan* İL 266a a. Un biçiminde öğütülüp kavru lan tahıl. Hind. *sattu* [تالقان talqan 65]. **ET** *talka:n* ED 496b.
- tam** *tam* İL 267a a. Duvar [تام tam 65]. **ET** *1 ta:m* (?d-) ED 502b.
- tamaq** *tamaq I ve II* İL 267a a. Boğaz; yemek (yenmeye hazır) [تاماق tamaq 65]. **ET** *tamğa:k* (d-) ED 505a.
- tambal** *tambal* İL 268a, Krş. [تامبال tamban 65] a. Pantolon, don, külot, Far. [تامبال tambal 65]. **Far.** *tumbân* Steingass 327a.
- tamban** İL ø, Krş. [تامبال tambal 65] *tambal* İL 268a a. Pantolon, don, külot, Far. [تامبال tamban 65]. **Far.** *tumbân* Steingass 327a.
- tamçi** = *tamçe* İL 268a a. Kızartılan etten damlayan yağ ve su, çatıdan suyun sızıp damlalar halinde düşmesi [تامچي tam-chi 65]. - Krş. **ET** *tam-* (d-) ED 503a. *ya da iki dilli Ar.* *ta'âm* Steingass 815a. (yeme, tatma; yemek;...su,...) + **Far.** +çe (**Ar.** *ta'âm* sözcüğü Yeni Uygurcada *ta:m* ~ *taa:m* ~ *taa-m* ~ *taam* şekillerinde görülür. Bkz. *ta:m* Jarring 292)
- tamçi** *tamçi* İL 268a s. Duvar inşa eden kişi, duvarcı {*tammaq*'tan} [تامچي tam-chi 65]. - Krş. **ET** *1 ta:m* (?d-) ED 502b.

- tamdurmaq** *tamdurmaq* İL 268a, Krş. [تامیتماق tam-it-maq 65] *tèmitmaq* İL 361a, [توموتماق tum-ut-maq 81] e. ettir. Damlatmak, damlatarak dökmek [تامدورماق tam-dur-maq 65]. - Krş. **ET** *tamit-* (d-) ED 504a.
- tamğan** İL ø, Krş. [تامغه tamgha 69] *tamğa* İL 268a a. Damga [تامغان tamghan 65]. **Moğ.** *tamag-a(n)* Les. 774a. / Bkz. **ET** *1 tamğa*: ED 504b.
- tammaq** *tammaq* İL 268b e. geçs. Damlamak, damlalar halinde düşmek [تامماق tam-maq 65]. **ET** *tam-* (d-) ED 503a.
- tamür** = *tomur* İL 317a a. Nabız [تامور tamür 65]. **ET** *tamar/tamur* (d-) ED 508a. (damar, arter)
- tamuğ** İL ø, a. Cehennem [تاموغ tamugh 65]. **ET** *1 tamu*: ED 503a.
- tamuq** İL ø, a. Cehennem [تاموق tamuq 65]. **ET** *1 tamu*: ED 503a.
- tamitmaq** *tèmitmaq* İL 361a, Krş. [تامدورماق tam-dur-maq 65], [توموتماق tum-ut-maq 81] e. ettir. Damlatmak. *tam-dur-maq* /Shaw tam-dur-mak/ ile aynı anlamda [تامیتماق tam-it-maq 65]. **ET** *tamit-* (d-) ED 504a.
- tana** İL ø, a. Düve ya da dana (iki yaşındaki buzağı) [تانا tana 65]. **Far.** *jānah* Steingass 353b. (canlı ruh; herhangi bir hayvanın yavrusu), Bkz. TDES *dana* 105a. (yaygın bir görüşe göre Hint- Avrupa dillerinden alınmıştır, örn.: Sanskrit *dhēnā* “sağmal inek”)
- tandurmaq** *tandurmaq* İL 269a e. ettir. İnkâr ettirmek [تاندورماق tân-dur-maq 65]. **ET** *tantur-* ED 518a.
- tansuq** İL ø, Krş. [تانگسوق tangsuq 66] *taṣuq* İL 264b (*tadı tuhaf, acayip*) a. Özlem, arzu, istek [تانسوق tânsuq 65]. **ET** *taṣuk* ED 525b. (harika, acayip, garip, kıymetli, nadir)
- tansuqlamaq** İL ø, e. geçl. Özlemek, arzulamak [تانسوقلاماق tansuq-la-maq 65]. - Krş. **ET** *taṣuk* ED 525b.
- tañ** *tañ I* İL 264a a. Tan, şafak, seher [تانگ tâng 65]. **ET** *1 tañ* (d-) ED 510b.
- tañ** *tañ II* İL 264b ünl. Şaşkınlık, hayret bildiren bir ünlem; “haydi sen de, gerçekten mi!” ya da “öyle mi!” anlamlarında [تانگ tâng 66]. **ET** *2 tañ* (?*ta:n*) ED 510b.

tañ atmaq *tañ atmaq* İL 264b blş. e. geçs. Ağarmak, aydınlanmaya başlamak (gün için) {*tang* “tan, şafak” ve *atmaq* “atmak” sözcüklerinden; gün ışığı ile ilgili olarak} [تانیگ آتماق tâng-ât-maq 66]. blş. **ET 2 tañ** (?ta:n) ED 510b. + **ET at-** ED 36a.

tañdurmaq *tañdurmaq* İL 264b e. ettir. Bağlatmak [تانیگ دورماق tâng-dur-maq 66].
ET *tondur-* ED 518a.

tañsuq *tañsuq* İL 264b (tadı tuhaf, acayip), Krş. [تانیسوق tânsuq 65]. a. *tânsuq* /Shaw tansuq/ ile aynı anlamda [تانیگسوق tangsuq 66]. **ET tañsuk** ED 525b. (harika, acayip, garip, kıymetli, nadir)

tañğa qalmaq İL ø, Bkz. *tañ II* İL 264b + *qalmaq II* İL 783a blş. e. geçs. Şaşkınlık içinde kalmak, hayret etmek [تانیگغه قالماق tâng-gha-qâl-mâq 66] blş. **ET 2 tañ** (?ta:n) ED 510b. + **ET kal-** ED 615b.

tañla (*madde 1 için*) *tañla* İL 265a a. **1.** Yarın, ertesi gün; **2.** Giysileri yıkamak ve içinde hamur karmak için kullanılan büyük tahtadan tekne [تانیگلا tângla 66]. (*madde 1 için*) Krş. **ET 1 tañ** (d-) ED 510b.

tañlatmaq İL ø, e. ettir. Seçtirmek, seçenek sunmak [تانیگلتماق tâng-la-'t-maq 66]. **ET tañlat-** ED 522a.

tañlaşmaq İL ø, e. işt. **1.** Birlikte seçmek; **2.** Hayret etmek [تانیگلاشماق tâng-la-'sh-maq 66]. **ET tañlaş-** ED 522b.

tañlamaq İL ø, e. geçl. Seçmek [تانیگلماق tâng-la-maq 66]. **ET 2 tañla:-** ED 521a. (asıl olarak ‘şaşmak, hayret etmek’; dolayısıyla ‘(bir şeyi) harika bulmak, beğenmek’; dolayısıyla ‘(bir şeyi) (başka şeylerden) daha çok beğenmek, seçmek’)

tañmaq *tañmaq* İL 265a e. geçl. Paket, bohça bağlamak ya da kırık kol, bacak gibi uzuvlar da dahil olmak üzere cansız herhangi bir şeyi bağlamak [تانیگماق tâng-maq 66]. **ET tañ-** (?d-) ED 514a.

tanmaq *tanmaq* İL 269b e. geçs. İnkâr etmek, reddetmek {inkar edilen şeyden sonra datif *ga* eki gelir} [تانماق tan-maq 66]. **ET ta:n-** (?d-) ED 513b.

tanüq İL ø, Bkz. *tonuş* İL 318a eyl. a. Tanıma [تانوق tanü<k→q> 66]. **ET tanuk** ED 518b. (‘tanık, şahit’ (ifade, belge vb. ye))

- tanüqluq** İL ø, Bkz. *tonuşluq* İL 318b eyl. s. Tanınmış, bilinen, ünlü (*tanumaq* 'tan) [تانوقلوق tanüq-luq 66]. ET *tanukluk* ED 519b. ('şahitli, kanıtlı ifade' vb.)
- tanümaq** İL ø, Krş. [تونوماق tunu-maq 82] *tonumaq* İL 319a, [تانىماق tâni-maq 66] e. geçl. Tanımak [تانوماق tânü-maq 66]. ET *tanu*:- ED 516a.
- tanüşmaq** İL ø, Krş. [تونوشماق tunu-'sh-maq 82] *tonuşmaq* İL 318b e. işt. Birbirini tanımak [تانوشماق tânü-'sh-maq 66]. ET *tanuş*- ED 526b.
- tanişmaq** İL ø, e. işt. Birbirini inkar etmek ya da birbirinden esirgemek, birbirine vermemek [تانىشماق tan-ish-maq 66]. ET *tanış*- (?d-) ED 526b.
- taniqliq** İL ø, eyl. s. İnkâr edilmiş [تانىغلىق tan-igh-liq 66]. - Krş. ET *ta:n*- (?d-) ED 513b.
- tanimaq** İL ø, Krş. [تانوماق tânü-maq 66], [تونوماق tunu-maq 82] *tonumaq* İL 319a e. geçl. *tânü-maq* /Shaw *tanü-maq*/ ile aynı anlamda [تانىماق tâni-maq 66]. ET *tanu*:- ED 516a.
- tao** İL ø, Krş. [تاغ tàgh 64] *tag* İL 260b, [تاق tàq 64] a. *tàgh* /Shaw *tagh*/ ile aynı anlamda, Kaz. [تاو tâo 66]. ET *1 ta:ğ* (d-) ED 463a.
- tava tava** İL 269b, Krş. [تابا taba 60] a. İçinde yemek pişirmek için kullanılan derin olmayan tava [تاوا tâwa 66]. **Far.** *tābā* Steingass 271b.
- tavalatmaq** = *tavlatmaq* İL 270a e. ettir. Haykırtmak, bağkırtmak [تاوالاتماق tawa-la't-maq 66]. *iki dilli Far.* *tof* Steingass 336a. (yankı, haykıрма, feryat) + **YUy.** +*alatmaq* ya da **Far.** *tofān* Steingass 336b. (gürültü, ses, patırtı, şamata) + **YUy.** +*latmaq*
- tavalaşmaq** = *tavlaşmaq* İL 270a e. işt. Birbirine haykırmak ya da birbirini azarlamak [تاوالاشماق tawa-la'sh-maq 66]. *iki dilli Far.* *tof* Steingass 336a. (yankı, haykıрма, feryat) + **YUy.** +*alaşmaq* ya da **Far.** *tofān* Steingass 336b. (gürültü, ses, patırtı, şamata) + **YUy.** +*laşmaq*
- tavalamaq** *tavlimaq* İL 270a e. geçs. Haykırmak, feryat etmek, yüksek sesle bağkırmak [تاوالاماق tawa-la-maq 66]. *iki dilli Far.* *tof* Steingass 336a. (yankı, haykıрма, feryat) + **YUy.** +*alamaq* ya da **Far.** *tofān* Steingass 336b. (gürültü, ses, patırtı, şamata) + **YUy.** +*lamaq*
- tauşqan** *toşqan* İL 306a, Krş. [تاوشقان taushqan 76]. a. Yabani tavşan [تاوشقان taushqan 67]. ET *tavişğa:n* ED 447a.

tauq İL ø, Krş. [توخو tokhü 72] *toĥu* İL 302a, [توخي tokhi 72] a. Kuş, kümes hayvanı [تاروق tâuq 67]. ET *takuk* ED 468a. → *takı:ġu:* ED 468a.

taulatmaq = *tavlatmaq* İL 270a (çok kızdırmak, ısıtmak) Krş. [تابلاتماق tab-la-'t-màq 61] e. ettir. *tab-la-'t-màq* /Shaw *tab-la-'t-maq*/ ile aynı anlamda [تاولاتماق tâu-la-'t-maq 67]. *iki dilli* Krş. **Far.** *tāb* Steingass 271b. (sıcaklık, yakma, alevlendirme, aydınlatma;...dalgalandırma, kıvrırma, bükme) + YUy. +*latmaq*

taulaşmaq = *tavlaşmaq* İL 270a (birlikte çok kızdırmak, ısıtmak), Krş. [تابلاشماق tab-la-'sh-màq 61] e. işt. *tab-la-'sh-màq* /Shaw *tab-la-'sh-maq*/ ile aynı anlamda [تاولاشماق tâu-la-'sh-maq 67]. *iki dilli* **Far.** *tāb* Steingass 271b. (sıcaklık, yakma, alevlendirme, aydınlatma;...dalgalandırma, kıvrırma, bükme) + YUy. +*laşmaq*

taulamaq = *tavlimaq* İL 270a (çok kızmak, ısınmak), Krş. [تابلاماق tab-la-màq 61] e. geçl. *tab-la-màq* /Shaw *tab-la-maq*/ ile aynı anlamda [تاوলামاق tâu-la-maq 67]. *iki dilli* **Far.** *tāb* Steingass 271b. (sıcaklık, yakma, alevlendirme, aydınlatma;...dalgalandırma, kıvrırma, bükme) + YUy. +*lamaq*

tay *tay I* İL 270b a. İki yaşındaki yetişkin olmayan at, tay [تاي tai 67]. ET *ta:y* ED 566b.

taya taya İL ø, Bkz. *taymaq* İL 271b geniş zaman ort.²⁴ Kaya kaya, kayarak {*telf. taymaq*} [تایا تایا taya-taya 67]. - Krş. ET *tay-* (?*ta:y-*) ED 567a.

tayaq tayaq İL 270b a. Baston [تایاق tây-âq 67]. ET *taya:k (d-)* ED 568a.

tayĥar İL ø, a. Eşek yavrusu, sığa, YUy. **Far.** [تای خر tai-khar 67]. *iki dilli* ET *ta:y* ED 566b. + **Far.** *ĥar* Steingass 450b. (eşek). Bkz. Menges *taĥar* 120.

tayġaq tayġaq İL 271b s. Kaypak, kaygan; *aynı zamanda* kaymaya düşkün olan [تایغاق tai-ġha<k→q> 67]. - Krş. ET *tay-* (?*ta:y-*) ED 567a. ve ET *tayıġ* ED 568a.

tayġan tayġan İL 271b a. Tazı [تایغان tai-ġhan 67]. ET *tayġa:n* ED 568b.

taylaq taylaq İL 271b a. Devenin yavrusu (iki yaşında olan) [تایلاق tai-laq 67]. **Moğ.** *taylag* Les. 768b. (İğdiş edilmemiş erkek deve yani üç ile beş yaş arası olan erkek deve)

taymaq taymaq İL 271b e. geçs. Kaymak [تایماق tai-maq 67]. ET *tay-* (?*ta:y-*) ED 567a.

²⁴ ortaç: (doğrusu) *ulaç*

taynça = *tayinça* İL 272a a. İki yaşındaki düve, Kaz. [تاينچا taïn-cha 67]. *iki dilli ET ta:ḍun* ED 457a. (buzağı) + **Far.** +ça

tayüşmaq İL ø, e. işt. Birlikte kaymak, buz üstünde ya da bir tür *Montagne Russe* “parklarda eğlence için oluşturulmuş, inişli çıkışlı güzergahı olan kurulum” den aşağı kayarak eğlenmek [تايوشماق tay-üşh-maq 67]. ET *tayış-* ED 570a.

tibratmak İL ø, Krş. [تبراتمک tibra-’t-mak 83] e. ettir. Sarsmak, çalkamak, titretmek, kendisini kaldırtmak, uzaklaştırtmak, yerini değiştirtmek [تبراتمک tibra-’t-mak 67]. ET *tepret-* (d-) ED 444a.

tibraşmak İL ø, Krş. [تبراشماک tibra-’sh-mak 83] e. işt. Birlikte sallanmak, sarsılmak [تبراشماک tibra-’sh-mak 67]. ET *tepreş-* (d-) ED 445a.

tibramak İL ø, Krş. [تبراماک tibra-mak 83] e. geçs. Sallanmak, sarsılmak, kımıldamak, oynamak, hareket etmek [تبراماک tibra-mak 67]. ET *tepre:-* (d-) ED 443b.

tibranmak İL ø, Krş. [تبرانماک tibra-’n-mak 83] e. işt.²⁵ Kımıldanmak, oynamak, hareketlenmek, sallanmak, sarsılmak [تبرانماک tibra-’n-mak 67]. ET *tepren-* (d-) ED 444b.

tübit = *tivit* İL 378a a. Keşmir keçisi kılı {dünyada en güzel Keşmir keçisi kılı Turfan’dan çıkar} [تبيت tübit {telf. tibit} 67]. **Far.** *tibit* Steingass 279a.

titratmak *titretmek* İL 362b e. ettir. Titretmek [تتراتمک titra-’t-mak 67]. **ET** *titret-* (?d-) ED 460a.

titraşmak *titreşmek* İL 362b e. işt. Birlikte titretmek, titreşmek [تتراشماک titra-’sh-mak 67]. **ET** *titreş-* (?d-) ED 460b.

titramak *titrimek* İL 363a e. geçs. Titretmek, sallanmak [تتراماک titra-mak 67]. **ET** *titre:-* (?d-) ED 460a.

taḥi *téhi* İL 354a, Krş. [تاقي taqi 68] bağ. Bundan başka, dahası, tekrar, yine [تخي takhi 67]. ET *takı:* (d-) ED 466a.

türak = *tirek* İL 364a a. Destek, dayak, dayanak [توراک türak {telf. tirek} 67]. **ET** *tire:k* (d-) ED 543b.

türsak İL ø, a. Dirsek [تړساک türsak {telf. tirsek} 67]. ET *tirsge:k* (?d-) ED 553b.

²⁵ işteş eylem: (doğrusu) *dönüşlü eylem*

türük = *tirik I* İL 366b {telf. *tirik*} s. Canlı, sağ, diri [تۈرۈك türük 67]. ET *tirig (d-)* ED 543b.

türüklük = *tiriklik* İL 367a a. Yaşam, canlılık [تۈرۈك لۈك türük-lik 67]. ET *tiriglik (d-)* ED 546a.

tüz = *tiz* İL 367b, Krş. [تۈز tüz 68], [تۈز تۈز tüz 84] a. Diz [تۈز tüz {telf. *tiz*} 68]. ET *I ti:z (d-)* ED 570b.

taza İL ø, Krş. [تۈز tüz 68] *tiz* İL 367b, [تۈز تۈز tüz 84] a. Diz [تۈز tüz 68]. Krş. ET *I ti:z (d-)* ED 570b.

tazalatmak İL ø, e. ettir. Diz çöktürmek [تۈز لۈك تۈز tazala-'t-mak 68]. ET *tizlet- (d-)* ED 576a.

tazalaşmak İL ø, e. işt. Karşılıklı diz çökmek [تۈز لۈك تۈز tazala-'sh-mak 68]. - Krş. ET *tizle:- (?d-)* 576a.

tazalamak İL ø, e. geçs. Diz çökmek [تۈز لۈك tazala-mak 68]. ET *tizle:- (?d-)* 576a.

tazalanmak İL ø, e. dön. Diz üstü oturmak (Topuklar üzerinde rahat bir pozisyonda oturma. Olağan Uygur oturma biçimidir.) [تۈز لۈك tazala-'n-mak 68]. - Krş. ET *tizle:- (?d-)* 576a.

tazmak = *tizmaq II* İL 368b e. geçl. (nesneleri) Sıra halinde dizmek [تۈز تۈز taz-mak 68]. ET *tiz- (d-)* ED 572a.

tas / tis *tes* İL 280b (s. kolay olmayan, zor) bel. Zorlukla, güçlükle, güçbela [تۈس tas ya da tis 68]. ET *I tas* ED 554b.

tüş = *çiş* İL 452a, Krş. [تۈش tüş 84] a. Diş [تۈش tüş {telf. *tish*} 68]. ET *I tu:ş (d-)* ED 557b.

tüşatmak İL ø, e. ettir. Dişleri yenilemek *özl.* testerenin dişlerini eğelemek [تۈش لۈك tüşatmak 68]. ET *tüşet- (d-)* ED 562a.

tüşamak İL ø, e. geçs. Dişleri değiştirmek, yeni diş takımı çıkarmak (hem insanlar hem de hayvanlar için) [تۈش لۈك tüşa-mak 68]. ET *tüşe:- (d-)* ED 561a.

taştak *teşte* İL 283a a. Toprakta kap, Kaş. [تۈش تۈش taştak 68]. - Bkz. *teşte* Jarring 304.

taqsir *teqsir* İL 284b ünl. *harf*. Kusur, kabahat *culpa mea* “benim kusurum, benim kendi hatam”, Ar.; fakat (İng. *Your Excellency*) “Ekselans”, (İng. *Your highness*) “Ekselansları” anlamlarında yüksek mevkideki bir kimseye saygı ifadesi olarak kullanılır (böyle bir asalete sahip bir kimseye hitap etmek için önceden özür dilemek, izin istemek anlamını taşıyor gibi) [تقسير taqsir 68]. Ar. *taqsir* Steingass 316a.

taqi İL ø, Krş. [تحي takhi 67] *têhi* İL 354a bel. Bundan başka, dahası *takhi* ile aynı anlamda [تقي taqi 68]. ET *taki*: (d-) ED 466a.

tükan *tiken* İL 370b, Krş. [تیکان tikan 85] a. Diken [تکان tükan (tikan) 68]. ET *tiken* (d-) ED 483b.

tüktürmek *tiktürmek* İL 371a e. ettir. (dikiş vb.) Diktirmek vb. [تکتورماک tük-tur-mak (tik-tur-mak) 68]. ET *tiktür*- (d-) ED 479b.

tüklatmak İL ø, Krş. [تیکلاتماک tik-la-'t-mak 85] *tikletmek* İL 371a e. ettir. Dikey duruma getirtmek [تکلاتماک tük-la-'t-mak 68]. - Krş. ET *tik* (d-) ED 475b.

tüklaşmak İL ø, Krş. [تیکلاشماک tik-la-'sh-mak 85] *tikleşmek* İL 371a e. işt. Dikey duruma getirmek için birleşmek [تکلاشماک tük-la-'sh-mak 68]. ET *tikliş*- (d-) ED 481b.

tüklamak İL ø, Bkz. [تیکلاماک tik-la-mak 85], *tiklimes* İL 371b e. geçl. Herhangi bir uzun nesneyi dikey duruma gelecek biçimde kaldırmak {Bkz. *tik-la-mak* /Shaw tiklamak} [تکلاماک tük-la-mak 68]. - Krş. ET *tik* (d-) ED 475b.

tükilanmak *tiklenmek* İL 371a e. edl. dön. {*tükilmak*'tan} Dik dik bakmak {*ğa* “yaklaşma-verme” durum eki ile kullanılır} [تکلائانماک tük-il-an-mak 68]. ET *tiklin*- (d-) ED 481b.

tükmak *tikmek* İL 371b, Krş. [تیکماک tik-mak 85] e. geçl. Dikmek, dikiş dikmek, bağlamak, yerleştirmek, (bitki) dikmek; (oyunda, kumarda) para koymak [تکماک tük-mak (tik-mak) 68]. ET *tik*- (d-) ED 476b.

tükişmak *tikişmek* İL 371b e. işt. Birlikte (dikiş) dikmek vb. [تیکیشماک tük-ish-mak (tik-ish-mak) 68]. ET *tikiş*- (d-) ED 487b.

tükilmak *tikilmek* İL 372a e. edl. (dikiş) Dikilmek, *aynı zamanda* gözlerini bir şey üzerinde sabitlemek, dik dik bakmak {Krş.. Fr. *fixer* “yerleştirmek, gözünü dikip bakmak”} [تیکیلماک tük-il-mak (tik-il-mak) 69]. ET *tikil*- (d-) ED 481a.

- tag** *teg* I İL 286b a. Dip, alt {*tag-ida* “altında”} [تگ tag 69] **Far.** *tag* Steingass 319b.
- tül** *til* İL 372a, Krş. [تیل til 86] a. (anatomi) Dil; *aynı zamanda* lisan [تُل tül (til) 69].
ET *tl* (*d-*) ED 489b.
- tüllatmak** *tillimaq* İL 374b e. ettir. Sövüp saydırmak, şiddetle azarlatmak [تلاتماک tül (til)-la-’t-mak 69]. - Krş. **ET** *tl* (*d-*) ED 489b.
- tüllaşmak** *tillaşmaq* İL 374b e. işt. Birbirini azarlamak ya da birbirine sövüp saymak [تلاشماک tül (til)-la-’sh-mak 69]. - Krş. **ET** *tl* (*d-*) ED 489b.
- tülak** *tilek* İL 373a eyl. a. İçten, samimi arzu, dilek, dua {*tilamak*’tan} [تلاک tülak (tilak) 69]. **ET** *tile:k* (*d-*) ED 498a.
- talaq** İL ø, a. Dalak {böbreklerin üstünde yer alan bez} [تلاق talaq 69]. **ET** *tala:k* (*d-*) ED 495b.
- tüllamak** = *tillimaq* İL 374b e. geçl. Azarlamak, ya da sövüp saymak, “birine öfkeli bir biçimde konuşmak” {*tül*’den} [تلاماک tül(til)-la-mak 69]. - Krş. **ET** *tl* (*d-*) ED 489b.
- tülamak** = *tilimek* İL 375a e. geçl. Arzu etmek, istemek; *aynı zamanda* rica etmek, istemek [تلاماک tula-mak (tila-mak) 69]. **ET** *tile:-* (*d-*) ED 492a.
- tilpak** = *telpek* İL 290a, Krş. [تلفک tilfak 69], [تیلپک tilpak 86], [تیلفک til-fak 86] a. Başın etrafında kürk dantel bulunan, kumaş ya da ipek kaplamalı kürkten kasket, başlık [تیلپک tilpak 69]. **Ar.** *talfiq* Steingass 321b. (birlikte dikme; sözünü süsleme; yazıya kelime ya da ibare ilave ederek asıl metni değiştirme)
- tilfak** İL ø, Krş. [تیلپک tilpak 69] *telpek* İL 290a, [تیلپک tilpak 86], [تیلفک til-fak 86] *tilpak* ile aynı anlamda [تلفک tilfak 69]. **Ar.** *talfiq* Steingass 321b. (birlikte dikme; sözünü süsleme; yazıya kelime ya da ibare ilave ederek asıl metni değiştirme)
- tümaq** İL ø, Krş. [توماق tumaq 80] *tumaq* İL 332b a. Kulakların üzerine doğru uzanan kürkten kasket, başlık [توماق tüma<k→q> 69]. **Far.** *tumāġa* Steingass 323b. (şahinin kepi, kasketi)
- tuman** *tümen* İL 350a sy. On bin [تومان tuman 69]. **ET** *tümen* ED 507b.

tamğaq İL ø, a. Vaşak, tilki vb.’nin boğaz kısmındaki kürk {güzel, zarif olması nedeniyle böyle kürkler birleştirilerek uzun elbiseler, kaftanlar yapılır} [تمغاق tamghâq 69].

tamğa *tamğa* İL 268a, Krş. [نامغان tamghan 65] a. Damga [تمغه tamgha 69]. **ET 1** *tamğa*: ED 504b.

tünc = *tinç* İL 376a s. Mutlu, rahat, hoş [تنج tünj (tinj 69)]. **ET** *tinç* (*d-*) ED 516a. (rahat, istirahat, dinlenme)

tünciliq = *tinçliq* İL 376b a.²⁶ Mutluluk [تنجي ليقي tünji-liq (tinj-liq) 69]. - Krş. **ET** *tinç* (*d-*) ED 516a.

tanda İL ø, Krş. [تنديه tanidah 70] a. Dokunacak kumaşın çözücü için hazırlanan uzun ip, Far. [تنده tandah 69]. **Far.** *tanīda* Steingass 331b.

tandur İL ø, Krş. [تنور tanur 70] *tonur* İL 318a a. Fırın, Far. [تندور tandur 69]. **Far.** *tundūr* Steingass 328a.

tanakar = *danika* İL 503b a. Boraks, yoğunlaşmış bir borik asitten türeyen sodyum tuzu, Far. [تنگار tana-kâr 69]. **Far.** *tangār* Steingass 330a.

tañ İL ø, a. Kolan, Far. [تنگ tang 69]. **Far.** *tang* Steingass 330a.

tañri *teñri* İL 288a a. Tanrı, ilah {Yarkand ve dolaylarında az kullanılır} [تنگري tangri 69]. **ET** *teñri*: ED 523b. (asıl olarak ‘fiziksel gökyüzü’ anlamında olup eski dönemde dini anlamlar da yüklenerek eski dönemdeki metinlerde (genel anlamda) ‘Tanrı’ anlamını kazanmıştır)

tañlamak *teñlimek* İL 289a e. geçl. Takdim etmek, sunmak, arz etmek, Yark. [تنگلاماك tang-la-mak 69]. **ET** *teñle*:- (*d-*) ED 521b. (eşitlemek, tartmak, karşılaştırmak)

taña *teñge* İL 288b (yuvarlak gümüş para) a. Türkistan’da kullanılan, 25 küçük bakır madeni paradan oluşan (fakat Çinliler bu paraları kareli delikler biçiminde yaparlar), *dahçan* diye adlandırılan, her biri 2 *pul* (hayali madeni para) değerinde olan bir para birimi. *Tañah*’ın değeri, bir *kurs* (yaklaşık 2 libre ağırlığında olan bir Çin gümüş külçesi, yaklaşık 170 Rupi değerindedir) karşılığında verilebilecek *tañah*

²⁶ Sözlükte belirtilmeyen sözcük türü tarafımızca yazılmıştır.

sayısına göre pazarlarda sürekli değişir. Bir *kurs* için verilen *taņah* sayısı bazen 1100'e ulaşırken bazen de 800'e kadar duser. Kařgar Emiri, yakın zamanda her biri *taņah* değerinde olan gümüş madeni para piyasaya sürerek küçük gümüş madeni para eksikliğini karşıladı. Hókand ve Boĥara tarzındaki madeni paralar *ak-taņah* (beyaz teęe) diye adlandırıldıktan sonra Kařgar'da da piyasaya yeni sürülen bu madeni paralar böyle adlandırıldı. Fakat bu paralar Türkiye Sultanı'nın adıyla bastırıldı ve bugün küçük bir değerle kullanımdalar. Hósan *taņah*'ı 50 bakır *řu-čan* (Yarkand *dah-čan*'ından çok az küçüktür)'dan oluşur. Sonuç olarak, bir Hósan *taņah*'ı Yarkand ya da Kařgar *taņah*'ının yaklaşık iki katı değerindedir. *Taņah* sözcüğü *aynı zamanda* balıkta bulunan pullar için de kullanılır [تنگه tangah 69]. **Far.** *tanga* Steingass 331a. (madeni para, altın ya da bakır madeni para), Bkz. **Moę.** *teņke* 2 Les. 802b. (para ya da genel olarak madeni para; küçük gümüş para), (Lessing'e göre Hintçeden Türkçeye geçmiş bir sözcüktür)

tanur tonur İL 318a, Krş. [تندور tandur 69] a. Bir tür fırın, Far. [تنور tanur 70]. **Far.** *tanūr* Steingass 331a.

tanida İL ø, Krş. [تنده tandah 69] a. *tandah* ile aynı anlamda, Far. [تنیده tanidah 70]. **Far.** *tanīda* Steingass 331b.

tuva İL ø, Krş. [توگا tuga 79] *töge* İL 337b, [تویا tüya 82], [تیوا tiwa 88] a. İki hörgüçlü deve (Doğu Türkistan'da daha çok görülen bir tür), Kırg. [توا tuwa 70]. ET *teve*: (*deve*;) ED 436a. → *tevey* (*d-*) ED 447b.

tuvaq tuvaq İL 334a, Krş. [توباق tobáq 71] a. Kapak, uzun saplı tencerenin kapağı [تواق tuwâq 70]. **Ar.** *çabaq* Steingass 809a. (yapışma; tabak, tepsi; kapak)

tuvaq İL ø, Krş. [تویاق tuyaq 82] *tuyaq* İL 334b, [توواق tuwaq 82] a. Toynak (*tuyaq* ile aynı anlamda) [تواق tuwâq 70]. ET *tuña:ę ED 519a.

tüb = tüp II İL 341a a. Kök (*aynı zamanda* ağaçları saymada kullanılır; *öç tüb daraşt* “üç ağaç” gibi); *aynı zamanda* herhangi bir şeyin dibi, altı (birleşik ilgeç (isim tamlamasında tamlanan) olarak kullanılır; örn.: *kazanniğ tübida* “uzun saplı tencerenin dibinde”) [توب tüb 70]. ET *tü:b* (*d-*) ED 434b.

tüban = *töven* İL 340a, Krş. [تومان tuman 80] a. Alçak yer (başlıca, tamlamada ilgeç olarak kullanılır; örn.: *din tuban* ya da *niñ tubanida* “-den aşağı ya da -nin aşağısında”; aynı zamanda “tamamen, kesin olarak” anlamında belirteç olarak kullanılır) [توبان tüban 70]. - Krş. **ET** *tü:b (d-)* ED 434b.

tübanrak İL ø, bel. Daha aşağıda. Aynı zamanda snt. *din tubanrak* “-den daha alçak” [توبانراک tüban-râk 71]. - Krş. **ET** *tü:b (d-)* ED 434b.

tübanlaş İL ø, bel. Aşağı doğru [توبانلاش tüban-lash 71].

- Krş. **ET** *tü:b (d-)* ED 434b.

tübürük = *tüvrük* İL 351a, Krş. [توبروک tuburuk 71] a. Bir odanın tavanını destekleyen sütun ya da destek [توبروک түбүрүк (tübrük) 71].

tuburuk İL ø, Krş. [توبروک түбүрүк (tübrük) 71] *tüvrük* İL 351a a. *tübürük* (*tübrük*) /Shaw tubruk/ ile aynı anlamda [توبروک tuburuk 71].

top top III İL 299a a. (askeri) Top [توپ top 71]. **ET** *to:b* ED 434b.

top top I İL 299a a. Belirli bir miktar (herhangi bir şeyin); örn.: bir “parça” kumaş, bir sığır “sürüsü” vb. [توپ tòp 71]. **ET** *to:b* ED 434b.

top top II İL 299a, Krş. [توف tōf 78] a. Çocukların oyun için kullandıkları top [توپ tòp 71]. **ET** *to:b* ED 434b.

topa topa İL 299a, Krş. [توفا tofa 78] a. Toprak, toz [توپا topa 71]. - Krş. **ET** *topra:k* ED 443a. ya da **Moğ.** *tobarag* Les. 810a. / (? *topra:k* < *t:op* + *a* + *ra* - *k*)

tobaq İL ø, Krş. [توآق tuwâq 70] *tuvaq* İL 334a a. Uzun saplı tencerenin kapağı [توبآق tobâq 71]. **Ar.** *tabaq* Steingass 809a. (yapışma; tabak, tepsi; kapak)

topalatmak = *topilatmaq* İL 300b e. ettir. Yığdırmak, kümeletmek [توپالاتماک topla-la-'t-mak 71]. - Krş. **ET** *topla:-* ED 440b.

topalaşmak topılaşmaq İL 300b e. işt. Birlikte yığmak, kümelemek [توپالاشماک topla-la-'sh-mak 71]. - Krş. **ET** *topla:-* ED 440b.

topalamak topilimaq İL 301a (değersiz, yararsız toprak üstüne değerli, yararlı toprak dökmek, saçmak) e. geçl. Yığmak, kümelemek (tahılın bir ölçüğe yığılması gibi) [توپالاماک topla-la-mak 71]. **ET** *topla:-* ED 440b.

topçaq ÌL ø, s. Türkmen atı gibi uzun boyunlu (atlar için kullanılır) [توپچاق topchâq 71].

topçi *topçi II* ÌL 299b a. (askeri) Topçu [توپچی top-chi 71]. - Krş. **ET** *to:b* ED 434b.

topçi ÌL ø, a. Uzun elbise ya da kaftanın göğüs kısmında bulunan düğme dizisi [توپچی top-chi 71]. **Moğ.** *topçi* Les. 810b.

tupa = *töpe I* ÌL 335a, Krş. [تپا tipa 82], [دوبه duba 112], [تيفا tifa 85] a. Üst, tepe aynı zamanda yükseklik (birleşik ilgeç olarak kullanılır; örn.: *tağniş tupasida* “dağın tepesinde”) [توپه tupah 71]. **ET** *töpü: (töpö:)* ED 436a.

tupurmak ÌL ø, e. geçl. Tükürmek [توپورماک tupur-mak 71]. **ET** *tüpir-* ED 443b. (esmek)

tupuruk ÌL ø, a. Tükürük, salya [توپوروک tupuruk 71]. **ET** *tüpir-* ED 443b. (esmek)

topi ÌL ø, a. Takke [توپي topi 71]. **ET** *töpü: (töpö:)* ED 436a. (‘üst, tepe’, özellikle doğal bir şeyin (dağ vb.) üstü ya da insanın başı)

tut *tut* ÌL 321a a. Dut, Far. [توت tut 71]. **Far.** *tūt* Steingass 333b.

tutaş *tutaş* ÌL 321a s. Bitişik [توتاش tut-ash 71]. **ET** *tuta:şı:* ED 462b. → *tutşı:* ED 461b. (daima, hiç durmadan)

tutaştırmaq *tutaştırmaq II* ÌL 321a e. işt. ettir. Tutuşturmak, yakmak [توتاشتورماق tut-ash-tur-maq 71]. - Krş. **ET** *tutuş-/tütiş- (?tutoş-)* ED 462a.

tutaşmaq *tutaşmaq II* ÌL 321b e. işt. Ele geçirmek, tutuşmak, yanmak (yalnızca ateş için kullanılır ve eylem *ğa* “yaklaşma-verme” durum eki ile kullanılır) [توتاشماق tut-ash-maq 71]. **ET** *tutuş-/tütiş- (?tutoş-)* ED 462a.

tutam *tutam* ÌL 321b a. Bir uzunluk ölçüsü, yumruk haline getirilmiş bir elin kapladığı uzunluk, bir “el” [توتام tut-am 71]. **ET** *tutum (tutom)* ED 457a.

tutamlatmaq *tutamlatmaq* ÌL 321b e. geçl. Nesneyi kavrayan el ile (elin kapladığı) peş peşe gelen uzunluklara dikkat ederek ölçtürmek [توتاملاتماق tut-am-la-’t-maq 71]. - Krş. **ET** *tutum (tutom)* ED 457a.

tutamlaşmaq *tutamlaşmaq* İL 322a e. işt. Bu şekilde²⁷ elde edilen ölçüleri karşılaştırmak [توتاملاشماق tut-am-la-'sh-maq 72]. - Krş. **ET** *tutum* (*tutom*) ED 457a.

tutamlamaq *tutamlamaq* İL 322a e. geçl. Yumruk içinde kavrayarak ölçmek [توتاملماق tut-am-la-maq 71]. - Krş. **ET** *tutum* (*tutom*) ED 457a.

tutqun *tutqun* İL 322a a. Tutsaklık [توتقون tut-qun 72]. **ET** *tutğu:n* ED 453b. (tutuklu kimse)

tutluqmaq İL ø, e. geçs. Kekelemek [توتلوقماق tut-luq-maq 72]. - Krş. **ET** *tut-* ED 451a.

tutmaq *tutmaq* İL 322a e. geçl. Tutmak, kavramak, yakalamak, almak, elde etmek [توتماق tut-maq 72]. **ET** *tut-* ED 451a.

tutuşturmaq *tutuşturmaq* İL 323b e. işt. ettir. Birbirini tutturmak; *yani* güreştirmek [توتوشتورماق tut-ush-tur-maq 72]. - Krş. **ET** *tutuş-/tüütüş-* (?*tutoş-*) ED 462a.

tutuşmaq *tutuşmaq* İL 323b e. işt. Birbirini tutmak, güreşmek [توتوشماق tut-ush-maq 72]. **ET** *tutuş-/tüütüş-* (?*tutoş-*) ED 462a.

tutulmaq *tutulmaq* İL 324b e. edl. Tutulmak; *aynı zamanda* (güneş ve ay) tutulmak [توتولماق tut-ul-maq 72]. **ET** *tutul-* ED 456b.

tutun *tütüin* İL 341b a. Duman [توتون 72]. **ET** *tütüin* ED 457b.

tutunmaq *tutunmaq* İL 324b e. dön. Şaşmak, şaşakalmak [توتونماق tut-un-maq 72]. **ET** *tutun-* ED 458a.

toti *tuti* İL 324b a. Midilli, küçük yük atı [توتي toti 72]. Bkz. *tuti* Jarring 317. (Krş. H. *taṭṭi*)

toti *tuti* İL 324b a. Papağan, Far. [توتي toti 72]. **Far.** *toti* Steingass 333b.

tuç *tuç* İL 324b a. Pirinç (madeni alaşım) [توچ tuch 72]. **ET** *tu:ç* (*tu:c*) ED 449a. ('bakır alaşımı', şüphesiz eski dönemdeki Türkçe metinlerde 'pirinç' yerine daha çok 'bronz' anlamında idi)

tuçkurtmak İL ø, e. ettir. Aksırtmak, hapşürtmak [توچکورتماق tuch-kur-'t-mak 72].

tuçkuruşmak İL ø, e. işt. Birlikte aksırtmak, hapşürtmak [tuchkur-ush-mak 72].

tuçkurmak İL ø, e. geçs. Aksırtmak, hapşürtmak [توچکورماق tuchkur-mak 72].

tuçkuruk İL ø, a. Aksırık, hapşürük [توچکوروک tuchkur-uk 72].

²⁷ Bkz. *tut-am-la-'t-maq* (s. 71.)

tohtatmaq *tohtatmaq* İL 301a, Krş. [توقتاتماق toqta-'t-maq 78]. e. ettir. Durdurmak [توختاتماق tokhta-'t-maq 72]. - Krş. **Moğ.** *togta-* Les. 815a.

tohtaşmaq *tohtaşmaq* İL 301a, Krş. [توقتاşماق toqta-'sh-maq 78] e. işt. Birlikte durmak [توختاşماق tokhta-'sh-maq 72]. - Krş. **Moğ.** *togta-* Les. 815a.

tohtamaq = *tohtimaq* İL 301b, Krş. [توقتاماق toqta-maq 78] e. geçs. Durmak [توختاماق tokhta-maq 72]. **Moğ.** *togta-* Les. 815a.

tohmaq İL ø, Krş. [توقماق toqmaq 78] *toqmaq* İL 309b a. Tokmak. *toqmaq* yerine [توخماق tokhmaq 72]. ET *toki:mak* ED 470b.

tohö = *tohu* İL 302a, Krş. [تأوق tâuq 67], [توخی tokhi 72] a. Kuş, kümes hayvanı [توخو tokhü 72]. ET *takuk* ED 468a. → *taki:ğu:* ED 468a.

tohum *tuhum* İL 325a a. Yumurta, tohum, çekirdek [توخوم tokhum 72]. **Far.** *tuḥm* Steingass 288b.

tohumak *tuhumek* İL 325a a. Boyamada (sarı ve kırmızı renkler) kullanılan bir çeşit tohum [توخوماک tokhumak 72]. *iki dilli Far.* *tuḥm* Steingass 288b. + **YUy.** +*ak*

tohi İL ø, Krş. [تأوق tâuq 67], [توخو tokhü 72] *tohu* İL 302a a. Kuş, kümes hayvanı [توخی tokhi 72]. ET *takuk* ED 468a. → *taki:ğu:* ED 468a.

tur *tor I* İL 302a a. Ağ, Far. [تور tur 72]. ET *to:r* ED 528b. / Shaw'a göre **Far.** *tūr* Steingass 334b.

tur *tör* İL 336a a. Şeref yeri (bir grup içinde, misafirlikte vb. yerlerde) [تور tur 72]. ET *tö:r* ED 528b.

tura *töre* İL 336a, Krş. [توره turah 75] a. Şef, baş (Kalmak (Kalmuk)lar arasında); Prens, bağımsız bir hükümdarın ya da (bazen) peygamberin soyundan gelen kimse. Emir Timur Otobiyografi'sinde bu terimi Çingiz Han'ın torunları (o zamanın hükümdar hanedanı) için kullanır. Bu unvanı neredeyse yalnız Doğu Türkistan'da kullanan ailenin kökü miladi 16. yüzyılda ünlü bir Seyit ve Batı Türkistan'ın azizi olan *Maḥdum A'zim*'e gitmektedir. *Maḥdum A'zim*, *Satuq Buğra Han* (Efrasiyab'ın soyundan geldiğini söyleyebileceğimiz Satuq Buğra Han, Kaşgar'ın eski hanlarından biridir. Kaşgar, Gurhan'ın Karaḥatay güçlerince zapt edilinceye kadar onun torunları

tarafından yönetildi)ın soyundan gelen bir hanımefendi ile evlendi. Mağdum A'zim'in ailesi, geçen yüz yılın ortalarında Çinliler tarafından Doğu Türkistan'dan çıkarılana kadar özellikle, onlara duyulan dini saygının avantajı ile bu bölgede egemenliklerini sürdürdüler. Çinliler'in Doğu Türkistan'ı almalarından sonra ise orayı tekrar ele geçirmek için bir çok girişimde bulundular. (Onlar, ayrıca bir Seyit ile Seyit olmayan herhangi bir başka aileden bir kadınının evliliğinden olan evlat için söylenen “H^vaca” (*telf. Hoca*) terimiyle adlandırılırlar.) (Muhtemelen Moğol kaynaklı bir sözcük) [تورا tura 72]. ET *tö:r* ED 528b. / (Bkz. *töre* Ölmez 175a.)

turalmak törelmek İL 336b e. edl. Doğmak, sayıca artırılmak (insan ya da hayvan nesilleri için söylenir) [تورالماك tura-'l-mak 73]. - Krş. ET *törü:-* (*törö:-, ?d-*) ED 533a.

turamak İL ø, e. geçs. Sayıca artmak, çoğalmak (ata, cet için söylenir) [توراماك tura-mak 73]. ET *törü:-* (*törö:-, ?d-*) ED 533a.

turba İL ø, a. Atın yem torbası (atları beslemek için kullanılan) (*tobra*²⁸ yerine) [توربا turba 73]. **Far.** *tobra* Steingass 333a.

tört = *töt* İL 335b sy. Dört [تورت tört 73]. **ET** *tört* (? *dö:rd*) ED 534a.

törtao İL ø, Krş. [تورتاوان tört-ao-lan 73], [تورتاوي tört-awi 73], [تورتايلان tört-aılan 73] *töteylen* İL 335b a. Dördü, Kaz. [تورتاو tört-ao 73]. ET *törtegü:* (*d-*) ED 537b.

törtaolan İL ø, Krş. [تورتاوان tört-ao 73], [تورتاوي tört-awi 73], [تورتايلان tört-aılan 73] *töteylen* İL 335b a. Dördü, Kaz. [تورتاوان tört-ao-lan 73]. *iki dilli* **ET** *tört* (? *dö:rd*) ED 534a. + **Moğ.** +*aolan* (<*e'ülen*)

törtavi İL ø, Krş. [تورتاوي tört-ao 73], [تورتاوان tört-ao-lan 73], [تورتايلان tört-aılan 73] *töteylen* İL 335b a. Dördü, Kaz. [تورتاوي tört-awi 73]. ET *törtegü:* (*d-*) ED 537b.

törtaylan = *töteylen* İL 335b, Krş. [تورتاوان tört-ao 73], [تورتاوان tört-ao-lan 73], [تورتاوي tört-awi 73] a. Dördü, Kaz. [تورتايلان tört-aılan 73]. *iki dilli* **ET** *tört* (? *dö:rd*) ED 534a. + **Moğ.** +*aylan* (<*e'ülen*)

törtlançi İL ø, s. Dördüncü, Kaz. [تورتلانچي tört-lançi 73]. **ET** *tört* (? *dö:rd*) ED 534a. + *Çağ.* +*lançi*

²⁸ Bu sözcük sözlükte bulunmamaktadır.

törtünçi = *tötinçi* İL 336a s. Dördüncü [تورتینچی tört-unchi 73]. ET *törtünç* (?dö:rdünç) ED 535b.

turtmak *türtmek* İL 342a e. geçl. Dürtmek (uyuyan kişiyi uyandırmak için) [تورتماک turt-mak 73]. ET *türt-* (d-) ED 535a. (ovmak, ovalamak, (merhem ile) sıvamak)

turtuşmak *türtüşmek* İL 342b e. işt. Birbirine dürtmek [تورتوشماک turt-ush-mak 73]. ET *türtüş-* (d-) ED 537a.

turtunmak İL ø, e. dön. Kendine dürtmek (Rusların kendi kendilerine haç çıkarmaları ile ilgili olarak kullanılır), Kaz. [تورتونماک turt-un-mak 74]. ET *türtün-* (d-) ED 537a.

türdürmak İL ø, e. ettir. Dürdürmek, sardırmak (*tur-mak* /Shaw turmak/'tan) [توردورماک tür-dür-mak 74]. - Krş. ET *tür-* (d-) ED 530b.

tursuq *torsuq* İL 302b a. Deriden yapılmış su kabı, Kaz. [تورسوق tursuq 74].

turğay *torğay* İL 302b a. Tarlakuşu [تورغاي turghai 74]. ET *torğay* ED 549a → *tori:ğa:* ED 541b.

turğuzmaq *turğuzmaq* İL 326b e. ettir. Ayakta durdurmak, uyandırmak, canlandırmak, ayaklandırmak [تورغوزماق tur-ghuz-maq 74]. - Krş. ET *1 turğur-* (d-) ED 541a. (kaldırmak, yükseltmek, uyandırmak)

turğun *turğun* İL 327a s. Evcilleştirilmiş, evcil, uysal (*tur-maq* “kalmak, durmak”tan) [تورغون tur-ghun 74]. ET *turku:n* (d-) ED 540a.

turqa *turqa* İL 302b s. İpek gibi, ipekli (bir çeşit kalburun kumaşı olarak kullanılır) [تورقا turqa 74]. ET *torku:* (?torko:) ED 539a. (ipek kumaş)

turlamaq = *torlimaq* İL 303a e. geçl. Ağ örmek (dikiş); *aynı zamanda* ağ içinde yakalamak [تورلاماق tur-la-maq 74]. - Krş. ET *to:r* ED 528b.

turlamak = *türlimek* İL 343b e. geçl. Görünümünü, vasıflarını ya da eşlik edeni değiştirmek, Ar. YUy. [تورلاماک tur-la-mak 74]. *iki dilli* (Clauson'a göre *tür* <) **Moğ.** *diiri* Les. 282a. (biçim, şekil, taslak, görünüş) + YUy. +*lamak* / Shaw'a göre **Ar.** *taur* Steingass 821b. (dolaşma, yönünü değiştirme; tarz, tavır; durum) + YUy. +*lamak*

turlanmak *türlenmek* İL 343b e. dön. (bir kimsenin) Kendi görünümünü, vasıflarını ya da eşlik edeni değiştirmek, Ar. YUy. [تورلانماک tur-la-'n-mak 74]. *iki dilli* (Clauson'a

göre *tür* <) **Moğ.** *düri* Les. 282a. (biçim, şekil, taslak, görünüş) + **YUy.** +lanmak / Shaw'a göre **Ar.** *taur* Steingass 821b. (dolaşma, yönünü değiştirme; tarz, tavır; durum) + **YUy.** +lanmak

turluk *türlük* İL 343b s. Türlü, muhtelif, çeşit çeşit (muhtemelen **Ar.** *taur*'dan) [تورلوك tur-luk 74]. ET *törlüg* (*törlög*; ?*d*-) ED 546b. (çeşit, tür) / Shaw'a göre **Ar.** *taur* Steingass 821b. (dolaşma, yönünü değiştirme; tarz, tavır; durum) + **YUy.** +luk

turmaq *turmaq* İL 327a e. geçs. Ayakta durmak, ayakları üstünde kalkmak, kalmak, durmak (bu eylemin süreklilik ortacından gelen, bozulmuş biçim olan *dur*, kullanımda basit olarak (İng.) *is* “-dır” anlamını kazanan bir yardımcı eylemdir. Bkz. Dilb.) [تورماق tur-maq 74]. ET *1 tur-* (?*d*-) ED 529b.

turmak *türmek* II İL 343b e. geçl. Dürmek, sarmak, Hk. [تورماک tur-mak 74]. ET *tür-* (*d*-) ED 530b.

turna *turna* İL 328a a. Uzun boyunlu büyük bir kuş (? turna), Hk. Kaz. [تورنا turna 74]. ET *turna*: (?*d*-) ED 551b.

turuşmaq *turuşmaq* İL 328b e. işt. Birlikte ayakta durmak, birlikte yüzeye, üste çıkmak [توروشماق tur-ush-maq 74]. ET *turuş-* (?*d*-) ED 554a.

turuşmak *türüşmek* İL 344a e. işt. Birlikte dürmek, sarmak [توروشماک tur-ush-mak 74]. ET *türüş-* (*d*-) ED 554a.

turuğ İL ø, Krş. [توروق turuq 74] *toruq* İL 303b s. Doru (at rengi) [توروغ turugh 74]. ET *toruğ* (*d*-) ED 538a.

turuq *toruq* İL 303b, Krş. [توروغ turugh 74] s. Doru (at rengi) [توروق turuq 74]. ET *toruğ* (*d*-) ED 538a.

turulmak *türülmek* İL 344a e. edl. Dürülmek, sarılmak [تورولماک tur-ul-mak 74]. ET *türül-* (*d*-) ED 548a.

turum *turum* İL 328b a. Dingil, mil ve yuva (tekerleğin), kapı yuvası [توروم turum 74]. - Bkz. *turum* Jarring 319.

turumtay *turumtay* İL 328b a. Atmaca [تورومتاي turumtai 74]. ET *turumta*:y ED 550b. (acayip şekilli; belki ödünçlemedir; bir küçük şahin türü, belki bozdoğan ancak muhtemelen diğer küçük kuşlar için de kullanıldı) / **Moğ.** *torumtay* Les. 827b. (herhangi bir şahin türünün erkeği; avcı küçük kuşlar)

turunmaq İL ø, e. dön. Kendini yerleştirmek, sabitleştirmek (muhtemelen *Tuñani* adının aslı olan bu sözcük yaygın kullanımda değildir. *Tuñani* yani *turun-gan* “kendini yerleştiren, sabitleştiren kimse” sözcüğü *truñan* ve *Tuñan* “yeni bir yere yerleşen kimse ya da sömürge de oturan kimse” biçimlerinde değiştirilmiştir); *turmaq* “ayakta durmak, durmak”tan [تورونماق tur-un-maq 74]. **ET** *1 turun-* (d-) ED 552b.

tura töre İL 336a, Krş. [تورا tura 72] a. *tura* /Shaw turâ/ ile aynı anlamda [توره turah 75]. **ET** *tö:r* ED 528b. (Çağ. *töre*)

tüz *tüz* İL 344b s. Doğru, düz [توز түз 75]. **ET** *tüz* (d-) ED 571b.

tuz *tuz* I İL 329a a. Tuz [توز tuz 75]. **ET** *tuz* (?d-) ED 571a.

toz İL ø, Krş. [توس tos 75] a. Dağ huş ağacının kabuğunun ince tabakaları (kağıt olarak kullanılır) [توز toz 75]. **ET** *2 to:z* ED 571a.

tüzatturmak İL ø, e. ettir. Düzelttirmek [توز اتتورماک түз-а't-tur-mak 75]. - Krş. **ET** *tüz* (d-) ED 571b.

tüzatişmak İL ø, e. işt. Birlikte düzeltmek [توز ایشماک түз-а't-ish-mak 75]. - Krş. **ET** *tüz* (d-) ED 571b.

tüzatmak *tüzetmek* İL 344b e. geçl. Düzeltmek, [توز اتماک түз-а't-mak 75]. - Krş. **ET** *tüz* (d-) ED 571b.

tüzalmak *tüzelmek* İL 344b e. edl. Düzeltilmek, düzelmek [توز الماک түз-а'l-mak 75]. **ET** *tüzül-* (d-) ED 575b.

tuzaq *tuzaq* İL 329a a. İlmekli tuzak, kuş kapancası, kuşları yakalamak için kullanılan at kılı ilmiği [توزاق tuzâq 75]. **ET** *tuzak* (?d-) ED 573b.

tozan *tozan* İL 304a a. Havadaki toz [توزان tozan 75]. - Bkz. **ET** *1 to:z* ED 570b.

tozdurmaq = *tozutmaq* İL 304b e. ettir. Toz kaldırmak [توز دورماق toz-dur-maq 75]. - Krş. **ET** *tozut-* (?tozit-) ED 573a.

tozdurmaq = *tozutmaq* İL 304b e. ettir. Yıpratmak, eskitmek (giysiler için) [توز دورماق toz-dur-maq 75]. - Krş. **ET** *tozut-* (?tozit-) ED 573a. (toz kaldırmak)

tüzdürmak *tüzdürmek* İL 345a e. ettir. Düzelttirmek [توز دورماک түз-dur-mak 75]. - Krş. **ET** *tüz-* (d-) ED 572b.

tozğaq *tozğaq* İL 304b a. Bir kamyş türünün pamuğumsu tohum zarfları [توزغاق tozghâq 75]. **ET** *tozğa:k* ED 573b.

tuzliq = *tuzluq I* İL 329b s. Tuzlu, tuz tadında olan [توزلیق tûz-liq 75]. **ET** *tu:zluğ (?d-)* ED 575a.

tüzlük *tüzlük* İL 345a a. Doğruluk, düzlük [توزلیک tüz-lik 75]. - Krş. **ET** *tüz (d-)* ED 571b.

tozmaq = *tozumaq* İL 304b e. geçs. Bulutlara yükselmek (toz için) [توزماق toz-maq 75]. **ET** *toz-* ED 572b.

tozmaq = *tozumaq* İL 304b e. geçs. Yıpranmak, eskimek [توزماق toz-maq 75]. **ET** *toz-* ED 572b.

tuzmak *tözmek I* İL 336b e. geçs. Dayanıkl, sabırlı olmak (*ğâ* “yaklaşma-verme” durum eki ile kullanılır) [توزماک tüz-mak 75]. **ET** *tö:z-* ED 572b.

tüzmak *tüzmek* İL 345b e. geçl. Doğrultmak, düzeltmek [توزماک tüz-mak 75]. **ET** *tüz-* (-d) ED 572b.

tüzük *tüzük* İL 345b a. ve s. Düzenleme, düzen, yerleşmiş gelenek ya da kanun; doğru, düz, düzenlenmiş, düzenli, düzgün, yanlışsız (Krş. sözde “*Tüzük Timuri*”) [توزوک tüz-ük 75]. **ET** *tüzük* DTS 603a.

tüs *tüs* İL 346a a. Görünüş [توس tüs 75]. **ET** *tös* DTS 582b. → *töz* DTS 582b. (kök, temel, öz)

tos İL Ø, Bkz. [توز toz 75] a. Dağda yetişen huş ağacının kabuğunun ince tabakaları. Bkz. *toz* [توس tos 75]. **ET** 2 *to:z* ED 571a.

tostağan İL Ø, a. Tahtadan küçük fincan, bardak, Kaz. [توستاغان tostaghan 75]. - Krş. **Far.** *tast* Steingass 300a. (fincan, bardak, kadeh)

tosturmaq *tosturmaq I* İL 305a e. ettir. Durdurtmak, kestirmek, (herhangi bir kimseyi) durdurtmak, alı koydurmak, engellemek [توستورماق tosturmaq 76]. - Krş. **Moğ.** *tos-* Les. 828a. (almak, karşı karşıya gelmek, gelen bir kimseyi karşılamaya gitmek, hedefe doğru giden bir nesneyi yakalamak)

tosmaq *tosmaq I* İL 305a e. geçl. Durdurmak, alıkoymak, engellemek, tutuklamak [توسماق tosmaq 76]. **Moğ.** *tos-* Les. 828a. (almak, karşı karşıya gelmek, gelen bir kimseyi karşılamaya gitmek, hedefe doğru giden bir nesneyi yakalamak)

- tüş** İL ø, a. Rüya, hayal, imgelem [توش түsh 76]. **ET 2 tü: ş (d-)** ED 559a.
- tuş** İL ø, a. Yön, istikamet, taraf [توش تۇsh 76]. **ET 1 tu:ş (d-)** ED 558a. (esas olarak ‘eşit, eşitlik’, dolayısıyla ‘karşıt, karşı’)
- tüş** İL ø, a. Öğle vakti [توش түsh 76]. **ET 3 tüş** ED 559a. (asıl olarak ‘yolculukta verilen mola’; mola normalde öğle vakti verildiği için ‘öğle vakti’ anlamını kazanmıştır)
- töş** *töş* İL 336b a. Döş, göğüs [توش төsh 76]. **ET tö:ş (d-)** ED 558b.
- toşak** *töşek* İL 337b eyl. a. Döşek, yatak, yatak takımı [توشاك tosha’k 76]. **ET töşe:k (d-)** ED 563b.
- toşalmak** İL ø, e. edl. Yayılmak, serilmek; (oturmak ya da üzerine yatmak için kullanılan herhangi bir şey için kullanılır) [توشالماك tosha-’l-mak 76]. **ET töşel- (d-)** ED 564b.
- toşamak** İL ø, e. geçl. Yaymak, sermek (üzerine) [توشاماك tosha-mak 76]. **ET töşe:- (d-)** ED 561b.
- tüşamak** İL ø, e. geçl. Rüyasını görmek, rüyasında görmek [توشاماك түsh-a-mak 76]. **ET tüşe:- (d-)** ED 561b.
- toşqarmaq** İL ø, Bkz. *toşturmaq* İL 305b, Krş. [توشقازماق tosh-qaz-maq 76] e. ettir. Doldurmak (dolu duruma getirmek) [توشقارماق tosh-qar-maq 76]. **ET toşğur- (d-)** ED 562b.
- toşqazmaq** İL ø, Bkz. *toşturmaq* İL 305b, Krş. [توشقارماق tosh-qar-maq 76] e. ettir. Doldurmak (dolu duruma getirmek) [توشقازماق tosh-qaz-maq 76]. - Krş. **ET toşğur- (d-)** ED 562b.
- tauşqan** = *toşqan* İL 306a, Krş. [تاوشقان taushqan 67] a. Yabani tavşan [توشقان taushqan 76]. **ET tavişğa:n** ED 447a.
- tüşlanmak** İL ø, e. dön. Herhangi bir kimseyle öğle yemeği yemek [تüşلانماك түsh-la-’n-mak 76]. **ET tüşlen-** ED 565b.
- tuşluq** *tuşluq* İL 330a a. ve s. Eşit, eşit olan şey [توشلوق tush-luq 76]. - Krş. **ET 1 tu:ş (d-)** ED 558a.
- tüşlük** İL ø, a. Öğle yemeği [توشلوك түsh-lük 76]. **ET tüşlük** ED 564a.

tüşmak İL ø, e. geçs. İnnek, düşmek, yerleşmek, oturmak [*tüşmak* sözcüğü “aşağı, aşağıya” anlamındaki öge konumunda çeşitli anlamları belirtmek için diğer sözcüklerle birleşir. Buradan hareketle *atdin түşmak* “attan inmek”; *tüşüp ulturmaq* “oturmak”; *yaqilip түşmak* “düşmek”; *tüşüp qalmaq* “düşüp kalmak” yani “çekilmekte, azalmakta, düşmekte olmak” gibi birleştirmeleri görebiliriz) [توشماک түш-мак 76]. **ET** *tüş-* (*d-*) ED 560a.

tüşürmak İL ø, e. ettir. İndirmek vb. (geçişli eylemli birleştirmelerde *tüşmak*’in yerini alır; *tüşürüp salmaq* “devirmek, atmak, yıkmak” birleştirmesinde olduğu gibi) [توشورماк түш-ür-мак 76]. **ET** *tüşür-* (*d-*) ED 566a.

tuşuk *töşük I* İL 337a a. Delik, gedik [توشوک tushuk 76]. **ET** *teşük* (*d-*) ED 563a.

tüşük İL ø, a. Oyunda zarar, kayıp (*tüşmak*’tan) [توشوک түш-ük 76]. **ET** *tüşük* (*d-*) ED 563b.

toşumaq *toşumaq* İL 306b, Bkz. [تاشيماق tashi-màq 64] Bkz. *tashi-màq* /Shaw tashi maq/ [توشوماق toshu-maq 76]. **ET** *taşu-* (*?d-*) ED 561a.

tuğ *tuğ I* İL 330a a. Uzun bir sopanın tepesine bağlanan ve bir rütbeli subayın (ne beş yüz kişinin başı olan ne de binbaşından düşük rütbeli olan kimse) sancağı olarak kullanılan “yak”ın kuyruğu; *aynu zamanda* kutsal şahsiyetlerin mezarlarını işaretlemek, belirtmek [توغ tugh 76]. **ET** *tu:ğ* ED 464a.

toğa İL ø, Krş. [توقا toqa 78] *toqa I* İL 308b a. Kolanlara takılan D-biçimli iğnesiz toka [توغا togha 77]. **ET** 2 *toku:* (*?toko:*) ED 466b.

toğaçi İL ø, a. Bir ordugahın ya da bir köyün başı, yöneticisi, başkanı, Kaz. [توغاچي toghachi 77]. **Moğ.** *togaçi* Les. 813b. (matematikçi, astroloji uzmanı)

toğanaq İL ø, a. Deve üstündeki yükü bağlamak için kullanılan tahtadan kare biçiminde toka, Kaz. [توغاناق togha-naq 77]. **ET** 2 *toku:* (*?toko:*) ED 466b.

toğay İL ø, Krş. [توقاي toqai 78] *toqay I* İL 308b a. Kamışlarla kaplı düzlük [توغاي toghai 77]. Bkz. *tokay* Räsänen 485a.

tuğdurmaq *tuğdurmaq* İL 330a e. ettir. Babası olmak, vücuda getirmek [توغدورماق togh-dur-maq 77]. **ET** *tuğtur-* (*d-*) ED 468a.

toğratmaq *toğratmaq* İL 307a e. ettir. Küçük parçalar halinde kestirmek, kıydırmak, ince ince doğratmak [توغراتماق toghra-'t-maq 77]. **ET** *toğrat-* (d-) ED 472b.

toğraşmaq *toğraşmaq* İL 307a e. işt. Birlikte küçük parçalar halinde kesmek [توغراشماق toghra-'sh-maq 77]. **ET** *toğraş-* (d-) ED 473a.

toğrağ = *toğriğa* İL 307b a. *Toğraq* ağacından sızan ve fırında pişirmede (hamur) maya(sı) olarak kullanılan özsu [توغراغوغو toğhraghu 77]. - Krş. **ET** *toğrak* ED 472a.

toğraq *toğraq* İL 307a a. Bir tür kavak ağacı [توغراق toghraq 77]. **ET** *toğrak* ED 472a.

toğram *toğram* İL 307b eyl. a. Lokma, parça [توغرام toghra'm 77]. - Krş. **ET** *toğra:-* (d-) ED 472b.

toğramaq *toğrimaq* İL 308a e. geçl. Küçük parçalar halinde kesmek, kıymak, ince ince doğramak [توغراماق toghra-maq 77]. **ET** *toğra:-* (d-) ED 472b.

toğri = *toğra* İL 306b (karşı, genişlik) s. Doğru, düz [توغري toghri 77]. **ET** *toğru:* ED 471b. → *toğuru:* (d-) ED 473a.

tuğqan *tuğqan* İL 330b, Krş. [توغقان tuq-qan 78] a. Akriba, hısım; (*bir tuğqan* (bir neslin) erkek ve kız kardeşleri içerir; *iki tuğqan* ilk kuzenleri *yani* birbirinin erkek ya da kız kardeşi olan ebeveynlerin çocuklarını içerir (*harf.* iki nesil) vb. Bu sözcük belki “birinci, ikinci, üçüncü vb. dereceden akriba olan” biçiminde tercüme edilebilir) [توغقان tugh-qan (*telf.* *tuqqan*) 77]. - Krş. **ET** *tuğ-* (d-) ED 465a.

tuğluq *tuğluq* İL 330b s. *Tuğ* sahibi olan *yani* askeri rütbe nişanlarını taşıma hakkı verilmiş olan. [Birkaç Türk Prensi bu unvanı taşımaktadır, *Tuğluq Timur Han* vb. gibi) [توغلوق tugh-luq 77]. **ET** *tuğlığ* ED 469a.

tuğma *tuğma* İL 330b (kişi doğduğunda kendinde mevcut olan; küçük yaşlardan itibaren bir şeyi bilen, bir şeyi kendine iş edinen; çıplak, giysisiz) a. Bir evdeki köle nesli; köle ebeveynin çocuğu [توغما tugh-ma 77]. - Krş. **ET** *tuğ-* (d-) ED 465a.

tuğmaq *tuğmaq* İL 330b e. geçs. Doğurmak (sadece önek konumunda olan ve belirtme durum eki olmayan nesneyi alır; *uğul tuğdi* “bir oğlan doğurdu” gibi) [توغماق tugh-maq 77]. **ET** *tuğ-* (d-) ED 465a.

tuğut *tuğut* İL 331a a. Çocuk doğurma, doğum sancısı [توغوت tuğhut 78]. - Krş. **ET** *tuğ-* (*d-*) ED 465a.

tuf *tüf* İL 346b (tükürürken çıkan ses) a. Salya, tükürük [توف tuf 78].

tof İL ø, Krş. [توپ tōp 71] *top II İL 299a* a. *tōp* yerine [توف tōf 78]. ET *to:b* ED 434b.

tufa İL ø, a. *tupa*²⁹ yerine [توفا tufa 78].

tofa İL ø, Krş. [توپا topa 71] *topa İL 299a* a. *topa* yerine [توفا tofa 78]. - Krş. **ET** *topra:k* ED 443a. *ya da Moğ. tobarag* Les. 810a. / (? *t:op +a +ra -g*)

tofrağ İL ø, a. Toz, toprak, Hk. [توفراق tofrağ 78]. ET *topra:k* ED 443a. *ya da Moğ. tobarag* Les. 810a. / (? *t:op +a +ra -g*)

tufuruk İL ø, Bkz. *tükürük* İL 346b a. Salya, tükürük [توفوروك tufuruk 78].

toq *toq* İL 308b s. Doymuş, tok [توق toq 78]. **ET** *1 tok* ED 464b.

toqa *toqa I* İL 308b, Krş. [توغا togha 77] a. *togha* ile aynı anlamda [توفا toqa 78]. ET *2 toku: (?toko:)* ED 466b.

toqaç *toqaç* İL 308b a. Küçük bisküvi, çörek [توقاچ toqâçh 78]. **ET** *toqaç* ED 467a.

toqal *toqal I* İL 308a a. Yaşça küçük olan karı (eş); *aynı zamanda* boynuzsuz inek, Kaz. [توقال toqal 78]. **Moğ. tugul** Les. 838b. (bir yaşından küçük buzağı)

toqay *toqay I* İL 308b, Krş. [توغاي toghâi 77] a. *toghâi* /Shaw toghâi/ ile aynı anlamda [توقاي toqâi 78]. - Krş. **Far. dog** Steingass 545b. (ekşi yayık sütü, kesilmiş sütün suyu, yayık ayranı; kamış)

toqtatmaq İL ø, Krş. [توقتاتماق tokhta-'t-maq 72] *tohtatmaq İL 301a* e. ettir. *tokhta-'t-maq* /Shaw tokhtatmaq/ ile aynı anlamda [توقتاتماق toqta-'t-maq 78]. - Krş. **Moğ. togta-** Les. 815a.

toqtaşmaq İL ø, Krş. [توقتاşماق tokhta-'sh-maq 72] *tohtaşmaq İL 301a* e. işt. *tokhta-'sh-maq* /Shaw tokhtashmaq/ ile aynı anlamda [توقتاşماق toqta-'sh-maq 78]. - Krş. **Moğ. togta-** Les. 815a.

toqtamaq İL ø, Krş. [توقتاماق tokhta-maq 72] *tohtimaq İL 301b* e. geçs. *tokhta-maq* ile aynı anlamda [توقتاماق toqta-maq 78]. **Moğ. togta-** Les. 815a.

²⁹ Bu sözcük sözlükte bulunmamaktadır.

- toqsaba** İL ø, a. Mevki sahibi sivil memurun bir unvanı (Prof. Vambery'e göre *tuğ* + *sahib*'den türemiştir) [توقسابا toq-saba 78]. Prof. Vambery'e göre **ET** *tu:ğ* ED 464a. + **Ar.** *şāhib* Steingass 778a.
- toqsan** *toqsan* İL 309a sy. Doksan (*töqös* “dokuz” + *un* “on” birleştirmesinden oluşup oluşmadığı şüphelidir) [توقسان toqsan 78]. **ET** *tokso:n* (d-) ED 473b.
- toqsaninçi** = *toqsininçi* İL 309a sy. s. Doksanıncı [توقساننچی toqsan-inchi 78]. - Krş. **ET** *tokso:n* (d-) ED 473b.
- tuqqan** İL ø, Krş. [توغقان togh-qan 77] *tuğqan* İL 330b a. *tugh-qan* ile aynı anlamda [توققان toq-qan 78]. - Krş. **ET** *tuğ-* (d-) ED 465a.
- toqmaq** *toqmaq* İL 309b, Krş. [توقماق tokhmaq 72] a. Tokmak [توقماق toqmaq 78]. **ET** *tokı:mak* ED 470b.
- toqmaqçi** *toqmaqçi* İL 309b a. Tokmak kullanan ya da tokmak yapan kimse [توقماقچی toqmaq-chi 78]. - Krş. **ET** *tokı:mak* ED 470b.
- toqmaqlamaq** *toqmaqlımaq* İL 310a e. geçl. Tokmak ya da herhangi bir ağır nesne ile vurmak, tokmaklamak [توقماقلاماق toqmaq-la-maq 78]. - Krş. **ET** *tokı:mak* ED 470b.
- toqutmaq** *toqutmaq I* İL 310a e. ettir. Dokutmak [توقوتماق toqu-'t-maq 78]. **ET** *tokıt-* (d-) ED 467b.
- toqöz** = *toqquz* İL 309a sy. Dokuz [توقوز toqöz 78]. **ET** *tokku:z* (d-) ED 474b.
- toqözaolan** = *toqquzeylen* İL 309a sy. a. Dokuzu, Kaz. [توقوزاولان toqöz-aolan 78]. *iki dilli* **ET** *tokku:z* (d-) ED 474b. + **Moğ.** +*aolan* (<*e'ülen*)
- toqözaylan** = *toqquzeylen* İL 309a sy. a. Dokuzu [توقوزایلان toqöz-ailan 78]. *iki dilli* **ET** *tokku:z* (d-) ED 474b. + **Moğ.** +*aylan* (<*e'ülen*)
- toqözunçi** = *toqquzinçi* İL 309a sy. s. Dokuzuncu [توقوزونچی toqöz-unchi 78]. **ET** *tokuzunç* (d-) ED 474b.
- toquşmaq** İL ø, Krş. [توقاشماق taqa-'sh-màq 64] *taqaşmaq* İL 261b e. işt. Birbirine vurmak, çarpmak ya da birbirine hafifçe dokunmak (esk. *toq-maq* (Osmanlıca'da yaşamaktadır) “vurmak, çarpmak” eyleminden gelip gelmediği şüphelidir) [توقوشماق toq-ush-maq 78]. **ET** *tokış-* (d-) ED 474a.

toquşmaq *toquşmaq I* İL 310a e. işt. Birlikte dokumak [توقوشماق toqu-'sh-maq 79].
ET *tokış-* (d-) ED 474a.

toqum *toqum* İL 310b a. Eyerin altına konan keçe [توقوم toqum 79]. ET *tokum* (d-) ED 470b.

toqumaq *toqumaq* İL 310b e. geçl. Dokumak [توقوماق toqu-maq 79]. ET *tokı:-* (d-) ED 467a. ('(bir şeye) vurmak, çarpmak', dolayısıyla '(düşmanı) yenmek'; '(kumaş) dokumak')

tuk *tük* İL 346b a. İnsanların ya da hayvanların üzerindeki tüy (ayrı ayrı adları olan sakal, saç, yele, kuyruk vb. den başka) [توك tuk 79]. ET 2 *tüg* ED 476a. → *tü:* ED 433a.

tokar = *toqay II* İL 309a s. Topal, ayağı sakat [توكار tokar 79]. Moğ. *tokır* Les. 820b.

tokay İL Ø, a. Kalçalara kadar uzanan tozluk, (?) Çin. [توكاي tokaï 79]. < ? Çin.

tukturmak *töktürmek* İL 337a e. ettir. Dökerek boşalttırmak, döktürmek [توكتورماك tuk-tur-mak 79]. ET *töktür-* (d-) ED 479b.

tukmak *tökmek* İL 337a e. geçl. İçindeki şeyleri atarak boşaltmak, dökmek [توكماك tük-mak 79]. ET *tök-* (d-) ED 477a.

tukurmak *tükürmek* İL 346b e. geçl. Tükürmek [توكورماك tuk-ur-mak 79].

tukuruk *tükürük* İL 346b a. Tükürük, salya [توكوروك tukuruk 79].

tuga *töge* İL 337b, Krş. [توا tuwa 70], [تويا tüya 82], [تيوا tiwa 88] a. Deve (devenin türleri önek konumundaki sözcüklerle belirtilir: *ayrı tuga* "iki hörgüçlü deve" ve *nar tuga* "tek hörgüçlü deve" gibi) [توگا tuga 79]. ET *teve:* (deve:) ED 436a. → *tevey* (d-) ED 447b.

tugatmak *tügetmek* İL 347a e. ettir. Bitirmek, sona erdirmek [توگاتماك tuga't-mak 79].
ET *tüket-* (tüke:t-) ED 479b.

tugarak = *tügürek* İL 348b a. ve s. Daire; dairesel [توگاراك tugarak 79]. ET *tegrek* (d-) ED 485b.

tugaşmak *tügeşmek* İL 347a (başarısızlığa uğramak, zor bir durumla karşılaşmak; helak olmak, yok olmak, ölmek) e. işt. Karşılıklı bir sonuca varmak, birlikte anlaşmak, mutabakata varmak [توگاشماك tuga-'sh-mak 79]. - Krş. ET *tüke:-* ED 479a. (bitmek, sona ermek)

tugalmak İL ø, e. edl. Bitirilmek (Edilgen çatı anlamı ettirgen çatı biçiminden gelmektedir) [توگالماك tuga'-l-mak 79]. - Krş. **ET tüke**:- ED 479a. (bitmek, sona ermek)

tugamak *tügimek* İL 349b e. geçs. Bitmek, sona ermek [توگاماك tuga-mak 79]. **ET tüke**:- ED 479a.

tuganmak İL ø, e. edl. Bitmek ya da kendi kendine bitmek (gerçekte edilgen çatı biçimiyle hemen hemen eşanlamlıdır) [توگانمك tuga-'n-mak 79]. **ET tüken**- ED 484b.

tugma *tügme* İL 347b a. Düğme [توگما tugma 79]. **ET tügme**: (d-) ED 482b.

tügmak *tügmek* İL 347b e. geçl. Düğümlemek [توگمك tüg-mak 79]. **ET tüg**- (d-) ED 477a.

tügün *tügün* İL 349a a. Düğüm (boyunduruk değil) [توگون tügün 79]. **ET tügün** (d-) ED 484a.

tügünçak *tügünçek* İL 349a a. Herhangi bir küçük nesneyi saran düğüm (paranın bir sarık ya da kuşaktaki düğüme bağlanması gibi) [توگونچاك tügün-chak 79]. - Krş. **ET tügün** (d-) ED 484a.

tül *töl* İL 338b a. Bir koyun sürüsünden her yıl doğan kuzuların toplamı; sürünün yıllık artışı [تول tül 79]. **ET tö:l** (d-) ED 490a. (esas olarak 'soy, nesil' anlamındadır; günümüz bütün Türk dillerinde bu anlamıyla yaşar. Fakat bazı Türk dillerinde anlam genişlemesine uğramıştır)

tul *tul* İL 331b s. Dul [تول tul 80]. **ET tu:l** (d-) ED 490a. ('dul kadın'; aynı zamanda belki cinsiyeti göstermek için bağlandığı kelimeyle 'dul erkek' anlamında)

tola *tola* İL 314a s. ve bel. Çok, hayli, pek [تولا tola 80] **ET tolu**: (do:lo:) ED 491b.

tolatturmak İL ø, e. tekrarlanmış ettir. Bedelini ödetmek, tazmin ettirmek [تولاتتورمك tola-'t-tur-mak 80]. - Krş. **ET 2 töle**:- ED 492b.

tolatmak *töletmek* İL 338b e. ettir. Bedelini ödetmek, tazmin ettirmek [تولاتمك tola-'t-mak 80]. - Krş. **ET 2 töle**:- ED 492b.

tolaşmak *töleşmek* İL 338b e. iş. Birbirini tazmin etmek, birbirine bedelini ödemek [تولاشمك tola-'sh-mak 80]. - Krş. **ET 2 töle**:- ED 492b.

tolamak = *tölimek* İL 338b e. geçl. Bedelini ödemek, tazmin etmek, zarar gören bir malı telafi etmek [تولامك tola-mak 80]. **ET 2 töle**:- ED 492b.

toldurmaq *toldurmaq* İL 314b e. ettir. Doldurmak [تولدورماق tol-dur-maq 80]. ET *to:ltur-* (d-) ED 495a.

tolğatmaq *tolğatmaq* İL 314b e. ettir. Bükürmek, sardırmak [تولغاتماق tolgha-'t-maq 80]. ET *tolğat-* (d-) ED 497a. (acı çektirmek)

tolğaq *tolğaq* İL 314b eyl. a. Doğum sancısı (bebekli kadın için) [تولغاق tolgha-'q 80]. ET *tolğa:ğ* (d-) ED 496a. (*harf.* bükme, bükülmüş şey vb.; Kaşgarlı Mahmud bu sözcük için üç anlam vermektedir; üçüncü anlam 'kar fırtınası, şiddetli tipi' olup sözcük *talğa:ğ* [Besim Atalay *talğağ* DLT c. IV s. 564] biçiminde verilmiştir)

tolğamaq = *tolğımaq* İL 315a e. geçl. Bükmek, sarmak, çevirmek (*tâu-la-maq* eylemi (bükülmeye) kolayca baş eğen maddeleri içerirken *tolğamaq* eylemi genellikle bu işleme direnen ve güç gerektiren nesnelere içerir) [تولغاماق tolgha-maq 80]. ET *tolğa:-* (d-) ED 497a.

tolğanmaq *tolğanmaq* İL 315a e. dön. Bükülmek, sarılmak, kıvrılmak [تولغانماق tolgha-'n-maq 80]. ET *tolğan-* (d-) ED 497a.

tolqun = *dolqun* İL 524b a. Dalga, kıyıya vuran büyük dalga [تولقون tolqun 80]. **Moğ.** *dolgiya(n)* Les. 259a.

tolqunlamaq = *dolqunlamaq* İL 525a e. geçs. Aniden dalga oluşmak, dalgalanmak [تولقونلاماق tolqun-la-maq 80]. - Krş. **Moğ.** *dolgiya(n)* Les. 259a.

tülki = *tülke* İL 350a a. Büyük ve sarı renkte olan bir tür tilki [تولكي tülki 80]. ET *tilkü:* ED 498b.

tolmaq *tolmaq* İL 315a e. geçs. Dolmak [تولماق tol-maq 80]. ET *to:l-* (d-) ED 491a.

tulum *tulum* İL 332a a. Bütün olarak çıkarılan, tüylerden arındırılmış olan ya da başka türlü hazırlanan keçi derisi; içinde tahıl ya da un saklamak için kullanılır [تولوم tulum 80]. ET *1 tulum* ED 500a.

tolun ay İL ø, Bkz. *tolun* İL 316a (*tolun ay* "dolunay") blş. a. Dolunay [تولون آی tolun âi 80]. - Bkz. ET *to:lun* (d-) ED 501a. (*to:l-*'tan türemiş ad; yalnızca *tolun* (a:y) "dolunay" söz öbeğinde kullanılır; (a:y) bazen kullanılmaz)

tom *tom* I İL 316a s. Kalın, dayanıklı (hemen hemen yalnızca baharatlar ve ilaç özelliği olan köklere uygulamada kullanılır) [توم tòm 80]. - Krş. ET *to:-* ED 434a.

(kapamak, tıkmak, önünü kesmek vb.; şimdiye kadar (Bkz.) *tuyuk* sözcüğünden yola çıkarak *tu:-* biçiminde okunmuştur. Fakat *toḏ-*, *tok* ve *tol-* sözcüklerinin kökeni olması nedeniyle *to:-* biçiminde okumak daha olasıdır) *ya da* Krş. **Moğ.** *tomu* Les. 823a. (büyük, uzun, çok iri, kocaman)

tumar *tumar* İL 332b a. Yazılı muska, Kaz. [تومار tumâr 80]. Tenişev'e göre Yunanca'dan, Bkz. *tumay* UDS 172. *ya da* Krş. **Moğ.** 2 *dom* Les. 260b. (büyü *ya da* hastalıklardan, felaketlerden kurtarmak için yapılan tören; büyülü formül *ya da* tedavi)

tumar = *tomur* İL 317a a. Yakacak için çıkarılan ağaç kökü, *aynı zamanda* ırmak *ya da* denizin sürüklediği *ya da* karaya attığı odun ve kereste parçaları içinde bulunan kütük, ağaç gövdesi [تومار tûmar 80]. - Krş. **ET** *to:-* ED 434a. / **tom-* → 2 *tomur-* ED 509a.

tumağa *tumağa* İL 332b a. Kukuleta, başlık, kukuletaya benzer şey (şahinin *ya da* accipitridae ailesinden bir tür yırtıcı kuşun başına takılır) [توماغه tumagha 80]. **Far.** *tumāğa* Steingass 323b. (şahinin kepi, kasketi)

tumaq *tumaq* İL 332b, Krş. [توماق tûma<k→q> 69] a. Bir parçası ense için ve iki parçası kulaklar için olmak üzere üç sarkık parçası olan kürk başlık [توماق tumaq 80]. **Far.** *tumāğa* Steingass 323b. (şahinin kepi, kasketi)

tuman *tuman* İL 332b a. Sis, duman [تومان tumân 80]. **ET** *tuma:n (d-)* ED 507a.

tuman İL ø, Krş. [توبان tüban 70] *töven* İL 340a a. *tüban* /Shaw *tuban*/ yerine [تومان tuman 80]. - Krş. **ET** *tü:b (d-)* ED 434b.

tumtaq *tomtaq* İL 316b (kısa ve kalın; belirsiz, anlaşılmaz) a. Kısa hikaye, fabl, içinde gerçeklik payı olan kısa alegorik hikaye [تومتاق tumtaq 80]. **Moğ.** *domug* Les. 261a.

tumşuq *tumşuq* İL 333a a. Gaga, hayvanın burnu; çıkıntı (dağın) [تومشوق tumshuq 81]. **ET** *tumşuk* ED 509b.

tumutmaq İL ø, Bkz. [تامیتماق tam-it-maq 65] *tèmitmaq* İL 361a, [تامدورماق tam-dur-maq 65] e. ettir. (Bkz.) *tam-it-maq* /Shaw *tamitmaq*/ yerine [تومتماق tum-ut-maq 81]. **ET** *tamt- (d-)* ED 504a.

tumuz tomuz İL 317b a. Yazın en rutubetli ve sıcak sayılı günleri, eyyamı bahur, yaz mevsiminin doruk noktası, (?) Ar. [توموز tumuz 81]. **Ar.** *tamūz* Steingass 325b. (Süryanice ‘temmuz ayı’; yaz; şiddetli sıcak)

tumuzmaq İL ø, e. ettir. (Bkz.) *tamizmaq*³⁰ yerine [توموزماق tum-uz-maq 81]. -

tün tün İL 350b a. Gece [تون tün 81]. **ET** *tün* (d-) ED 513a.

tun ton II İL 317b (önü açık, düz yakalı, uzun dış giysisi) a. Buzağının üzerine uzatılan kisve (Orta Asyalılar’ın geleneksel dış giysileri) [تون tün 81]. **ET** *to:n* (d-) ED 512b. (giysi)

tünagön İL ø, Krş. [تونوگون tün-ü-gön 82] *tünügün* İL 350b bel. Dün (*tün* “gece” ve *gön* (*kön*) “gün” sözcüklerinden; ‘geçen geceye ait gün’ anlamında olup olmadığı şüphelidir) [توناگون tün-a-gön 81]. *blş.* **ET** *tün* (d-) ED 513a. (gece) + **ET** *1 kün* (g-) ED 725a. (asıl olarak ‘güneş’; dolayısıyla anlam genişlemesiyle ‘gün’)

tuḡ tuḡ İL 331b a. Su muhafaza etmek için kullanılan tahtadan fiçi (çember yerine bükülmüş tahtadan şeritlerle birlikte bağlanır) [تونگ tung 81]. Bkz. *tuḡ* (< Çin) Jarring 316.

toḡ toḡ I İL 313a s. Aşırı donmuş, buz kesilmiş (su dışında başlıca toprak, çamur vb. için kullanılır) [تونگ tong 81]. **ET** *1 toḡ* (d-) ED 513a.

toḡguz = toḡguz İL 313b a. Domuz [تونگغوز tongghuz 81]. **ET** *toḡuz* (d-) ED 527b.

toḡ köz İL ø, Bkz. *toḡ I* İL 313a + *köz* İL 913a s. Yabancı (yabancı kişi hiç kimseyi tanımaz ve soğuk bir görünüş takınır bu yüzden *toḡ* ve *köz* (*harf.* “donmuş gözler”) sözcüklerinden türemiştir diyebiliriz) [تونگکوز tong-köz 81]. *blş.* **ET** *1 toḡ* (d-) ED 513a. + **ET** *1 kö:z* (g-) ED 756b.

toḡlatmaq toḡlatmaq İL 313b e. ettir. Dondurmak [تونگلتماق tong-la-’t-maq 81]. - Krş. **ET** *1 toḡ* (d-) ED 513a.

toḡlaşmaq toḡlaşmaq İL 313b e. işt. Birlikte donmak ya da hep birden donmak [تونگلشماق tong-la-’sh-maq 81]. - Krş. **ET** *1 toḡ* (d-) ED 513a.

³⁰ Bu sözcük sözlükte bulunmamaktadır.

toqlamaq toqlimaq İL 314a e. geçs. Donmak; *aynı zamanda* soğukla birlikte sertleşmek, katılaşmak (tereyağın katılaşması gibi) [تونگلاماق tong-la-maq 81]. - Krş. **ET 1 toq (d-)** ED 513a.

toqluq toqluq İL 313b (kaba, kaba kişilik, kabalık) a. Aşırı donmuş alan (kuraklık nedeniyle suyun doğal bir biçimde evlere alınmadığı, çok şiddetli don yüzünden gevşek ve kolay ufalanabilir bir zeminin olduğu alan ülkenin geriye kalan kısmından bu özelliklerle ayrılır) [تونگلوق tong-luq 81]. - Krş. **ET 1 toq (d-)** ED 513a.

tuqluk tüñlük İL 350a a. Baca (bacanın çatının üstünden dışarı çıkan kısmı); *aynı zamanda* (Kırgız (Kırgız) çadırından) dumanın çıkışını ya da ışığın girişini sağlamak için kullanılan çatıdaki delik, boşluk; *aynı zamanda* gece bu boşluğu kapatmada kullanılan keçeden çarşaf (? *tütiin* “duman”dan türemiştir) [تونگلوک tungluk 81]. **ET tüñlük** ED 520b.

tunutmaq ? tonutmaq İL 318a e. ettir. (Bkz.) *tanutmaq*³¹ yerine [تونونتماق tunu-'t-maq 82]. **ET tanut-** ED 517b.

tunuşmaq tonuşmaq İL 318b, Bkz. [تانوشماق tânü-'sh-maq 66] e. işt. (Bkz.) *tânü-'sh-maq* /Shaw tanu-'sh-maq/ yerine [تونوشماق tunu-'sh-maq 82]. **ET tanuş-** ED 526b.

tunuka = tünike İL 351a a. Saç, ince demir [تونوكا tunuka 82]. **Far.** *tanga* Steingass 331a. (madeni para, altın ya da bakır madeni para), Bkz. **Moğ.** *teŋke* 2 Les. 802b. (para ya da genel olarak madeni para; küçük gümüş para), (Lessing'e göre Hintçeden Türkçeye geçmiş bir sözcüktür)

tünügön tünügün İL 350b, Bkz. [توناگون tün-a-gön 81] bel. Dün (Bkz. *tün-a-gön* /Shaw tünagön) [تونوگون tün-ü-gön 82]. *blş.* Bkz. **ET tün (d-)** ED 513a. (gece) + **ET 1 kün (g-)** ED 725a. (asıl olarak 'güneş'; dolayısıyla anlam genişlemesiyle 'gün')

tunumaq tonumaq İL 319a, Bkz. [تانىماق tâni-maq 66], [تانوماق tânü-maq 66] e. geçl. (Bkz.) *tânü-maq* /Shaw tanumaq/ yerine [تونوماق tunu-maq 82]. **ET tanu:-** ED 516a.

tuvaq İL ø, Krş. [توواق tuwâq 70], [توياق tuyaq 82] *tuyaq* İL 334b a. Toynak [تووق tuwaq 82]. **ET *tuña:ğ** ED 519a.

³¹ Bu sözcük sözlükte bulunmamaktadır.

- toy toy** İL 319b a. Ziyafet (ya bir erkek çocuğun sünneti ya da bir evlenme töreni nedeniyle verilen) [توي tõi 82]. **ET** *1 to:y* ED 566b. (fiziksel anlamda bir arada bulunan çadırlardan oluşan ‘kamp’; dolayısıyla böyle bir kampta yaşayan insanlar, ‘topluluk’; dolayısıyla ‘büyük topluluk’; son olarak ‘ziyafet’ özellikle ‘düğün ziyafeti’)
- tüya** İL ø, Krş. [توا tuwa 70], [توگا tuga 79] *töge* İL 337b, [تیوا tiwa 88] a. Deve, Hk. Kaz. [تویا tüya 82]. **ET** *teve: (deve:)* ED 436a. → *tevey (d-)* ED 447b.
- tüyaçi** İL ø, a. Develerin koruyucusu ya da bakıcısı [تویاچی tüya-chi 82]. - Krş. **ET** *teve: (deve:)* ED 436a. → *tevey (d-)* ED 447b.
- tuyaq tuyaq** İL 334b, Krş. [توواق tuwâq 70], [توواق tuwaq 82] a. Toynak, Kok. Kaz. [تویاق tuyaq 82]. **ET** *tuya:ğ* ED 568a. → **ET** **tuña:ğ* ED 519a.
- toydurmaq toydurmaq** İL 319b e. ettir. Doyurmak [تویدورماق tõi-dur-maq 82]. **ET** *toğur- (d-)* ED 454a.
- tüydurmaq tuydurmaq** İL 334b e. ettir. (herhangi bir kimseyi) Haberdar etmek, duyurmak, açığa vurmak, ifşa etmek, [تویدورماق tüi-dur-maq 82]. **ET** *tuytur- (d-)* ED 567b.
- tüydurmak** İL ø, e. ettir. Dövdürmek, ezdirmek [تویدورماک tüi-dur-mak 82]. - Krş. **ET** *tö:g- (d-)* ED 477a.
- toyluq toyluq** İL 320a a. Düğün ziyafeti için yapılan hazırlıklar; gelinin Fr. *corbille de marriage* “evlilik sepeti”i [تویلوق toï-luq 82]. - Krş. **ET** *1 to:y* ED 566b. (fiziksel anlamda bir arada bulunan çadırlardan oluşan ‘kamp’; dolayısıyla böyle bir kampta yaşayan insanlar, ‘topluluk’; dolayısıyla ‘büyük topluluk’; son olarak ‘ziyafet’ özellikle ‘düğün ziyafeti’)
- toymaq toymaq** İL 320b e. geçs. Doymak, açlığını bastırmak, doyurulmak [تویماق toï-maq 82]. **ET** *to:ğ- (?d-)* ED 451a.
- tüymaq tuymaq** İL 335a e. geçl. Farkına varmak, (bir sırdan) haberdar olmak [تویماق tüi-maq 82]. **ET** *tuy- (d-)* ED 567b.
- tüymak** İL ø, e. geçl. Dövmek, ezmek, döverek toz haline getirmek [تویماک tüi-mak 82]. -

tipa İL ø, Krş. [توپه tupah 71] *töpe I* İL 335a, [دوبه duba 112], [تيفا tifa 85] a. Küçük yükselti, tepecik (*tupah* /Shaw tupa/ sözcüğünün daralmış anlamı) [تيا tipa 82]. ET *töpü: (töpö:)* ED 436a.

tipturmak = *teptürmek* İL 273b e. ettir. Tekmeletmek, tekme attırmak, çifte attırmak [تپتورماک tip-tur-mak 82]. - Krş. ET *tepit-* ED 437a.

tipmak = *tepmek* İL 274a, Krş. [تيفماک tif-mak 85] e. geçl. Tekmelemek, tekme atmak, çifte atmak [تپماک tip-mak 82]. ET *tep- (?d-)* ED 435b.

tipinmak İL ø, e. dön. Ayaklarını hızla yere vurmak, tepinmek; *aynı zamanda* atın böğürlerini ökçe ile tekmelemek, Fr. *piquer des deux* “iki tarafına mahmuzla dürtmek” [تپينماک tip-in-mak 82]. ET *tepin- (d-)* ED 442a.

tipüşmak *têpişmek* İL 352a e. işt. Birbirini tekmelemek, tepişmek [تپوشماک tip-üşmak 82]. ET *tepiş- (d-)* ED 446b.

tibat İL ø, a. Tibet ülkesi (İngilizler’in “Thibet” diye adlandırdığı yer); *aynı zamanda* bu ülkede yaşayan kimse (Tibet adı Baltistan’ın yukarı kısımlarından başlayarak yukarı İndus üzerindeki bölgelerle sınırlı olup Doğu Tibet ya da Lhasa bölgelerine kadar uzanmaz) [تبات Tibat 82].

tiban İL ø, Krş. [تبانہ tibanah 83] a. Çuvaldız [تبان tiban 83]. Moğ. *teben-e* Les. 790a.

tibratmak İL ø, Bkz. [تبراتماک tibratmak 67] e. ettir. Bkz. *tibra-’t-mak* /Shaw tabratak/ [تبراتماک tibra-’t-mak 83].

ET *tepret- (d-)* ED 444a.

tibraşmak İL ø, Bkz. [تبراشماک tibra-’sh-mak 67] e. işt. Bkz. *tibra-’sh-mak* /Shaw tabrashak/ [تبراشماک tibra-’sh-mak 83]. ET *tepreş- (d-)* ED 445a.

tibramak İL ø, Bkz. [تبراماک tibra-mak 67] e. geçs. Bkz. *tibra-mak* /Shaw tabramak/ [تبراماک tibra-mak 83]. ET *tepre:- (d-)* ED 443b.

tibranmak İL ø, Bkz. [تبرانماک tibra-’n-mak 67] e. dön. Bkz. *tibra-’n-mak* /Shaw tabranak/ [تبرانماک tibra-’n-mak 83]. ET *tepren- (d-)* ED 444b.

tibilğu = *têvilğa* İL 361b a. Ağacından süvari kamçısının kabzası yapılan bir tür dağ çalısı [تيلغو tibilghu 83]. ET *tavilku:* ED 440b. (çayirmelikesi, erkek sakalı, *bot*. Spiraea)

tibana İL ø, Bkz. [تیبان tiban 83] a. Çuvaldız. Bkz. *tiban* [تیبناه tibanah 83]. **Moğ.** *tebene* Les. 790a.

tir = *ter* I İL 276b a. Ter [تیر tir 83]. **ET** *te:r* (?d-) ED 528b.

tira *tère* İL 354b, Krş. [تیری tiri 84] a. Deri (insanların ya da hayvanların) [تیرا tira 83]. **ET** *teri: (d-)* ED 531a.

tiratmak *tiretmek* İL 364a e. ettir. Destekletmek, dayatmak, yaslatmak [تیراتماک tira-t-mak 83]. - Krş. **ET** *tire:- (d-)* ED 533a.

tıraşmak *tireşmek* İL 364a e. işt. Birlikte desteklemek, dayamak, yaslamak [تیراشماک tira-’sh-mak 83]. - Krş. **ET** *tire:- (d-)* ED 533a.

tirak *tirek* İL 364a eyl. a. Destek, dayanak (*aynı zamanda tarak* biçiminde yazılır) [تیراک tira-’k 83]. **ET** *tire:k- (d-)* ED 543b.

tirak *tèrek* İL 354b a. Ekili alanda yetişen bir kavak türü [تیراک tîrak 83]. **ET** *tère:k* (?d-) ED543a.

tiramak *tirimek* İL 367b a. Desteklemek, dayamak, yaslamak (yapay araçlarla) [تیراماک tira-mak 83]. **ET** *tire:- (d-)* ED 533a.

tir basmaq İL ø, Bkz. *ter* I İL 276b → *ter basmaq* blş. e. geç. Terlemek; *aynı zamanda* utanmak (İng. “perspiration oppresses (him)” *harf.* (onu) ter basıyor) (*tir* yalın durumdadır ve İngilizce özne belirtme durum ekini alıyor) [تیرباسماق tir basmaq 83]. *blş.* **ET** *te:r* (?d-) ED 528b. + **ET** *bas-* ED 370b.

tirtiq = *tartuq* İL 254a (bir kimseye sunulan hediye) s. Yanık ya da yara nedeniyle derisi çekilmiş olan (doğru biçimi *tartiq*). *Aynı zamanda* a. yara izi [تیرتیق tirtiq 83]. **ET** *tartuğ* (?d-) ED 535b.

tirdurmak İL ø, Bkz. *tergüzmek* İL 279a e. ettir. Bir araya getirtmek, toplatmak [تیردورماک tir-dur-mak 83]. - Krş. **ET** *té:r-* (d-) ED 529a.

tirsak İL ø, a. Dirsek [تیرساک tirsak 83]. **ET** *tirsge:k* (?d-) ED 553b.

tirgüzmak İL ø, Bkz. *tirildürmek* İL 367a e. ettir. Yaşatmak, hayat vermek, diriltmek; (*tirik-guzmak* yerine) [تیرگوزماک tirg-üz-mak 83]. - Krş. **ET** *tirgür-* (d-) ED 545b.

tirlatmak = *terletmek* İL 279b e. ettir. Terletmek, ter döktürmek [تيرلاتماق tir-la-t-mak 83]. **ET** *terlet-* (?d-) ED 548b.

tirlaşmak *terleşmek* İL 279b e. işt. Birlikte terlemek, ter dökmek, birlikte sıkı bir biçimde çalışmak [تيرلاشماق tir-la-'sh-mak 83]. - Krş. **ET** *terle:-* (?d-) ED 548a.

tirlamak *terlimek* İL 279b e. geçs. Terlemek, ter dökmek [تيرلاماق tir-la-mak 83]. **ET** *terle:-* (?d-) ED 548a.

tirmaq İL ø, Krş. [تيرناق tirma-'q 84] *tirnaq* İL 365b eyl. a. Tırnak, parmak tırnağı, pençe (pençenin ucu ya da pençedeki tırnaklar) (*tirma-maq*'tan) [تيرماق tirma'q 83]. **ET** *tarma:k* ED 549b. (temel anlamı 'birkaç yönde dallanan, yayılan şey'dir. Fakat *tırnak*'a benzerliğinden dolayı olsa gerek bazen 'pençe, hayvan pençesindeki kıvrık tırnak' anlamına gelir)

tirmak *termek* İL 279b e. geçl. Bir araya getirmek, toplamak (bir çok küçük nesneyi birer birer toplamak) [تيرماق tir-mak 84]. **ET** *tê:r-* (d-) ED 529a.

tirmalamaq = *tirmilimaq* İL 365a (tırnağını batırıp kaşımak) e. geçl. (el ile) Tohum ektikten sonra toprakla tohumu örtmek [تيرمالاماق tirma-la-maq 84]. - Krş. **ET** *tarm* ED 548b. (*harf.* bir kerede dağıtma, yayma, saçma; ad olarak hapakstır ama bir ırmağın adı olarak yaygın biçimde bilinir)

tirmamaq = *tirnimaq* İL 366a e. geçl. Tırmalamak, tırnaklarla ya da pençelerle yırtmak [تيرماماق (تيرماماق) tirma-maq 84]. **ET** *tarma:-* ED 550a. (*harf.* 'değişik yönlerde dallanmak, yayılmak, pençe biçimini almak' vb., kullanımda ise 'tırmalamak' (yani pençe kullanmak) anlamındadır)

tirnatmaq *tirnatmaq* İL 365b e. ettir. Tırmalatmak [تيرناتماق tirma-'t-maq 84]. **ET** *tarmat-* ED 550a. ya da Krş. ? *turnak* (<*turna-* + *-k*) TDES 407a.

tirnaşmaq *tirnaşmaq* İL 365b e. işt. Birbirini tırmalamak [تيرناشماق tirma-'sh-maq 84]. **ET** *tarmaş-* ED 550a. ya da Krş. ? TDES *turnak* (<*turna-* + *-k*) 407a.

tirnaq *tirnaq* İL 365b, Bkz. [تيرماق tirma'q 83] eyl. a. Tırnak, parmak tırnağı, pençe. Bkz. *tirma'q* /Shaw *tirmaq*/ [تيرناق tirma-'q 84]. **ET** *tırnak* (?d-) ED 551b.

tirnamaq = *tirnimaq* İL 366a e. geçl. Tırmalamak, tırnaklarla ya da pençelerle yırtmak, yarmak [تيرناماق tirma-maq 84]. **ET** *tarma:-* ED 550a. ya da Krş. ? TDES *turnak* (<*turna-* + *-k*) 407a.

tiri İL ø, Bkz. [تيرا tira 83] *tère* İL 354b a. Herhangi bir hayvanın derisi. Bkz. *tira* [تيري tiri 84]. ET *teri*: (d-) ED 531a.

tirikturmak *tèriktürmek* İL 356a e. ettir. Öfkelenmek, kızdırmak [تيريكثورماک تيريك-tur-mak 84]. - Krş. ET *te:r* (?d-) ED 528b. / (Bkz. *ter* Jarring 303 → *ter bolmaq* “öfkelenmek, kızmak”)

tirikişmak *tèrikişmek* İL 356a e. işt. Birbirine öfkelenmek [تيريكشماک تيريك-ish-mak 84]. - Krş. ET *te:r* (?d-) ED 528b. / (Bkz. *ter* Jarring 303 → *ter bolmaq* “öfkelenmek, kızmak”)

tirikmak *tèrikmek* İL 356a e. geçs. Öfkelenmek, kızmak (*ğa* “yaklaşma-verme” durum eki ile kullanılır) [تيريكماک تيريك-mak 84]. - Krş. ET *te:r* (?d-) ED 528b. / (Bkz. *ter* Jarring 303 → *ter bolmaq* “öfkelenmek, kızmak”)

tiriglik İL ø, eyl. s. Bir araya getirilmiş, toplanmış, biriktirilmiş (*tir-mak*'tan) [ليک تير-ig-lik 84]. - Krş. ET *tè:rig* (d-) ED 543a.

tirilgu *tèrilgu* İL 356a, Krş. [تاريلگو tari-'l-gu 63] eyl. s. Ekilebilir, yetiştirilebilir, ekim (*tarimaq*'tan, *tari-'l-gu* /Shaw *tarilghu*/ yerine) [تيريلغو تيري-'l-ghu 84]. - Krş. ET 2 *taril*- ED 547a.

tirilmaq *tèrilmaq* İL 356b e. edl. Ekilmek, işlenmek, tohum ekilmek [تيريلماق تيري-l-maq 84]. ET 2 *taril*- ED 547a.

tirim *tèrim* İL 356b a. ve s. Ekili arazi; ekili, işlenmiş [تيريم tirim 84]. - Krş. ET *tarim* ED 548b. (*harf.* bir kerede dağıtma, yayma, saçma; ad olarak hapakstır ama bir ırmağın adı olarak yaygın biçimde bilinir)

tirimaq *tèrimaq* İL 356b, Krş. [تاريماق tari-màq 63] e. geçl. Tarlayı sürüp ekmek, yetiştirmek, tohum ekmek (*tari-màq* /Shaw *tarimaq*/ yerine) [تيريماق تيري-maq 84]. ET *tarı*:- ED 532b.

tez *tèz* İL 356b s. ve bel. Tez, hızlı, çabuk; *aynı zamanda* çabucak, Far. [تيز tez 84]. **Far.** *tez* Steingass 341b.

tez İL ø, a. Çadır vb. nin çubuklarını doğrultmak ya da eğmek için kullanılan bir alet (bu alet doğrultulması ya da eğilmesi gereken nesneyi üst tarafındaki delikle içine alan yatay uzatılmış sağlam bir tahta parçasından meydana gelmektedir), Kaz. [تيز tez 84].

- tiza** İL ø, Krş. [تز tüz 68] *tiz* İL 367b, [تزا taza 68] a. Diz (*tüz* /Shaw *tiz*/ ile aynı anlamda) [تيزا tîza 84]. Krş. **ET** *1 ti:z (d-)* ED 570b.
- tizak** *tèzek* İL 356b (hayvan tersi) a. At tersi [تيزاك tizak 84]. **ET** *tezek* ED 574a. ('pislik'; daha özelde ise 'hayvan tersi')
- tezraq** İL ø, s. ve bel. Daha çabuk olan; daha çabuk [تيزراق tez-râq 84]. *iki dilli Far. tez* Steingass 341b. + YUy. +raq
- tizgin** *tizgin* İL 368a a. Dizgin, eyerin atın başına isabet eden kısmı, gem [تيزگين tizgin 84]. **ET** *tizgin (d-)* ED 574b. (*harf.* 'sıra halinde dizilmiş', kullanımda ise 'dizgin' anlamındadır)
- tizlanmak** İL ø, e. dön. Dizlerinin üstüne dayanmak, diz çökmek [تيزلانماک tiz-la-'n-mak 84]. - Krş. **ET** *tizle:- (d-)* ED 576a.
- tizmak** *tizmaq II* İL 368b e. geçl. Dizmek, sıralamak [تيزماک tiz-mak 84]. **ET** *tiz- (d-)* ED 572a.
- tiş** = *çiş* İL 452a, Krş. [تیش tüş (telf. *tish*) 68] a. Diş [تیش tish 84]. **ET** *1 ti:ş (d-)* ED 557b.
- tişatmak** İL ø, e. ettir. Testerenin dişlerini eğeletmek [تیشاتماک tish-a't-mak 85]. **ET** *tişet- (d-)* ED 562a.
- tişamak** = *çişimek* İL 453a (yaşını doldurmak) e. geçl. Testerenin dişlerini eğelemek [تیشاماک tish-a-mak 85]. **ET** *tişe:- (d-)* ED 561a.
- tişturmak** İL ø, e. ettir. Delikler açtırmak, deldirmek [تیشتورماک tish-tur-mak 85]. - Krş. **ET** *1 teş- (d-)* ED 559b. (delmek, delik açmak vb.)
- tişqari** İL ø, Krş. [تاشقاري tâsh-q'-ari 63] *taşqiri* İL 259a bel. Dışarıya (*tâsh-q'-ari* /Shaw *tâshqari*/ yerine) [تیشقاري tish-q'ari 85]. **ET** *taşgaru: (d-)* ED 563a.
- tişlatmak** = *çişletmek* İL 452b e. ettir. Dişletmek, ısırtmak [تیشلاتماک tish-la-'t-mak 85]. **ET** *tışlat- (d-)* ED 565a.
- tişlaşmak** = *çişleşmek* İL 452b e. işt. Birbirini dişlemek, ısırarak [تیشلاشماک tish-la-'sh-mak 85]. - Krş. **ET** *tişle:- (d-)* ED 564b.
- tişlamak** = *çişlimek* İL 453a e. geçl. Dişlemek, ısırarak (*tish* "diş" sözcüğünden) [تیشلاماک tish-la-mak 85]. **ET** *tişle:- (d-)* ED 564b.

tişmak = *teşmek* İL 283b e. geçl. Delmek, delik açmak [تیشماک tîsh-mak 85]. **ET** *I teş-* (d-) ED 559b.

tişük = *töşük I* İL 337a, Krş. [تیشیک tîsh-ik 85] eyl. a. Delik [تیشوک tîsh-ük 85]. **ET** *teşük* (d-) ED 563a.

tişülmak = *têşilmek* İL 357b e. edl. Delinmek, delik açılmak [تیشولماک tîsh-ül-mak 85]. **ET** *teşil-* (d-) ED 564a.

tişa İL ø, a. Keser, kenarı sapa dik açı ile iç yüzeyi ise dar açıyla yerleştirilen kesme aleti [تیشہ tîshah 85]. **Far.** *teşa* Steingass 342b. (ufak balta, balta, keser)

tişi = *çişi* İL 453a s. Dişi [تیشی tîshi 85]. **ET** *tişi: (? dışı:)* ED 560b.

= *töşük I* İL 337a, Krş. [تیشوک tîsh-ük 85] eyl. a. Delik (*tişmek*'ten) [تیشیک tîsh-ik 85]. **ET** *teşük* (d-) ED 563a.

tifa İL ø, Krş. [توپہ tupah 71] *töpe I* İL 335a, [تیپا tipa 82], [دوبہ duba 112]

a. *tipa* yerine [تيفا tifa 85]. **ET** *töpü: (töpö:)* ED 436a.

tifmak İL ø, Krş. [تیپماک tip-mak 82] *tepmek* İL 274a e. geçl. *tip-mak* /Shaw *tipmak/* yerine [تیفماک tif-mak 85]. **ET** *tep-* (?d-) ED 435b.

tiqturmaq *tiqturmaq* İL 369b e. ettir. İçine tıktırmak [تیقتورماق tiq-tur-maq 85]. **ET** *tuktur-* ED 468a.

tiqişmaq *tiqişmaq* İL 370a e. işt. İçine tıkışmak [تیقیشماق tiq-ish-maq 85]. **ET** *tıkış-* ED 474a.

tiqmaq *tiqmaq* İL 370a e. geçl. Herhangi bir şeyi bir kaba basmak, içine tıkmak [تیقماق tiq-maq 85]. **ET** *tık-* ED 465a. (itmek, dürtmek, sıkmak, ezmek, tıkmak)

tik *tik I* İL 370b s. ve a. Dikey, düşey, dik, sarp, güç, zor; *aynı zamanda* dik, sarp yer [تیک tik 85]. **ET** *tik* (d-) ED 475b.

tikan *tiken* İL 370b, Krş. [تکان tükan (tikan) 68] a. Diken [تیکان tikan 85]. **ET** *tiken* (d-) ED 483b.

tiklatmak *tikletmek* İL 371a e. ettir. Dikey duruma getirtmek [تیکلاتماک tik-la-'t-mak 85]. - Krş. **ET** *tik* (d-) ED 475b.

tiklaşmak *tikleşmek* İL 371a e. işt. Birlikte dikey duruma getirmek [تیکلاشماک tik-la-'sh-mak 85]. **ET** *tikliş-* (d-) ED 481b.

- tiklamak** = *tiklimek* İL 371b, Krş. [تیکلاماک tük-la-mak 68] e. geçl. Dikey duruma getirmek [تیکلاماک tik-la-mak 85]. - Krş. **ET** *tik* (d-) ED 475b.
- tikmak** *tikmek* İL 371b, Bkz. [تیکماک tük-mak (tik-mak) 68] e. geçl. Dikmek, dikiş dikmek (Bkz. *tük-mak* /Shaw takmak/) [تیکماک tik-mak 85]. **ET** *tik*- (d-) ED 476b.
- tikis** İL ø, s. Düz, düzgün, pürüzsüz [تیکیس tikis 85]. - Krş. **Moğ.** *tegsi* Les. 794a. (düz, doğru; eşit(lik); sessiz(lik); değişmez(lik)) *ya da* Krş. **ET** *teg*- (d-) ED 476a. (erişmek, ulaşmak) + +(i)z
- tikislatmak** İL ø, e. ettir. Düz duruma getirtmek, düzletmek [تیکیسلاتماک tikis-la-'t-mak 85]. *iki dilli* **Moğ.** *tegsi* Les. 794a. (düz, doğru; eşit(lik); sessiz(lik); değişmez(lik)) + **YUy.** +*latmak*
- tikislaşmak** İL ø, e. işt. Birlikte düz duruma getirmek, birlikte düzlemek [تیکیسلاشماک tikis-la-'sh-mak 85]. *iki dilli* **Moğ.** *tegsi* Les. 794a. (düz, doğru; eşit(lik); sessiz(lik); değişmez(lik)) + **YUy.** +*laşmak*
- tikislamak** İL ø, e. geçl. Düz duruma getirmek, düzlemek [تیکیسلاماک tikis-la-mak 85]. *iki dilli* **Moğ.** *tegsi* Les. 794a. (düz, doğru; eşit(lik); sessiz(lik); değişmez(lik)) + **YUy.** +*lamak*
- tikislanmak** İL ø, e. edl. *ya da* dön. Düz duruma getirilmek, düzlenmek, düzleşmek [تیکیسلانماک tikis-la-'n-mak 85]. *iki dilli* **Moğ.** *tegsi* Les. 794a. (düz, doğru; eşit(lik); sessiz(lik); değişmez(lik)) + **YUy.** +*lanmak*
- tika tika** İL ø, bel. Parça parça (*tikah tikah qeldi* “(onu) parça parça etti”) [تیکه تیکه tikah tikah 86]. **ET** *tikü:* (*dikgö:*) ED 478b.
- tigışturmak** *tëgiştürmek* İL 359a e. işt. ve ettir. Değiştirtmek [تیکیشتورماک tîg-ish-tur-mak 86]. - Krş. **ET** *tegsür-* (d-) ED 488a. (değiştirmek)
- tigışmak** *tëgişmek* İL 359a e. işt. Herhangi bir şeyi diğer bir şeye karşı değişmek, değiştirmek (*tîg-mak* /Shaw tigmak/tan) [تیکیشماک tîg-ish-mak 86]. **ET** *tegiş-* (d-) ED 487b.
- tigmak** *tegmek* İL 287a e. geçs. Değmek, dokunmak, varmak, ulaşmak, erişmek, yetişmek (*ğa* “yaklaşma-verme” durum eki ile kullanılır) [تیکگماک tîg-mak 86]. **ET** *teg-* (d-) ED 476a.

tigürmak İL ø, Krş. [تیگوزماک tîg-üz-mak 86] *teğküzmek* İL 287a e. ettir.

Değdirmek, dokundurmak, (bir hedefe) vardırmak, ulaştırmak, hedefe isabet ettirmek [تیگورماک tîg-ür-mak 86]. ET *teğür-* (d-) ED 485b.

tigürman = *tügmen* İL 347b a. Değirmen (*tîg-ür-mak* /Shaw *tigür-mak*/ “değdirmek, dokundurmak” sözcüğünden olup olmadığı şüphelidir) [تیگورمان tîgürman 86]. ET *teğirme:n* (d-) ED 486b.

tigüzmak = *teğküzmek* İL 287a, Krş. [تیگوزماک tîg-ür-mak 86] e. ettir. *tîg-ür-mak* /Shaw *tigürmak*/ ile aynı anlamda [تیگوزماک tîg-üz-mak 86]. ET *teğür-* (d-) ED 485b.

tigin = *tekin II* İL 358b (emeksiz, eziyetsiz) a. Fiyatın, ederin olmayışı; *tigin-ga* Fr. *gratis* “bedava, parasız”, Kaz. [تیگین tigin 86].

til *til* İL 372a, Krş. [تیل tül (til) 69] a. Dil; *aynı zamanda* lisan [تیل til 86]. ET *til* (d-) ED 489b.

tilatmak *tiletmek* İL 373a e. ettir. Diletmek, istemek [تيلاتماک tîla-'t-mak 86]. ET *tile-* (d-) ED 494b.

tilaşmak *tileşmek* İL 373a e. işt. Birbirini dilemek, birbirini istemek, birlikte dilemek [تيلاشماک tîla-'sh-mak 86]. ET *tileş-* (d-) ED 502a.

tilak *tilek* İL 373a eyl. a. İçten, samimi dilek [تيلاک tîla'k 86]. ET *tile:k* (d-) ED 498a.

tilamak = *tilimek* İL 375a e. geçl. Dilemek, arzu etmek, sormak, istemek [تيلاماک tîla-mak 86]. ET *tile:-* (d-) ED 492a. (asıl olarak ‘(bir şeyi) aramak, araştırmak; dolayısıyla ‘(bir şeyi) dilemek, istemek; (bir kimseden) (bir şeyi) sormak, istemek’)

tilançi = *tilemçi* İL 373a a. Dilenci [تيلانچي tîla-'n-chi 86]. - Krş. ET *tile:-* (d-) ED 492a.

tilpak *telpek* İL 290a, Krş. [تيلفاک tilfak 69], [تيلپاک tilpak 69], [تيلفاک til-fak 86] a. Kürkten başlık [تيلپاک tilpak 86]. Ar. *talfiq* Steingass 321b. (birlikte dikme; sözünü süsleme; yazıya kelime ya da ibare ilave ederek asıl metni değiştirme)

tilba = *telve* İL 290b s. Ahmak, budala, aptal, deli [تيلبه tilba 86]. ET *télve:* (d-) ED 493a.

tilbalik = *telvilik* İL 290b a. Ahmaklık, budalalık, aptallık, delilik [تيلبه ليک tilba-lik 86]. - Krş. ET *télve:* (d-) ED 493a.

tilçi *tilçi* İL 373b a. Casus, ajan, haber toplayan kimse [تيلچي til-chi 86]. - Krş. ET *til* (d-) ED 489b.

tildurmak *tildurmaq* İL 373b e. ettir. Yardırmak, dildirmek, herhangi bir şeyi uzunlamasına kestirmek [تيلدورماك til-dur-mak 86]. ET *tiltür-* (d-) ED 494b.

tilfak İL ø, Krş. [تيلپاك tilpak 86] *telpek* İL 290a, [تيلفك tilfak 69], [تيلپاك tilpak 69] a. *tilpak* yerine [تيلفك til-fak 86]. Ar. *talfiq* Steingass 321b. (birlikte dikme; sözünü süsleme; yazıya kelime ya da ibare ilave ederek asıl metni değiştirme)

tillatmak *tillatmaq* İL 374b e. ettir. Sövüp saydırmak, azarlatmak [تيللاتماك til-la-'t-mak 86]. - Krş. ET *til* (d-) ED 489b.

tillaşmak *tillaşmaq* İL 374b e. işt. Birbirini azarlamak, paylamak [تيللاشماك til-la-'sh-mak 86]. - Krş. ET *til* (d-) ED 489b.

tillamak = *tillimaq* İL 374b e. geçl. Sövüp saymak, azarlamak, paylamak 'bir kimseyle öfkeli bir biçimde konuşmak' (*til* "dil" sözcüğünden) [تيللاماك til-la-mak 87]. - Krş. ET *til* (d-) ED 489b.

tilmak *tilmaq* İL 374b e. geçl. Yarmak, dilmek, herhangi bir şeyi uzunlamasına, dar parçalar halinde kesmek (*til*'den; dil(ler) gibi uzun ve dar parçalar haline getirmek anlamına gelip gelmediği şüphelidir) [تيلماك til-mak 87]. ET *til-* (d-) ED 490b.

tilmürtmak = *telmürtmek* İL 290b e. ettir. Birinin etrafında dört döndürmek [تيلمورتماك tilmür-'t-mak 87]. - Krş. ET *telmir-* (?d-) ED 500b. (belki de *telim*'den gelmektedir. Eğer öyleyse 'bir şeyi çok kez yapmak' anlamında olmalıdır; kullanımda '(bir kimseye) şefkatle ya da ümitle bakmak' anlamındadır)

tilmürmak = *telmürmek* İL 290b e. geçs. Alçakgönüllü bir bekleyiş içinde olmak, birinin etrafında dört dönmek [تيلمورماك tilmür-mak 87]. ET *telmir-* (?d-) ED 500b.

tilmürüşmak = *telmürüşmek* İL 290b e. işt. Birlikte birinin etrafında dört dönmek [تيلموروشماك tilmür-ush-mak 87]. - Krş. ET *telmir-* (?d-) ED 500b. (belki de *telim*'den gelmektedir. Eğer öyleyse 'bir şeyi çok kez yapmak' anlamında olmalıdır; kullanımda '(bir kimseye) şefkatle ya da ümitle bakmak' anlamındadır)

tilik = *tiliq* İL 374b eyl. a. Düz ve uzun yarık ya da uzunlamasına dilim (*til-mak* "düz ve uzun yarık açmak, ince ve uzun yarmak, uzunluğuna kesmek" sözcüğünden) [تيليك til-ik 87]. - Krş. ET *til-* (d-) ED 490b.

tilim *tilim* İL 374b a. Uzun ve dar parça ya da dil, dil şeklinde şey (düz ve uzun yarık arasında kalan) [تيليم til-im 87]. ET *tilim* (d-) ED 500a. ((tek) dilim vb.)

- timao** = *tumu* İL 333b a. Soğuk algınlığı, nezle [تیمارو timao 87]. **Moğ.** *tomugu(n)* Les. 823b. *ya da* Krş. **ET** *I tum (?d-)* ED 503a. (hapaks, Hakani dili XI. *tum* ‘soğuk’)
- timratku** = *temretke* İL 291b a. Derideki kaşınan kırmızı benek [تیمراتکو timratku 87].
ET *temregü (d-)* ED 509b.
- timur** = *tömür* İL 338b a. Demir [تیمور timur 87]. ET *temir (d-)* ED 508b.
- timurçi** = *tömürçi* İL 339b a. Demirci [تیمورچی timur-chi 87]. ET *temirçi: (d-)* ED 509b.
- tiyin** *tiyin II* İL 378b a. Sincap, Kaz. [تیین tiyin 87]. ET *teyiŋ (?tëyiŋ)* ED 569a.
- tintak** = *tentek* İL 293a s. Deli (*tintramak*’tan *tintrak* yerine olup olmadığı şüphelidir) [تینتاک tintak 87].
- tintratmak** İL Ø, e. ettir. Sendelemek, yalpalatmak ya da sallandırmak, titretmek [تینترتاماک tintra-’t-mak 87]. - Krş. **Moğ.** *tentiür* Les. 804a. (şaşakalmış, donakalmış, sersemlemiş)
- tintraşmak** İL Ø, e. işt. Birlikte sendelemek, yalpalamak ya da birlikte sallanmak, titretmek [تینتراشماک tintra-’sh-mak 87]. - Krş. **Moğ.** *tentiür* Les. 804a. (şaşakalmış, donakalmış, sersemlemiş)
- tintramak** İL Ø, e. geçs. Sendelemek, yalpalamak; *aynı zamanda* sallanmak, titretmek [تینتراماک tintra-mak 87]. - Krş. **Moğ.** *tentiür* Les. 804a. (şaşakalmış, donakalmış, sersemlemiş)
- tinç** *tinç* İL 376a s. Rahat, mutlu, iyi (*tin-maq* /Shaw tin-mak/’tan gelip gelmediği şüphelidir) [تینچ tînch 87]. ET *tinç (d-)* ED 516a. (rahat, dinlenme, istirahat; rahatta olan, dinlenen)
- tinçlik** = *tinçliq* İL 376b a. Rahatlık, mutluluk [تینچ لیک tînch-lik 87]. - Krş. **ET** *tinç (d-)* ED 516a.
- tindurmaq** *tindurmaq I* İL 377a e. ettir. Rahatlatmak, sessizleştirmek, sakinleştirmek vb. [تیندورماق tin-dur-maq 87]. ET *tundur- (d-)* ED 518a.
- tinişmaq** *tinişmaq* İL 377b e. işt. Birlikte rahatlamak, sessizleşmek, sakinleşmek vb. [تینیشماق tin-ish-maq 87]. - Krş. **ET** *I tin- (?d-)* ED 514a.
- tiŋ** = *teŋ* İL 287a s. Aynı yükseklikte, boyda olan [تینگ tîng 87]. **ET** *I teŋ (d-)* ED 511a. (esas olarak (başka bir şeye) ‘eşit’, dolayısıyla (başka bir şeye) ‘eşit olan şey’)

tiñlatmaq İL ø, Bkz. *tiñşatmaq* İL 372a e. ettir. Dinletmek [تینگلاتماق ting-la-'t-maq 87]. ET *tıñlat-* (d-) ED 522a.

tiñlatmak *teñletmek* İL 288b e. ettir. Yükseklik, boy bakımından eşitlemek [تینگلاتماک tıng-la-'t-mak 87]. - Krş. ET *teñle:-* (d-) ED 521b. (eşitlemek, tartmak, karşılaştırmak)

tiñlaşmaq İL ø, Bkz. *tiñşaşmaq* İL 372a e. işt. Birbirini dinlemek ya da birlikte dinlemek [تینگلاشماق ting-la-'sh-mâq 87]. ET *tıñlaş-* (d-) ED 522b.

tiñlaşmak = *teñleşmek* İL 289a e. işt. Birlikte eşitlemek [تینگلا (س ← ش)ماک tıng-la-'sh-mak 87]. ET *teñleş-* (d-) ED 522b.

tiñlamaq İL ø, Bkz. *tiñşimaq* İL 372a e. geçl. Dinlemek [تینگلاماқ ting-la-maq 87]. ET *tıñla:-* (d-) ED 522a.

tiñlamak *teñlimek* İL 289a e. geçl. Eşitlemek (yükseklik, boy bakımından), *aynu zamanda* yüksekliklerini, boylarını karşılaştırmak [تینگلاماқ tıng-la-mak 88]. ET *teñle:-* (d-) ED 521b. (eşitlemek, tartmak, karşılaştırmak)

tiñiz = *dëñiz* İL 537a a. Büyük göl, deniz [تینگیز tingiz 88]. ET *teñiz* (d-) ED 527a.

tinmaq *tinmaq I* İL 377a e. geçs. **1.** Rahatlamak, sessiz, sakin olmak (örn.: çocuğun sessiz, sakin olması); çökmek (çamurlu sudaki çamurun çökmesi gibi); doldurulmak ve düz yüzey haline getirilmek (eski bir kuyuda olduğu gibi); **2.** İç çekmek, ah etmek [تینماқ tin-maq 88]. ET *I tin-* (?d-) ED 514a.

tiniş *tiniş* İL 377b (durma, dinlenme, rahatlama) a. İç çekme, ah etme [تینیش tin-ish 88]. - Krş. ET *I tin-* (?d-) ED 514a.

tiniq *tiniq II* İL 377b s. Açık, berrak, temiz, çamurlu olmayan; *harf.* çökelmiş [تینیق tin-iq 88]. ET *tınığ* ED 519a. (nefes alma, nefes, soluk)

tiwa İL ø, Krş. [توا tuwa 70], [توگا tuga 79] *töge* İL 337b, [تویا tüya 82] a. Deve [تیوا tiwa 88]. ET *teve:* (deve:) ED 436a. → *tevey* (d-) ED 447b.

ج C

caban İL ø, Krş. [جاوان jawan 89] *caven* İL 389a a. Rafların oluşturduğu dizi (mağaza vb. de) [جابان jaban 88]. Bkz. *ca:ven* (< Çin.) Jarring 92.

cabdumaq *cabdumaq* İL 379a e. geçl. Hazırlamak, hazır duruma getirmek (uzun bir yolculuk için) [جابدوماق jabdu-maq 88]. **Moğ.** *cabdu-* Les. 1018b. (zamanı olmak, zaman bulmak ya da boş vakti olmak; zamanında olmak; bir şeyi yapmak üzere olmak; hazırlamak;...)

cabduq *cabduq* İL 379a eyl. a. Bir ata giydirilen tüm teçhizat, eyer takımı (ya binicilikte, ya ağır yük çekmede ya da taşımada ata giydirilen); *aynı zamanda* yolculuk için malzeme hazırlıkları [جابدوق jabduq 88]. **Moğ** *cabduq-a* Les. 1019a. (boş vakit)

car = *yar II* İL 1371a a. Irmağın yüksek kıyısı (doğru biçimiyle *yâr*) [جار jâr 88]. ET 2 *ya:r* ED 953b. (uçurum, çatlak, yarık)

car *car II* İL 380a a. Malları, eşyaları vb. yi pazarda duyurmak (bunun için bağırarak), ilan [جار jâr 88]. **Moğ.** *I car* Les. 1037a. (yazılı emir ya da bilgi; duyuru, ilan)

cara = *yara* İL 1371a

a. Yara (Far. *carahat* yerine) [جارا jara 88]. Shaw'a göre **Ar.** *cirāh* Steingass 359 a. (Arapça *cirāhat* sözcüğünün çoğulu, yaralar) / *ya da* Krş. **ET** *yar-* (*ya:r-*) ED 954b.

carañlatmaq *carañlatmaq* İL 380b e. ettir. Çınlatmak, çingırdatmak, (zil vb. yi) çaldırmak [جانگلاتماق jarang-la-'t-maq 88]. - Krş. **ET** *çırıñ* ED 430b. (hapaks, krş. *I çır*, *I çırıñ*. Hakani XI *çırıñ* 'pirinç leğenden çıkan yansıma ses)

carañlaşmaq *carañlaşmaq* İL 380b e. işt. Birlikte çınlamak, çingırdamak [جانگلاشماق jarang-la-'sh-maq 88]. - Krş. **ET** *çırıñ* ED 430b. (hapaks, krş. *I çır*, *I çırıñ*. Hakani XI *çırıñ* 'pirinç leğenden çıkan yansıma ses)

carañlamaq = *carañlımaq* İL 380b e. geçs. Çınlamak, çingırdamak, yankılamak, zil vb. yi çalmak [جانگلاماق jarang-la-maq 88]. - Krş. **ET** *çırıñ* ED 430b. (hapaks, krş. *I çır*, *I çırıñ*. Hakani XI *çırıñ* 'pirinç leğenden çıkan yansıma ses)

carçi *carçi* İL 381a a. Şehir tellâlı (*jâr*'dan) [چارچی jâr-chi 88]. **Moğ.** *carçi* Les. 1037a. (uşak, hizmetçi, ayak işlerine koşulan çocuk, ulak)

cam *cam* İL 385a a. Metal ya da tahtadan fincan, bardak, kadeh, Far. [جام jâm 88]. **Far.** *cām* Steingass 350b.

caman İL ø, Krş. [يامان yamân 196] *yaman* İL 1391a s. Kötü, yaman (*yamân* /Shaw yaman/ yerine) [جامان jaman 88]. ET *yama:n* ED 937a.

camğur İL ø, Krş. [يامغور yâmghur 196] *yamğur* İL 1392a a. Yağmur (*yâmghur* /Shaw yamghur/ yerine) [جامغور jamghur 88]. ET *yağmur (d-)* ED 903b.

cañ İL ø, a. Soğuk [جانگ jang 88].

cancal = *cañcal* İL 383b a. Gürültü, karışıklık, kargaşa, gürültülü kavga, çekişme, Far. [جانجال janjâl 88]. **Far.** *cancâl* Steingass 373b. (kalabalık, izdiham)

cancallaşmaq = *cañcallaşmaq* İL 383b e. işt. Birbiriyle kavga etmek, gürültülü kavga etmek [جانجال لاشماق janjâl-la-'sh-maq 89]. *iki dilli Far.* *cancâl* Steingass 373b. (kalabalık, izdiham) + YUy. +*laşmaq*

cansüz = *casus* İL 382a a. Casus, ajan, başkalarının sırlarını açığa vuran kimse, dedikoducu kimse (Far. *casûs* yerine) [جانسوز jansüz 89]. **Far.** *câsûs* Steingass 349b.

canliq *canliq* İL 387a (canlı, diri) a. Koyunlar ya da keçiler (yaş ya da cinsiyete gönderme yapmadan *hepsi birden* düşünülür) (*harf.* canlı varlık, Far. YUy., özel anlamıyla göçebe insanların başlıca malları olan sürülere gönderme yapmada kullanılır. İngilizcede “kuşlar” sözcüğünün avcılarının kullanımında özellikle ‘keklikler’ anlamına gelmesi gibi) [جانليق jân-liq 89]. *iki dilli Far.* *cân* Steingass 352a. + YUy. +*liq*

cava *cava* İL 388b (s. yünden dokunmuş olan; a. yün kilim), Krş. [جوا jûa 90], [جوبا juba 90] *cuva* İL 398b a. Kaba keçi kılından yapılmış çuval [جاوا jawa 89]. **Far.** *cuba* Steingass 356a. (/Ar. *cubbat*'tan/ zırh yelek, göğüslük zırh; herhangi bir tür demir zırh, üst paltosu, pelerin, manto) (Bkz. *cuğa* UDS 52.)

cavan *caven* İL 389a, Krş. [جابان jaban 88] a. *jaban* yerine [جاوان jawan 89]. Bkz. *ca:ven* (< Çin.) Jarring 92.

cay *cay* İL 389a a. Yer, mevki, mahal, Far. [جاي jâi 89]. **Far.** *cây* Steingass 354b.

caylatmaq *caylatmaq* İL 389b e. ettir. Uygun bir yere koydurmak, sıra ile yerleştirtmek [جايلاتماق jâi-la-'t-maq 89]. *iki dilli Far.* *cây* Steingass 354b. + YUy. +*latmaq*

caylaşmaq *caylaşmaq* İL 389b e. işt. Karşılıklı olarak ya da birbirine göre uygun sıra ile yerleştirmek [جايلاشماق jâi-la-'sh-maq 89]. *iki dilli Far.* *cāy* Steingass 354b. + YUy. +*laşmaq*

caylamaq = *caylimaq* İL 390a e. geçl. Sıra ile yerleştirmek, uygun yere yerleştirmek, Far. YUy. [جايلاماق jâi-la-maq 89]. *iki dilli Far.* *cāy* Steingass 354b. + YUy. +*lamaq*

caylanmaq *caylanmaq* İL 390a e. edl. ve dön. Uygun bir yere yerleştirilmek ya da uygun bir yere yerleşmek [جايلانماق jâi-la-'n-maq 89]. *iki dilli Far.* *cāy* Steingass 354b. + YUy. +*lanmaq*

cadalçi *cêdelçi* İL 401a a. Kavgacı kimse, münakaşacı, tartışmacı, Far. YUy. [جدلچي jadal-chi 89]. *iki dilli Ar.* *cadal* Steingass 358a. + YUy. +*çi*

cadallaşturmak *cêdelleştürmek* İL 401a e. işt. ettir. Birbiri ile kavga ettirmek [جدلاشتورماک jadal-la-'sh-tur-mak 89]. *iki dilli Ar.* *cadal* Steingass 358a. + YUy. +*laşturmak*

cadallaşmak *cêdelleştürmek* İL 401a e. işt. Birbiri ile kavga etmek (kullanımda olmayan, varsayılan *jadal-la-mak* basit eyleminden gelir çünkü “kavga etmek için iki (kişi vb.) gereklidir”) [جدلاشماک jadal-la-'sh-mak 89]. *iki dilli Ar.* *cadal* Steingass 358a. + YUy. +*laşmak*

cazana *cazane* İL 381b a. Faiz (para ödünç vermede), aşırı faiz [جزانه jazanah 89]. *blş.* *Ar.* *cazā'* Steingass 362a. (bedelini ödeme, tazmin etme, karşılığını yapmak ya da vermek) + *Far.* +*nah*

cazayl İL ø, a. Deve üstünde taşınan kısa tüfek, Far. [جزايل jaza'il 89]. *Far.* *cazā'il* Steingass 362a. (eski model büyük asker tüfeği, duvara yerleştirilen tüfek, bir tarafı mil üzerinde dönen çifte halka; çatal dişle ya da dayanak ile kullanılan tüfek)

cazaylçi İL ø, a. *jaza'il*'i doldurup ateşleyen kimse, Far. YUy. [جزايلچي jaza'il-chi 89]. *iki dilli Far.* *cazā'il* Steingass 362a. (eski model büyük asker tüfeği, duvara yerleştirilen tüfek, bir tarafı mil üzerinde dönen çifte halka; çatal dişle ya da dayanak ile kullanılan tüfek) + YUy. +*çi*

calab *calap* İL 384b a. Fahişe, orospu [جالب jalab 89]. Bkz. *calā:b* (< *Ar. Far.*) Jarring 91.

cilğa *cilğa* İL 405b a. Dere, koyak, vadi, iki dağ arasındaki geçit, dar ve derin dere [جلغه jilghah 89]. *Moğ.* *cilg-a* Les. 1055a.

cum'a = *cüme* İL 400b a. Cuma, herkesin bir araya geldiği gün, Ar. [جمعه juma'h 89].

Ar. *cum'at* Steingass 371b.

cuma = *cumu* İL 398a ünl. Duyuyor musun? [جمه jumah 89].

canda cende İL 393a a. Dilencinin giydiği gabardin (her yerden dışarı çıkmış küçük iplik ucu öbekleri olan kaftan) [جندہ jandah 89]. Bkz. *cende* Jarring 93. → BN s. 37 *çende* < Far.

canista İL ø, a. Bir tür küçük sert çekirdekli erik [جنسته janistah 90]. *iki dilli* Krş. Ar. *cins* Steingass 374a. (cins, tür, çeşit) + Far. *āsta* Steingass 55b. (çekirdek; kemik)

ciḡ *ciḡ II* İL 404b a. Bir ağırlık ölçüsü (yaklaşık 1.275 lbs³². 'ye eşittir) [جنگ jing 90]. Bkz. *ciḡ* (< Çin.) Jarring 96.

cua = *cuva* İL 398b, Krş. [جوبا juba 90], [جاوا jawa 89] *cava* İL 388b a. Kürk kaftan, "postin". *juba* yerine [جوا jûa 90]. Far. *cuba* Steingass 356a. (Ar. *cubbat*'tan/ zırh yelek, göğüslük zırh; herhangi bir tür demir zırh, üst paltosu, pelerin, manto) (Bkz. *cuğa* UDS 52.)

cavab *cavab* İL 388b a. Cevap, yol verme, gitmesine izin verme; *aynı zamanda* herhangi bir tür izin, müsaade, Far. [جواب jawâb 90]. Ar. *cavâb* Steingass 375b.

cavablaşturmaq İL ø, e. işt. ve ettir. Karşılık verdirmek, sert biçimde cevaplar verdirmek [جوابلاشتورماق jawâb-la-'sh-tur-maq 90]. *iki dilli* Ar. *cavâb* Steingass 375b. + YUy. +*laşturmaq*

cavablaşmaq *cavablaşmaq* İL 388b e. işt. Tekrar karşılık vermek, sert cevap vermek; *aynı zamanda* görüşmek, müzakere etmek, tartışmak [جوابلاشماق jawâb-la-'sh-maq 90]. *iki dilli* Ar. *cavâb* Steingass 375b. + YUy. +*laşmaq*

cavatmaq = *covatmaq* İL 395a, Krş. [يواتماق yuâ-'t-maq 200] e. ettir. Herhangi bir şeyle meşgul etmek, avutmak, oyalamak (çocuklarla ilgili olarak söylenir). *yuâ-'t-maq* /Shaw yuwat-ma'q/ yerine [جواتماق jawâ't-maq 90]. Bkz. ET *yubat*- ED 872b. → ET *avit*- ED 7a.

³² 1.275 lbs = 475,5 gr.

- cavan** = *cuvan* İL 398b s. Olgun, ana gibi, anaya yakışır (henüz genç olan çocuklu kadın için söylenen övücü söz) [جوان jawan 90]. **Far.** *cavān* Steingass 376a. (genç; genç adam, delikanlı)
- cavanmaq** İL ø, Krş. [يوانماق yuâ-'n-maq 201] e. dön. Kendisini (bir şeyle) meşgul etmek, avunmak, oyalanmak. *yuâ-'n-maq* /Shaw yuwanmaq/ yerine [جوانماق jawa'n-maq 90]. Bkz. **ET** *yuban-* (*yuba:n*) ED 878b. → **ET** *avın-* ED 12b.
- cuba** = *cuva* İL 398b, Krş. [جوا jûa 90], [جوا jawa 89] *cava* İL 388b a. Kürk kaftan, Far. [جوبا juba 90]. **Far.** *cuba* Steingass 356a. (/Ar. *cubbat'tan*/ zırh yelek, göğüslük zırh; herhangi bir tür demir zırh, üst paltosu, pelerin, manto) (Bkz. *cuğa* UDS 52.)
- cuca** = *çüce* İL 439a, Krş. [چوچا chûcha 99], [چوچا chûja 99] a. Cıvciv [جوجه juja 90]. **Far.** *cûca* Steingass 377a.
- cuf** = *cüp* İL 399a a. Çift (Far. *cuft* yerine) [جوف juf 90]. **Far.** *cuft* Steingass 365b.
- cuflaşturmak** İL ø, e. işt. ve ettir. Çiftlemek, çift duruma getirmek, [جوفلاشتورماک juf-la-'sh-tur-mak 90]. *iki dilli* **Far.** *cuft* Steingass 365b. + **YUy.** +*laşturmak*
- cuflaşmak** *cüpleşmek* İL 399b e. işt. Birlikte eşlemek, benzer olmak; *aynı zamanda* pürüzsüzce birlikte birleştirilmek [جوفلاشماک juf-la-'sh-mak 90]. *iki dilli* **Far.** *cuft* Steingass 365b. + **YUy.** +*laşmak*
- cuflamak** *cüplimek* İL 399b e. geçl. Eşlemek ya da çiftlemek (iki nesneyi), benzerini ya da eşitini karşılık olarak vermek; *aynı zamanda* pürüzsüzce birleştirmek [جوفلاماک juf-la-mak 90]. *iki dilli* **Far.** *cuft* Steingass 365b. + **YUy.** +*lamak*
- cugan** = *yügen* İL 1428b a. Atın dizgini ve gemi [جوگان jugan 90]. **ET** *yüğü:n* (?*yüğü:n*) ED 913a.
- cul** *cul* İL 397b a. Atın üstüne örtülen örtü, çul, Far. [جول jul 90]. **Far.** Steingass *cul* 367a.
- cunatmak** *cünetmek* İL 398b e. ettir. Başlatmak, harekete geçirmek [جوناتماک juna-'t-mak 90].
- cunaşmak** *cüneşmek* İL 399a e. işt. Birlikte başlamak, harekete geçmek [جوناشماک juna-'sh-mak 90].

- cunamak** *cünimek* İL 399a e. geçs. Başlamak, harekete geçmek, ayrılmak, gitmek [جوناماك juna-mak 90].
- ciak** *ciyek* İL 408b a. Kenar suyu, dantel ya da kenar şeridi (herhangi bir giysinin dış tarafında bulunur; örn.: yuvarlak dikilmiş şerit gibi) [جياك jiak 90]. **Moğ.** *cegeg* Les. 1043a.
- ciaklatmak** İL ø, e. ettir. Kenar suyu yaptırmak, dantelletmek (bir giysiyi) [جياكلاتماک jiak-la-'t-mak 90]. *iki dilli Moğ. cegeg* Les. 1043a. + YUy. +latmak
- ciaklaşmak** İL ø, e. işt. Birlikte kenar suyu yapmak, dantellemek [جياكلاشماک jiak-la-'sh-mak 90]. *iki dilli Moğ. cegeg* Les. 1043a. + YUy. +laşmak
- ciaklamak** İL ø, e. geçl. Bir giysiye kenar suyu, dantel ya da kenar şeridi yapmak [جياكلاماک jiak-la-mak 90]. *iki dilli Moğ. cegeg* Les. 1043a. + YUy. +lamak
- cib** = *yip* İL 1442a a. İplik (pamuktan) [جيب jib 91]. ET *yip* ED 870b.
- ciran** = *ceren* İL 390b (antilop) a. ve s. Antilop ya da ceylan (*Saiga Tartarica*); *aynu zamanda* kızıl kahverengi, kestane rengi (bir at rengi) [جيران jiran 91]. **Moğ.** *ceger-e(n)* Les. 1043b. (antilop)
- ciq** *ciq* İL 403b bel. Çok, çokça [جيق jiq 91]. ET 2 *çek* ED 413a.
- cikda** *cigde* İL 404a (iğde) a. Trabzon hurma ağacı ve bu ağacın meyvesi [جيكده jikda 91]. ET *yigde*: ED 911b. ('hünnap ya da çiğde ağacı, *Ziyuphus angustifolia*' fakat bazı günümüz dillerinde iğdenin bir türü, *Elaeagnus angustifolia*)
- cil** = *yel* İL 1404a, Krş. [ييل yil 207], (*aynu zamanda*) *yil* İL 1449a, Krş. [يل yil 200], [ييل yil 207] a. Yel, rüzgar; *aynu zamanda yil* yerine [جیل jil 91]. ET 1 *yé:l* ED 916b., (*aynu zamanda*) ET *yil* ED 917a.
- cilao** = *cile II* İL 405a a. Bir tarafından atın gemine bağlanan ve (bir şey) indirirken atı bir yere bağlamada kullanılan ince ip. İpin ilmikli serbest ucu eyer kaşına takılır [جیلاو jilao 91]. ET *yelü*: (?*yelü*:) ED 919a. (hapaks, belki 1 *yel*-ten türemiştir. Fakat anlamsal ilişki kesin değildir. Hakani XI *yelü*: 'taylar için kullanılan yular')
- cilim** = *yelim* İL 1438a a. Tutkal [جیليم jilim 91]. ET *yelim* (?*yelim*) ED 929a.
- cin** *cin* İL 407a a. Bir tür kötü ruh, cin, Ar. [جین jin 91]. **Ar.** *cinn* Steingass 372b.
- caynak** *ceynek* İL 393b a. Dirsek [جیناک jainak 91]. Bkz. ET *tirsge:k* (?*d*-) ED 553b.

Ç Ğ

çaba İL ø, a. Süprüntü, döküntü. *chabar* yerine [چابا chaba 91]. **Far.** *çapār* Steingass 388a. (benekli, alacalı)

çabaq İL ø, a. Bir balık türü [چاباق chabaq 91]. **ET** *çabak* (?1 *çapak*) ED 395b. (küçük tatlı su balığı, genellikle ‘çapak’ (*Abramis brama*))

çapat İL ø, a. Hafif vuruş, fiske, tokat, şamar; *aynı zamanda* hamurun bir elden diğer ele çarparak geçirilmesi yoluyla yapılan bir tür ince çörek. (Krş. *chupatti*, H.) [چاپات chapat 91]. **Far.** *çapāt* Steingass 387b. (tokat, şamar) / (*aynı zamanda*) **Far.** *çapātī* Steingass 388a. (ince çörek; gözlemeye benzer bir çeşit börek)

çapaq çapaq İL 409a a. Çapak, gözlerde oluşan sakız gibi madde [چاپاق chapaq 91]. **ET** 2 *çapak* ED 395b. → *çelpek* ED 418a.

çapağan İL ø, a. Hızlı yolculuk [چاپاغان chap-a-ghan 91].

çapalaq = *şapılaq* İL 681a a. Elin yassı biçimi (şamar atmak için), sille, tokat, şaplak. (*Aynı zamanda şapalaq* biçiminde yazılır) [چاپالاق chapalag 91]. - Krş. **ET** *yapıl-* ED 877a. ((inşa edilmek, (kapı) kapatılmak, (nesnelere) kaplanmak, örtülmek, (nesnelere) birlikte saplamak, delmek) *ya da* Krş. **ET** *çapıl-* ED 397a. (yüzmek eyleminin edilgen biçimi, vurulmak, sıvanmak)

çapan *çapan* İL 409a a. Hemen hemen ayak bileklerine kadar uzanan kaftan ya da cüppe (Orta Asya’nın olağan dış giysisi) [چاپان chapan 91]. **Far.** *çapān* Steingass 388a. (parçalanmış, yırtılmış elbise)

çapao İL ø, Krş. [چاپاول chapâul 91] a. Yağmalama, talan etme [چاپاو chapâo 91]. *iki dilli* Krş. **ET** *çap-* ED 394a. + **Moğ.** +(a)ğu

çapaul *çapavul* İL 409b, Krş. [چاپاو chapâo 91] a. Yağmalamak, talan etmek için yapılan baskın; *aynı zamanda* süvari sınıfının hücumu [چاپاول chapâul 91]. *iki dilli* Krş. **ET** *çap-* ED 394a. + **Moğ.** +(a)ğul

çapturmaq *çapturmaq II* İL 409b e. ettir. **1.** Dört nala koşturmak; **2.** Kılıç ya da herhangi bir kesici alet ile vurdurmak [چاپتورماق chap-tur-maq 91]. - Krş. **ET** *çapıt-* ED 395a.

- çapışmaq** *çépişmaq I* İL 443a e. işt. 1. Birlikte dört nala koşmak, birbirine karşı yarışmak (atlar için); 2. Kılıçlarla birbirine vurmak, kılıçlarla dövüşmek [چاپشماق chap-ish-maq 92]. - Krş. ET *çap*- ED 394a.
- çapqu** İL ø, a. Üzerinde bir şeyler parçalamak, doğramak için kullanılan tahta [چاپقو chap-qu 92]. - Krş. ET *çap*- ED 394a.
- çapqulatmaq** İL ø, e. ettir. Parçalatmak, doğratmak [چاپقولاتماق chap-qu-la-'t-maq 92]. - Krş. ET *çap*- ED 394a.
- çapqulaşmaq** İL ø, e. işt. Birbirini parçalamak, doğramak ya da birlikte parçalamak, doğramak [چاپقولاشماق chap-qu-la-'sh-maq 92]. - Krş. ET *çap*- ED 394a.
- çapqulamaq** İL ø, e. geçl. Keskin bir alet ile tekrar tekrar vurmak, parçalamak, doğramak [چاپقولاماق chap-qu-la-maq 92]. - Krş. ET *çap*- ED 394a.
- çapqun** *çapqun* İL 410b a. Tipi, sert rüzgarlı kar fırtınası [چاپقون chap-qu'n 92]. - Krş. ET *çap*- ED 394a.
- çapmaq** *çapmaq II* İL 411a e. geçs. Dört nala koşmak [چاپماق chap-maq 92]. ET *çap*- ED 394a.
- çapmaq** *çapmaq III* İL 411a e. geçl. Bir kesme aleti ile vurmak [چاپماق chap-maq 92]. ET *çap*- ED 394a.
- çapi** İL ø, a. Başı ovalayıp yıkama, şampuanlama [چاپي chapi 92]. - Krş. ET *çap*- ED 394a.
- çapiq** *çépiq* İL 443a (çapalama) eyl. a. Kesik, yara (iyileştikten sonra bile böyle adlandırılır) [چاپيق chap-iq 92]. - Krş. ET *çap*- ED 394a.
- çat** *çat* İL 411b a. İki derenin birleştiği yerde oluşan açığı (başka yerde başka şeyler tarafından oluşturulan açıklar için kullanılır) [چات chat 92]. - Krş. ET *çat*- ED 402a.
- çatağ** İL ø, Krş. [چاتاق chatâq 92] s. Şaşırılmış, kafası karışmış, şaşkına dönmüş, birbirinin maksadına aykırı [چاتاغ chatâgh 92]. ET *I çatuk* (?çatok) ED 402b. (başka bir şeye bağlanmış olan)
- çataq** *çataq I* İL 411b, Krş. [چاتاغ chatâgh 92] s. Şaşırılmış, kafası karışmış, şaşkına dönmüş, birbirinin maksadına aykırı [چاتاق chatâq 92]. ET *I çatuk* (?çatok) ED 402b. (başka bir şeye bağlanmış olan)

çatışmaq *çetişmaq* İL 443b e. işt. Çok sayıda atı ikişer ikişer bağlamak [چاتشماق chat-ish-maq 92]. - Krş. **ET** *çat-* ED 402a.

çatmaq *çatmaq* İL 412a e. geçl. Birinin başı diğerinin kuskununa gelecek biçimde iki atı birlikte bağlamak (Orta Asya'nın açık düzlüklerinde ve ağaçsız dağlarında kervan atlarını korumanın yaygın bir yoludur) [چاتماق chat-maq 92]. **ET** *çat-* ED 402a. (esas olarak bir araya getirmek, (bir şeyi başka bir şeye) birleştirmek, bağlamak)

çatuq İL ø, a. Birinin başı diğerinin kuskununa gelecek biçimde bağlanmış at çifti; *aynı zamanda* atları bu şekilde bağlama [چاتوق chatuq 92]. **ET** *1 çatuk (?çatok)* ED 402b. (başka bir şeye bağlanmış olan)

çatiq *çetiq* İL 443b a. Birinin başı diğerinin kuskununa gelecek biçimde bağlanmış at çifti; *aynı zamanda* atları bu şekilde bağlama [چاتیق chat-iq 92]. **ET** *1 çatuk (?çatok)* ED 402b. (başka bir şeye bağlanmış olan)

çacmak İL ø, a. Uzun kollu ceket [چاجماک chajmak 92].

çaç *çaç* İL 412b a. Saç [چاچ chach 92]. **ET** *1 saç* ED 794a.

çaçaq *çaçaq* İL 412b (otların kısa ve seyrek çıktığı yer), Krş. [ساجاق sachaq 116] a. Saçak, püskül [چاچاق chachaq 92]. **ET** *saçğa:k* ED 796a.

çaçmaq *çaçmaq* İL 413a, Krş. [ساجماق sach-mâq 116] e. geçl. Tohum saçmak, tohum ekmek [چاچماق chach-maq 92]. **ET** *saç-* ED 794b.

çaçiramaq = *çaçrimaq* İL 412b e. geçs. Sıçramak, sıçratılmak (su için) [چاچیراماق chachira-maq 92]. **ET** *saçra:-* ED 798a.

çara *çara* İL 413b a. Büyük tahtadan kap ya da tekne [چارا chara 93]. **Far.** *cara* Steingass 361a. (kavanoz, topraktan su kabı, ibrik)

çara *çare I* İL 414a a. Yardım, çare, ilaç, **Far.** [چارا châra 93]. **Far.** *çâra* Steingass 385b.

çaralatmaq İL ø, e. ettir. Çaresini buldurmak [چارالاماق chara-la-'t-maq 93]. *iki dilli* **Far.** *çâra* Steingass 385b. + **YUy.** +*latmak*

çaralaşmaq İL ø, e. işt. Birlikte çaresini bulmak [چارالاشماق châra-la-'sh-maq 93]. *iki dilli* **Far.** *çâra* Steingass 385b. + **YUy.** +*laşmak*

çaralamaq İL ø, e. geçl. Çaresini bulmak [چارالاماق châra-la-maq 93]. *iki dilli* **Far.** *çâra* Steingass 385b. + **YUy.** +*lamak*

çarak *çarek I* İL 414a (bölgeye göre 10, 15, 8 ya da 11 kg. olan bir ağırlık ölçüsü) a. Bir ağırlık ölçüsü (Doğu Türkistan'da üç farklı *çarak* vardır: Birincisi ham ipek, belirli boya maddeleri, baharat, çay vb. için kullanılır. Bu ağırlık 4 *ciñ* ya da 5 libreye eşittir. İkincisi her çeşit malın tartımında kullanılır ve *aşliq taşi* “yiyecek ağırlığı” teriminin yanı sıra *tört-taş* “dört ağırlık” diye de adlandırılır. 12 ½ *ciñ* ya da hemen hemen 16 libre ağırlığındadır. Bu ağırlık ölçüsü yakınlarda Emir tarafından ortaya konan ve *beş-taş* “beş ağırlık” diye adlandırılan üçüncü tür ağırlık ölçüsünden ayrılır. *beş-taş* “beş ağırlık” 16 *ciñ* ya da 16 libre ağırlığındadır) [چارک chârak 93].
Far. *çahar yak* Steingass 405a. (dördünden biri; çeyrek)

çarlatmaq *çarlatmaq* İL 415b e. ettir. Araştırma yaptırmak, incelemek [چارلاتماق char-la-'t-maq 93]. - Krş. **Moğ.** *carla-* Les. 1038a. *ya da* Bkz. *çarla-* (? *çağla-* < **Moğ.** *çag* Les. 156b. (zaman, mevsim, çağ) + **YUy.** +*la-*) Jarring 66.

çarlaşmaq *çarlaşmaq I* İL 415b e. işt. Birbirini araştırmak, incelemek ya da birlikte araştırma yapmak, incelemek [چارلاشماق char-la-'sh-maq 93]. - Krş. **Moğ.** *carla-* Les. 1038a. *ya da* Bkz. *çarla-* (? *çağla-* < **Moğ.** *çag* Les. 156b. (zaman, mevsim, çağ) + **YUy.** +*la-*) Jarring 66.

çarlaq İL ø, Bkz. *çarlaş* İL 415b eyl. a. Özellikle savaş zamanında düşman mevzilerini keşif için inceleme yapma [چارلاق char-la'q 93]. - Krş. **Moğ.** *carla-* Les. 1038a. *ya da* Bkz. *çarla-* (? *çağla-* < **Moğ.** *çag* Les. 156b. (zaman, mevsim, çağ) + **YUy.** +*la-*) Jarring 66.

çarlaq = *çarliguçi* İL 415b a. Araştırmacı, inceleyici, askeri devriye, keşif kolu [چارلاقچي char-la'<k→q>-chi 93]. - Krş. **ET** *çarla:-* ED 429b. (*1 çar* -yansıma ses, şingirtı-'dan türemiştir, fakat çok farklı anlama sahiptir) *ya da* Krş. **Moğ.** 2 *çar* Les. 165a. (ses; çığlık, haykırma, gürültü) *ya da* Bkz. *çarla-* (? *çağla-* < **Moğ.** *çag* Les. 156b. (zaman, mevsim, çağ) + **YUy.** +*la-*) Jarring 66.

çarlamaq *çarlmaq* İL 415b e. geçl. Araştırma yapmak, incelemek, tetkik etmek [چارلاماق char-la-maq 93]. - Krş. **ET** *çarla:-* ED 429b. (*1 çar* -yansıma ses, şingirtı-'dan türemiştir, fakat çok farklı anlama sahiptir) *ya da* Krş. **Moğ.** 2 *çar* Les. 165a. (ses; çığlık, haykırma, gürültü) *ya da* Bkz. *çarla-* (? *çağla-* < **Moğ.** *çag* Les. 156b. (zaman, mevsim, çağ) + **YUy.** +*la-*) Jarring 66.

çarwa *çarva* İL 415b a. Dört ayaklı hayvanlar, sığırlar, Far. [چاروا chârwa 93]. **Far.** *çārvā* Steingass 385b.

çarvadar = *çarvidar* İL 416a a. Sığır, koyun ya da diğer dört ayaklı hayvan sahibi olan kimse [چاروادار chârwa-dar 93]. **Far.** *çārvā-dār* Steingass 385b.

çaroza İL ø, a. Yatağın uzunluğunca olan küçük halı [چاروزه charozah 93]. **Far.** *çahār-roza* Steingass 404a. (dört gün boyunca olan, dört günlük), Bkz. *çaroze* (< *çā-rō-zā* muhtemelen Çin.'den) Jarring 66.

çaroq İL ø, Krş. [چوروق choruq 99] *çoruq* İL 429a a. Tabaklanmamış deriden yapılan ve daha aşağıdaki deri ayağın etrafına yerleştirilen mokasen gibi biçimlendirilmiş kaba çizme. Bu kaba çizmeleri dağda yaşayan Kirgiz (Kırgız)lar ile yolculuk sırasında kervancılar giyerler [چاروق châroq 93]. ET *çaruk* ED 428b.

çari İL ø, a. Dış kabuğu soyulmuş tahıl [چاري châri 93]. **Far.** *cağāra* Steingass 364. (yenilebilir belirli bir tür kök; arpadan yapılmış ekmek)

çaza taş İL ø, a. Dağlardaki taş ocaklarında çıkarılan yeşim taşı. Yeşim, ırmaklarda top haline gelmiş çakıl taşı biçiminde bulunan *su-taş* “su taşı”ndan farklıdır. Bu durumda *su-taş* “su taşı” sert kullanımın ardından oluşabilecek özürlerden uzaktır. Bu nedenle de elde sağlam bir kütle kalır. Bu özelliği nedeniyle *su-taş* “su taş” oymacılık sanatında büyük bir öneme sahiptir. Oysa, bir *çaza taş* parçasını oyma sırasında oluşabilecek gizli bir özür ya da çatlak nedeniyle günlerce sarfedilen emeğin boşa geçmesiyle karşılaşma riski vardır [چازاتاش chaza tash 93]. *iki dilli Far.* *çāj, çāja* Steingass 386a. (boş, nafile, değersiz, kıymetsiz) + ET 2 *ta:ş* (?-d-) ED 557a.

çaş çeş II İL 426a a. Tahılın dövülüp savrulmasından sonra oluşturulan tahıl yığını. Aynı zamanda (Bkz.) *chasht*³³ yerine, Far. [چاش chash 94]. **Far.** *çāş* Steingass 386a., (aynı zamanda) **Far.** *çāšt* Steingass 386a. (güneşin doğuşu ile öğle arasındaki vakit)

çaşab İL ø, a. Yazlık hafif yatak giysileri (? *chadir-i-shab* yerine, Far.) [چاشب cha-shab 94]. **Far.** *çādari şab* Steingass 384a.

³³ Bu sözcük sözlükte bulunmamaktadır.

çaşğalbir İL ø, a. Tahıl kabuğunu, çöpünü tahıldan ayırmak için kullanılan bir çeşit açık kalbur [چاش غلبر chash-ghalbir 94]. *iki dilli Far.* çac, çaç Steingass 388b. (bir çeşit kalbur) + **Far.** *ğalbîr* Steingass 892a. (kalbur)

çaşga = *çaşgah* İL 416b blş. a. Güneşin doğuşu ile öğle arasındaki vakit (çoğunlukla bu vakitte yemek yenir), **Far.** [چاشگâ châsh-gâ 94]. **Far.** *çâşt-ga* Steingass 386a.

çaşlatmaq *çeşletmek* İL 426a e. ettir. Tahıl yığdırmak [چاشلاتماق chas-la-'t-maq 94]. *iki dilli Far.* çâş Steingass 386a. + **YUy.** +*latmaq*

çaşlaşmaq *çeşleşmek* İL 426a e. işt. Birlikte tahıl yığmak [چاشلاشماق chas-la-'sh-maq 94]. *iki dilli Far.* çâş Steingass 386a. + **YUy.** +*laşmaq*

çaşlamaq = *çeşlimek* İL 426a e. geçl. Temizlenmiş tahılı yığmak [چاشلاماق chas-la-maq 94]. *iki dilli Far.* çâş Steingass 386a. + **YUy.** +*lamaq*

çağ *çağ II* İL 416b, Krş. [چاق chaq 94] a. Hesap, sayma, varsayım, tahmin, sonuç çıkarma; *aynı zamanda* sayı; *aynı zamanda* zaman, devir, çağ (herhangi bir belirli zaman) [چاغ chagh 94]. **Moğ.** *çag* Les. 156b. (zaman, mevsim, çağ)

Çağatay *çağatay* İL 416b a. (öz. a.) Çingiz Han'ın oğullarından biri; Çağatay'ın torunları ya da ailesi; Çağatay soyundan gelenlerin egemen oldukları kabileler; Çağatay soyundan gelenler tarafından yönetilen ülke (bu bazı kitaplarda Çağatay'dan kalan bütün toprakları kapsar fakat genellikle yalnızca Moğul Hanlarının ayrılmasından sonra kalan yeri *yani* Batı Türkistan'ı içine alır); Batı Türkistan'da konuşulan dil. (Günümüzde bu terim geçmişle ilgili konuşmalar dışında kullanımdan kalkmaktadır) [چاغاتاي Chaghataï 94]. **Moğ.** *çagtay* (< *çag* +*tay*) Les. 160a. (zamanı olan, zamanlı; saatli; belirli bir zamana ya da programa sahip olan)

çağan *çağan* İL 416b a. Çin kökenli kış festivali [چاغان chaghan 94]. < **Çin.** ? Chongyang (Festivali)

çağlatmaq İL ø, e. ettir. Tahmin ettirmek, tasavvur ettirmek [چاغلانماق chagh-la-'t-maq 94]. *iki dilli Moğ.* çag Les. 156b. (zaman, mevsim, çağ) + **YUy.** +*lat-*

çağlaşmaq *çağlaşmaq I* İL 417a e. işt. Birlikte varsayımlar, tahminler oluşturmak [چاغلانماق chagh-la-'sh-maq 94]. *iki dilli Moğ.* çag Les. 156b. (zaman, mevsim, çağ) + **YUy.** +*laş-*

- çaqlamaq** *çaqlımaq I* İL 417a, Krş. [چاقلاماق chaq-la-maq 95] e. geçl. Tahmin etmek, sanmak, saymak, hesap etmek (sayıca belirtilen herhangi bir şeyi) [چاغلاماق chagh-la-maq 94]. *iki dilli Moğ. çag* Les. 156b. (zaman, mevsim, çağ) + YUy. +la-
- çağlüq** İL ø, s. Tahmini, varsayımsal, farazi (*chàgh*'dan) [چاغلوq chagh-lü<k→q> 94]. *iki dilli Moğ. çag* Les. 156b. (zaman, mevsim, çağ) + YUy. +lüq
- çaq** İL ø, Krş. [چاغ chagh 94] *çağ II İL 416b* *chàgh* ile aynı anlamda [چاق chaq 94]. *Moğ. çag* Les. 156b. (zaman, mevsim, çağ)
- çaqa** *çaqa I* İL 417b a. Bakır para, Hk. [چاقا chaqa 94]. < ? Çin.
- çaqan** İL ø, s. Açık renkli (gözler için kullanılır) [چاقان chaqan 95]. *Moğ. çagan* Les. 160a. (beyaz (aynı zamanda siyasi); açık (renk için))
- çaqqan** *çaqqan* İL 418a eyl. s. Ateşli, coşkun, hoppa, havalı, kolay heyecanlanan [چاقان chaq-qan 95]. - Krş. *ET çak-* ED 405b. (*I çak*'ta olduğu gibi yansıma ses özelliğine sahiptir ve şiddetli, öfkeli karakterin fiziksel ya da zihinsel hareketini tanımlamada kullanılır)
- çaqlamaq** İL ø, Krş. [چاغلاماق chagh-la-maq 94] *çaqlımaq I İL 417a* e. geçl. *chagh-la-maq* ile aynı anlamdadır [چاقلاماق chaq-la-maq 95]. *iki dilli Moğ. çag* Les. 156b. (zaman, mevsim, çağ) + YUy. +la-
- çaqmaq** *çaqmaq V* İL 418b e. geçl. Isırmak ya da sokmak (yılan veya akrep zehiri ile); iftira etmek, karalamak, itibarını zedelemek, kötülemek [چاقماق chaq-maq 95]. *ET çak-* ED 405b.
- çaqmaq** *çaqmaq V* İL 418b e. geçs. Kıvılcımlar saçmak, dışarıya kıvılcımlar vermek; *aynı zamanda* e. geçl. çatlatmak, yarmak [چاقماق chaq-maq 95]. *ET çak-* ED 405b.
- çaqmaq** *çaqmaq III* İL 418b (tetik) a. Çakmaktaşı üzerinde ateş çıkarmak için kullanılan çelik [چاقماق chaqmaq 95]. *ET çak-* ED 405b.
- çaqiç** İL ø, a. Huş ağacının yanı sıra köknar ağaçlarından da çıkarılan bir tür reçine [چاقیچ chaqich 95].
- çaqirtmaq** = *çaqirtmaq* İL 419a e. ettir. Bağirtmak, seslendirmek, çağirtmak [چاقیرتماق chaqir-'t-maq 95]. - Krş. *ET çakır-* ED 410a.

çaqırışmaq = *çaqirişmaq* İL 419a e. işt. Birlikte bağırmaq, seslenmek, çağırmak [چاقیریشماق chaqir-'sh-maq 95]. ET *çakırış-* ED 411a.

çaqırmaq *çaqırmaq* İL 419a e. geçl. Bağırmaq, seslenmek, çağırmak, emirle davet etmek [چاقیرماق chaqir-maq 95]. ET *çakır-* ED 410a.

çaqışturmaq *çeqışturmaq* İL 445a e. işt. ettir. Birbirinin canını yaktırmak ya da birbirine iftira ettirmek, birbirini karalamak [چاقیشتورماق chaq-ish-tur-maq 95]. - Krş. ET *çakış-* ED 412a.

çaqışmaq *çeqışmaq* İL 445a e. işt. Birbirinin canını yakmak, birbirine iftira etmek, birbirini karalamak [چاقیشماق chaq-ish-maq 95]. ET *çakış-* ED 412a.

çaqılmaq *çeqılmaq* İL 445b e. edl. **1.** İftira edilmek, karalanmak; **2.** Çatlamak, yarılmak, kırılmak [چاقیلماق chaq-il-maq 95]. ET *çakıl-* ED 407a.

çaqınmaq İL ø, e. dön. Kıvılcımlar saçmak, kendisini aydınlatmak (şimşek ya da yıldırım için) [چاقینماق chaq-in-maq 95]. ET *çakın-* ED 409a.

çal *çal* İL 421b (yaşlı kimse, ihtiyar, ağarmış, ak saçlı) s. Kısmen siyah kısmen beyaz olan (saç ya da sakal için), Hk. [چال châl 95]. ET *ça:l* ED 417a.

çala *çala* İL 421b s. Bitmemiş, tamamlanmamış [چالا châla 95].

çalab İL ø, a. Kesmik ile kesilmiş sütün suyunun karıştırılması ile yapılan içecek [چالاب chalâb 95]. Ar. *jilâb* madde başı altında → *cullâb* Steingass 367a. (gülsuyu; şerbet) < Far. *gilâb* madde başı altında → *gulâb* Steingass 1093a. (gül suyu), Bkz. *çüle* 78.

çalbar = *şalvur* İL 689b a. Deriden yapılan, dışa giyilen geniş pantolon (iş yaparken ayak altında sürünmemesi için uzun elbise bunun içine sıkıştırılır), Far. (*şalvas*) [چالبار chalbar 95]. Far. *şalvâr* Steingass 758a.

çalbarqatmaq İL ø, e. ettir. Azarlatmak, paylatmak [چالبارقاتماق chalbar-qa-'t-maq 95].

çalbarqaşmaq İL ø, e. işt. Birbirini azarlamak, paylamak [چالبارقاشماق chalbarqa-'sh-maq 95].

çalbarqamaq İL ø, e. geçs. Azarlamak, paylamak, sövüp saymak, küfür etmek [چالبارقاماق chalbarqa-maq 95].

çalpak *çelpək* İL 427a a. Yağda pişirilen ince çörek [چالپاک chalpak 95]. ET *çalpak* ED 418a. (*çalpa*:- ‘kalın hamuru inceltmek için ıslatmak’ eyleminden, bu sözcüğe şimdiye kadar yalnızca Güneybatı Türkçesi’nde -XX Anadolu- rastlanmıştır, SDD 299, fakat krş. *çalpağ*, *çalpaş*, *çalpaş*-; pislik, kir, pis, kirli)

çalpaymaq İL ø, e. geçs. Yorgun düşmek, halsiz kalmak, güçsüz düşmek (zayıflıktan) [چالپایما (ك ← ق) chalpaï-maq 96].

çalçiq İL ø, a. Balçıklı ya da çamurlu yer (kalıcı) [چالچیق chalchiq 96].

çalışturmaq *çəlişturmaq* İL 447b e. işt. ettir. Güreştirmek [چالشتورماق châl-ish-turmaq 96]. - Krş. ET *çalış*- ED 421b.

çalışmaq *çəlişmaq I* İL 447b e. işt. Birbirini bükme, sarmak, güreşmek [چالشماق châl-ish-maq 96]. ET *çalış*- ED 421b.

çalqa İL ø, a. ve bel. Sırt üstü, yüz yukarı; *aynı zamanda chalqa-si-da* vb. [چالقا chalqa 96].

çalqaytmaq İL ø, e. ettir. Yüz yukarı yatırmak, herhangi bir kimseyi sırtının üstüne çevirmek [چالقایتماق chalqa-i't-maq 96].

çalqaymaq İL ø, e. geçs. Sırt üstü yatmak [چالقایماق chalqa-i-maq 96].

çalqımaq ? = *çəlgimek* İL 427a ((sıvı maddeler için) yağın üstüne çıkıp durmak, yüzme) e. geçs. Kabarmak, dalgalanmak (su için) [چالقیماق chalqi-maq 96]. **Moğ.** *çalgi*- Les. 163a. (çamur ya da su sıçratmak (bir kap içinde taşınan sıvı için); üzerini yıkamak (dalga için); taşmak)

çalma *çalma* İL 422a a. Sert toprak parçası, güneşte kurutulmuş tuğla parçası [چالما chalma 96]. ET *çalma*: ED 420b.

çalmaq *çalmaq I* ve *II* İL 422a e. geçl. Bükme, sarmak, burmak; *özl.* **1.** Çelme takmak, çelmelemek; **2.** Örmek, mekik oyası yapmak, kroşe yapmak, tığ ile işlemek; **3.** Karıştırmak (sıvılar için); **4.** Davul çalmak, boru çalmak [چالماق châl-maq 96]. ET *çal*- ED 417b. (asıl olarak (bir kimseyi) yumrukla yere devirmek, (kişiyi) yere atmak)

çalınmaq = *çəlinmaq I* ve *II* İL 448a (müzik aleti çalınmak, karıştırılmak) e. edl. ve dön. Bükülmek, sarılmak vb., kendisini bükme vb. [چالینماق châl-in-maq 96]. ET *çalın*- ED 421a.

çama *çama* İL 422b a. Varsayım, tahmin, zan, Kaz. [چاما châma 96].

çamalatmaq = *çamilatmaq* İL 423a e. ettir. Tahmin ettirmek [چامالاتماق châma-la-'t-maq 96].

çamalaşmaq = *çamilaşmaq* İL 423a e. işt. Birlikte tahmin etmek [چامالاشماق châma-la-'sh-maq 96].

çamalamaq = *çamilimaq* İL 423a e. geçl. Tahmin etmek, zannetmek, farzetmek [چامالاماق châma-la-maq 96].

çaman İL ø, s. Yavaş, yavaş giden, ağır yürüyen ya da hareket eden, tembel tabiatlı, Kaz. [چامان chaman 96]. **Far.** *jamand* Steingass 372. (yavaş at; yavaş, zayıf, ruhsuz, gevşek)

çampan *çempen* İL 428a (çevik, uyanık, gözü açık) a. Damgalanmış suçlu kimse, Çin. (Krş. *chop* (?)) [چامپان champan 96]. < ? **Çin.**

çamğur *çamğur* İL 423a a. Şalgam, Yark. [چامغور chàmghur 96]. ET *çağmur* ED 408b.

çanatmaq *çanatmaq* İL 423a e. ettir. Baltalatmak, balta ile kesdirmek [چاناتماق chana-'t-maq 96]. - Krş. **Moğ.** *caŋda-* Les. 1034b. (suçlamak, azarlamak, paylamak; dövmek, değnek ile vurmak) *ya da* **Moğ.** *caŋga-* Les. 1035a. (tehdit etmek, gözdağı vermek, korkutmak)

çanaşmaq *çanaşmaq* İL 423a e. işt. Birlikte baltalar ile kesmek ya da birbirini baltalar ile kesmek [چاناشماق chana-'sh-maq 96]. - Krş. **Moğ.** *caŋda-* Les. 1034b. (suçlamak, azarlamak, paylamak; dövmek, değnek ile vurmak) *ya da* **Moğ.** *caŋga-* Les. 1035a. (tehdit etmek, gözdağı vermek, korkutmak)

çanaq *çanaq* İL 423a a. Değirmenin huni biçimindeki yem kabı [چاناق chanaq 96]. **ET** *çanak* ED 425b. (asıl olarak 'içi boş koni biçimli nesne')

çanamaq *çanimaq* İL 423b e. geçl. Balta ile kesmek [چاناماق chana-maq 96]. **Moğ.** *caŋda-* Les. 1034b. (suçlamak, azarlamak, paylamak; dövmek, değnek ile vurmak) *ya da* **Moğ.** *caŋga-* Les. 1035a. (tehdit etmek, gözdağı vermek, korkutmak)

çaŋ *çaŋ II* İL 420a a. Havada uçuşan toz [چانگ chang 96].

çaŋgak = *çaŋgak* İL 421a a. Kasapların etleri asmada kullandıkları çengel grubu [چانگاک changak 97]. **Far.** *çangak* Steingass 401a. (fil için kullanılan çengel; çengel)

çaŋal = *çaŋgal* İL 421a (balık tutmada kullanılan çok dilli çengel; törpülenen, kesilen nesnelere tutan kısıka benzer örs) a. Pençe, hayvan pençesindeki kıvrık tırnak [چانگال changal 97]. **Far.** *çangul* Steingass 401a. (parmaklar, pençe; çengel)

çaŋqaşmaq *çaŋqaşmaq* İL 420b e. işt. Birlikte susamak [چانگقاشماق changqa-'sh-maq 97]. - Krş. **Moğ.** *çaŋga-* Les. 164b.

çaŋqamaq = *çaŋqımaq* İL 421a e. geçs. Susamak [چانگقاماق changqa-maq 97]. **Moğ.** *çaŋga-* Les. 164b.

çaura = *çöre I* İL 436b, Krş. [چوره chaurah 99] a. Daire, daire çevresi [چاوره châurah 97]. - Krş. **ET** *çevür-* ED 398b. ((bir şeyi) bükme ya da döndürme, çevirmek)

çaukan İL ø, Krş. [چوكان chokan 100] *çokan* İL 430b a. Çocuk doğurmamış genç kadın [چاوكان châukan 97].

çaugun İL ø, a. Çay demliği (*aynı zamanda* içinde su kaynatılan kap olarak da kullanılır) [چاوگون châu-gun 97]. *iki dilli Çin.* *çay* + **Far.** *haugān, hūgān* Les. 1518a. (pirinç çaydanlık, kap, maden ya da topraktan yapılmış yuvarlak kap) (farklı biçimler için Bkz. *çogun ~ ço:gun ~ ço:gon* Jarring 75.)

çay *çay* İL 424a a. Çay [چاي châi 97]. Bkz. *çay* (< **Çin.**) Jarring 64.

çayan *çayan* İL 424a, Krş. [چيان chiân 101], [چييان chiyan 106] a. Akrep [چايان chayan 97]. **ET** *çayan* ED 431b. → *ça:dan* ED 403a.

çay coş *çaycuş* İL 424b a. Çay demliği (belli nedenlerden dolayı suyun kaynatıldığı demliğe “kara (ya da siyah) *çay-coş*”, çayın bardağa akıtıldığı demliğe ise “ak (ya da beyaz) *çay-coş*” denir), **Far.** [چاي جوش châi-josh 97]. *iki dilli Çin.* *çay* + **Far.** *coş* Steingass 378a. (kaynama, kabarma, köpürme; çalkalamış, sıkıntı (zihin ya da vücut için))

çayqatmaq *çayqatmaq* İL 424b e. ettir. Çalkalatmak, durulatmak [چايقاتماق châi-qa-'t-maq 97]. - Krş. **ET** *yayka:-* ED 901a.

çayqaşmaq *çayqaşmaq* İL 424b e. işt. Birlikte çalkalamak, durulamak [چايقاشماق châi-qa-'sh-maq 97]. - Krş. **ET** *yayka:-* ED 901a.

çayqalmaq *çayqalmaq* İL 424b e. edl. Çalkalanmak, durulanmak [چايقالماق châi-qa-'l-maq 97]. **ET** *yaykal-* ED 901b.

- çayqamaq** = *çayqımaq* İL 424b e. geçl. Çalkalamak, durulamak (bardakları vb. yi ya da giysileri sabunladıktan sonra) [چایقاماق châi-qa-maq 97]. **ET** *yayka*:- ED 901a.
- çaynatmak** *çaynatmaq* İL 425a e. ettir. Çiğnetmek, dişlerle çiğneyip ezdirmek [چایناتماک châina-'t-mak 97].
- çaynaşmak** *çaynaşmaq* İL 425a e. işt. Birlikte çiğnemek, dişlerle çiğneyip ezmek [چایناشماک châina-'sh-mak 97].
- çaynamak** = *çaynımaq* İL 425a e. geçl. Çiğnemek, dişlerle çiğneyip ezmek, ktır ktır yemek, hapır hupur yemek [چایناماک châina-mak 97].
- çap** *çep* İL 425a s. Sol (el), Far. [چاپ chap 97]. **Far.** *çap* Steingass 387b.
- çapağay** İL ø, s. ve bel. Solak; sol el ile, Far. YUy. [چپاغاي chapaghai 97]. *iki dilli Far.* *çap* Steingass 387b. + **Moğ.** +*aqay*
- çapaqay** İL ø, s. ve bel. Solak; sol el ile, Far. YUy. [چپاقاي chapaqai 97]. *iki dilli Far.* *çap* Steingass 387b. + **Moğ.** +*aqay*
- çappa** İL ø, a. Pamuktan yapılmış dikiş ipliği [چپه chappa 97]. **Far.** *cağbat* Steingass 364b. (ham pamuk; yorgan yapma; tıka basa doldurma)
- çah** = *çaq II* İL 417a, Krş. [چرخ charkh 98] a. Çıkırık, sudolabı (Far. *charkh* yerine) [چخ chakh 97]. **Far.** *çarh* Steingass 390b.
- çirağ** *çirağ* İL 450a a. Lamba, Far. [چراغ chiragh 97]. **Far.** *çirāğ* Steingass 389a.
- çiray** *çiray* İL 450b a. Çehre, yüz, görünüş, görünüm (? *çehrah* yerine, Far.) [چراي chirai 97]. **Moğ.** *I çiray* Les. 191a.
- çiraysiz** İL ø, s. Çirkin [چرایسيز chirai-siz 98]. *iki dilli Moğ.* *I çiray* Les. 191a. + **YUy.** +*siz*
- çiraysizliq** İL ø, a. Çirkinlik [چرایسيزلیق chirai-siz-liq 98]. *iki dilli Moğ.* *I çiray* Les. 191a. + **YUy.** +*sizliq*
- çirayliq** *çirayliq* İL 450b, Krş. [چرایلیق chirai-lüq 102] a. ve s. Güzellik, yakışıklılık; *aynı zamanda* güzel, güzel görünüşlü, yakışıklı, Far. YUy. [چرایلیق chirai-liq 98]. *iki dilli Moğ.* *I çiray* Les. 191a. + **YUy.** +*liq*
- çarh** = *çaq II* İL 417a, Krş. [چرخ charkh 97] a. Tekerlek, çark, bileği taşı, bileği çarkı, çıkırık vb., Far. [چرخ charkh 98]. **Far.** *çarh* Steingass 390b.

- çarhlamaq** = *çaqlımaq* İL 418b e. geçl. Bilemek (dönen bileği taşı üzerinde) [چرخلاماق charkh-la-maq 98]. *iki dilli Far.* *çarh* Steingass 390b. + YUy. + *lamaq*
- çirk** = *çirik* İL 451b, Krş. [چوروك chürü'k 99] s. Çürük, bozuk, çürümüş [چرك chirk 98]. ET 1 *irig* ED 222a.
- çirlaşmaq** = *çillaşmaq* İL 459a, Krş. e. işt. Birbirini çağırmak, birbirini davet etmek [چيرلاشماق chirla-'sh-maq 98]. - Krş. ET *çarla:-* ED 429b.
- çirlamaq** = *çillımaq* İL 459a e. geçl. Çağırmak, davet etmek, emirle davet etmek [چيرلاماق chirla-maq 98]. ET *çarla:-* ED 429b.
- çiqartmaq** İL ø, e. tekrarlanmış ettir. Çıkartmak [چقارتماق chiq-âr-'t-maq 98]. - Krş. ET *çtkar-* ED 410b.
- çiqarşmaq** İL ø, e. ettir. işt. Birlikte çıkarmak [چقارشماق chiq-âr-'sh-maq 98]. - Krş. ET *çtkar-* ED 410b.
- çiqarmaq** *çiqarmaq* İL 453b e. ettir. Çıkarmak, evden ayrılmasına neden olmak *yani* çıkarmak, göndermek, kovmak, atmak [چقارماق chiq-âr-maq 98]. ET *çtkar-* ED 410b.
- çiqmaq** *çiqmaq* İL 453b e. geçs. Çıkmak, evden ayrılmak [چقماق chiq-maq 98]. ET 1 *çtk-* ED 405b.
- çakman** *çekmen* İL 427a, Krş. [چيکمان chikman 104]. a. Kaba yünlü giysi ya da pamuklu kumaş [چکمان chak-man 98]. *Far.* *çakmān*, *çakman* Steingass 397a.
- çakan** İL ø, a. Nakış, işleme, *Far.* [چکن chakan 98]. ET 2 *çiki:n* ED 415b. (muhtemelen Çinceden ödünçleme) / Shaw'a göre *Far.* *çakin* Steingass 397a.
- çigilmek** *çigilmek* İL 456b e. edl. Düğümlenmek, düğüm halinde bağlanmak [چيگلماک chig-il-mak 98]. ET *çigil-* ED 415a.
- çigmak** *çigmek* İL 456a e. geçl. Düğümlenmek, düğüm halinde bağlamak [چيگماک chig-mak 98]. ET *çig-* ED 413b.
- çigingak** İL ø, s. Geri geri gitmeye düşkün olan (at için) [چيگنماک chigin-gak 98]. - Krş. ET *çekin-* ED 416a.
- çiginmak** = *çékinmek* İL 447a e. geçs. Geri geri gitmek (at için), çekilmek, geri çekilmek [چيگنماک chigin-mak 98]. ET *çekin-* ED 416a.

- ççu** İL ø, ünl. Atın ileri hareket etmesi için kullanılır [چو chchu 98]. **ET çu/çü:** ED 393a. (Hakani XI çu: (/ çü:) hem olumlu hem de olumsuz emirlere kuvvetlendirme ünlemi olarak getirilir; dolayısıyla *kel çü:* ‘derhal gel!’)
- Çu** İL ø, öz. a. Kara Tağ bölgesinin kuzeyinde Issık-kúl (Göl) (Isık Gölü) yakınlarında akan bir ırmak [چو Chu 98]. Bkz. çu (< Tibet) CATPN 118. (ırmak)
- çub** = çöp I (yük hayvanlarının yediği ot) a. Süprüntü, Kaz. [چوب chub 98]. **ET çö:b** ED 394a.
- çübuq** = çiviq İL 461b, Krş. [چیبیق chibiq 101] a. Çubuk, değnek (? Far. *châbuq*); aynı zamanda dolgunluk vermek için uzun elbisenin etek kısmının yanına konulan kumaş parçası [چوبوق çübuq 98]. **ET çıbık** ED 395b.
- çupçak** a. Hikaye, masal, Kaz. [چوپچاک chupchak 98].
- çupçuq** İL ø, a. Serçe, Kaz. [چوپچوق chupchuq 98].
- çupur** çupur İL 433b a. Keçi kılı [چوپور chupur 98]. **ET çöpür** ED 398a.
- çot** çot II İL 428b a. Bir tür küçük keser, Kaz. [چوت chot 98].
- çota** İL ø, Krş. [چوتار chotâr 99] çotar I İL 428b a. Beyaz kaba pamuklu kumaş [چوتار chotâr 99]. Bkz. çotâ Menges 31.
- çotar** çotar I İL 428b, Krş. [چوتار chotâ 99] a. Beyaz kaba pamuklu kumaş [چوتار chotâr 99]. Bkz. çotâ Menges 31.
- çotur** İL ø, s. Çiçek hastalığı nedeniyle yüzünde iz oluşan [چوتور chôtur 99]. **ET çotur** ED 403b.
- çuca** çüce İL 439a, Krş. [چوچا chûcha 99], [چوجه juja 90] a. Tavuk, civciv [چوچا chûja 99]. **Far. cūca** Steingass 377a.
- çuça** İL ø, Krş. [چوچا chûja 99] çüce İL 439a, [چوجه juja 90] a. Tavuk, civciv [چوچا chûcha 99]. **Far. cūca** Steingass 377a.
- çuçak** çöçek I İL 436b a. Hikaye, masal [چوچاک chuchak 99]. **Moğ. cöçüge** Les. 1073b. (tiyatro oyunu, gösteri, temsil, dans) ya da ? Bkz. çöçek (< çörçek?) Jarring 76.
- çoçqa** İL ø, a. Domuz, Kaz. [چوچقا choçqa 99]. - Krş. **ET çocuk** ED 400b. (‘henüz süt emen domuz yavrusu’; bu biçimiyle yalnızca Güneybatı Türk dili Osm.’da *çocuk* ‘çocuk’ olarak yaşar, fakat ikincil biçim *çoçqa/çoçka* vb. ‘henüz süt emen domuz yavrusu; domuz

(genel olarak) olarak görülür. *çoğğa/çoçka* biçimleri *çoçuk* sözcüğün Moğolca bozulmuş biçimi gibi görünmektedir fakat orta dönemde beliren ve günümüz Türk dillerinin tamamında yaşayan bu sözcük gerçekte Moğolcada ödünçleme değildir.)

çüçük *çüçük I* İL 439a s. Lezzetli, güzel tadı olan, ekşi olmayan [چوچوک chüchük 99].

çortan *çortan* İL 429a a. Ördek gagasına benzer uzun burunlu bir tür balık [چورتان chortân 99]. ? Bkz. *çörten* (< **Erm.** *jrordan, jordan* ‘hendek, su yolu, oluk’) TDES 101a.

çurgultmak = *çörütme* İL 437a e. ettir. Gezinmek işini yaptırmak [چورگولتماک churgul-’t-mak 99]. - Krş. **ET** *yörget-* ED 966a. *ya da* Bkz. *çör-* UDS 45. → *çör-* < *çevir-* Meng. 11, 104

çurgulşmak = *çörüşme* İL 437a e. iş. Birlikte gezinmek [چورگولشماک churgul-’sh-mak 99]. - Krş. **ET** *yörgeş-* ED 966a. *ya da* Bkz. *çör-* UDS 45. → *çör-* < *çevir-* Meng. 11, 104

çurgulmak = *çörülme* İL 437a e. geçs. Gezinmek, dönmek, eksenini üzerinde dönmek [چورگولماک churgul-mak 99]. - Krş. **ET** *yörgen-* ED 966a. *ya da* Bkz. *çör-* UDS 45. → *çör-* < *çevir-* Meng. 11, 104

çaura = *çöre I* İL 436b, Krş. [چاوره châurah 97] s. Yuvarlak, disk biçiminde. *châurah* ile aynı anlamda [چوره chaurah 99]. - Krş. **ET** *çevür-* ED 398b. ((bir şeyi) bükme ya da döndürme, çevirmek)

çürütme = *çiritme* İL 451b, Krş. [چيروتماک chirü-’t-mak 103] e. ettir. Çürütme [چوروتماک chürü-’t-mak 99]. - Krş. **ET** *yirü:-* ED 957a. → *iri:-/irü:-* ED 198b.

çoruq *çoruq* İL 429a, Krş. [چاروق châroq 93] a. *châroq* /Shaw charoq/ ile aynı anlamda [چوروق choruq 99]. **ET** *çaruk* ED 428b.

çürük İL ø, Krş. [چرک chirk 98] *çirik* İL 451b s. Çürük, bozuk, çürümüş [چوروک chürü’k 99]. **ET** *irig* ED 222a.

çürümek = *çirime* İL 452a, Krş. [چيروماک chirü-mak 103] e. geçs. Çürümek, bozulmak [چوروماک chürü-mak 99]. **ET** *yirü:-* ED 957a. → *iri:-/irü:-* ED 198b.

çori İL ø, a. Kadın köle [چوري chori 99]. **Far.** *cāriya* Steingass 349b. (kız, genç kadın; genç kız; kadın köle)

çuğul İL ø, s. İftira niteliğinde olan, yaramaz [چوغول chughul 99].

- çuğulluq** İL ø, a. İftira, başkalarına rahatsızlık veren pervasız ya da kötü niyetli davranış [چوغل لوق chughul-luq 99].
- çoq** İL ø, a. Püskül, Kaz. [چوق choq 99]. **ET** *I çu:ğ* ED 405a. (paket, bohça)
- çoq** İL ø, s. ve bel. Çok; *aynı zamanda* pek, çok, ziyadesiyle [چوق choq 99]. **ET** *çok* ED 405b.
- çoqa** İL ø, a. Başın arkası [چوقا choqa 99].
- çoqmaq** *çoqmaq* İL 429b, Krş. [چوماق chomaq 100] *çomaq* İL 432b a. Ortaçağ'da kullanılan ağır topuz, bir sap ve buna sağlamca tutturulmuş ağır bir baştan oluşan bir tür silah [چوقماق choqmaq 99]. **ET** *çomak* ED 422b.
- çoqutmaq** *çoqutmaq* İL 429b e. ettir. Gagalamak, gaga ile vurarak delik açtırmak [چوقوتماق choqu-'t-maq 99]. - Bkz. **ET** *çoktur-* ED 406a. (başka bir biçimi *çokut-*'tır)
- çuqur** = *çoqur* İL 431b (çukur) a. Çukur, kasvet, keder [چوقور chuqur 99]. **ET** *çukur* ED 409b. → *çok-* ED 406a. (asıl olarak (kuş için) 'kapmak için (bir şeyin) üstüne çullanmak; gagalamak')
- çoqur** *çoqur* İL 429b s. Çiçek hastalığı nedeniyle yüzünde iz oluşmuş, yüzü çopurlaşmış olan [چوقور choqur 99]. **Moğ.** *çoqur* Les. 199b. → *çouqur* Les. 199a. (renk renk, alaca, benekli, noktalı; çiçekbozuğu, çopur) *ya da* **ET** *çukur* ED 409b. → *çok-* ED 406a. (asıl olarak (kuş için) 'kapmak için (bir şeyin) üstüne çullanmak; gagalamak') / Clauson'a göre Güneydoğu Türkçesi'ndeki *çokur* 'çiçek hastalığı nedeniyle çukur çukur olmuş' sözcüğü *ya çok-* eyleminden gelmektedir *ya da çotur* sözcüğünün ikincil biçimidir /Bkz. **ET** *çotur* ED 403b. (çiçek bozuğu, çopur)/
- çoquşmaq** *çoquşmaq* İL 429b e. işt. Birbirini gagalamak [چوقوشماق choqu-'sh-maq 99]. - Krş. **ET** *çok-* ED 406a. (asıl olarak (kuş için) 'kapmak için (bir şeyin) üstüne çullanmak; gagalamak')
- çoqumaq** *çoqumaq* İL 430a e. geçl. Gagalamak [چوقوماق choqu-maq 99]. **ET** *çok-* ED 406a. (asıl olarak (kuş için) 'kapmak için (bir şeyin) üstüne çullanmak; gagalamak')
- çoka** *çoka* İL 430a a. Çinli usulü yemek yemek için kullanılan çift çubuk [چوكا choka 99]. **ET** *çöke:* ED 414a. madde başı altında → (*chu* XIV Chin.-Uyg. Dict. (Giles 2, 563) *çöki* Ligeti 154)

çukartmak İL ø, e. tekrarlanmış ettir. (Deveyi) çökertmek, (devenin) çökmesi için emretmek [چوکارتماک chuk-ar-'t-mak 100]. - Krş. **ET** *çökit-/çöküt-* ED 414b.

çukarşmak İL ø, Bkz. *çöktürüşmek* İL 437b e. ettir. işt. (Develeri) birlikte çökertmek, birkaç deveyi çökertmek [چوکارشماک chuk-ar-'sh-mak 100]. - Krş. **ET** *çökür-* ED 416b.

çukarmak İL ø, Krş. [چوکورماک chuk-ur-mak 100] *çökürmek* İL 437b, [چوکتورماک chuk-tur-mak 100] e. ettir. Batırmak, (develeri) çökertmek [چوکارماک chuk-ar-mak 100]. **ET** *çökür-* ED 416b.

çokan *çokan* İL 430b, Krş. [چاوان châukan 97] a. Çocuk doğurmamış genç kadın. *châukan* ile aynı anlamda [چوکان chokan 100].

çukurtmak *çöktürmek* İL 437b, Krş. [چوکارماک chuk-ar-mak 100], [چوکورماک chuk-ur-mak 100] *çökürmek* İL 437b e. ettir. *chuk-ar-mak* ile aynı anlamda [چوکتورماک chuk-tur-mak 100]. **ET** *çöktür-* ED 414b.

çukmak *çökmek* İL 437b e. geçs. Batmak (suyun içinde), yatmak, uzanmak (devenin) [چوكماك chuk-mak 100]. **ET** *çök-* ED 413b.

çukurmak *çökürmek* İL 437b, Krş. [چوکارماک chuk-ar-mak 100], [چوکتورماک chuk-tur-mak 100] *çöktürmek* İL 437b e. ettir. *chuk-ar-mak* ile aynı anlamda [چوکورماک chuk-ur-mak 100]. **ET** *çökür-* ED 416b.

çul *çöl* İL 438a a. ve s. Kurak, çorak yer; kurak, çorak [چول chul 100]. **ET** *çöl* ED 417b. (Moğolca) → *çülig* ED 420b. / **Moğ.** *çöl* Les. 201b.

çulaq *çolaq* İL 432a s. ve a. Sakatlanmış, kötürüm olmuş, kolsuz, elsiz; elini ya da kolunu vb. yi kaybetmiş kimse [چولاق chulâq 100]. **ET** *çoluk (çolok)* ED 419b.

çülan İL ø, a. Pişirilmiş tayın, er azığı [چولان chülan 100].

çolpan *çolpan* İL 432a a. Sabah yıldızı (yazın görülür) [چولپان cholpan 100]. **ET** *çolpan* ED 418b. (Venüs gezegeni)

çulğatmaq *çulğatmaq* İL 435a e. ettir. Sardırmak [چولغاتماق chulgha-'t-maq 100]. **ET** *çuğlat-* ED 407b.

çulğaşmaq *çulğaşmaq* İL 435a e. işt. Birlikte sarmak [چولغاشماق chulgha-'sh-maq 100]. - Krş. **ET** *çuğla:-* ED 407b.

- çulğamaq** = *çulğımaq* İL 435a e. geçl. Sarmak, biriktirmek, toplamak, etrafını sarmak [چولغاماق chulgha-maq 100]. ET *çuğla*:- ED 407b.
- çulğanmaq** *çulğanmaq* İL 435a e. dön. Sarılmak [چولغانماق chulgha-'n-maq 100]. ET *çuğlan*- (*çu:ğlan*-) ED 408a.
- çullatmak** İL ø, e. ettir. Susatmak vb. [چوللاتماق chul-la-'t-mak 100]. *iki dilli Moğ. çöl* Les. 201b. + YUy. +*latmak*
- çullaşmak** İL ø, e. işt. Birlikte susamak vb. [چوللاشماق chul-la-'sh-mak 100]. *iki dilli Moğ. çöl* Les. 201b. + YUy. +*laşmak*
- çullamak** İL ø, Bkz. *çölleşmek* İL 438a (*çölleşmek*) e. geçs. Susamak, kurumak, tükenmek, kendi kendine boğuk, kısık sesle (ya da yavan, tatsız) konuşmak (*chul*'dan), Kok. [چوللاماق chul-la-mak 100]. *iki dilli Moğ. çöl* Les. 201b. + YUy. +*lamak*
- çom** *çom* İL 432a a. Devenin semeri, Kaz. [چوم chom 100].
- çomaq** *çomaq* İL 432b (ağaç dalının budaklı kısmı, ucunda budak olan sopa), Bkz. [چوماق choqmaq 99] a. Ortaçağ'da kullanılan ağır topuz (Bkz. *choqmaq*) [چوماق chomaq 100]. ET *çomak* ED 422b.
- çumali** = *çümüle* İL 443a a. Karınca [چومالي chumali 100]. ET *çüme:li*: ED 423b.
- çumçuq** = *tumuçuq* İL 334a a. Serçe [چومچوق chumchuq 100].
- çumdurmaq** = *çömdürmek* İL 438b e. ettir. Başını ya da vücudunu suya sokup çıkartmak, (herhangi bir kimseyi) daldırmak, batırmak (sözle ya da hareketle) [چومدورماق chum-dur-mâq 100]. ET *çomtur*-/*çömtür*- ED 422b.
- çummaq** = *çömmek* İL 438b e. geçs. Başını ya da vücudunu suya sokup çıkarmak, dalmak, batmak [چومماق chum- mâq 100]. ET *çom*-/*çöm*- ED 422b.
- çümüç** *çümüç* İL 438b a. Tahta kepçe, Far. [چوموچ chümüch 101]. ET *çömçe*: ED 422a. (muhtemelen aynı anlamlı **Far.** *çamça*'dan ödünçleme)→ **Far.** *chamcha* Steingass 399a.
- çumurmaq** İL ø, e. ettir. Başını ya da vücudunu suya sokup çıkartmak, batırmak, daldırmak, başını ya da vücudunu suya sokup çıkarmak (hareketli bir biçimde) [چومورماق chum-ur-mâq 101]. ET *çomur*-/*çömür*- ED 423b.

çumulmaq *çömülmek* İL 438b e. edl. (dönüşlülük çatısı yerine) (*harf.* başı ya da vücudu suya sokulup çıkarılmak) banyo yapmak, yıkanmak, kendini batırmak, dalmak [چومولماق chum-ul-mâq 101]. **ET** *çom-/çöm-* ED 422b.

çunaq *çonaq* İL 432b s. ve a. Kulağı olmayan; kulağı olmayan kimse [چوناق chunâq 101].

çunak *çönek* İL 438b a. Bir bahçede birkaç su yatağına ayrılan sulama karığı [چوناک chunak 101]. **ET** *çönek* ED 426a. (hapaks) ve **ET** *çönek* DTS 155b. (kova, bakraç)

çuntak *çöntek* İL 438b a. Uzun elbisenin ya da kaftanın etek kısmındaki cep [چونتاک chuntak 101].

çuñ *çoñ* İL 430b a. Büyük, kocaman, iri [چونگ chung 101]. **ET** *çoñ* ED 424b. (hapaks; *çoñ* “büyük” sözcüğü ile aynı olması olasıdır. Çince *chung* “ağır, önemli” sözcüğünün alıntı biçimidir (Giles 2, 880))

çuñqaytmaq = *zoñzaytmaq* İL 582b e. ettir. Çömeltmek [چونگقايتماق chungqai-'t-maq 101]. - Krş. **Moğ.** *çüñkey-* Les. 209b. (dışbükey ya da çıkıntı, tümsek olmak ya da bu duruma gelmek). Bkz. *zoñzaytmaq* (Ç.U. (*zoñzaymaq*'tan) ‘çömeltmek’) ENN 480.

çuñqayşmaq = *zoñziyşmaq* İL 582b e. işt. Birlikte çömelmek [چونگقايشماق chungqai-'sh-maq 101]. - Krş. **Moğ.** *çüñkey-* Les. 209b. (dışbükey ya da çıkıntı, tümsek olmak ya da bu duruma gelmek). Bkz. *zoñzaymaq* (Ç.U. ‘çömelmek’) ENN 480.

çuñqaymaq = *zoñzaymaq* İL 582b e. geçs. Çömelmek (Hindistan yerlilerinin duruşu gibi dizler yüze yakın bir pozisyonda) [چونگقايتماق chungqai-maq 101]. - Krş. **Moğ.** *çüñkey-* Les. 209b. (dışbükey ya da çıkıntı, tümsek olmak ya da bu duruma gelmek). Bkz. *zoñzaymaq* (Ç.U. ‘çömelmek’) ENN 480.

çuvartmak = *çörütmek* İL 437a e. ettir. Tersine çevirtmek, ters yüz ettirmek [چورتماک chûwar-'t-mak 101]. - Krş. **ET** *çevür-* ED 398b. ((bir şeyi) bükmek ya da döndürmek, çevirmek)

çuvarmak = *çörümek* İL 437a e. geçl. Vazgeçmek, terk etmek, tersine çevirmek, ters yüz etmek, (tamamıyla) çevirmek (ters yönde) çevirmek [چورماک chûwar-mak 101]. **ET** *çevür-* ED 398b. ((bir şeyi) bükmek ya da döndürmek, çevirmek)

çuvaruşmak = *çörüşmek* İL 437a e. işt. Birlikte tersine çevirmek, ters yüz etmek [چووروشماک chûwar-ush-mak 101]. ET *çevriş-* ED 398b.

çuvarulmak = *çörülmek* İL 437a e. edl. Tersine çevrilmek, ters yüz edilmek, çevrilmek [چوورولماک chûwar-ul-mak 101]. ET *çevrül-* ED 398b.

çuyan İL ø, Krş. [چويون chuyun 101] *çoyun* İL 433a a. Pik demiri *aynu zamanda* dökme demir, pik [چويان chuyan 101]. ET *çoyun* ED 431b. → *ço:đn* ED 403a.

çuyun *çoyun* İL 433a, Krş. [چويان chuyan 101] a. Pik demiri *aynu zamanda* dökme demir, pik [چويون chuyun 101]. ET *çoyun* ED 431b. → *ço:đn* ED 403a.

çah İL ø, Bkz. [چين chîn 105] Derece, büyüklük ya da miktar ifade eden ek; *aynu zamanda* biçim, tarz da ifade eder (Bkz. Dilb. “belirteçler”, “son ekler” ve “sıfat yapımı”. *Aynı zamanda* Bkz. aşağıda *chîn* maddesi.) [چه chah 101]. - Bkz. *Eşitlik Durumu* OTG 112. ve Bkz. *Y.Uy.* -çe TDS 202.

çiyân İL ø, Krş. [چايان chayan 97] *çayan* İL 424a, [چييان chiyan 106] a. Akrep. *chayan* /Shaw châyân/ ile aynı anlamda [چيان chiân 101]. ET *çayan* ED 431b. → *ça:đan* ED 403a.

çibar = *çéver* İL 448b s. Usta, tecrübeli, hünerli, becerikli, Kaz. [چييار chibar 101]. **Moğ.** *çeber* Les. 167b. (temiz, saf; temiz ve düzgün(ce); lekesiz (olarak); net, kesintisiz (kâr vb. olarak))

çibiq = *çiviq* İL 461b, Krş. [چوبوق chübuq 98] a. Çubuk, değnek (Bkz. *chübuq* /Shaw chubuq/ [چيبيق chibiq 101]. ET *çıbık* ED 395b.

çibin = *çivin* İL 462a a. Sinek, karasinek [چييين chibin 101]. ET *çıbun* ED 397b. → ED *sipek* ED 838b.

çibilduq İL ø, a. Bir odanın bir tarafından öbür tarafına gerilen ve odayı ikiye bölen perde [چيبيلدوق chibilduq 101].

çep İL ø, a. Siper, toprak tabyası, topraktan yapılan set (silahları ya da askeri birlikleri korumak için) [چيپ chep 102]. **Ar.** *cabhat*, *cabha* Steingass 356a. (alın; herhangi bir şeyin ön tarafı ya da cephesi; insanlardan ya da atlardan oluşan topluluk) *ya da Moğ.* *cebe* 1042a. (dar geçit, dağlar arasındaki uzun ve dar geçit)

çit *çit II* İL 449a a. Kenar, sınır, hudut [چيت chît 102]. **ET** *çit* ED 401b.

- çitan** *çiten* İL 449a a. Birbirine çaprazlanan ince dallardan yapılmış kaba çit [چیتان chîtan 102]. *iki dilli* Krş. **ET** *çit* ED 401b. + **Far.** + *an*
- çit** *çit II* İL 449a a. Dikenden parmaklık, çit, duvarın tepesine yapışmış olan dikenler [چیت chitt 102]. **ET** *çit* ED 401b.
- çit** *çit I* İL 449a a. Basma, perdelik kreton [چیت chitt 102]. Hind. *çit* İL Steingass 405b. (boyalı Hint, Fars ya da Türk ipekleri ve diğer kumaşları; basma, perdelik kreton; Hint çadırı)
- çiça** İL Ø, a. Anne, Kaz. [چچا chîcha 102]. Bkz. *çiçe* TDAA 170. (Çağatayca'da *çiçe* 'teyze; abla' biçiminde tesbit edilen bu sözcük Türkmence ve Özbekçe'de 'hala, teyze' ya da 'abla' anlamında kullanılmaktadır.) → *şeşe* TDAA 102. (biçim bakımından çocuk diline ait olan bu sözcük günümüz Türk dillerinde 'anne' ya da 'nine' anlamında kullanılmaktadır.)
- çiçak** *çiçek I ve II* İL 443b a. Çiçek; *aynı zamanda* çiçek hastalığı [چچاک chichak 102]. **ET** *çiçek* ED 400b.
- çiçan** *çiçen I* İL 444a (çabuk anlayan, keskin zekalı, uyanık) a. Hitabet yeteneğine sahip, ikna edici, Kaz. [چچان chichan 102]. **Moğ.** *çiçen* Les. 168b. → *seçen* Les. 680a. (akıllı, hikmet sahibi, zeki, aydın, muktedir)
- çiçanlık** *çiçenlik* İL 444a (zekilik, uyanıklık) a. Etkili ve güzel söz söyleme sanatı, belagat, fesahat, Kaz. [چچانلیک chichan-lik 102]. *iki dilli* **Moğ.** *çiçen* Les. 168b. → *seçen* Les. 680a. (akıllı, hikmet sahibi, zeki, aydın, muktedir) + **YUy.** + *lik*
- çidatmaq** İL Ø, e. ettir. Sürdürmek, devam ettirmek [چیداتماق chida-'t-maq 102]. *iki dilli* **Moğ.** *çida-* Les. 176b. (muktedir olmak; yenebilmek, üstün gelebilmek) + **YUy.** + *t-*
- çidaşmaq** *çidaşmaq* İL 450a e. işt. Birlikte sürmek, birlikte devam etmek [چیدااشماق chida-'sh-maq 102]. *iki dilli* **Moğ.** *çida-* Les. 176b. (muktedir olmak; yenebilmek, üstün gelebilmek) + **YUy.** + *ş-*
- çidamaq** *çidimaq* İL 450a e. geçs. Sürmek, devam etmek, dayanmak, tahammül etmek [چیداماق chida-maq 102]. **Moğ.** *çida-* Les. 176b. (muktedir olmak; yenebilmek, üstün gelebilmek)
- çidamsiz** *çidamsiz* İL 450a s. Devam etmeyen, sürekli olmayan, dayanıksız, sabırsız [چیدامسیز chida'm-siz 102]. *iki dilli* **Moğ.** *çidamaq* Les. 177a. → *çidamaqay* Les. 177a. (muktedir, yetenekli; yeterli, işinin ehli, yetenekli; kuvvetli; yeteneklice) + **YUy.** + *siz*

- çidamliq** *çidamliq* İL 450a s. Dayanıklı, sürekli, devam eden, devamlı olan, sabırlı [چيدامليق chida'm-liq 102]. *iki dilli Moğ.* *çidamağ* Les. 177a. → *çidamağay* Les. 177a. (muktedir, yetenekli; yeterli, işinin ehli, yetenekli; kuvvetli; yeteneklice) + YUy. +liq
- çiranmak** İL ø, e. geçs. Çaba göstermek (fiziksel), herhangi bir işte kendini zorlamak, çok uğraşmak, zor bir iş üzerinde inlemek ya da domuz gibi hırıldamak; ayakları iyice ileri uzatıp semerin üstünde geriye doğru oturmak [چيرانماك chiran-mak 102].
- çiraylüq** İL ø, Krş. [چرايلىق chiraï-liq 98] *çirayliq* İL 450b s. Yakışıklı, güzel [چرايلىق chiraï-lüq 102]. *iki dilli Moğ.* *1 çiray* Les. 191a. + YUy. +liq
- çirkin** *çirkin* İL 451a s. Kirli, pis, Kaz. [چيركين chirkin 102]. **Far.** *çirkin* Steingass 391b.
- çirlatmaq** = *çillatmaq* İL 458b e. ettir. Çağirtmek [چيرلاتماق chirla-'t-maq 102]. ET *çarlat*- ED 429b.
- çirlaşmaq** = *çillaşmaq* İL 459a, Krş. [چيرلاشماق chirla-'sh-maq 98] e. işt. Birbirini çağırmaq [چيرلاشماق chirla-'sh-maq 102]. - Krş. ET *çarla*:- ED 429b.
- çirlamaq** = *çillimaq* İL 459a, Krş. [چيرلاماق chirla-maq 98] e. geçl. Çağırmaq, emirle davet etmek [چيرلاماق chirla-maq 102]. ET *çarla*:- ED 429b.
- çirmatmaq** *çirmatmaq* İL 451a e. ettir. Döndürtmek, sardırmak, büktürmek [چيرماتماق chirma-'t-maq 102]. ET *çermet*- ED 430a.
- çirmaş** *çirmaş* İL 451a s. Dolaşık, karmakarışık [چيرماش chirmash 102]. - Krş. ET *çerme*:- ED 430a.
- çirmaştırmaq** *çirmaştırmaq* İL 451a e. işt. ettir. Dolaştırmak, karmakarışık etmek, birbirine örmek ya da sarmak [چيرماشتورماق chirma'sh-tur-maq 102]. - Krş. ET *çermeş*- ED 430b.
- çirmaşışmaq** İL ø, e. tekrarlanmış işt. Birlikte dolaşmak, karmakarışık olmak; birbirine örülmek ya da sarılmak [چيرماششماق chirma'sh-ish-maq 102]. - Krş. ET *çermeş*- ED 430b.
- çirmaşmaq** *çirmaşmaq* İL 451a e. işt. Birlikte döndürmek, sarmak ya da bükme, dolamak; dolaşmak, karmakarışık olmak [چيرماشماق chirma'sh-maq 102]. ET *çermeş*- ED 430a.
- çirmalmaq** *çirmalmaq* İL 451a e. edl. Döndürülmek, sarılmak, dolaştırılmak, bükülmek, dolanmak [چيرمالماق chirma-'l-maq 102]. ET *çermel*- ED 430b.

- çirmamaq** *çirmımaq* İL 451a e. gecl. Döndürmek, sarmak, (düzensiz bir biçimde), bükmek, dolamak [چیرمماق chirma-maq 103]. ET *çerme*:- ED 430a.
- çirmauq** İL ø, a. Ağaçların etrafına dolanan bir tür sürüngen bitki (kışın canlılığını yitirir) [چیرماوق chirma-uq 103]. - Krş. ET *çerme*:- ED 430a.
- çirütmaq** = *çiritmek* İL 451b, Krş. [چوروتماق chürü-'t-mak 99] e. ettir. Çürütmek, bozulmasına neden olmak [چیروتماق chirü-'t-mak 103]. - Krş. ET *yirü*:- ED 957a. → *iri*:-/irü:- ED 198b.
- çirümaq** = *çirimek* İL 452a, Krş. [چوروماق chürü-mak 99] e. geçs. Çürümek, bozulmak [چیروماق chirü-mak 103]. ET *yirü*:- ED 957a. → *iri*:-/irü:- ED 198b.
- çirik** *çêrik* İL 445a a. Kara ordusu, ordu, güç, kuvvet [چیریک chîrik 103]. ET *çerig* ED 428b.
- çirillatmaq** İL ø, e. ettir. Cıvıdar gibi ses çıkartmak cıvılatmak, cırıldatmak, cırlatmak [چیریللاتماق chiril-la-'t-maq 103].
- çirillaşmaq** İL ø, Bkz. *çiriqlaşmaq* İL 451b e. işt. Koro ile cıvıdar gibi ses çıkarmak ya da neşe ile cıvıdamak, cıvıtlı sesler çıkarmak [چیریللاشماق chiril-la-'sh-maq 103].
- çirillamaq** İL ø, Bkz. *çiriqlımaq* İL 451b e. geçs. Cıvıdar gibi ses çıkarmak cıvıdamak, cırıldamak, cırlamak (yavru kuşlar gibi) [چیریللاماق chiril-la-maq 103].
- çiza** İL ø, a. Bir uzunluk ölçüsü (iki karış) (şimdi 28 inçlik uzunluk ölçüsü olan *alçin* (Rusça “arschine”)'in yarısı ile bir tutulmaktadır) [چیزا chîza 103]. Bkz. *çize* (< **Çin**?) Jarring 74.
- çizdurmaq** = *sizdurmaq* İL 668a e. ettir. Çizgiler çizdirmek [چیزدورماق chiz-dur-maq 103]. ET *çızdur*- ED 432b.
- çizişmaq** = *sizişmaq* İL 668b e. işt. Birlikte çizgiler çizmek [چیزیشماق chiz-ish-maq 103]. - Krş. ET *çız*- ED 432a.
- çizmaq** = *sizmaq I* İL 668a e. gecl. Çizgi ya da çizgiler çizmek, çentmek, kertik açmak [chiz-maq 103]. ET *çız*- ED 432a. (asıl olarak ‘tırmalamak’ dolayısıyla ‘çizgi çizmek’ ya da daha genel anlamda ‘çizmek’)

çiziq = *siziq* İL 668a eyl. a. Çizgi, sıyrık, çentik, kertik [چيزيق chiz-iq 103]. - Krş. **ET** çız- ED 432a.

çiğ *çiğ* İL 453a a. Sepet ya da hasır yapımında kullanılan kamış; *aynı zamanda* civciv (Hint perdesi ya da paravanoası) [چيغ chigh 103]. **ET** *çiğ* I DTS 147b. ve Krş. **ET** *yigen* (? *ya da yégen*) ED 913a. ('bir çeşit sert bataklık bitkisi' sonraları 'bu bitkiden yapılan hasır')

çığartmaq İL ø, a. Otlayan hayvanların dokunmayacakları bitki demetlerinde yetişen bir tür kaba ot [چيغرتماق chighartmaq 103].

çığariq İL ø, a. Pamuğu biri demir diğeri ise ahşap olan iki silindir arasından geçirerek çekirdeklerinden arındıran bir makine [چيغاريق chighariq 103]. **ET** *çığrik/çıkrik* ED 410a. → *çığrı*: ED 410a. (temel olarak 'dönen şey' dolayısıyla 'değirmen çarkı ya da dolabı'; 'ilahi gök')

çigin İL ø, a. Masraf, gider [چيغين chighin 103].

çiq İL ø, a. Çiy, şebnem [چيق chiq 103]. **ET** *çiq* ED 413a. (nemli, çiğ, ham)

çiqartmaq İL ø, e. tekrarlanmış ettir. Çıkartmak [چيقارتماق chiq-ar-'t-maq 103]. - Krş. **ET** *çikar*- ED 410b.

çiqarşmaq İL ø, e. ettir. iş. Birlikte çıkarmak [چيقارشماق chiq-ar-'sh-maq 103]. - Krş. **ET** *çikar*- ED 410b.

çiqarmaq *çiqarmaq* İL 453b e. ettir. Çıkarmak, kovmak, atmak [چيقارماق chiq-ar-maq 103]. **ET** *çikar*- ED 410b.

çiqan = *çiyqan* İL 462b a. Vücuttaki kızartı, kırmızı kabarık [چيقان chiqan 103]. **ET** *çıbıka:n* ED 396a. (*harf.* 'hünnap, *Zizyphus vulgaris*'; dolayısıyla mecazen 'iltihaplı şişkinlik ya da çıban') *ya da* **Far.** *şikanc* Steingass 755a. (kat, buruşuk, cilt kırıışığı;...vücuttaki kızartı...) → **Far.** *şikan* Steingass 755a. (kat, buruşuk, cilt kırıışığı, kıvrım; ordunun yenilmesi ya da dağılıp kaçması...)

çiqmaq *çiqmaq* İL 453b e. geçs. Çıkmak [چيقيماق chiq-maq 104]. **ET** I *çık*- ED 405b.

çiqim *çiqim* İL 455a a. Masraf, harcama, gider [چيقيم chiqim 104]. - Krş. **ET** I *çık*- ED 405b.

çika *çéke* İL 446a a. Şakak [چيكا chika 104].

çikan İL ø, a. Nakış, işleme [چیکان chikan 104]. ET 2 *çiki:n* ED 415b.

çikmak İL ø, e. geçl. Üzerine nakış işlemek [چیکماک chik-mak 104]. ET *çek-* ED 413b.

(asıl anlamı belirsizdir; şimdi yaygın anlam ise ‘çekmek’dir. Fakat çok geçmeden anlam genişlemesine uğrayarak (geçl.) ‘borç almak (para), acı çekmek, tütün çekmek ve (geçs.) çekilmek anlamlarını kazanmıştır)

çikmak = *çekmek* II İL 427a e. geçl. Sigara içmek, tütün içmek [چیکماک chik-mak

104]. ET *çek-* ED 413b. (asıl anlamı belirsizdir; şimdi yaygın anlam ise ‘çekmek’dir. Fakat çok geçmeden anlam genişlemesine uğrayarak (geçl.) ‘borç almak (para), acı çekmek, tütün çekmek ve (geçs.) çekilmek anlamlarını kazanmıştır)

çikman İL ø, Krş. [چکمان chak-man 98] *çekmen* İL 427a a. Kaba kumaş. *chak-man*

/Shaw chakman/ ile aynı anlamda [چیکمان chikman 104]. **Far.** *çakmān*, *çakman* Steingass 397a. (bir çeşit üst giysisi)

çiga *çige* İL 455b a. Bitki lifi; bir tür yaban keneviri; *aynı zamanda* aynı nesneden

yapılan halat, ip [چیگا chiga 104].

çigmak *çigmek* İL 456a e. geçl. Düğümlemek, düğüm atmak [چیگماک chig-mak 104].

ET *çig-* ED 413b.

çigörtka = *çeketke* İL 446a a. Çekirge [چیگورتکا chigörtka 104]. ET *çekürge:* ED 416b.

çigit *çigit* İL 456a a. Pamuk çekirdeği [چیگیت chigit 104]. ET *çigit* ED 414a.

çigitak İL ø, a. Kaynamanın ardından kalan yağ artığı [چیگیتاک chigitak 104].

çilan *çilan* İL 458a a. Kahverengi, çekirdekli çilek, Hint *ber*’inden farklı değildir

[چیلان chilan 104]. **Far.** *çelān* Steingass 406a. (kurtların gezindiği orman; demir halkalar, gemin parçaları vb.; hünnap ağacı)

çilbur İL ø, a. Atın başlığına bağlanan ve kazığa bağlanmasında kullanılan yular

[چیلبور chilbur 104]. **Moğ.** *çilbugur* Les. 182b.

çilpullatmaq İL ø, e. ettir. Su sıçratarak ses çıkartmak [چیلپولاتماق chilpul-la-’t-maq

104].

çilpullaşmaq İL ø, e. iş. Aynı anda birkaç yöne su sıçratarak ses çıkarmak

[چیلپوللاشماق chilpul-la-’sh-maq 104].

- çilpullamaq** İL ø, e. geçs. Suyun sıçrama sesi için söylenir; su sıçratma sesi çıkarmak [چیلپوللاماق chilpul-la-maq 104].
- çilpiq** İL ø, a. Gözlerin kuvvetsizliği, zayıflığı ve akıntısı [چیلپیق chilpiq 104]. ET *çelpek* ED 418a.
- çiltak** *çiltek* İL 458b a. Giyside kullanılan süslü kenar suyu, dantel [چیلتاک chiltak 104].
- çilim** *çilim* İL 459b a. Nargile (Doğu Türkistan'da içine su alacak biçimde oyulmuş sukabağından yapılır) [چیلیم chilim 104]. **Hind.** *çilam, çilim* Steingass 398a.
- çim** *çim II* İL 459b a. Çim, çimen [چیم chim 104]. ET 2 *çim* ED 421b.
- çimçiq** ? *çimçiq* İL 460a (s. çok kapanıp açılan, a. gözünü çok kırpan kimse) a. Serçe [چیمچیق chimchiq 104].
- çimçilatmaq** İL ø, Bkz. *çimditmaq* İL 460b e. ettir. Çimdikletmek [چیمچیلاتماق chimci-la-'t-maq 104]. - Krş. **Moğ.** *çimkile-* Les. 186a.
- çimçilaşmaq** İL ø, Bkz. *çimdişmaq* İL 460b e. işt. Birbirini çimdiklemek [چیمچیلاشماق chimci-la-'sh-maq 104]. - Krş. **Moğ.** *çimkile-* Les. 186a.
- çimçilaq** *çimçilaq* İL 460a a. Serçe parmak; *çimçilaq anasi* 'yüzük parmağı' *harf.* 'serçe parmağın annesi' [چیمچیلاق chimchilaq 104].
- çimçilamaq** İL ø, e. geçl. Çimdiklemek (tekrar tekrar) [چیمچیلاماق chimchi-la-maq 105]. **Moğ.** *çimkile-* Les. 186a.
- çimçimaq** *çimçimaq* İL 460b e. geçl. Çimdiklemek (bir kez), çimdik atmak [چیمچیماق chimchi-maq 105]. **Moğ.** *çimki-* Les. 185b.
- çin** *çin I* İL 461a s. Doğru, gerçek, güvenilir [چین chin 105]. ET *çin* ED 424a.
- çin** İL ø, Bkz. [چە chah 101] a. Miktar, derece, büyüklük, kapsam, ölçü (*çah* ekinin muhtemel kökeni, Bkz. *chah*. Bu ek daha sonra Kazaklar tarafından *çayn* biçiminde telaffuz edilir (*tizgaçah* anlamındaki *tizgaçayn* sözcüğünde olduğu gibi); bu ek iki şeyi birleştirmek için bir bağ kurar) [چین chîn 105]. - Bkz. *çen* TDS 205. (Bu sontakımın kullanıldığı diller arasında Li, Yeni Uygurcaya yer vermemektedir. *çen* sontakımının Çuvaşça'da yalın durumdaki adlara, Azerice, Güney Oğuzcası ve Türkmençe'de ise verme durumundaki adlara getirildiğini belirten Li, bu yönüyle Çuvaşça'daki biçimin diğer dillerdeki biçimden farklı kökenli olabileceğini vurguluyor.). *çayn* için Bkz. *çeyin* TDS 207.

- çinatmaq** İL ø, Bkz. *çiñdatmaq* İL 457a e. ettir. Sıkıştırtmak [چیناتماق chin-a-'t-maq 105]. - Krş. **Moğ.** *çiñ-a* Les. 189a. (kuvvetli, dayanıklı; sıkı, gergin)
- çinatmak** *çénetmek* İL 448a e. ettir. Ölçtürmek [چیناتماق chîn-a-'t-mak 105]. - Krş. **Moğ.** *çene-* Les. 171b. (tartmak; paha biçmek; dikkatli olmak)
- çinaşmaq** İL ø, Bkz. *çiñdaşmaq* İL 457a e. işt. Birlikte sıkıştırtmak [چیناشماق chin-a-'sh-maq 105]. - Krş. **Moğ.** *çiñ-a* Les. 189a. (kuvvetli, dayanıklı; sıkı, gergin)
- çinaşmak** *çéneşmek* İL 448a e. işt. Birlikte ölçmek [چیناشماق chîn-a-'sh-mak 105]. - Krş. **Moğ.** *çene-* Les. 171b. (tartmak; paha biçmek; dikkatli olmak)
- çinamaq** İL ø, Bkz. *çiñdimaq* İL 457a, Krş. [چینگقماق ching-qa-maq 105] *çiñqimaq* İL 457b e. geçl. Sıkıştırtmak, sıkmak [چینماق chin-a-maq 105]. - Krş. **Moğ.** *çiñ-a* Les. 189a. (kuvvetli, dayanıklı; sıkı, gergin)
- çinamak** *çénimek* İL 448b e. geçl. Ölçmek, tahmin etmek, kestirmek, saymak, hesap etmek (büyüklük ya da kapsam için) (sayıları ifade eden *çağlamaq* sözcüğünden farklıdır) [چیناماک chîn-a-mak 105]. - Krş. **Moğ.** *çene-* Les. 171b. (tartmak; paha biçmek; dikkatli olmak)
- çiñ** *çiñ* İL 456b s. Kuvvetli, sağlam, sıkı, katı, sert [چینگ ching 105]. - Krş. **Moğ.** *çiñ-a* Les. 189a. (kuvvetli, dayanıklı; sıkı, gergin)
- çiñqamaq** *çiñqimaq* İL 457b, Krş. [چینماق chin-a-maq 105] *çiñdimaq* İL 457a e. geçl. Sıkıştırtmak, sıkmak. *chin-a-maq* /Shaw china-maq/ ile aynı anlamdadır [چینگقماق ching-qa-maq 105]. - Krş. **Moğ.** *çiñadqa-* Les. 189b.
- çiñqartmaq** İL ø, e. ettir. Bağirtmak, feryat ettirmek, çığlık attırtmak [چینگقارتماق chingqar-'t-maq 105]. - Krş. **ET** *çığrat-* ED 426b. (çingırdatmak, şingırdatmak, şakırdatmak)
- çiñqarmaq** İL ø, e. geçs. Bağirmek, feryat etmek, çığlık atmak, hırçın bir çocuk gibi bağirmek, yaygara koparmak [چینگقارماق chingqar-maq 105]. - Krş. **ET** *çığra:-* ED 426b. (çingırdamak, şingırdamak, şakırdamak)
- çiñlatmaq** İL ø, e. ettir. Çekiçle vurarak keskinleştirtmek [چینگلاتماق ching-la-'t-maq 105].

çinlaşmaq İL ø, e. işt. Birlikte çekiçle vurarak keskinleştirmek [چینگلاشماق ching-la-'sh-maq 105].

çinlamaq İL ø, e. geçl. (soğuk) Çekiçle vurarak keskinleştirmek (atı nallamadan önce nala yapıldığı gibi) [چینگلاماق ching-la-maq 105].

çinlatmaq İL ø, e. ettir. Doğruyu, gerçeği söyletmek [چین لاتماق chin-la-'t-maq 105]. ET *çinlat*- ED 426b.

çinlaşmak İL ø, e. işt. Birbirine gerçeği, doğruyu söylemek, birbiri ile içten, samimi olmak [چینلاشماق chin-la-'sh-mak 105]. - Krş. ET *çinla*:- ED 426b.

çinlamak İL ø, e. geçs. Doğruyu, gerçeği söylemek, samimiyetle konuşmak, kızmak [چینلاماق chin-la-mak 105]. ET *çinla*:- ED 426b.

çini *çine* İL 461b a. Porselen, seramik, çini; *özl.* porselen fincan, bardak [چینی chini 105]. **Far.** *çmī* Steingass 406b. (Çinli; beyaz çekerleme; porselen)

çıyan İL ø, Krş. [چایان chayan 97] *çayan* İL 424a, [چیان chiân 101] a. Akrep. *chayan* /Shaw *châyan*/ ile aynı anlamda [چییان chiyan 106]. ET *çayan* ED 431b. → *ça:dan* ED 403a.

ح ح

hayt İL ø, a. Bayram (Ar.'dan bozulmuş *eyd* yerine) [حایت haït 106]. **Ar.** 'îd Steingass 875b.

haytlik İL ø, a. Bayram kutlaması için hazırlanmış şeyler; *aynı zamanda* bayramda verilen hediyeler [حایت لیک haït-lik 106]. *iki dilli Ar.* 'îd Steingass 875b. + **YUy.** + *lik*

خ خ

hatun İL ø, Krş. [خوتون khutun 108]

hotun İL 479b a. Kadın, karı, eş, Far. (?) [خاتون khâtun 106]. **ET** *ha:tun* ED 602b.

hada *hada* İL 464b a. Uzun kazık, sırık ya da direk, destek [خادا khâda 106]. **Far.** *hâda* Steingass 437a.

ħarħaşa İL ø, a. Sıkıntı, sıkıcı bir iş veya durum, zahmet, üzüntü, endişe, merak [خارخشه khârkhah 106]. **Far.** *ğarğasha* Steingass 885a.

ħasa *ħese* İL 474b a. Pamuklu bez, basma, gömleklik bez veya kumaş [خاسه khâsah 106]. **Far.** *ħāşa* Steingass 439b.

ħasalik İL ø, s. Belirli, özel, Far. YUy. [خاسه ليك khâsah-lik 106]. *iki dilli Ar.* *ħāşşat* Steingass 439a. (özel, gizli; asil) + YUy. +*lik*

ħafa İL ø, s. Canı sıkın, kızgın, hoşnutsuz, rahatsız, tedirgin, üzgün (Far.'dan bozulmuş biçim [خافا khâfâ 106]. **Far.** *ħafa* Steingass 469a. (öksürük, boğulma; aksırma)

ħafalatmaq İL ø, e. ettir. Canını sıktırmak, başını ağrıttırmak, kızdırtmak [خافالاتماق khâfa-la-'t-maq 106]. *iki dilli Far.* *ħafa* Steingass 469a. (öksürük, boğulma; aksırma) + YUy. +*latmaq*

ħafalaşmaq İL ø, e. iş. Birbirinin canını sıkmak, başını ağrıtmak, birbirini kızdırmak [خافالاشماق khâfa-la-'sh-maq 106]. *iki dilli Far.* *ħafa* Steingass 469a. (öksürük, boğulma; aksırma) + YUy. +*laşmaq*

ħafalamaq İL ø, e. geçl. Canını sıkmak, başını ağrıtmak, kızdırmak [خافالاماق khâfa-la-maq 106]. *iki dilli Far.* *ħafa* Steingass 469a. (öksürük, boğulma; aksırma) + YUy. +*lamaq*

ħafalanmaq İL ø, e. edl. ve dön. Kızgın olmak; canı sıkılmak, sinirlenmek [خافالانماق khâfa-la-'n-maq 106]. *iki dilli Far.* *ħafa* Steingass 469a. (öksürük, boğulma; aksırma) + YUy. +*lanmaq*

ħafaliq İL ø, a. Memnuniyetsizlik, hoşnutsuzluk, can sıkıntısı, sıkıntı, üzüntü, rahatsızlık, Far. YUy. [خافاليق khâfa-liq 106]. *iki dilli Far.* *ħafa* Steingass 469a. (öksürük, boğulma; aksırma) + YUy. +*liq*

ħala İL ø, a. Teyze, Far. [خالا khâla 106]. **Far.** *ħâlâ* Steingass 442a.

ħalatmaq İL ø, e. ettir. Arzu ettirmek, istetmek [خالاتماق khâ-la-'t-maq 106]. *iki dilli Far.* *ħ'âh* Steingass 481a. + YUy. +*latmaq*

ħalaşmaq *ħalaşmaq* İL 468a e. iş. Birlikte arzu etmek, istemek ya da birbirini arzulamak, istemek [خالاشماق khâ-la-'sh-maq 106]. *iki dilli Far.* *ħ'âh* Steingass 481a. + YUy. +*laşmaq*

halamaq *halimaq* İL 469a e. geçl. Arzu etmek, arzulamak, istemek (*hâh* yerine *hâ* kullanılmış) Far. YUy. [خالماق khâ-la-maq 106]. *iki dilli Far. h'âh* Steingass 481a. + YUy. +*lamaq*

halta *halta* İL 468a a. Torba, çanta Far. [خالته khâlta 106]. **Far. halîta** Steingass 473a.

ham *ham I* İL 469a s. Ham, olmamış, çiğ, pişmemiş (her anlamda), kaba, şekillendirilmemiş, çalışılmamış, uğraşılmamış, Far.; *bundan dolayı* a. pamuğun kaba tek kat ipliklerinden yapılmış kumaş [خام khâm 106]. **Far. hām** Steingass 442b.

haman *haman* İL 469b, Krş. [خرمن khirman 107] a. Harman yeri (tahılın ayakla ezilip özünün çıkarıldığı yer); harman dövmek için toplanmış olan biçilmiş tahıl (*hirman* yerine) Far. [خامان khâman 107]. **Far. hirman** Steingass 456b.

hamlatmaq İL ø, e. ettir. Çözdürmek, açtırmak [خاملاتماق khâm-la-'t-mâq 107]. *iki dilli Far. hām* Steingass 442b. + YUy. +*latmaq*

hamlaşmaq İL ø, e. işt. Birlikte çözmek, açmak [خاملاشماق khâm-la-'sh-mâq 107]. *iki dilli Far. hām* Steingass 442b. + YUy. +*laşmaq*

hamlamaq İL ø, e. geçl. Çözmek, açmak [خاملاماق khâm-la-mâq 107]. *iki dilli Far. hām* Steingass 442b. + YUy. +*lamaq*

hamlüq *hamliq* İL 470a a. Hamlık, olgun olmama, çiğlik [خاملوق khâm-lüq 107]. *iki dilli Far. hām* Steingass 442b. + YUy. +*lüq*

han *han* İL 470b a. Han, kral, prens; *aynı zamanda* Kaşgar'da kadın adlarının sonuna getirilerek kullanılır (Hindistan'daki uygulamanın aksine Kaşgar'da erkek adlarına getirilmez): Ay *Han* ("ay prensesi"), *Mayram Han* ("Mary (Meryem) Hanımefendi") [خان khân 107]. **ET ha:n** ED 630a.

Han ariq İL ø, Bkz. *han* İL 470b + *ériq* İL 1286a öz. a. Tazgun Irmağı'ndan elde edilmiş olan Kaşgar'ın 14 mil kadar güneyinde bir kanal; *aynı zamanda* bu kanalla sulanan bölge ve kasaba (*harf. Hanın* kanalı) [خان اريق Khân-ariq 107]. *blş. ET ha:n* ED 630a. + **ET arık** ED 214a.

habar = *hever* İL 476b a. Haber, istihbarat, bilgi, Far. [خبر khabar 107]. **Ar. habar** Steingass 446a.

ħabarlatmak İL ø, e. ettir. Bilgi verdirmek, haber verdirmek [ħabar-la-’t-mak 107]. *iki dilli Ar. ħabar* Steingass 446a. + YUy. +latmak

ħabarlaşmak = *ħeverleşmek* İL 477a e. işt. Birbirini bilgilendirmek, haberdar etmek [ħabar-la-’sh-mak 107]. *iki dilli Ar. ħabar* Steingass 446a. + YUy. +laşmak

ħabarlamak İL ø, e. geçl. Haber vermek, bilgilendirmek (kişi *ga* “yaklaşma-verme” durumunu, *haber* ise belirtme durum ekini alır), Far. YUy. lamak [ħabar-la-mak 107]. *iki dilli Ar. ħabar* Steingass 446a. + YUy. +lamak

ħabarlanmak = *ħeverlenmek* İL 477a e. edl. ve dön. Bilgilendirilmek, haberdar edilmek; haberdar olmak [ħabar-la-’n-mak 107]. *iki dilli Ar. ħabar* Steingass 446a. + YUy. +lanmak

ħar ħar = *ħar ħar* İL 466b (*ħar* “boğazdan çıkan gürültülü ses” sözcüğünün tekrarlanması) s. Kendini iyi ifade edemeyen, anlaşılmaz, ifadesi, söyleyişi belirsiz, bulanık olan [ħar-ħar 107]. **Far.** *ħar-ħar* Steingass 453a. (horlama, boğulma nedeniyle boğazda oluşan gürültülü ses)

ħarrat İL ø, a. Marangoz [ħarrat 107]. **Ar.** *ħarrāf* Steingass 451b. (tornacı)

ħurrak *ħorek* İL 480b a. Horultu, horlama [ħurrak 107]. *iki dilli Far. ħur* → *ħar-ħar, ħur-ħur* Steingass 453a. (horlama, boğulma nedeniyle boğazda oluşan gürültülü ses) + YUy. +ak

ħirman İL ø, Krş. [ħâman 107] *ħaman* İL 469b a. Harman dövmek için toplanmış olan tahıl; harman yeri, Far. [ħirman 107]. **Far.** *ħirman* Steingass 456b.

ħari İL ø, a. (yassı biçimdeki) Çatının ana direği (üzerinde her iki duvardan gelen daha küçük çapraz direklerin uçları dayalıdır). (Krş. Hind. *karri* “direk, kiriş”) [ħari 107]. Shaw’a göre **Hind.** *karri*

ħ^vaca İL ø, Krş. [ħoĵa 108] *ħoca* İL 480a a. Herhangi bir başka aileden olan bir kadın ile bir Seyit’in soyundan gelenler ve *aynı zamanda* onların torunları için kullanılan bir unvan. *Aynı zamanda* “Efendim, beyefendi” hitabında olduğu gibi daha yüksek unvanlı bir kimseye hitap etmede sade bir şeref terimi olarak kullanılır.

Genellikle *hoca* biçiminde telaffuz edilir [خواجه khwâja 107]. **Far.** *ḥ'āca* Steingass 479a. (rütbe sahibi kimse; zengin tüccar; doktor, profesör, öğretmen, erkek öğretmen; bilgiçlik taslayan kimse)

hutuk *hotek* İL 479b a. Eşeğin yavrusu, sıpa [خوتوک khutuk 108].

hutun *hotun* İL 479b, Bkz. [خاتون khâtun 106] a. (Bkz.) *khâtun* yerine [خوتون khutun 108]. ET *ḥa:tun* ED 602b.

hoca *hoca* İL 480a, Bkz. [خواجه khwâja 107] a. (Bkz.) *khwâja* yerine [خوجه khoja 108]. **Far.** *ḥ'āca* Steingass 479a.

hurcin = *hircun* İL 484a a. Hurç, heybe (atın her iki yanına takmak için iki tanedir), **Far.** [خورجین khurjîn 108]. **Far.** *ḥurcîm* Steingass 453a.

hurliq *horluq* İL 481a s. Alçak, adi, rezil, aşağılık (Far. *ḥâr*'dan) [خورلیق khur-liq 108]. *iki dilli* **Far.** *ḥ'ār* Steingass 479 b. + YUy. +*liq*

hurullatmaq İL ø, Bkz. *horuldatmaq* İL 481b e. ettir. Horuldatmak [خوروللاتماق khurul-la-'t-maq 108]. *iki dilli* **Far.** *hur* → *ḥar-ḥar*, *ḥur-ḥur* Steingass 453a. (horlama, boğulma nedeniyle boğazda oluşan gürültülü ses) + YUy. +*ullatmaq*

hurullamaq İL ø, Bkz. *horuldimaq* İL 481b e. geçs. Horuldamak, horlamak [خوروللاماق khurul-la-maq 108]. *iki dilli* **Far.** *hur* → *ḥar-ḥar*, *ḥur-ḥur* Steingass 453a. (horlama, boğulma nedeniyle boğazda oluşan gürültülü ses) + YUy. +*ullamaq*

huş *hoş* İL 482a s. ve bel. Mutlu, mesut, iyi, Far. [خوش khush 108]. **Far.** *ḥ'ūş* Steingass 485b.

huşamat *huşamet* İL 485b a. Dalkavukluk [خوشامت khush-âmat 108]. **Far.** *ḥ'ūş-âmad* Steingass 485b. (**Far.** *ḥ'ūş* Steingass 485b. madde başı altında)

huşlatmaq İL ø, e. ettir. Mutlu etmesine neden olmak [خوشلاتماق khush-la-'t-maq 108]. *iki dilli* **Far.** *ḥ'ūş* Steingass 485b. + YUy. +*latmaq*

huşlaşmaq *hoşlaşmaq* İL 482a e. işt. Birbirini sevindirmek, hoşnut etmek, memnun etmek, birkaç insanı sevindirmek, hoşnut etmek, memnun etmek; birbirinin iyiliğini istemek [خوشلاشماق khush-la-'sh-maq 108]. *iki dilli* **Far.** *ḥ'ūş* Steingass 485b. + YUy. +*laşmaq*

huşlamaq *huşlmaq* İL 486a e. geçl. Mutlu etmek, sevindirmek, hoşnut etmek, memnun etmek [خوشلاماق khush-la-maq 108]. *iki dilli Far.* *h'üş* Steingass 485b. + YUy. +lamaq

huşlanmaq İL ø, e. edl. ve dön. Mutlu edilmek, sevinmek, hoşnut olmak [خوشلانماق khush-la-'n-maq 108]. *iki dilli Far.* *h'üş* Steingass 485b. + YUy. +lanmaq

huş yaqmas *huşyaqmas* İL 486a s. Hevessiz, isteksiz, gönülsüz, tembel [خوشياقماس khush-yaq-mas 108]. *iki dilli Far.* *h'üş* Steingass 485b. + ET 3 yak- ED 897a.

huş yaqmaq *huşyaqmaq* İL 486a e. geçs. Hoş, iyi (hareket için) olmak, razı olmak, istekli olmak, kabul etmek (özne için). (Doğu Türkistan'da az kullanılır) [خوشياقماق khush-yaq-maq 108]. *iki dilli Far.* *h'üş* Steingass 485b. + ET 3 yak- ED 897a.

hum *hum* İL 486b a. Büyük topraktan kap, tas [خوم khum 108]. *Far.* *hum*, *humm* Steingass 473b. (*Far.* *ham* Steingass 473b. madde başı altında)

humar *humar* İL 487a s. Uyarıcı ilaç veya uyuşturucu kullanımını bırakma sonucu oluşan hastalık ya da kırıklık, keyifsizlik; *aynı zamanda* içki içtikten sonra oluşan baş ağrısı [خومار khumâr 108]. *Far.* *humâr* Steingass 474a. (*Far.* *himâr* Steingass 474a. madde başı altında)

humari İL ø, s. İçki veya uyuşturucu madde kullanımını bırakmaktan ya da bunları fazla kullanmaktan dolayı hasta olan [خوماري khumâri 108]. *Far.* *humârî* Steingass 474a. (çok şarap içen, sarhoş; kuvvetsiz, baygın; sarhoşluk; içki içtikten sonra oluşan hastalık, kırıklık)

hun *hun* İL 487b (kan, can, nur, kan diyeti) a. Diyet, herhangi bir kimsenin ölümü için tazminde bulunmak, tediye etmek (*Far.* *hun* “kan” sözcüğünden) [خون khun 108]. *Far.* *hün* Steingass 488a. (kan; kanlı; öldürme; öç)

huñan İL ø, a. Salatalık [خونگان khungan 108]. < ? Çin.

hira *hire* İL 490b s. Loş, donuk, sönük, bulanık; *közi hira* “bulanık gören yani miyop” [خيرا khira 108]. *Far.* *hira* Steingass 491b. (kötü niyetli, zarar ya da ıstırap vermek isteyen, kavgacı.....; gözü kamaşmış, yorgun; karanlık, koyu, bulutlu...)

ħirillamaq İL ø, Bkz. *ħirildimaq* İL 491a e. geçs. Belirsiz bir biçimde ya da boğuk sesle konuşmak (guatr hastalığı sonucu konuşmanın boğuklaşması gibi) [خيريللاماق khiril-la-maq 108]. < *ħiril* (Yansıma ses) + *lamaq*

ħina *ħéne* İL 489a a. *Henna* “kına” olarak adlandırılan boya (Ar.’dan bozulmuş biçim) [ħina khina 108]. **Ar.** *ħinnā*’ Steingass 431b.

D د

da İL ø, sne. -da, -de, içinde (hareketin belirtilmediği yerde kullanılır) [دا da 109]. - Bkz. *Bulunma-Çıkma Durumu* OTG 113.

dab = *dep* İL 506b, Krş. [دب deb (*telf. dip*) 113] ort.³⁴ *dep* “diyerek” yerine, *démek*’ten [داب dab 109]. - Krş. **ET** *té:- (dè:-)* ED 433b.

dab İL ø, a. İleri doğru atılış, fırlayış, sıçrayış (*dab-birmek* “ileri doğru atılmak, sıçramak, ok gibi ileri fırlamak, atılmak”)’te olduğu gibi sadece birleştirmelerde kullanılır) [داب dab 109].

daba İL ø, Krş. [داو dao 109], [داوا dâwa 110] *deva* İL 517b a. *dâwa* yerine [دابا daba 109]. **Ar.** *davā*’ Steingass 539a.

dada *dada* İL 495b a. Baba. *Ugay dada* “üvey baba” [دادا dâda 109]. - Bkz. Yuy. *dada* TDAA 90, 263.

dar *dar* İL 496b a. Darağacı, çamaşır ipi (giysileri kurutmak için), Far. [دار dâr 109]. **Far.** *dâr* Steingass 495b.

daru = *dora* İL 520a a. İlaç, ecza, baharat; barut [دارو dâru 109]. **Far.** *dârû* Steingass 497a.

dağ *dağ* I İL 499a a. Büyük üzüntü, acı, keder; *aynı zamanda* Far., silinmez, çıkmaz leke, iz [داغ dâgh 109]. **ET** 2 *da:ğ* ED 463a. → **Far.** *dāğ* Steingass 498a.

dağa İL ø, a. Aldatma, dolandırma, Far. [داغا daghâ 109]. **Far.** *dağā* Steingass 528a.

dağabaz İL ø, s. Hilekar, aldaticı, Far. [داغاباز daghâ-bâz 109]. **Far.** *dağā-baz* Steingass 528a.

³⁴ ortaç: (doğrusu) *ulaç*

dağlatmaq *dağlatmaq* İL 499b e. ettir. Dağlatmak [داغلاتماق dagh-la-'t-maq 109]. **ET** *tağlat-* (*d-*) ED 470a. → *iki dilli Far. dāğ* Steingass 498a. + **YUy.** + *latmaq*

dağlaşmaq *dağlaşmaq* İL 499b e. işt. Birlikte dağlamak [داغلاشماق dagh-la-'sh-maq 109]. - Krş. **ET** *tağla:-* (*d-*) ED 469b. → *iki dilli Far. dāğ* Steingass 498a. + **YUy.** + *laşmaq*

dağlamaq = *dağlimaq* İL 499b e. geçl. Silinmez şekilde işaretlemek, dağlamak, vücuda dövme yapmak, Far. **YUy.** [داغلاماق dāgh-la-maq 109]. **ET** *tağla:-* (*d-*) ED 469b. → *iki dilli Far. dāğ* Steingass 498a. + **YUy.** + *lamaq*

dağlanmaq *dağlanmaq* İL 499b e. edl. ve dön. Dağlanmak, kendini dağlamak [داغلانماق dāgh-la-'n-maq 109]. - Krş. **ET** *tağla:-* (*d-*) ED 469b. → *iki dilli Far. dāğ* Steingass 498a. + **YUy.** + *lanmaq*

dak = *teğ* İL 287a, Krş. [ديک dik 113], [دای dâi 110], [دایین dâyin 110] bel. eki *dik* yerine [دک dak 109]. **ET** *te:g* (*d-*) ED 475a. Bkz. *teg* TDS 457.

dalan *dalan* İL 501b a. İç geçit, giriş (erkeklerin faydalanabildikleri, gidip gelebildikleri dış çevre ya da evler ile kadınların dairelerinin bulunduğu iç avluyu ayırır. Kapılar açık olsa bile hiç kimse iç avluyu göremesin diye birbirine karşı olmayan iki kapılı bir çeşit koridor ya da pasaj biçiminde teşkil edilmiştir) [دالان dâlan 109]. **Far.** *dālān* Steingass 499a.

dalı = *dola* İL 524a, Krş. [دولي doli 112] a. Kürek kemiği, omuz [دالو dalu 109]. **Moğ.** *dalı* Les. 226b.

dañ *deñ* İL 514a a. Seyahat eden yoksul sınıfın sık sık gittiği kervansaray, Çin. [دانگ dang 109]. Bkz. *dañ* (< **Çin.**) Jarring 80.

dañ = *dañ IV* İL 500b a. Şöhret, ün, nam, şan [دانگ dang 109]. ? Bkz. *dañ* (< **Far.** *nañ* ?) Jarring 80.

dao İL ø, Krş. [دابا daba 109], [داوا dâwa 110] *deva* İL 517b a. *dâwa* yerine [داو dao 109]. **Ar.** *davā*' Steingass 539a.

dao *do I* İL 519a a. Oyunda seyirci tarafından ortaya konan para [داو dao 109]. **Far.** *dāv* Steingass 502a. (tekerlek, çark; çıkırık iği, makara; masraf, harcama;...; oyunda ortaya konan parayı artırma...)

dava *deva* İL 517b, Krş. [داو dao 109], [دابا daba 109] a. Talep, iddia, dava (Ar.'dan bozulmuş biçim) [داوا dâwa 110]. **Ar.** *da* 'vá Steingass 528a.

dava *dava I* İL 503b a. İlaç (Ar.'dan bozulmuş biçim) [داوا dawâ 110]. **Ar.** *davâ* Steingass 539a.

davan *davan I* İL 504b, Krş. [دون dawan 112] a. Boğaz, geçit (dağlar üzerindeki) [داوان dawân 110]. **Far.** *davân* Steingass 540a. (koşma, hızlı yürüme) Bkz. *davan* Jarring 81. → Menges *dabân* 32.

dauratmaq İL ø, e. ettir. Taklidini yaptırmak [داور اتماق dâura-'t-maq 110].

dauraşmaq = *doraşmaq* İL 520a e. dön. Birbirinin taklidini yapmak [داور اشماق dâura-'sh-maq 110].

dauramaq = *dorimaq* İL 521a e. geçl. Alay etmek, alaya almak, taklidini yapmak, taklit etmek [داور اماق dâura-maq 110].

dauruq İL ø, a. Haykırma, feryat, yaygara, gürültü, velvele [داوروق dâuruq 110].

dauş İL ø, a. Ses, gürültü [داوش dâush 110].

dauşlatmaq İL ø, e. ettir. Ses, gürültü yaptırmak [داوشلا تماق dâush-la-'t-maq 110].

dauşlaşmaq İL ø, e. işt. Birlikte ses, gürültü yapmak ya da birbirine ses, gürültü yapmak [داوشلا شماق dâush-la-'sh-maq 110].

dauşlamaq İL ø, e. geçl. Ses, gürültü yapmak [داوشلا ماق dâush-la-maq 110].

day İL ø, Krş. [دیک dik 113], [داک dak 109], *teḡ* İL 287b, [دایین dâyin 110] bel. eki *dak* ya da *dik* yerine, Kaz. [دای dâi 110]. ET *te:g (d-)* ED 475a. Bkz. *teg* TDS 457.

dayin İL ø, Krş. [دیک dik 113], [داک dak 109], *teḡ* İL 287b, [دای dâi 110] bel. eki *dak* ya da *dik* yerine, Hk. [دایین dâyin 110]. ET *te:g (d-)* ED 475a. Bkz. *teg* TDS 457.

darhal *derhal* İL 510a bel. Hemen, derhal (*harf.* Olaylar şartıyla, olaylar dahilinde) Far. [در حال dar-hâl 110]. **Far.** *dar hâl* Steingass 509b.

darrao *derru* İL 509a bel. Hareket halinde iken, hemen, derhal, Far. [در راور dar-rao 110]. **Far.** *dar* Steingass 506a. (içinde, ile, arasında) + *rav* Steingass 589b. (iç çekme, inleme;...gitme işi, yolculuk)

- darak** = *dérek* İL 536a a. İdrak, kavrama, farkına varma, algı (somut), *darak taptim* “Farkında oldum”, Far. [درک darak 110]. **Ar.** *dark* Steingass 513a. (ara vermeden bitirmeye çalışma, ilerletme; yetişme, ulaşma;...anlama, kavrama, bulma)
- darkar** *derkar* İL 509b s. Gerekli, zorunlu, lüzumlu, zaruri (*harf.* işte, iş içinde) Far. [درکار dar-kâr 110]. **Far.** *dar kâr* Steingass 513b.
- darkarlıq** İL ø, a. Gerekli şey, zaruri şey, Far. YUy. [درکارلیق dar-kâr-liq 110]. *iki dilli* **Far.** *dar kâr* Steingass 513b. + YUy. +*liq*
- daraklatmak** İL ø, e. ettir. Sordurmak, bilgi aldırmaq, araştırtmak [درکلاتماک darak-la-’t-mak 110] *iki dilli* **Ar.** *dark* Steingass 513a. (ara vermeden bitirmeye çalışma, ilerletme; yetişme, ulaşma;...anlama, kavrama, bulma) + YUy. +*latmak*
- daraklaşmak** İL ø, e. işt. Birbirine sormak, birbiri hakkında bilgi almak ya da birlikte sormak, bilgi almak [درکلاشماک darak-la-’sh-mak 110] *iki dilli* **Ar.** *dark* Steingass 513a. (ara vermeden bitirmeye çalışma, ilerletme; yetişme, ulaşma;...anlama, kavrama, bulma) + YUy. +*laşmak*
- daraklamak** = *déreklimek* İL 536a e. geçl. Sormak, bilgi almak, araştırmak, yapmaya çalışmak, gayret etmek, haberdar olmak, farkında olmak [درکلاماک darak-la-mak 110] *iki dilli* **Ar.** *dark* Steingass 513a. (ara vermeden bitirmeye çalışma, ilerletme; yetişme, ulaşma;...anlama, kavrama, bulma) + YUy. +*lamak*
- dazmal** *dezmal* İL 511a a. Ütü (keten kumaşını düzeltmek için) [دزمال dazmal 110]. **Far.** *dast-māl* Steingass 524b. (elleri ovmaq, sürtmek; havlu; mendil) Bkz. *dezmal* Jarring 82.
- dastarhan** İL ø, Krş. [دستورخان dastur-khân 111] a. Masa örtüsü (yemek yemek için yere serilir); *aynı zamanda* onun üzerine yerleştirilen şeyler, ziyafet. (*Dastar-han* Türkistan’da epeyce yerleşmiş bir gelenektir. Misafirperverlik gereği normal yemek zamanına bakılmaksızın imkan dahilindeki her fırsatta misafirin önünde bir *dastar-han* kurulmalıdır. Örtünün üzerine ilk önce ekmek, meyve ve şekerlemeler, sonra farklı çeşitlerde etli ana yemekler, daha sonra kocaman pilav tabakları ve çorbayla dolu kaseler konur.) (*dastâr-khwân* yerine), Far. [دسترخان dastar-khân 110]. **Far.** *dastâri h’ân* Steingass 521b. (**Far.** *dastâr* Steingass 521b. madde başı altında)

dastarhançi İL ø, a. Sofra örtüsünü seren ve sonra tabakları diğer görevlilerin ellerinden alarak birer birer sofraya örtüsünün üzerine yerleştiren baş hizmetçi. *Aynı zamanda Han*'ın misafirlerine gerekli şeyleri sağlamakla yükümlü olan bu nedenle belirli bölgelerden elde edilen devlet gelirlerini kullanabilen Hokand Sarayı'ndaki memur [دسترخانچی dastar-khân-chi 111]. *iki dilli Far. dastāri h'ân* Steingass 521b. + YUy. +ç*i*

dastak destek I İL 512a a. Yetki sahibi herhangi bir kimsenin yazılı emri, Far. [دستک dastak 111]. **Far. dastak** Steingass 523b. (küçük el; saban sapı;...geçiş, pasaport, izin, lisans, meydana çıkması için resmi emirle davet ya da emir)

dastmal İL ø, Krş. [دستمال dastmal 111] *desmal* İL 513a

a. Mendil, havlu, Far. [دستمال dast-mal 111]. **Far. dast-māl** Steingass 524b.

dasturhan İL ø, Krş. [دسترخان

dastar-khân 110] a. *dastar-khân* yerine [دستورخان dastur-khân 111]. **Far. dastāri h'ân** Steingass 521b.

daslab = *deslep* İL 513a (en önce, önceden, başta) a. Başlangıç, başlama [دسلاب daslab 111]. Bkz. *destlep* (< **Far.**) MengesVK 105. Bkz. *deslap* Jarring 84.

dasmal *desmal* İL 513a, Krş. [دستمال dast-mal 111] a. *dast-mal* yerine, Far. [دستمال dastmal 111]. **Far. dast-māl** Steingass 524b.

dasmaya *desmaye* İL 513a a. Sermaye, anamal, kapital (*dast-māya* yerine), Far.. (Katı Müslümanlar anamalları üzerinden faiz almalarının yanlış olduğunu düşündükleri için şu şekilde bir düzenleme yaparlar: kendilerinin ticaret temsilcileri olarak düşündükleri borç alan kimseye belli bir miktarda avans verirler; biriken kârın (anamalın hesaptan düşümü ve geri ödemesi yapıldıktan sonra) $\frac{2}{3}$ 'ü anamalcıya ve $\frac{1}{3}$ 'ü de borç alan kimseye gider (bu arada borç alan kimse bölünmeyen kardan mevcut masrafını çıkarır). Başka bir düzenleme ise şöyledir: anamalcı kârın yalnızca yarısını alır. Fakat borç veren kimse de borç alan kimse de kendi masraflarını kendileri üstlenirler. Zararın karşılanmasında ise, ikinci planda anamalcı ve borç alan sırasıyla 2'ye 1 oranında bu zararı karşılar; birinci planda ise bu zarar anamalcı tarafından karşılanır) [دسمایه dasmāya 111]. **Far. dast-māya** Steingass 524b.

- dam** *dem II* İL 515b a. Nefes, soluk, buhar, Far. [دم dam 111]. **Far.** *dam* Steingass 534a.
- dam aldurmaq** İL ø, e. ettir. Nefes aldırmaq [دمالدورماق dam-âl-dur-mâq 111]. *iki dilli* **Far.** *dam* Steingass 534a. + **ET** *altur-* ED 133b
- dam alışmaq** İL ø, Bkz. [دملاشماق dam-la-'sh-mak 112] *demleşmek II ve III* İL 516b e. iş. Birlikte nefes almak ya da dinlenmek; ya da sıra ile nefes almak, dinlenmek [دمالشماق dam-âl-ish-mâq 111]. *iki dilli* **Far.** *dam* Steingass 534a. + **ET** *alış-* ED 153a.
- dam almaq** İL ø, Bkz. *dem II* İL 515b + *almaq* İL 50a e. geçs. Nefes almak, dinlenmek, Far. YUy. [دمالماق dam-âl-mâq 111]. *iki dilli* **Far.** *dam* Steingass 534a. + **ET** *al-* ED 124b.
- dambura** = *tembur* İL 291b a. Bir tür iki telli gitar, Kaz. [دمبورا dambura 112]. **Far.** *duḡbara* Steingass 537a.
- damlatmak** *demletmek II* İL 516b e. ettir. Buharla pişirtmek [دملاتماق dam-la-'t-mak 112]. *iki dilli* **Far.** *dam* Steingass 534a. + **YUy.** +*latmak*
- damlaşmak** *demleşmek II ve III* İL 516b, Krş. [دمالشماق dam-âl-ish-mâq 111] e. iş. Birlikte buharda pişirmek; *aynı zamanda* herhangi bir işte sıra ile dinlenmek, 'bir bağlantı içinde' çalışmak, sıra ile taşımak anlamlarında *dam-âl-ish-mâq* /Shaw *dam-al-ish-mak*/ yerine [دملاشماق dam-la-'sh-mak 112]. *iki dilli* **Far.** *dam* Steingass 534a. + **YUy.** +*laşmak*
- damlamak** *demlirmek II* İL 516b e. geçl. Buharda pişirmek (çaydanlıkla yapıldığı gibi kabın tepesini kapatarak; ya da büyük bir kapalı kabın içindeki kaynayan suyun yüzeyine belirli bir mesafede yerleştirilmiş tahtadan ızgara üzerinde pişirmek üzere hamur vb. yerleştirerek) [دملاماқ dam-la-mak 112]. *iki dilli* **Far.** *dam* Steingass 534a. + **YUy.** +*lamak*
- dan** İL ø, Krş. [دين din 113] sne. -dan, -den, -dan (daha), -e göre [دن dan 112]. - Bkz. *Ayrılma Hali* ETG 64.
- dunya** *dunya* İL 529a a. Dünya; *aynı zamanda* zenginlik, servet, Ar. [دنیا dunyâ 112]. **Ar.** *dunyâ* Steingass 539a.
- dunyadar** İL ø, s. Zengin, varlıklı, servet sahibi, Ar. Far. [دنیادار dunyâ-dâr 112]. *iki dilli* **Ar.** *dunyâ* Steingass 539a. + **Far.** +*dâr* Steingass 495b.

- duba** İL ø, Krş. [توپه tupah 71] *töpe I* İL 335a, [تپا tipa 82], [تيفا tifa 85] a. Tümsek, tepecik. *tipa* /Shaw tipah/ ile aynı anlamda [دوبه duba 112]. ET *töpü: (töpö:)* ED 436a.
- dutar** *dotar* İL 527a a. İki telli lavta (*du-târ*, bir tür gitar olan *si-tar* ‘üç telli’ dan ayırılır), Far. [دوتار dutâr 112]. **Far.** *du-tâ* Steingass 541a.
- dur** İL ø, Geniş zaman yardımcı eylemi (Bkz. Dilbilgisi’nde “Eylemler” başlığı). Muhtemelen *tur-mak* ‘ayakta durmak, durmak’ın gelecek zaman şekli olan *turur* (eski yazmalarda sık sık onun yerinde bulunur)’dan bozulmuş biçim [دور dur 112]. - Bkz. **ET** *I tur- (? d-)* ED 529b.
- dauri** = *devr* İL 518a a. Yönetim, idare, saltanat, herhangi bir kralın saltanat devri, Far. [دوري dauri 112]. **Far.** *daur* Steingass 542b. (zaman, çağ; dönme, devir, yılların tam bir devri)
- duşa** *döşe* İL 530a a. Üzerinde et parçalamak, kesmek için kullanılan tahta [دوشه dusha 112].
- dul** İL ø, s. Kambur [دول dul 112]. **Moğ.** *döl* Les. 267a. (eğimli yüzey ya da hat, iniş, eğim, dağın bayırındaki düz alan ya da geniş yer)
- Dolan** İL ø, öz. a. Yarkend’in (yürüyerek) iki günlük doğusunda ve Aksu’nun yaklaşık (yürüyerek) yedi günlük yakınında bulunan Yarkend Irmağı’nın düzlükleri; *Aynı zamanda* orada yaşayan insanlar. Onlar Kaşgar Hocaları’nın aziz ailesine önemli ölçüde saygı gösteren kimselerdir [دولان Dolan 112]. Bkz. *dolan* CATPN 130.
- daulat** ? *dölet I* İL 531a (devlet) a. (Bkz.) *dâulat*³⁵ yerine [دولت daulat 112]. **Ar.** *daulat* Steingass 546b. (...devlet, saltanat, hanedanlık)
- dol** İL ø, a. Değirmenin huni biçimli yem kabı [دول döl 112].
- doli** İL ø, Krş. [دالو dalu 109] *dola* İL 524a a. Kürek kemiği, omuz (*dalü* /Shaw *dâlu*/ yerine) [دولي doli 112]. **Moğ.** *dalü* Les. 226b.
- dumbağ** *dumbağ* İL 529a a. Davul [دومباق dumbâq 112].
- davan** *davan I* İL 504b, Krş. [داوان dawân 110] a. Dağ silsilesi geçidi (*dawân* yerine) [دون dawan 112]. Bkz. *davan* Jarring 81. → *dabân* Menges 32.

³⁵ Bu sözcük sözlükte bulunmamaktadır.

dunan *dönen* İL 531b (üç yaşında olan at ve sığır) s. İki yıllık [دunan 112].

Moğ. *dön-e(n)* Les. 267b. (dört yaşındaki erkek hayvan (boğa, deve ya da fil); dört yaşındaki erkek çocuk (esk.))

dunbul İL Ø, s. Ham, olmamış (tahıl) [دونبول dunbul 113]. **Far.** *dulmul* Steingass 533a.

dunba İL Ø, a. Enli koyun kuyruğu (Orta Asya’da sıkça rastlanan bir tür) [دونه dunba 113]. **Far.** *dum̄bā* Steingass 537a.

duḡ *döḡ* İL 530b a. Yükselmiş yer, tepe [دونغ dung 113]. Bkz. *döḡ* Menges 37.

deb *dep* İL 506b, Krş. [داب dab 109] ort.³⁶ Diyerek, söyleyerek. (Bu sözcük hemen hemen bütün aktarmaları sonlandırır. Hatta herhangi bir kimsenin zihninde geçmiş olan ifadeye bile son verir. Hemen hemen İngilizcede başta bulunan *that* “ki, diye”in karşılığıdır. Örn.: *baray dip kupti* “gideyim diye kalktı” (*harf.* “gideyim, böyle diyerek, kalktı); *şubu dip tunudim* “bunun, o olduğunun farkına vardım” (*harf.* “o, böyle diyerek, tanıdım)) [ديب deb (*telf. dip*) 113]. - Krş. **ET** *té:- (dé:-)* ED 433b.

dipsatmak *depsetmek* İL 507a e. ettir. Ayak altında çiğnetmek [ديپساتماک dipsa-’t-mak 113]. - Krş. **ET** *tep- (?d-)* ED 435b.

dipsaşmak İL Ø, e. işt. Birlikte ayak altında çiğnetmek [ديپشاشماک dipsa-’sh-mak 113]. - Krş. **ET** *tep- (?d-)* ED 435b.

dipsamak *depşimek* (? *depsimek*) İL 507a (at ya da eşeğe binildiğinde çabuk gitmesi için iki yanına tepmek) e. geçl. Ayak altında çiğnetmek [ديپساماک dipsa-mak 113]. - Krş. **ET** *tep- (?d-)* ED 435b. (tekmelemek, tekme atmak)

dedak *dédek* İL 535b a. Kadın köle [ديداک dédak 113]. Bkz. *didek* Menges 35.

dedurmak İL Ø, e. ettir. Dedirmek, söyletmek [ديدورماک dé-dur-mak 113]. - Krş. **ET** *té:- (dé:-)* ED 433b.

desakçi İL Ø, a. Gece bekçisi [ديساكچي désak-chi 113].

dik İL Ø, Krş. [داک dak 109] *teḡ* İL 287b, [دای dâi 110], [دایين dâyin 110] s. ve bel. eki Gibi; bunun gibi, aynı, aynı şekilde (Bu ek, sözcüklere hatta yan cümlelere bile eklenir; genellikle adılların ilgi durumu, eylemlerin gelecek zaman ortaçlı yapıları, başka sözcüklerin ise basit kökenleri ile kullanılır.) (? *dé-mak* “demek, söylemek”

³⁶ ortaç: (doğrusu) *ulaç*

eylem biçiminden *dek* “söylenmiş şey”, yaklaşık anlamıyla “sözde, güya, sözün gelişi”; *pit-mak* “yazmak”tan *pitik* “yazılmış şey” gibi [ديک dik 113]. ET *te:g (d-)* ED 475a. Bkz. *teg* TDS 457.

deguçi İL ø, a. Konuşmacı, söyleyen kimse (*dé-mak*’ın gelecek zaman ortaç biçiminden) [ديگوچی dé-gu-chi 113]. - Krş. ET *té:- (dé:-)* ED 433b.

demak *démek I* İL 537b e. geçl. Demek, söylemek [ديماک dé-mak 113]. ET *té:- (dé:-)* ED 433b.

din İL ø, Krş. [دن dan 112] sne. -dan, -den, -dan (daha), -e göre [دين din 113]. - Bkz. *Ayrılma Hali* ETG 64.

divana *divane* İL 548a s. ve a. Deli, divane; delirmiş kimse; *aynı zamanda* dilenci, derviş, Far. [ديوانه diwâna 113]. **Far.** *devâna, dîvâna* Steingass 555a.

R ر

rabat *rabat* İL 549a a. Dinlenme evi, konak evi [رابت rabat 113]

rabaq = *ravaq* İL 553b (insanların dinlenmeleri, etraflarını gözetlemeleri, yağmur vs.’den korunmaları için bağ ya da daha yüksek yerlere ya da binanın önüne yapılan yer, kemer) a. Saray, hükümdarın özel ikametgahı, (Ar. *ravaq* yerine) [رابق rabaq 113]. **Ar.** *ravâq* Steingass 590b.

ras *rast* İL 551b s. Doğru, düz (Far. *râst* yerine) [راس râs 114]. **Far.** *râst* Steingass 562b.

raslatmaq İL ø, e. ettir. Ödetmek (ödeme, tediye) [راسلاتماق râs-la-’t-mâq 114]. *iki dilli* **Far.** *râst* Steingass 562b. + **YUy.** +*latmaq*

raslaşmaq İL ø, e. işt. Birlikte ödemek [راسلاشماق râs-la-’sh-mâq 114]. *iki dilli* **Far.** *râst* Steingass 562b. + **YUy.** +*laşmaq*

raslamaq *rastlımaq* İL 551b (doğrulamak, onaylamak) e. geçl. Bir sayıyı tamamlamak, ödemek (ödeme, tediye), düzeltmek, sıraya koymak, (?) Far. **YUy.** [راسلاماق râs-la-mâq 114]. *iki dilli* **Far.** *râst* Steingass 562b. + **YUy.** +*lamaq*

rambal İL ø, a. Kahin, gaipten haber veren kimse, Far. [رمبال rambal 114]. **Ar.** *rimāl* Steingass 586a.

rağ *reğ* İL 558a a. Renk, görünüş, görünüm, tür, Far. [رنگ rang 114]. **Far.** *rang* Steingass 588b.

rağlatmak İL ø, e. ettir. Boyatmak [رنگلاتماک rang-la-'t-mak 114]. *iki dilli Far.* *rang* Steingass 588b. + YUy. +*latmak*

rağlaşmak İL ø, e. işt. Birlikte boyamak [رنگلاشماک rang-la-'sh-mak 114]. *iki dilli Far.* *rang* Steingass 588b. + YUy. +*laşmak*

rağlamak İL ø, e. geçl. Boyamak, renk vermek, Far. YUy. [رنگلاماک rang-la-mak 114]. *iki dilli Far.* *rang* Steingass 588b. + YUy. +*lamak*

rağlanmak *reğlenmek* İL 558a e. edl. ve dön. Renkli olmak ya da renklenmek; üzerine renk almak [رنگلانماک rang-la-'n-mak 114]. *iki dilli Far.* *rang* Steingass 588b. + YUy. +*lanmak*

rağlanışmak İL ø, e. dön. işt. Birlikte renklenmek; birlikte yüzlerini boyamak, makyaj yapmak (kadınlar) [رنگلانیشماک rang-la-'n-ish-mak 114]. *iki dilli Far.* *rang* Steingass 588b. + YUy. +*lanışmak*

rağlık *reğlik* İL 558b s. Renkli, parlak renkli, yakışıklı, Far. YUy. [رنگلیک rang-lik 114]. *iki dilli Far.* *rang* Steingass 588b. + YUy. +*lik*

ruda pay = *rodupay* İL 561a (efsanelerde geçen bir mahluk; tavuk dışkısı) a. Israrlı, inatçı ya da zorla isteyen, ısrarla bir şey isteyerek rahatsız eden, kabus, karabasan, yapışkan adam, püsküllü bela, Far. [روده پاي rudah-pai 114].

roza *roza* İL 561b a. Oruç, Ramazan ayı, Far. [روزه rozah 114]. **Far.** *roza* Steingass 594a.

rumal *romal* İL 562b (baş örtüsü) a. Peçete, havlu, mendil (*ru* “yüz” ve *malidan* “silme”dan, Far.) [رومال rumal 114]. **Far.** *rū-māl* Steingass 596b.

ruyan *royan* İL 564a a. Kökboyası, kökboya, kökkırmızısı (boya), Hk. Far. [رويان ruyan 114]. **Far.** *royān* Steingass 598b.

Z ز

za İL ø, a. Zahmet, sıkıntı, üzüntü, rahatsızlık (Ar. *iza* yerine) [زâ zâ 114]. **Ar.** *izā* Steingass 129b.

zağ *zağ* İL 572b, Krş. [زاغچه zâghchah, زاقچه zâqchah 114] a. Bir tür küçük karga [زاغ zâgh 114].

zağça İL ø, Krş. [زاغ zâgh 114] *zağ* İL 572b, [زاغچه zâqchah 114] a. *zâgh* ile aynı anlamda, Hk. [زاغچه zâghchah 114].

zaqça İL ø, Krş. [زاغ zâgh 114] *zağ* İL 572b, [زاغچه zâghchah 114] a. *zâgh* ile aynı anlamda, Hk. [زاغچه zâqchah 114].

zağun *zağun* İL 572b a. Hardal (yalnızca yağ çıkarmak için kullanılır) [زاغون zaghun 114].

zamaruq İL ø, a. Sütte pişirilerek yenen bir tür kök (Vağan, Badaşşan vb. yerlerde) [زاماروق zamaruq 114].

zağir İL ø, Krş. [زیغیر zighir 115] *ziğir* İL 587b a. Keten tohumu, keten (yalnızca yağı için yetiştirilir) [زیغیر zaghir 114].

zamburak = *zembirek* İL 578b, Krş. [زنگبرک zangbarak 115] a. Top [زمبرک zamburak 114].

zancir *zencir* İL 578b a. Zincir, silsile, Far. [زنجیر zanjir 115]. **Far.** *zincîr* Steingass 624 b.

zancirlatmak *zencirletmek* İL 579a e. ettir. Zincire vurdurmak [زنجیرلاتماک zanjir-la-'t-mak 115]. *iki dilli Far.* *zincîr* Steingass 624 b. + YUy. +*latmak*

zancirleşmak *zencirleşmek* İL 579a e. işt. Birlikte zancirlemek, zancirle bağlamak [زنجیرلاشماک zanjir-la-'sh-mak 115]. *iki dilli Far.* *zincîr* Steingass 624 b. + YUy. +*laşmak*

zancirlamak *zencirlimek* İL 579a e. geçl. Zancirlemek, zancirle bağlamak, zancire vurdurmak (kapı için), Far. YUy. [زنجیرلاماک zanjir-la-mak 115]. *iki dilli Far.* *zincîr* Steingass 624b. + YUy. +*lamak*

zancir lanmak *zencirlenmek* İL 579a e. edl. Zincir ile bağlanmak, zancirlenmek [زنجیرلانماک zanjir-la-'n-mak 115]. *iki dilli Far.* *zincîr* Steingass 624b. + YUy. +*lanmak*

zañ İL ø, a. Pas [زنگ zang 115].

zañbarak İL ø, Krş. [زمبرک zamburak 114] *zembirek* İL 578b a. *zamburak* ile aynı anlamda [زنگبرک zangbarak 115].

zañlatmak İL ø, e. ettir. Paslandırmak, paslanmaya bırakmak [زنگلان ← ت(ماک) zang-la-'t-mak 115].

zañlamak İL ø, e. geçs. Paslanmak [زنگلاماک zang-la-mak 115].

zor *zor* İL 581a a. Kuvvet, güç, zor, cebir, şiddet, Far. [زور zôr 115]. **Far.** zūr Steingass 628b.

zorlatmaq *zorlatmaq* İL 581b e. ettir. Güç, kuvvet ya da zor, cebir kullandırmak [زورلاتماق zôr-la-'t-mâq 115]. *iki dilli Far.* zūr Steingass 628b. + YUy. +latmaq

zorlaşmaq *zorlaşmaq* İL 581b e. işt. Birlikte güç, kuvvet kullanmak, birlikte kendi kendilerine çabalamak, uğraşmak ya da birbirlerine karşı çabalamak, uğraşmak [زورلاشماق zôr-la-'sh-mâq 115]. *iki dilli Far.* zūr Steingass 628b. + YUy. +laşmaq

zorlamaq = *zorlamaq* İL 582a e. geçl. Güç, kuvvet, zor, cebir kullanmak, Far. YUy. [زورلاماق zôr-la-mâq 115]. *iki dilli Far.* zūr Steingass 628b. + YUy. +lamaq

zorliq = *zorluq* İL 581b a. ve s. Güç, kuvvet, zor, cebir; kuvvetli, güçlü, sert, şiddetli, zorlu [زورلیق zôr-liq 115]. *iki dilli Far.* zūr Steingass 628b. + YUy. +liq

zolan İL ø, a. Bukağı [زولان zôlan 115].

zerikturmak *zèriktürmek* İL 585a e. ettir. Usandırmak, bezdirmek [زیریکتورماک zèriktürmak 115].

zerikişmak *zèrikişmek* İL 585a e. işt. Birlikte (herhangi bir şeyden) usanmak, bezmek [زیریکیشماک zèrikişmak 115].

zerikmak *zèrikmek* İL 585a e. geçs. Usanmak, bezmek, (herhangi bir şeyi) sıkıcı, bıktırıcı bulmak [زیریکماک zèrikmak 115].

zigir *zigir* İL 587b, Krş. [زغیر zaghir 114]. a. *zaghir* ile aynı anlamda [زیغیر zighir 115].

Zilçaq İL ø, öz. a. Yarkend'in birkaç mil güneyinde bulunan küçük bir ırmak ya da kanal [زیلچاق Zilchaq 115].

zilça *zilça* İL 588b a. Bir tür uzun tüylü halı, Türk halısı [زیلچاه zilchah 115].

س S

sa İL ø, a. Çaylak (kuş) [سا sâ 115].

sabaq = *savaq* İL 611b a. Öğretme, öğrenim, eğitim, ders, konferans (Arapçadan bozulmuş biçim) [سابق sabaq 115]. **Ar.** *sabaq* Steingass 649a. (**Ar.** *sabq* Steingass 649a. maddesi altında)

sap *sap I* İL 592b a. Balta, bel vb. nin sapı [ساپ sâp 115]. **ET** *sa:p (sap)* ED 782b.

sapaq *sapaq* İL 593a (giysilerin el ile tutulan kısmı; tutam; sap; salkım) Krş. [سپاق sapaq 121], [سافاق safâq 118] a. Düğme gözü (telden yapılmış) [سپاق sapaq 116]. - Krş. **ET** *sa:p (sap)* ED 782b.

sapaqlamaq İL ø, Krş. [سافاقلاماق safâq-la-maq 118] e. geçl. Düğmeye göz yapmak [سپاقلاماق sapaq-la-maq 116]. - Krş. **ET** *sa:p (sap)* ED 782b.

sapmaq *sapmaq* İL 594a, Krş. [سافماق saf-maq 118] e. geçl. İğneye iplik geçirmek, ipe boncuk dizmek [سپماق sap-maq 116]. **ET** *sap-* ED 784a.

sapun = *sopun* İL 630a a. Sabun, Ar. [ساپون sapun 116]. **Ar.** *şābūn* Steingass 777b.

sabun = *sopun* İL 630a a. Sabun, Ar. [سابون sabun 116]. **Ar.** *şābūn* Steingass 777b.

satturmaq İL ø, Bkz. *satquzmaq* İL 594a e. ettir. Sattırmak [ساتتورماق sat-tur-maq 116]. **ET** *sattur-* ED 802b.

satışmaq = *sėtişmaq* İL 658b e. işt. Birlikte satmak [ساتشماق sat-ish-maq 116]. **ET** *satis-* ED 803a.

satmaq *satmaq* İL 594b e. geçl. Satmak, mübadele ile vermek, takas usulü ile vermek [ساتماق sât-mâq 116]. **ET** *sat-* ED 798b.

satipalmaq İL ø, Bkz. *satmaq* İL 594b + (*i*)*p* + *almaq* İL 50a e. geçl. Satın almak (*harf.* satın alarak almak) [ساتيپالماق sât-ipâl-mâq 116]. *blş.* **ET** *sat-* ED 798b. + (*i*)*p* + **ET** *al-* ED 124b.

satıqsız İL ø, eyl. s. Satılmayan, satılık olmayan [ساتيقسيز sat-iq-siz 116]. **ET** *satıqsız* ED 801a.

satıqlıq İL ø, eyl. s. Satılan, satılık olan [ساتيqliق sât-iq-liq 116]. **ET** *satıqlık* ED 801a.

satilmaq *sétilmaq* İL 658b e. edl. Satılmak [ساتيلماق sât-il-mâq 116]. **ET** *satıl-* ED 801b.

saç İL ø, a. Sığırcık kuşu, çekirge kuşu [ساج sach 116].

saç = *çaç* İL 412b a. Saç, Hk. [ساج sach 116]. ET 1 *saç* ED 794a.

saçaq İL ø, Krş. [چاق چاق chachaq 92] *çaçaq* İL 412b a. Püskül (*chachaq* yerine) [ساجاق sachaq 116]. ET *saçğa:k* ED 796a.

saçqan *çaşqan* İL 416b a. Sıçan, fare. Aynı zamanda Uygurlar dönemindeki yıl adlarından biri [ساجقان sachqan 116]. ET *sıçğa:k* ED 796a.

saçturmaq = *çaçturmaq* İL 412b e. ettir. Saçtırmak (tohum) [ساجتورماق sach-tur-maq 116]. ET *saçtur-* ED 795b.

saçışmaq *çéçişmaq* İL 444a e. işt. Birlikte saçmak [ساجشماق sach-ish-maq 116]. - Krş. ET *saç-* ED 794b.

saçmaq İL ø, Krş. [چاقماق chach-maq 92] *çaçmaq* İL 413a e. geçl. Saçmak (tohum). *chach-maq* /Shaw chachmaq/ ile aynı anlamda [ساجماق sach-mâq 116]. ET *saç-* ED 794b.

saçilmaq = *çéçilmaq* İL 444b e. edl. Saçılmak [ساجيلماق sach-il-mâq 116]. - Krş. ET *saç-* ED 794b.

saratmaq İL ø, e. ettir. Şakıtmak, ötme işini yaptırmak (kuş gibi) [ساراتماق sâra-'t-maq 116]. ET *sayrat-* ED 860a.

saraşmaq İL ø, e. işt. Birlikte şakımak, ötmek (kuşlar gibi) [ساراشماق sâra-'sh-maq 116]. ET *sayraş-* ED 860a.

sarağ İL ø, eyl. a. Kuş şarkısı [ساراغ sârâgh 116]. - Krş. ET *sayra:-* ED 859b.

saramaq İL ø, e. geçs. Şakımak, ötmek (yalnız kuşlar için söylenir). *sâira-maq*³⁷ yerine [ساراماق sâra-maq 116]. ET *sayra:-* ED 859b.

sarañ *sarañ* İL 596a s. Deli, divane, çıldırmış [سارانگ sarang 116]. ET *saran* ED 853b. (cimri, pinti vb.)

saray *saray* İL 596b a. Kervansaray, şehirde tüccarların sığırları ile birlikte ağırlandıkları yer, Far. [ساراي sarai 116]. **Far.** *sarây* Steingass 669a.

Sart *sart* İL 596b öz. a. Göçebelerce (Kırgız, Kazak vb.) yerleşim alanlarında oturan kimseler -Türkler ya da Tacikler *yani* Turanlılar ya da İranlılar- için kullanılan bir

³⁷ Bu sözcük sözlükte bulunmamaktadır.

terim [سارت Sârt 116]. ET *sart* ED 846a. (Soğdca üzerinden Sanskrit'ten alınmış ödünçleme sözcük, Sansk. *sarṭha* 'tüccar')

sariğarmaq İL ø, Krş. [سار غایماق sarigh-ai-maq 117] *sarğaymaq* İL 597a e. geçs.

Sararmak [سار غارماق sarigh-ar-maq 117]. ET *sarğar-* ED 849a.

sariğaytmaq = *sarğaytmaq* İL 597a e. ettir. Sarartmak [سار غایتماق sarigh-ai-'t-maq 117]. - Krş. ET *sariğ* ED 848a.

sariğayşmaq İL ø, e. işt. Birlikte sararmak [سار غایشماق sarigh-ai-'sh-maq 117]. - Krş. ET *sariğ* ED 848a.

sariğaymaq *sarğaymaq* İL 597a, Krş. [سار غارماق sarigh-ar-maq 117] e. geçs. Sararmak [سار غایماق sarigh-ai-maq 117]. - Krş. ET *sariğ* ED 848a.

sarğu = *sağru* İL 598b, Krş. [ساغراغو saghraghu 118] *sarğuği* İL 598b, [سانگراو sangrau 120], [سانگراغو sangraghu 120] s. Sağır [سارغو sarghu 117]. Bkz. *sağır* (< *sağır* < *sağar*)'ın 'tek kulaklı', yani 'sağır' anlamına gelen *sağır kulaklı* (< *sağar kulaklı* < *sağar kulaklığ*) adından çıkmıştır) TDES 348b.

sari *sêri* İL 659b bel. eki Gibi, -nin ölçüsünde, doğrultusunda (belgisiz eylemden ad biçiminden sonra) [ساري sari 117]. ET *sari*: ED 844b.

sariğ İL ø, Krş. [ساریق sâriq 117] *sêriq* İL 659b s. Sarı [ساریغ sârigh 117]. ET *sariğ* ED 848a.

sariq *sêriq* İL 659b, Krş. [ساریغ sârigh 117] s. Sarı [ساریق sâriq 117]. ET *sariğ* ED 848a.

Sariğ ot İL ø, Bkz. *sêriq* İL 659b + *ot* I İL 1167a öz. a. *harf*. "sari ot". Karakoram yakınında bir ova adı [ساریغ اوت Sarigh-ôt 117]. *blş.* ET *sariğ* ED 848a. + ET 2 *ot* ED 34b.

Sariğ Ayğur İL ø, Bkz. *sêriq* İL 659b + *ayğir* İL 64a öz. a. Tavarîh-i Raşîdi'de bahsedilen Lob Gölü tarafında bir yer. Günümüzde orada Ayğur-Taği diye adlandırılan Karaşahr yakınında bir tepe bulunmaktadır. Burası eskiden Uygurlar'ın vatanıymış görünüyor (Ayğur "aygır" anlamına gelir) [ساریغ آيغور Sarigh-Aïghur 117]. *blş.* ET *sariğ* ED 848a. + ET *ağır* ED 47b.

Sariğ Çopan İL ø, öz. a. Sariqol ve Vağan arasındaki yolda bulunan bir konaklama yeri (Vağan'a çok daha yakındır). Tavarîh-i Raşîdi'de bahsedilmesinin yanı sıra modern seyyahlarca da anılmıştır [ساريغ چوپان Sarigh-Chopan 117]. *blş. ET sariğ* ED 848a. + < ?

Sariq qol İL ø, Bkz. *səriq İL 659b + qol İL 814b* (el) öz. a. Pamir'in doğusunda bulunan ve geniş bir vadiyi de içine alan Kaşgar egemenliğindeki bir bölge. (Günümüzde sık sık yazımda ساريقول *Sàriqol* biçiminde gösterilir.) Bu ad *Sàriq* "sarı" ve geniş bir vadi anlamındaki Kırgızca bir ad olan (Bkz.) *qol* (*cilğa* "iki dağ arasındaki geçit, boğaz" sözcüğünden farklıdır) sözcüklerinden oluşmuştur. *Issiğ-kül* اسىغ كول "Sıcak Göl"ün *kül* "göl" sözcüğü ile oluşturulması usulünden sonra bu ad yanlışlıkla bir Göl'e ait sanılmıştır (*kül*'ün yazımında farklı bir boğazsıl kullanılır ve bu sözcük farklı bir ünlü ile telaffuz edilir). *Sariqol* bu bölgede kullanılan benzer birleşik sözcükler dizisinde yer alan birleşiklerden yalnızca biridir ve bu benzer birleşik sözcükler dizisinden ayrılmamalıdır; *örn.: Sariğ-Çopan, Sariğ-Aygur, Sariğ-ot, Sariqîa*; diğer taraftan bu birleşik sözcüğün ikinci ögesi yine *Kiñ-qol* "geniş vadi" birleşik sözcüğünde bulunur. Bkz. *qol* [ساريق قول *Sàriq-qol* 117]. *blş. ET sariğ* ED 848a. + **ET ko:l** ED 614b.

Sariqiya İL ø, Bkz. *səriq İL 659b + qiya İL 854a* öz. a. *harf.* 'sarı eğim'. Qaraqaş Vadisi'nin bir parçasının adı [ساريقيا *Sàriqîa* 118]. *blş. ET sariğ* ED 848a. +

saz *saz III* İL 597b a. Batak, bataklık [ساز *sâz* 118].

saz *saz I* İL 597b a. Herhangi bir müzik aleti, Far. [ساز *saz* 118]. **Far.** *sâz* Steingass 640b.

saza İL ø, a. Ceza, takdir, Far. [سازا *saza* 118]. **Far.** *sazâ* Steingass 681a.

sazan = *sazan* İL 597b (solucan) a. Bir balık türü, Kaz. [سازان *sazan* 118].

sazlatmaq *sazlatmaq* İL 598a e. ettir. Akort ettirmek, ahenk verdirmek [سازلاتماق *sâz-la-'t-mâq* 118]. *iki dilli Far.* *sâz* Steingass 640b. + **YUy.** +*latmaq*

sazlaşmaq *sazlaşmaq* İL 598a e. işt. Birlikte çalgıları akort etmek [سازلاشماق *sâz-la-'sh-mâq* 118]. *iki dilli Far.* *sâz* Steingass 640b. + **YUy.** +*laşmaq*

- sazlamaq** = *sazlmaq* İL 598a e. geçl. Akort etmek, ahenk vermek, bir çalgıyı doğru ses verir duruma getirmek, Far. YUy. [سازلاماق sâz-la-maq 118]. *iki dilli Far.* sâz Steingass 640b. + YUy. +*lamaq*
- sazliq** *sazliq I* İL 598a (iyilik, kıymetlilik, sevimlilik) a. Ahenk, uyum (başlıca mecazen kullanılır), Far. YUy. [سازلیق sâz-liq 118]. *iki dilli Far.* sâz Steingass 640b. + YUy. +*liq*
- sasitmaq** *sésitmaq* İL 660b e. ettir. Çürütmek, bozmak [ساسیتماق sâsi-'t-maq 118]. ET *sasit-* ED 855b.
- sasişmaq** *sésişmaq* İL 661a e. işt. Birlikte çürümek, bozulmak [ساسیشماق sâsi-'sh-maq 118]. - Krş. ET *sası:-* ED 855b.
- sasiğ** İL ø, Krş. [ساسیق sâsiq 118] *sésiğ İL 661a* eyl. s. Çürük, bozuk, pis kokan [ساسیغ sâsigh 118]. ET *sasiğ* ED 856a.
- sasiq** *sésiq* İL 661a eyl. s. Çürük, bozuk, pis kokan [ساسیق sâsiq 118]. ET *sasiğ* ED 856a.
- sasiqliq** = *sesiqliq* İL 661a eyl. a. Çürüklük, kokuşmuşluk [ساسیغلیق sasigh-liq 118]. - Krş. ET *sasiğ* ED 856a.
- sasimaq** *sésimaq* İL 661a e. geçs. Çürümek, bozulmak, pis kokmak, kokuşmak [ساسیماق sâsi-maq 118]. ET *sası:-* ED 855b.
- sağ** İL ø, Krş. [ساق sâq 119] *sağ İL 599a* a. İyilik, rahatlık, mutluluk [ساغ sâgh 118]. ET *I sa:ğ (?sağ)* ED 803a.
- sağdaq** İL ø, a. Yay [ساغداق saghdâq 118]. **Moğ.** *sagadag* Les. 656b. (okluk, sadak)
- sağrağ** = *sagruği* İL 598b, Krş. [سارغو sarghu 117] *sağru İL 598b*, [سانگراو sangraù 120], [سانگراغو sangraghu 120] s. Sağır [ساغراغو saghraghu 118]. Bkz. *sağır* ((< *sağır* < *sağar*)'ın 'tek kulaklı', yani 'sağır' anlamına gelen *sağır kulaklı* (< *sağar kulaklı* < *sağar kulaklığ*) adından çıkmıştır) TDES 348b.
- sağri** İL ø, a. At derisinden hazırlanan bir tür işlenmiş deri (atın sırt kısmından) (? şagreen) [ساغری sâghri 118]. ET *sağri:* ED 815a.

səgiz *səgiz* I İL 661b a. Güzel, saf kil, balçık [ساغز saghiz 118]. **ET** *sağız/sakız* ED 817b.

səgizğan İL ø, a. Saksığan [ساغزغان saghizghan 118]. **ET** *sağızğa:n* ED 818a.

səgliq *səgliq* İL 599a a. Dişi koyun, marya [ساغلیق saghliq 118]. **ET** *sağluk* ED 809a.

səgim İL ø, a. Serap, ılgım, yere yakın ısınmış havanın içinden görülen biçimi bozulmuş ve büyümüş nesnelər [ساغم saghim 118]. **ET** *sakım* ED 811a.

səgmaq *səgmaq* İL 599a e. geçl. Sağmaq [ساغماق saghmaq 118]. **ET** *sağ-* ED 804b.

səgu İL ø, a. Tahtadan fiçı, damacana ya da kova [ساغو saghu 118]. **ET** *sağu: (sa:ğu:)* ED 805b.

səgin *səgin* İL 661b s. Süt veren, ‘sağmal’ [ساغين saghin 118]. **ET** *sağın* ED 811b.

səginişmaq *səginişmaq* İL 662a e. işt. Birbirini özlemek [ساغينيشماق saghin-ish-maq 118]. - Krş. **ET** *sakın- (sa:kın-)* ED 812b.

səginmaq *səginmaq* İL 661b e. geçl. Özlemek (bir kimse) [ساغينماق saghin-maq 118]. **ET** *sakın- (sa:kın-)* ED 812b.

safal İL ø, s. Toprakdan yapılmış olan [سافال safâl 118].

safaq İL ø, Bkz. [ساپاق sapaq 116] *sapaq* İL 593a, [سپاق sapaq 121] (Bkz.) *sapaq* /Shaw sapak/ yerine [سافاق safâq 118]. - Krş. **ET** *sa:p (sap)* ED 782b.

safaqlamaq İL ø, Krş. [ساپاقلا(يا)ق sapaq-la-maq 116] *sapaq-la-maq* /Shaw sapaqlamaq/ yerine [سافاقلاماق safâq-la-maq 118]. - Krş. **ET** *sa:p (sap)* ED 782b.

safmaq İL ø, Krş. [سایماق sap-maq 116] *sapmaq* İL 594a *sap-maq* /Shaw sapmaq/ yerine [سافماق saf-maq 118]. **ET** *sap-* ED 784a.

saq *saq* İL 599a, Krş. [ساغ sâgh 118] *sâgh* /Shaw sagh/ yerine [ساق sâq 119]. **ET** I *sa:ğ (?sağ)* ED 803a.

saqa *saqa* İL 599a, Krş. [ساقه sâqa 119] a. Bilye, misket oynama [ساقا sâqâ 119].

saqal *saqal* İL 599a a. Sakal [ساقال sâqâl 119]. **ET** *saka:l* ED 808b.

saqalduruq İL ø, a. At başlığındaki boğaz kayışı [ساقالدوروق saqalduruq 119]. **ET** *sakalduruk* ED 810b.

saqaytmaq *saqaytmaq* İL 599b e. ettir. İyileştirmek, sağlamlaştırmak ya da mutlu etmek [ساقایتماق saq-ai-'t-maq 119].

saqaymaq *saqaymaq* İL 600a e. geçs. İyi, sağlam, esen ya da mutlu olmak [ساقایماق saq-ai-maq 119].

saqlatmaq *saqlatmaq* İL 600a e. ettir. Baktırmak, emniyet etmek, emanet etmek [ساقلاتماق saqla-'t-maq 119]. - Krş. **ET sakla:-** ED 810a.

saqlaşmaq *saqlaşmaq* İL 600a e. işt. Birbirine bakmak, birbirinin bakımıyla meşgul olmak [ساقلاشماق saqla-'sh-maq 119]. **ET saklaş-** ED 810b.

saqlamaq = *saqlımaq* İL 600b e. geçl. Bakmak, bakımıyla meşgul olmak; *aynı zamanda* beklemek [ساقلاماق saqla-maq 119]. **ET sakla:-** ED 810a.

saqa İL ø, Krş. [ساقا saqâ 119] *saqa* İL 599a *saqâ* /Shaw sâkâ/ ile aynı anlamda [ساقه saqa 119].

saksan *seksen* İL 621a, Krş. [ساکسان saksan 122] sy. Seksen (*sakiz* “sekiz” ve *un* “on” sözcüklerinden) [ساکسان saksan 119]. **ET seksö:n** ED 823a.

saksanaylan İL ø, sy. a. Seksenlik bir grup [ساکسانایلان saksan-ailan 119]. *iki dilli* **ET seksö:n** ED 823a. + **Moğ.** +*aylan* (<*e'ülen*)

saksaninçi İL ø, sy. s. Sekseninci [ساکسان(ن)چی saksan-inchi 119]. - Krş. **ET seksö:n** ED 823a.

saksaul İL ø, Krş. [سوکسوک suksuk 126] *söksek* İL 649b a. Artık bırakmadan yanan ve tamamıyla kor kütlesi olana kadar şeklini kaybetmeyen bir tür ağır odun [ساکساول saksaul 119].

sakiz = *sekkiz* İL 621b, Krş. [ساکیز sakiz 122] sy. Sekiz [ساکیز sakiz 119]. **ET sekkiz** ED 823b.

sakizaylan = *sekkizeylen* İL 621b, Krş. [ساکیزایلان sakiz-ailan 122] sy. a. Sekizlik bir grup [ساکیزایلان sakiz-ailan 119]. *iki dilli* **ET sekkiz** ED 823b. + **Moğ.** +*aylan* (<*e'ülen*)

sakizinçi = *sekkizinçi* İL 621b, Krş. [ساکیزینچی sakiz-inchi 122] sy. s. Sekizinci [ساکیزینچی sakiz-inchi 119]. **ET sekizinç** (*sekkizinç*) ED 823b.

salbıratmaq İL ø, e. ettir. Sarkıtmak, asıp sallamak, düzensiz uzunluğa getirmek [سالبراتماق salbira-'t-maq 119].

salbiraşmaq İL ø, e. işt. Birlikte sarkmak, asılmak, asılı durup sallanmak, birlikte düzensiz uzunlukta olmak [سالبراشماق salbira-'sh-maq 119].

salbırmaq salpirımaq İL 604a e. geçs. Sarkmak, asılmak, asılı durup sallanmak (ip için); düzensiz uzunlukta olmak (üzengiler ya da kaftanın iki yanı için) [سالبراماق salbira-maq 119].

saldurmaq saldurmaq İL 604a e. ettir. Attırmak, fırlattırmak [سالدورماق sâl-dur-mâq 119]. ET *saltur*- ED 825b.

salışmaq sêlişmaq İL 663b e. işt. Birlikte atmak, fırlatmak [سالشماق sâl-ish-mâq 119]. ET *salış*- ED 828a.

salğu = *salğa* İL 604a a. Sapan, atış, fırlatış aleti [سالغو sâl-ghu 119]. ET *salğu*: ED 827b.

salqın salqın İL 604a s. Serin, ılıman, orta sıcaklıkta [سالقین salqın 119]. ET *salkım* ED 826a.

salma İL ø, a. Irmak ya da denizin sürüklediği ya da karaya vuran odun ve kereste parçaları [سالما sâlma 120].

salmaq salmaq II İL 604b e. geçl. Atmak, fırlatmak (yavaşça), üstünden atmak (giysiler için), dökmek, akıtmak, içeri koymak, sokmak, sermek (duvar vb. için) [سالماق sâl-maq 120]. ET *sal*- ED 824b.

salınçaq İL ø, a. Süs için giyilen herhangi bir şey, örn.: kolye vb. [سالینچاق salinchaq 120].

samavar samavar İL 607a a. Semaver; Rusça *samovar* [ساماوار samawâr 120]. **Rus.** *samovar* Gültek 1477b.

samsa samsa İL 607b a. Fırında pişirilmiş bir tür etli küçük börek [سامسا samsa 120].

samsu İL ø, a. Sırlanmış pamuklu kumaş (şimdi Hötan'da yapılıyor, fakat eskiden Çin'den ithal edilirdi), Çin. [سامسو samsu 120]. < ? **Çin.**

san san I İL 608a a. Toplam, yekun, tutar, meblağ, miktar; Kazaklar tarafından on kror (10.00.00.000) için kullanılır [سان sân 120]. ET *sa:n* ED 831a.

san san II İL 608a a. Uyluk, but [سان sân 120].

sanatmaq sanatmaq İL 608b e. ettir. Saydırmak [ساناتماق san-a-'t-maq 120]. - Krş. **ET** *sana:- (sa:na:-)* ED 835a.

sanaç İL ø, a. Un vb. koymak için torba olarak kullanılan bütün keçi derisi [ساناچ sanach 120]. **ET** *sanaç* ED 835b.

sanaşmaq sanaşmaq İL 608b e. işt. Birlikte sayı saymak [ساناشماق san-a-'sh-maq 120]. - Krş. **ET** *sana:- (sa:na:-)* ED 835a.

sanağ İL ø, Krş. [ساناق sanâq 120] **sanaq** İL 608b a. Hesap, sayı [ساناغ sanâgh 120]. - Krş. **ET** *sa:n* ED 831a.

sanaq sanaq İL 608b, Krş. [ساناغ sanâgh 120] a. Hesap, sayı [ساناق sanâq 120]. - Krş. **ET** *sa:n* ED 831a.

sanalmaq sanalmaq İL 609a e. edl. Sayılmak (sayı) [سانالماق san-a-'l-maq 120]. - Krş. **ET** *sana:- (sa:na:-)* ED 835a.

sanamaq = sanimaq İL 610b e. geçl. Saymak, hesap etmek [ساناماق san-a-maq 120]. **ET** *sana:- (sa:na:-)* ED 835a.

sanciq sanciq İL 609b a. Midedeki keskin ağrı (*sanji-mak*'tan) [سانجیق sanjiq 120]. **ET** *sançığ* ED 835b.

sancimak sancimaq İL 609b, Krş. [سایماق saï-maq 121] **saymaq I** İL 613b e. geçl. Sivri bir aletle yaralamak, hafifçe delmek, mızrak ya da zıpkınla vurmak [سانجیماک sanji-mak 120]. **ET** *sanç-* ED 835b.

sandal sendel I İL 624a a. Örs [ساندال sandâl 120].

sandug sandug İL 610a a. Kutu. صندوق yerine, Far. [سندوق sanduq 120]. **Ar.** *şandūq* Steingass 793b.

sansiz sansiz İL 610a s. Sayısız, hesapsız, pek çok, sayıya gelmez; *aynı zamanda* önemsiz, değersiz [سانسیز sân-siz 120]. - Krş. **ET** *sa:n* ED 831a.

sağrağ İL ø, Krş. [سانگراو sangrau 120], [سارغو sarghu 117] **sağru** İL 598b, [ساغراغو saghraghu 118] **sağruği** İL 598b s. Sağır [سانگراغو sangraghu 120]. Bkz. *sağır* ((*< sağır < sağar*)'ın 'tek kulaklı', yani 'sağır' anlamına gelen *sağır kulaklı* (*< sağar kulaklı < sağar kulaklığ*) adından çıkmıştır) TDES 348b.

sağrau İL ø, Krş. [سانگراغو sangraghu 120], [سارغو sarghu 117] *sağru* İL 598b,

[ساغراغو saghraghu 118] *sağruği* İL 598b s. Sağır, Kaz. [سانگراو sangrau 120].

Bkz. *sağır* ((< *sağır* < *sağar*))'ın 'tek kulaklı', yani 'sağır' anlamına gelen *sağır kulaklı* (< *sağar kulaklı* < *sağar kulaklığ*) adından çıkmıştır) TDES 348b.

sağullamak *sağgilimaq* İL 602a e. geçs. Sarkmak, asılmak, istifini bozmamak, sakin ya da rahat durmak [سانگوللاماك sangul-la-mak 120].

saurtmaq = *sorutmaq* İL 632b e. ettir. Havaya savurtmak (tahıl tanelerini samandan ayırt ettirmek için), harman savurtmak [ساورتماق saür-'t-maq 120]. **ET** *savurt-* ED 791b.

sauruşmaq = *soruşmaq* İL 632b e. iş. Birlikte havaya savurmak (tahıl tanelerini samandan ayırmak için), birlikte harman savurmak [ساورشماق saür-ush-maq 120]. **ET** *savruş-* ED 792a.

saurmaq İL ø, Krş. [ساوروماق saüru-maq 120] *sorumaq* İL 632b e. geçl. Havaya savurmak (tahıl tanelerini samandan ayırmak için) [ساورماق saür-maq 120]. **ET** *savur-* ED 791a.

saurumaq *sorumaq* İL 632b, Krş. [ساوروماق saüru-maq 120]. *saür-maq* ile aynı anlamda [ساوروماق saüru-maq 120]. **ET** *savur-* ED 791a.

saugât İL ø, a. Hediye, armağan, andaç, anmalık, hatıra, Far. [ساوغات saughat 120]. **Far.** *sauqât* (*sauğât* yerine) Steingass 709b.

saoq *soğuş* İL 633b, Krş. [سوق suwu'q 127] s. Soğuk (*saô-maq*'tan türemiş biçimde) [ساوق saôq 120]. **ET** *soğık* ED 808a.

saotluq = *soğuşluq* İL 634b a. Soğuk, soğukluk [ساوتلوق saôt-luq 121]. **ET** *soğıklık* ED 808b.

saotmaq = *sovutmaq* İL 638b [سوتماق suwu-'t-maq 127] e. ettir. Soğutmak, serinletmek [ساوتماق saô-'t-maq 121]. **ET** *soğıt-* ED 806b.

saoşmaq İL ø, Krş. [سوشماق suwu-'sh-maq 127] e. iş. Birlikte soğumak [سوشماق saô-'sh-maq 121]. **ET** *soğış-* ED 806b.

saomaq *sovumaq* İL 639a, Krş. [سوماق suwu-maq 127] e. geçs. Soğumak, serinlemek [ساوماق saô-maq 121]. **ET** *soğı-* ED 806a.

- say say** İL 612a a. Çöl, sahra, bozkır düzlüğü; *sây-kûk* “bir tür çöl ceylanı” [ساي سائي] 121]. **ET** 1 sa:y ED 858a.
- say say** İL 612a a. Koyak, vadi, iki dağ arasındaki geçit, dar ve derin dere, ırmak yatağı, Kaz. [ساي سائي] 121]. **ET** 1 sa:y ED 858a.
- sayaq sayaq** İL 612a (s. başıboş, avare; sürüye katılmayan) a. Sürüdeki diğer hayvanlara eşlik etmeyen kısırak, Kaz. *Aynı zamanda* bir Kırgız boyunun adı [ساياق] sayâq 121].
- saylaq** = *sayliq* İL 613b s. Çöl halinde olan, boş, ıssız, kıraç, verimsiz [سايلاق] sâi-laq 121]. - Krş. **ET** 1 sa:y ED 858a.
- saylatmaq saylatmaq** İL 613a e. ettir. Seçtirmek, ayırtmak [سايلاتماق] saï-la-’t-mâq 121].
- saylaşmaq saylaşmaq** İL 613a e. işt. Birlikte seçmek, ayırmak [سايلاشماق] saï-la-’sh-mâq 121].
- saylamaq saylimaq** İL 613b e. geçl. Seçmek, ayırmak [سايلاماق] saï-la-mâq 121].
- saylanmaq saylanmaq** İL 613b e. edl. Seçilmek, tercih edilmek, ya da ayrılmak [سايلانماق] saï-la-’n-mâq 121].
- saymaq saymaq** I İL 613b, Krş. [سانجىماق] sanji-mak 120] *sancimaq* İL 609b e. geçl. *sanji-mak* /Shaw sanjimak/ yerine, Kırg. [سايماق] saï-maq 121]. **Moğ.** *sey-* Les. 684a. (ince, zayıf ya da seyrek olmak) *ya da* **Moğ.** *seyl-* Les. 684a. (kesip çıkarmak, oymak, hakketmek)
- sabaq** = *savaq* İL 611b a. Öğretme, öğrenim, eğitim. (Ar.’dan bozulmuş biçim) [سباق] sabaq 121]. **Ar.** *sabaq* Steingass 649a.
- sapaq sapaq** İL 593a (giysilerin el ile tutulan kısmı; deste; sap; salkım), Krş. [سپاق] sapaq 116], [سافاق] safâq 118] a. سپاق ile aynı anlamda [سپاق] sapaq 121]. - Krş. **ET** sa:p (*sap*) ED 782b.
- sipay** İL ø, a. Asker. Far. *sipahi* yerine [سپاي] sipâi 121]. **Far.** *sipâhi* Steingass 651a.
- sipurrtmak** = *süpürtmek* İL 652a e. ettir. Süpürtmek [سپورتماق] sipur-’t-mak 121]. - Krş. **ET** *sipir-* ED 791b.

sipurmak = *süpürmek* İL 652a e. geçl. Süpürmek [سپورماک sipur-mak 121]. ET *sipir-* ED 791b.

sipurgi = *süpürge* İL 652a a. Saplı süpürge, fırça [سپورگی sipur-gi 121]. ET *süpürgü:* (*sipirgü:*) ED 792b.

sapil = *sépil* İL 658b, Krş. [سافل safil 121] a. İstihkam, kale burcundaki mazgallı siper. *safil* yerine [سپیل sapîl 121]. Bkz. *sefil* Jarring 269. → Bombaci s. 144 < **Ar.** *safl*

sat *set* İL 616b s. Çirkin [ست sat 121].

sütmaq İL ø, e. geçl. Yumurta, beyin vb. nin içindeki şeyleri çıkarmak [سؤتماق süt-maq (hemen hemen *sit-maq* biçiminde telaffuz edilir) 121].

sütilmaq İL ø, e. edl. Çıkarılmak, dışarı sızdırılmak [سؤتئلماق süt-il-maq 121].

saçuk İL ø, s. Güzel sesli [سچوک sachuk 121].

saray *saray* İL 596b a. Bir şehirdeki yolculara yönelik konak yeri, Far. [سرائي sarai 121]. **Far.** *sarāy* Steingass 669a.

sarbaz İL ø, a. Piyade, yaya asker (*harf.* “başını tehlikeye atan kimse”), Far. [سرباز sar-bâz 121]. **Far.** *sar-bâz* Steingass 669b.

sarpay *serpay* İL 618b (giysi) a. Şeref bildiren resmi elbise (sarık ya da takke, kaftan ve çizmeleri de içerir). *sar-o-pai* yerine, Far. [سارپاي sarpai 121]. **Far.** *sar-u-pā* Steingass 679b.

sürçi = *sirçi* (boyacı, badanacı) a. Ressam ve müzehhip, duvar üzerine modeller çizen ressam [سورچی sür-chi (hemen hemen *sirçi* biçiminde telaffuz edilir) 121]. **ET** *sırçı:* ED 845b.

sardar *serdar* İL 619a (kumandan) a. Bazı özel görevlerden sorumlu olan yüksek dereceli bir memur, Far. [سردار sardâr 122]. **Far.** *sar-dâr* Steingass 673a.

sürdürmak İL ø, e. ettir. Temizletmek, arındırtmak (hava akımı için) [سؤردورماک sür-dür-mak 122]. ET *1 sürtür-* ED 847b.

sirka *sirke* II İL 667b a. Sirke, Far. [سیرکا sirka 122]. **ET** *1 sirke:* ED 850b. / **Far.** *sirka* Steingass 676b.

sarkar *serkar* İL 619b (başkan, yönetici) a. Bir yönetici ya da başkan idaresi altındaki büyük ya da küçük bölge ya da köylerden aynî olarak devlet gelirlerinin

toplanması, yeniden dağıtılması ya da muhasebesinin yapılması görevinden sorumlu olan bir memur (yüksek ya da alçak derecede); aynı zamanda taşınabilir devlet malları (giyim eşyası, mobilya vb.)'nın düzenlenmesi, onarımı gibi işlerden de sorumlu olan kimse, Far. [سركار sarkâr 122]. **Far.** *sar-kâr* Steingass 676a.

sarkarda *serkarde* İL 619b (kumandan) a. Herhangi bir özel iş ile görevlendirilen yüksek dereceden bir memur, Far. [سرکاردہ sar-kardah 122]. **Far.** *sar-karda* Steingass 676b.

sürgi İL ø, Krş. [سورگو surgu 124] a. Temizlenmiş, arındırılmış hava akımı [سرگی sürgi 122]. - Krş. **ET** *sür-* ED 844a.

sürmak *sürmek I* İL 655a (sürümek, çekmek; zamanını değiştirmek) e. geçs. Temizlenmek, arındırılmak (hava akımı sonucunda) [سرماک sür-mak 122]. **ET** *sür-* ED 844a.

safil İL ø, Krş. [سپیل sapîl 121] *sépil* İL 658b a. İstihkam, kale burcundaki mazgallı siper [سفیل safîl 121]. Bkz. *sefil* Jarring 269. → Bombaci s. 144 < **Ar.** *safîl*

saqal *saqal* İL 599a a. Sakal [سقال saqâl 122]. **ET** *saka:l* ED 808b.

süqtürmaq = *siqturmaq* İL 670a e. ettir. Sıktırmak [سقتورماق süq-tür-mâq 122]. **ET** *siktur-* ED 807b.

süqişmaq = *siqişmaq* İL 670b e. iş. Birlikte sıkmaq, birbirini sıkmaq (boğazdan) [سقتماق süq-ish-mâq 122]. **ET** *sıkış-* ED 817a.

süqmaq *siqmaq I* İL 670a e. geçl. Sıkmaq, sıkıp çıkarmak, sıkıp içini boşaltmak (sebze, meyve vb. suyu) [سقماق süq-mâq (hemen hemen *siq-mâq* biçiminde telaffuz edilir) 122]. **ET** *sık-* ED 804b.

sakratmak *sekretmek* İL 621a e. ettir. Ayaklar birbirine bitişik bir biçimde sıçratmak, atlatmak [سکراتماک sakra-'t-mak 122]. **ET** *sékrit-* ED 822b.

sakraşmak *sekreşmek* İL 621a e. iş. Birlikte sıçramak, atlamak [سکراشماک sakra-'sh-mak 122]. **ET** *sékriş-* ED 822b.

sakramak = *sekrimek* İL 621a e. geçs. Ayaklar birbirine bitişik bir biçimde sıçramak, atlamak, sekmek [سکراماک sakra-mak 122]. **ET** *sékri-* ED 822a.

sakiz = *sekkiz* İL 621b, Krş. [ساكيز sakiz 119] sy. Sekiz [سكز sakiz 122]. ET *sekkiz* ED 823b.

sakizaylan = *sekkizeylen* İL 621b, Krş. [ساكيزايلان sakiz-aılan 119] sy. a. Sekizlik bir grup [سكزايلان sakiz-aılan 122]. *iki dilli* ET *sekkiz* ED 823b. + **Moğ.** + *aylan* (<e'ülen)

sakizinçi = *sekkizinçi* İL 621b, Krş. [ساكيزينچي sakiz-inchi 119] sy. s. Sekizinci [سكزينچي sakiz-inchi 122]. ET *sekizinç* (*sekkizinç*) ED 823b.

saksan *seksen* İL 621a, Krş. [ساكسان saksan 119]. sy. Seksen (*sakiz* “sekiz” ve *un* “on”) [سكسن saksan 122]. ET *seksö:n* ED 823a.

salla *selle I* İL 622b a. Sarık [سالله salla 122].

san *sen* İL 623b adl. Sen [سن san 122]. ET *sen* ED 831b.

sün İL ø, Bkz. *sinaq* İL 675a, Krş. [سين sin 130] a.³⁸ Tecrübe, deneme, deney [سن sün (hemen hemen *sin* biçiminde telaffuz edilir) 123]. ET *I sı:n* ED 832a. (asıl olarak insan vücudu, dolayısıyla ‘boy, yükseklik, dış görünüş’ vb.)

sünatmaq İL ø, Krş. [سیناتماق sina-’t-maq 130] e. ettir. Denetmek, sünatmak [سُناتماق sün-a-’t-maq 123]. ET *sinat-* (*sı:nat-*) ED 836b.

sünaşmaq İL ø, Krş. [سیناشماق sina-’sh-maq 130] e. işt. Birbirini denemek, sınamak ya da birlikte denemek, sınamak [سُناشماق sün-a-’sh-maq 123]. ET *sina:ş-* ED 842a.

sünağlıq İL ø, eyl. s. Güvenilir, ispatlanmış [سُناغلیق sün-a’gh-liq 123]. - Krş. ET *sina:-* (*sı:na:-*) ED 835a.

sünamaq İL ø, Krş. [سُنلاماق sün-la-maq 123], [سیناماق sina-maq 131] *sinimaq* İL 677a e. geçl. Denemek, sınamak, ispat etmek [سُنلاماق sün-a-maq 123]. ET *sina:-* (*sı:na:-*) ED 835a.

sünçi İL ø, Krş. [سینچی sin-chi 131] *sinçi* İL 676a a. Tecrübe eden kimse, imtihan eden kimse [سُنچی sün-chi 123]. - Krş. ET *I sı:n* ED 832a. (asıl olarak insan vücudu, dolayısıyla ‘boy, yükseklik, dış görünüş’ vb.)

sündürtmaq İL ø, e. tekrarlanmış ettir. Kırdırmak [سُندورتماق sün-dür-’t-maq 123]. - Krş. ET *sin-* ED 833b.

³⁸ Sözlükte belirtilmeyen sözcük türü tarafımızca yazılmıştır.

sündürmaq İL ø, Krş. [سیندورماق sin-dur-maq 131] e. ettir. Kırdırmak, kırmak (Aynı zamanda *sün-dür-üşh-mâq* vb.) [سُنْدورماق sün-dür-maq 123]. - Krş. **ET** *sin-* ED 833b.

sünlamaq İL ø, Krş. [سُنْماق sün-a-maq 123], [سینماق sina-maq 131] *sinimaq* İL 677a e. geçl. Denemek, sınamak, ispat etmek (*sün-a-maq* ile aynı anlamda) [سُنْماق sün-la-maq 123]. - Krş. **ET** 1 *si:n* ED 832a. (asıl olarak insan vücudu, dolayısıyla ‘boy, yükseklik, dış görünüş’ vb.)

sünmaq İL ø, e. geçs. Kırılmak; (aynı zamanda *sün-üşh-mâq* vb.) [سُنْماق sün-mâq 123]. **ET** *sin-* ED 833b.

süniq İL ø, eyl. s. Kırık, kırılmış, kırık durumda olan [سُنْیق sün-iq 123]. **ET** *sinuk* (*si:nuk*) ED 837b.

su su İL 639b a. Su, akıntı, dere (*ak-su* “beyaz akarsu ya da su”, *kizil-su* “kırmızı akarsu ya da su” birleştirmelerinde görüldüğü gibi akarsu, akıntı, dere anlamı başlıca birleştirmelerde ortaya çıkar) [سو sû 123]. **ET** *su:* ED 781a. → *su:v* ED 782a.

suatmaq = *suvatmaq* İL 646a e. ettir. Sıvatmak, meshettirmek [سواتماق su-a-’t-maq 123]. **ET** *suvat-* ED 786a.

suaşmaq = *suvaşmaq* İL 646a e. iş. Birlikte sıvamak, meshetmek, birbirini sıvamak, meshetmek [سواشماق su-a-’sh-maq 123]. - Krş. **ET** *suva:-* ED 785a.

sualmaq = *suvalmaq* İL 646a e. edl. Sıvanmak, meshedilmek [سوالماق sû-a-l-maq 123]. - Krş. **ET** *suva:-* ED 785a.

sualmaq İL ø, e. geçs. Kurumak (ineğin sütünün kesilmesi için söylenir) [سوالماق sû-al-maq 123]. *blş.* **ET** *su:* ED 781a. → *su:v* ED 782a. + **ET** *al-* ED 124b.

suamaq İL ø, Krş. [سوباماق sû-ba-maq 123] *suvinmaq* İL 646b e. geçl. Herhangi bir sıvıyı ya da yarı sıvıyı bir yüzey üzerine yaymak, meshetmek, sürmek, sıvamak [سواماق sû-a-maq 123]. **ET** *suva:-* ED 785a.

suanmaq = *suvanmaq* İL 646b e. dön. Sıvanmak, kendini meshetmek [سوانماق sû-a-’n-maq 123]. - Krş. **ET** *suva:-* ED 785a.

subamaq = *suvinmaq* İL 646b, Krş. [سوماق sût-a-maq 123] *sût-a-maq* /Shaw sûtamaq/ ile aynı anlamda (aynı zamanda *subatmaq*, *subaşmaq* vb.) [سوباماق sût-ba-maq 123].
ET *suva*:- ED 785a.

süt *süt* İL 652b a.Süt [سوت sût 123]. ET *sü:t (-d)* ED 798b.

süçük = *çüçük I* ED 439a s. Tatlı, şekerli (acı ya da ekşi değil) [سüçük sühük 123].
ET *sü:çig* (? *sü:cig*) ED 796b.

suçi *suçi* İL 641a a. Su taşıyıcı [سوچی sût-chi 123]. - Krş. ET *su*: ED 781a. → *su:v* ED 782a.

saudagarçiliq İL ø, Bkz. *sodigerlik* İL 631b a. Tüccarlık, Far. YUy. [سوداگرچیلیق sudağar-çi-liq 123]. *iki dilli saudāgar* Steingass 707a. + YUy. +çiliq

sudratmak İL ø, e. ettir. Sürükletmek, çektiirmek [سودراتماک sudra-t-mak 124]. ET *sedret*- ED 802b.

sudraşmak İL ø, e. işt. Birbirini sürüklemek, çekmek ya da birlikte sürüklemek, çekmek [سودراشماک sudra-’sh-mak 124]. ET *sedreş*- ED 803a.

sudralmak İL ø, e. edl. Sürüklenmek, çekilmek [سودرالماک sudra-’l-mak 124]. - Krş. ET *sedre*:- ED 802b.

sudramak İL ø, e. geçl. Sürüklemek, çekmek [سودراماک sudra-mak 124]. ET *sedre*:- ED 802b.

sudranmak İL ø, e. dön. Sürüklenmek, çekilmek, sürüklenmiş, çekilmiş olmak (atlı yük arabasının gerisindeki ip için) [سودرانماک sudra-’n-mak 124]. - Krş. ET *sedre*:- ED 802b.

suratmaq *soratmaq* İL 632a e. ettir. Sordurmak [سوراتماق sûra-’t-maq 124]. - Krş. ET 2 *sortur*- ED 847b.

suraşmaq *soraşmaq* İL 632a e. işt. Birbirine sormak ya da birlikte sormak [سوراشماق sûra-’sh-maq 124]. ET *soriş*- (*so:riş*-) ED 855a.

suraq *soraq* İL 632a eyl. a. Bir meselenin doğruluğunu, adalete uygun olup olmadığını anlamaya yönelik sorgu, soruşturma, araştırma, adalet [سوراق sûra’q 124].
ET *soruğ* ED 848b.

süram *sörem* İL 648a a. Tapan, kesek kırma makinesi [سورام sûra-’m 124].

suramaq *sorimaq* İL 632b, Krş. [سورماق sūr-mâq 124] e. geçl. Sormak; *aynı zamanda* yönetmek, hüküm sürmek, yargılama hakkına sahip olmak [سورماق sūra-maq 124]. **ET** 2 *so:r-* ED 843b.

süramak = *sürmek I* İL 655a e. geçl. Sürüklemek, çekmek [سوراماك süra-mak 124]. - Krş. **ET** *sür-* ED 844a.

sürttürmak İL ø, Bkz. *sürtküzmek* İL 654a e. ettir. Sildirmek, sildirip kurutturmak [سورتتورماك sürt-tür-mak 124]. **ET** 2 *sürtür-* ED 847b.

sürtmak *sürtmek* İL 654a e. geçl. Silmek, silip kurutmak, Hk.; (yağlı, kolayca dağılan veya yapışkan bir şeyi bir yere) sürmek, Yark. [سورتماك sürt-mak 124]. **ET** *sürt-* ED 846b.

sürtüşmak *sürtüşmek* İL 654a e. işt. Birlikte silmek, silip kurutmak [سورتوشماك sürt-üşh-mak 124]. **ET** *sürtüş-* ED 847b.

surgu İL ø, Krş. [سرگي sürgi 122] a. Temizlenmiş hava akımı [سورگو surgu 124]. - Krş. **ET** *sür-* ED 844a.

surmaq İL ø, Krş. [سورماق sūra-maq 124] e. geçl. Sormak. *sūra-maq* /Shaw suramaq/ ile aynı anlamda [سورماق sūr-mâq 124]. **ET** 2 *so:r-* ED 843b.

sürmak *sürmek I* İL 655a e. geçl. Sürmek (koyun vb.) [سورماك sür-mak 124]. **ET** *sür-* ED 844a.

sürüşmak *sürüşmek I* İL 655a e. işt. Birlikte sürmek, sıra ile birbirlerini ileri geri sürmek (sığırların dövüşünde olduğu gibi) [سوروشماك sür-üşh-mak 124]. **ET** *sürüş-* ED 855b.

sürük *sürük II* İL 655b a. Sürü, hayvan sürüsü (*sür-mak*'tan /Shaw sürmak/) [سوروك sürük 124]. **ET** *sürüg* ED 850a.

sürün İL ø, a. Kraliyet meclisi, kralın maiyeti [سورون sürün 124].

sürünçak İL ø, s. Ayağı takılan, sürçen, tökezleyen, sürçmeyi alışkanlık edinmiş olan [سورونچاك sür-ün-chak 124]. **ET** *sür-* ED 844a.

sürünmak İL ø, e. dön. Ayağı takılmak, sürçmek, tökezlemek ('birlikte sürüklenmek' anlamında olup olmadığı şüphelidir) [سورونماك sür-ün-mak 124]. **ET** *sürün-* ED 854a.

söz söz İL 648b a. Söz, konuşma, söz söyleme; *aynı zamanda* herhangi bir yazılı şey [سوز söz 124]. **ET** sö:z ED 860b.

sözak İL ø, a. Zührevi hastalık [سوزاک söza<q→k> 124].

süzdürmak süzdürmek İL 655b e. ettir. Süzdürmek (bir bez vb. nin içinden) [سوزدورماک süz-dür-mak 124]. **ET** süztür- ED 861b.

süzgü İL ø, Bkz. **süzgüç** İL 655b a. Süzgeç [سوزگو süz-gü 124]. **ET** süzgü: ED 862a.

süzgüç süzgüç İL 655b a. Küçük dişli tarak (ortasında kaburga kemiği olan) [سوزگوچ süzgüch 124]. - Krş. **ET** süz- ED 861a.

sözlatmak sözletmek İL 649a e. ettir. Konuşturmak, söz söyletmek [سوزلاتماک söz-la-'t-mak 125]. **ET** sözlet- (sö:zlet-) ED 863b.

sözlaşmak sözleşmek İL 649a e. işt. Birlikte konuşmak, söz söylemek [سوزلاشماک söz-la-'sh-mak 125]. **ET** sö:zleş- ED 864a.

sözlamak sözlemek İL 649b e. geçl. Konuşmak, söz söylemek, demek, söylemek [سوزلاماک söz-la-mak 125]. **ET** sö:zle:- ED 863a.

sözlanmak sözlenmek İL 649a e. dön. Kendi kendine konuşmak, söylenmek [سوزلانماک söz-la-'n-mak 125]. **ET** sö:zlen- ED 864a.

süzmak süzmek İL 656a e. geçl. Süzmek; katı maddeleri uzun saplı tencereden atmak [سوزماک süz-mak 125]. **ET** süz- ED 861a.

süzülmak süzülmek İL 656a e. edl. Süzülmek [سوزولماک süz-ül-mak 125]. **ET** süzülmek- ED 863a.

süğartmaq süğartmaq İL 642b e. ettir. Sulatmak [سوغارتماق sû-ghar-'t-maq 125]. **ET** *suvğart-* ED 786b.

süğarşmaq İL ø, e. işt. Birlikte sulamak [سوغارشماق sû-ghar-'sh-maq 125]. - Krş. **ET** *suvğar-* ED 786b.

süğarmaq süğarmaq İL 642b e. geçl. Sulamak (bir yeri ya da bir hayvanı) [سوغارماق sû-ghar-maq 125]. **ET** *suvğar-* ED 786b.

süğü İL ø, a. Su kovaşı [سوغو sû-ghu 125]. **ET** *sağū:* (sa:ğū:) ED 805b.

suğuçaq İL ø, a. Küçük kova; *aynı zamanda* Yarkend şehrinde bir deponun adı [سوغوچاق sū-ghu-chaq 125]. - Krş. **ET sağu:** (*sa:ğu:*) ED 805b.

suğurtmaq *suğurtmaq* İL 642b e. ettir. Çektirmek, çekip çıkarttırmak [سوغورتماق sughur-'t-mâq 125]. **ET suğrut-** ED 816a.

suğurmaq *suğurmaq* İL 642b e. geçl. Çekmek, çekip çıkarmak (herhangi bir uzun nesneyi; örneğin kılıcı kınından, bir değneği ince odun demetinden) [سوغورماق sughur-mâq 125]. **ET suğur-** ED 816a.

suğuruşmaq *suğuruşmaq* İL 642b e. işt. Birlikte çekmek, çekip çıkarmak, (kılıçları) her iki taraftan çekmek [سوغوروشماق sughur-ush-mâq 125]. **ET suğruş-** ED 816a.

suğoq *soğuq* İL 633b, Krş. [سوق suwu'q 127], [ساق saôq 120] s. Soğuk [سوغوق sughoq 125]. **ET soğık** ED 808a.

suf İL ø, a. İnce keten kumaş ya da pamuklu kumaş [سوف sūf 125]. **Ar. şıf** Steingass 796a. (**Ar. şauf** Steingass 796a. madde başı altında)

sufa İL ø, a. Oturmak için kullanılan yüksekçe yer; İng. *sofa* “sedir, kanepa” sözcüğünün kökeni, Far. [سؤفا sūfa 125]. **Ar. şuffat** Steingass 788b.

sufi = *sopi* İL 630b a. Münzevi, başkalarıyla görüşmeden yalnız yaşayan kimse, dindar kimse, Ar. [سؤفئ suffi 125]. **Ar. şıfî** Steingass 796a.

suq ? *soq* İL 634b (ilginç söz ve hareketlerle insanları güldüren kimse) a. Kemgöz, nazar değmesi [سوق suq 125].

soqta İL ø, a. Siyah muhallebi (sucuklara doldurulan hayvanların kanları; köpekleri beslemede kullanılır), Kaz. [سوقتا soqta 125]. **ET saktu:** ED 806b.

soqturmaq *soqturmaq* İL 635a e. ettir. Vurdurmak, çarptırmak [سوقتورماق soq-turmaq 125]. **ET saktur-** ED 807b.

soqmaq *soqmaq III* İL 635a e. geçl. Vurmak, çarpmak [سوقماق soq-maq 125]. **ET sok-** ED 805a.

suqmaq *suqmaq* İL 643a (saklamak, gizlemek) e. geçl. Kınına sokmak, kınılamak, herhangi bir uzun nesneyi kabına geçirmek [سوقماق suq-maq 125]. **ET suk-** ED 805a.

soq İL ø, s. Kör, Kaz. [سوقور so<k→q>ûr 125]. **Moğ. soqur** Les. 730a.

soquş *soquş* İL 635b eyl. a. Kavga, dövüş, vuruş, çarpış (*soqmaq*'tan) [سوقوش soqush 125]. - Krş. **ET sok-** ED 805a.

soquşmaq *soquşmaq* İL 635b e. işt. Birbirine vurmak, kavga etmek, dövüşmek [سوقوشماق soq-ush-maq 125]. **ET sokuş-** ED 817a.

soqulmaq *soqulmaq* İL 635b e. edl. Dövülmek [سوقولماق soq-ul-maq 126]. **ET sokul-** ED 809b.

soqum *soqum* İL 635b (kışlık yiyecek olarak hazırlanan et) a. Besili, semiz öküz [سوقوم soqum 126]. **ET sokım, sukım** ED 811a.

suk *sök* İL 649b a. Dış yaprakları temizlenmiş darı [سوك suk 126].

suka *söke I* İL 649b a. Küpe [سوكا suka 126].

suksuk *söksek* İL 649b, [ساکساول saksaul 119] a. Yakacak için kullanılan bir ağaç. *saksaul* ile aynı anlamda [سوکسوک suksuk 126]. **ET süksük** ED 823a.

sukmak *sökmek II* İL 650a e. geçl. Azarlamak, paylamak ya da sövüp saymak, şiddetle azarlamak [سوکماک suk-mak 126]. **ET sö:g-** ED 818b.

sukmak *sökmek I* İL 650a e. geçl. Dikiş sökmek [سوکماک suk-mak 126]. **ET I sök-** ED 819a.

sukuş İL ø, a. Acımasızca yerme, sövüp sayma [سوکوش sukush 126]. **ET I sögüş** ED 823a.

sukuşmak *söküşmek II* İL 650a e. işt. Birbirini azarlamak, paylamak ya da birbirine çok kaba, acımasız şeyler söylemek [سوکوشماک suk-ush-mak 126] **ET sögüş-** (*sö:güş-*) ED 823b.

sukulmak İL ø, e. edl. Azarlanmak, paylanmak [سوکولماک suk-ul-mak 126]. **ET sögül-** (*sö:gül-*) ED 821a.

sukulmak *sökülmek* İL 650a e. edl. Çözülmek, açılmak (dikiş için) [سوکولماک suk-ul-mak 126]. **ET sökül-** ED 821a.

sugat *söget* İL 650a a. Söğüt ağacı. *Aynı zamanda* Kuen Lun (Şahid-ullah yakınında)'da bir yer (bu ağaçların yetiştiği yer) ve bir geçidin adı [سوغات sugat 126]. **ET sögüt** (*sögöd*) ED 819b.

sugal *sögel* İL 650b, Krş. [سویال süyal 128] a. Siğil [سوگال sugal 126]. ET *sigil/sögöl* (?*sigöl) ED 820b.

sol *sol II* İL 636b s. Sol (el) [سول sol 126]. ET *so:l* ED 824a.

solağay *solğay* İL 637b, Krş. [سولاغاي sulağai 126] s. Solak [سولاغاي sol-aghai 126].
iki dilli ET *so:l* ED 824a. + **Moğ.** + *ğay*

sulaq *sulaq* İL 643b (kışın buz tutan ırmaklardan su almak için açılan delik) a.
Hayvanların su içmesine elverişli yer, suvat [سولاق su-lağ 126]. ET *suvla:g* ED 788a.

sulaq İL ø, a. Sığırların ya da koyunların muhafaza edildiği barınak [سولاق sula'q 126].

sulaqay = *solğay* İL 637b, Krş. [سولاغاي sol-aghai 126] s. *sol-aghai* /Shaw
solaghai/ ile aynı anlamda [سولاغاي sulağai 126]. *iki dilli* ET *so:l* ED 824a. + **Moğ.** + *qay*

sulaqmaq İL ø, Krş. [سولوقماق sulu'q-maq 126] e. geçs. Kapanmak, hapsedilmek,
kuşatılmak ya da kapatılmak (herhangi bir yerde) [سولوقماق sula-'q-maq 126]. - Krş.
ET *sola:-* ED 825a.

sulamaq *solimaq* İL 638b e. geçl. Kapamak, hapsetmek, kuşatmak, kapatmak
[سولاماق sula-maq 126]. ET *sola:-* ED 825a.

sulamaq *sulimaq I* İL 644b e. geçl. Sulamak (sığırları ya da yeri) [سولاماق su-la-maq
126]. ET *sula-* ED 825a. → ET *suvla:-* ED 789b.

sulu İL ø, a. Nefes, soluk, Kaz. [سولو sulu 126].

suluq *suluq II* İL 644a, Krş. [سولوق suliq 126] a. Gem [سولوق suluq 126]. ET *suvluk*
ED 788b.

suluq *suluq I* İL 644a (sulu), Krş. [سولوق suliq 126] a. Yağmurluk ya da yağmurdan
koruyan giysi [سولوق su-luq 126]. ET *suvluk* ED 788b.

suluqüşmaq İL ø, e. işt. Birlikte ya da aynı zamanda kapanmak, hapsedilmek,
kuşatılmak [سولوقشماق sulu'q-üş-maq 126]. - Krş. ET *sola:-* ED 825a.

suluqmaq İL ø, Krş. [سولوقماق sula-'q-maq 126] e. geçs. Kapanmak, hapsedilmek,
kuşatılmak [سولوقماق sulu'q-maq 126]. - Krş. ET *sola:-* ED 825a.

suliq İL ø, Krş. [سولوق suluq 126] *suluq II* İL 644a, [سولوق su-luq 126] *suluq I* İL
644a *su-luq* /Shaw *suluq/* yerine (her iki anlamıyla) [سولوق suliq 126]. ET *suvluk* ED
788b.

sum som İL 638a (1917 yılından önceki Rusya’da ve eski Sovyetler Birliği’nde kullanılan 100 *tiyin* (kuruş)’e eşit değerdeki para birimi) s. Kalın, ağır, iri, cüsseli [سوم sum 127].

sumurtmak semritmek İL 623a e. ettir. Şişmanlatmak, semirtmek [سومورتماك sum-ur-’t-mak 127]. ET *semrit-* ED 830a.

sumurmak semrimek İL 623a e. geçs. Şişmanlamak, semirmek [سومورماك sum-ur-mak 127]. ET *semri:-* ED 830a.

sumuruşmak semrişmek İL 623a e. işt. Birlikte şişmanlamak, semirmek [سوموروشماك sum-ur-ush-mak 127]. ET *semriş-* ED 830a.

suñ soñ İL 636a (a. arka), Krş. [سونگرا sung-ra 127] *soñre* İL 636b snt. -den sonra, arkada, arkasında, ardında (*din* eki ile kullanılır). Aynı zamanda tamamen belirteç olarak kullanılır, Kaz., Hk. [سونگ sung 127]. ET *soñ* ED 832b.

suñaç söñgeç İL 650b a. Kuyruk sokumu kemiği (*os coccygis*) [سونگاج sungach 127].

suñaq söñek İL 650b a. Kemik [سونگاق sungaq 127]. ET *süñük* (?*süñök*) ED 838b.

suñalçaq İL ø, a. Topuk kemiği [سونگالچاق sungalchaq 127].

suñpiyaz suñpiyaz İL 643a a. Pırasa, Çin. Far. [سونگپياز sung-piâz 127]. *iki dilli* (< ? Çin.) + Far. *piyâz* Steingass 262b.

suñra soñre İL 636b, Krş. [سونگ sung 127] *soñ* İL 636a (a. arka) snt. ve bel. *sung* ile aynı anlamda, Kaz., Hk. [سونگرا sung-ra 127]. - Krş. ET *soñ* ED 832b.

suñgi songi İL 636b s. Arkadaki, geride olan, en geri, en son, takip eden, izleyen [سونگغي sung-ghi 127]. - Krş. ET *soñ* ED 832b.

suñuç süñgüç I İL 656b a. Mecra, ark, yolun altından geçen su yolu, suyun gitmesine yarayan delik, boşluk, Yark. [سونگوچ sunguch 127].

suñur = siñir I İL 671b a. Veter, kırış, kasların kemiklere yapışmasını sağlayan yapılar [سونگور sungur 127]. ET *siñir* ED 841a.

suñurtmak = sümürtmek İL 657a e. tekrarlanmış ettir. İçine çektirmek, soğurtmak, emdirmek, sindirtmek, [سونگورتماك sung-ur-’t-mak 127]. - Krş. ET *siñür-* ED 841a.

suğurmak = *sümiirmek* İL 657a, Bkz. [سینگورماک sing-ur-mak 131] e. ettir. İçine çekmek, soğurmak, emmek, sindirmek (*harf.* içine çektirilmek, soğurtulmak, emdirilmek, sindirilmek) Bkz. *sing-ur-mak* /Shaw singurmak/ [سونگورماک sung-ur-mak 127]. ET *siğür-* ED 841a.

suğuruşmak = *sümiürüşmek* İL 657b e. ettir. ve iş. Birlikte içine çekmek, soğurmak, emmek, sindirmek, hazmetmek [سونگوروشماک sung-ur-ush-mak 127]. - Krş. ET *siğür-* ED 841a.

sunmaq *sunmaq II* İL 645b e. geçl. Uzatmak, germek (bir uzvu), *sunup yetmak* uzatmak (bir uzvu (kol, bacak vb.)'nu uzatarak) [sun-maq 127]. ET *sun-* ED 834a.

sunuşmaq *sunuşmaq* İL 645b e. iş. (uzuvları) Birbirlerine doğru ya da birlikte uzatmak, germek [سونوشماق sun-ush-maq 127]. ET *sunuş-* ED 842b.

suvutmaq *sovutmaq* İL 638b, Krş. [ساوتماق saô-'t-maq 121] e. ettir. Soğutmak, serinletmek [سووتماق suwu-'t-maq 127]. ET *soğıt-* ED 806b.

suvuşmaq İL ø, Krş. [ساوشماق saô-'sh-maq 121] e. iş. Birlikte soğumak, serinlemek [سووشماق suwu-'sh-maq 127]. ET *soğış-* ED 806b.

suvuq İL ø, Krş. [سوغوق sughoq 125], [ساق saôq 120] eyl. s. Soğuk, serin [سوق suwu'q 127]. ET *soğık* ED 808a.

suvumaq *sovumaq* İL 639a, Krş. [ساوماق saô-maq 121] e. geçs. Soğumak, serinlemek [سووماق suwu-maq 127]. ET *soğı-* ED 806a.

süyatmak İL ø, e. ettir. Destekletmek, dayatmak, yaslatmak [سویاتماک süya-'t-mak 127].

suyağ *suyağ* İL 646b, Krş. [سویاق su-yaq 127] a. Yağ, sıvı yağ (*harf.* 'su-yağ') [سویاغ su-yagh 127]. *blş.* ET *su:* ED 781a. → *su:v* ED 782a. + ET *ya:ğ* ED 895a.

suyaq İL ø, Krş. [سویاغ su-yagh 127] *suyağ* İL 646b a. Yağ, sıvı yağ (*harf.* 'su-yağ') [سویاق su-yaq 127]. *blş.* ET *su:* ED 781a. → *su:v* ED 782a. + ET *ya:ğ* ED 895a.

süyak İL ø, Krş. [سونگاق sungaq 127] *söğek* İL 650b a. Kemik, Kaz. [سویاک süyak 128]. ET *süğük* (*süğök*) ED 838b.

süyal İL ø, Krş. [سوغال sugal 126] *sögel* İL 650b a. Siğil, Kaz. [سویال süyal 128]. ET *sigil/sögöl* (?*sigöl) ED 820b.

süyalmak İL Ø, e. edl. Desteklenmek, dayanmak, yaslanmak (hasta kimse için) [süya-'l-mak³⁹ 128].

süyam = *soyam* İL 639a a. Bir ölçü (başparmak ve işaret parmağı arasındaki genişlik, karış) [سويام süyam 128].

süyamak İL Ø, e. geçl. Desteklemek, dayamak, yaslamak (hasta kimse için); *aynı zamanda* biraz daha sağlam, sert ve sabit şeye karşı herhangi bir nesneyi dayamak, yaslamak ya da dayandırmak; *aynı zamanda* mec. herhangi bir kimsenin güvenini, itibarını desteklemek, ona arka çıkmak [سوياماك süya-mak 128].

süyamlamak İL Ø, e. geçl. Karışlamak, başparmak ve işaret parmağı ile ölçmek [سوياملاماك süyam-la-mak 128].

süyanmak İL Ø, e. dön. Kendini bir şey ile desteklemek, dayanmak [سويانماك süya-'n-mak 128].

süyanişmak İL Ø, e. dön. ve işl. Birbirine dayanmak [سويانشماك süya-'n-ish-mak 128].

süykamak İL Ø, e. geçl. Sürmek, sıvamak [سويكاماك süi-ka-mak 128].

süykanışmak İL Ø, e. dön. işl. Birbirine sürtünmek (kalabalık bir sokaktaki insanlar için) [سويكانشماك süika-'n-ish-mak 128].

süykanmak İL Ø, e. dön. Kendine sürmek, sürünmek; *aynı zamanda* kendini sürmek (hayvanın kazığa ya da direğe sürünmesi) [سويكانماك süika-'n-mak 128].

soymaq *soymaq* İL 639a e. geçl. Boğazını keserek öldürmek; *aynı zamanda* derisini soymak, derisini yüzmek [سويماق sôi-mâq 128]. **ET** *soy-* ED 858b.

süymak *söymek* İL 651a e. geçl. Sevmek, aşık olmak, hoşlanmak; öpmek, okşamak [سويماك süi-mak 128]. **ET** *sev-* ED 784b.

süyüklük İL Ø, eyl. s. Sevgili [سويوكلوك süy-ük-lük 128]. **ET** *seviglig* ED 788a.

süyünçi = *söyünçe* İL 651b a. Bir kimsenin sevindirilmesi karşılığında verilen ödül, minnetkarlığın (cisimsel) belirtisi [سويونچي süy-ün-chi 128]. - Krş. **ET** *sev-* ED 784b.

süyünmak *söyünmek* İL 651b e. dön. Sevinmek, memnun olmak ya da mutlu olmak (*harf.* kendini sevmek, kendini beğenmek) [سويونماك süy-ün-mak 128] **ET** *sevin-* ED 790b.

³⁹ Sözcüğün Arap harfli yazımı bulunmamaktadır.

- süyünüç** = *söyünç* İL 651a a. Sevinç, mutluluk [سویونوچ süy-ün-üch 128]. ET *sevinç* ED 790a.
- sıpatmaq** İL Ø, e. ettir. Okşatmak, sıvazlatmak [سیپاتماق sîpa-'t-maq 128]. ET *suva-* ED 786a.
- sıpaşmaq** İL Ø, e. işt. Birbirini okşamak, sıvazlamak [سیپاشماق sîpa-'sh-maq 128]. - Krş. ET *suva-* ED 785a.
- sıpamaq** İL Ø, e. geçl. Okşamak, sıvazlamak [سیپاماق sîpa-maq 128]. ET *suva-* ED 785a.
- sıpalamaq** İL Ø, e. geçl. Sürekli okşamak, sıvazlamak; *aynı zamanda özl.* herhangi bir şeyi parmaklarla bulmaya çalışmak, parmaklar ya da el ile aramak, yoklamak, Fr. *tâtonner* ‘el yordamı ile aramak’ [سیپالاماق sîpa-la-maq 128]. - Krş. ET *suva-* ED 785a.
- sıpanmaq** İL Ø, e. dön. Kendini okşamak, tüylerini düzeltmek (kuş için), saçını vb. yi düzeltmek [سیپانماق sîpa-'n-maq 129]. - Krş. ET *suva-* ED 785a.
- sipaç** İL Ø, a. Beyaz kumaştan sarık [سیپاچ sipach 129]. - Krş. ET *suva-* ED 785a.
- sipmak** *sepmek* İL 616a e. geçl. Saçmak, yaymak, serpmek, dağıtmak {atarak, fırlatarak değil damlatarak} [سیپماک sip-mak 129]. ET *sep-* ED 784a.
- sitar** İL Ø, a. Bir tür gitar {*seh* “üç”, *târ* “tel”}, Far. [سیتار sitâr 129]. **Far.** *satâr* Steingass 654a.
- sitarçi** İL Ø, a. Gitar çalan kimse, Far. YUy. [سیتارچی sitâr-chi 129]. *iki dilli* **Far.** *satâr* Steingass 654a. + YUy. +çi
- sih** İL Ø, a. Şiş; kebab şişi, Far. [سیخ sikh 129]. **Far.** *sih* Steingass 715a.
- sir** *sir III* İL 666a a. Al renk, kızıl; zincifre, sülüğen *aynı zamanda genel olarak* renk [سیر sirr 129]. ET *1 sir* ED 842b.
- Sir** İL Ø, öz. a. Caxartes ya da Seyhun Irmağı [سیر Sirr 129]. ET *sir* (?*sir*) ED 843a. / Bkz. *Sir* TY 27.
- serpilmek** İL Ø, e. edl. Dalga halinde ileri doğru hareket edilmek [سیرپیلماک serpi-'l-mak 129].
- serpimək** İL Ø, e. geçl. (sıvı ya da yarı sıvı) Dalga halinde ileri doğru hareket etmek [سیرپیماک serpi-mak 129].

serpinmak İL ø, e. dön. Dalga halinde ileri doğru (kendini) hareket et(tir)mek, dalgalanmak [سيربينماك serpi-'n-mak 129].

serquratmaq İL ø, e. ettir. Vücudun herhangi bir belirli yerinde şiddetli bir ağrıya neden olmak [سيرقور اتماق serqura-'t-maq 129].

serquramaq İL ø, e. geçs. Şiddetli bir bölgesel ağrı hissetmek [سيرقور اتماق serquramaq 129].

sirlatmaq *sirlatmaq* İL 667b e. ettir. Boyatmak [سيرلاتماق sirr-la-'t-maq 129]. **ET** *sirlat*- ED 852a.

sirlaşmaq *sirlaşmaq* İL 667b e. işt. Birlikte boyamak [سيرلاشماق sirr-la-'sh-maq 129]. - Krş. **ET** *sirla*:- ED 852a.

sirlamaq = *sirlimaq* İL 668a e. geçl. Boyamak, üstüne boya sürmek [سيرلاماق sirr-la-maq 129]. **ET** *sirla*:- ED 852a.

sirliq *sirliq II* İL 668a s. Boyalı, renkli [سيرليق sirr-liq 129]. **ET** *sırlığ* ED 851a.

siyirmaq İL ø, e. geçl. Tespih çekmek, dua etmek [سيرماق siyir-maq 129].

siritmaq İL ø, e. ettir. Yorgan diktirmek, yorga gibi diktirmek [سيريتماق siri-'t-maq 129]. **ET** *sırit*- ED 847a.

sirilmaq İL ø, e. edl. Yorgan dikilmek, yorgan gibi dikilmek [سيريلماق siri-'l-maq 129]. - Krş. **ET** 2 *sırı*:- ED 845a.

sirimaq İL ø, e. geçl. Yorgan dikmek, yorgan gibi dikmek, bir giysi vb. yi ilmik sıralarıyla süslemek [سيريماق siri-maq 129]. **ET** 2 *sırı*:- ED 845a.

siz *siz* İL 668a adl. Siz {İngilizcede olduğu gibi bir kişiye saygılı bir biçimde hitap etmek için kullanılır} [سير siz 129]. **ET** *si*:z ED 860a.

siz İL ø, sne. +*sIz*, -den yoksun; *aynı zamanda* sıfat vb. ile kullanılan özel bir ek {örn.: *huş-siz* “mutsuz” ya da “hoşnutsuz”} [سير siz 129].

sezdurmak = *sezdürmek* İL 620a e. ettir. (istemeyerek) Keşfettirmek, buldurmak, farkına vardırmaq, (bir sırrı) dışarıya duyurmak, açığa çıkarmak [سيزدورماك sez-durmak 130]. - Krş. **ET** *séz*- (*sé*:z-) ED 860b.

sizğurmaq İL ø, e. geçs. Islık çalmak [سيزغورماق sizghur-maq 130]. **ET** *sızğur*- ED 861b.

sizlaq İL ø, s. Rahatsız, hasta; *agriq-sizlaq* a. Salgın hastalık [سيزلاق sizlaq 130]. **ET** *sızla:ğ* ED 862b.

sizlatmaq İL ø, e. ettir. Ağrıtmak, sızlatmak (bölgesel ağrı) [سيزلاتماق siz-la-'t-maq 130]. **ET** *sızlat-* ED 863b.

sizlaşmaq İL ø, e. işt. Birlikte ağrı, sızı hissetmek [سيزلاشماق siz-la-'sh-maq 130]. - Krş. **ET** *sızla:-* ED 863a.

sizlamaq İL ø, e. geçs. Herhangi bir bölgesel ağrı, sızı hissetmek [سيزلاماق siz-la-maq 130]. **ET** *sızla:-* ED 863a.

sizmaq *sizmaq I* İL 668b (çizmek) e. geçl. Tırmalayarak, kaşıyarak iz yapmak [سيزماق siz-maq 130]. **ET** 2 *sız-* ED 861a. → *çız-* ED 432a.

sezik *sézik* İL 660b (hamileyken, kadınların içinde buldukları ruh hali. Mide bulantısı, çeşitli şeyler yeme isteği bu dönemde görülür) eyl. a. İpucu, iz, çözüm, çare [سيزيك sez-ik 130]. **ET** *séz:ig* ED 862a.

sezilmek *sézilmek* İL 660b e. edl. Sezilmek, fark edilmek [سيزيلماک sez-il-mak 130]. - Krş. **ET** *séz-* (*sé:z-*) ED 860b.

sayfuñ = *seypuñ* İL 627a a. Terzi, Çin [سيفونگ saifung 130]. < ? **Çin**.

sil *sel I* İL 622b a. Sel, sel basması, taşkın, Ar. [سيل sil 130]. **Ar.** *sail* Steingass 717a.

silatmaq *silatmaq* İL 672a e. ettir. Masaj yaptırmak, ovalatmak [سيلاتماق sila-'t-maq 130]. - Krş. **ET** *silig/silik* ED 826b.

silatmaq İL ø, e. ettir. Misafir ettirmek, ağırlatmak, Kaz. [سيلاتماق sîla-'t-maq 130].

silaşmaq *silaşmaq* İL 672a e. işt. Birlikte masaj yapmak [سيلاشماق sila-'sh-maq 130]. - Krş. **ET** *silig/silik* ED 826b.

silaşmaq İL ø, e. işt. Birbirini misafir etmek, ağırlamak, Kaz. [سيلاشماق sîla-'sh-maq 130].

silamaq = *silimaq* İL 673b e. geçl. Masaj yapmak, ovmak [سيلاماق sila-maq 130]. - Krş. **ET** *silig/silik* ED 826b.

silamaq *silimaq* İL 673b e. geçl. Misafir etmek, ağırlamak misafirperverlik göstermek [سيلاماق sîla-mâq 130].

sim *sim* I İL 674a a. Tel, Far. [سيم sim 130]. **Far.** *sīm* Steingass 717 b. (**Far.** *saim* Steingass 717 b. maddesi altında)

simab *simab* İL 674a a. Civa {*harf.* “gümüş-su”}, Ar. Far. [سيماب sīm-ab 130]. **Far.** *sīmāb* Steingass 717b.

simarmaq İL ø, Krş. [سيمالاماق sima-la-maq 130] e. geçl. Giysi kollarını ya da pantolonu yukarı çekip toplamak, sıvamak [سيمارماق simar-maq 130].

simalamaq İL ø, Krş. [سيمارماق simar-maq 130] e. geçl. *simar-maq* /Shaw simarmaq/ ile aynı anlamda [سيمالاماق sima-la-maq 130].

semirtmak = *semritmek* İL 623a e. ettir. Semirmek, şişmanlamak⁴⁰, semirtmek, şişmanlatmak [سيميرتماك semir-'t-mak 130]. ET *semrit-* ED 830a.

semirşmak = *semrişmek* İL 623a e. işt. Birlikte semirmek, şişmanlamak [سيميرشماك semir-'sh-mak 130]. ET *semriş-* ED 830a.

semirmak = *semrimek* İL 623a e. geçs. Semirmek, şişmanlamak [سيميرماك semir-mak 130]. ET *semri:-* ED 830a.

semiz *sémiz* İL 664a s. Semiz, şişman [سمز semiz 130]. ET *semiz* ED 830b.

sin İL ø, Bkz. *sinaq* İL 675a, Krş. [سِن sün (hemen hemen *sin* biçiminde telaffuz edilir) 123] a. Tecrübe, deneme, deney [سين sin 130]. ET *I si:n* ED 832a. (asıl olarak insan vücudu, dolayısıyla ‘boy, yükseklik, dış görünüş’ vb.)

sinatmaq İL ø, Krş. [سيناتماق sün-a-'t-maq 123] e. ettir. Denetmek, sınatmak [سيناتماق sina-'t-maq 130]. ET *sinat-* (*si:nat-*) ED 836b.

sinaşmaq *sinaşmaq* İL 675a, Krş. [سيناشماق sün-a-'sh-maq 123]. e. işt. Birlikte denemek [سيناشماق sina-'sh-maq 130]. ET *sina:ş-* ED 842a.

sinaq *sinaq* İL 675a (deneme, sınav) eyl. s. Güvenilir, ispatlanmış [سيناق sina-'q 131]. - Krş. ET *sina:-* (*si:na:-*) ED 835a.

sinamaq = *sinimaq* İL 677a, Krş. [سينلاماق sün-la-maq 123], [سيناماق sün-a-maq 123] e. geçl. Denemek, sınamak, ispat etmek [سيناماق sina-maq 131]. ET *sina:-* (*si:na:-*) ED 835a.

⁴⁰ Shaw “semirmek, şişmanlamak” açıklaması için sözcük türü olarak *geçişsiz eylem* açıklaması yapmamıştır.

sindurmaq İL ø, Krş. [سندورماق sün-dür-maq 123] e. ettir. Kırdırmak, kırmak [سیندورماق sin-dur-maq 131]. - Krş. **ET** *sin-* ED 833b.

sinçi *sinçi* İL 676a, Krş. [سینچی sün-chi 123] a. Tecrübe eden kimse, deney yapan kimse; *özl.* at etinden anlayan kimse [سینچی sin-chi 131]. - Krş. **ET** *1 sı:n* ED 832a. (asıl olarak insan vücudu, dolayısıyla ‘boy, yükseklik, dış görünüş’ vb.)

siğdurmak *siğdürmek* İL 671a e. ettir. İçine çektirilmek, soğurtulmak, emdirilmek, içine çekmek, soğurmak, emmek, [سینگدورماک sing-dur-mak 131]. **ET** *siğdür-* ED 837a.

siğgirmek İL ø, e. geçl. Sümkürmek [سینگگیرماک singgir-mak 131]. - Krş. **ET** *seğir* 840b. ve **ET** *seğregü:* ED 841b.

siğil *siğil* İL 671b a. Kişinin kendinden daha genç olan kız kardeşi [سینگل singil 131]. **ET** *siği:l* ED 839a.

siğmaq *siğmek* İL 671b e. geçs. İçine çekilmek, soğurulmak, emilmek, kurumak, tükenmek [سینگماک sing-mak 131]. **ET** *siğ-* ED 833b.

siğurmaq = *süümürmek* İL 657a, Krş. [سونگورماک sung-ur-mak 127] e. ettir. Kurutmak, tüketmek, içine çekmek, soğurmak, emmek [سینگورماک sing-ur-mak 131]. **ET** *siğür-* ED 841a.

sinmaq İL ø, e. geçs. Kırılmak [سینماق sin-maq 131]. **ET** *sin-* ED 833b.

ش Ş

şap *şap III* İL 680a (ucu geriye dönük olan bir tür kılıç), Krş. [شاف shâf 132] a. Bir tür düz kılıç [شاپت ← پ shâp 131].

şapalaq *şapılaq* İL 681a a. Parmakların iç kısmıyla birlikte avuç içi; *aynı zamanda* tokat, şamar (açık el ile) [شاپالاق shapalaq 131]. - Krş. **ET** *şa:b* ED 866a.

şatal İL ø, a. Emlakini kiraya veren mal sahibince ya da devlet yönetimince herhangi bir oyunda kazanılan paradan alınan pay [شاتال shatal 131].

şatir *şatur* İL 681b, Krş. [شاتیر shâtir 131] a. Önde gidip insanlara seslenerek yol açan kimse [شاتیر shâtir 131]. **Ar.** *şâtir* Steingass 723b.

- şatirlatmaq** İL ø, e. ettir. Kuşları vb. yi korkutup kaçırmak için gürültü yaptırmak [شاطر لاتماق shâtir-la-'t-maq 131]. *iki dilli Ar. şāfir* Steingass 723b. + YUy. +latmaq
- şatirlaşmaq** İL ø, e. işt. Birlikte gürültü, ses vb. çıkarmak [شاطر لاشماق shâtir-la-'sh-maq 131]. *iki dilli Ar. şāfir* Steingass 723b. + YUy. +laşmaq
- şatirlağuç** İL ø, a. Kuşları vb. yi korkutup kaçırmak için çıkarılan takırtı [شاطر لاغوج shâtir-la-ghuch 131]. *iki dilli Ar. şāfir* Steingass 723b. + YUy. ? +lağuç
- şatirlamaq** İL ø, e. geçl. Kuşları vb. yi korkutup kaçırmak için gürültü yapmak, takırtı çıkarmak, Far. YUy. [شاطر لاماق shâtir-la-maq 131]. *iki dilli Ar. şāfir* Steingass 723b. + YUy. +lamaq
- şatu** İL ø, Krş. [شاتي shâti 131], [shuti 134] *şota İL 702b* a. Merdiven [شاتو shâtu 131]. ET *şatu*: ED 867a.
- şati** İL ø, Krş. [شاتو shâtu 131], [shuti 134] *şota İL 702b* a. Merdiven [شاتي shâti 131]. ET *şatu*: ED 867a.
- şatir** İL ø, Krş. [شاطر shâtir 131] *şatur İL 681b* شاطر ile aynı anlamda [شاطر shâtir 131]. *Ar. şāfir* Steingass 723b.
- şah** *şah* İL 682a a. Dal, ince dal; *aynı zamanda* boynuz, geyik ve karaca boynuzu ya da boynuzunun dalı, Far. [شاخ shâkh 131]. *Far. şāh* Steingass 720b.
- şahar** *şahar* İL 682a (kömür vb. nin tamamı yanmadan kalan artığı), Krş. [شخار shakhâr 133] a. Potas, Far. [شاخار shâkhâr 132]. *Far. şāhâr* Steingass 737a.
- şahlamaq** = *şahlımaq* İL 682b e. geçs. Genişlemek, yayılmak, dal budak salmak [شاخلماق shakh-la-maq 132]. *iki dilli Far. şāh* Steingass 720b. + YUy. +lamaq
- şadliq** *şadliq* İL 683a a. Mutluluk, sevinç, Far. YUy. [شادليق shâd-liq 132]. *iki dilli Far. şād* Steingass 721 b. + YUy. +liq
- şaraq** *şaraq şaraq şaraq* İL 684a a. Çocuk oyuncağının -dört tekerlekli üstü açık oyuncak araba vb. nin- çıkardığı gürültü [شارق شارق shârâq-shârâq 132]. ? Yansıma ses.
- şaraqlatmaq** *şaraqlatmaq* İL 684a e. ettir. Takırdatmak [شارق لاتماق sharaq-la-'t-maq 132]. ? Yansıma ses + YUy. +lat-

- şaraqlamaq** = *şaraqlımaq* İL 684b e. geçs. Takırdamak, takırtılı ses çıkarmak [شاراقلاماق sharaq-la-maq 132]. ? Yansıma ses + YUy. +la-
- şarquramaq** = *şarqırmaq* İL 685a e. geçs. Su sıçratma sesi çıkarmak (sel ya da çağlayan için) [شارقوراماق shâr-qura-maq 132].
- şaşturmaq** *şaşturmaq* İL 685b, Krş. [شاشورماق shâsh-ur-maq 132] e. ettir. Acele ettirmek [شاشتورماق shâsh-tur-maq 132]. - Krş. ET sa:ş ED 856b.
- şaşmaq** *şaşmaq* İL 685b e. geçs. Acele etmek [شاشماق shâsh- maq 132]. ET *sa:ş- ED 857a. → sa:ş ED 856b.
- şaşurmaq** İL ø, Krş. [شاشتورماق shâsh-tur-maq 132] *şaşturmaq İL 685b shâsh-tur-maq* /Shaw shashturmaq/ ile aynı anlamda [شاشورماق shâsh-ur-maq 132]. - Krş. ET sa:ş ED 856b.
- şağal** İL ø, a. Çakal [shaghal 132]. Far. *şağāl* Steingass 747b.
- şaf** İL ø, Krş. [شا}ت ← پ} şâp 131] *şap III İL 680a* a. Bir tür düz kılıç [شاف shâf 132].
- şaflatmaq** İL ø, e. ettir. Kılıç ile vurdurmak [شافلتماق shâf-la-'t-mâq 132].
- şaflaşmaq** İL ø, e. işt. Birbirine ya da birlikte kılıç ile vurmak [شافلشماق shâf-la-'sh-mâq 132].
- şaflamaq** İL ø, e. geçl. Kılıç ile vurmak [شافلماق shâf-la-mâq 132].
- şakal** *şakal I* İL 686a, Krş. [شاكل shakal 134] a. Kırılmış ceviz ya da başka meyve kabukları [شاكل shakal 132].
- şal** *şal III* ve *II* İL 687a a. Kalın tahta, kalas. *Aynı zamanda* Far. keçinin ince tüylerinden üretilen kumaş, şal, omuz atkısı [شال shâl 132]. Far. *şāl* Steingass 724b.
- şal yağlıq** İL ø, a. Yünden yapılmış (şal kumaşı) mendil ya da küçük eşarp [شالياغليق shâl-yaghliq 132]. blş. Far. *şāl* Steingass 724b. + ET ya:ğlğ ED 901b.
- şalaqlatmaq** *şalaqlatmaq* İL 688a e. ettir. İttirmek, rahatsız edici bir biçimde sallatmak, oynatmak [شالاقلاتماق shalaq-la-'t-mâq 132].
- şalaqlamaq** = *şalaqlımaq* İL 688a e. geçs. İtilmek, sarsılmak, rahatsız edici bir biçimde sallanmak, oynamak [شالاقلماق shalâq-la-mâq 132].

şallaqi = *şallaq* İL 689b s. ve a. Küstah, yüz­süz, arsız, utanmaz (kadın için); *aynı zamanda* utanmaz kadın [شاللاقي shallaqi 132].

şaltaq *şaltaq* İL 688b s. Kirli, pis [شالتاق shaltaq 132].

şali *şal I* İL 687a a. Çeltik, Far. [شالي shâli 132]. **Far.** *şâlî* Steingass 724b.

şam *şam II* İL 689b, Krş. [شامه shamah 133], [شمه shamah 134] a. Bir tür mum {Doğu Türkistan'da, kamyşın ortasında yer alan bir kamyş parçasının etrafına pamuktan fitil sarılarak donyağı ile yapılır}, Ar. [شام sham 132]. **Ar.** *şam*' Steingass 760b.

şama *şama* İL 689a a. Çayın demlendikten sonraki oluşun artığı, çay posası [شاما shâma 133].

şamal *şamal* İL 690a, Krş. [شمال shamâl 134] a. Rüzgar, yel, (? Ar.) [شمال shamâl 133]. **Ar.** *şamâl* Steingass 758b.

şama İL ø, Krş. [شام sham 132] *şam II* İL 689b, [شمه shamah 134] a. Mum [شامه shamah 133]. **Ar.** *şama*' Steingass 760b. (**Ar.** *şam*' Steingass 760b. maddesi altında)

şan *şan* İL 686b (çizme yapıldıktan sonra konç kısmının düz ve geniş durması için çizmenin içine yerleştirilen ağaç kalıp) a. Bir çeşit hediye, armağan, {? Çin.} [شانگ shang 133]. < ? **Çin.**

şanği İL ø, s. ve a. Kavgacı, saldırgan, şamatacı (insan için), vahşi, saldırgan (hayvan için) [شانگهي shangghi 133].

şanğu İL ø, s. ve a. Kavgacı, saldırgan, şamatacı (insan için), vahşi, saldırgan (hayvan için) [شانگهو shangghu 133].

şauqum *şavqun* İL 692b a. Gürültü, karışıklık, kargaşalık, ses, şamata [شاقوم shâuqum 133].

şaulatmaq İL ø, e. ettir. Çağıldatmak [شاولاتماق shâu-la-'t-maq 133]. - Krş. **ET** *çağı:la:-/çoğı:la:-* ED 408a.

şaulamaq İL ø, e. geçs. Çağıldamak (uzakta akan su için), vınlamak (çaydanlık için) [شاولاماق shâu-la-maq 133]. **ET** *çağı:la:-/çoğı:la:-* ED 408a.

şauni İL ø, a. Kenevir ipliği, keten ya da saç, kıl [شاوني shâuni 133].

şay İL ø, s. Mükemmel, çok iyi, iyi giyimli [شاي shai 133].

şay İL ø, a. Büyük parlak desenli olan ve Orta Asya'da üretilen bir çeşit ipek kumaş {özl. *şahi*, Far.} [شاي shai 133]. **Far.** *şahi* Steingass 728a.

şaylatmak İL ø, e. ettir. Hazırlatmak [شایلاتماک shai-la-'t-mak 133].

şaylamak İL ø, e. geçl. Hazırlamak [شایلاماک shai-la-mak 133].

şaylanmak İL ø, e. dön. Hazırlanmak [شایلانماک shai-la-'n-mak 133].

şüb şüb İL ø, a. Ayaklarımızı sürüyerek yürüdüğümüzde terliklerin çıkardığı ses [شُب شُب shüb-shüb 133]. ? Yansıma ses.

şibarlaşmaq İL ø, e. işl. Fısıldaşmak [شبرلاشماق shibar-la-'sh-maq 133].

şibarlamaq İL ø, e. geçl. Fısıldamak [شبرلاماق shibar-la-maq 133].

şu bu İL ø, Krş. [شوبو shu-bu 134], [وشبو ush-bu 24] *uşbu İL 1211a* adl. İşte bu, tam bu [شبو shu-bû 133]. ET *oşbu* ED 257a. → *1 oş* ED 254b.

şipillatmaq İL ø, Bkz. *şipildatmaq* İL 713b e. ettir. Islık gibi vızıldayarak geçirmek (kamçı için) [شپیللاتماق shipil-la-'t-maq 133].

şipillamaq = *şipildimaq* İL 713b e. geçs. Havayı delip geçerek ıslık gibi ses çıkarmak (hızlıca hareket eden kamçı ya da değnek için), vızlamak, vınlamak [شپیللا ماق shipil-la-maq 133].

şah şah İL 682a (ağaç dalı, budak) a. Dik uçurum. *Aynı zamanda* s. katı, sert, güç, zor, Far. [shakh 133]. **Far.** *şah* Steingass 736b.

şahar şahar İL 682a (kömür vb. nin tamamı yanmadan kalan artığı), Krş. [شاکار shakhâr 132] a. Potas, Far. [شاکار shakhâr 133]. **Far.** *şahâr* Steingass 737a.

şada şada İL 682a (basamak, merdiven) a. Boncuk vb. dizisi [شاده shadah 133].

şarmlik İL ø, s. Ayıp, utanç verici, yüz kızartıcı, utandırıcı *aynı zamanda* utangaç, mahcup, çekingen, Far. YUy. [شرم لیک sharmlik 133]. *iki dilli* **Far.** *şarm* Steingass 742b. + YUy. +lik

şışak İL ø, s. ve a. İki yaşına girmiş {koyun ya da keçi} [ششاک shishak 133]. **ET** *şışek* ED 868b. → *tışek (d-)* ED 563b.

şışturmak İL ø, e. ettir. Şışirmek [شش(م)تور{م}الك shish-tur-mak 133]. - Krş. **ET** *su:ş-* ED 857a.

şışmak İL ø, e. geçs. Şışmek [ششماک shish-mak 133]. **ET** *su:ş-* ED 857a.

şaşi şeşe I İL 711a a. Astar yapımında kullanılan seyrek dokunmuş ve kolayca yırtılabilen bir tür kumaş [ششي shashi 134].

Şağaval İL ø, a. Orta Asya'nın hükümdarlıklarında bütün Kadılar'dan ve Mollalar'dan daha üstün olan yüksek derecedeli bir memur [شغاول Shaghâwal 134].

şifa tapmaq şipa tapmaq İL 712b (*şipa* maddesi altında) blş. e. geçs. İyileşmek, şifa bulmak {*harf.* çare, derman bulmak}, Ar. YUy. [شفاتايماق shifâ-tap-maq 134]. *iki dilli Ar. şifā'* Steingass 748a. + **ET** 2 *tap-* ED 435b.

şifa kurmak İL ø, Bkz. *şipa* İL 712b + *qurmaq* İL 824b blş. e. geçs. İlaç kullanarak, tedavi ile iyileşmek, yarar görmek (bir tedaviden), {*harf.* şifa görmek ya da şifa bulma deneyimi edinmek}, Ar. YUy. [شفاكورماک shifa-kurmak 134]. *iki dilli Ar. şifā'* Steingass 748a. + **ET** *kör-* (g-) ED 736a.

şakkak İL ø, s. Şüpheli, şüphe eden, kuşku dolu, kıskanç; *aynı zamanda* a. kuşkulu kimse, Far. YUy. [شاکک shak-kâk 134]. *iki dilli Far. şakk* Steingass 751a. + **YUy.** +*kak*

şakl *şekil* İL 697b, Krş. [ش{یکل} ← س shikl 136] a. Görünüş, görünüm, şekil, biçim, Ar. [شکل shakl 134]. **Ar.** *şakl* Steingass 754a.

şakal *şakal I* İL 686a, Krş. [شاکال shakal 132] a. Ceviz kabuğu [شاکل shakal 134].

şamal *şamal* İL 690a, [شامال shamâl 133] a. Rüzgar, yel (herhangi bir yönden esen), {? Ar.} [شمال shamâl 134]. **Ar.** *şamāl* Steingass 758b.

şama İL ø, Krş. [شامه shamah 133], [شام sham 132] *şam II* İL 689b a. Mum {Ar. شمع yerine} [شامه shamah 134]. **Ar.** *şama'* Steingass 760b. (**Ar.** *şam'* Steingass 760b. maddesi altında)

şu *şu* İL 705b adl. Şu (mevcut olan fakat hemen o anda el altında olmayan şeyler için söylenir) [شو shu 134]. **ET** 1 *oş* ED 254b.

şu bu İL ø, Krş. [شبو shu-bû 133], [وشبو ush-bu 24] *uşbu* İL 1211a adl. Bu ya da işte şu, tam şu, ta kendisi [شبو shu-bu 134]. **ET** *oşbu* ED 257a. → 1 *oş* ED 254b.

şuti = *şota* İL 702b, Krş. [شاتو shâtu 131], [شاتي shâti 131] a. Merdiven [shuti 134].

ET *şatu*: ED 867a.

şoĥ *şoĥ* İL 702b, Krş. [شوق shoq 135] s. Oynamayı seven, şen, şakacı, Far. [شوخ

shokh 134]. **Far.** *şoĥ* Steingass 764b.

şoĥla *şoĥla* İL 702b (domates) a. Tohum zarfında ya da meyve içinde muhafaza

edilen bir tür küçük sarı tohum (Türkistan'da ilaç olarak kullanılır. Tibet'te ise kadınlar yüzlerine yapıştırmak için kullanır). Aitchison'a göre *Solanum nigrum*'un

tohumu [شوخلا shokhla 134]. ET *şuĥlu*: ED 867b.

şoĥlamaq İL ø, e. geçl. Oyunbaz yapmak, şenlendirmek, tembelleştirmek, dersi

asmasına neden olmak [شوخلاماق shokh-la-mâq 134]. *iki dilli Far.* *şoĥ* Steingass 764b. +

YUy. +*lamaq*

şoĥlanmaq İL ø, e. dön. Oyunbaz olmak, şenlenmek, şakacı olmak, oynamak (*harf.*

kendini oyunbaz, şen, şakacı bir hale sokmak), dersi asmak [شوخلانماق shokh-la-'n-

mâq 134]. *iki dilli Far.* *şoĥ* Steingass 764b. + **YUy.** +*lanmaq*

şoĥlanüşmaq İL ø, e. dön. işt. Birlikte oynamak ya da birbiri ile oynamak

[شوخلانوئشماق shokh-la-'n-üşh-mâq 134]. *iki dilli Far.* *şoĥ* Steingass 764b. + **YUy.**

+*lanüşmaq*

şoĥluq *şoĥluq* İL 703a a. Oyunbazlık, işsizlik, tembellik, dikkati dağıtan şey,

oyalayıcı şey [شوخلوق shokh-luq 134]. *iki dilli Far.* *şoĥ* Steingass 764b. + **YUy.** +*lüq*

şuduruĥ İL ø, a. Çiy, şebnem [شودورونگ shudurung 134].

şudugar İL ø, a. Tohum ekmeden önce sabanla sürülen toprak (bu işlem yalnızca çok

özenli çiftçiler tarafından yapılır), (? Far.) [شودوگار shudugâr 134]. **Far.** *şudyâr*

Steingass 739a.

şor *şor I* İL 703a a. Belirli bölgelerde yaygın olan ve toprağın kıraç, verimsiz olmasına

neden olan yerdeki beyaz tozlanma, Far. [شور shor 135]. **ET** *şor* ED 868b. → **Far.** *şor*

Steingass 765a.

şora *şora II* İL 703a a. Güherçile, Far.. *Aynı zamanda* küçük bir bitki [شورا shora 135].

Far. *şora* Steingass 765b.

- şorlaq** = *şorluq I* İL 704a, Krş. [شورلیق shor-liq 135] a. ve s. Beyaz toz ile kaplı, tuzlu; *aynı zamanda* çok zarar görmüş toprak, Far. YUy. [شورلاق shor-laq 135]. *iki dilli Far. şor* Steingass 765a. + YUy. +laq
- şorliq** İL ø, Krş. [شورلاق shor-laq 135] *şorluq I* İL 704a a. ve s. Beyaz toz ile kaplı, tuzlu; *aynı zamanda* çok zarar görmüş toprak, Far. YUy. [شورلیق shor-liq 135]. *iki dilli Far. şor* Steingass 765a. + YUy. +liq
- şoşan** *şoşan* İL 704b a. Büyük makas, kırk (? Çin.) [شوشانگ shoshang 135]. < ? Çin.
- şoq** İL ø, Krş. [شوخ shokh 134] *şoh* İL 702b *shokh* yerine, Far. [شوق shoq 135]. **Far.** *şoh* Steingass 764b.
- şoq** *şoq* İL 704b a. Eğilim, meyil ya da merak, zevk için yapılan uğraş, Ar. [شوق shoq 135]. **Ar.** *şauq* Steingass 766b.
- şuk** *şük* İL 709a ünl. Sessizlik! Sessiz ol! [شوک shuk 135]. **ET** *şük* ED 867b.
- şul** *şol* İL 704b adl. Şu (*ul*'dan daha yakın nesnelere için kullanılır fakat *bul* sözcüğündeki kadar yakınlık belirtmez) [شول shul 135]. **ET** *oşol* ED 261b. → *1 oş* ED 254b.
- şulla** İL ø, a. Pirinç, et ve yağdan oluşan ve yumuşayana kadar pişirilen bir yemek [shulla 135].
- şum** *şum* İL 706b s. Uğursuz, talihsiz, bahtsız, hiçbir işi beceremeyen, Ar. [شوم shum 135]. **Ar.** *şu'm* Steingass 767a.
- şumça** = *şunçe* İL 707a (*shun-chah* yerine) (s. adl. *aynı zamanda* bel.) Şu kadar, şu miktara ya da şu dereceye, büyüklüğe kadar, (*şul* “şu” ve *çin* “miktar ya da derece, büyüklük” anlamındaki *çah* sözcüklerinden) [شومچه shum-chah 135]. **Bkz. ET** *1 oş* ED 254b.
- şumluq** *şumluq* İL 707a a. Uğursuzluk, felakete uğrama, belasını bulma (bir kusur, kabahat ya da kötü yönetim yüzünden), Ar. YUy. [shum-luq 135]. *iki dilli Ar. şu'm* Steingass 767a. + YUy. +luq
- şunda** *şunda* İL 707b bel. Orada, şunda (yer), şurada (*şul* “şu” ve *da* “-da, -de, içinde” sözcüklerinden) [شوندا shun-dâ 135]. **Bkz. ET** *1 oş* ED 254b.

şundağ İL ø, Krş. [شونداق shun-daq 135] *şundağ* İL 707b s. adl. *aynı zamanda* bel.

Şunun gibi, şöyle; *aynı zamanda* bunun gibi, böyle (*şul* “şu” ve *diq* ya da *dağ* “gibi” sözcüklerinden) [شونداغ shun-dagh 135]. Bkz. ET 1 oş ED 254b.

şundaq *şundaq* İL 707b, Krş. [شونداغ shun-dagh 135] s. adl. *aynı zamanda* bel.

Şunun gibi, şöyle; *aynı zamanda* bunun gibi, böyle (*şul* “şu” ve *diq* ya da *dağ* “gibi” sözcüklerinden) [شونداق shun-daq 135]. Bkz. ET 1 oş ED 254b.

şunğaça İL ø, Krş. [شونگاچه shun-ga-chah 135], [شونونگاچه shu-nung-gha-chah

135] birl. bel. Şu uzaklıkta, şu uzaklığa kadar (*şul* “şu”, *ğa* “-a, -e” ve *çin* “derece, büyüklük” anlamındaki *çah* sözcüklerinden) [شونگاچه shun-gha-chah 135]. Bkz. ET 1 oş ED 254b.

şunqar İL ø, Krş. [شونقار shunqâr 135] *şunqar* İL 706b a. Bir tür şahin (?) ‘*Falco*

Hendersoni’ [شونقار shunqâr 135].

şunğaça İL ø, Krş. [شونگاچه shun-gha-chah 135], [شونونگاچه shu-nung-gha-chah

135] *shun-gha-chah* /Shaw shunghachah/ ile aynı anlamda [شونگاچه shun-ga-chah 135]. Bkz. ET 1 oş ED 254b.

şununğaça İL ø, Krş. [شونگاچه shun-gha-chah 135], [شونونگاچه shun-ga-chah 135]

shunghachah ile aynı anlamda [شونونگاچه shu-nung-gha-chah 135]. Bkz. ET 1 oş ED 254b.

şunqar *şunqar* İL 706b, Krş. [شونقار shunqâr 135] *shunqâr* ile aynı anlamda [شونقار

shunqâr 135].

şayh *şeyh* İL 701a a. Bir camide görev yapan en yetkili kimse. *Şayh-ul-İslam*, dini ve

toplumsal töreleri gözetten bir çeşit dini denetleyici [شاىخ shaikh 135]. Ar. *şayh* Steingass 772a.

şira *şire* II İL 715a a. Üzüm suyu (şerbet); *aynı zamanda* pirinç suyu, Far. [شيره shirah

135]. Far. *şîra* Steingass 774b.

şiriş İL ø, a. Belirli bir kökten yapılan ve tutkal yapımında kullanmak için su ile

kariştirilen bir tür toz [شیریش shirish 136].

şikl İL ø, Krş. [شکل shakl 134] *şekil* İL 697b *shakl* yerine [(شیکل) shikl 136].

Ar. *şakl* Steingass 754a.

şilan İL ø, a. Askerlere dağıtılan pişirilmiş er azığı, Far. [شیلان shilan 136]. **Far.** *şelān* Steingass 776b.

şilançı İL ø, a. Pişirilmiş er azıklarını dağıtmakla görevli memur, Far. YUy. [شیلانچی shilan-chi 136]. *iki dilli Far.* *şelān* Steingass 776b. + YUy. +çi

şiltaq İL ø, a. Para koparmak amacıyla yapılan saldırı niteliğindeki anlamsız şikayet [شيلتاق shiltaq 136].

şiltaqçı İL ø, a. Para koparmak amacıyla anlamsız şikayetlerde bulunmayı alışkanlık haline getirmiş kimse [شيلتاقچی shiltaq-chi 136].

şilim şilim İL 719b (tutkal) a. Undan ya da piringten yapılan lapa [شيليم shilim 136].

şim şim İL 719b a. Çoğu kez birkaç kaftan eteğini içine alacak büyüklükte olan geniş, dış pantolonu [شيم shim 136].

şimalamaq = *şimaylimaq* İL 720a e. geçl. Çabucak sıvamak (giysi kolları ya da pantolonu) (? *şim* ve *almaq* “almak” sözcüklerinden) (hem uzuv hem de giysi belirtme durum eki ile kullanılır) [شيمالاماق shim-âl-a-mâq 136].

şimalanmaq = *şimaylanmaq* İL 720a e. dön. Sıvanmak (giysi kolları ya da pantolon) [شيمالانماق shim-âl-a'n-mâq 136].

ض ز

zaifa İL ø, a. Kadın (Ar.) [ضعيفه za'ifah 136] **Ar.** *zā'ifāt, zā'ifā* Steingass 802b.

zalal İL ø, a. Zarar, ziyan (Ar. *zarar* yerine) [ضلال zalal 136]. **Ar.** *zarar* Steingass 801a.

ط ت

tabaq = *tavaq I* İL 270a a. Tabak (topraktan, tahtadan ya da metalden), Ar. [طاباق tâbâq 136]. **Ar.** *ṭibāq* Steingass 808b.

tamaq = *tamaq I* İL 267a a. Boğaz, gırtlak; *aynu zamanda* Hk. herhangi bir yenilebilir şey [طاماق ṭamâq 136]. **ET** *tamak* ED 504b. → *tamğa:k (d-)* ED 505a.

tanab = *tanab* İL 268b (yer uzunluğunu ölçmede kullanılan ip) a. Arazi ölçümünde kullanılan bir uzunluk ölçüsü *yani* uzunluk olarak kenarı 40 *gaz* (bir *gaz*

yaklaşık 3 fit 6 inçtir) olan kare. *Aynı zamanda* bahçelerden ve eğlence yerlerinden *tanab* başına değer biçilerek toplanan vergi, Ar. [طاناب *tanâb* 136]. **Ar.** *tanâb* Steingass 820a.

tay = *tay* I İL 270b a. İki yaşına değmiş olan tay [طاي *tâi* 136]. **ET** *ta:y* ED 566b.

ṭayağ İL ø, Krş. [طياق *ṭayaq* 136] *tayaq* İL 270b a. Baston ya da sırık, direk, kazık [طياغ *ṭayagh* 136]. **ET** *taya:k (d-)* ED 568a.

ṭayaq = *tayaq* İL 270b, Krş. [طياغ *ṭayagh* 136] a. Baston ya da sırık, direk, kazık [طياق *ṭayaq* 136]. **ET** *taya:k (d-)* ED 568a.

ṭilla *tilla* İL 374a a. Altın; *aynı zamanda* 10 şilin⁴¹ değerindeki altın para, Far. [طلا *ṭillah* 136]. **Far.** *ṭilā* Steingass 817a.

ṭoy *toy* İL 319b a. Evlilik ya da sünnet töreni nedeniyle verilen ziyafet [طوي *ṭoi* 136]. **ET** *1 to:y* ED 566b.

ṭüyağ İL ø, Krş. [طوياق *ṭüyâq* 137] *tuyaq* İL 334b a. Toynak [طوياغ *ṭüyâgh* 137]. **ET** **tuña:ğ* ED 519a.

ṭüyaq = *tuyaq* İL 334b, Krş. [طوياغ *ṭüyâgh* 137] a. Toynak [طوياق *ṭüyâq* 137]. **ET** **tuña:ğ* ED 519a.

ṭoydurmaq = *toydurmaq* İL 319b e. ettir. Doyurmak [طويدورماق *ṭoi-dur-maq* 137]. **ET** *toğur- (d-)* ED 454a.

ṭoymaq = *toymaq* İL 320a e. geçs. Doymak, ziyafette yiyip içmek, doyasıya yemek [طويماق *ṭoi-maq* 137]. **ET** *toy-* ED 567a. → *to:ğ (?d-)* ED 451a.

ṭoyinmaq = *toyunmaq* İL 320b e. dön. İştahını gidermek, midesini tıka basa doldurmak [طوينماق *ṭoi-in-maq* 137]. **ET** *todun- (d-)* ED 458a.

ṭayyar *teyyar* İL 297a s. Hazır, uygun; *aynı zamanda* şişman, Ar. [ṭayyar 137]. **Ar.** *ṭayyār* Steingass 823b. (**Ar.** *ṭiyār* Steingass 823b. madde başı altında)

Ĝ غ

⁴¹ *şilin*: Eski İngiliz gümüş parası.

- ġacamaq** = *ġacimaq* İL 722b e. geçl. Kemirmek [غاجماق ghâja-maq 137].
- ġar** = *ġar II* İL 723a a. Mağara, büyük mağara, Ar. [غار ghâr 137]. **Ar.** *ġār* Steingass 877b.
- ġarquratmaq** = *ġarqiratmaq* İL 724a e. ettir. Çınlamalı, yankılı bir ses çıkarttırmak [غارقوراتماق ghâr-qura-'t-maq 137].
- ġarquramaq** = *ġarqirimas* İL 724a e. geçs. Çınlamalı, yankılı bir ses çıkarmak [ghâr-qura-maq 137].
- ġancurġa** = *ġancuġa* İL 727a a. Eyerin arkasına yük vb. bağlamada kullanılan kayış [غانجورغه ghanjurghah 137]. **Moğ.** *gancug-a(n)* Les. 350a.
- ġaoġa** = *ġovġa* İL 735a a. Kavga, patırtı, kargaşa, karışıklık, Far. [غاوغه ghâoghah 137]. **Far.** *ġauġā'* Steingass 898b.
- ġar ġer** İL 728a a. Kötü üne sahip kadın, Far. [غَر gharr 137]. **Ar.** *ġārr* Steingass 877b. (Ar. *ġār* Steingass 877b. madde başı altında)
- ġür** İL ø, ünl. Yapmayı denediği bir şeyin üstesinden gelemeyen kimse için alay maksadıyla kullanılan bir terim [غُرّ ghürr 137].
- ġurunlaşmaq** İL ø, e. işt. Kenarda duran kimselerin anlamayacakları biçimde birlikte konuşmak [غرونڭلاشماق ghurung-la-'sh-maq 137].
- ġurunlamaq** İL ø, e. geçs. Çınlamak, çingırdamak (devenin çingırağı için); *aynu zamanda* çabuk ve anlaşılmaz sözlerle konuşmak, belirsiz cevap vermek [غرونڭلاماق ghurung-la-maq 137].
- ġalbir** = *ġelvir* İL 729b a. Kalbur [غلبير ghalbir 137]. **Far.** *ġalbīr* Steingass 892a.
- ġaltak** *ġaltak* İL 725b a. Yassı dairesel tahta (Türkistan'da atlı yük arabasını hareket ettirmek için tekerlek olarak, Hindistan'ın çoğu bölgesinde ise çalışmak için kullanılır); *aynu zamanda* silindir, makara, çıkırık iği (? Far. *ġaltidan*'dan } [غلتك ghaltak 137]. **Far.** *ġaltak* Steingass 892a.
- ġalça** *ġalça* İL 726b a. Dağlık bölgelerde, başlıca Şiyar (Kolab, Maça, Karategin, Badaşsan, Vaşan vb.)'da yaşayan Arîler (İranlılar) için kullanılan ad; *aynu zamanda*

Doğu Türkistan’da genellikle parayla satın alınan köle için kullanılır [غلچه Ghalchah 137].

ğangullamaq İL ø, Bkz. *ğonuldimaq* İL 734a e. geçs. Vızıldamak, vınlamak (toplu haldeki arılar için) [غنگوللاماق ghangghul-la-maq 138].

ğu İL ø, İngilizcedeki *isn’t there?* “var mı?” ve *doesn’t it?* “değil mi?” yapılarındaki *n’t* “mi”ye karşılık gelen bir ek. Örn.: *bar-ğu* “(var) var mı?, yok mu?” [غو ghu 138].

ğoca *ğoca* İL 732b *khojah* yerine, Far. [غوجه ghoghah 138]. **Far.** *ğ’āca* Steingass 479a.

goza *goza* İL 733b a. Pamuk kozası. Far. [غوزه ghoza 138]. **Far.** *ğūja* Steingass 898b.

golca İL ø, s. Kuduz [غولجه gholjah 138].

ga İL ø, sne. -a, -e, üstüne, üzerine, içine vb. (*aynı zamanda ga, qa ve ka* biçiminde yazılır), (cümlelerin geriye kalan öğelerinden ayırt edilen hareketi göstermek için kullanılır; örn.: *kitab ga pittim* “kitaba (kitabın içine) yazdım”; fakat *kitab da taptim* “kitapta buldum”) [غه ghah 138].

gi İL ø, Bkz. *ki* ve *gi* [غي ghi 138].

gicaq İL ø, a. Keman [غيجاق ghijàq 138]. **Far.** *ğičak* Steingass 881b.

F ف

fat İL ø, Krş. [پات pāt 56] *pat II İL 177b* bel. Çabucak. *pāt* ile aynı anlamda [فات fāt 138]. **ET 1** *bat (?pat)* ED 296a.

fafi İL ø, Krş. [پاپی pāpi 56] a. Gövdesi ve kafası normal büyüklükte olan cüce. *pāpi* ile aynı anlamda [فافی fāfi 138].

fut İL ø, Krş. [پوت put 58] *put I İL 222b* a. Bacak (ayağı da içerir). *put* ile aynı anlamda [فوت fut 138]. **ET 1** *bu:t (bu:d)* ED 297b. (özellikle ‘uyluk, but’; bazen genel olarak ‘bacak’)

fuçak İL ø, Krş. [پوچاک püchak 58]

puçek İL 223b

s. İçi boş, çürük, güzel görünümlü fakat değersiz. *Aynı zamanda puchak* [فوجاك fuchak 138]. *iki dilli Far. pūç* Steingass 259a. + YUy. +ak

fişürmaq İL ø, Krş. [فيشقورماق fishqir-mâk 138] e. geçs. Kuvvetle burnundan hava çıkarmak (at için) [فيخورماق fikhür-mâq 138].

fişqirmaq İL ø, Krş. [فيخورماق fikhür-mâq 138] e. geçs. Kuvvetle burnundan hava çıkarmak (at için) [فيشقورماق fishqir-mâk 138].

ق ق

qab = *qap I* İL 754b a. Kaba yün çuval [قاب qâb 138]. ET *ka:b* ED 578b.

qabat = *qevet I* İL 803b, Krş. [قبت qabat 150], [قات qat 139] *qat I* İL 757a a. Kat, kıvrım, kaplama, başka bir şeyin üzerine binen kısım, katman. Örn.: يكي قابات *iki kabat kağaz dah yurgañ* “iki kat kağıt biçiminde sar” [قابات qabat 138].

qabatlamaq = *qevetlimek* İL 803b e. geçl. Tabakaların üzerine koymak, sermek ya da birini diğzerinin üstüne koymak [قاباتلاماق qabat-la-maq 138].

qabaq İL ø, a. Su taşımak için kullanılan su kabağından yapılmış su kabı [قباق qabaq 139]. ET *kabak* ED 582b.

qapaq İL ø, a. Su taşımak için kullanılan su kabağından yapılmış su kabı [قاپاق qapaq 139]. ET *kabak* ED 582b.

qabirğa İL ø, a. Kaburga, eğe [قابرغه qabirghah 139].

qaparçuq İL ø, a. Deride oluşan kızılılık ya da lekeler, isilik [قاپارچوق qapar-chuq 139]. ET *kabarça:k* ED 586b.

qaparmaq *qaparmaq* İL 755a, Krş. [قبارماق qabar-maq 150], [قاپارماق qapar-maq 150] e. geçs. Kabarmak (derideki yanıktan ya da ayağa tam oturmayan çizmenin ayakta oluşturduğu sürtünmeden kaynaklanan kabarcık için) [قاپارماق qapar-maq 139]. ET *kabar-* ED 585b.

qabalmaq İL ø, e. edl. Kapanmak [قابالماق qaba-'l-mâq 139]. - Krş. ET 2 **kap-* ED 580a.

qabamaq İL ø, Krş. [قباماق qaba-maq 150] e. geçl. Kapamak, hapsetmek (yalnızca insanlar için kullanılır) [قباماق qaba-mâq 139]. - Krş. ET *ka:b* ED 578b.

qabamaq İL ø, Krş. [قابماق qaba-maq 150] e. geçs. Havlamak [قابماق qaba-maq 139].

qaban = *qavan* İL 792a a. Erkek domuz, yaban domuzu [قaban qaban 139].

qabtal *qaptal* İL 755b a. Uygur eyerinin iki yan parçası. Oturacak yerin kemeri her iki taraftan da yükselir; *aynı zamanda* atın sırtının bu iki yan parçayla kaplı olduğu kısmı, Kaz. [قابتال qaptal 139].

qapturmaq İL ø, e. ettir. Isırtmak (köpek), saldırtmak, kışkırtmak (köpek). (*qap-maq*'tan} [قاپتورماق qap-tur-maq 139]. **ET** *kaptur-* ED 582b.

qapça İL ø, a. Küçük çuval (*qab*) [قاپچه qap-chah 139]. *iki dilli* **ET** *ka:b* ED 578b. + **Far.** +*ça*

qapçuq *qapçuq* İL 755b a. Küçük *qab*, Kaz. [قاپچوق qap-chuq 139]. **ET** *kabçuk* ED 581b.

qapsaşmaq *qapsaşmaq* İL 755b (etrafını kuşattırmak) e. işt. Birlikte kavga etmek, çekişmek, Kaz. [قاپ(ش←س) اشماق qapsa-'sh-maq 139]. - Krş. **ET** *kapsa:-* ED 587b.

qapsamaq *qapsimaq II* İL 756a (hakaret etmek, küfür etmek) e. geçs. Ahensiz ses çıkarmak, kavga etmek, çekişmek, Kaz. [قاپساماق qapsa-maq 139]. **ET** *kapsa:-* ED 587b.

qapqaq *qapqaq* İL 756a a. Kapak [قاپقاق qapqaq 139]. **ET** *kapğa:k* ED 584a.

qapqan *qapqan* İL 756a İL ø, Krş. [قاپقون qapqun 139] a. Tilkileri yakalamada kullanılan tuzak [قاپقان qapqan 139]. - Krş. **ET** *1 kap-* ED 580a.

qapqara İL ø, s. Kapkara; (*kara*'nın pekiştirmeli biçimi} [قاپقارا qap-qara 139]. - Krş. **ET** *kara:* ED 643b.

qapqun İL ø, Krş. [قاپقان qapqan 139] *qapqan* ile aynı anlamda [قاپقون qapqun 139]. - Krş. **ET** *1 kap-* ED 580a.

qaplatmaq *qaplatmaq* İL 756b e. ettir. Metalle kaplatmak [قاپلاتماق qap-la-'t-maq 139]. - Krş. **ET** *ka:b* ED 578b.

qaplamaq = *qaplimağ* İL 756b e. geçl. Metalle kaplamak (bir metali diğer bir metalle) [قاپلاماق qap-la-maq 139]. - Krş. **ET** *ka:b* ED 578b.

qapmaq İL ø, e. geçl. Isırmak (köpekler için kullanılır} [قاپماق qapmaq 139]. **ET** *1 kap-* ED 580a.

qat *qat I* İL 757a, Krş. [قابات qabat 138] *qevet I* İL 803b, [قبت qabat 150], [قت qat 150] a. Kat, tabaka. (*qabat* ile aynı anlamda) [قات qat 139]. **ET 1 kat** ED 593b.

qatar *qatar II* İL 757b a. Çizgi, yol, sıra, dizi, Far. [قатар qatar 139]. **Ar.** *qiṭār* Steingass 975b.

Qatağan İL ø, öz. a. Kunduz vb. civarında yaşayan Özbek Türkleri'nin bir boyu (Bir Tacik atasözü şöyledir: هر جاکه رمید سُم اسپ قاتاغان - نه مُرده کفن یابد و نه زنده وطن "Katağan atının toynağı nereye varırsa, orada ne ölü, bir kefen bulur ne de diri, bir vatan") [Qataghan 139].

qatqaq İL ø, s. Sertleşmiş, sert, katı (kötü bir biçimde hazırlanmış deri için); (*qat-maq*'tan) [قاتقاق qat-qaq 140]. - Krş. **ET 2 kat-** ED 595a.

qatlatmaq *qatlatmaq* İL 759b e. ettir. Katlatmak [قاتلاتماق qat-la-'t-maq 140]. - Krş. **ET 1 kat** ED 593b.

qatlamaq = *qatlimaq* İL 760a e. geçl. Katlamak [قاتلاماق qat-la-maq 140]. - Krş. **ET 1 kat** ED 593b.

qatlanmaq *qatlanmaq* İL 760a e. edl. ve dön. Katlanmak, kendini katlamak [قاتلانماق qat-la-'n-maq 140]. - Krş. **ET 1 kat** ED 593b.

qatmaq *qatmaq I* İL 760b e. geçs. Katlaşmak, sertleşmek [قاتماق qat-maq 140]. **ET 2 kat-** ED 595a.

qatmaq *qatmaq II* İL 761a e. geçl. Bükmek (pamuk ya da yün ipliğini, tire, iplik olacak biçimde); *aynı zamanda* birleştirmek, katmak, birlikte koymak [قاتماق qat-maq 140]. **ET 2 kat-** ED 595a.

qatinatmaq = *qatnatmaq* İL 761a e. ettir. Tekrar tekrar (aynı yolu) gezip dolaştırmak, yolculuk ettirmek [قاتناتماق qatin-a-'t-maq 140]. - Krş. **Moğ.** *qatarı*- Les. 945b. (Bkz. *katna*:- ED 603a.)

qatinamaq *qatnimaq* İL 761b e. geçl. Tekrar tekrar (aynı yolu) gezip dolaşmak, seyahat etmek; (tekrarlamak, bir daha yapmak (mecaz anlamda değil)) [قاتناتماق qatin-a-maq 140]. - Krş. **Moğ.** *qatarı*- Les. 945b. (Bkz. *katna*:- ED 603a.)

qaturmaq *qaturmaq* İL 761b e. ettir. Katı, sert hale getirmek, sertleştirmek, katılaştırmak (*qatmaq* "katlaşmak"tan) [قاتورماق qat-ur-maq 140]. **ET katur-** ED 604b.

- qatturmaq** İL ø, e. ettir. Büktürmek (pamuk ya da yün ipliği) (*qatmaq* “bükme”tan } [قاتتورماق qat-tur-maq 140]. **ET kattur-** ED 605a.
- qatığ** İL ø, Krş. [قاتیق qâtiq 140] a. Kesilmiş sütün katı kısmı, kesmik [قاتیق qâtiğh 140]. **ET katuk** (*katuk*) ED 598a.
- qatıq qêtiq** İL 833b, Krş. [قاتیق qâtiğh 140] a. Kesilmiş sütün katı kısmı, kesmik [قاتیق qâtiq 140]. **ET katık** (*katuk*) ED 598a.
- qattığ** İL ø, Krş. [قاتیق qatigh 151], [قاتیق qatt-iq 140] *qattiq* İL 758a, [قاتیق qatiq 151] s. ve. bel. Katı, sert; siddetli, haşın; *aynu zamanda* zorla, güçlülükle vb. (*qatmaq*’tan } [قاتیق qatt-igh 140]. **ET katığ** ED 597b.
- qattiq qattiq** İL 758a, Krş. [قاتیق qatiq 151], [قاتیق qatt-igh 140], [قاتیق qatigh 151] s. ve bel. Katı, sert; siddetli, haşın; *aynu zamanda* zorla, güçlülükle vb. (*qatmaq*’tan } [قاتیق qatt-iq 140]. **ET katığ** ED 597b.
- qatim qêtim I** İL 833b, Krş. [قاتیم qatim 151] a. Kez, kere, defa. *Bir qatim* “bir kez”; *iki qatim* “iki kez” vb. [قاتیم qatim 140]. - Krş. **ET I kat-** ED 594b.
- qatim** İL ø, Krş. [قاتیم qatim 151] a. Bir iğnelik olan ip, bir iğnenin alabildiği kadar ip [قاتیم qatim 140]. - Krş. **ET I kat-** ED 594b.
- qaça qaça** İL 762a a. Kap, tas (herhangi bir çeşit), maden ya da topraktan yapılmış kap vb. [قاچا qacha 140]. **ET ka:ça:** ED 590a.
- qaçan qaçan** İL 762b bel. Ne zaman? (muhtemelen ortak öge olan *qay* “ne” ve zaman ölçüsü ifade eden ? *çin* “miktar” kelimelerinden türetilmiştir } [قاچان qa-chan 140]. **ET kaçan** ED 592a.
- qaçanğaça** İL ø, bel. Ne zamana kadar? (“yaklaşma-verme” durum eki *ğa* ve ‘derece, büyüklük’ ifade eden *çah* eki ile } [قاچانغاچه qachan-gha-chah 140]. - Krş. **ET kaçan** ED 592a.
- qaçqaç qaç-qaç** İL 762b a. Kaçış (düşman önünden). (*qach-maq*’tan } [قاچقاچ qâch-qâch 140]. - Krş. **ET kaç-** ED 589b.
- qaçqaq qaçqaq** İL 762b s. Kaçma itiyadında olan [قاچقاق qâch-qâq 140]. - Krş. **ET kaç-** ED 589b.

qaçqunçi İL ø, Bkz. *qaçqun* İL 762b a. Kaçak, firari. (*qach-qu-chi*'den) [قاچقونچي qâch-qu-'nchi 140]. - Krş. **ET** *kaçğın* ED 591a.

qaçmaq *qaçmaq* İL 762b e. geçs. Kaçmak, fırar etmek [قاچماق qâch-mâq 140]. - Krş. **ET** *kaç-* ED 589b.

qaçurmaq *qaçurmaq* İL 763b, Krş. [قاچورماق quch-ur-mâq 154] e. ettir. Kaçırmaq, kaçmasını sağlamak ya da kaçmasına imkan yaratmaq [قاچورماق qâch-ur-mâq 141]. **ET** *kaçur-* ED 592b.

qaçuşmaq İL ø, e. işt. Kaçışmaq [قاچوشماق qâch-ush-mâq 141]. **ET** *kaçış-* ED 593a.

qaçi İL ø, a. Makas, büyük makas, kırkı. (*qainchi* yerine) [قاچي qâchi 141].

qaçir İL ø, a. Katır. (Far. *khachar* yerine) [قاچير qachir 141]. **ET** *katır* ED 604a.

qar *qar* İL 764a a. Kar [قار qâr 141]. **ET** *1 ka:r* ED 641a.

qara *qara II* İL 764b s. Siyah, kara. *Qara-tag* çoğunlukla devamlı karla kaplı olmayan dağları belirtmek için kullanılır. (Bkz. *Aq-tag* maddesi altında geçen açıklamalar). *Qara-su* aynı şekilde karlı dağlardan doğmayan su kaynaklarını belirtmek için kullanılır. (Aynı açıklamalar burası için de geçerlidir) [قارا qarâ 140]. **ET** *kara:* ED 643b.

qaratmaq *qaratmaq* İL 765a e. ettir. Baktırmak, dikkatle baktırmak [قاراتماق qarâ-'t-maq 141]. - Krş. **ET** *kara-* ED 645b.

qarağay ? = *qarağan* İL 766b a. Köknar (kendi cinsine ait özellikleri taşıyarak) [قاراغاي qara-ghaï 141]. **ET** *kara:ka:n* ED 657b.

qaraqçi *qaraqçi* İL 766b a. Yol kesen, haydut, eşkıya [قاراقچي qarâqchi 141]. **ET** *karakçı:* ED 656b.

qaralamaq *qarilimaq II* İL 772b e. geçl. Sık sık ya da dikkatle bakmak [قارالماق qarâ-la-maq 141]. - Krş. **ET** *1 karak* ED 652a.

qaralamaq = *qarilimaq I* İL 772b e. geçl. Karalamak, lekelemek (bir kimsenin yüzünü, mecazen), yan gözle ya da kötü gözle bakmak, hoş karşılamamak, onaylamamak [قارالماق qarâ-la-maq 141]. **ET** *kara:la:-* ED 659b.

qaralmaq *qaralmaq* İL 767b (*bak* İL ø, eyleminin edilgen biçimi) e. edl. ve geçs. Karalanmak; kara, siyah hale gelmek [قارالماق qarâ-'l-mâq 141]. **ET** *kara:r-* ED 663a.

- qaraliq qariliq I** İL 772b s. Yaslı (Yarkend'de yasta iken tıraş olunmaz, renkli değil beyaz giysiler giyilir vb.) [قاراليق qara-liq 141]. - Krş. **ET kara:** ED 643b.
- qaramaq qarimaq** İL 773a e. geçs. Bakmak, bakışını yöneltmek (*ğâ* “yaklaşma-verme” durum eki ile kullanılır) [قاراماق qara-mâq 141]. **ET kara-** ED 645b.
- qaramtul qaramtul** İL 767b s. Siyahımsı [قارامتول qara-'mtul 141]. - Krş. **ET kara:** ED 643b.
- qaramuq** İL ø, a. Buğdayın içinde bulunan bir yabancı otun küçük siyah tohumu [قاراموق qara-muq 141]. **ET kara:muk** ED 660b.
- qarangü = qarañgu** İL 767a, Krş. [قارانغور qarâ-'n-<maq→ngü> 151] s. ve a. Çapraşık, kapanık, anlaşılması güç; *aynı zamanda* karanlık, zulmet [قارانغور qara-'ngü 141]. **ET karañgu:** ED 662b.
- qaranguluq qarañguluq** İL 767a a. Karanlık, çapraşıklık, belirsizlik [قارانغولوق qara-'ngü-luq 141]. - Krş. **ET karañgu:** ED 662b.
- qaraval qaravul** İL 768a (nöbetçi, bekçi) a. Gözetleme görevi, bekçilik, gözetleme (*qaramaq*'tan) [قاراول qarâ-wal 141]. **Moğ. qaraqul** Les. 933b. *ya da* Krş. **ET kara-** ED 645b.
- qaravalçi** İL ø, a. Bekçi, keşif kolu önündeki atlı nöbetçi [قاراولچي qarâ-wal-chi 141]. - Krş. **ET kara-** ED 645b.
- qarta qarta II** İL 768b (atın düz bağırsağı), *aynı zamanda qarta I* İL 768a a. Atın karnında bulunan yağ. *Aynı zamanda* oyun kağıdı, iskambil kağıdı, Rus. [قارتا qarta 141]. (*oyun kağıdı, iskambil kağıdı için*) **Rus. karta** Gültek 542a.
- qartañ** İL ø, s. Oldukça yaşlı, orta yaşı geçmiş olan [قارتانگ qar-'tang 141]. - Krş. **ET I kart** ED 647b.
- qarçiğa qarçiğa** İL 768b a. Bir şahin türü, ? atmaca, çakırdoğan [قارچيغه qarchighah 141].
- qarçi** İL ø, a. Büyük makas (qainchi yerine) [قارچي qarchi 142].
- qarsaq qarsag** İL 768b a. Bir tür küçük tilki [قارساق qarsaq 142]. **ET karsa:k** ED 663b.

qarşmaq = *qêrişmaq* İL 834b e. geçs. Asi olmak, muhalif olmak, topluma ayak uydurmamak (? *qâra'sh-maq* “herhangi bir kimseyle bakışmak” anlamında) [قارشماق qâr'sh-maq 142]. - Krş. **ET kara-** ED 645b.

qarşmaq e. geçl. Katıp karıştırmak, karıştırmak [قارشماق qarsh-maq 142]. **ET karış-** ED 664b.

qarşi qarşi İL 768b bel. Karşı, ters, zıt olarak (? *qara-maq, qarâ'sh-maq'tan*) [قارشي qâr'shi 142]. **ET 1 karşı:** ED 663b.

qarşilatmaq İL ø, e. ettir. Kızgın bir karşılık, cevap verdirmek; karşısına yerleştirmek [قارشيلاتماق qâr'shi-la-'t-maq 142]. - Krş. **ET 1 karşı:** ED 663b.

qarşılaşmaq qarşılaşmaq İL 769a e. işt. Birbirine karşılık, cevap vermek [قارشيلاشماق qar'shi-la-'sh-maq 142]. - Krş. **ET 1 karşı:** ED 663b.

qarşilamaq İL ø, e. geçl. Karşısına denk gelecek bir biçimde yerleştirmek [قارشيلاماق qâr'shi-la-maq 142]. - Krş. **ET 1 karşı:** ED 663b.

qarğatmaq qarğatmaq İL 769b e. ettir. Lanet ettirmek, beddua ettirmek [قارغاتماق qargha-'t-maq 142]. - Krş. **ET karğa:-** ED 655a.

qarğaşmaq qarğaşmaq İL 769b e. işt. Birlikte lanet etmek, beddua etmek [qargha-'sh-maq 142]. **ET karğaş-** ED 656a.

qarğamaq qarğımaq İL 769b e. geçl. Lanet etmek, beddua etmek [قارغاماق qargha-maq 142]. **ET karğa:-** ED 655a.

qarğanmaq İL ø, e. dön. Kendine lanet etmek, beddua etmek *yani* herhangi bir şeyi beyan ve iddia etmek için kendine lanet etmek, beddua etmek [قارغانماق qargha-'n-maq 142]. **ET karğan-** ED 656a.

qarğu qariğu İL 771b a. Kör kimse [قارغو qarghu 142]. **ET kara:ğu:** ED 656a.

qarğiş qarğiş İL 769b eyl. a. Lanet, beddua, ilenme [قارغيش qarghish 142]. **ET karğiş** ED 654b.

qarğa = *qağa* İL 778a a. Karga [قارغه qarghah 142]. **ET karğa:** ED 653a.

qarqara İL ø, a. Kadınların başlıklarına takılan tüy demeti ya da hotoz çubuğu [قارقارا qarqara 142].

qarlugaç = *qarliğaç* İL 770a, Krş. [قالديغاچ qâldighach 146] a. Kırlangıç [قارلوغاچ qarlughach 142]. ET *karğıla:c* ED 657a.

qarlıq *qarlıq* İL 770a s. Karlı. *Aynı zamanda* Yukarı Karakaş'ta Yolarık'ten Toğrasu'ya giden Kuen-lun'daki bir geçidin adı [قارلىق qâr-liq 142]. ET *karlığ* ED 658b.

qarmaq *qarmaq* İL 770a a. Olta [قارماق qarmaq 142].

qarmalatmaq İL ø, e. ettir. El yordamıyla aratmak [قارمالاتماق qarma-la-'t-maq 142]. - Krş. ET *karvat-* ED 646b.

qarmalamaq *qarmaqlımaq* İL 770a (olta atıp sabitleştirmek; el ile kavrayıp tutmak) e. geçl. El yordamıyla aramak (karanlıkta, herhangi bir şeyi) [قارمالاتماق qarma-la-maq 142]. - Krş. ET *karva:-* ED 646b.

qarmamaq = *qarmımaq* İL 770a (madde başı açıklaması içinde) e. geçl. Tutmak, yakalamak, Kırg. [قارماماق qarma-maq 142]. ET *karva:-* ED 646b.

qarun = *qêrin (qarin)* İL 834b a. Karın, rahim, dölyatağı [قارون qârun 142]. ET *karın* ED 661a.

qarundaş = *qêrındaş I* İL 834b a. Erkek kardeş, akraba, hısım (*harf.* karın arkadaşı, karın yoldaşı). Özel akrabalık bağı şu şekilde belirtilir: *bir-tuqqan qarundaş* “bir nesil akraba ya da akrabalığın birinci (derecesi)” *yani* erkek kardeş ya da kız kardeş; *iki-tuqqan qarundaş* “ikinci dereceden vb. bağlantılı *yani* erkek kardeşlerin ya da kız kardeşlerin vb. nin çocukları; *uğul qarundaş* “erkek akraba”; *qiz qarundaş* “kadın akraba” [قارونداش qârun-dash 142]. ET *karında:ş* ED 662a.

qari İL ø, a. Kuran'ı ezbere söyleyebilen kimse, Ar. [قاري qâri 143]. Ar. *qâri*' Steingass 947a.

qari = *qêri I* İL 834a s. ve a. Yaşlı, ihtiyar (yalnızca canlı varlıklar için kullanılır); *aynı zamanda* yaşlı adam, yaşlı kadın [قاري qari 143]. ET *I kari:* ED 644b.

qariş İL ø, a. Karış [قاریش qâriş 143]. ET *kariş* ED 663b.

qarişlatmaq İL ø, e. ettir. Karışlatmak [قاریشلاتماق qâriş-la-'t-maq 143]. - Krş. ET *karişla:-* ED 665b.

qarişlamaq İL ø, e. geçl. Karışlamak, karış ile ölçmek [قاریشلاماق qâriş-la-maq 143]. ET *karişla:-* ED 665b.

qarılmaq İL ø, *qairılmaq* yerine [قاریلماق qâr-il-maq 143]. ET *kağrıl-* ED 605b.

qarlıq = *qêriliq* İL 834b a. Yaşlılık, ihtiyarlık [قاریلیق qari-liq 143]. ET *karlık* ED 659b.

qarımaz = *qêrimaz* İL 834b e. geçs. Yaşlı olmak, yaşlanmak, ihtiyarlamak [قاریماق qari-maq 143]. ET *karı:-* ED 645b.

qaz İL ø, a. Kaz (Far. *ghâz* yerine) [قاز qâz 143]. **Far.** *gâz* Steingass 878a.

qaza *qaza* İL 774a (ölüm, vefat; bela, kaza, felaket) a. Kader, yazgı, kaza, takdir (Ar. قضا yerine) [قازا qâzâ 143]. **Ar.** *qazâ* Steingass 974b.

Qazaq *qazaq* İL 774b, Krş. [قازاق qazaq 152] öz. a. Ruslar'ca *Kırgızlar* (Bkz. Kırghiz)'ın *Büyük, Orta ve Küçük Göçebe Toplulukları* olarak bilinen birkaç büyük göçebe aşiretinin adı. *Kazaklar* (Uygurlar'a göre) 3 göçebe topluluğuna ayrılır: Birincisi, *Uluğ-yüz* (büyük göçebe topluluğu) tekrar kendi içinde *Abdan* ve *Dolat* boylarına ayrılır; ikincisi, *Urta-yüz* (orta göçebe topluluğu) tekrar kendi içinde *Arğun*, *Nayman*, *Qipçaq* ve *Kuñrat* boylarına ayrılır; üçüncüsü, *Kiçik-yüz* (küçük göçebe topluluğu) tekrar kendi içinde *Alçin* ve *Cabbas* boylarına ayrılır. Aynı zamanda bu boyların her birinin pek çok alt bölümleri bulunmaktadır [قازاق Qàzàq 143].

qazan *qazan* İL 774b, Krş. [قازان qazan 152] a. Kazan, yemek pişirmede kullanılan tencere [قازان qâzan 143]. **ET** *kazan* ED 684b. → *kazğa:n* ED 682a.

qazmaq *qazmaq* İL 775a, Krş. [قازیماق qâzi-mâq 144] e. geçl. Kazmak [قازماق qâz-maq 143]. **ET** *kaz-* ED 680b.

qaznaq *qaznaq* İL 775a a. İç oda, ambar, depo (? Ar. *hazanah*'tan) [qâznaq 143]. **ET** *kaznak* ED 684b. → Shaw'a göre **Ar.** *hizânat* Steingass 458b.

qazuq = *qozuq* İL 810a, Krş. [قازوق qaziq 143] a. Ağaç çivi, kazık [قازوق qazuq 143]. **ET** *kazğuk* ED 682a.

qazi İL ø, a. At etinden yapılmış sucuk [قازي qazi 143]. **ET** *kazı:* ED 681a.

qaziq İL ø, Krş. [قازوق qazuq 143] *qozuq* İL 810a *qazuq* ile aynı anlamda [قازوق qaziq 143]. **ET** *kazğuk* ED 682a.

qaziliq İL ø, *qazi* yerine, Kaz. [قازیلیق qazi-liq 143]. - Krş. **ET** *kazı:* ED 681a.

qazımaq İL ø, Krş. [قازماق qâz-maq 143]

qazmaq İL 775a *qâz-maq* /Shaw qâzmâq/ ile aynı anlamda [فازيماق qâzi-mâq 144]. **ET** *kaz-* ED 680b.

qasqan *qasqan* İL 775b a. Kalburun kenarını oluşturan ince ve enli tahtadan kasnak ya da buharla hamur pişirmek amacıyla içinde su kaynayan kazan üstüne birbiri üzerine gelecek biçimde yerleştirilmiş dipleri delinmiş tepsiler [قاسقان qasqan 144].

qaslatmaq İL ø, e. ettir. Karar verdirmek, tasarlatmak [قاسلاتماق qas-la-'t-maq 144]. *iki dilli Ar. qaşd* Steingass 972b. + YUy. +*latmaq*

qaslaşmaq = *qestleşmek* İL 800b e. işt. Birlikte karar vermek, tasarlamak, komplo kurmak, kumpas kurmak [قاسلاشماق qas-la-'sh-maq 144]. *iki dilli Ar. qaşd* Steingass 972b. + YUy. +*laşmaq*

qaslamak = *qestlimek* İL 800b e. geçl. Karar vermek, tasarlamak, belirlemek, zihninde kurmak, niyet etmek (Ar. قصد'dan) [قاسلاماق qas-la-maq 144]. *iki dilli Ar. qaşd* Steingass 972b. + YUy. +*lamaq*

qasmaq = *qasmaq* İL 775b (s. kirlenmiş, pis) a. Yemek tenceresinin dibine yapışmış parçalar, kazıntılar, *taz-qasmaq* kel kafada bulunan kepek [قاسماق qasmaq 144].

qaş *qaş I* İL 776b a. Kaşlardaki kıllar; *aynı zamanda* mecaz, bir kimsenin yanı ya da huzuru; örn.: *aniş qaşida* “ onun yanında, onun ile” [قاش qâsh 144]. **ET I** *ka:ş* ED 669a.

qaşan *qaşan II* İL 777a s. Tembel, yavaş, ağır, bati [قاشانگ qashang 144]. **ET** *qaşan* ED 673b.

qaşao İL ø, a. Kaşağı [قاشاو qashao 144]. - Krş. **ET** *kaşı:-* ED 671a.

qaştas *qaştas* İL 777a a. Yeşim taşı. (Yeşim taşı, Hotan ve Sancu dağlarında, diğer bir deyişle Kuen-lun'da bulunur. Bu taşın üç çeşidi vardır: Birincisi, *çaza-taş* taş ocaklarından elde edilir ve çoğunlukla değerinin yok olmasına neden olan özürlerle doludur; ikincisi, *pur-taş* (çürük taş) ya da *kavaş* aynı taşın yumuşak bir çeşididir; üçüncüsü, *su-taş* (su taş) en değerlisidir; dere yataklarında sudan aşınmış çakıl taşları biçiminde elde edilir. Bu aşınmayla muhtemelen özürler yok olacağından oluşan çakıl taşı tamamıyla sağlamdır ve merkezdeki gizli bir özrün keşfedilmesiyle uzun süreli oyma işinin boşuna gitmesi söz konusu değildir. Dışı kırmızımsı olan saf bir

çekirdekten oluşan *çapanlık taş* (kaplamalı taş) ise son derece değerlidir.) [فاشتاش qâsh-tash 144]. - Bkz. **ET 2 ka:ş** ED 669b.

qaşqa qaşqa İL 777b a. Hayvan alını [فاشقا qâsh<âq→qa> 144]. **ET kaşğa:** ED 671b.

qaşuq = qoşuq II İL 811b a. Çorba içmek için kullanılan kaşık [قاشوق qashuq 144].
ET kaşuk ED 671b.

qaşilağuç İL ø, a. Kaşığı [قاشيلاغوج qâshi-la-ghuch 144].

qaşilamaq İL ø, e. geçl. Tamamen kaşımak (ellerle) [قاشيلاماق qâshi-la-maq 144].

qaşımaq İL ø, e. geçl. Kaşımak (kaşıntı nedeniyle) [قاشيماق qashi-maq 145]. **ET kaşı:-**
ED 671a.

qaşınmaq İL ø, e. dön. Kaşınmak [قاشينماق qashi-'n-maq 145]. **ET kaşın-** ED 674a.

qaq qaq II İL 778b (güneşte kurutulan meyveler) s. Kuru, kurumuş [قاق qaq 145].
ET 1 kak/ka:k ED 608b.

qaq qaq III İL 779a a. Geçici su birikintisi [قاق qaq 145]. **ET 1 kak/ka:k** ED 608b.

qaqturmaq qaqturmaq İL 779a e. ettir. Çaktırmak (çivi vb.) [قاقتورماق qaq-tur-maq
145]. **ET kaktur-** ED 610a.

qaqirmaq İL ø, e. geçl. Öksürüp balgam çıkarmak [قاقرماق qâqir-maq 145]. - Krş. **ET**
kak- ED 609a.

qaqriq İL ø, a. Balgam [قاقریق qâqriq 145]. - Krş. **ET kak-** ED 609a.

qaqşamaq = qaqşımaq İL 779b e. geçs. Yakınır bir biçimde ya da şikayet edercesine
ağlamak, dövünmek [قاقاشماق qâqsha-mâq 145].

qaqliq İL ø, a. Kuruluk [قاقلیق qâq-liq 145]. - Krş. **ET 1 kak/ka:k** ED 608b.

qaqmaq qaqmaq İL 780a e. geçl. Çakmak (çivi); *aynı zamanda* dövünmek (tozu
gidermek için giysi vb.) [قاقماق qâq-maq 145]. **ET kak-** ED 609a.

qaqılmaq qeqılmaq İL 835b e. edl. Çakılmak [قاقيلماق qâq-il-mâq 145]. **ET kakıl-** ED
610b.

qaqınmaq İL ø, e. dön. (*harf.* kendine vurmak, dövünmek) kendi tozunu almak
(çabuk el darbeleriyle) [قاقينماق qâq-in-mâq 145]. **ET kakın-** ED 611b.

qala İL ø, a. Büyük kale, kale (Ar. قلعه yerine) [قالا qalâ 145]. **Ar. qal'at** Steingass 984b.

qalatmaq *qalatmaq* İL 781b (yaktırmak, tutuşturmak) e. ettir. Yığdırmak [فالتماق qâla-'t-mâq 145]. **ET** *kalat-* (*ka:lat-*) ED 619b.

qalaq *qalaq III* İL 781b a. Küçük çocuklara yemek vermek için kullanılan küçük tahtadan kaşık [قالاق qâlaq 145].

qalamaq = *qalimaq* İL 784b e. geçl. Yığmak, ateş yakmak [قالاماق qâla-mâq 145]. **ET** *ka:la:-* ED 617b.

qalayi = *qeley* İL 802a a. Kalay (Ar. قلعي yerine) [قالايي qalâyi 145]. **Ar.** *qal'î* Steingass 985a.

qalpaq *qalpaq* İL 782a a. Yolcular vb. ce sıcak havalarda giyilen yumuşak keçeden yapılmış kısa taçlı bir çeşit fötr şapka [قالپاق qâlpâq 145].

qaltaq İL ø, s. İtibarsız, namussuz, güvenilirmez, itimada layık olmayan [قالتاқ qâltâq 145].

qalturaq İL ø, eyl. s. ve a. İnmeli, titrek; felçten mustarip olan kimse [قالتوراق qâltura'q 145].

qalturatmaq İL ø, e. ettir. Titretmek [قالتوراتماق qâltura-'t-mâq 145].

qalturamaq İL ø, e. geçs. Titremek, sarsılmak [قالتوراماق qâltura-mâq 145].

qaldıraq *qaldıraq* İL 783a s. Hışırtilı (kağıt ya da kötü bir biçimde hazırlanmış deri için; bunlar sıkılıp buruşturulduklarında hışırtilı ses çıkarırlar) [قالدیراق qaldıraq 145].
ET *kaldurğa:* ED 620a.

qaldiratmaq İL ø, e. ettir. Hışırdatmak [قالدیراتماق qâldira-'t-mâq 145]. - Krş. **ET** *kaldra:-* ED 620a.

qaldiramaq İL ø, e. geçs. Hışırdamak, hışırtilı ses çıkarmak [قالدیراماق qâldira-maq 145]. **ET** *kaldra:-* ED 620a.

qaldirtmaq İL ø, e. tekrarlanmış ettir. İlerisi için saklatmak, bir tarafa koydurmak, kaldırtmak [قالدیرتماق qâl-dir-'t-mâq 145]. - Krş. **ET** *kaldra:-* ED 620a.

qaldirmaq İL ø, e. ettir. Kaldırmak, ilerisi için saklamak, bir tarafa koymak, bırakmak (*qâl-mâq'tan*) [قالدیرماق qâl-dir-mâq 146]. **ET** *kaltur-* ED 619b.

qaldığaç İL ø, Krş. [قارلوغاچ qarluğach 142] *qarlığaç* İL 770a

a. Kırlangıç [قالدیغاچ qâldighach 146]. **ET** *karğıla:c* ED 657a.

qalgıtmaq İL ø, e. ettir. Uyuklatmak, herhangi bir kimseyi uyuklar duruma getirmek (gereğinden fazla konuşmaktan) [قالغیتماق qalghi-’t-maq 146].

qalgımaq İL ø, e. geçs. Uyuklu hale gelmek, uyuklamak [قالغیماق qalghi-maq 146].

qalmaq *qalmaq II* İL 783a e. geçs. Kalmak, durmak, geride kalmak. Birleştirmelerde geçmiş zaman ortaçlı⁴² başka bir eylemle bir araya gelerek tamamlama ve şart ifade eder: örn., *ketip qaldi* “başladı” (*harf.* “gitmiş kaldı”); *qetip-qaladur* “başlıyor” (*harf.* “o başlama durumunda”) [قالماق qâl-mâq 146]. **ET kal-** ED 615b.

Qalmaq *qalmaq I* İL 783a öz. a. Avrupalı yazarların *Calmuks* “Kalmuklar” diye adlandırdıkları Kaşgar Emiri’nin egemenliğindeki toprakların doğusunda yaşayan Budist inancına sahip göçebe bir halk. Bu adın Türkler tarafından bütün Moğol boyları için kullanıldığı görülmektedir [قالماق Qâlmâq 146].

qalqıtmaq İL ø, e. ettir. Yüzdürmek, su yüzünde durdurmak [قالقیتماق qalqi-’t-maq 146]. - Krş. **ET kalı:-** ED 617b. / Bkz. **ET kultur-** ED 619. madde başı altında **kalık-*.

qalqımaq İL ø, e. geçs. Yüzmek, su yüzünde durmak [قالقیماق qalqi-maq 146]. - Krş. **ET kalı:-** ED 617b. / Bkz. **ET kultur-** ED 619. madde başı altında **kalık-*.

qalun *qalun* İL 784b a. Hareket edebilen köprüler vasıtasıyla ya da mandalların çevrilmesiyle gerginleştirilebilen farklı uzunluktaki tellerden oluşan bir tür açık, yatay klavsen. Kısmen parmaklarla (harp gibi) kısmen ise kürdan gibi küçük metal bir araç ile çalınır. (Far. *qanun* yerine) [قالون qalun 146]. **Far.** *qânûn* Steingass 949b.

qalin İL ø, a. Halı, yer döşemesinde kullanılan kilim, Far. [قالین qâlin 146]. YUy. *qālīn* Steingass 949a.

qalıq *qêlin* İL 836a s. Kalın [قالینگ qâling 146]. **ET kalın** ED 622a.

qama İL 784b a. Su samuru, su samuru derisi [قالما qama 146].

qamatmaq *qamatmaq I* İL 784b e. ettir. Kapattırmak, hapsettirmek ya da kuşattırmak [قالماتماق qama-’t-maq 146]. **ET kamat-** ED 626b.

qamalmaq *qamalmaq* İL 785a e. edl. 1. Kapanmak; 2. Dişleri kamaşmak [قالماق qama-’l-maq 146]. - Krş. **ET kama:-** ED 625b.

⁴² ortaçlı: (doğrusu) *ulaç ekli*

qamamaq = *qamimaq I* İL 786b e. geçl. Kapamak, hapsetmek, kuşatmak [قاماماق qama-maq 146]. **ET** *kama:-* ED 625b.

qamamaq = *qamimaq II* İL 786b e. geçl. Dişleri kamaştırmak (herhangi bir ekşi şey için) [قاماماق qama-maq 146]. **ET** *kama:-* ED 625b.

qamçı = *qamça* İL 785a a. Süvari kamçısı (kısa tahtadan sapın ucuna bir çizgi oluşturacak biçimde bağlanmış olan örgülü kalın sert sırimdan oluşur) [قامچی qamchi 147]. **ET** *kamçı:* ED 626a.

qamlaşturmaq *qamlaşturmaq* İL 786a e. işt. ve ettir. Birlikte yerleştirmek, bir arada barış halinde yaşatmak vb. (Fr. *raccommoder* “iki şeyi birbirine yamamak” ve “aralarını bulmak, uzlaştırmak” anlamlarında) [قاملاشتورماق qam-la'sh-tur-mâq 147].

qamlaşmaq *qamlaşmaq* İL 786a e. işt. Bir araya getirilmek (herhangi bir şeyin kırık parçaları için); birlikte olmak, bir arada barış halinde olmak; yardım etmek (? ender görülen *qam-la-maq*'tan) [قاملاشماق qam-la'sh-mâq 147].

qamlaşışmaq İL ø, e. tekrarlanmış işt. Birbirine yardım etmek [قاملاشیشماق qam-la'sh-ish-maq 147].

qamiş = *qomuş* İL 817a a. Kamış [قامیش qamish 147]. **ET** *kamiş* ED 628b.

qan *qan* İL 786b a. Kan. Aynı zamanda kan dökme [قان qân 147]. **ET** *1 ka:n* ED 629b.

qanatmaq *qanat* İL 787b, Krş. [قنات qanât 152] a. Kanat. Aynı zamanda Kırgız *akuy*'unun ya da keçe çadırının yan kaplaması [قانات qanât 147]. **ET** *kanat (?kana:d)* ED 635a.

qanatmaq *qanatmaq* İL 788a e. ettir. Kanatmak [قاناتماق qân-a-'t-maq 147]. **ET** *kanat-* ED 635b.

qanamaq = *qanimaq* İL 791b e. geçs. Kanamak [قاناماق qân-a-maq 147]. **ET** *kana:-* ED 634a.

qan tukmak İL ø, Bkz. *qan* İL 786b + *tökmek* İL 337a blş. e. Kan dökmek, katletmek, kırıp geçirmek [قانتوکماک qân-tukma<q→k> 147]. blş. **ET** *1 ka:n* ED 629b. + **ET** *tö:g-* (*d-*) ED 477a.

kan tiçti İL ø, Bkz. *qan* İL 786b + *teşmek* İL 283b sıfat olarak kullanılan e. Pinti, cimri (*harf.* o kan boşaltır.) [قانتیچتی kân-tichti 147]. *blş.* **ET** 1 *ka:n* ED 629b. + **ET** 1 *teş-* (*d-*) ED 477a.

qancurğa İL ø, Krş. [qanjughah 147], [قانجیغه qanjighah 147] a. Örtü vb. bağlamak için kullanılan eyerin arka kaşındaki kayışlar [قانجورغه qanjurghah 147].

qancuğa İL ø, Krş. [قانجورغه qanjurghah 147], [قانجیغه qanjighah 147] *qanjurghah* ile aynı anlamda, Kaz. [qanjughah 147].

qanciğa İL ø, Krş. [قانجورغه qanjurghah 147], [qanjughah 147] *qanjurghah* ile aynı anlamda, Kaz. [قانجیغه qanjighah 147].

qança *qançe* İL 788b bel. Ne kadar? kaç? [قانچه qan-chah 147]. **ET** *kança* ED 634b.

qanda İL ø, bel. Nerede? [قاندا qan-dà 147]. **ET** *kanta* ED 635b. →*ka:ñu:* ED 632b.

qandağ İL ø, Krş. [قانداق qan-dàq 147] *qandaq* İL 789b belirteçsel adl. ve bel. Ne gibi? Ne çeşit? Aynı zamanda nasıl? [قانداغ qan-dàgh 147]. - Krş. **ET** *ka:ñu:* ED 632b.

qandaq *qandaq* İL 789b, Krş. [قانداغ qan-dàgh 147] belirteçsel adl. ve bel. Ne gibi? Ne çeşit? Aynı zamanda nasıl? [قانداق qan-dàq 147]. - Krş. **ET** *ka:ñu:* ED 632b.

qandurtmaq İL ø, e. tekrarlanmış ettir. Susuzluğunu gidermek (bir başkasının), suya doyurmak, kandırmak [قاندورتماق qan-dur-'t-maq 147]. - Krş. **ET** *kantur-* ED 636a.

qandurmaq *qandurmaq* İL 789b e. ettir. (herhangi bir kimse ya da hayvan) susuzluğunu gidermek, suya doyurmak, kandırmak [قاندورماق qan-dur-maq 147]. **ET** *kantur-* ED 636a.

qandin İL ø, bel. Nereden? [قاندین qan-din 147]. **ET** *kantin* ED 635b. →*ka:ñu:* ED 632b.

qanliq *qanliq* İL 790a s. Kanlı, kanla lekelenmiş [قانلیق qân-liq 147]. **ET** *ka:nliğ* ED 638b.

qanmaq *qanmaq* İL 790b e. geçl. Susuzluğunu gidermek, suya doymak, kanmak; uyuma isteğini gidermek (*su* ya da *uyqu* sözcükleri ile “yaklaşma-verme” durum eki *ğá*'yı kullanır) [قانماق qan-maq 148]. **ET** *ka:n-* ED 632a.

qanğartmaq İL ø, e. ettir. Atın kafasını kısa bir şekilde bağlatmak [قانگارتماق qanğart-'t-maq 148].

qañtarmaq = *qañturmaq* İL 781a e. geçs. Atın kafasını hareket dizgini ile ya da eyerin kaşına dizginleri takarak kısa bir şekilde bağlamak [قانگتارماق qañgtar-maq 148].

qañşar *qañşar* İL 781a a. Burun kemiği, burun kemiği ile burun ucu arasında yarı yolda bulunan kısım [قانگشار qañgshâr 148].

qañşarlıq *qañşarlıq* İL 781a s. Gaga burunlu [قانگشارلیق qañgshâr-liq 148].

qana İL ø, Krş. [قانی qani 148] bel. Nerede? Aynı zamanda İngilizcedeki *well* “Pekala! Ya! Hayret! Olur şey değil!” kelimesiyle aynı anlama gelecek biçimde kullanılır [قانه qanah 148]. **ET** *kanı*: ED 632b. → *ka:ñu*: ED 632b.

qani İL ø, Krş. [قانه qanah 148] bel. Nerede? Aynı zamanda İngilizcedeki *well* “Pekala! Ya! Hayret! Olur şey değil!” kelimesiyle aynı anlama gelecek biçimde kullanılır [قانی qani 148]. **ET** *kanı*: ED 632b. → *ka:ñu*: ED 632b.

qao İL ø, a. Kav, kuru ve yanıcı madde (mantarlar ya da bir tür çiçeklenmiş kamışın tüyleri), Hk. [قائو qâo 148]. **ET** *I ka:v* ED 579a.

qaurçaq *qorçaq I* İL 806b, Krş. [قورچاق qurchaq 154] a. Oyuncak bebek, çocukların eğlenmesi için kullanılan görüntü. Aynı zamanda *Punch ve Judy*⁴³ gösterisindeki bir kişinin parmaklarına giydirilen figürler. Gösteriyi sunan kişi bezin arkasına saklanır ve bu kuklaları elleri ile hareket ettirir. Ağzına tuttuğu küçük bir boru ile taklidi ya da değişik, bozuk sesler çıkarıp çocuklar için konuşmalar yapar, Hk. (Yarkend’de *qorçaq* biçiminde telaffuz edilir.) [قاورچاق qâurchaq 148].

qaurğa = *qovurğa* İL 818a a. Kaburga [قاورغه qâurgha 148].

qaurmaç İL ø, a. Kavrulmuş tahıl [قاورماچ qâur-mach 148]. **ET** *kavurmaç* ED 587a. → *kağurma:ç* ED 613a.

qaurmaq İL ø, e. geçl. Kavurmak (tahıl), tavada kızartmak [قاورماق qâur-maq 148]. **ET** *2 kavur-* ED 586a. → *kağur-* ED 612a.

qauğa İL ø, a. Su çekmek için kullanılan deriden kova [قاوغه qâughah 148].

qauğun = *qoğun* İL 813a a. Kavun [قاوغون qâughun 148]. **ET** *ka:ğu:n* ED 611b.

⁴³ İngiltere’de bir çeşit kukla oyunu.

qay qay İL 792a adl. Hangi, ne (*qayda, qaysi* sözcüklerinde olduğu gibi yalnızca birleştirmede kullanılır) [قاي qai 148]. **ET** 3 *kay* ED 674a. → *ka:ñu*: ED 632b.

qayaş qayaş İL 792b a. (*tuqqan* ya da *uruq* sözcükleri ile birleştirmede kullanılır) Akriba, hısım [قياش qayash 148]. **ET** *kayaş* ED 679a. → *kadaş (ka:daş)* ED 607a.

qayan qayan İL 792b bel. Hangi taraf? Aynı zamanda *da* vb. ekler ile de kullanılır. *qayanda* “hangi tarafta”; *qayanğa* “hangi tarafa”; *qayanida* “hangi tarafında” [قايان qâ'-yân 148]. - Bkz. **ET** *ka:ñu*: ED 632b.

qayta qayta İL 792b a. ve s. Yeni, tazelenmiş başlangıç; yeniden başlama (*qaytabaşdin yessadim* “Tekrar yaptım (*harf.* yeni, tazelenmiş kafadan) ya da *qaytadin yessadim* (*harf.* yeni başlangıçtan yaptım)) [قايتا qaiṭa 149]. - Krş. **ET** *kayt-* ED 675a. → 2 *kaḏt-* ED 597a.

qaytartmaq İL ø, e. tekrarlanmış ettir. Geri çevirtmek, herhangi bir kimseye geri çevrilmesi için emir vermek [قايتارتماق qaiṭ-ar-'t-maq 149]. **ET** *kaytart-* ED 675b.

qaytarmaq qayturmaq İL 793a e. ettir. Geri döndürmek, geri çevirmek [قايتارماق qaiṭ-ar-maq 149]. **ET** *kaytar-* ED 675a.

qaytaqi İL ø, a. Herhangi bir giysinin geri çevrilmiş kenarı (Avrupa tarzında palto yakası gibi) [قايتاقي qaiṭaḡi 149]. - Krş. **ET** *kayt-* ED 675a. → 2 *kaḏt-* ED 597a.

qaytam İL ø, bel. Tersine, aksine [قايتام qaiṭam 149]. - Krş. **ET** *kayt-* ED 675a. → 2 *kaḏt-* ED 597a.

qaytmaq qaytmaq İL 793a e. geçs. Geri dönmek, geri gelmek, Hk. [قايتماق qaiṭ-maq 149]. **ET** *kayt-* ED 675a. → 2 *kaḏt-* ED 597a.

qayçi = qayça İL 793b a. Makas, kırk [قاچي qaiçi 149].

qayda qayda İL 794a bel. Nerede? [قايدا qai-da 149]. **ET** *kayda* ED 675a. → *ka:ñu*: ED 632b.

qaydağ İL ø, Krş. [قايداغ qai-dağ 149] sıfatsız adıl ve bel. Ne gibi? *aynu zamanda* nasıl? [قايداغ qai-dâğh 149]. - Krş. **ET** 3 *kay* ED 674a. → *ka:ñu*: ED 632b.

qaydağraq İL ø, bel. Tekrardan nasıl? *ya da* bundan başka nasıl, daha nasıl? (*harf.* “nasıl?” kelimesinin üstünlük derecesidir. Bunun cevabı basitçe *iyi* ya da *hasta, kötü*

değil *daha iyi* ya da *daha kötü*'dür.) [قايداغراق qai-dâgh-râq 149]. - Krş. **ET 3 kay** ED 674a. → *ka:ñu*: ED 632b.

qaydaq İL ø, Krş. [قايداغ qai-dâgh 149] *qai-dâgh* /Shaw qaidâgh/ ile aynı anlamda [قايداق qai-daq 149]. - Krş. **ET 3 kay** ED 674a. → *ka:ñu*: ED 632b.

qayratmaq İL ø, e. ettir. Biletmek, keskinleştirmek [قايراتماق qaira-'t-maq 149].

qayraq qayraq İL 794a eyl. a. Bileği taşı, kaba bileği taşı [قايراق qaira'q 149].

qayramaq İL ø, e. geçl. Bilemek, bir taş üzerinde keskinleştirmek, Fr. *repasser* 'keskinletmek' [قايراماق qaira-maq 149].

qayirtmaq = *qayritmaq* İL 794b e. ettir. Zorla geriye çevirtmek [قايرتماق qayir-'t-maq 149]. **ET kağrt-** ED 605b.

qayerdan İL ø, bel. Ne yerden? Nereden? [قايردان qa'-yer-dan 149]. *blş.* **ET 3 kay** ED 674a. + **ET ye:r** ED 954a. + +den

qayerliq İL ø, s. Nereye ait? Nereli? [قايرليق qa'-yer-liq 149]. *blş.* **ET 3 kay** ED 674a. + **ET ye:r** ED 954a. + +liq

qayirmaq = *qayrimaq* İL 794b, Krş. [قايشتورماق qâish-tur-maq 150] *qéyişturmaq* İL 837a, [قايورماق qayurmaq 150] e. geçl. Zorla geriye çevirmek, (kolu ya da herhangi bir uzun nesneyi) doğal olmayan bir hal alması için geriye zorlamak [قايرماق qayir-maq 149]. **ET kađr-** ED 604b.

qayirilmaq *qayrilmaq* İL 794b e. edl. Geriye çevrilmek [قايريلماق qayir-il-maq 149]. **ET kağrıl-** ED 605b.

qayirinmaq İL ø, e. dön. Kendini geriye çevirmek [قايرينماق qayir-in-maq 149]. - Krş. **ET kađr-** ED 604b.

qaysi qaysi İL 794b adl. Hangisi? İçlerinden kim? (*si* 3. tekil kişi iyelik ekidir.) [قايسي qai-si 149]. - Krş. **ET 3 kay** ED 674a. → *ka:ñu*: ED 632b.

qayş qéyiş İL 837a a. Deri kayış [قايش qâish 149]. **ET kayış** ED 679a. → Krş. **ET kağş** ED 607a.

qayşturmaq *qéyişturmaq* İL 837a, Krş. [قايرماق qayir-maq 149] *qayrimaq* İL 794b, [قايورماق qayurmaq 150] e. ettir. Zorla geriye çevirmek (*qayir-maq* ile aynı

- anlamda); *aynu zamanda* aralıksız güç kullandırmak [قایشتورماق qâish-tur-maq 150]. - Krş. **ET kayış-** ED 679a.
- qayşmaq qéyişmaq** İL 837a e. geçs. Zorla geri çevrilmek; *aynu zamanda* aralıksız güç kullanmak [قایشماق qâish-maq 150]. **ET kayış-** ED 679a.
- qayǵu qayǵu** İL 795a a. Keder, acı (? eyl. a. kullanılmayan *qai-maq* eyleminden) [qaïghu 150]. **ET kađǵu:** ED 598b.
- qayǵurtmaq qayǵurtmaq** İL 795a e. ettir. Kederlendirmek [قاڭورتماق qaïghur-’t-maq 150]. - Krş. **ET kađǵur-** ED 599a.
- qayǵurmaq qayǵurmaq** İL 795a e. geçs. Kederlenmek, üzülme [قاڭورماق qaïghur-maq 150]. **ET kađǵur-** ED 599a.
- qayǵulıq = qayǵuluq** İL 795a s. Kederli, acılı [قاڭولیق qaïghu-liq 150]. **ET kađǵuluǵ** ED 600a.
- qaymaq qaymaq I** İL 795a a. Kaymak, krema (*Devonshire* ⁴⁴ kaymağının hazırlanmasında olduğu gibi çoğunlukla sütün ısıtılmasıyla yapılır) [قاймаق qaïmaq 150]. **ET kaymak** ED 678a. → *kanak ED 636b.
- qayn qéyin** İL 837a a. Huş ağacı (kabuğu kağıt gibi yapraklar halindedir) [قاین qâin 150]. **ET kayıŋ** ED 678a. → *kađıŋ* ED 602b.
- qayn** İL ø, s. (yalnızca birleştirmelerde kullanılır) İngilizcedeki “— *in-law*” (= “— evlilik dolayısıyla yakın akraba”) ibaresine uymaktadır. Örn. *qayn-ata* “kaynata”, *qayn-ana* “kaynana” [قاین qâin 150]. **ET kayın** ED 678a. → *kağın* ED 601a.
- qayŋ** İL ø, a. *qâin* “huş ağacı” yerine [قاينگ qaïng 150]. **ET kayıŋ** ED 678a. → *kađıŋ* ED 602b.
- qaynatmaq qaynatmaq** İL 795b e. ettir. Kaynatmak [قايناتماق qaïna-’t-maq 150]. **ET kaynat-** ED 678b.
- qaynamaq = qaynımaq** İL 796a e. geçs. Kaynamak (suyun kaynaması gibi) [قاينماق qaïna-maq 150]. **ET kayna-** ED 678b. → *kayın-* (**kañ-*) ED 678a.

⁴⁴ İngiltere’nin güneybatısında bulunan, kaymağı ile ünlü büyük bir eyalet.

qayurmaq İL ø, Krş. [قایشتورماق qâish-tur-maq 150] *qeyişturmaq* İL 837a, [قایرماق qayir-maq 149] *qayrimaq* İL 794b (Bkz.) *qayirmaq* [قایورماق qayurmaq 150]. ET *kađr-* ED 604b.

qayuq İL ø, s. Tikindirici, iğrenç, kötü tadı olan [قایوق qayuq 150].

qayumaq İL ø, e. geçs. Başı dönmek, sersemlemek [قایوماق qâyu-maq 150]. ET *kay-* (2 *ka:đ-) ED 674b.

qayumaq *qeyimaaq* İL 837a e. geçl. Dikmek, dikiş dikmek, kumaşın kenarını ajur ile bastırmak, ajur yapmak [قایوماق qâyu-maq 150]. ET *kağu-* ED 596b.

qayimaaq İL ø, Krş. [قایوماق qâyu-maq 150] *qeyimaaq* İL 837a e. geçl. Dikmek, dikiş dikmek, kumaşın kenarını ajur ile bastırmak, ajur yapmak [قاییماق qâyi-maq 150]. ET *kađu-* ED 596b.

qabat = *qevet I* İL 803b, Krş. [قابات qabat 138], [قات qat 139] *qat I* İL 757a قابات ile aynı anlamda [قبت qabat 150].

qabarmaq İL ø, Krş. [قاپارماق qapar-maq 139] *qaparmaq* İL 755a, [قپارماق qapar-maq 150] قپارماق ile aynı anlamda, Ğk. [قبارماق qabar-maq 150]. ET *kabar-* ED 585b.

qaparmaq *qaparmaq* İL 755a, Krş. [قاپارماق qapar-maq 139], [قبارماق qabar-maq 150] قپارماق ile aynı anlamda [قپارماق qapar-maq 150]. ET *kabar-* ED 585b.

qabamaq İL ø, Krş. [قاباماق qaba-maq 139] *ya da* [قاباماق qaba-mâq 139] قاباماق ile aynı anlamda [قیاماق qaba-maq 150]. [قاباماق qaba-mâq 139] için - Krş. ET *ka:b* ED 578b. / [قاباماق qaba-maq 139] için

qip İL ø, *qizil* sözcüğünden önce kullanılan ve “şiddetle, kuvvetle”, “çok” anlamlarına gelen bir ek [قپ qip 150]. ET *kap/kıp* ED 578b.

qaplan *qaplan* İL 756b a. Tekir (ya da beyaz leopar) [قپلان qaplân 150]. ET *kapla:n* ED 584b.

qat *qat I* İL 757a Krş. [قات qat 139] قات ile aynı anlamda [قت qat 150]. ET *1 kat* ED 593b.

qatiq Krş. [قاتیق qatt-iq 140] *qattiq* İL 758a, [قاتیغ qatt-igh 140], [قتیغ qatigh 151] قاتیغ ile aynı anlamda [قتیق qatiq 151]. ET *katık (katuk)* ED 598a.

qatig İL ø, Krş. [قاتيغ qatt-igh 140], [قاتيق qatt-iq 140] *qattiq* İL 758a, [قاتيق qatiq 151] قاتينغ ile aynı anlamda [قاتيغ qatigh 151]. ET *katık* (*katuk*) ED 598a.

qatim İL ø, Krş. [قاتيم qatim 140]^{1 ya da 2} قاتيم ile aynı anlamda [قاتيم qatim 151]. [قاتيم qatim 140]^{1 ya da 2} için - Krş. ET *1 kat* ED 593b.

qiçirmaq İL ø, Krş. [قچقрмаق qiçqir-maq 151] *qiçqarmaq* İL 838a e. geçl. Çağırmaq, emirle davet etmek [قچقрмаق qiçqir-maq 151]. - Krş. ET *çakır*- ED 410a.

qiçqirmaq = *qiçqarmaq* İL 838a, Krş. [قچقрмаق qiçqir-maq 151] e. geçs. Bağırmaq, çağırmaq [قچقрмаق qiçqir-maq 151]. - Krş. ET *çakır*- ED 410a.

qiçi İL ø, a. Hardal [قچي qiçi 151]. ET *kı:çı:* ED 590b.

qiçişqaq *qiçişqaq* İL 838b a. Kaşıntı, kaşınma [قچیشقاق qiçish-qaq 151]. - Krş. ET *kiçi:-* (*gici:-*) ED 695a.

qiçişmaq *qiçişmaq* İL 838b e. işt. Her tarafı kaşınmak [قچیشماق qiçi'sh-maq 151]. - Krş. ET *kiçi:-* (*gici:-*) ED 695a.

qiçimaq İL ø, e. geçs. Kaşınmak (başkaları için) [قچيماق qiçi-maq 151]. ET *kiçi:-* (*gici:-*) ED 695a.

qiçinmaq İL ø, e. dön. Kaşınmak (konuşan kimse için) [قچينماق qiçi-'n-maq 151]. ET *kiçin-* (*g-*) ED 698a.

quda İL ø, (Bkz.) [قدا quda 151] ف ← ق) ودا).

qür = *qir* İL 838b a. İki vadiyi birbirinden ayıran yayvan sırt, bir açıda birleşen iki düzlemden oluşan kenar [قür (*telf. qirr*) 151]. ET *1 kır* ED 641a. *ya da* Krş. ET *2 kırğa:ğ* ED 653b.

qara *qara II* İL 764b s. Kara, siyah [قرا qarâ 151]. ET *kara:* ED 643b.

qaralmaq Krş. [قارالماق qarâ-la-maq 141]¹ *qarilimaq II* İL 772b *ya da* [قارالماق qarâ-la-maq 141]² *qarilimaq I* İL 772b قارالماق ile aynı anlamda [قارالماق qarâl-'maq 151]. [قارالماق qarâ-la-maq 141]¹ için - Krş. ET *1 karak* ED 652a. / [قارالماق qarâ-la-maq 141]² için ET *kara:la:-* ED 659b.

qarangü = *qarangu* İL 767a, Krş. [قارانغو qara-'nghu 141] قارانغو ile aynı anlamda [قارانغو qarâ-'n-<maq→ngü> 151]. ET *karangu:* ED 662b.

qürdürmaq İL ø, e. ettir. Kazıtmak, kazıyarak temizletmek vb. [قردورماق qür-dür-maq 151]. ET *kırtur*- ED 650b.

qirğuçi qirğuçi İL 840a (kıran, öldüren, yok eden) a. Tornacı, torna ile çalışan kimse (قرماق tan) [قيرغوچي qir-ghu-chi 151]. - Krş. ET *kır*- ED 643a.

qirğol = *qirğavul* İL 839b a. Bir tür sülün (Avrupa türünden olanlara benzeyen bir tür. Fakat Eliott'un *Book of Pheasants* "Sülünler Kitabı" adlı eserinde *Phasianus Shawii* olarak adlandırılırlar) [قيرغول qirghol 151].

qirq = *qiriq* İL 841a sy. Kırk [قيرق qirq 151]. ET *kırk* ED 651a.

qirqaylan İL ø, sy. a. Kırklık bir grup [قيرقايلان qirq-aılan 151]. *iki dilli* ET *kırk* ED 651a.
+ Moğ. +*aylan* (<*e'ülen*)

qirqinçi = *qiriqinçi* İL 841b sy. s. Kırkıncı [قيرقينيچي qirq-inchi 151]. - Krş. ET *kırk* ED 651a.

qürmaq = *qirmaq* İL 840b e. geçl. Kazımak, üstünü çizmek, karalamak; döndürmek, çevirmek (torna vasıtası ile herhangi bir eşyayı, *sanki* "dıştaki tabakaları kazıyarak silmek"); *aynı zamanda* tamamen harap etmek, mahvetmek, yıkmak "yok etmek, silmek"; *aynı zamanda* vakit geçirmek [قورماق qür-maq (*telf.* qırmaq) 151]. - Krş. ET *kır*- ED 643a.

qarri = *qeri I* İL 834a (yaşlı kimse) a. Yaşlı, ihtiyar kadın [قارري qarri 151]. ET *I karı*: ED 644b.

qürilmaq = *qirilmaq* İL 841b e. edl. Kazıyarak silinmek; döndürülmek, çevrilmek (tornada); tamamen harap etmek, mahvetmek, yıkmak ("yok etmek, silmek") [قوريلماق qür-il-maq (*telf.* qirilmaq) 151]. ET *kırıl*- ED 658b.

qiz qiz İL 841b a. Genç kız, bakire, küçük hanım; *aynı zamanda* kız evlat. (? "alçak gönüllülük, tevazu" için "kırmızılık" ifade eden bir kökten. Bkz. *qizarmaq*) [قيز qiz 152]. ET *I kı:z* ED 679b.

qizartmaq qizartmaq İL 841b e. ettir. Kırmızılaştırmak, kızartmak [قيزارتماق qiz-ar-'t-maq 152]. ET *kızart*- ED 685b.

qizarmaq *qizarmaq* İL 841b e. ges. Kırmızılaşmak, kızarmak, yüzü kızarmak (? yukardaki *qiz* sözcüğünün kökünden, Bkz. aynı zamanda *qiz-maq*) [قزارماق qiz-ar-maq 152]. ET *kızır-* ED 685a.

qazan *qazan* İL 774b, Krş. [قازان qâzan 143] ile aynı anlamda [قازان qazan 152]. ET *kazan* ED 684b. → *kazğa:n* ED 682a.

qazaq *qazaq* İL 774b, Krş. [قازاق Qàzàq 143] ile aynı anlamda [قازاق qazaq 152].

qizmaq İL ø, Krş. [قزىماق qizi-maq 152] *qizirmaq* İL 845a e. ges. Isınmak, kızmak; aynı zamanda *mec.* istekli, hevesli duruma gelmek ya da istekli, hevesli olmak (Uygurca'da “kırmızılaşmak, kızarmak” anlamına geliyor gibi görünüyor, Bkz. Vambery), Kaz. [قزىماق qiz-maq 152]. ET *kız-* ED 681a.

qizitmaq *qizitmaq* İL 842b e. ettir. Kızıştırmak, isteklendirmek [قزىتماق qiz-it-maq 152]. - Krş. ET *kız-* ED 681a.

qiziq *qiziq* İL 842b eyl. a. Sıcaklık, şevk, istek, canlılık, neşelilik (*qizi-maq*'tan) [قزىق qiziq 152]. - Krş. ET *kız-* ED 681a.

qizil *qizil I* İL 843b s. Kızıl, kırmızı. (? Hem ‘sıcaklık, ısı’ hem de ‘kırmızılık’ anlamına gelen (*il* biçimli) edilgen yapıda olan bir kökten. Buradan hareketle, bu kök *qiz-maq*, *qiz-ar-maq*, *qiz-il* ve *qiz* sözcüklerinin ortak kökeni olacaktır.) (Bkz. aynı zamanda *yàşil*) [قزىل qizil 152]. ET *kızıl* ED 683b.

qizirmaq *qizirmaq* İL 845a, Krş. [قزىماق qiz-maq 152] e. ges. *qiz-maq* ile aynı anlamda [قزىماق qizi-maq 152]. - Bkz. ET *kız-* ED 681a.

qizindurmaq İL ø, e. dön. ve ettir. Kendisini ısındırmak [قزىندورماق qiz-in-dur-maq 152]. - Krş. ET *kız-* ED 681a.

qizinmaq İL ø, e. dön. Isınmak, kızmak [قزىنماق qiz-in-maq 152]. - Krş. ET *kız-* ED 681a.

qul *qul* İL 827a a. Kul, köle [قول qul 152]. ET *kul* ED 615a.

qulluq *qulluq* İL 828b, Krş. [قوللوق qul-luq 158] a. Kulluk, kölelik, hizmet. Aynı zamanda yapılan kutlamalara karşılık verirken övme kabilinden “bendeniz, kulunuz”

- ya da “emrinize amadeyim” anlamında kullanılır [قللوق qulluq 152]. ET *kulluğ* ED 620b.
- qamtu** İL ø, bel. Birlikte, beraber [qamtu 152].
- qimiz** *qimiz* İL 853b a. Kısrak sütünden yapılan, sarhoşluk veren bir içki, Kaz. [قمیز qimiz 152]. ET *kımız* ED 629b.
- qanat** *qanat* İL 787b, Krş. [قانات qanât 147] قانات ile aynı anlamda [قنات qanât 152]. - ET *kanat* (?kana:d) ED 635a.
- qualatmaq** İL ø, e. ettir. Kovalatmak; kovdurmak, Kaz. [قوالتماق quala-’t-maq 152]. - Krş. ET *kov-* (?ko:v-) ED 580b.
- qualamaq** İL ø, e. geçl. Kovalamak; kovmak, Kaz. [قوالماق quala-maq 152]. - Krş. ET *kov-* (?ko:v-) ED 580b.
- quanci** İL ø, a. Mutluluk [قوانجی quanji 152]. ET *küvenç* (g-) ED 689b.
- quanmaq** İL ø, e. geçs. Mutlu olmak, sevinmek, memnun olmak [قوانماق quan-maq 153]. ET *küven-* (g-) ED 690a.
- qubuz** = *qovuz* II İL 818b, Krş. [قوبوز qupuz 153] a. Dişlerin arasına sıkıştırılarak çalınan ufak bir çalgı, ağız tamburası. Aynı zamanda at kılından telleri olan kaba bir tür gitar. Aynı zamanda yanağın iç tarafı [قوبوز qûbuz 153]. (at kılından telleri olan kaba bir tür gitar için) ET *kopuz* ED 588b.
- qupuz** İL ø, Krş. [قوبوز qûbuz 153] *qovuz* II İL 818b a. Dişlerin arasına sıkıştırılarak çalınan ufak bir çalgı, ağız tamburası. Aynı zamanda at kılından telleri olan kaba bir tür gitar. Aynı zamanda yanağın iç tarafı [قوبوز qupuz 153]. (at kılından telleri olan kaba bir tür gitar için) ET *kopuz* ED 588b.
- qubuzaq** İL ø, Krş. [قوبوزاق qubuzâq 153] a. Ağaç kabuğu [قوبوزاق qubuzâq 153].
- qubuq** İL ø, Krş. [قوبوزاق qubuzâq 153] a. Ağaç kabuğu [قوبوق qubuq 153]. - Krş. ET 2 *kap- ED 580a.
- qupartmaq** İL ø, e. tekrarlanmış ettir. Uyandırtmak [قوپارتماق qup-ar-’t-maq 153]. ET *kopurt-* (koport-) ED 586b.
- quparmaq** *qopurmaq* İL 804b e. ettir. Ayağa kaldırmak, uyandırmak [قوپارماق qup-ar-maq 153]. ET *kopur-* (kopor-) ED 586b.

- qopal** *qopal* İL 804b s. Kaba, parlatılmamış (insanlar ya da nesnelere için kullanılır) [قوپال qopal 153].
- qupmaq** *qopmaq* İL 804b e. geçs. Yukarı çıkmak, yükselmek, yerinden kalkmak, doğrulmak [قوپماق qup-maq 153]. **ET** *kop-* ED 580a.
- qupuq** İL ø, a. Koyunların aşık kemikleri ile oynanan kumar oyununda kullanılan ve başarıyı belirten bir terim. *Maniñ qupuqum kelde* “Atış (yazı tura gibi) ben kazandım”, *qupuq maniñki* “atış benim (ben kazandım)” [قوپوق qupuq 153].
- qut** *qut* İL 820b a. Kutsama, takdis, mutluluk, kut [قوت qut 153]. **ET** *kut* ED 594a.
- qotaz** *qotaz* İL 805a, Krş. [قوتاس qotas 153] a. Yak (*Bos grunniens*) [قوتاز qotaz 153]. **ET** *kotuz (kotoz)* ED 608a.
- qotas** İL ø, Krş. [قوتاز qotaz 153] *qotaz* İL 805a a. Yak (*Bos grunniens*) [قوتاس qotas 153]. **ET** *kotuz (kotoz)* ED 608a.
- qutan** *qotan I* İL 805a a. Ağıl; koyun sürüsünün geceyi geçirmek için toplandığı yer, Kaz. [قوتان qutan 153].
- qutqarmaq** İL ø, e. ettir. Özgür bırakmak, serbest bırakmak (eski *qut-maq* eyleminden) [قوتقارماق qut-qâr-mâq 153]. **ET** *kutğar-* ED 599b. → *kurtğar-* ED 649b.
- qutqazmaq** = *qutquzmaq* İL 821a e. ettir. Özgür bırakmak, serbest bırakmak (eski *qutmaq* eyleminden) [قوتقازماق qut-qâz-mâq 153]. - Krş. **ET** *kutğar-* ED 599b. → *kurtğar-* ED 649b.
- qutluq** *qutluq* İL 821a s. Kutlu, kutsal, mübarek [قوتلوق qut-l<a→u>q 153]. **ET** *kutluğ* ED 601a.
- qotur** *qotur I* İL 805b a. Kaşıntı, kaşınma [قوتور qotur 153]. **ET** *kotur* ED 604a.
- quturmaq** İL ø, e. geçs. Kudurmak, kuduz olmak [قوتورماق qutur-maq 153]. **ET** 2 *kutur-* ED 605a.
- qutuldurmaq** *qutuldurmaq* İL 822a e. ettir. Özgür bırakmak, serbest bırakmak [قوتولدورماق qut-ul-dur-maq 153]. - Krş. **ET** *kutul-* ED 602a. → *kurtul-* ED 650a.
- qutulmaq** *qutulmaq* İL 822a e. edl. Özgürleştirilmek, serbest bırakılmak (eski *qut-maq* eyleminden) [قوتولماق qut-ul-maq 153]. **ET** *kutul-* ED 602a. → *kurtul-* ED 650a.

quçaq *qucaq* İL 822a a. Kucak dolusu, kollarla kucaklanabilecek büyüklükte (herhangi bir şey) (*quch-maq*'tan) [قوچاق quchaq 153]. **ET** *kuçak* ED 591a.

quçaqlaşmaq *qucaqlaşmaq* İL 822a e. işt. Kucaklaşmak [قوچاقلاشماق quchaq-la-'sh-maq 153]. - Krş. **ET** *kuçakla:-* ED 591b.

quçaqlamaq *qucaqlımaq* İL 822b e. geçl. Kucaklamak, kollar arasına almak [قوچاقلاماق quchaq-la-maq 153]. **ET** *kuçakla:-* ED 591b.

quçqaç = *quşqaç* İL 826b a. Küçük bir kuş (herhangi bir türden) [قوچقاچ quchqach 153]. **ET** *kuşğa:ç* ED 672a.

quçqar *qoçqar* İL 805b a. Koç [قوچقار quchqâr 154]. **ET** *koç* ED 589b. → *koçña:r* ED 592a.

quçmaq *quçmaq* İL 822b e. geçl. Kucaklamak, kollar arasına almak [قوچماق quch-mâq 154]. **ET** *kuç-* ED 590a.

quçurmaq İL ø, Krş. [قاچورماق qâch-ur-mâq 141] *qaçurmaq* İL 763b *qâch-ur-mâq* /Shaw qâchurmâq/ ile aynı anlamda [قوچورماق quch-ur-mâq 154]. **ET** *kaçur-* ED 592b.

quçuşmaq İL ø, e. işt. Birbirlerinin kollarında yatmak [قوچوشماق quch-ush-maq 154]. **ET** *kuçuş-* ED 593a.

quda *quda* İL 822b a. Bir kimsenin oğlu ya da kızı ile kayınbaba sıfatıyla akrabalık bağı kuran kimse; aileler arası kız alıp verme yoluyla evlenmiş gençlerden her ikisinden birinin babası, dünür [قودا quda 154].

quduq *quduq* İL 822b a. Kuyu [قودوق quduq 154]. **ET** *kuğuğ* ED 598b.

qur *qur I* İL 823a a. Çorap bağı, diz bağı, tozlukları bağlamak için kullanılan şerit [قور qurr 154]. **ET** *I kur* ED 642a.

qur İL ø, a. Bakiye (mal ya da para için) [قور qûr 154].

qura İL ø, a. Dallardan sepet gibi örülmüş portatif parmaklık ya da engeller ile çevrilmiş yer; ağıl, çevresi çit ya da tel örgüyle çevrili, üstü açık ağıl [قورا qura 154].

qoram *qoram* İL 806b a. (dağlardan düşen) Büyük taş parçaları ile kaplanmış olan yer. (? *qara-qoram*'ın kökeni) [قورام qoram 154]. **ET** *korum* ED 660a.

quramaq İL ø, e. geçl. Yamamak, küçük kumaş yamalarını bir araya getirip dikerek giysi vb. yapmak [قوراماق qura-maq 154].

- quvuramaq** İL ø, e. geçs. Şiddetli bir biçimde kurumak (güneş vb. ye maruz kalmış cilt, deri için), Kaz. [قوراماق quwura-maq 154]. **ET** *kuri*:- ED 646a.
- qurbaşi** = *qurbêşi* İL 823b (binbaşı) a. Baş polis memuru, ‘Kotwal’ [قورباشی qurbashi 154].
- qurt qurt** İL 823b a. Kurt, solucan, kurtçuk [قورت qurt 154]. **ET** *1 kurt (kurd)* ED 648a.
- qurtlatmaq qurtlatmaq** İL 823b e. ettir. Kurtlandırmak (et vb. de) [قورتلاتماق qurt-lat-maq 154]. - Krş. **ET** *kurtla*:- ED 650b.
- qurtlamaq** = *qurtlimaq* İL 824a e. geçs. Kurtlanmak (et vb. de) [قورتلاماق qurt-lamaq 154]. **ET** *kurtla*:- ED 650b.
- qurçaq** İL ø, Krş. [قورچاق qâurchaq 148] *qorçaq I İL 806b qâurchaq* ile aynı anlamda [قورچاق qurchaq 154].
- qurçi** İL ø, Krş. [قورخانه qur-khâna 154] *qurĤana İL 824a ve* [قور qûr 154] a. Bir cephanede deponunun şefi (Bkz. *qur-khâna /Shaw qurkhana/ ve qûr /Shaw qur/*) [قورچی qur-chi 154].
- qurĥana qurĥana** İL 824a, Krş. [قورچی qur-chi 154] a. Cephanede deposu (barut ve toplar için) [قورخانه qur-khâna 154].
- qurdaş qurdaş** İL 824a a. Çağdaş, yaşıtlı [قورداش qur-dash 154]. - Krş. **ET** *1 kur* ED 642a.
- qurdum** İL ø, a. Herhangi bir akarsuyun gözden kaybolduğu yer (kumluk vb. de). (Yarkend Irmağı’nın *kurdum-kâk* adında bir bölgede gözden kaybolduğu söylenir) [قوردوم qurdum 154].
- qursaq** = *qorsaq* İL 807a a. Mide, karın [قورساق qursaq 154]. **ET** *kursak* ED 663b. → *kuruġsa:k* ED 657b.
- qursaqdaş** İL ø, Krş. [قورساقلاش qursaq-lash 155] a. Aynı anneden olan erkek ya da kız kardeş (*harf. karındaş*) [قورساقداش qursaq-dâsh 155]. - Krş. **ET** *kursak* ED 663b. → *kuruġsa:k* ED 657b.
- qursaqlaş** İL ø, Krş. [قورساقداش qursaq-dâsh 155] *qursaq-dâsh* ile aynı anlamda [قورساقلاش qursaq-lash 155]. - Krş. **ET** *kursak* ED 663b. → *kuruġsa:k* ED 657b.

qurşatmaq = *qorşatmaq* İL 807b e. ettir. Kuşattırmak [قورشاتماق qursha-'t-maq 155].
 ET *kurşat*- ED 665a.

qurşamaq = *qorşımaq* İL 807b e. geçl. Kuşatmak, etrafını çevirmek [قورشاماق qursha-maq 155]. ET *kurşa*:- ED 665a.

qurğaşun İL ø, a. Kurşun [قورغاشون qurghashun 155]. ET *koruğji*:n ED 656b.

qurğan = *qorğan* İL 807b a. Kale, büyük kale [قورغان qurghân 155].

qurğançi İL ø, a. Küçük kale, tabya, palanka [قورغانچه qurghan-chah 155].

qurqmaq = *qorqmaq* İL 807b, Krş. [قوروقماق quruq-maq 155] e. geçs. Korkmak [قورقماق qurq-maq 155]. ET *kork*- ED 651b.

qurqutmaq *qorqutmaq* İL 808a e. ettir. Korkutmak [قورقوتماق qurq-ut-maq 155]. ET *korkit*- ED 655b.

qurquncliq = *qorqunçluq* İL 808a s. Korkunç, korku veren [قورقونچلیق qurqu-'nj-liq 155]. ET *korkunçığ* ED 657b.

qurqunçaq = *qorqunçaq* İL 808a s. Korkak [قورقونچاق qurqu'u-'ncha<k→q> 155]. - Krş. ET *korkunç/korkunç* ED 654b.

qurqunçi İL ø, eyl. a. Korku, korkma [قورقونچی qurqu-'nchi 155]. ET *korkunç/korkunç* ED 654b.

quvurmaq İL ø, e. geçl. Tüyleri çıkıncaya kadar beslemek [قورماق qûwur-maq 155].

qurut *qurut* İL 824b a. Kurutulmuş kesmik [قوروت qurut 155]. ET *kurut* ED 648a.

qurutmaq *qurutmaq* İL 824b e. ettir. Kurutmak [قوروتماق quru-'t-maq 155]. ET *kurit*- ED 649b.

quruç İL ø, a. Çelik [قوروچ quruch 155]. ET *kurç* ED 647a.

quruğ İL ø, Krş. [قوروق quruq 155] *quruq* İL 824b eyl. s. Kurumuş, kuru [قوروغ qurugh 155]. ET *1 kuruğ* (*kuri*:ğ) 652b.

quruq *quruq* İL 824b, İL ø, Krş. [قوروغ qurugh 155] eyl. s. Kurumuş, kuru [قوروق quruq 155]. ET *1 kuruğ* (*kuri*:ğ) 652b.

quruq = *qoruq II* İL 808b eyl. a. Hayvanların otlamasını önlemek için çit veya parmaklık ile etrafı çevrilmiş çimen yetiştirilen tarla (*qûru-maq*'tan) [قوروق qûruq 155]. ET *koriğ* (*kori:ğ*) ED 652b.

quruqmaq İL ø, Krş. [قورقماق qurq-maq 155] *qorqmaq* İL 807b *qurq-maq* ile aynı anlamda [قوروقماق quruq-maq 155]. ET *kork*- ED 651b.

qurum *qurum* İL 826a, Krş. ? [قورون qürün 155] a. Kurum, dumanın siyah birikintisi [قوروم qurum 155]. - Krş. ET *kuri*:- ED 646a.

qurumsaq İL ø, a. ve s. Cimri kimse, pinti kimse; cimri, pinti, eli sıkı. (? *quru-maq* “kurumak, tükenmek”ten. Aynı şekilde *bol-maq* “olmak vb.” eyleminden *bolum-saq* “olması muhtemel (yararlı, faydalı)” yani modern bir deyim olarak “a likely boy”⁴⁵) [قورومساق qurum-saq 155]. - Krş. ET *kuri*:- ED 646a.

qurumaq *qurumaq* İL 826a e. geçs. Kuru hale gelmek, kurumak, tükenmek [quru-maq 155]. ET *kuri*:- ED 646a.

qurumaq *qorumaq III* İL 809a e. geçl. Kuşları ve dört ayaklı hayvanları korkutarak tarladan uzaklaştırmak [qûru-maq 155]. ET *kori*:- ED 645b.

qürün İL ø, ? Krş. [قوروم qurum 155] *qurum* İL 826a *kurum* ile aynı anlamda, Yark. [قورون qürün⁴⁶ 155]. - Krş. ET *kuri*:- ED 646a.

qurunmaq İL ø, e. dön. Kurunmak [قورونماق quru-'n-maq 155]. ET *kurin*- ED 662a.

qurunmaq *qorunmaq* İL 809a (zor duruma düşmek, çekinmek, utanmak) e. dön. Korunmak, kendini korumak (yoldaki çamurdan, sineklerden ya da sivrisineklerden vb. den) [قورونماق quru-'n-maq 155]. ET *korin*- (*kori:n-*) ED 661b.

qoz İL ø, a. Sıcak kor ya da köz [قوز qôz 156]. ET 2 *kö:z* ED 756b.

quzğatmaq *quzğatmaq* İL 809b e. ettir. Hareket ettirmek; yer değiştirtmek [قوز غاتماق quzgha't-maq 156]. - Krş. ET *kuzğır*- (*kuğır*-) ED 683b.

quzğalmaq *quzğalmaq* İL 809b e. edl. Hareket ettirilmek, yer değiştirilmek [قوز غالماق quzgha'l-maq 156]. - Krş. ET *kuğ*- ED 596a.

⁴⁵ Shaw'un verdiği deyimın karşılığı bulunamamıştır.

⁴⁶ Sözcüğün türü verilmemiştir. Gönderme yapılan *kurum* sözcüğü de sözlükte bulunmamaktadır.

- quzgamaq** = *qozgımaq* İL 809b e. geçl. Hareket etmek, yer değiştirmek [قوزغاماق quzgha-maq 156]. - Krş. ET *kuğ-* ED 596a.
- quzganmaq** İL ø, e. dön. Kendi kendine hareket etmek, kendi kendine yer değiştirmek [قوزغانماق quzgha'n-maq 156]. - Krş. ET *kuğ-* ED 596a.
- quzgun** *quzğun* İL 826a a. Kuzgun (Uygurlar kuzgunların bin yıl yaşadığına inanırlar) [قوزغون quzghun 156]. ET *kuzğu:n* ED 682b.
- quzuq** *qozuq* İL 810a a. Ağaç çivi, kazık [قوزوق quzuq 156]. ET *kazğuk* ED 682a.
- qozi** İL ø, a. Kuzu [قوزي qozi 156]. ET *kuzı:* ED 681a.
- quş** *quş* İL 826b a. Kuş [قوش qush 156]. ET *kuş* ED 670b.
- qoş** *qoş I* İL 810a a. Çift; *aynı zamanda* ev halkı, bir ateşi kullanan bir grup insan (bununla birlikte başlıca yolculuktaki insanlar anlamında kullanılır: örn., *bu karvan niça qoş* “bu kervan kaç tane çadır ya da ateş(ten oluşuyor)”). *Aynı zamanda* kışla, ordugah, geçici konut [قوش qosh 156]. ET *ko:ř* ED 670a.
- quvuş** İL ø, s. İçi boş, oyuk [قوشۇ quwush 156]. ET 2 *koğuş* ED 613b.
- qoř başi** İL ø, a. Kervanı oluşturun her bir tüccar vb. grubunun başkanı ya da sorumlu lideri [قوشباشي qosh-bashi 156]. *blş.* ET 2 *koğuş* ED 613b. + ET 1 *baş* ED 375a. + *i*
- qoř begi** İL ø, a. Hükümdarın yokluğunda ona “Ev Halkının Efendisi” unvanıyla vekalet eden yüksek dereceli bir memur [قوشبېگي qosh-bégi 156]. *blş.* ET 2 *koğuş* ED 613b. + ET *be:g* ED 322b. + *i*
- qoşturmaq** İL ø, Krş. [قوشورماق qosh-ur-maq 157] e. ettir. Kavuřturmak, katılmasına neden olmak; birleştirmek [قوشتورماق qosh-tur-maq 156]. ET *kavuştur-* (*kaviştur-*) ED 588b.
- qoşqun** *quşqun* İL 827a a. Kuskun, hayvanın kuyruğu altından geçirilerek eyere bağlanan kayış [قوشقون qoshqun 156].
- qoşmaq** *qoşmaq II* İL 811a e. geçl. Katmak, birleştirmek, bir araya koymak [قوشماق qosh-maq 156]. ET *koç-* ED 670b.
- qoşmaq** *qoşmaq I* (çift) İL 811a s. Birleşmiş, birleşik, katılan, birleşen (yalnızca iki hörgüçlü devenin birleşmek üzere olan hörgüçleri için kullanılır) [قوشماق qoshmaq 156]. - Krş. ET *ko:ř* ED 670a.

- qoşna** *qoşna* İL 811b, Krş. [قوشنى qosh-ni 156] a. Komşu; *aynı zamanda* bir kimsenin evinin bir bölümünde yaşamaya izin verilmiş kimse [قوشنا qosh-na 156]. ET *koşnu*: ED 673b. → *konşu*: ED 640b.
- quşnaç** *quşnaç* İL 827a (kadın din hocası) a. Kahin ya da gelecekteki olaylarla ilgili haberler veren kimse [قوشناچ qushnâch 156].
- quşnanci** İL ø, a. Eğitilmiş kadın; *aynı zamanda* kadın öğretmen [قوشنانجى qushnanji 156].
- qoşni** İL ø, Krş. [قوشنا qosh-na 156] *qoşna İL 811b qoşna* ile aynı anlamda [قوشنى qosh-ni 156]. ET *koşnu*: ED 673b. → *konşu*: ED 640b.
- qoşurmaq** İL ø, Krş. [قوشتورماق qosh-tur-maq 156] *qosh-tur-maq /Shaw qoşturmaq/* ile aynı anlamda [قوشورماق qosh-ur-maq 157]. ET *kavuştur-* (*kavuştur-*) ED 588b.
- qoşuq** *qoşuq II* İL 811b a. Kepçe [قوشوق qoshuq 157]. ET *kaşuk* ED 671b.
- qoşuq** İL ø, eyl. a. Şiir, koşuk, nazım, şarkı. (*qoşmaq* “bir araya koymak”tan) [قوشوق qosh-uq 157]. ET *koşuğ* ED 671b.
- qoşulmaq** *qoşulmaq* İL 812a e. edl. Katılmak, bir araya konulmak, birleştirilmek [قوشولماق qosh-ul-maq 157]. ET *koşul-* ED 673a.
- qoşun** *qoşun* İL 812b a. Ordu [قوشون qoshun 157].
- quğa** İL ø, a. Saz, hasırotu (bir tür ot), Kaz. [قوغا qugha 157].
- quğlatmaq** *qoğlatmaq* İL 812b e. ettir. Kovalatmak [قوغلاتماق qughla-'t-maq 157]. - Krş. ET *kovla-* ED 580a.
- quğlamaq** = *qoğlimaq* İL 813a e. geçl. Kovalamak, takip etmek, izlemek [قوغلاماق qughla-maq 157]. - Krş. ET *kovla-* ED 580a.
- quğurçaq** İL ø, *qâurchaq* ile aynı anlamda [قوغورچاق qughurchaq 157].
- quğun** *qoğun* İL 813a a. Kavun [قوغون qughun 157]. ET *ka:ğun* ED 611b.
- qol** *qol* İL 814b a. El [قول qol 157]. ET *ko:l* ED 614b.
- qol** İL ø, sy. a. Yüz bin, Kaz. [قول qol 157].

qol qol İL 814b (el) a. Dağlar arasındaki geniş, açık vadi; سریق قول ya da سریق قول *Sariq-qol* ya da *Sariqol*: “sarı vadi”; Pamir ve Muzbaq Bölgesi arasında oluşan açıda yer alan vadi ile küçük bir ilin adı (bu ad çoğunlukla *Sirikul* biçiminde yanlış yazılır ve Avrupalılar tarafından yanlış bir şekilde Pamir üzerinde yer alan göl için kullanılır). قول كينگ *Kiñ-qol* “geniş vadi”; Sariqol ve Kaşgar arasındaki yol üzerinde bulunan bir yer adı, Kırg., Kaz. [قول qol 157]. **ET** *ko:l* ED 614b. (*elig* ‘ön kol, el’in tersine özellikle üst kol anlamındadır)

qula qula İL 827b a. Kula, kırmızımsı boz renkli (bir at renki) [قولا qula 157]. **ET** *kula*: ED 617a.

qulaq qulaq İL 827b a. Kulak. (Eklerden önce *q* genellikle *ğ* olur, *qulağ-ij* “kulağın” kelimesinde olduğu gibi) [قولاق qulaq 157]. **ET** *kulkak* ED 621a.

qulaqça qulaqça İL 827b a. Kulakları örtecek biçimde kanatları olan bir kasket [قولاچقا qulaq-chah 157]. - Krş. **ET** *kulkak* ED 621a.

qulaqçun İL ø, a. Yandan sarkan uzun kulaklıkları çene altından bağlanabilen bir kasket [قولاچچون qulaq-chun 157]. - Krş. **ET** *kulkak* ED 621a.

qulan qulan İL 828a a. Yaban eşeği (*Equus hemionus*), (*qula*’dan) [قولان qulan 157]. **ET** *kula:n* ED 622b.

qulay qulay İL 828a s. Kolay, uygun, elverişli [قولاي qulai 157].

qulturmaç İL ø, a. Koltuk değneği [قولتورماچ qulturmach 157].

qultuq qoltuq İL 815b a. Koltuk [قولتوق qultuq 157]. **ET** *koltuk* ED 619a.

qultuqlatmaq qoltuqlatmaq İL 815b e. ettir. Koltuklatmak, kollarının altına aldirmek [قولتوقلاتماق qultuq-la-’t-maq 157]. - Krş. **ET** *koltukla:-* ED 620a.

qultuqlamaq qoltuqlimaq İL 815b e. geçl. Koltuklamak, kol atına almak *yani* ya bir kimsenin elini yürüyen bir kimsenin kolunun altına koyarak ona destek olmak ya da kolunun altındaki herhangi bir nesneyi taşımak [قولتوقلاماق qultuq-la-maq 158]. **ET** *koltukla:-* ED 620a.

qulçiliq qulçiliq İL 828a a. Kulluk, kölelik [قولچیلیق qul-chi-liq 158]. - Krş. **ET** *kul* ED 615a.

qulluq qulluq İL 828b [قوللوق qulluq 152]

a. فلولوق yerine [قوللوق qul-luq 158]. ET *kulluğ* ED 620b.

quluf = *qulup* İL 828b a. Kilit, asma kilit, Far. [قولوف quluf 158]. **Far.** *ğulf* Steingass 893a.

qulun *qulun* İL 829a a. Tay [قولون qulun 158]. ET *kulun* ED 622b.

qulunlamaq = *qulunlimaq* İL 829a e. geçs. Kulunlamak [قولونلاماق qulun-la-maq 158]. ET *kulunla:-* ED 624b.

qum qum İL 829a a. Kum [قوم qum 158]. ET *kum* ED 625b.

qumalaq İL ø, a. Koyun tersi [قومالاق qumalaq 158].

qum tohi İL ø, a. *Podoces Hendersonii* “Moğolistan çöl (ya da yer) kargası” (*harf.* ‘kum-kuşu’) [قومتوخي qum-tokhi 158]. *blş.* ET *kum* ED 625b. + ET *takuk* ED 468a. → *takı.ğü:* ED 468a.

qumğan *qumğan* İL 830a a. Leğen [قومغان qumghan 158]. ET *kumğa:n* ED 627b.

qumuçaq = *qumçaq* İL 829b a. Kurbağa. (Darvaz halkı bu hayvanı *bulbul-i Hazrat Ali* “Hazret-i Ali’nin bülbülü” olarak adlandırır) [قوموچاق qumuchaq 158]. ET *kamiça:k* ED 626a.

qumuş qomuş İL 817a *qamish* yerine [قوموش qumush 158]. ET *kamış* ED 628b.

qunaq qonaq II İL 817a a. Konuk; *aynı zamanda* geceyi geçirme yeri. (*qun-maq*’tan) [قوناق qunaq 158]. ET 2 *konak/konuk (konok)* ED 637b.

qonaq qonaq I İL 817a a. Mısır, darı [قوناق qonaq 158]. ET 1 *konak (konok)* ED 637a.

qunan İL ø, s. ve a. Üç yaşında olan; *aynı zamanda* bu yaşta olan herhangi bir dört ayaklı hayvan [قونان qunan 158].

qundurtmaq İL ø, e. tekrarlanmış ettir. Bir kimsenin geceleme için yer verdirmek [قوندورتماق qun-dur-t-maq 158]. - Krş. ET *kontur-* ED 636a.

qundurmaq qondurmaq İL 817b e. ettir. Oturtmak ya da yatırmak, uzandırmak. Yahut oturmasına ya da yatmasına, uzanmasına izin vermek. Bir kimsenin geceleme için yer vermek, barındırmak; *Aynı zamanda* kondurmak, yerleştirmek (şahin yetiştiricisinin şahini bileğinin üzerine alması gibi) [قوندورماق qun-dur-maq 158]. ET *kontur-* ED 636a.

qunduz *qunduz* İL 830a a. Kürkü çok revaçta olan küçük bir hayvan, (? samur); *aynu zamanda* bu hayvanın kürkü [قوندوز qunduz 158]. **ET** *kunduz* ED 635b.

quŋraĝu İL ø, a. Çan, zil [قونگراغو qungraghu 158]. **ET** *koŋra:ĝu:* ED 640a.

quŋraq *qoŋĝuraq* İL 814a a. Hayvana takılan küçük çan, çingirak [قونگراق qungraq 158]. **ET** *koŋra:k* ED 640a.

quŋur *qoŋur* İL 814b s. Esmer, açık kestane renginde olan, konur. (*Quŋur-at* ‘konur at’ bozularak *Quŋrat* biçimine dönüşmüştür. *Quŋrat* Kazaklar’ın Orta Göçebe Topluluğu’nun bölümlerinden birinin ve Hıva’da bir kasabanın adıdır) [قونگور qungur 158]. **ET** *1 koŋur (koŋor)* ED 639b.

quŋuz = *qoŋĝuz* a. Kın kanatlılar familyasından siyah bir böcek [قونگوز qunguz 158]. **ET** *koŋu:z* ED 641a.

quŋi yoĝan İL ø, a. Çıban [قونگي يوغان qungi-yoghan 159]. *blş. quŋi < ? + ET yoĝo:n (yoĝo:n)* ED 904b.

qunmaq *qonmaq* İL 817b e. geçs. Bir yerde geçici olarak kalmak, konuk olmak, konmak; *aynu zamanda* binek hayvanından inmek [قونماق qun-maq 159]. **ET** *ko:n-* ED 632a.

qoy *qoy* İL 818b a. Koyun [قوي qoi 159]. **ET** *1 ko:y* ED 674a. → *1 ko:ñ* ED 631a.

qüyaş = *quyaş* İL 831b a. Güneş (seyrek görülür) [قویاش qüyash 159]. **ET** *kuya:ş* ED 679a.

quyaq İL ø, a. Koyu, yapışkan, kolay akmayan (sıvılar için) [قویاق quyaq 159]. **ET** *koyuĝ (koduĝ)* ED 676b.

quyan İL ø, a. Yabani tavşan, Hk., Kaz. [قویان quyan 159]. **ET** *koyan (kodaŋ)* ED 678a.

quyaŋ İL ø, a. Deri altındaki hareket edebilen ur [قویانگ quyang 159].

qoyçi *qoyçi* İL 818b a. Koyun çobanı [قویچی qoi-chi 159]. **ET** *ko:ñçı:* ED 634b.

qoydurmaq *qoydurmaq* İL 818b e. ettir. Yerleştirtmek, koydurmak, bir tarafa koydurmak, bıraktırmak, terk ettirmek [قویدورماق qoi-dur-maq 159]. - Krş. **ET** *ko:q-* ED 595b.

quyiruuq = *quyruuq* İL 832a a. Kuyruk [قویروق quyiruuq 159]. **ET** *kuqruuq* ED 604a.

qüyma = *quyma* İL 832b s. Dökme, döküm (metal) [قويما qüi-ma 159]. **ET** *kuyma*: (*kuçma*:) ED 677b.

qoymaq *qoymaq* İL 819a e. geçl. Yerleştirmek, koymak, bir tarafa koymak, bırakmak, terk etmek [قويماق qoi-maq 159]. **ET** *koy-* ED 674b. → *ko:ç-* ED 595b.

qüymaq = *quymaq II* İL 833a e. geçl. Dökmek, döküm dökmek (metal) [قويماق qüi-maq 159]. **ET** 2 *kuy-* ED 674bb. → *kuç-* ED 596a.

qüymaq = *quymaq I* İL 833a a. Tereyağda pişirilmiş çörek, tereyağlı çörek [قويماق qüi-mâq 159]. - Krş. **ET** *kuyma*: (*kuçma*:) ED 677b.

quyuşqun = *quşqun* İL 827a a. Kuskun, hayvanın kuyruğu altından geçirilerek eyere bağlanan kayış [قويوشقون quyushqun 159].

qoyuşmaq *qoyuşmaq* İL 820a e. iş. Birbirini bırakmak, terk etmek [قويوشماق qoi-ush-mâq 159]. **ET** *koduş-* ED 607b.

qüyüşmaq *quyüşmaq* İL 833a e. iş. Her iki taraftan dökmek, birlikte dökmek [قويوشماق qüi-üşh-maq 159]. **ET** *kuyuş-* ED 679a.

quyuq *qoyuq* İL 820a s. *quyaq* ile aynı anlamda [قويوق quyuq 159]. **ET** *koyuğ* (*koçuğ*) ED 676b.

qoyün = *qoyun* İL 820b a. Kaftanın göğüs kısmı (koyacak ya da cep olarak kullanılır). (? *qoi-maq*'tan) [قويون qoyün 159]. **ET** 2 *koyun* ED 678a. → 2 **ko:ñ* ED 631b.

qüyün = *quyun* İL 833a a. Kasırğa, hortum, 'şeytan' [قويون qüyün 159].

qüyi İL ø, a. ve s. "Alçaklık", alçak; örn., *aniñ quyusida* "onun aşağısında", *Hindustân Yarkandin qüyi* "Hindistan Yarkend'den daha alçaktır" [قويي qüyi 159]. **ET** *koç*: ED 596a.

qa İL ø, sne. -a, -e [قاه qah 159].

qi İL ø, Bkz. Dilb. s. 262, Adıllar [قي qi 159].

qia *qiya* İL 854a s. ve a. Yana yatmış, yana eğilmiş, eğimli; *aynı zamanda* yamaca doğru eğimli uzanan yol ya da uçurumun yüzünde olan yol. (*Sariqa-qîa* "sarı eğim" Üst Qarakaş Vadisi'nin bir bölümünün adıdır; *Sariqa-qîa* bozularak *Sariqîa* biçimine dönüşmüştür.) *qimaq*'tan [قيا qîa 159]. **ET** *kıçğ* ED 598a.

qiaq qiyaaq I İL 854b a. Keskin kenarlı saz, hasır otu [قیاق qîaq 160]. **ET** *kıyık* (*kıduk) ED 676a.

qayan qayan İL 792b bel. Hangi yön, hangi tarafta. (*qay yan* yerine) [قیان qayan 160].
- Bkz. **ET** *ka:ñu*: ED 632b.

Qipçaq qipçaq İL 837b öz. a. Kazaklar'ın Orta Göçebe Topluluğunun bölümlerinden biridir. *Daşt-i qipçaq* Jaxartes⁴⁷ ve Hıokand'ın kuzeyindeki çöl [قیچاق qipchâq 160].

qitiq = *qiçiq* İL 838b → *gidiq* İL 740a a. Gıdık, gıdıklanma [قیتیق qitiq 160].

qitiqlatmaq İL ø, e. ettir. Gıdıkladmak [قیتیقلاتماق qitiq-la-'t-mâq 160].

qitiqlamaq İL ø, e. geçl. Gıdıklamak [قیتیقلاماق qitiq-la-mâq 160].

qiçirmaq İL ø, Krş. [قیچقیرماق qichqir-mâq 160] *qiçqarmaq* İL 838a e. geçl.
Çağırmaq, bağırmaq [قیچقیرماق qichqir-mâq 160]. - Krş. **ET** *çakır*- ED 410a.

qiçirmaq = *qiçqarmaq* İL 838a, Krş. [قیچقیرماق qichqir-mâq 160] e. geçl. Çağırmaq, bağırmaq [قیچقیرماق qichqir-mâq 160]. - Krş. **ET** *çakır*- ED 410a.

qiçi İL ø, a. Hardal [قیچی qichi 160]. **ET** *kı:çı*: ED 590b.

qiçiş İL ø, eyl. a. Gıdıklanma, kaşınma [قیچیش qichish 160]. - Krş. **ET** *kiçi*:- (*gici*:-) ED 695a.

qiçişqaq qiçişqaq İL 838b a. Kaşıntı, gidişme [قیچیشقاق qichish-qaq 160]. - Krş. **ET** *kiçi*:- (*gici*:-) ED 695a.

qiçişmaq qiçişmaq İL 838b e. işt. Her tarafı kaşınmak [قیچیشماق qichi-'sh-maq 160]. - Krş. **ET** *kiçi*:- (*gici*:-) ED 695a.

qiçiq qiçiq İL 838b (gıdık, gıdıklama) eyl. a. Gıdıklanma [قیچیق qichiq 160]. - Krş. **ET** *kiçi*:- (*gici*:-) ED 695a.

qiçimaq İL ø, e. geçs. Gıdıklanma ya da kaşıntı hissetmek, kaşınmak [قیچیماق qichimaq 160]. - Krş. **ET** *kiçi*:- (*gici*:-) ED 695a.

qir qir İL 838b a. Sırt, iki düzlem yüzeyinin birleşme çizgisi [قیر qir 160]. **ET** 1 *kır* ED 641a. *ya da* Krş. **ET** 2 *kırğa:ğ* ED 653b.

qir İL ø, a. Su geçirmez sıva (banyo, su deposu vb. için kullanılır) [قیر qir 160]. **Far.** *gil* Steingass 1092a.

⁴⁷ *Sir Derya ya da Seyhun ırmağı.*

qira İL ø, a. Sırt, kenar [قیرا qira 160]. ET 2 *kırğa:ğ* ED 653b.

qayrağaç İL ø, a. (? *qara-yağaç* ‘kara-ağaç’ yerine) Karaağaç [قیراغاچ qairaghach 160]. *blş.* ET *kara:* ED 643b. + *yığaç* ED 899a. → *ığaç* (*ığa:ç*) ED 79b.

qiraq = *qirğaq* İL 839b (su ağzı, su kenarı, sahil, yaka) a. Kenar, kenar şeridi (herhangi bir kumaşın) [قیراق qiraq 160]. ET 2 *kırğa:ğ* ED 653b.

qayraq *qayraq* İL 794a a. Bileği taşı, ince bileği taşı [قیراق qairaq 160].

qiral İL ø, a. Kırağı [قیرال qirâl 160].

qirao *qiro* İL 841a a. Kırağı; göçebelerin (Kırgız vb.) konaklama yeri [قیراو qirâo 160]. ET *kıra:ğu:* ED 656b.

qirğaq *qirğaq* İL 839b a. *qiraq* ile aynı anlamda [قیرغاق qirghâq 160]. ET 2 *kırğa:ğ* ED 653b.

qirğao = *qirğavul* İL 839b a. Sülün. (⁴⁸قیرغاول ile aynı anlamda) [قیرغاول qirghaol 160].

qirğay İL ø, a. Şahinin küçük bir türü [قیرغای qirghâi 160]. ET *kırğu:y* ED 654b.

qirğüç *qirğüç* II İL 840a a. Kazıma aleti [قیرغوج qir-ghüch 160]. - Krş. ET *kır-* ED 643a.

qirğun İL ø, a. Kırım, katliam (savaşta) [قیرغون qirghun 160]. ET *kırğın* ED 654a.

qirği İL ø, *qirghai* ile aynı anlamda [qirghi 160]. ET *kırğu:y* ED 654b.

Qirgiz *qirgiz* İL 840a öz. a. Pamir ve Alay ile çevrilmiş olan Yarkend’in güneyinden Kaşgar ve Aksu’nun kuzeyine (Issik-kul bölgesi) kadar olan dağlarda yaşayan bir Türk soyu. Ovada yaşayan ve (gerçi yanlışlıkla) Ruslar’ca Kırgız olarak adlandırılan Kazaklar’dan ayırmak için Ruslar tarafından *Tçorni Kirgiz* (kara Kırgız) ve Dağ Kırgızları olarak adlandırılırlar [قیرغیز Qirghiz 161].

qirq = *qiriq* İL 841a sy. Kırk. Daha çok قرق biçiminde yazılır [قیرق qirq 161]. ET *kırk* ED 651a.

⁴⁸ Sözlükte bu sözcük bulunmamaktadır. قیرغول yazımlı sözcük kastedilmektedir.

qirmaq qirmaq İL 840b e. geçl. Kazımak, tıraş etmek, silmek; *aynı zamanda* öldürmek (Bkz. قُرماق); *aynı zamanda* (zaman) geçirmek [قيرماق qir-maq 161]. ET *kır-* ED 643a.

qiriq İL Ø, eyl. s. Kazınmış, havı dökülmüş, yıpranmış, aşınmış, çok giyilmiş (deri vb. nin kürklü kısmı için) [قيريق qiriq 161]. ET *kırık* ED 652a.

qiriqturmaq İL Ø, e. ettir. Makasla kestirmek, kırptırmak, kırkırtmak vb. [قيريققورماق qiriq-tur-maq 161]. - Krş. ET *kırk-* ED 651a.

qiriqmaq İL Ø, e. geçl. Makasla kesmek, kırpmak, kırkmak [قيريقماق qiriq-maq 161]. ET *kırk-* ED 651a.

qirilmaq qirilmaq İL 841b e. edl. Kazınmak, döndürülmek (tornada), tıraş edilmek, tamamen harap edilmek [قيريلماق qir-il-maq 161]. ET *kırıl-* ED 658b.

qirindi qirindi İL 841b (yonga) a. Kazıma (deri, yemek pişirme kabı vb.) [قيريندي qirindi 161]. ET *kırındı:* ED 662a.

qiz qiz İL 841b a. Genç kız, evlenmemiş kız; kız evlat. قز ile aynı anlamda [قيز qiz 161]. ET *1 kız:* ED 679b.

qizarmaq qizarmaq İL 841b Bkz. قزارماق [qiz-ar-maq 161]. ET *kızır-* ED 685a.

qizğançaq = qizğançuq İL 842a s. İsteksizce veren, istemeyen, çok gören, bencil, kaba [قيزغانچاق qizghan-chaq 161]. - Krş. ET *kısğan-* ED 667b.

qizğanmaq qizğanmaq İL 842a e. geçl. İsteksizce vermek, istememek, çok görmek, kaba olmak, şarta bağlamak [قيزغانماق qizghan-maq 161]. ET *kısğan-* ED 667b.

qiziqmaq qiziqmaq İL 843b e. geçs. İstekli, hevesli ya da sıcak olmak (herhangi bir şeyin üzerinde) [قيزيقماق qizi'q-maq 161]. - Krş. ET *kız-* ED 681a.

qiziq qiziq İL 842b s. Sıcak *aynı zamanda* istekli, hevesli. قزيق ile aynı anlamda [قيزيق qizi'q 161]. - Krş. ET *kız-* ED 681a.

qizil qizil I İL 843b s. Kırmızı. قزويل ile aynı anlamda [قيزويل qizil 162]. ET *kızıl* ED 683b.

qizimaq qizimaq İL 845a e. geçs. Sıcak hale gelmek, kızmak; *aynı zamanda* istekli, hevesli hale gelmek. قزيماق ile aynı anlamda [قيزيماق qizi-maq 161]. - Bkz. ET *kız-* ED 681a.

qistatmaq qistatmaq İL 845b e. ettir. Sıkıştırmak, gerdirmek, bastırmak [قیستاتماق qista-'t-maq 161]. - Krş. **ET kistur-** ED 666a.

qistamaq = qistimaq İL 846a e. geçl. Sıkıştırmak, basmak, sıkmak; *aynı zamanda* ısrarla istemek, tekrar tekrar istemek [قیستاماق qista-maq 161]. - Krş. **ET kis-** ED 665b.

qisturmaq qisturmaq İL 846a e. ettir. Bir şeyin içine tutturmak, içine geçirip bağlamak, içine sokmak (bir kap, şişe vb. içine çiçek sokmak gibi) [قیستورماق qis-turmaq 161]. **ET kistur-** ED 666a.

qisqa qisqa İL 846b s. Kısa [قیسقا qisqa 161]. **ET kisğa:** ED 667a.

qisqartmaq qisqartmaq İL 846b e. ettir. Kısaltmak [قیسقارتماق qisqa'r-t-maq 161]. - Krş. **ET kis-** ED 665b.

qisqarmaq qisqarmaq İL 846b e. geçs. Kısalmak [قیسقارماق qisqa'r-maq 161]. - Krş. **ET kis-** ED 665b.

qismaq qismaq IV İL 847b e. geçl. Basmak, sıkmak (yanlardan) [قیسماق qis-mâq 162]. **ET kis-** ED 665b.

qismaq qismaq I İL 847b a. Kapan, tuzak (hayvanları yakalamak için) [قیسماق qismâq 162]. **ET kisma:k** ED 668a.

qisilmaq qisilmaq İL 848b e. edl. Basılmak, sıkılmak [قیسیلماق qis-il-maq 162]. **ET kisil-** ED 667b.

qiş qiş İL 848b a. Kış [قیش qish 162]. **ET kış** ED 670a.

qişaytmaq İL ø, e. ettir. Eğdirmek, kıvırtmak, büktürmek [قیشایتماق qishaï-'t-maq 162]. - Krş. **ET kış-** ED 670b.

qişaymaq İL ø, e. geçs. Eğilmek, kıvrılmak, bükülmek [قیشایماق qishaï-maq 162]. - Krş. **ET kış-** ED 670b.

qişlaq qişlaq İL 849a a. *harf.* Kışlak; *aynı zamanda* köy (muhtemelen Orta Asya boylarınca eskiden yalnızca kışın yerleşildiği için böyle adlandırıldı); (İsviçre'ye ait *alp* “yüksek dağ” sözcüğüne karşılık gelen *yaylaq* “yayla, yazın oturulan yer ya da yaylak, otlak” sözcüğü ile karşıtlık oluşturur) [قیشلاق qish-laq 162]. **ET kışla:ğ** ED 672b.

qişliq *qişliq* İL 849a s. Kışa ait olan ya da kış için tahsis edilmiş olan [قیشلیق qish-liq 162]. ET *kışlık* ED 672b.

qişiq İL ø, s. Eğri, çarpık [قیشیق qishiğ 162]. - Krş. ET *kış-* ED 670b.

qiqrmaq İL ø, e. geçs. Yüksek ses çıkarmadan bağırmaya çalışmak (guatrdan acı çeken insanlar gibi) [قیقرماق qiqr-mâq 162]. ET *kıqr-* ED 612a.

qil *qil* İL 850a a. At kılı (kuyruk için) [قيل qil 162]. ET *kıl* ED 614b.

qeldurmaq = *qildurmaq* İL 851a e. ettir. Yaptırmak, ettirmek, kıldırmaq [قيلدورماق qel-dur-maq 162]. ET *kultur-* ED 619b.

qelğuçi İL ø, eyl. a. Yapan kimse [قيلغوچی qel-ghu-chi 162]. ET *kıl-* ED 616a.

qelmaq = *qilmaq* İL 851a e. geçl. Yapmak, etmek, kılmak (birleştirmelerde yaygın olarak kullanılır) [قيلماق qel-maq 162]. ET *kıl-* ED 616a.

qelinmaq = *qilinmaq* İL 852a e. edil. Yapılmak, edilmek [قيلنماق qel-in-mâq 162]. ET *kılın-* ED 623a.

qiliç *qiliç* İL 851b a. Kılıç [قيلیچ qilich 162]. ET *kılıç* ED 618a.

qelişimaq = *qilişimaq* İL 852a e. işt. Birlikte yapmak, etmek, birbirini yapmak, etmek (birleştirmelerde bir başka eylemle kullanılır) [قيلیشیماق qel-ishi-maq 162]. ET *kılış-* ED 625a.

qeligliq = *qiliqliq* İL 852a (kılıklı, mizaçlı) eyl. s. Yapılmış, tamamlanmış, bitmiş [قيلیغلیق qeligh-liq 162]. - Krş. ET *kıl-* ED 616a.

qeliq *qiliq* İL 852a eyl. a. Yapma, iş, hareket, tavır [قيلیق qeliq 162]. - Krş. ET *kıl-* ED 616a.

qeliqliq = *qiliqliq* İL 852a eyl. s. Yapan, eden (iyi), uygun bir şekilde davranan; *aynu zamanda* bazen *qeligliq* yerine kullanılır [قيلیقلیق qeliq-liq 162]. - Krş. ET *kılık* ED 620b.

qima = *qiyma* İL 856a a. Kıyma, kıyılmış et [قیما qima 162]. ET *kıyma:* (*kığma:*) ED 677b.

qimaç İL ø, a. Kıyma, kıyılmış et [قیماچ qimach 162]. - Krş. ET *kıyma:* (*kığma:*) ED 677b. +ç ya da ET *kıymaç* (*kığmaç*) ED 677b.

qimat = *qimmat* İL 852b s. Pahalı (Ar.'dan) [قیمات qimat 162]. Ar. *qîmat*, *qîma* Steingass 999a.

qımaq = *qıymaq* İL 856a e. geçl. Budamak, kırkmak, kesip düzeltmek, eğimli bir biçimde kesmek (genellikle herhangi bir şeyin yanını diğer yanları ile birlikte kare biçimine getirmek amacıyla kesmek; mevcut kenara gönderme yaparak düşünülen eğim, eğimli düzey) [قیماق qi-maq 162]. ET *kıy*- ED 674b. → *kığ* (?*kı:đ*) ED 595a.

qaymaq *qaymaq I* İL 795a a. Kaymak, krema [قیماق qaîmâq 163]. ET *kaymak* ED 677b. → *kanak* ED 636b.

qüymaq = *quymaq I* İL 833a a. Tereyağlı çörek [قیماق qüımaq 163]. - Krş. ET *kuyma*: (*kuçma*:-) ED 677b.

qimatçılıq *qimmatçılıq* İL 853a a. Pahalılık, kıtlık, nadir oluş, Ar. YUy. [قیمتچیلیق qimat-chi-liq 163]. *iki dilli* Ar. *qîmat* Steingass 999a. + YUy. +çılıq

qimirlatmaq *qimirlatmaq* İL 853b e. ettir. Süründürmek, çok yavaş yürütmek, emekletmek [قیمیرلاتماق qimir-la-'t-maq 163].

qimirlamaq *qimirlımaq* İL 853b e. geçs. Sürünmek, çok yavaş yürümek, emeklemek, kımıldamak, hareket etmek [قیمیرلاماق qimir-la-maq 163].

qin *qin* İL 854a a. Kılıç kını, kılıf, kın [قین qin 163]. ET *I kın*: ED 630b.

qiyün İL ø, s. ve a. Zor, zahmetli, sıkıntılı; *aynı zamanda* ıstırap çektiren ceza, işkence [قیون qiyün 163]. ET *kıyn* ED 678a. → 2 *kın*: (*kı:ñ*) ED 631a.

qinatmaq = *qiynatmaq* İL 856a e. ettir. İşkence etmek, eziyet etmek [قیناتماق qîna-'t-maq 163]. ET *kınat*- ED 636a.

qinalmaq = *qiynalmaq* İL 856b e. edl. İşkence edilmek, eziyet edilmek; *aynı zamanda* zorluk ya da acı hissetmek (herhangi bir şey yaparken) [قینالماق qîna-'l-maq 163]. - Krş. ET 2 *kına*:- ED 634a.

qinamaq *qiynımaq* İL 856b e. geçl. İşkence etmek, eziyet etmek; *aynı zamanda* sıkıntı, zahmet ya da acı vermek [قیناماق qîna-maq 163]. ET 2 *kına*:- ED 634a.

qingraq = *qııraq* İL 849b a. Büyük bıçak, askı, askı kancası, çengel [قینغراق qinghrâ<k→q> 163]. ET *kııra*:*k* ED 639b.

qingraytmaq İL ø, e. ettir. Eğriltmek, çarpıklaştırmak [قینغرایتماق qinghr-ai-'t-mâq 163]. - Krş. ET *kıtır* ED 639b.

qingraymaq İL ø, e. geçs. Eğri, çarpık bir duruma gelmek [قینغرایماق qinghr-ai-mâq 163]. - Krş. ET *kıtır* ED 639b.

qingür *qıñgür* İL 849b s. Eğri, çarpık [قینغور qinghür 163]. ET *kıtır* ED 639b.

qiyâq *qiyâq I* İL 854b a. Keskin bir saz otu [قییاق qiyâq 163]. ET *kıyık* (*kığuk) ED 676a.

qayımaq = *qaymaq II* İL 795a e. geçs. Dönmek (baş için), sersemlemek [قییماق qayımaq 163]. ET *kay-* (2 **ka:d-*) ED 674b.

qiyin *qiyin* İL 856b a. *qiyin* ile aynı anlamda [قیین qiyin 163]. ET *kıyn* ED 678a. → 2 *kı:n* (*kı:n*) ED 631a.

qiyindi *qiyindi* İL 857a a. Kumaş parçası (kesimi yapılmış bir giysiden arta kalan) [قییندی qiyin-di 163]. ET *keğindi*: (*g-*) ED 705a.

qiyeq İL ø, s. Eğri, çarpık [قیییق qiyeq 163]. ET *kıyık* (*kığuk) ED 676a.

G گ / K ک

ka İL ø, sne. -a, -e, üstüne, üzerine, içine, üzere, halinde (aynı zamanda *ğa* ve *ka* biçimlerinde yazılır; *kitab-ga pittı* “kitaba yazdı”; fakat *kitab-da oqudı* “kitapta (kitaptan) okudu”) [ک ka 163].

ga İL ø, sne. -a, -e, üstüne, üzerine, içine, üzere, halinde (aynı zamanda *ğa* ve *ka* biçimlerinde yazılır; *kitab-ga pittı* “kitaba yazdı”; fakat *kitab-da oqudı* “kitapta okudu”) [گ ga 163].

kap *kep I* İL 876a (kerpiç dökülen kalıp; ekmek pişirirken bileğe takılan nesne) a. Kap, kutu ya da kapak, örtü [کاپ kap 164]. ET *ka:b* ED 578b.

kaptak = *keptük* İL 876b a. Oyun topu [کاپتاک kaptak 164].

kapsiz *kepsiz* İL 876b s. Arsız, edepsiz (oğlan) (‘kimsesiz ve başıboş dolaşan çocuk’ gibi) [کاپسیز kap-siz 164]. *iki dilli Far. gap* Steingass 1074b. + YUy. +siz

kapşatmak = *kapşitmaq* İL 859a, Krş. [کاوشتاماک kâusha-'t-mak İL 165]. e. ettir.

Geviş getirtmek, gevezelik ettirmek [کاپشاماق (ق ← ک) kâpsha-'t-mak 164]. ET *kevşet-* (g-) ED 692a.

kapşamak = *kapşimaq* İL 859a, Krş. [کاوشاماک kausha-mak İL 171] ve [کاوشتاماک

kâusha-mak İL 165]. e. geçs. Geviş getirmek; *aynı zamanda* (daha yaygın bir biçimde) gevezelik etmek, anlaşılmaz sözler söylemek [کاپشاماق (ق ← ک) kâpsha-mak 163]. ET *kevşe:-* (g-) ED 692a.

kapşuk İL ø, eyl. a. Çok geveze kimse, çocukça ve safça konuşan kimse [کاپشوک

kapshuk 164]. *iki dilli Far. gap* Steingass 1074b. + YUy. +şuk (<çuk)

kapki İL ø, Bkz. *gepçi* İL 953b (gülünç sözler söyleyen, hitabet kabiliyeti olan,

konuskan) s. Dedikodu yapan, konuşkan, geveze [کاپکي kapki 164]. **Far. gap** Steingass 1074b. + ki < ?

karvan *karvan* İL 864b a. Kervan; *aynı zamanda* birey olarak tüccar için kullanılır,

kervanın bir üyesi, Far. [کاروان karwân 164]. **Far. kârvân** Steingass 1003b.

kariz *kariz* İL 864b a. Tepe yamacında belirli aralıklarla bir dizi kuyu kazılarak

oluşturulan yer altı su yolu. Bu kuyuların dipleri küçük tüneller ile birleştirilir; yamacın ayağı kuyulara ulaşırken daha da sığlaşır ve sonunda su yolu açık havaya çıkar; bu şekilde tepelerin ayağındaki kaynaklar hafif vuruşlarla daha alçak seviyede yer yüzüne çıkarılır. Bu “kariz”ler Doğu Türkistan’da yalnızca Turfan yakınında bulunur), Far. [کاريز kâriz 164]. **Far. kârez** Steingass 1004a.

kaski *kaska II* İL 866a s. ve a. İşsiz, aylak, dedikodu yapan, gevezelik eden; boş

gezen kimse [کاسکي kaski 164].

kasa İL ø, a. Bardak, kase (topraktan), Far. [کاسه kasah 164]. **Far. kâsa** Steingass 1004b.

Kaşgar İL ø, öz. a. Doğu Türkistan’ın başkenti. (Bu, Batı Türkistanlılar arasında

kullanılan alışılmış bir yazımdır ve şimdi Emir hükümrânlığının tedavüldeki paralarında kullanılması kabul edilmiştir) [کاشغر Kâshghar 164].

Kaşqar İL ø, öz. a. *Kaşgar* ile aynı anlamdadır. [Bu yazım ülkenin yerli halkınca hem

günlük işlerde hem de kitaplarda kullanılır. Hicri 462 ya da Milattan sonra 1069’da yazılan ve yakın bir zamanda Prof. Vámbéry tarafından bir çevirisi ile basılan eski

bir Uygur manzumesi olan ‘Kudatku Bilik (Kutadgu Bilig)’te *Qaşqar* biçiminde yazımı yapılır.) [كاشقر Kâshqar 164].

kaşki *kaşki* İL 867a ünl. Keşke! Far. (?) [كاشكي kâshki 164]. **Far.** *kaş-kih* Steingass 1005b.

kaka *kaka* İL 867a a. Yumurta [كاکا káká 164].

gal *gal I* İL 951a a. Boğaz, gırtlak, Yark. [گال gal 165].

gal *gal II* İL 951b s. Kör, keskin olmayan, Yark. [گال gâl 165].

gali İL ø, (eylemlerin köküne ‘için’ anlamı verecek biçimde getirilen bir birleşik ek) [گالي ga-li 165].

kalib = *qêlip* İL 835b a. Kalıp, Far. [كاليب kalib 165]. **Ar.** *qâlab* Steingass 948b.

kamşuk *kemşük* İL 888a s. ve a. Basık çenesi olan (kimse) [كامشوك kamshuk 165].

kan *kan* İL 873a a. Maden, maden ocağı, Far. [كان kân 165]. **Far.** *kân* Steingass 1009b.

kavak *kavak* İL 875a a. Delik [كواك kawak 165]. **Far.** *kāvāk* Steingass 1010b.

kauş İL ø, Krş. [كفش kafsh İL 167] ve [گوش kaush İL 171] a. Terlik. Far.’dan [كاوش kâush 165]. **Far.** *kavş* Steingass 1062a.

kauş İL ø, Krş. [گوش kaush İL 171] a. Geviş, geviş getirme [كاوش kâush 165]. - Krş. **ET** *kev-* (g-) ED 687a.

kauşatmak İL ø, Krş. [كپشاتماق ← ك] *kâpsha-’t-mak* İL 164] *kapşitmaq* İL 859a e. ettir. Geviş getirtmek [كوشاتماق kâusha-’t-mak 165]. **ET** *kevşet-* (g-) ED 692a.

kauşamak İL ø, Krş. [كپشاماق ← ك] *kâpsha-mak* İL 163] *kapşimaq* İL 859a, [گوشاماك kausha-mak İL 171] e. geçs. Geviş getirmek [كوشاماك kâusha-mak 165]. **ET** *kevşe:-* (g-) ED 692a.

kaolatmak = *kolatmaq* İL 896a e. ettir. Kazdırmak [كولاتماق kâola-’t-mak 165].

kaolamak = *kolimaq* İL 879b e. geçl. Kazmak, kazı yapmak [كولاماك kâola-mak 165].

kaytmak = *kayitmaq* İL 875b e. ettir. Kızdırmak, öfkelenlendirmek [كايتماق kâi-’t-mak 165].

kaymak = *kayimaq* İL 875b e. geçs. Kızgın olmak, üzgün olmak, yorgun olmak [كايماك kâi-mak 165].

gap *gep* İL 953a a. Sözcük, konuşma, söz söyleme; toplumsal buluşma, ‘karşılıklı konuşma’, Far. [گپ gap 165]. **Far.** *gap* Steingass 1074b.

kaptak = *keptük* İL 876b [کاپتاک kaptak İL 164] [کاپتاک kaptak 165].

kaptar *kepter* İL 876a, Krş. [کافتار kaftar İL 167] a. Güvercin. Far.’dan [کپتر kaptar 165]. **Far.** *kabtar* Steingass 1012a.

kirpik İL ø, Krş. [کیرپیک kirpik İL 166] *kirpik* İL 941b, [کیرپیک kifrik İL 167] a. Kirpik [کیرپیک kiprik 165]. ET *kirpik* ED 737a.

kapşar = *kepşer* İL 876b, Krş. [کافشار kafshar İL 167] a. Lehim; lehim ile yapılan bağlantı. Far.’dan [کپشر kapshar 165]. **Far.** *kafşîr* Steingass 1038b.

kapşik İL ø, Krş. [کاپشوک kapshuk İL 164] a. [کاپشوک kapshuk 165]. *iki dilli* **Far.** *gap* Steingass 1074b. + **YUy.** +*şik* (<*çuk*)

kapkir *kepkür* İL 877a, Krş. [کافگیر kafgir İL 167] a. Kepçe, kevgir. Far.’dan [کپگیر kapkir 165]. **Far.** *kaf-gîr* Steingass 1038b.

gaplaşmak *gepleşmek* İL 954a e. işt. Konuşmak, sohbet etmek [گپلاشماک gap-la-’sh-mak 165]. *iki dilli* **Far.** *gap* Steingass 1074b. + **YUy.** +*laşmak*

kapiş Krş. [کافش kafsh İL 167] ve [کوش kaush İL 171] a. Terlik. Far. *kafş*’dan [کپیش kapiş 165]. **Far.** *kavş* Steingass 1062a.

katak *katek* İL 860a a. Kuş kafesi [کاتک katak 165].

kitman *ketmen* İL 878a a. Çapa, bahçıvan çapası [کتمان kitman 165]. **ET** *ketme:n* ED 704a.

kitmanlamak İL ø, e. geçl. Çapalamak [کتمانلاماک kitman-la-mak 165]. - Krş. **ET** *ketme:n* ED 704a.

katta *katta* İL 860b s. Büyük, azametli. (Buğara Emiri’nin en büyük oğlu daima *Katta-Turah* “Büyük ya da ilk Prens” unvanını taşır) [کته katta 165].

kac *kac* İL 861b s. Eğri, çarpık, *özl.* ters, Far. [* (ج ← گ kaj 165)]. **Far.** *kac* Steingass 1016b.

gac *gec* İL 954b a. Sıva, bina yapımında kullanılan kireçli harç [gaj 166]. **Far.** *gac* Steingass 1074b.

kacaba İL ø, Krş. [كجابه kajawa 166] a. Develere takılan küfeler (genellikle kadınların içerisinde yolculuk etmeleri için kullanılan), Far. [كجابه kajaba 166]. **Far.** *kacāva* Steingass 1016b.

kacava İL ø, Krş. [كجابه kajaba 166] a. Develere takılan küfeler (genellikle kadınların içerisinde yolculuk etmeleri için kullanılan), Far. [كجابه kajawa 166]. **Far.** *kacāva* Steingass 1016b.

kiçkina İL ø, s. Çok küçük, küçücük, minicik (*kiçikkina*'dan) [کچکنه kich'kinah 166]. - Krş. **ET** *kiçig* ED 696a.

kiçik *kiçik* İL 940a s. Küçük, ufak [کچیک kichik 166]. **ET** *kiçig* ED 696a.

kiçikkina *kiçikkine* İL 940b (*kiçikkina*'dan kısaltılmış biçim) s. Çok küçük, küçücük, minicik, ufak; *aynı zamanda* a. çok küçük şey, küçük bir miktar [کچیکنه kichikkina 166]. - Krş. **ET** *kiçig* ED 696a.

keçmak *keçmek* İL 879a e. geçs. İçinden geçmek (su vb. nin), sığ su ya da çamurda yürümek, sığ yerden yürüyerek geçmek; geçip gitmek (kusur, kabahat), geçmesine izin vermek (bir kimsenin hakları); (*din* “ayrılma” durum eki ile kullanılır) [کچماک kech-mak 166]. **ET** *1 keç-* (g-) ED 693b.

keçurmak *keçürmek* İL 879a e. ettir. İçinden ya da yanından geçirmek, geçmesine izin verdimen [کچورماک kech-ur-mak 166]. **ET** *1 keçür-* (g-) ED 698b.

gaday *gaday* İL 948b a. Dilenci, yoksul kimse. Far.'dan [گدای gadâi 166]. **Far.** *gadā* Steingass 1075a.

gadaylik *gadayliq* İL 948b a. Yoksulluk, fakirlik, aşırı yoksulluk, Far. [گدایلیق gadâi-lik 166]. **Far.** *gadā* Steingass 1075a. + YUy. +lik

kar İL ø, s. Sağır, Far. [گر kar 166]. **Far.** *kar* Steingass 1019b.

kir İL ø, s. Kirli, pis, kirlenmiş [کر kir 166]. **ET** *ki:r* ED 735a.

kur İL ø, a. Mağara, büyük mağara. Ar.'dan [کُر kurr 166]. **Ar.** *ğaur* Steingass 898a.

kira *kira* İL 941a, Krş. [کیرا kira 175] a. Kira, Far. [کیرا kira 166]. **Far.** *kirā'* Steingass 1019b.

kiraçi İL ø, a. Kiracı, kiralayan kimse, Far. [کیراچی kira-chi 165]. *iki dilli* **Far.** *kirā'* Steingass 1019b. + YUy. +çi

kirakaş *kirakeş* İL 941a a. Kiralık taşıyıcı, ücret karşılığında mal taşıyan at vb. sürüsü sahibi, Far. [کراکش kira-kash 166]. **Far.** *kirāya-kaş* Steingass 1020b.

kirpi = *kirpe* İL 941b a. Kirpi [کړپي kirpi 166]. **ET** *kirpi*: ED 737b.

kirpik *kirpik* İL 941b, Krş. [کړپړیک kiprik İL 165], [کړپړیک kifrik İL 167] a. *kiprik* ile aynı anlamda [کړپړیک kirpik 166]. **ET** *kirpik* ED 737a.

karqulaq İL ø, s. ve. a. Sağır, *harf.* sağır kulak; *aynı zamanda* sağır adam [کرقولاق kar-qulaq 166]. *iki dilli* **Far.** *kar* Steingass 1019b. + **ET** *kulak* ED 620b. → *kulkak* ED 621a.

kirguzmak *kirgüzmek* İL 942a e. ettir. Girdirmek [کړگوزماک kir-guz-mak 166]. - Krş. **ET** *kirtür-* (g-) ED 740b.

karki İL ø, a. Keser [کړکي karki 166]. **ET** *kerki*: ED 741b.

kirmek *kirmek II* İL 942b e. geçs. Girmek (*ğa* “yaklaşma-verme” durum eki ile kullanılır) [کړماک kir-mak 166]. **ET** *kir-* (g-) ED 735b.

küz *küz* İL 927b a. Güz, sonbahar [کُز küz 166]. **ET** *küz* (g-) ED 757a.

kuzatçı *közetçi* İL 916a a. Muhafız, nöbetçi, nöbetçi asker, bir yerin hizmet işleriyle görevli kimse [کوزاتچي kuzat-chi 167]. **ET** *közetçi*: ED 758b.

kuzatmak *közetmek* İL 916a e. geçl. Korumak, muhafaza etmek, bakmak [کوزاتماک kuzat-mak 167]. **ET** *köze:d-* (g-) ED 758a.

kuzamak İL ø, e. geçl. Bıçak ile saç kesmek (atın yelesi vb. yi) [کوزاماک kuza-mak 167].

gazak İL ø, a. Acıma, acı (soğuk hava nedeniyle ya da suyun içine girmesi nedeniyle yaranın acıması) [گازاک gazak 167]. **ET** *kezig* (g-) ED 758b.

gazlik s. *gezlik* İL 955a (“gez”-yaklaşık 71cm.İL ø, uzunluğunda olan) a. Küçük bir bıçak (turnak vb. kesmek için) [گازلیک gazlik 167]. **ET** *kezik* (g-) ED 760a.

kisak *kése* İL 934b a. Parça, kısım, bölüm; tuğla parçası (Doğu Türkistan’da sözcüğün kullanımı bu anlam ile sınırlıdır) [کيساک kisak 167]. **ET** *kesak* (*kese:k*) 749b.

kasal *ké*sel İL 934b s. Hasta, iyi olmayan, rahatsız. Ar.’dan [کاسال kasal 167]. **Ar.** *kisl* Steingass 1029b.

kesilmek *késilmek* İL 935a e. edl. Kesilmek [کيسلماک kes-il-mak 167]. **ET** *kesil-* ED 750a.

kesmak *kesmek* İL 881b e. gecl. Kesmek [کسماک kes-mak 167]. ET *kes-* ED 748b.

kismak İL ø, a. Dört nala giden bir atın üstünden geriye doğru yapılan atış (ateşli silah ile), Partlar'ın kaçarken attıkları ok gibi ayrılırken söylenen keskin söz [کسماک kismak 167]. - Krş. ET *kes-* ED 748b.

kişan *kişen* İL 944a a. Zincir bukağı, köstek (at için) [کشن kishan 167]. ET *kişen* ED 754a.

kişi *kişi* İL 944b a. Kişi, 'beden, vücut'; (olumsuz eylem ile *kişi* "hiç kimse") [کشي kishi 167]. ET *kişi*: ED 752b.

kaftar = *kepter* İL 876a, Krş. [کپتر kaptar İL 165] a. Güvercin. (*kaptar* yerine) Far.'dan [کفتار kaftar 167]. Far. *kabtar* Steingass 1012a.

kafş İL ø, Krş. [کپیش kapish İL 165] ve [کوش kaush İL 171] a. Terlik, Far. [کفش kafsh 167]. Far. *kavş* Steingass 1062a.

kafşar İL ø, Krş. [کپشر kapshar İL 165] a. Lehim, lehimlenmiş bağlantı, Far. [کفشر kafshar 167]. Far. *kafşâr* Steingass 1038b.

kifrik İL ø, Krş. [کړپیک kirpik 166] *kirpik* İL 941b, [کپړیک kiprik İL 165] a. Kirpik. *kiprik* ile aynı anlamda [کفړیک kifrik 167]. ET *kirpik* ED 737a.

kafgir İL ø, Krş. [کپگیر kapgir İL 165] *kapgir* yerine [کفگیر kafgir 167]. Far. *kaf-gîr* Steingass 1038b.

kal İL ø, a. Kel; aynı zamanda s. boynuzsuz (inek vb. için) [کل kal 167]. Far. *kal* Steingass 1039b.

kül *kül* İL 928a a. Kül [کُل küle 167]. ET *1 küle* ED 715a.

gul *gül* İL 966a a. Çiçek, Far. [گُل gul 167]. Far. *gul* Steingass 1092a.

kala *kala I* İL 868a a. İnek; (aynı zamanda genel olarak boynuzlu sığır için kullanılır) [کاله kalah 167].

kalta *kalte* İL 869a s. Kısa [کلته kalta 167]. Far. *kalta* Steingass 1042a

kaltak *kaltek* İL 869a a. Değnek, sopa, dağa tırmanmaya mahsus demir uçlu uzun baston [کلتک kaltak 167]. ET *kaltuk (kaltok)* ED 619a.

kaklik *keklik* İL 883a a. Kırmızı bacaklı keklik, 'chikor', *Caccabis pallidus*, [ککلیک kaklik 167]. ET *keklig* ED 710b.

kakkuk *kakkuk* İL 867b a. Guguk, guguk kuşu [ککوک kakkuk 168]. ET *ka:ku:k* ED 610b. → *ka:ğ ko:ğ / ka:k ko:k* ED 608b.

kuluk ? = *kölük* İL 921b (insan ya da yük taşıyan at) s. Galip, kazanan (bir yarışta birinci olan at için kullanılır) [کُلک kuluk 168]. - Krş. ET *kü:lüg* ED 717b. (ünlü) ya da ET *kölük (gölök)* ED 717b. (*harf.* ‘çalışacak duruma getirilmiş olan, koşumlanmış olan şey’, normalde ‘yük hayvanı’)

kim *kim* İL 946a bağ. Ki; *aynı zamanda* adl. kim? [کیم kim 168]. ET *kim* ED 720b.

kam *kem I* İL 886b s. ve bel. Az (miktar bakımından), Far. [کَم kam 168]. **Far.** *kam* Steingass 1046a.

kambağal *kembeğel* İL 887a s. Yoksul, fakir (*harf.* kolunun altında taşıyacak hiçbir şeyi olmayan), Far. [کَمبَغَل kam-bağal 168]. **Far.** *kam-bağal* Steingass 1048a.

guman *guman* İL 961b a. Kuşku, şüphe, Far. [گَمَان gumân 168]. **Far.** *gumân* Steingass 1097a.

gumanliq *gumanliq* İL 962a s. Kuşkulu, şüpheli, kuşku duyan, kuşkulanmış; *aynı zamanda* gebe, hamile (gerçeğin herhangi bir biçimde gizlenmesini işaret etmeme), Far. YUy. [(گَمَانِلیک ← ق) gumân-liq 168]. *iki dilli* **Far.** *gumân* Steingass 1097a. + YUy. +*liq*

kamar *kemer* İL 886b a. Kemer, kuşak, Far. [کَمَر kamar 168]. **Far.** *kamar* Steingass 1048b.

kimirsa *kimerse* İL 946a adl. *Aslen* kim/her kim ise (*kim* ‘kim’ ve *irsa* ‘olabilir’ sözcüklerinden); *modern kullanımı*, bir kimse, herhangi bir kimse, biri [کَمِرْسَه kim-irsa 168]. *iki dilli* ET *kim* ED 720b. + ET *I er-* ED 193b.

kampir *kempir* İL 887a a. Yaşlı adam, yaşlı kadın, Far. [کَمپِیر kampir 168]. **Far.** *kam-pîr* Steingass 1048a.

kamçilik *kemçilik* İL 887b (ayıp, noksan, yanlışlık) a. Azlık, nadir oluş, eksiklik, yetersizlik, kıtlık [کَمچِیلیک kam-chi-lik 168]. *iki dilli* **Far.** *kam* Steingass 1046a. + YUy. +*çilik*

kamlik *kemlik* İL 888b a. Azlık, nadir oluş, eksiklik, yetersizlik, kıtlık [کَملیک kam-lik 168]. *iki dilli* **Far.** *kam* Steingass 1046a. + YUy. +*lik*

kamitmak = *kémeymek* İL 938a e. ettir. Azaltmak, eksiltmek [کمیتماک kami-'t-mak 168]. *iki dilli Far. kam* Steingass 1046a. + YUy. +it- *ya da iki dilli Far. kamī* Steingass 1046a. + YUy. +t-

kamimak = *kémeymek* İL 938a e. geçs. Daha az olmak, azalmak, Far. YUy. [کمیماک kami-mak 168]. *iki dilli Far. kam* Steingass 1046a. + YUy. +i-

kant *kent* İL 888b, Krş. [کند kand 168] a. Köy, yerleşik hayat sürenlerin bulunduğu yer (Yarkend, Taşkend vb. bir çok yer adının sonuna eklenen sözcük) [کنت kant 168]. **Far. kand** Steingass 1053b.

kand İL ø, Krş. [کنت kant 168] *kent* İL 888b a. Köy, yerleşik hayat sürenlerin bulunduğu yer (Yarkend, Taşkend vb. bir çok yer adının sonuna eklenen sözcük) [کند kand 168]. **Far. kand** Steingass 1053b.

kana *kana* İL 873a a. Kene [کنه kanah 168]. **Far. kanah** Steingass 1056b.

kub / kup *köp* İL 905b s. ve bel. Çok, fazla; *aynı zamanda* çokça, çok, Hk. [کوب kub *ya da kup* 168]. **ET 1 köp** ED 686b.

kuba İL ø, a. Tokmak [کوبه kuba 168].

köp *küp* İL 924b a. Küp, su fıçısı [کوپ köp 168]. **ET küp (kü:p)** ED 687a.

köpaytmak *köpeymek* İL 906a e. ettir. Çoğaltmak, artırmak [کوپایتماک köp-ai-'t-mak 168]. - Krş. **ET köpe:** ED 688b.

köpaymak *köpeymek* İL 906a e. geçs. Çoğalmak, artmak [کوپایماک köp-ai-mak 168]. **ET köpe:** ED 688b.

kupturmak = *köptürmek* İL 906a (yükseltmek, genişletmek, kabartmak) e. ettir. Mayalatmak [کوپتورماک kup-tur-mak 169]. - Krş. **ET köp-** ED 687a.

gupçak İL ø, a. Dingil başlığı, tekerlek poyrası [گپچک gupchak 169].

kupçuk İL ø, a. Eyer minderleri [کوپچوک kupchuk 169].

kupruk = *kövrük* İL 923a a. Köprü [کوپروک kupruk 169]. **ET köprüg** ED 690b.

kuplaşmak İL ø, e. iş. Herhangi bir iş için bir araya toplanmak, üşüşmek, kalabalık etmek (nadir görülen *kuplamak* eyleminden) [کوپلاشماک kup-la-'sh-mak 169]. - Krş. **ET 1 köp** ED 686b.

kupluk köplük İL 906b a. Çokluk, pek çok olma [کوپلوك kup-luk 169]. ET *köplüg* ED 689b.

kupmak köpmek İL 906b e. geçs. Mayalanmak, şişmek, kabarmak, köpürmek [کوپماک kup-mak 169]. ET *köp-* ED 687a.

kupurmak İL ø, e. geçs. Mayalanmak, şişmek, kabarmak, köpürmek [کوپورماک kupur-mak 169]. ET *köpür-* ED 691a.

kupuk köpük İL 906b eyl. a. Köpük [کوپوک kup-uk 169]. ET *köpük* ED 689a.

kupalak İL ø, Bkz. *képinek* İL 932b, Krş. [کوفه لاک kufah-lak İL 172] a. Güve, kelebek [کوپه لاک kupah-lak 169]. ET *kebe:li:* ED 689b.

kutartmak = *kötürtmek* İL 908a e. ettir. Kaldırtmak, yukarı kaldırtmak [کوتارتماک kutar-'t-mak 169]. - Krş. ET *kötür-* (*kötör-*; *g-*) ED 706a.

kutarmak = *kötürmek* İL 908a e. geçl. Kaldırmak, yukarı kaldırmak, yükseltmek [کوتارماک kutar-mak 169]. ET *kötür-* (*kötör-*; *g-*) ED 706a.

kutarnmak İL ø, e. dön. Çantasını ve yolcu eşyasını çıkarmak [کوتارنماک kutar-'n-mak 169]. - Krş. ET *kötür-* (*kötör-*; *g-*) ED 706a.

kutak kötek İL 907a a. Kütük, enine kesilmiş ağaç gövdesi [کوتاک kutak 169].

kütan İL ø, a. Bağırsak [کوتان kütan 169].

guccak İL ø, a. Kürek [گوججاک gujjak 169].

küç küç İL 925a a. Güç, kuvvet [کؤچ küch 169]. ET *1 kü:ç* (*gü:c*) ED 693a.

kuç = *köç* İL 909a (göç eşyası, göçen kar) a. Yürüyüş, göç, Far. [کؤچ küch 169]. **Far.** *koç* Steingass 1059a.

kuç = *köçe* İL 909a a. Karı, eş [کؤچ küch 169].

kuça İL ø, a. Bir kasabadaki sokak ya da dar yol, dar sokak, Far. [کؤچا kucha 169]. **Far.** *kūça* Steingass 1059b.

kuca köce İL 909a, Krş. [کؤچا kucha 169] a. Bitkisel çorba, Hk., Kaz. [کؤچا kuja 169].

kuça İL ø, Krş. [کؤچا kuja 169] *köce* İL 909a a. Bitkisel çorba, Hk., Kaz. [کؤچا kucha 169].

- küçandırmak** İL ø, e. dön. ve ettir. Çabalatmak, uğraştırmak [کۆچاندورماک küch-a'n-dur-mak 169]. - Krş. **ET küçen-** ED 698a.
- küçanmak** *küçenmek* İL 925a e. dön. Çabalamak, uğraşmak, *s'efforcer* “çok çabalamak, denemek” gayret sarf etmek [کۆچانماک küch-a'n-mak 169]. **ET küçen-** ED 698a.
- küçaymak** *küçeymek* İL 925a e. geçs. Güçlü, kuvvetli olmak [کۆچایماک küch-a-i-mak 169]. - Krş. **ET küçe:-** (*güce:-*) ED 695b.
- küçlük** *küçlük* İL 925b s. Güçlü, kuvvetli, (bu unvan Nayman prens (Çingiz Han, Kaşgar yurdunu bu kişiden almıştır)'e verilmiştir) [کۆچلۆک küch-lük 169]. **ET kü:çlög** (*g-*) ED 697a.
- küçlülük** = *küçlülük* İL 926a a. Güçlülük, kuvvetlilik [کۆچلۆکلۆک küch-lük-lik 169]. - Krş. **ET kü:çlög** (*g-*) ED 697a.
- kuçmak** *köçmek* İL 909b e. geçs. Yürümek, göç etmek, Far. YUy. [کۆچماک kûch-mak 169]. - Krş. **Far. koç** Steingass 1059a.
- kuçuk** *küçük* İL 926a a. Köpek yavrusu [کۆچۆک kuchuk 170]. **ET kiçig** ED 696a.
- kuçunmak** İL ø, e. dön. Etrafta yürümek, amaçsız bir biçimde ya da boş yere dolaşmak, gezinmek [کۆچونماک kûch-un-mak 170].
- kuda** *küde* İL 926a a. Dağlarda yetişen, çok besleyici yapıya sahip bir tür ot, Kaz. [کودا kûda 170].
- kur** İL ø, a. Büyük mağara. Bkz. کُر [kurr 170].
- kuraş** *küreş* İL 926b a. Güreş, güreş maçı [کوراş kura'sh 170]. - Krş. **ET kür** (?*g-*) ED 735a.
- kuraşmak** *küreşmek* İL 926b (e. işt. ?) Birlikte güreşmek (arkadaşça bir biçimde) [کوراşماک kura-'sh-mak 170]. - Krş. **ET kür** (?*g-*) ED 735a.
- kurak** *kürek* I İL 926b a. Kürek, Hk. [کوراک kura'k 170]. **ET kürek** ED 741b. → *kürgek* ED 742b.
- kuramak** = *kürimek* İL 927a e. geçl. Küremek, kürekle atıp temizlemek, yukarı kürekle (kar, toprak vb.) atmak [کوراماک kura-mak 170]. **ET küri:-** ED 737a.

kürpa *körpe I ve II* İL 910b a. Yatak örtüsü, Hk.; *aynı zamanda* kuzu derisi, Yk. [کورپا kürpa 170]. **ET** *körpe*: ED 737b.

kürpa İL ø, a. Yatak örtüsü, Hk.; *aynı zamanda* kuzu derisi, Yk. [کورپه kürpah 170]. **ET** *körpe*: ED 737b.

kursatmak *körsetmek* İL 911a e. ettir. Görmesine neden olmak, göstermek [کورساتماک kûr-sat-mak 170]. - Krş. **ET** *körse*:- (g-) ED

kurşapalak İL ø, a. Yarasa, Far. YUy. [کورشپه لاک kur-shapalak 170]. blş. **Far.** *kür* Steingass 1060a. + **Far.** *şab-parak* Steingass 730b.

gurkurak İL ø, a. eyl. a. Gök gürlmesi, gök gürltüsü [گورکوراک gurkura'k 170].

gurkuramak = *gürkirimek* İL 965b e. geçs. Gümbürdemek, gürlmek [گورکور{ر}اماک gurkura-mak 170].

kuruzmak İL ø, e. ettir. Göstermek [کورگوزماک kûr-guz-mak 170]. **ET** *körgüz*- ED 744a. → *körtgür*- (g-) ED 740a.

kurmak *körmek* İL 912a e. geçl. Görmek, bakmak. *obdan kurma*<q→k> “sevinmek, memnun olmak” [کورماک kûr-mak 170]. **ET** *kör*- (g-) ED 736a.

kuruşmak *körüşmek I* İL 912b e. işt. Birbirini görmek; görüşmek, görüşme yapmak [کوروشماک kûr-ush-mak 170]. **ET** *körüş*- (g-) ED 748a.

kuruksiz İL ø, eyl. s. Yakışksız, uygunsuz, göze hoş görünmeyen, çirkin görünümlü [کوروکسيز kûr-uk-siz 170]. **ET** *körksüz* (g-) ED 743b.

kuruklik İL ø, eyl. s. Yakışık alır, uygun, güzel, hoş, güzel görünümlü, iyi yapılmış [کوروکلیک kûr-uk-lik 170]. **ET** *körklüg* (g-) ED 743a.

kurulmak *körülmek* İL 912b e. edl. Görülmek [کورولماک kûr-ul-mak 170]. **ET** *körül*- (g-) ED 745a.

kurumluk *körümlük* İL 913a eyl. s. Görülmeye değer [کوروملوک kûr-um-luk 170]. **ET** *körümlüg* ED 745b.

kurunmak *körünmek* İL 913a e. dön. Kendini görünür yapmak, görünmek [کورونماک kûr-un-mak 170]. **ET** *körün*- (g-) ED 746a.

köz *köz* İL 913a a. Göz [کوز köz 170]. **ET** *I kö:z* (g-) ED 756b.

küz *küz* İL 927b a. Güz, sonbahar [کوز küz 170]. **ET** *küz* (g-) ED 757a.

- köza** İL ø, a. Testi, sürahi, ibrik, Far. [کوزا köza 170]. **Far.** *kuza* Steingass 1061a.
- küzetçi küzetçi** İL 916a a. Bekçi, nöbetçi, nöbetçi asker; *harf.* bakan, gözeten kimse [کوزاتچی küz-at-chi 171]. **ET** *közetçi*: ED 758b.
- küzetmak közetmek** İL 916a (e. ettir. ?) Bakmak, gözetmek, bakımıyla meşgul olmak [کوزاتماک küz-at-mak 171]. **ET** *köze:ğ-* (g-) ED 758a.
- köz tikmak** İL ø, blş. e. geçs. Gözlerini dikmek, sabit bir bakışla bakmak; *harf.* gözleri dikmek (dikiş dikmek anlamında) [کوزتیکماک köz-tik-mak 171]. *blş.* **ET** *1 kö:z* (g-) ED 756b. + **ET** *tik-* (d-) ED 476b.
- köz tigmak köz** İL 913a madde başı altında *köz tegmek* blş. e. geçs. Değmek (nazar, kem göz için) {*ğá* “yaklaşma-verme” durum eki ile kullanılır}. 3. tekil kişi eki ile çekimlenir [کوزتیگماک köz-tig-mak 171]. *blş.* **ET** *1 kö:z* (g-) ED 756b. + **ET** *teg-* (d-) ED 476a.
- közçi** İL ø, a. Uzman (at vb. nin). *harf.* gözcü [کوزچی köz-chi 171]. - Krş. **ET** *1 kö:z* (g-) ED 756b.
- kozlamak = közlimek** İL 916b e. geçl. Gözlemek, uzaktan seyretmek [کوزلاماک koz-la-mak 171]. **ET** *közle:-* (g-) ED 760b.
- közlük közlük** İL 916b (s. gözü olan, göz koyulan, kaşlı (yüzük vb.)) a. Kıldan yapılmış, gözleri korumada kullanılan koyu renkli gözlük; *aynı zamanda* yüzük vb. de bulunan taş [کوزلوک köz-luk 171]. **ET** *közlük* (g-) ED 760a.
- közlük közlük** İL 916b (gözü olan, göz koyulan, kaşlı (yüzük vb.)) s. İleri görüşlü, öngörülü, uzağı gören; *aynı zamanda* nazar etme yeteneğine sahip olan {Nazar etme yeteneğine sahip kimse hoşuna gittiği herhangi bir at vb. nin kendisine satılmasını mecbur edebildiği için bu yetenek büyük bir avantaj olarak düşünülür. Eğer bu kimsenin satın alma isteği reddedilirse almak istediği at vb. nin ölümüne yol açabilir.} [کوزلوک köz-luk 171]. **ET** *közlük* (g-) ED 760a.
- közükmak** İL ø, e. geçs. *köz-tigmek* ile aynı anlamda [کوزوکماک köz-ük-mak 171]. - Krş. **ET** *1 kö:z* (g-) ED 756b.
- kosa kosa I** İL 895a s. Sakalsız, köse, yüzünde dağınık bir biçimde birkaç kıl olan, Far. [کوسا kosa 171]. **Far.** *kosa* Steingass 1062a.

kosatmak İL ø, e. ettir. Karıştırtmak (ateş) [کوساتماک kosa-'t-mak 171].

kosamak İL ø, e. geçl. Karıştırtmak (ateş) [کوساماک kosa-mak 171].

kosao İL ø, Krş. [کوساي kosaï 171] *kösey* İL 917a a. Ateşi karıştırtmak için kullanılan odun parçası, ocak süngüsü [کوساو kosao 171].

kosay *kösey* İL 917a, Krş. [کوساو kosao 171] a. Ateşi karıştırtmak için kullanılan odun parçası, ocak süngüsü [کوساي kosaï 171].

kauş İL ø, a. Terlik. کوس vb. ile aynı anlamda, Far.; *aynı zamanda* geviş, geviş getirme [کوش kaush 171]. (*terlik için*) **Far.** *kavş* Steingass 1062a. / (*aynı zamanda geviş, geviş getirme için*) - Krş. **ET** *kev-* (g-) ED 687a.

goş *göş* İL 963b a. Et {Far. *goşt* yerine} [گوش gôsh 171]. **Far.** *goşt* Steingass 1104a.

kauşamak = *köşimek* İL 917b, Krş. [کاپشاما { ← ک } kâpsha-mak 163] ve [کوشاماک kâusha-mak 165] e. geçs. Geviş getirmek {Develer satılmadan önce bu işlemi gerektiği gibi yapıp yapmadıkları gözlenir. Eğer develer ağızlarındakini tekrar yutmadan önce çenelerini yana doğru en az 25 kez hareket ettirmezler ise develerin sağlıklı olmadıkları düşünülür. Bu durumda şu söylenir: *kauşi buzuldi* “gevişi bozuldu”.} [کوشاماک kausha-mak 171]. **ET** *kevşe-* (g-) ED 692a.

kufalak İL ø, Krş. [کوپه لاک kupah-lak 69] a. Güve, kelebek. *kupahlak* ile aynı anlamda [کوفه لاک kufah-lak 172]. **ET** *kebe:li*: ED 689b.

kufruk = *kövrük* İL 923a a. Köprü. *kupruk* ile aynı anlamda [کوفروک kufruk 172]. **ET** *köprüg* ED 690b.

kufuk İL ø, Krş. köpük İL 906b a. Köpük. *kupuk* ile aynı anlamda [کوفوک kufuk 172]. **ET** *köprüg* ED 690b.

kok *kök II* İL 917b (uzun aralıklarla dikilen dikiş) a. Kırgız çadırının kafes işinin eksenini oluşturan sırim [کوک kok 172]. **ET** 2 *kök* ED 708b.

kök *kök I* İL 917b a. Gök, gökyüzü. *Aynı zamanda* s. mavi; *aynı zamanda* yeşil [کوک kök 172]. **ET** 4 *kö:k* (g-) ED 708b.

kökartmak *kökertmek* İL 917b e. ettir. Göğertmek (ya da yeşertmek) [کوکارتماک kök-ar-'t-mak 172]. - Krş. **ET** *kö:ker-* (g- -g-) ED 713a.

kökarmak kökermek İL 917b e. geçs. Göğermek (ya da yeşermek) [كوكارماك kök-ar-mak 172]. **ET** kö:ker- (g- -g-) ED 713a.

kökramak İL ø, e. geçs. Gümbürdemek, gürlmek [كوكراماك kök-ra-mak 172]. **ET** kökre:- (g-) ED 713a.

kökrak kökrek İL 918b Göğüs [كوكراك kökrak 172].

köksü = **köks** İL 918b Göğüs [كوك {ش ← س} köksi 172]. **ET** kögüs ED 714a. → kögüz (gögöz) ED 714a.

kokshun İL ø, s. Yaşlı, eskimiş, yıpranmış, son derece ileri yaşta olan; *aynı zamanda* dalavereci, fitne çıkarıcı, ortalığı karıştıran [كوكشون kokshun 172]. **ET** kö:kşi:n ED 714a. → kö:kçi:n ED 710a.

koklamak köklmek II İL 919a e. geçl. Kabaca dikmek, çivi ile iliştmek ya da pekiştirmek; bir eksen oluşturacak biçimde içlerinden sırtım geçirilen iki değneği (sırtım ile) birbirine bağlamak {Kırgız çadırının yanları, kafes işine böyle birlikte bağlanmış olan değneklerden oluşur. Bu şekilde kafes işi yolculuk için katlanabilir ya da genişletilip bir dairenin etrafında dikey olarak kurulabilir. Çadır kurulduktan sonra ise yanları oluşturmak için çadır keçelerle kaplanır.}. [كوكلاماك kok-la-mak 172]. **ET** I kökle:- ED 711a.

köklamak köklmek I İL 919a e. geçs. Göğermek ya da yeşermek, yaprak çıkarmak, filizlenmek. [كوكلاماك kök-la-mak 172]. **ET** 2 kökle:- (g-) ED 711a.

kokmak = **kökmet** İL 919a (keçiye benzeyen ama sakalsız bir hayvan) a. Yaban koyunu {*Ovis nahura*}. [كوكماك kokmak 172]. **ET** kökmek ED 711b.

koknar köknar İL 919b a. Haşhaş, Far. [كوكنار koknâr 172]. **Far.** *koknar* Steingass 1063b.

köküş İL ø, s. Mavimsi, yeşilimsi [كوكيش kök-ish 172]. - Krş. **ET** 4 kö:k (g-) ED 708b.

kül köl I İL 921b a. Göl, gölcük {Orta Asya coğrafyasında yaygın görülür. *Issiq-kül* (sıcak göl), *kara-kül* (kara göl); ancak (Avrupalılar'ca bazen yazıldığı gibi) “*Sirikül*” değil, Bkz. *Sariq-qol* ya da *Sariqol*}. [كول kül 172]. **ET** kö:l (g-) ED 715a.

kaulatmak kolatmaq İL 896a e. ettir. Kazdırmak [كولاتماك kau-la-'t-mak 172].

kulaga İL ø, Krş. [كولانگه kulankah 173] *köleŋge* İL 921b a. Gölge [كولانگه kulagah 172]. ET *köli:ge: (g-)* ED 718a.

kaulamak = *kolimaq* İL 897b e. geçl. Kazmak, kazı yapmak [كولاماك kau-la-mak 173].

kulaŋ İL ø, a. Günlük ekmek [كولانگ kulang 173].

kulanka = *köleŋge* İL 921b, Krş. [كولانگه kulagah 172] *kulagah* yerine, Kaz. [كولانگه kulankah 173]. ET *köli:ge: (g-)* ED 718a.

küldürmak *küldürmek* İL 928a e. ettir. Güldürmek [كولدورماك kül-dür-mak 173]. ET *kültür- (g-)* ED 717a.

külki = *külke* İL 928a (neşeliliği, mutluluğu belirtmek için çıkarılan sesler) s. Gülünc, güldürücü [كولكي külki 173]. ET *külgü: (g-)* ED 718a.

külmak *külmek* İL 928b e. geçs. Gülmek [كولماك kül-mak 173]. ET *kül- (g-)* ED 715b.

kulmus İL ø, s. Cimri, hasis, pinti [كولموس kulmus 173].

kumak *kömek I* İL 921b a. Yardım [كوماك kumak 173].

kumak İL ø, s. Dişsiz, dişlerinin olmaması yüzünden ağzı geriye doğru çekilen [كوماك kumak 173].

kumakçi İL ø, a. Yardımcı [كوماكچي kumak-chi 173].

kumaklaşmak İL ø, e. işt. Birbirine yardım etmek, yardımlaşmak, herhangi bir şeyi birleşerek yapmak [كوماكلاشماك kumak-la-'sh-mak 173].

kumuş *kümüş* İL 928b a. Gümüş [كوموش kumush 173]. ET *kümüş (g-)* ED 723b.

kön *kün* İL 929a a. Güneş; aynı zamanda gün [كون kön 173]. ET *1 kün (g-)* ED 725a.

kün İL ø, a. Aynı kocanın karıları olmaları nedeniyle aralarında bağ olan kadınlar [كون kün 173]. ET *küŋ* ED 726a.

kun *kön* İL 922b a. Sıradan deri (inek ya da devenin derisi) [كون kün 173]. ET *kö:n (g-)* ED 725a.

kön *ulturuşi* İL ø, Bkz. *kün* İL 929a + *olturmaq* İL 1187b a. Gün batımı; harf. güneşin oturuşu [كونولتورشوي kön-ulturush-i 173]. blş. ET *1 kün (g-)* ED 725a. + ET 2 *oltur-* ED 133b. → *olur- (?olor-)* ED 150a.

kön batışı İL ø, Bkz. *kün* İL 929a + *patmaq* İL 178b a. Gün batımı; *harf.* güneşin batışı [کونباتشی kön-bâtish-i 173]. *blş.* **ET** 1 *kün* (g-) ED 725a. + **ET** *bat-* ED 298a.

kön tuğuşi İL ø, Bkz. *kün* İL 929a + *tuğmaq* İL 330b a. Gün doğumu; *harf.* güneşin doğması [کونتوغوشی kön-tughush-i 173]. *blş.* **ET** 1 *kün* (g-) ED 725a. + **ET** *tuğ-* (d-) ED 298a.

kuncit = *küncüt* İL 929b a. Susam, Far. [کونجیت kunjit 173]. **Far.** *kuncid* Steingass 1053b. / **ET** *künçit* ED 727b.

kön çiqışı İL ø, Bkz. *kün* İL 929a + *çiqmaq* İL 453b a. Gün doğumu; *harf.* güneşin gelişi [کونچقشی kön-chi<k→q>ish-i 173]. *blş.* **ET** 1 *kün* (g-) ED 725a. + **ET** 1 *çık-* ED 405b.

kunçi *könçi* İL 922b a. Deri işçisi, sepici [کونچی kun-chi 173]. - Krş. **ET** *kö:n* (g-) ED 725a.

künçi *künçi* İL 929b a. Kıskanç kimse (? aynı kocanın karıları olan iki kadın arasındaki ilişkinin adlandırması olan *kün* sözcüğünden) [کونچی kün-chi 173]. - Krş. **ET** *kün* ED 726a.

künçilaşmak İL ø, e. iş. Birbirini kıskanmak [کونچيلاشماک kün-chi-la'sh-mak 173]. - Krş. **ET** *kün* ED 726a.

künçilamak İL ø, e. geçs. Kıskanmak [کونچيلاماک kün-chi-la-mak 173]. - Krş. **ET** *kün* ED 726a.

kündaş *kündaş* İL 929b s. Aynı erkeğin karıları olarak aralarında bağ oluşan [کونداش kündash 173].

kundurmak *köndürmek* İL 922b e. ettir. Eğitme, yetiştirmek [کوندورماک kun-dur-mak 173]. **ET** *köndür-* (g-) ED 730b.

köndöz = *kündüz* İL 930a a. Gündüz [کوندوز kön-döz 173]. **ET** *küntüz* (g-) ED 729b.

künjl *könjl* İL 920a a. Gönül (başlıca mecazen akıl, zihin vb. anlamında kullanılır) [کونگل künjl 174]. **ET** *könjl* (g-) ED 731b.

künjlak *könlek* İL 920a a. Göğüs kısmında kapanmayan palto ya da gömlek [کونگلک künjl-ak 174]. **ET** *könlek* (g-) ED 732a.

künlçak köñülçek İL 921a s. Merhamet, şefkat sahibi [کونگلچاک küngl-chak 174]. -

Krş. **ET köñül** (g-) ED 731b.

künllik = *köñüllük* İL 921b s. Gönüle hoş gelen; *aynı zamanda* bel. içtenlikle,

memnuniyetle, zevkle [کونگللیک küngl-lik 174]. **ET köñüllüg** (g-) ED 732b.

künlaşmak künleşmek İL 930b e. işt. Birbirini kıskanmak [کونلاشماک kün-la-'sh-mak

174]. - Krş. **ET küñ** ED 726a.

künlamak = *künlimesek* İL 930b e. geçs. Kıskanmak ya da kıskanç olmak [کونلاماک

kün-la-mak 174]. - Krş. **ET küñ** ED 726a.

könlök = *künlük I* İL könlök 930b a. Güneş semsiyesi, güneşlik, güneş siperliği

[کونلök köñ-lök 174]. **ET künlük** (g-) ED 732a.

könlök künlük II İL 930b, Krş. [کونلیک köñ-lik 174] s. Günlük [کونلök köñ-lök 174].

ET künlük (g-) ED 732a.

könlük İL ø, Krş. [کونلök köñ-lök 174] *künlük II* İL 930b s. Günlük [کونلیک köñ-lik

174]. **ET künlük** (g-) ED 732a.

kunmak könmek İL 923a e. geçs. Eğitim görmek, eğitilmek [کونماک kun-mak 174].

ET köñ- (g-) ED 726a.

küya küye II İL 931a a. İs, çaydanlığın dışında oluşan siyahlık, siyah (herhangi bir

nesnenin üzerinde kullanılan ya da oluşan herhangi bir çeşit) [کویا küya 174].

küya küye I İL 931a a. Giysileri tahrip eden tırtıl, kurt [کویا küya 174]. **ET küye:** (g-)

754b.

küyagu İL ø, Krş. [کویاو küyao 174] *küyö* İL 931b a. Damat [کویاگو küyagu 174]. **ET**

küde:gi: (g-) ED 703a.

küyao = *küyö* İL 931b, Krş. [کویاگو küyagu 174] a. Damat [کویاو küyao 174]. **ET**

küde:gi: (g-) ED 703a.

küydurgu = *köydürge* İL 923b a. Zararlı sivilce, kabarcık {içine sıcak bir iğne

batırılarak tedavi edildiği için böyle adlandırılır} [کویدورگو küydurgu 174]. - Krş. **ET**

küydür- ED 755a. → **küydür-* (g-) ED 730b.

küydürmek köydürmek İL 923b e. ettir. Yakmak, tutuşturmak, ateşe vermek

[کویدورماک küi-dur-mak 174]. **ET küydür-** ED 755a. → **küydür-* (g-) ED 730b.

küylak İL ø, Krş. [کونگلاک küngl-ak 174] *köñlek* İL 920a a. *kunglak* ile aynı anlamda [کویلاک küilak 174]. **ET** *köñlek* (g-) ED 732a.

küymak *köymek* İL 923b e. geçs. Yanmak [کویماک küi-mak 174]. **ET** 2 *küy-* ED 754b. → *küñ-* (g-) ED 726b.

küyük *köyük* İL 924a s. Yanık [کویوک küy-ük 174]. **ET** *küyük* ED 755b. → **küñük* (g-) ED 731a.

ka İL ø, sne. -a, -e, içine, üstüne, üzerine {Bkz. *kâ*, *gâ*} [کاه kah 174].

ga İL ø, sne. -a, -e, içine, üstüne, üzerine {Bkz. *kâ*, *gâ*} [گاه gah 174].

ki *ki* İL 938b, Krş. [گی gi 174] aitl. ek. Bkz. Dilb. s. 312, Sözdizimi [کی ki 174].

gi İL ø, Krş. [کی ki 174] aitl. ek. Bkz. Dilb. s. 312, Sözdizimi [گی gi 174].

kipak *képek* İL 932a a. Kepek [کیپاک kipak 174]. **ET** *kepek* ED 688b.

kepturmak İL ø, e. ettir. Kurutmak [کپتورماک kep-tur-mak 174]. - Krş. **ET** *kebit-* ED 688b.

kepmak İL ø, e. geçs. Kurumak {giysiler vb. için} [کپماک kep-mak 174]. **ET** *kebi:-* ED 687b.

ketarmak İL ø, Krş. [کیتورماک ket-kur-mak 175], [کیتوزماک ket-kuz-mak 175] *ketküzmek* İL 877a e. ettir. Götürmek, gidermek {herhangi bir canlı, bir giysi üzerindeki leke vb. yi} [کیتارماک ket-ar-mak 175]. **ET** *ké:ter-* (g-) ED 705b.

ketkurmak İL ø, Krş. [کیتارماک ket-ar-mak 175], [کیتوزماک ket-kuz-mak 175] *ketküzmek* İL 877a e. ettir. Götürmek, gidermek {herhangi bir canlı, bir giysi üzerindeki leke vb. yi} [کیتورماک ket-kur-mak 175]. - Krş. **ET** *ké:ter-* (g-) ED 705b.

ketkuzmak = *ketküzmek* İL 877a, Krş. [کیتارماک ket-ar-mak 175], [کیتورماک ket-kur-mak 175] e. ettir. Götürmek, gidermek {herhangi bir canlı, bir giysi üzerindeki leke vb. yi} [کیتوزماک ket-kuz-mak 175]. - Krş. **ET** *ké:ter-* (g-) ED 705b.

ketmak = *ketmek* İL 877a e. geçs. Gitmek, uzaklaşmak [کیتماک ket-mak 175]. **ET** 2 *két-* (g-) ED 701a.

keturmak = *keltürmek* İL 884b e. ettir. Getirmek (*kel-m<u→a>k*) eyleminden, bozulmuş biçim) [کیتورماک ke'-tur-mak 175]. **ET** *ketür-* ED 706a. → *keltür-* (g-) ED 716b.

keç = *keç* İL 878b s. ve bel. Akşama doğru, günün sonuna doğru [کچ kech 175]. **ET** *ké:ç (gê:c)* ED 692b.

keçqurun = *keçqurun* İL 878b bel. Günün sonuna doğru [کچقورون kech-qurun 175].
- Krş. **ET** *ké:ç (gê:c)* ED 692b.

kiçik *kiçik* İL 940a s. Küçük, ufak [کچک kichik 175]. **ET** *kiçig* ED 696a.

kiçkina İL ø, s. Küçücük, ufak, çok küçük [کچکنه kich'k-'inah 175]. - Krş. **ET** *kiçig* ED 696a.

kiçmak = *keçmek* İL 879a e. geçs. Sığ yerden yürüyerek geçmek, içinden geçmek (ırmak), geçmek (ya da haklarından vazgeçmek). {*din* “ayrılma” durum eki ile kullanılır} [کچماک kîch-mak 175]. **ET** *1 keç- (g-)* ED 693b.

kiçürmak = *keçürmek* İL 879a e. ettir. Sığ yerden yürüyerek geçirmek, geçirmek vb. [کچورماک kîch-ur-mak 175]. **ET** *1 keçür- (g-)* ED 698b.

keça *kéçe* İL 932b a. Gece [کچه kechah 175]. **ET** *3 kéçe: (gêce:)* ED 694b.

kiçik *kiçik* İL 940a *kiçik* ile aynı anlamda [کچک kichik 175]. **ET** *kiçig* ED 696a.

kiçik *kéçik* İL 933a eyl. a. İrmakta yürüyerek geçilen sığ yer [کچیک kîch-ik 175]. **ET** *keçig (g-)* ED 696a.

kiçikkina *kiçikkine* İL 940b s. Küçücük, ufak [کچیککنه kichik-kinah 175]. - Krş. **ET** *kiçig* ED 696a.

keçikmak *kéçikmek* İL 933a e. geçs. Gecikmek, geç kalmak [کچیکماک kech-ik-mak 175]. - Krş. **ET** *ké:ç (gê:c)* ED 692b.

kidurmak = *kiydürmek* İL 947a, Krş. [kî-gur-mak 176], [کيگوزماک kî-guz-mak 176] e. ettir. Giydirmek (giysi) [کيدورماک kî-dur-mak 175]. - Krş. **ET** *ke:d- (g-)* ED 700b.

kir a. *kir* İL 940b (kir, pislik) s. Kirli, pis [کیر kirr 175]. **ET** *ki:r* ED 735a.

kira *kira* İL 941a, Krş. [کرا kira 166] *کرا* ile aynı anlamda [کیرا kira 175]. **Far.** *kirā* Steingass 1019b.

kirak *kerek* İL 933b s. Gerekli, lazım {başka bir eylemin mastar biçimiyle birlikte, “gerekmektedir ya da gereklidir” anlamına gelerek, çoğunlukla kişiye bağlı olmayan

- eylem gibi kullanılır} [كيراک kiräk 175]. **ET kerek** ED 741b. → *kergek* (*kerge:k; g-*) ED 742a.
- kiraklık** *kéreklik* İL 933b a. Gerekli şey [كيراکليک kiräk-lik 175]. **ET kergeklik** (*g-*) ED 744a.
- kirpi** *kirpe* İL 941b a. Kirpi [کيرپي kirpi 175]. **ET kirpi:** ED 737b.
- kirguzmak** *kirgüzmek* İL 942a e. ettir. Girdirmek, ithal etmek [کيرگوزماک kir-guz-mak 175]. - Krş. **ET kirtür-** (*g-*) ED 740b.
- kirmek** *kirmek II* İL 942b e. geçs. Girmek, içeri girmek [کيرماک kir-mak 175]. **ET kir-** (*g-*) ED 735b.
- kiyiz** İL ø, Krş. [kîgiz 176] *kigiz* İL 944b a. Keçe. Bkz. *kîgiz* [کيز kîyiz 175]. **ET kiđz** ED 707a.
- kezak** = *kezek I* İL 934a (ikiz) a. Dönüş, devir, düzen, sıra, ardıllık [کيزاک kezak 175]. **ET kezig** (*g-*) ED 758b.
- kezdurmak** *kezdürmek* İL 880b e. ettir. Gezdirmek, dolaştırmak [کيزدورماک kez-dur-mak 175]. - Krş. **ET kezit-** (*g-*) ED 758a.
- kezmak** *kezmek* İL 880b e. geçs. Gezmek, dolaşmak [کيزماک kez-mak 175]. **ET kez-** (*g-*) ED 757a.
- kizuk** = *kézik* İL 934a a. Bulaşıcı humma [کيزوک kizuk 176]. **ET kezig** (*g-*) ED 758b.
- kesak** *kése* İL 934b a. Parça (herhangi bir şeyin); *özl.* tuğla parçası, {muhtemelen *kes-mak*'tan} [کيساک kesak 176]. **ET kesek** (*kese:k*) ED 749b.
- kesturmak** *kestürmek* İL 880b e. ettir. Kestirmek [کيستورماک kes-tur-mak 176]. **ET kestür-** ED 749b.
- kesmak** *kesmek* İL 881b e. geçl. Kesmek [کيسماک kes-mak 176]. **ET kes-** ED 748b.
- kesuk** = *késik* İL 935a eyl. a. Kesik, çentik [کيسوک kes-uk 176]. - Krş. **ET kes-** ED 748b.
- kisa** İL ø, a. Kuşağa bağlanan torba, kese, Far. [کيسه kisah 176]. **Far. kisa** Steingass 1069a.
- kişan** *kişen* İL 944a a. Bukağı, atın ön ayaklarını bir arada tutan kısa zincir [کيشان kishân 176]. **ET kişen** ED 754a.

kişi *kişi* İL 944b a. ve adl. Kişi; herhangi bir kimse, biri. Örn.: *obdan kişi* “iyi bir kişi” *kişi kelmadi* “hiç kimse gelmedi” [کیشی kishî 176]. **ET** *kişi*: ED 752b.

kiyk *kéyik* İL 938b a. Yabani keçi, koyun ya da antilop {Genellikle bu türdeki bütün yabani hayvanlar için kullanılır. Bu terimin altında daha sonra kendi özel adları ile ayırt edilirler. *say kiyki* harf. “çöl *kiyk*” (*Saiga Tartarica?*), *tag-kiyki* “dağ *kiyk*” gibi (boynuzları arkaya doğru kıvrık bir tür dağ keçisi, *Ovis Polji* vb. ni de içerir)} [کیک kîik 176]. **ET** *kéyik* (?g-) ED 755a.

kekaç *kékeç* İL 935b, Krş. [کیکاک kekach 176] s. Kekeç, kekeme, konuşmada zorluk çeken [کیکاک kekach 176].

kekak İL ø, Krş. [کیکاک kekach 176] *kékeç* İL 935b s. Kekeç, kekeme, konuşmada zorluk çeken [کیکاک kekak 176].

kekaçlamak = *kékeçlimek* İL 935b e. geçs. Kekelemek [کیکاکلاماک kekach-la-mak 176].

kekaklamak İL ø, e. geçs. Kekelemek [کیکاکلاماک kekak-la-mak 176].

kekaytmak İL ø, e. ettir. Gururlandırmak, kinirlendirmek [کیکایتماک kekai-'t-mak 176].

kekaymak İL ø, e. geçs. Mağrur, kibirli olmak, çalım satmak, gösteriş yapmak [کیکایماک kekai-mak 176].

kikartak = *kékirdek* İL 935b a. Nefes borusu [کیکارتاک kîkar-tak176].

kikartmak *kékirtmek* İL 935b e. ettir. Geğirtmek [کیکارتماک kîkar-'t-mak 176]. - Krş. **ET** *kekir-* (g-; ?-g-) ED 712b.

kikarmak *kékirmek* İL 935b e. geçs. Geğirmek [کیکارماک kîkar-mak 176]. **ET** *kekir-* (g-; ?-g-) ED 712b.

kikaruk *kékirik* İL 936a eyl. a. Geğirme [کیکاروک kîkar-uk 176]. - Krş. **ET** *kekir-* (g-; ?-g-) ED 712b.

kigurmak İL ø, Krş. [کیکوزماک kî-guz-mak 176], [کیدورماک kî-dur-mak 175] *kiydürmek* İL 947a e. ettir. Giydirmek (giysi) [kî-gur-mak 176]. - Krş. **ET** *ke:d-* (g-) ED 700b.

kiguzmak İL ø, Krş. [kî-gur-mak 176], [kî-dur-mak 175] *kiydürmek* İL 947a e. ettir. Giydirmek (giysi) [کیگوزماک kî-guz-mak 176]. - Krş. **ET** *ke:d (g-)* ED 700b.

kigiz *kigiz* İL 944b, Krş. [کیز kîyiz 175] *kighiz* ile aynı anlamda [kîgiz 176]. **ET** *kiğz* ED 707a.

gilam *gilem* İL 978a a. Kilim, halı, Far. [گیلام gilam 176]. **Far.** *gilim* Steingass 1096b.

kelturmak = *keltürmek* İL 884b e. ettir. Getirmek [کلتورماک kel-tur-mak 176]. **ET** *keltür- (g-)* ED 716b.

kelturulmak = *keltürülmek* İL 884b e. ettir. edl. Getirilmek [کلتورولماک kel-tur-ul-mak]. - Krş. **ET** *keltür- (g-)* ED 716b.

keliştürmek *kéliştürmek* İL 937a e. işt. ettir. İyi bir sonuca gelmesini sağlamak, memnuniyet verici bir sonuca getirmek [کلیشتورماک kel-ish-tur-mak 177]. - Krş. **ET** *keliş- (g-)* ED 720b.

kelişmak *kélişmek* İL 937b e. işt. Birlikte gelmek; *özl.* iyi bir sonuca varmak [کلیشماک kel-ish-mak 177]. **ET** *keliş- (g-)* ED 720b.

kelmak *kelmek* İL 885a e. geçş. Gelmek [کيلماک kel-mak 177]. **ET** *kel- (g-)* ED 715b.

keli İL ø, a. Büyük bir havan (içinde piriñ vb. dövülür), Kaz. [کيلي keli 177].

keliçak İL ø, a. Küçük bir el havanı (Bkz. kéli), Kaz. [کيلچاک keli-chak 177].

kelin *kélin* İL 937b a. Gelin [کيلين kelin 177]. **ET** *kelin (g-)* ED 719a.

kelinçak = *kélinçek* a. Gelin (yeni evlenmiş olan gelin böyle adlandırılır), Kaz. [کيلینچاک kelin-chak 177]. - Krş. **ET** *kelin (g-)* ED 719a.

kim = *kim* İL 946a bağ. ki; *aynı zamanda* adl. kim. Bkz. [کيم kim 177]. **ET** *kim* ED 720b.

kimak *kiymek* İL 947b e. geçl. Giymek (elbise) [کيماک k'i-mak 177]. **ET** *ke:d (g-)* ED 700b.

kimersa = *kimerse* İL 946a adl. *harf.* kim/her kim ('olabilir'), fakat genellikle birisi anlamında {*kishi* ile aynı anlamda} (artık kullanımı yaygın değil) [کيمرسه kim-ersa 177]. - Bkz. **ET** *kim* ED 720b.

kimarmak *kémirmek* İL 938a e. geçl. Kemirmek, Kaz. [کيمرماک kimar-mak 177]. ET *kemür-* (g-) ED 723a.

kimsan İL ø, a. Altın renkli deri [کيمسان kimsân 177]. ET *kimsen* ED 723b.

kimuk İL ø, a. Ağ şeklinde kemikli doku [کيموک kimuk 177].

kima *kéme* İL 938a a. Tekne, gemi, kayık [کيمه kîmah 177]. ET *kemi:* (g-) ED 721b.

kiyn *kéyin* İL 938b a. Geri, arka kısım; *aynı zamanda* bel. sonra, sonradan, arkada, arkasında, gerisinde; *aynı zamanda* snt. sonra, geri {*din* “ayrılma” durum eki ile kullanılır}; *kiynğa* “geriye, arkaya doğru”, *kiyniga* “-e doğru” ya da “arkasına” (belirli) [کين kîin 177]. ET *ké:đin* (g-) ED 704b.

kinduk = *kindik* İL 946b a. Göbek [کيندوک kinduk 177]. ET *kindik* ED 729a.

kiñ *keñ* İL 883b s. Geniş, enli, uzatılmış; *aynı zamanda* ferah bir mekanı olan, geniş, içi çok şey alan [کينگ kîng 177]. ET *ké:ñ* (g-) ED 724b.

kiñaş *kéneş* İL 936a a. Danışma, istişare, öğüt, üzerinde düşünme, mütalaa [کينگاش kingash 177]. ET *kéneş* ED 734a.

kiñaşmak *kéneşmek* İL 936a e. geçs. Düşünmek, ölçünmek {? *kingai-mak*’ın işteş çatı biçimi; sanki “birbirlerine (düşüncelerini) açmak”} [کينگاشماک kingash-mak 177]. ET *ké:neş-* ED 734b.

kiñalmak İL ø, e. edl. Genişletilmek ya da açılmak [کينگالماک king-a’l-mak 177]. - Krş. ET *ké:ñü-* (g-) ED 727a.

kiñaytmak *kéneytmek* İL 936a e. ettir. Açmak, genişletmek [کينگايتماک king-ai-’t-mak 177]. - Krş. ET * *ké:neđ-* (ET *ké:ñü-* (g-) ED 727a. madde başı altında)

kiñaymak *kéneymek* İL 936b e. geçs. Açılmak, genişlemek [کينگايماک king-ai-mak 177]. ET * *ké:neđ-* (ET *ké:ñü-* (g-) ED 727a. madde başı altında)

kiñçilik a. Genişlik, açılıp yayılma, genişleme [کينگچيلىک king-chi-lik 177]. - Krş. ET *ké:ñ* (g-) ED 724b.

kiñlik a. Genişlik, açılıp yayılma, genişleme [کينگ(ي)لىک king-lik 177]. ET *kéñlik* (g-) ED 732a.

kina İL ø, a. Kıskançlık, Far. [کينه kînah 178]. Far. *kina* Steingass 1071a.

kina tutmaq İL ø, blş. e. geçs. Kıskanmak, Far. YUy. [کینهتوتماق kînah tut-mâq 178].

blş. **Far.** *kina* Steingass 1071a. + **ET** *tut-* ED 451a.

kinalaşmak İL ø, e. işt. Birbirini kıskanmak, Far. YUy. [کینهلاشماک kînah-la-'sh-mak

178]. *iki dilli Far.* *kina* Steingass 1071a. + **YUy.** +*laşmak*

kinalamak İL ø, e. geçs. Kıskanmak [کینهلاماک kînah-la-mak 178]. *iki dilli Far.* *kina*

Steingass 1071a. + **YUy.** +*lamak*

kiyniça = *kéynçe* İL 938b (belirli bir zaman geçerek, sonraki zamanlarda,

gelecekte) bel. Geriye doğru: *kiyniça ketmak* “çekilmek”, “geriye sürmek (atı);

kiyniça turmak “sırt çevirmek” [کینهچە kîin-i-chah 178]. - Krş. *ké:đin* (g-) ED 704b.

L ل

la İL ø, ek Çokluk bildiren bir ek: örn.: *la-u-laşkar* “bütün ordu”, “ordunun hepsi” [لا

178].

laba İL ø, a. (*Qalmaq* “Kalmuk”) Budist dini {Lama}'nin işaretleri [لابا lâbâ 178].

labar İL ø, a. Piyade kıtasını (500 kişiden oluşan) kumanda eden subayın unvanı [لابر

lâbar 178].

lapullamak = *lepildimek* İL 988a e. geçs. İleriye geriye çarpmak, vurmak (rüzgar

ile) [لاپوللاماک lapul-la-mak 178].

latta lata İL 982a a. Paçavra, çaput. *Aynı zamanda* bir çeşit çiçekli ipek kumaş [لاته

latta 178]. **Far.** *latta* Steingass 1117b.

laça İL ø, a. Mühür mumu, kırmızı balmumu [لاچه lâchah 178].

laçak *leşek* İL 994b, Krş. [لاچک laçak 179] a. Kadınların dua ettiklerinde ya da

herhangi bir halka açık yere gittikleri zaman saçlarını örtmek için başlarının arkasına

doğru bağladıkları bir mendil. *Aynı zamanda* Kırgız (Kırgız) kadınlarınca giyilen bir

çeşit türban ya da taç gibi baş süsü [لاچاک laçak 178].

laçiq İL ø, a. Kavun bahçesine bakan kimseyi koruyan kavun bahçesi vb. deki geçici

sundurma, “salatalık bahçesinde bulunan küçük ev” [لاچیق laçiq 178].

laçin *laçin* İL 982b a. Bir tür şahin [لاچین lâchîn 178]. **ET** *la:çın* ED 763b.

lar İL ø, Çoğul eki [لار lar. 178].

- las** *las* İL 983b (şambrel, havası inmiş, büzülmüş top vb. nin durumu; kişinin bir iş yaptıktan sonraki gevşeklik durumu) a. İpek süprüntüsü, artığı [لاس lās 178].
- laş** İL ø, a. Yeşil balçık (durgun su vb. de oluşmuş olan) [لاش lash 178].
- laf** *lap I* İL 981a a. Boş övünme, uzun yayın gerilmesi, Far. [لاف lâf 178]. **Far.** *laf* Steingass 1112a.
- laq** İL ø, Yer adı yapan bir ek. örn.: *yaylaq* “yayla, yazın oturulan yer” (yaylak, İsviçre’deki anlamıyla *Alpler* “yüksek dağlar”); *qışlaq* “kışlak” (Bu ad eskiden Orta Asya’nın göçebe yaşayan halkınca kışı geçirdikleri yerler için kullanılırdı. Şimdi ise bütün yerleşim yerleri ve köyler için kullanılmaktadır); *Sulaq* “suvarma yeri (sığır için)”; *Otlaq* “otlu yer, otlak” vb. [لاق lâq. 178].
- lak** *lak* İL 984a (bir çeşit vernik, cila), Krş. [لوك luk 179] a. Mühür mumu, kırmızı balmumu, Far. [لاک lâk 179]. **Far.** *lak* Steingass 1112b.
- lan** İL ø, Sayı adları yapan bir ek. Örn.: *oçaolan* “üçlük bir grup”. Bkz. Dilb., s. 308 [لان lan 179].
- langar** *lenger I* İL 989b a. Demir, çapa, lenger (ya da çapa demiri yerine kullanılan oldukça ağır bir nesne), Far. *Aynı zamanda* mola yeri, dinlenme evi, Yk. [لنگار langar 179]. **Far.** *langar* Steingass 1129b.
- lanka** İL ø, a. Keten (? Devetüyü renginde Çin pamuklu kumaşı) [لنکه lankah 179].
- lavar** İL ø, Bkz. *lâbar* [lâwar 179].
- lay** *lay* İL 986a a. Çamur, balçık, Far. [لاي lâi 179]. **Far.** *lay* Steingass 1134a.
- layçi** İL ø, a. Balçık işinde çalışan kimse, çamurdan duvar vb. yapan kimse, Far. YUy. [لايچی lâi-chi 179]. *iki dilli* **Far.** *lay* Steingass 1134a. + YUy. +çi
- laylatmaq** *laylatmaq* İL 986b e. ettir. Çamurlamak, çamura bulamak, Far. YUy. [لايلاتماق lâi-la-’t-maq 179]. *iki dilli* **Far.** *lay* Steingass 1134a. + YUy. +latmaq
- laylamaq** = *laylimaq* İL 987a (sıvamak, balçık dökmek, çamurlamak) e. geçs. Çamurlu olmak. *Aynı zamanda* yüzmek, batmamak, su yüzünde durmak, Far. YUy. [لايلاماق lâi-la-maq 179]. *iki dilli* **Far.** *lay* Steingass 1134a. + YUy. +lamaq

layliq layliq İL 987a s. Çamurlu. *Aynı zamanda* Aksu yolu üzerinde Yarkend'den sonra ikinci konaklama yerinin adı, Far. YUy. [لايلىق lâi-li<k→q> 179]. *iki dilli Far. lay* Steingass 1134a. + YUy. +lik

lab İL ø, a. Dudak, kenar, Far. [لب lab 179]. **Far.** *lab* Steingass 1115a.

laçak İL ø, Bkz. [لاچاك lachak 178] Bkz. لاچاك /Shaw [لاچاك lachak 179].

lak *lek* İL 989b sy. Yüz bin, Far. [لك lak 179]. **Far.** *lak* Steingass 1127a.

laklak = *leylek* İL 991a a. Leylek, Ar. [لكلك laklak 179]. **Ar.** *laqlaq* Steingass 1126b.

luḥ İL ø, a. Saz, hasırotu [لوح lukh 179].

luq İL ø, Bkz. [ليك lik 180] Bkz. *lik* [لوق luq 179].

luk İL ø, Krş. [لاك lâk 179] *lak* ile aynı anlamda [لوك luk 179]. **Far.** *lak* Steingass 1112b.

lumlum *löm-löm* İL 994a (löm “yumuşak, elastiki maddelerin esnerken oluşan durumu” sözcüğünün tekrarı; gevşek, cansız, geveze, boşboğaz) a. Kauçuğa benzeyen bir birleşim [لوملوم lum-lum 179].

lunc İL ø, a. Yanağın iç tarafı, Far. [لونج lunj 179]. **Far.** *lunc* Steingass 1129a.

lungqa İL ø, a. Saksı [لونگقا lungqa 179].

lungi İL ø, a. Başlıca Afganlar tarafından türban ya da bele bağlanan fular olarak kullanılan bir çeşit eşarp, Far. [لونگي lungi 179]. **Far.** *lungi* Steingass 1130a.

liq İL ø, Sıfatlardan ad yapmada kullanılan bir ek. Aynı zamanda başka adlardan ya da sıfatlardan soyut adlar yapmada kullanılır. Eklendiği sözcüğün harflerine göre çeşitli biçimler alır. Bkz. Dilb. Örtmece Değişiklikler [ليق liq 180].

lik İL ø, Sıfatlardan ad yapmada kullanılan bir ek. Aynı zamanda başka adlardan ya da sıfatlardan soyut adlar yapmada kullanılır. Eklendiği sözcüğün harflerine göre çeşitli biçimler alır. Bkz. Dilb. Örtmece Değişiklikler [ليك lik 180].

M م

matal İL ø, Krş. [ماتال mâqâl 181] a. Atasözü, Kaz. [ماتال matâl 180]. **Ar.** *maqâl* Steingass 1289a.

matan İL ø, a. Bir çeşit şekerleme, (? Çin.) [ماتانگ matang 180]. < ? Çin.

matao İL ø, a. Tek iple kazığa bağlanmış birkaç hayvan, aynı şekilde bağlanmış prangalı mahkumlar takımı, Kaz. [ماتاو mâtâo 180].

macan = *marcan* İL 1005b a. Mercan, Ar. [ماجان (*marjân* yerine) majân 180]. Ar. *marcân* Steingass 1210b.

maç *maç* İL 1003b (meyve vb. yiyeceklerin ezildiğinde , çiğnendiğinde çıkardığı ses) a. Un değirmeninden toplanan ince öğütülmüş undan yapılan lapa, ezme [ماچ mâch 180].

maraq İL ø, eyl. a. Pusu ya da gizli gözetleme yeri (düşmanın) [مراق mârâq 180].

maraqçi *maraqçi* İL 1005b a. Pusu, görünmeden düşmanı gözlemek için yerleşmiş olan kişiler [مراقچی mârâq-chi 180].

maral *maral* İL 1005b a. Doğu Türkistan'daki boynuzu 12 çatalı olan dişi geyik [مارال mârâl 180].

Maralbaşi İL ø, öz. a. Lay-Mescid yakınında, Yarkend ve Kaşgar'dan Aksu'ya giden yolların birleştiği yerde Çinliler'ce kurulan bir kasaba [مارالباشي Mârâl-bâshi 180].

marali İL ø, a. 'Maral' postundan hazırlanan deri [مارالي mârâli 180].

maramaq = *marimaq* İL 1006b e. geçl. Gizlenmiş gözetleme karakolundan bakmak, pusuya yatmak [ماراماق mâra-ma<k→q> 180].

mardaç İL ø, bel. Terzi biçiminde⁴⁹ (bir oturma biçimi olarak kullanılır), Kaz. [مرداچ mardach 180].

maroza *meruze I* İL 1027a a. Küçük bir kilim, halı [ماروزه mârozah 180].

mazar *mazar* İL 1007a a. Kutsal bir kimsenin mezarı (türbe olarak saygı gösterilen, uzun direklere bağlanan bayraklar, yak kuyrukları ve çoğunlukla vahşi hayvanların boynuzları ile süslenen mezar. Hindistan'dan Türkistan'ı ayıran dağlar boyunca bütün noktalarda -geçitler vb. de- taş yığını halinde abidelerle karşılaşılır. Bu dağlardaki Müslümanların oturduğu kısımlarda bu abidelere, "Mazar" unvanı ile

⁴⁹ "tailor-wise" açıklamasının harfiyen çevirisi verilmiştir.

- saygı gösterilir ve eski zamanlardaki ileri gelen kimselerin mezarları olarak düşünülür, Ar. [مازار mâzâr 181]. **Ar.** *mazar* Steingass 1221b.
- mazaq mazaq** İL 1007a a. Şaka, (Ar.'dan bozulmuş biçim) [مازاق mazâq 181]. **Ar.** *mazâq* Steingass 1204a.
- maş maş** İL 1008a a. Bir çeşit baklagil, Far. [ماش mâsh 181]. **Ar.** *mâş* Steingass 1141a.
- maşa maşa** İL 1008a (kuyumculukta altını ateşe götürüş ve ateşten alış sırasında kullanılan kıskaç) a. Mum makası, mum söndürme aleti; *aynı zamanda* içine fitilli tüfeğin fitilinin yerleştirildiği maşa [ماشا mâsha 181]. **Far.** *maşa* Steingass 1141a.
- maşaq maşaq** İL 1008a a. Başak [ماشاق mâshaq 181]. ET 1 *başak* ED 378b.
- maşüt meşüt** İL 1033a a. İşlenmemiş ipek [ماشوت mâshüt 181]. **Far.** *muştî* Steingass 1245a.
- maqal** Bkz. [ماتال matâl 180] Bkz. *matâl* [ماقال mâqâl 181]. **Ar.** *maqâl* Steingass 1289a.
- maqatmaq = mahtatmaq** İL 1004a e. ettir. Övdürmek, methettirmek [ماقتاتماق mâqta-'t-maq 181]. - Krş. **Moğ.** *magta-* Les. 520a.
- maqatmaq = mahtimaq** İL 1004a e. geçl. Övmek, methetmek [ماقتاتماق mâqta-maq 181]. **Moğ.** *magta-* Les. 520a.
- maqatmaq = mahtanmaq** İL 1004a e. dön. Övünmek [ماقتاتماق mâqta-'n-maq 181]. - Krş. **Moğ.** *magta-* Les. 520a.
- maku** İL ø, a. Mekik (genellikle boynuzdan yapılı) [ماكو mâku 181].
- mala** İL ø, a. Tapan, tırmık, tohum ekiminden sonra tohumları toprak ile örtmek için kullanılan bir alet [مالا mâla 181].
- maldurmaq** İL ø, e. ettir. Batırtmak, daldırtmak, bandırmak [مالدورماق mâl-dur-mâq 181]. ET 2 *mandur-* ED 768a. → 1 *bandur-* ED 350a.
- malmaq** İL ø, e. geçl. Batırmak, daldırmak, banmak *özl.* boya fiçisine [مالماق mâl-mâq 181]. ET 2 *man-* ED 767a. → 2 *ban-* ED 348a.
- mama** = *mama III* İL 1048b a. Nine, büyükanne, yaşlı kadın [ماما mâmâ 181]. ET *mamu:* ED 766a.
- mamuq mamuq** İL 1015b a. Pamuk, Kaz. [ماموق mâmuq 181]. **ET** *mamuk* ED 766b. → *bamuk* ED 345b.

- mantu** = *manta* İL 1015b a. Buharda pişirilen etli küçük hamur parçası, mantı [مانتو mantu 181]. < ? Çin.
- mantupaz** = *mantipez* İL 1015b a. ‘Mantu’ pişiren kimse [مانتوپاز mantu-paz 181]. *iki dilli* (< ? Çin.) + Far. +paz
- mantuçi** = *mantıçi* İL 1015b (mantı pişiren ya da satan kimse) a. Pezevenk, Kaş. [مانتوچی mantu-chi 181]. *iki dilli* (< ? Çin.) + YUy. +çi
- mağdurmaq** *mağdurmaq* İL 1012 e. ettir. Yürütmek [مانگدورماق mang-dur-mâq 181]. - Krş. ET *mağt-* (b-) 768a.
- mağraşmaq** İL ø, e. işt. Birbirlerine melemek, meleşmek (koyunlar ya da keçiler için) [مانگراشماق mangra-'sh-mâq 181]. - Krş. ET *mügre:-* (b-) ED 770b.
- mağramaq** İL ø, e. geçs. Melemek (koyunlar ve keçiler için kullanılır) [مانگراماق mangra-mâq 181]. ET *mügre:-* (b-) ED 770b.
- mağqa** *mağqa* İL 1012b a. Burun akıntısı; *aynı zamanda* atlarda görülen tehlikeli bir hastalık [مانگقا mangqa 181].
- mağlay** *mağlay* İL 1012b a. Alın [مانگلای manglâi 182].
- mağmaq** *mağmaq* İL 1012b e. geçs. Yürümek, gitmek, herhangi bir yönden ilerlemek (fiziksel olarak) [مانگماق mang-mâq 182]. ET *mağ-* (b-) ED 767a.
- mağış** *məğış-turuş* birleşik sözcüğü içerisinde İL 1075b eyl. a. Hareket, adım [مانگیش mang-ish 182]. - Krş. ET *mağ-* (b-) ED 767a.
- may** *may I* İL 1018a a. Yağ, iç yağı, tereyağı, Kaz. [مای mâi 182].
- maya** İL ø, a. Anamal, yatırılan asıl toplam, Far. [مایا mâya 182]. Far. *maya* Steingass 1148a.
- mayaq** *mayaq I* İL 1018a a. Koyun gübresi [مایاق mayağ 182]. ET *mayak* ED 772b. → *bañak ED 350b.
- mayda** s. *mejde II* İL 1043a (ufak, küçük) a. İnce toz, Far. [مایدا maıda 182]. Far. *mayda* Steingass 1360b.

- maydalamak** = *meydilimek* İL 1043a (küçültmek, parçalamak) e. geçl. Toz haline getirmek [مايدالاماك maïda-la-ma<q→k> 182]. *iki dilli Far.* *mayda* Steingass 1360b. + YUy. +*lamak*
- mayruq** = *maytuq* İL 1018b (eğri, çarpık, eğri ayaklı) s. Bükülmüş, topal, kötürüm, Kaz. [مايروق mâiruq 182].
- maymun** *maymun* İL 1019b a. Maymun, Ar. [مايمون maïmûn 182]. *Ar.* *maymûn* Steingass 1364a.
- midramak** = *midirlimaq* İL 1080a e. geçs. Hareket etmek, kıvıldamak [مدراماك midra-mak 182].
- marcan** *marcan* İL 1005b a. Mercan, Ar. [مرجان marjân 182]. *Ar.* *marcân* Steingass 1210b.
- maska** *meske* İL 1031a a. Taze tereyağı, Far. [مسكه maskah 182]. *Far.* *maska* Steingass 1238b.
- maşrab** = *meşrep* İL 1032b a. Müzik vb. ile toplumsal olarak yeniden bir araya geliş [مشراب mashrab 182]. *Ar.* *maşrab* Steingass 1245b.
- maşq** İL ø, a. Talim, askeri idman, Ar. [مشق mashq 182]. *Ar.* *maşq* Steingass 1247a.
- maqul** *maqul* İL 1009b s. *harf.* Makul; çoğunlukla iyi, güzel, pek iyi anlamında kullanılır, Ar. [معقول ma'qul 182]. *Ar.* *ma'qûl* Steingass 1274b.
- maqullaşmaq** *maqullaşmaq* İL 1009b e. işt. Birlikte bir karara varmak [معقوللاشماق ma'qul-la-'sh-maq 182]. *iki dilli Ar.* *ma'qûl* Steingass 1274b. + YUy. +*laşmaq*
- maqullamaq** *maqullimaq* İL 1009b e. geçs. Bir karara varmak, razı olmak, rıza göstermek [معقوللاماق ma'qul-la-maq 182]. *iki dilli Ar.* *ma'qûl* Steingass 1274b. + YUy. +*lamaq*
- milteq** = *miltiq* İL 1086b a. Tüfek, eski model asker tüfeği [ملتيق milteq 182].
- milteqçi** İL ø, a. Tüfekli asker [ملتيقچي milteq-chi 182].
- man** *men* İL 1036b adl. Ben [من man 182]. *ET 1 men* ED 766b. → *ben* ED 346a.
- menem** İL ø, Bkz. *men* İL 1036b adl. Benim, Kaz. {*maning* yerine} [منم men-em 182]. - Krş. *ET 1 men* ED 766b. → *ben* ED 346a.

- manmanlik** *menmenlik* İL 1039a a. Kendinden çok bahsetme, benlikçilik, kendini beğenmişlik [منمنلیک man-man-lik 182]. - Krş. **ET 1** *men* ED 766b. → *ben* ED 346a.
- mana** *mana* İL 1015a ünl. İşte! Fr. *voici!* “işte”. [منه manah 182]. Krş. **ET 2** *ma:/2 me:* ED 765b.
- mu** İL ø, Soru eki. Bkz. Dilb. [مو mu 182].
- mu** *bu* yerine. İsmiñ yalın hali dışındaki durumlarda kullanılır [مو mu 182]. **ET 1** *bu:* ED 291b.
- muça** *müçe* İL 1069b (insanların ya da hayvanların organları, el ya da bacakları) a. Koyunun sağrısı, Kaz. [موچه muchah 182].
- muçal** *müçel* İL 1069b a. 12 yıllık bir devir (her bir yıl bir hayvan adı ile adlandırılır). Bkz. Dilb. [موچل muchâl 182].
- mucutmaq** *murutmaq* İL 1052b e. ettir. Elde ezdirmek [موجوتماق muju-’t-maq 182].
- mucumaq** *mucumaq* İL 1053a e. geçl. Parmaklar arasında sürtmek, ovmak, elde toz haline getirmek için sürtmek; gururunu kırmak (herhangi bir kimsenin); eti kemikten kazıyarak çıkarmak {son anlam yalnızca Kazaklar’ca kullanılır} [موجوماق muju-maq 183].
- muçin** İL ø, a. Cımbız (Yarkend ve Kaşgar Türkleri, sakalsız Çinli efendilerine hürmeten yüzlerindeki kılları çekip çıkarmak için kullanırlar), Far. [موجین mûchin 183]. **Far.** *mû-çîna* Steingass 1342a.
- mori** İL ø, a. Hendek, su yolu, oluk; *aynı zamanda* baca, ? Far. [موري mori 183]. **Far.** *mûrî* Steingass 1343b.
- muz** *muż* İL 1055a a. Buz [موز muz 183]. **ET 1** *bu:z* ED 389a.
- muzat** İL ø, (*muż* “buz” ve *art* Eski Uygurca “geçit, boğaz” anlamında) öz. a. Aksu’dan İla’ya giden yol üzerindeki bir geçidin adı [موزات muzât (doğru biçimiyle *muż-art*) 183]. *blş.* **ET 1** *bu:z* ED 389a. + **ET art** (?a:rd) ED 200b.
- muzay** *mozay* İL 1046a a. Buzağı [موزاي muzaï 183]. **ET** *buza:ğu:* ED 391a.
- mużtağ** İL ø, Bkz. *muż* İL 1055a + *tağ* İL 260b a. Buzul; *aynı zamanda* karlı dağ. (Bkz. *Aq-tağ* başlığı altında, özel adlar gibi bu tür sözcüklerin uygulamasına ilişkin

- uyarılar bölümü) [موزتاغ muz-tâgh 183]. *blş.* **ET 1 bu:z** ED 389a. + **ET 1 ta:ğ (d-)** ED 463a.
- muzluq** *muzluq* İL 1055b s. Buzlu, buz kaplı [موزلوق muz-luq 183]. **ET bu:zluğ** ED 391b.
- muşak** İL ø, a. Havai fişek, fişek, maytap [موشاك mushak 183].
- müşük** *müşük* İL 1070b, Krş. [ميشيق mishiç 184] a. Kedi [ك ← موشو müshük 183]. - Krş. **ET mü:ş** ED 772a. *ya da* **ET maçtı:** ED 765b.
- muşlamak** = *muştlimaç* İL 1059a e. geçl. Yumrukla vurmak, yumruklamak, Far. YUy. (lamak) [موشلاماك mush-la-mak {musht-la-mak yerine} 183]. *iki dilli muşt* Steingass 1243b. + YUy. +*lamak*
- Muğal** İL ø, Krş. [موغول Mughul 183] öz. a. Moğol [موغال Mughal 183].
- Muğul** = *moğgul* İL 1046b, Krş. [موغال Mughal 183] öz. a. Moğol [موغول Mughul 183].
- mol** *mol II* İL 1047a a. Bol, çok, Hk. [مول mol 183].
- mola** *möle* İL 1068b a. Semer [مولا mola 183].
- mulla** *molla* İL 1047a a. Eğitilmiş kimse, okuma yazma öğrenmiş kimse, Far. [موللا mulla 183]. **Far.** *mulla* Steingass 1303a.
- Multan** İL ø, öz. a. Yarkend’de bütün Şiiler için kullanılan bir ad. Multani Şiiler’in partisinin Yarkend’de birkaç yıl önceki kötü idaresi nedeniyle Şiiler’in adının kötüye çıkmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda *Multan* bütün Şiiler için kullanılan bir ad haline gelmiştir [مولتان Multân 183].
- molun** *molun* İL 1047b a. Yaban kedisi [مولون molûn 183]. Bkz. **ET manu: (?b-)** ED 767a.
- mum** *mom* İL 1048a a. Mum; *ak-mum* “bal mumu”; *kara-mum* “ayakkabı tamircisinin kullandığı cila”, Far. [موم mum 184]. **Far.** *mom, mûm* Steingass 1348b.
- muncaq** = *monçaq* İL 1049b a. Renkli boncuk [مونچاق munjaç 184]. **ET monçuk** ED 767b. → *bonçuk (?bonçok)* ED 349a.
- munça** *munçe* İL 1065a bel. Bu kadar, bunca {(Bkz.) *bu* ve *çah*’tan} [مونچه mun-chah 184]. *blş.* **ET 1 bu:** ED 291b. + **ET ança:** ED 172b.

mundağ = *mundaq* İL 1065a bel. Böyle [مونداغ mun-dagh 184]. ET *muntağ* ED 767b.
→ *buntağ* ED 349b.

munda munda İL 1065a bel. Burada [مونده mun-dah 184]. - Krş. ET *anta*: ED 176b.

muğ muğ İL 1062b a. Hüzün, keder, endişe [مونگ mung 184]. ET *muğ* 766b. → ET *buğ*
ED 347a.

muğaymaq İL ø, e. geçs. Kederli, elemli olmak [مونگایماق mung-ai-mâq 184]. ET
buğaq- ED 350a.

muğdaşmaq muğdaşmaq İL 1062b, Krş. [مونگداشماق mung-la-'sh-maq 184] e. işt.
Dertleşmek [مونگداشماق mung-da-'sh-maq 184]. - Krş. ET *muğ* 766b. → ET *buğ* ED
347a.

muğlaşmaq İL ø, Krş. [مونگداشماق mung-da-'sh-maq 184] *muğdaşmaq* İL 1062b
e. işt. Dertleşmek [مونگداشماق mung-la-'sh-maq 184]. - Krş. ET *muğ* 766b. → ET *buğ*
ED 347a.

muğuz = *müğüz* İL 1071a a. Boynuz [مونگوز munguz 184]. ET *müğüz* ED 771a. →
*büñüz ED 352a.

mihrbançiliq İL ø, a. Şefkat, şefkatlilik, iyi yüreklilik, zarif oluş, kibarlık, Far. YUy.
[مهربانچیلیق mihrbân-chi-liq 184]. *iki dilli* Far. *mihrbân* Steingass 1354a. + YUy. +çiliq

mihmançiliq İL ø, a. Konukseverlik, misafirperverlik, Far. YUy. [مهمانچیلیق mihmân-
chi-liq 184]. *iki dilli* Far. *mihmân* Steingass 1356a. + YUy. +çiliq

micaz mizac İL 1081a a. Sağlık, sıhhat, afiyet; *aynı zamanda* mizaç, tabiat, huy, Far.
[میز (mizâj yerine) mijâz 184]. Far. *mizâc* Steingass 1221a.

meğ miğ İL 1079b a. Çivi, mih, tahta çivi, Far. [میخ mekh 184]. Far. *meğ* Steingass
1359b.

meğlatmaq miğlatmaq İL 1080a e. ettir. Mihlatmak, çiviletmek, Far. YUy. [میخلاتماق
mekh-la-'t-maq 184]. *iki dilli* Far. Steingass 1359b. *meğ* + YUy. +latmaq

meğlamaq = *miğlimağ* İL 1080a e. geçl. Mihlamak, çivilemek, Far. YUy. [میخلاماق
mekh-la-maq 184]. Far. Steingass 1359b. *meğ* + YUy. +lamağ

midiratmak = *midirlatmaq* e. ettir. Hareket ettirmek, kımıldatmaq [ميديراتماک midira-’t-mak 184].

midiramak İL ø, e. geçl. Hareket etmek, kımıldamak, sürünmek, emeklemek [ميديراماک midira-mak 184].

midirlamak = *midirlimaq* İL 1080a e. geçs. Hareket etmek, kımıldamak, sürünmek, emeklemek [ميديرلاماک midir-la-mak 184].

mayrda İL ø, Bkz. *meyer* İL 1042a + de bel. Burada {*bu* ya da *ma-yer-dah* “bu yerde” yerine} [مايرده maïrdah 184]. *blş.* ET *I bu*: ED 291b. + ET *yê:r* ED 954a.

mis mis I İL 1081b a. Bakır, Far. [ميس mis 184]. **Far.** *mis* Steingass 1224b.

misqaça İL ø, a. Bakır kap, Far. YUy. [ميسقاچه mis-qachah 184]. *iki dilli Far.* *mis* Steingass 1224b. + YUy. + *qaçah*

mişiq müşük İL 1070b, Krş. [موشو { ← ك} müşük 183] *mişük* İL 1070b a. Kedi [ميشيق mishiq 184]. - Krş. ET *mü:ş* ED 772a. ya da ET *maçı*: ED 765b.

mikan İL ø, (eksiltili eylem olan *irmek* ya da *imak*’in belgisizlik ekinin soru ya da şüphe ifade eden biçimi) mi? mi acaba? {Bkz. Dilb.} [ميكان m’ikan 184]. *blş.* mi < ? + ET *erken* ED 224b.

mikin İL ø, (eksiltili eylem olan *irmek* ya da *imek*’in belgisizlik ekinin soru ya da şüphe ifade eden biçimi) mi? mi acaba? {Bkz. Dilb.} [ميكين m’ikin 184]. *blş.* mi < ? + ET *erken* ED 224b.

milteq = *miltiq* İL 1086b a. Tüfek [ميلتيق milteq 184].

mayl meyl İL 1043a a. Meyil, eğilim, seçim, tercih, Ar. [ميل maïl 184]. **Ar.** *mayl* Steingass 1363b.

min İL ø, adl. Ben, Kaz., Kırg. [مين min 184]. ET *I men* ED 766b. → *ben* ED 346a.

mincaq İL ø, Bkz. *muncâq* [مينجاق minjaq 184]. ET *monçuk* ED 767b. → *bonçuk* (?*bonçok*) ED 349a.

mindurmak mindürmek İL 1088b e. ettir. Bindirmek (herhangi bir kimseyi) [ميندورماق { ← ك} min-dur-mak 184]. ET *mindür- /mündür-* ED 768a. → *bintür-* ED 350a.

minişmak *minişmek* İL 1090a e. işt. Birlikte binmek [مينشماک min-ish-mak 185]. -

Krş. ET *min-/mün-* ED 767a. → *bin-* ED 348a.

miñ *miñ* İL 1085a sy. Bin [مينگ ming 185]. ET *miñ/miñ* ED 766b. → *biñ* ED 346b.

miñ = *meñ* İL 1034b a. Ben, yüzdeki leke [مينگ ming 185]. ET 2 *meñ* ED 766b. → 1 *beñ* ED 346b.

miñaşmak *miñaşmek* İL 1089a e. işt. İki kişi bir ata birlikte binmek [مينگاشماق ← { min-ga-'sh-mak 185]. ET *miñaş-* ED 771a. → **biñaş-* ED 352a.

miña *meña* İL 1075a, Krş. [ميهه miyah 185] a. Beyin [مينگه mingah 185]. ET *meña/meñi:* ED 767a. → **bēñi:* ED 348b.

minmak *minmek* İL 1089a e. geçl. Ata binmek, binmek, Fr. *monter à cheval* “ata binmek” [مينماک min-mak 185]. ET *min-/mün-* ED 767a. → *bin-* ED 348a.

mina = adl. *mana* İL 1015a (işte burada) ünl. İşte!, Fr. *voici!* “işte!” [مينه mina 185]. Krş. ET 2 *ma:/2 me:* ED 765b.

miya İL ø, Krş. [مينگه mingah 185] *meña* İL 1075a a. Beyin [ميهه miyah 185]. ET *meña/meñi:* ED 767a. → **bēñi:* ED 348b.

N ن

nabat İL ø, Krş. [ناوات nâwât 186] *navat* İL 1100a a. Şeker, Far. [نابات nâbât 185]. Ar. *nabât* Steingass 1384a.

naçar *naçar* İL 1092b (kötü, eski, normalden düşük) s. Çaresiz, aciz, Far. [ناچار nâchâr 185]. Far. *nâ-çâr* Steingass 1367b.

naçarliq *naçarliq* İL 1092b (iyi olmamak, yetersizlik) a. Çaresizlik, acizlik, Far. YUy. [ناچارليق nâchâr-liq 185]. *iki dilli* Far. *nâ-çâr* Steingass 1367b. + YUy. + *liq*

nar *nar* İL 1093a a. Hindistan'dakilere benzeyen tek hörgüçlü deve [نار nâr 185].

narraq İL ø, *nari-râq* yerine [ناراق nar-râq 185]. - Krş. ET *naru:* ED 778b. → *añaru:/ñau:/ñaru:* ED 190a.

nari *nəri* İL 1116b, Krş. [آري ári 7] bel. ve snt. Ötesinde, ötede. {Belki de yalnızca *an-yeri* ('nyeri “o yer”) sözcüklerinin kısaltılmış biçimidir. Öyle ya da böyle, kesin

olarak bu, bir adıl ile bir addan kurulu birleşikmiş gibi kullanılmış olabilir; örn.: *saniñ nariñğa* “senin ötene” (burada *nari* hem iyelik ekini hem de yaklaşıma-verme durum ekini almaktadır); *uydin nari* ya da *narida* “evden öte, evin ötesinde” Bkz. Dilb. Fakat *nari*’nin üstünlük derecesi de olduğu için bu sözcük basit belirteç özelliklerini de taşır, Bkz. *nari-râq*.} [ناري nari 185]. **ET** *naru*: ED 778b. → *aḡaru:/ıḡau:/ınaru*: ED 190a.

narıraq İL ø, üstünlük derecesi bildiren bel. Daha öte, daha ileri, daha karşı tarafta [ناريراق nari-râq 185]. - Krş. *naru*: ED 778b. → *aḡaru:/ıḡau:/ınaru*: ED 190a.

naz naz İL 1093b a. Yağcılık, okşama, sevgi ifade eden söz ya da hareket, Far. [ناز nâz 185]. **Far.** *nâz* Steingass 1371b.

nazlatmaq İL ø, e. ettir. Kendisini sevdirtmek, Far. YUy. [نازلاتماق nâz-la-’t-maq 185]. *iki dilli* **Far.** *nâz* Steingass 1371b. + **YUy.** +*latmaq*

nazlanmaq nazlanmaq İL 1093b e. dön. Kendisini sevdirmek, Far. YUy. [نازلانماق nâz-la-’n-maq 185]. *iki dilli* **Far.** *nâz* Steingass 1371b. + **YUy.** +*lanmaq*

nazliq nazliq İL 1093b s. Kendini sevdiren, yağcılık yapan [نازليق nâz-liq 185]. *iki dilli* **Far.** *nâz* Steingass 1371b. + **YUy.** +*liq*

nazuk nazuk İL 1094a s. Nazik, Far. [نازوك nâzuk 185]. **Far.** *nâzuk* Steingass 1371b.

nas nas İL 1094b, Krş. [ناسوار nâswâr 186], [ناسوال nâswâl 186] *naswal* İL 1094b, [ناسواي nâswai 186] a. Burun otu, enfiye (genellikle ağzın içinde dil altına konur ve bir süre orada tutulur), Far. [ناس nâs 186].

nasvar İL ø, Krş. [ناس nâs 186] *nas* İL 1094b, [ناسوال nâswâl 186] *naswal* İL 1094b, [ناسواي nâswai 186] *nâs* ile aynı anlamda, Far. [ناسوار nâswâr 186].

nasval naswal İL 1094b, Krş. [ناس nâs 186] *nas* İL 1094b, [ناسوار nâswâr 186], [ناسواي nâswai 186] *nâs* ile aynı anlamda, Far. [ناسوال nâswâl 186].

nasvay İL ø, Krş. [ناس nâs 186] *nas* İL 1094b, [ناسوار nâswâr 186], [ناسوال nâswâl 186] *naswal* İL 1094b *nâs* ile aynı anlamda, Kaz. [ناسواي nâswai 186].

naşbati İL ø, a. Armut, Far. [ناشباتي nâshbati 186]. **Far.** *nâshpâtî* Steingass 1373b.

naşvati İL ø, a. Armut, Far. [ناشواتي nâshwati 186]. **Far.** *nâshpâtî* Steingass 1373b.

- našta našta** İL 1095a a. Erken yapılan kahvaltı, ilk kalkışta yenen lokma, ‘çoti haziri’, Far. [ناشته nâštah 186]. **Far.** *nāšitā* Steingass 1373b.
- nağara** = *nağra* İL 1095a, Krş. [ناغارا naghara 186]. a. Kazan şeklindeki büyük davul, Far. [ناغارا naghâra 186]. **Far.** *naqāra* Steingass 1418a.
- nağaraçi** = *nağriçi* İL 1095a a. Kazan şeklindeki büyük davul çalan kimse, Far. YUy. [ناغاراچی naghâra-chi 186]. *iki dilli Far.* *naqāra* Steingass 1418a. + YUy. +çi
- nak** İL ø, a. Armut [ناك nâk 186]. **Far.** *nâk* Steingass 1377a.
- namus nomus** İL 1112b a. Hüürnetsizlik, hakaret, gözden düşme, itibardan düşme, Ar. [ناموس namus 186]. **Ar.** *nâmūs* Steingass 1380a.
- nao** İL ø, Krş. [ناوا nâwa 186] *nava I İL 1100a* a. Su değirmeninin çarkına su taşıyan tahtadan oluk ya da kanal, Far. [ناو nâo 186]. **Far.** *nav* Steingass 1382a.
- nava nava I** İL 1100a (ağaç, kerpiç, balçık ya da kaymak taşından yapılan şekil), Krş. [ناو nâo 186] a. Su değirmeninin çarkına su taşıyan tahtadan oluk ya da kanal, Far. [ناوا nâwa 186]. **Far.** *nav* Steingass 1382a.
- navat navat** İL 1100a (akide şekeri), Krş. [نابات nâbât 185] Bkz. *nâbat* [ناوات nâwât 186]. **Ar.** *nabât* Steingass 1384a.
- nay ney** İL 1109a, Krş. [نای nâi 187] a. Kamış, ney, Far. [نای nâi 186]. **Far.** *nây* Steingass 1440a.
- nayçi neyçi** İL 1109a a. Ney çalan kimse, neyzen, Far. YUy. [نایچی nâi-chi 186]. *iki dilli Far.* *nây* Steingass 1440a. + YUy. +çi
- niçand** İL ø, adl. Birkaç, Far. YUy.⁵⁰ [نیچند ni-chand 186]. *iki dilli ET ne:* ED 774a. + **Far.** *çand* Steingass 400a.
- niçuk** adl. *neçük* İL 1116a, Krş. [نیچوک ni-chuk 187] bel. Nasıl?, ne şekilde?, öyle, böyle [نیچوک ni-chuk 186]. **ET** *neçük* ED 775b.
- niça neçe** İL 1103a, Krş. [نیچه ni-chah 187] adl. Kaç, ne kadar [نیچه ni-chah 186]. **ET** *ne:çe:* ED 775a.

⁵⁰ Far. YUy.: (doğrusu) YUy. *Far.*

nuşha *nuşha* İL 1114a a. Örnek, model; *aynı zamanda* kalıp, taslak, tasarım, çizim, Ar. [نسخه nuskah 186]. **Ar.** *nuşha* Steingass 1400a.

nağara = *nağra* İL 1095a, Krş. [ناغارا naghâra 186] Bkz. [ناغارا naghara 186]. **Far.** *naqâra* Steingass 1418a.

nağma *neğme* İL 1106b a. Müzik, nağme, ezgi, Far. [نغمه naghmah 186]. **Ar.** *nağmat*, *nağma* Steingass 1413b.

nağmaçi = *neğmiçi* İL 1106b a. Müzisyen, çalgıcı, Far. YUy. [ناغمچی naghmah-chi 186]. *iki dilli Ar.* *nağmat*, *nağma* Steingass 1413b. + YUy. +çi

nimarsa İL ø, Krş. [نیرسه niersah (ni-ersa) 187] *nerse* İL 1103b adl. Bir şey {harf. “her ne ise (o) olabilir”. Bu sözcük -bazen belirtme durum eki hariç- ek almaktan kurallı bir biçimde kaçınarak asıl biçiminin izlerini yeterince taşır.} [نمرسه nimarsah (ni-'m-ersa) 186]. *blş.* **ET** *ne:me:* ED 777b. + **ET** *1 er-* ED 193b.

nima *nême* İL 1117b, Krş. [نیمه nimah 187] adl. Ne? *aynı zamanda* bir şey. {Bkz. Dilb. Adıllar} [نمه ni-mah 186]. **ET** *ne:me:* ED 777b.

niğ / nağ / nuğ İL ø, İlgi durum eki; eski Uygurlar'da “mal, mülk” [ننگ ning, nang ya da nung 186]. (*eski Uygurlar'da* “mal, mülk” için) **ET** *ne:η* ED 778b.

ni *ne I* İL 1101a adl. Ne? *Aynı zamanda* sne. belirtme durum eki [ني ni 187]. (*Ne?* için) **ET** *ne:* ED 774a.

nay *ney* İL 1109a, Bkz. [ناي naï 186] Bkz. [ناي naï 187]. **Far.** *nāy* Steingass 1440a.

nitak = *nétey* İL 1116 (nasıl olur, ne çare) bel. *ni-chuk* ile aynı anlamda. {Hemen hemen hiç kullanılmamaktadır} [نیتاک ni-tak 187]. **ET** *ne:te:g* **ET** 776a.

niçuk adl. *neçük* İL 1116a, Bkz. [نیچوک ni-chuk 1886] Bkz. [نیچوک ni-chuk 187]. **ET** *neçük* ED 775b.

niçağda İL ø, Bkz. *ne çağ* (*ne I* madde başı altında) İL 1101a + *da* bel. Ne zamanda? ne zaman? [نیچاغدا ni-châgh-da 187] *iki dilli* **ET** *ne:* ED 774a. + **Moğ.** *çag* Les. 156b.

niçaqda İL ø, Bkz. *ne çag* (*ne I* madde başı altında) İL 1101a + *da* bel. Ne zamanda? ne zaman? [نيچاقدا ni-châq-da 187] *iki dilli ET ne:* ED 774a. + **Moğ.** *çag* Les. 156b.

niçaqliq İL ø, Bkz. *ne çag* (*ne I* madde başı altında) İL 1101a + *liq* adl. Tahmini olarak ne? yaklaşık ne kadar? ne kadarlık? {Bkz. *châgh*} [نيچاغليق ni-châgh-liq 187]. *iki dilli ET ne:* ED 774a. + **Moğ.** *çag* Les. 156b.

niçun adl. *nêçün* İL 1116a bel. Niçin? hangi nedenle? [نيچون ni-'chun (*ni-uchun* yerine) 187]. *blş. ET ne:* ED 774a. + **ET** *üçün* ED 28b.

niça neçe İL 1103a, Bkz. [نيچا ni-chah 186] Bkz. [نيچه ni-chah 187]. **ET ne:çe:** ED 775a.

nayça neyçe İL 1109a (*ney biçimindeki içi boş oluk*) a. Küçük kamış, *özl.* mekiğin içine yerleştirilen ve üzerine iplik sarılan kamış [نايچا nai-chah 187]. **Far.** *nāycha* Steingass 1383a.

nimişqa adl. *nêmişqa* İL 1118b bel. Ne amaçla? niçin? neden? [نيمشقه nim'ish-qa 187]. *blş. ET ne:me:* ED 777b. + **ET I i:ş** (? *I i:ş*) ED 254a.

nima nême İL 1117b, Bkz. [نما ni-mah 186] Bkz. [نيمه nimah 187]. **ET ne:me:** ED 777b.

niğ İL ø, İlgi durum eki. Bkz. Dilb. [نينگ ning 187].

niersa = nerse İL 1103b, Krş. [نيمارسا nimarsah (ni-'m-ersa) 186] *nimarsah* ile aynı anlamda {*nime* yerine *ni* ile kurulmuştur} [نيرسه niersah (ni-ersa) 187]. *blş. ET ne:me:* ED 777b. + **ET I er-** ED 193b.

V و

u İL ø, İng. *isn't there, doesn't it* “değil mi” yapısına karşılık gelen bir ek [u 187].

H ه

hardurmaq İL ø, e. ettir. Yormak [هاردورماق hâr-dur-mâq 187]. - Krş. **ET I a:r-** ED 193a.

harduq harduq İL 1127b a. Yorgunluk, bitkinlik [هاردوق hârduq 187]. - Krş. **ET I a:r-** ED 193a.

- harmaq** *harmaq* İL 1128a e. ges. Yorulmak, yorgunluk hissetmek [هارماق hâr-mâq 187]. ET 1 a:r- ED 193a.
- haritmaq** İL ø, e. ettir. Yormak [هاريتماق hâr-it-maq 187]. - Krş. ET 1 a:r- ED 193a.
- hañ** *hañ I* İL 1131 a. Uçurum, sarp kayalık, Yark. [هانگ hang 187].
- hañgut** *hañgit* İL 1131b a. Bir tür ördek, *Casarca rutila* [هانگغوت hangghut 187]. ET añt ED 176a.
- hañu** İL ø, a. Sert tahtasından kaselerin yapıldığı bir ağacın adı, (?) bir tür kavak ağacı [هانگو hangu 187].
- hañi** *hañga* İL 1131b a. Erkek eşek [هانگي hangi 187].
- haydamak** *heydimek* İL 1149a, Krş. [ايداماك aïda-mak 31] e. gel. Sürmek, kovmak, defetmek [هايداماك haïda-mak 188]. - Krş. ET kay- (2 *ka:d-) ED 674 b.
- harkaçan** adl. *herqaçan* İL 1141a bel. Her ne zaman (*harf.* ‘her ne zaman’) [هرکاچان har-kachan 188]. blş. Far. *har* Steingass 1493a. + ET kaçan ED 592a.
- hurmak** *hürmek* İL 1157a e. gel. Üfürmek, üflemek [هورماک hur-mak 188]. ET 1 ür- ED 195b.
- hürkak** İL ø, s. Ürkek (at için), kolayca korkutulan [هورکاک hür'-kak 188]. - Krş. ET ür- ED 221a.
- hurmak** *hürmek* İL 1157a e. ges. Havlamak [هورماک hur-mak 188]. ET 2 ür- ED 196a.
- hürükmak** = *ürküme* I İL 1248b e. ges. Utanmak, ürkemek {? *hürük-kak* yerine} [هوروکماک hürük-mak 188]. ET ür- ED 221a.
- hürükütmak** = *ürkütme* İL 1248b e. ettir. Utandırmak, ürkütme [هوروکوتماک hürük-üt-mak 188]. ET ürkit- ED 226b.
- hukuz** = *öküz* İL 1237a a. İğdiş edilmiş boğa, öküz [هوکوز hukuz 188]. ET ökü (?ököz) ED 120a.
- höl** *höl* İL 1156b s. Yaş, ıslak, nemli [هول höl 188]. ET ö:l ED 124a.
- hölçilik** *hölçilik* İL 1156b a. Islaklık, nem [هولچیلیک höl-chi-lik 188]. - Krş. ET ö:l ED 124a.
- höllök** = *höllük* İL 1156b a. Islaklık, nem [هوللوک höl-lök 188]. - Krş. ET ö:l ED 124a.

höllamak = *höllimek* İL 1156b e. geçl. İslatmak [هوللاماك höl-la-mak 188]. - Krş. ET ö:l ED 124a.

hay hay *hay-hay* İL 1137a ünl. Eyvah, yazık! ne yazık! [هاي هي hai-hai 188].

Y ي

yabalaq İL ø, Krş. [يابالاق yâpalâq 188], [يابه لاق yapah-laq 189] a. Baykuş [يابالاق yâbalâq 188]. ET *yapalak* ED 878a. → *yapa:kulak* ED 875a.

yapalaq İL ø, Krş. [يابالاق yâbalâq 188], [يابه لاق yapah-laq 189] a. Baykuş [يابالاق yâpalâq 188]. ET *yapalak* ED 878a. → *yapa:kulak* ED 875a.

yapalaq yapılaq İL 1366a s. Düz, yassı [يابالاق yapalâq 188].

yapraq *yapraq* İL 1365a a. Yaprak (ağacın), Kaz. [ياپراق yapraq 188]. ET *yapurğa:k* ED 879b.

yaparmaq İL ø, Krş. [ياپورماق yapurmaq 188] *yapurmaq I İL 1406b yapraq* ile aynı anlamda, E. T.⁵¹ [ياپرماق yâparmâq 188]. ET *yapurğa:k* ED 879b.

yapişturmaq *yêpişturmaq* İL 1428b e. iş. ettir. Yapıştırmak [ياپيشتورماق yap-ish-turmaq 188]. - Krş. ET *yapış-* ED 880b.

yapışmaq *yêpişmaq II* İL 1429a, Krş. [ياپوشماق yap-ush-maq 188] e. iş. Birbirine yapışmak, tırmanmak için birbirine yapışmak, ip ya da ağaca tırmanmak {*yap-maq* eyleminin işteş çatı biçimi} [ياپيشماق yap-ish-maq 188]. ET *yapış-* ED 880b.

yapmaq *yapmaq* İL 1366a e. geçl. Kapamak, kapatmak, örtmek, kaplamak [ياپماق yap-maq 188]. ET *yap-* (?*d*-) ED 870b.

yabu İL ø, a. Yük atı ya da güçlü midilli [يابو yâbu 188].

yapurmaq *yapurmaq I* İL 1406b, Bkz. [ياپورماق yâparmâq 188] Bkz. [ياپورماق yapurmaq 188]. ET *yapurğa:k* ED 879b.

yapuşmaq İL ø, Bkz. [ياپيشماق yap-ish-maq 188] *yêpişmaq II İL 1429a* Bkz. *yapışmaq* [ياپوشماق yap-ush-maq 188]. ET *yapış-* ED 880b.

yapuğ İL ø, Krş. [ياپوق yap-uq 188], [يپووغ yupugh 201], [يپوق yupuq 201] *yopuq İL 1407a* a. Atın örtüsü, çul [ياپووغ yap-ugh 188]. ET *yapığ* (*d-) ED 873a.

⁵¹ Kısaltmanın karşılığı bulunamadı. Belki *Early Turkish* “Eski Türkçe” olabilir.

yapuq İL ø, Krş. [ياپوغ yap-ugh 188], [يوپوق yupuq 201] *yopuq* İL 1407a, [يوپوغ yapugh 201] a. Atın örtüsü, çul [ياپوق yap-uq 188]. ET *yapığ* (*d-) ED 873a.

yapunci = *yépinça* İL 1429b a. Yağmur ya da soğuğa karşı kullanılan örtü (vücut için), battaniye [ياپونجي yap-un-ji 188]. Krş. ET *yipin/yipün* ED 878b. → *yipgil/yipgin* ED 875b.

yapunmaq = *yépinmaq* İL 1429b e. dön. Örtünmek, kollarını giysinin yenlerine sokmadan giysi giyivermek [ياپونماق yap-un-maq 189]. ET *yapın-* ED 878b.

yapalaq İL ø, Bkz. [ياپالاق yâpalâq 188], [يابالاق yâbalâq 188] Bkz. [ياپه لاق ياپالاق yapah-laq 189]. ET *yapalak* ED 878a. → *yapa:kulak* ED 875a.

yat yat İL 1366b s. Yabancı, yad [يات yât 189]. ET *1 ya:t (-d)* ED 882b.

yataq *yataq* İL 1367a a. Yoksulluk nedeniyle şehirlere geçimini sağlamaya gelen göçebe bir boya mensup kimse, Kaz., Hk. [ياتاق yâtâq 189]. - Krş. ET *yat-* ED 884a.

yatqaq İL ø, s. Uykulu, çok uyuyan ya da sık sık uyuyan kimse [ياتقاق yât-qâq 189]. - Krş. ET *yat-* ED 884a.

yatqurmaq İL ø, Krş. [ياتقورماق yat-quz-maq 189] *yatquzmaq* İL 1367b e. ettir. Yatırmak [ياتقورماق yât-qur-maq 189]. ET *yatğur-* ED 888b.

yatquzmaq *yatquzmaq* İL 1367b, Krş. [ياتقورماق yât-qur-maq 189] e. ettir. Yatırmak [ياتقورماق yat-quz-maq 189]. - Krş. ET *yatğur-* ED 888b.

yatlanmaq İL ø, e. dön. Kendini yabancı hissetmek, çekinmek [ياتلانماق yât-la-'n-maq 189]. ET *yatlan-* ED 891a.

yatlamaq İL ø, e. geçl. Yabancı gibi hareket etmek, yabancılamak, sakınmak, bir kimseden kaçınmak [ياتلاماق yât-la-maq 189]. ET *2 yatla:-* ED 890b.

yatmaq *yatmaq* İL 1368a e. geçs. Yatmak, uzanmak [ياتماق yât-maq 189]. ET *yat-* ED 884a.

yatuğluq İL ø, eyl. s. Yatmış, yatık [ياتوغلوق yât-ugh-luq 189]. - Krş. ET *yatuk* ED 887b.

yatuq İL ø, eyl. s. Yatık, eğik [ياتوق yât-uq 189]. ET *yatuk* ED 887b.

yad *yad* İL 1369b a. Yad, akla getirme, hatırlama, Far. [ياد yâd 189]. **Far.** *yâd* Steingass 1524 b.

yaddaş İL ø, a. İleride hatırlanması için yazılan kısa not, hatırlatan şey ya da kimse [يادداش (*yâd-dâsht* yerine) *yâd-dâsh* 189]. **Far.** *yâd-dâšt* Steingass 1524b.

yadlatmaq *yadlatmaq* İL 1370a e. ettir. Hatırlatmak, anımsatmak, **Far.** YUy. [يادلانماق *yâd-la-'t-mâq* 189]. *iki dilli Far.* *yâd* Steingass 1524b. + YUy. +*latmaq*

yadlaşmaq *yadlaşmaq* İL 1370a e. işt. Birbirini hatırlamak, birbirinden söz etmek, **Far.** YUy. [يادلاشماق *yâd-la-'sh-mâq* 189]. *iki dilli Far.* *yâd* Steingass 1524b. + YUy. +*laşmaq*

yadlanmaq *yadlanmaq* İL 1370a e. edl. ve dön. Hatırlanmak, hatırlamak, **Far.** YUy. [يادلانماق *yâd-la-'n-mâq* 189]. *iki dilli Far.* *yâd* Steingass 1524b. + YUy. +*lanmaq*

yadlamaq = *yadlimaq* İL 1370a e. geçl. Ezberlemek, ezberden öğrenmek [يادلانماق *yâd-la-mâq* 189]. *iki dilli Far.* *yâd* Steingass 1524b. + YUy. +*lamaq*

yar *yar I* İL 1370b a. Arkadaş, dost, **Far.** [يار *yâr* 189]. **Far.** *yâr* Steingass 1525a.

yar İL ø, a. Yay (ok atmak için) [يار *yâr* 189].

yar *yar II* İL 1371a a. Yarık, çatlak (toprakta), kıyı, kenar, yar, uçurum (topraktan). [“Yarkand” adının kökeni olarak *yar* “yar, uçurum” ve *kand* ya da *kant* “köy ya da yerleşim yeri” sözcükleri gösterilebilir. *Beş-kant* “beş köy”, *Taşkand* “taş mesken” vb. adlarda da benzer oluşum görülebilir. Yarkend şehri, muhtemelen Yarkend Irmağı’nın çatallanan kollarınca oluşturulmuş, yaklaşık dört mil genişliğinde, alçak ve bataklık olan çöküntü bir nehir düzlüğünün kuzeybatı sınırını oluşturan bir yarın kenarında bulunmaktadır. Ancak, bu ırmak bugün 7 ya da 8 mil daha doğuda bulunan ve esasında Yarkend’in güneydoğu tarafındaki düzlüğe benzeyen bir yatakta akmaktadır. Birkaç mil daha yukarıda bulunan ve ana ırmaktan elde edilen *Zilçak Ustañ*, şehirden yaklaşık 3 ½ mil uzaktaki son bahsedilen yatak içinden geçirilir. Kanal değil de doğal bir akarsu görünümüne sahip olan *Zilçak Ustañ*, belki de ana akarsu tarafından eski yatağında bırakılan bir kalıntıdır. Şehrin civarındaki daha yüksek seviyedeki düzlüğün kenarı pek çok yüksek uçurumlu yarık ya da çukurlar ile kesilir. Bu da Yarkend “yarların, uçurumların şehri” adının ne kadar yerinde olduğunu gösterir. Kaşgar Kalesi’nin güneyinden geçen bir ırmak ile Yarkend’in yaklaşık 2 mil kuzeyinde bulunan kurumuş bir ırmak yatağı için kullanılan *Yaman-*

yar “kötü yarlar, uçurumlar” adına aynı şekilde ülkede sıkça rastlanır [يار yâr 189].
ET 2 *ya:r* ED 953b.

yara yara İL 1371a a. Yara [يارا yara 190]. - Krş. ET *yar-* (*ya:r-*) ED 954b.

yaratmaq yaratmaq II İL 1371a e. ettir. (kendi kendine) Güzelleştirmek (ya da güzel olmasına izin vermek), takdir etmek, beğenmek, memnun olmak {*yâr-a-mâq* /Shaw *yara-naq*’tan} [ياراتماق yâr-a-’t-maq 190]. ET *yarat-* ED 959b.

yaratmaq yaratmaq I İL 1371a e. geçl. Yaratmak, yoktan var etmek [ياراتماق yârât-maq 190]. ET *yarat-* ED 959b

yaratılmaq = yaritılmaq İL 1375a e. edl. Yaratılmak [ياراتيلماق yârât-il-maq 190]. ET *yaratıl-* ED 962a.

yaraş İL ø, a. Barış, bağdaşma, uyuşma, Far. YUy. [ياراش yâr-âsh 190]. **Far.** *yâriş* Steingass 1525b. / ? Shaw’a göre **Far.** *yâr* Steingass 1525a. + ET *ê:ş* ED 253b.

yaraştırmaq yaraştırmaq I İL 1371a e. iş. ettir. Barıştırmak, aralarını bulmak [ياراشتورماق yâr-â’sh-tur-maq 190]. - Krş. ET *yaraş-* ED 972a.

yaraşmaq yaraşmaq I İL 1371b e. iş. Birlikte barış yapmak, uzlaşmak, razı olmak; *aynı zamanda* uygun gelmek, yaraşmak, yakışmak, olmak {*harf.* birbirine karşı hoş olmak; *yâr-a-mâq* /Shaw *yâr-a-maq*’tan} [ياراشماق yâr-â’sh-mâq 190]. ET *yaraş-* ED 972a.

yaraq = yarağ İL 1371b a. Silah [ياراق yârâq 190]. ET *yara:ğ* ED 962a.

yaraqlamaq İL ø, e. geçl. Silahlandırmak [ياراقلماق yârâq-la-maq 190]. - Krş. ET *yara:ğ* ED 962a.

yaralığ İL ø, s. Yaralı [يارالغ yara-ligh 190]. - Krş. ET *yar-* (*ya:r-*) ED 954b.

yaralıq İL ø, s. Yaralı [ياراليق yara-liq 190]. - Krş. ET *yar-* (*ya:r-*) ED 954b.

yaramaq = yarimaq İL 1375b, Krş. [ياراماق yara-maq 199] e. geçs. Hoş, güzel olmak, memnun edici olmak, Far. YUy. [ياراماق yâr-a-mâq 191]. ET *yara:-* ED 956a.

yardurmaq İL ø, e. ettir. Yardırmak [ياردورماق yâr-dur-mâq 191]. ET *yartur-* ED 961a.

yarğaq İL ø, a. Deri (koyun ya da keçi derisi) [يارغاق yârghâq 191].

yarğu İL ø, a. Para cezası, zorla alınan para {bir kimsenin malından zorla alınan şey} (*yarmaq*’tan) [يارغو yâr-ghu 191]. ET *yarğu:* ED 963b.

- yarğunçaq** = *yarğunçaq* İL 1373b a. El değirmeni (Yalnızca tütünü enfiye haline getirmede ya da tahılı sığırın yemesi için yarıp parçalamada kullanılır. Tahılı un haline getirmek için kullanılmaz.) [يارغوچاق yâr-ghu-chaq 191]. - Krş. **ET** *yarğu*: ED 963b.
- yarqanat** İL ø, a. Yarasa [يارقنات yâr-qanât 191]. *blş. yar < ? + ET kanat (?kana:d)* ED 635a.
- yarliğ** İL ø, Krş. [يارليق yarliq 191] *yarliq II İL 1374a* a. (yazılı) Resmi emir, ferman, yarlık, *farmân* “ferman” [يارليغ yarligh 191]. **ET I** *yarlığ* ED 966b.
- yarliq** *yarliq II* İL 1374a, Krş. [يارليغ yarligh 191] a. (yazılı) Resmi emir, ferman, yarlık, “*farmân*” (ferman) [يارليق yarliq 191]. **ET I** *yarlığ* ED 966b.
- yarliq** İL ø, s. Dost, canayakın [يارليق yâr-liq 191]. *iki dilli Far. yâr* Steingass 1525a. + **YUy.** +*liq*
- yarliq** *yarliq I* İL 1374a s. Yarık, çatlak, yarlarla, uçurumlarla dolu [يارليق yâr-liq 191]. - Krş. **ET 2** *ya:r* ED 953b.
- yarliqamaq** İL ø, e. geçl. Affetmek (günah), genel af ilan etmek [يارليقاماق yârliqamaq 191]. **ET** *yarlıka:-* ED 968a.
- yarma** *yarma I* İL 1374a a. Kırık bezelye (ya da herhangi bir başka tahıl) [يارما yârma 191]. **ET** *yarma*: ED 969a.
- yarmaşmaq** İL ø, *yapish-mâq* ile aynı anlamda [يارماشماق yarmash-maq 191]. - Krş. **ET** *yarma:-* ED 969b.
- yarmaq** *yarmaq II* İL 1374b e. geçl. Yarmak. {Bkz. *yâr* “yarık, çatlak”dan} [يارماق yâr-mâq 191]. **ET** *yar-* (*ya:r-*) ED 954b.
- yarmaq** *yarmaq I* İL 1374b a. Çinliler zamanında kullanılan düşük değere sahip bronz para [يارماق yarmâq 191]. **ET** *yarma:k* ED 969a.
- yarutmaq** = *yorutmaq* İL 1408a e. ettir. Aydınlatmak, ışık (ya da herhangi bir şey) tutmak [ياروتماق yâru't-maq 191]. **ET** *yarut-* ED 960a.
- yarüşmaq** İL ø, e. işt. Birlikte yarılmak [ياروشماق yâr-üşh-mâq 191]. **ET** *yarış-* ED 972b.

- yaruşmaq** İL ø, e. işt. Birlikte aydınlatmak [ياروشماق yâru-'sh-mâq 191]. - Krş. **ET** *yarû:-* ED 956b.
- yaruğ** İL ø, Krş. [ياروق yâr-uq 191] *yériq* İL 1431b a. Yarık, çatlak [ياروغ yâr-ugh 191]. **ET** 1 *yaruk* ED 962b.
- yaruq** = *yériq* İL 1431b, Krş. [ياروغ yâr-ugh 191] a. Yarık, çatlak [ياروق yâr-uq 191]. **ET** 1 *yaruk* ED 962b.
- yaruğ** İL ø, Krş. [ياروق yâru-'q 191] *yoruq* İL 1408a a. Işın, genel olarak ışık [ياروغ yâru-'gh 191]. **ET** 2 *yaruk* ED 962b.
- yaruq** = *yoruq* İL 1408a, Krş. [ياروغ yâru-'gh 191] a. Işın, genel olarak ışık [ياروق yâru-'q 191]. **ET** 2 *yaruk* ED 962b.
- yarılmaq** *yérilmaq* İL 1431b e. edl. Yarılmak [ياريلماق yâr-il-maq 191]. **ET** *yarıl-* ED 967b.
- yarım** *yérim* İL 1431b a. Yarım {yâr-maq “yarmak”tan} [ياريم yar-im 191]. **ET** *yarım* ED 968b.
- yaz** *yaz* İL 1376a a. İlkbahar, *aynı zamanda yaz*. {Bkz. *yâshil*} [ياز yâz 191]. **ET** *ya:z* (*n̄-*) ED 982b.
- yazdurmaq** *yazdurmaq* İL 1376a e. ettir. Yazdırmak [يازدورماق yâz-dur-maq 191]. - Krş. **ET** 3 *yaz-* ED 984a.
- yazğurmaq** İL ø, e. ettir. Yanıltmak, hata yaptırmak, (yasal olarak) suçlu yapmak, suçlu olduğu kararına varmak, mahkum etmek [يازغورماق yâz-ghur-maq 192]. - Krş. **ET** 2 *yaztur-* ED 985a.
- yazluq** = *yazliq* İL 1376b s. Yaza uyarlanmış, yazlık (giysi vb.) [يازلوق yâz-luq 192]. **ET** *yazluğ* ED 987a.
- yazmaq** *yazmaq* İL 1376b e. geçl. Yazmak {? *yarligh* ile ilişkili} [يازماق yâz-mâq 192]. **ET** 3 *yaz-* ED 984a.
- yazmaq** İL ø, e. geçs. Yanılmak, hata etmek, sapmak (yoldan ya da görevinden) [يازماق yâz-mâq 192]. **ET** 2 *yaz-* (*ya:z-*) ED 983b.
- yazmaq** İL ø, e. geçl. Açmak, yaymak, sermek [يازماق yâz-maq 192]. **ET** 1 *yaz-* ED 983b.

- yazuq** İL ø, a. Hata, yanlış, dürüstlükten ayrılma, günah {*yâz-mâq*'tan} [يازوق *yâz-uq* 192]. **ET** 2 *yazuk* ED 985b.
- yazi** İL ø, a. Taşra, kırsal, yazı (şehrin karşıtı olarak) {? *yâz* “yaz”dan, yani “yazlık yer”den ya da *yâz-mâq* “yaymak, sermek”tan yani şehrin karşıtı olarak “açık arazi, kır”, Fr. *rase campagne* “düz arazi, kır”}[يازي *yâzi* 192]. **ET** *yazı*: ED 984b.
- yazilmaq** = *yêzilmaq* İL 1433a e. edl. Yazılmak [يازيلماق *yâz-il-maq* 192]. - Krş. **ET** 3 *yaz-* ED 984a.
- yazilmaq** İL ø, e. edl. Yayılmak [يازيلماق *yâz-il-maq* 192]. **ET** *yazıl-* ED 987a.
- yaziliq** *yêziliq* İL 1433a a. Kırsalda oturan kimse, taşralı [يازيليقي *yâzi-liq* 192]. - Krş. **ET** *yazı*: ED 984b.
- yasatmaq** *yasatmaq* İL 1377a e. ettir. Yaptırmak [ياساتماق *yasa-'t-maq* 192]. - Krş. **ET** *yasa-* ED 974a.
- yasaq** *yasaq* İL 1377a (kanun, vergi) a. Savaş hattı, birlik düzeni [ياساق *yâsâ'q* 192]. **ET** *yasak* ED 974b. → *yasa-* ED 974a.
- yasamaq** İL ø, e. geçl. Yapmak, kurmak, oluşturmak, sıraya sokmak (birlikler); *aynu zamanda* süslemek, donatmak [ياساماقي *yâsâ-mâq* 192]. **ET** *yasa-* ED 974a.
- yasannaq** İL ø, e. dön. Sıralanmak (ordu için); süslenmek, donanmak [ياسانماقي *yâsâ-'n-maq* 192]. - Krş. **ET** *yasa-* ED 974a.
- yasao** İL ø, a. Savaş hattı, Kaz. [ياساو *yâsâo* 192]. - Krş. **ET** *yasa-* ED 974a.
- yasaval** *yasavul* İL 1377b (hanlık zamanında yüksek rütbeli görevlileri korumakla görevli silahlı asker, muhafız) a. Mabeyinci, teşrifatçı; *harf.* sıraya koyan, düzenleyen kimse [ياساول *yâsâwal* 192]. - Krş. **ET** *yasa-* ED 974a.
- yastançaq** İL ø, a. Dirsek yastığı, dirsekler için dayanak [ياستانچاق *yâstâ-'n-châq* 192]. - Krş. **ET** *yastan-* ED 974b.
- yastannaq** İL ø, e. dön. Dirsekleri üstüne dayanmak, yarı uzanmış bir vaziyette oturmak [ياستانماقي *yâstâ-'n-mâq* 192]. **ET** *yastan-* ED 974b.
- yastuq** *yastuq* İL 1377b a. Yastık (baş için), Kaz. [ياستوق *yâstuq* 192]. **ET** *yastuk* ED 974a.

yasqaq İL ø, a. Kayağantaş, arduvaz {yağmur olmadığı için çatı yapımı için kullanılmaz} [ياسقاق yâsqâq 192].

yasmuq İL ø, a. Bir tür baklagil [ياسموق yâsmuq 192]. **ET** *yasımuk* (ya da *yasmuk?*) ED 975a.

yassi İL ø, s. Geniş (yüzeysel ölçümde), Kaz. [ياسسى yâssi 193]. **ET** *yası*: ED 973b.

yaş yaş II İL 1378b a. Yaş, yaşın yılları (örn.: *man qırq yaşda durman* “Ben kırk yaşındayım”; *beş yaşğa yelti* “beş yaşına değdi”) [ياش yâsh 193]. **ET** *ya:ş (?ñ-)* ED 975b.

yaş yaş I İL 1378a s. Reşit olmayan, genç {örn.: *yaş bala* “bebek”, *yaş yigit* “genç adam”} [ياش yâsh 193]. **ET** *ya:ş (?ñ-)* ED 975b.

yaş yaş III İL 1378b a. Gözyaşı [ياش yâsh 193]. **ET** *ya:ş (?ñ-)* ED 975b.

yaşar İL ø, s. Yaşında (filanca) {örn.: *ellik yaşar adam* “elli yaşında adam”} [ياشار yâsh-ar 193]. - Krş. **ET** *ya:ş (?ñ-)* ED 975b.

yaşartmaq yaşartmaq İL 1378b (yaşartmak) e. ettir. Ağlatmak [ياشارتماق yâsh-ar-'t-mâq 193]. **ET** *yaşart-* ED 980a.

yaşartmak İL ø, e. ettir. Yeşertmek [ياشارتماق yâsh-ar-'t-mâk 193]. **ET** *yaşart-* ED 980a.

yaşarmaq yaşarmaq İL 1378b (yaşarmak) e. geçs. Ağlamak, gözyaşı dökmek [ياشارماق yâsh-ar-mâq 193]. **ET** *yaşar-* (*yaşa:r-*) ED 979b.

yaşarmak İL ø, e. geçs. Sürmek, filiz vermek, yeşermek [ياشارماق yâsh-ar-mak 193]. **ET** *yaşar-* (*yaşa:r-*) ED 979b.

yaşamaq İL ø, e. geçs. Yaşlanmak, ihtiyarlamak, kocamak {eşit olarak bütün yaşlarda kullanılır} [ياشاماق yâsh-a-mâq 193]. **ET** *yaşa:-* ED 976b.

yaşanmaq yaşanmaq İL 1379a e. dön. Yaşlanmak, ihtiyarlamak [ياشانماق yâsh-an-mâq 193]. - Krş. **ET** *yaşa:-* ED 976b.

yaşluq = *yaşliq I* İL 1379a a. Gençlik, çocukluk [ياشلوق yâsh-luq 193]. **ET** *ya:şlığ* ED 978a.

yaşurmaq İL ø, Krş. [ياشورماق yushur-maq 203] *yoşurmaq İL 1408a* e. ettir. Gizlemek, saklamak [ياشورماق yâsh-ur-maq 193]. **ET** *yaşur-* ED 979b.

yaşurun İL ø, Krş. [يوشورون yushur-un 203] *yoşurun* İL 1408b s. Gizli, saklı
[ياشورون yâsh-ur-un 193]. ET *yaşru:* (*yaşuru:*) ED 979a.

yaşurunmaq *yoşurunmaq* İL 1409a e. dön. Gizlenmek, saklanmak [ياشورونماق yâsh-ur-un-mâq 193]. - Krş. ET *yaşur-* ED 979b.

yaşunmaq İL ø, e. dön. Gizlenmek, saklanmak [ياشونماق yâsh-un-mâq 193]. - Krş. ET *yaş-* ED 976b.

yaşiq İL ø, s. Zayıf, yağsız (yalnızca et için söylenir) [ياشيق yâshiq 193].

yaşil *yêşil* İL 1433b s. Yeşil {Muhtemelen bu, bitkilerin büyümesi ile ilgili olarak ‘yeşerme’ anlamındaki bir kökten türetilmiş edilgen bir yapıdır. Ayrıca, *yâsh* ‘genç yaşta olan kimse’, ‘yetişmekte olan genç’ ve *yâsh-ar-mak* “yeşermek” (*yâsh-ar-mak* sözcüğünün yapısı, *yâshil* sözcüğündeki *il* hecesinin kökün asıl ögesi olmadığını gösterir) sözcüklerinin ortak kökeni olmalıdır. *ar* eki ise *kok-ar-mak* “göğermek”, *sarigh-ar-maq* “sararmak”, *özga-’r-mak* “farklı renklere bürünmek” sözcüklerinde olduğu gibi rengin eylem derecesini gösterir. Bkz. aynı zamanda *qiz-ar-mak* ve *qizil*. Belki de *yâsh* ve *yâsh-il* sözcüklerinin bu varsayımlı ortak kökü, *yâz* “ilkbahar” (büyüme mevsimi) sözcüğünün kökü ile ilişkilidir. Aynı zamanda *yâzmâq* “açmak, yaymak” ile karşılaştırınız. Prof. Vambery (*kudatku Bilik* “Kutadgu Bilig”te) bir insanın ömründeki belirli evreler ile yılın mevsimlerinin karşılaştırmasını şu şekilde verir: *yaz* = İlkbahar, çocukluk (biz bunun *yaş* ile adlandırıldığını görmüştük) evresine karşılık gelir; *yay* = Yaz, gençlik evresine karşılık gelir; *kös* (*kuz*) = Sonbahar (hasat mevsimi), yetişkin insanoğluna karşılık gelir; *qış* = Kış, yaşlılığa karşılık gelir. Böylece, (gerçekten tasavvur edilebileceği gibi) insanoğlunun çocukluk evresi ile bitkilerin ilk yetişme mevsimini karşılaştırma düşüncesinin Türkler’ce önceden beri bilindiği görülmektedir. Türkler, bu anlayışı aynı şekilde, sözcüklerinin oluşumuna yansıtmiş olabilirler.} [ياشيل yâshil 193]. ET *yaşıl* (?*ya:şıl*) ED 978a.

yaşin *yêşin* İL 1434a a. Şimşek, yıldırım [ياشین yâshin 194]. ET *yaşin* ED 979a.

yağ *yağ* İL 1379b a. Yağ. {*Su-yaği* “sıvıyağ”, *tatliq yağ* “tatlı yağ”, *quyuruq yağı harf.* “kuyruk yağı” (Dumba koyununun kuyruğunun yağı) *sariğ yağ* “sarı yağ” *yani*

- “süzülmüş tereyağı”, *maska yağı* “tereyağı” gibi çeşitlere ayrılır.} [باغ yâgh 194].
ET *ya:ğ* ED 895a.
- yağaç** *yağaç* İL 1380a a. Ağaç, değnek [باغچ yaghâch 194]. **ET** *yığaç* ED 899a. → *ığaç* (*ığa:ç*) ED 79b.
- yağdurmaq** *yağdurmaq* İL 1380b e. ettir. Yağdırmak, sulamak (*yaghâch*'tan) Fr. *arroser* “sulamak” [ياغورماق yagh-dur-maq 194]. **ET** *yağtur-* (*d-*) ED 900a.
- yağrün** İL ø, a. Yağrın, kürek kemiği, Kaz. Kırg. [ياغرون yaghrün 194]. **ET** *yağrın* ED 905b. → *1 yarın* ED 970a.
- yağrünçi** İL ø, a. Koyunun kürek kemikleri aracılığı ile kehanette bulunan kimse, Kaz. Kırg. [ياغرونچي yaghrün-chi 194]. - Krş. **ET** *yağrın* ED 905b. → *1 yarın* ED 970a.
- yağlağı** İL ø, a. Tava, {*yâgh* “yağ”dan} [ياغلاغو yâgh-la-ghu 194]. - Krş. **ET** *yağla:-* (*ya:ğla:-*) ED 902b.
- yağlanmaq** *yağlanmaq* İL 1381a e. edl. ve dön. Yağlı bir duruma getirilmek ya da yağlanmak, kendi kendini yağlamak, kendiliğinden yağlı bir duruma gelmek [ياغلانماق yâgh-la-'n-mâq 194]. **ET** *yağlan-* ED 903a.
- yağlamaq** = *yağlimaq* İL 1381b e. geçl. Yağlamak [ياغلاماق yâgh-la-mâq 194]. **ET** *yağla:-* (*ya:ğla:-*) ED 902b.
- yağliq** (*Peçete, peşkir (eldeki yağı silmek için) için*) *yağliq I* İL 1381a, (*yağlı için*) *yağliq II* İL 1381b a. Peçete, peşkir (eldeki yağı silmek için); *aynı zamanda s. yağlı* [ياغليق yâgh-liq 194]. **ET** *ya:ğlığ* ED 901b.
- yağı** *yağı* İL 1382a s. Asi, serkeş; *aynı zamanda savaştaki düşman*, Far. [ياغي yâghi 194]. **ET** *yağı:* (*d-*) ED 898a. / Shaw'a göre **Far.**'dan *yāgi* Steingass 1526b.
- yağir** *yéğir* İL 1434a s. Sürtünmeden oluşan yara, yağır (eyer vb. nin sürtünmesinden oluşur ve at için kullanılır) [ياغير yâghir 195]. **ET** *yağır* (*d-*) ED 905a.
- yağiliq** İL ø, a. Ayaklanma, isyan; düşmanlık, Far. YUy. [ياغليق yâghi-liq 195]. **ET** *yağı:lığ* (*d-*) ED 903b. / Shaw'a göre *iki dilli Far.* *yāgi* Steingass 1526b. + YUy. + *liq*
- yağın** *yéğin* İL 1434a a. Yağmur [ياغين yaghin 195]. **ET** *yağ-* (*?da:ğ-*) ED 896a.

yak İL ø, a. Çene kemiği [ياق yak 195]. ET *yaqa:k* ED 948b.

yaqa *yaqa II* İL 1382b, Krş. [ياقا yeqa 200] a. Kenar, yaka (giysi için), {giysinin diğer kenarlarının farklı adları vardır} [ياقا yâqâ 195]. ET *I yaka:* ED 898a.

yaqalamaq = *yaqilimaq* İL 1384a e. geçl. Sınırlandırmak, kenar geçirmek; kenar boyunca hareket etmek (herhangi bir şeyin); yaka yapmak (giysiye); yakasından tutmak, yakalamak [ياقالاماق yâqâ-la-maq 195]. ET *yaka:la:-* ED 903b.

yaqturmaq *yaqturmaq I* İL 1382b e. ettir. Yaktırmak (ateş) [ياقتورماق yâq-tur-maq 195]. ET *3 yaktur-* ED 900a.

yaqturmaq *yaqturmaq II* İL 1382b e. ettir. (kendisini) Beğendirmek (ya da beğenmesine izin vermek), uygun buldurmak, memnun etmek [ياقتورماق yâq-tur-maq 195]. ET *2 yaktur-* ED 900a.

yaqti İL ø, a. Işık, Kaz. [ياقتي yâqti 195]. - Krş. ET *3 yak-* ED 897a.

yaqmaq *yaqmaq I* İL 1383a e. geçl. Yakmak, tutuşturmak [ياقماق yâq-mâq 195]. ET *3 yak-* ED 897a.

yaqmaq *yaqmaq II* İL 1383a e. geçs. Razı olmak, hoşuna gitmek {*ğâ* “yaklaşma-verme” durum eki ile kullanılır} [ياقماق yâq-mâq 195]. ET *2 yak-* ED 896b.

yaqin *yêqin* İL 1435a bel. Yakın {? kenarda (*yâqa*)} [ياقين yâq-in 195]. ET *yakın* ED 904a.

yaqilmaq *yêqilmaq* İL 1434b e. edl. Yakılmak [ياقيلماق yâq-il-maq 195]. ET *yakıl-* ED 901b.

yaqinlmaq *yêqinlmaq* İL 1435b e. geçs. Yakınlaşmak, yaklaşmak, yanaşmak {*ğâ* “yaklaşma-verme” durum eki ile kullanılır} [ياقينلاماق yâqin-la-maq 195]. - Krş. ET *yakın* ED 904a.

yal *yal* İL 1385a a. Yele (at için) [يال yâl 195]. ET *ya:l (ğ)* ED 916a.

yal İL ø, a. Ücret, maaş, ödeme, hizmetin karşılığı [يال yâl 195].

yalaq *yalaq* İL 1385a a. Köpekleri beslemede kullanılan tabak, yalak, {artıkları yalamalarından} [يالاق yâlâq 195]. - Krş. ET *yalğa:- (ğ)* ED 926b.

yalamaq = *yalimaq I* İL 1390a e. geçl. Yalamak [يالاماق yâla-mâ<k→q> 195]. ET *yalğa:- (ğ)* ED 926b.

yalanğaç İL ø, Krş. [يالانغاچ yalâng-ghâch 200] s. Çıplak, üryan, yalın {*yalamaq*'tan} [يالانغاح yalânghâch 195]. - Krş. ET *yalıñ* ED 929b.

yalanğaçlamaq İL ø, e. geçl. Çıplaklaştırmak, soymak, giysisini çıkarmak [يالانغاچلاماق yalanghâch-la-maq 195]. - Krş. ET *yalıñ* ED 929b.

yalanğ *yalanğ II* İL 1385b (astarlanmamış, zarif, tek kat; kinsız; tek, yalnız), Krş. [يالانغ yalâng 200] s. Yarı giyimli (soğuk havada yeterli derecede giyinmemiş kimse için kullanılır), yalın, çıplak (ova ya da dağ için kullanılır) [يالانغ yâlang 195]. ET *yalıñ* ED 929b.

yalanğlamaq = *yalanğlamaq* İL 1386a e. geçl. Çıplaklaştırmak; *aynı zamanda* sallamak, savurmak (kılıç) [يالانگلاماق yâlang-la-mâq 195]. - Krş. ET *yalıñ* ED 929b.

yalanğliq *yalanğliq* İL 1386a a. Yalın, çıplak yer, açık arazi [يالانغليق yâlang-liq 195]. - Krş. ET *yalıñ* ED 929b.

yalao İL ø, a. Bkz. *yâlâq*, Kaz. [يالاو yâiao 195]. - Krş. ET *yalğa:- (d)* ED 926b.

yalbarmaq = *yalvurmaq* İL 1389a e. geçs. Yalvarmak, 'tükürük parçası' gibi davranmak {? *yâla-maq*'tan} [يالبارماق yalbâr-mâq 195]. ET *yalvar-* ED 920b.

yalpaq *yalpaq* İL 1386a s. Geniş (yüzeysel ölçümde), düz, yassı [يالپاق yâlpâq 196]. - Krş. ET *yalbı:* ED 919b.

yalturatmaq = *yaltiratmaq* İL 1386b e. ettir. Parıldatmak (ya parıldatmak için sürtme yöntemini kullanarak ya da parlak bir nesneyi ışıktaki tutarak) [يالتوراتماق yâltur-a't-mâq 196]. ET *yaltrit-* ED 924a.

yalturamaq = *yaltirimaq* İL 1387a, Krş. [يالديراماق yâl-dir-a-mâq 196] e. geçs. Parıldamak, parlamak [يالتوراماق yâl-tur-a-mâq 196]. ET *yaltrı:-* ED 923b.

yalçitmaq = *yalcitmaq* İL 1387a e. ettir. Hizmetiyle hoşnut etmek, kabul edilir bir hizmet sunmak [يالچيتماق yâl-chi-'t-maq 196]. ET *yalçıt-* ED 922a.

yalçimaq = *yalcimaq I* İL 1387a e. geçs. Hizmetinden memnun olmak (herhangi bir kimsenin), beğenmek. {*din* "ayrılma" durum eki ile kullanılır} [يالچيماق yâl-chi-mâq 196]. ET *yalçı:-* ED 922a.

- yaldirmaq** İL ø, Bkz. [يالتوراماق yâl-tur-a-mâq 196] Bkz. *yalturamâq* [يالديراماق yâl-dir-a-mâq 196]. ET *yaltrı*:- ED 923b.
- yalğamaq** İL ø, e. geçl. Katmak, birleştirmek [يالغاماق yâlgha-mâq 196]. ET *yalğa*:- (*d*-) ED 926b.
- yalğan** *yalğan* İL 1387a a. Yalan [يالغان yalghân 196]. ET *yalğa:n* ED 926b.
- yalğançi** *yalğançi* İL 1387b a. Yalancı [يالغانچي yalghân-chi 196]. - Krş. ET *yalğa:n* ED 926b.
- yalgoz** *yalğuz* İL 1387b s. Yalnız [يالغوز yalghoz 196]. ET *yalğuz* ED 926b. → *yalğu:s* ED 930b.
- yalgozliq** İL ø, a. Yalnızlık, yalnız olma [يالغوزليق yalghoz-liq 196]. - Krş. ET *yalğuz* ED 926b. → *yalğu:s* ED 930b.
- yalgozlamaq** İL ø, e. geçl. Ayırmak, tecrit etmek, yalnız bırakmak [يالغوزلاماق yâlghoz-la-maq 196]. - Krş. ET *yalğuz* ED 926b. → *yalğu:s* ED 930b.
- yalgozluq** *yalğuzluq* İL 1388a a. Yalnızlık, tek başına olma, tek başına bırakılma [يالغوزلوق yâlghoz-luq 196]. - Krş. ET *yalğuz* ED 926b. → *yalğu:s* ED 930b.
- yalın** İL ø, a. Yalım, alev [يالين yâlin 196]. ET *yalın* ED 929b.
- yalindurmaq** = *yêlindurmaq* İL 1438b e. ettir. Yalvartmak (istenilen şeyi vermeyerek), Fr. *se faire prier* ‘yalvartmak’ [ياليندورماق yâlin-dur-mâq 196]. - Krş. ET 2 *yalın*- ED 931a.
- yalınmaq** = *yêlinmaq* İL 1438b e. geçs. Yalvarmak, yalvarışlarla kendini alçatmak (yalvarılan kimse *ğa* “yaklaşma-verme” durum eki ile kullanılır, rica, dilek ise *uçun* ilgecini alır) {? *yâla-maq*’ın dönüşlü çatı biçimi; Bkz. *aynı zamanda yâbarmâq*.) [يالينماق yâlin-maq 196]. ET 2 *yalın*- ED 931a.
- yamaq** *yamaq* İL 1390b eyl. a. Yama (giysiye dikilen) [ياماق yâ'mâq 196]. ET *yama:ğ* ED 935b.
- yamamaq** = *yamimaq* İL 1392a e. geçl. Yamamak, giysideki yırtık yere yama dikmek [ياماماق yâma-mâq 196]. ET *yama*:- ED 934b.

yaman *yaman* İL 1391a, Krş. [جامان jaman 88] s. Kötü, fena, yaman; *aynı zamanda* bir mücadelede yenilmesi zor, cesur, becerikli, usta [يامان yamân 196]. **ET** *yama:n* ED 937a.

yamanlamaq = *yamanlimaq* İL 1391b e. geçs. Kötüleşmek, kötü tarafta yer almak, kötüye yormak, incinmek, gücenmek; *aynı zamanda* belirli bir hastalıktan ölmek (memesi şişen atlar için kullanılır) [يامانلاماق yamân-la-mâq 196]. - Krş. **ET** *yama:n* ED 937a.

yamanliq *yamanliq* İL 1391b a. Kötülük, fenalık [يامانليق yamân-liq 196]. - Krş. **ET** *yama:n* ED 937a.

yamğur *yamğur* İL 1392a, Krş. [جامغور jamghur İL 88] a. Yağmur [يامغور yâmghur 196]. **ET** *yağmur (d-)* ED 903b.

yan *yan* İL 1392b a. Böğür, yan, taraf. {Birkaç belirteç oluşturur, Bkz. Dilb.} [يان yân 197]. **ET** *ya:n* ED 940a.

yana *yene* İL 1405b, Bkz. [ينه yanah 200] Bkz. *yanah* [يانا yâna 197]. **ET** *yana:* ED 943a.

yanbaş = *yanpaş* İL 1392b a. Kalça kemiği {harf. ‘yan-baş’} [يانباش yân-bâsh 197]. *blş.* **ET** *ya:n* ED 940a. + **ET** *1 baş* ED 375a.

yanbaşlamaq = *yanpaşlimaq* İL 1393a e. geçs. Yan yatmak, kalçasının üzerine uzanmak [يانباشلاماق yân-bâsh-la-mâq 197]. *blş.* **ET** *ya:n* ED 940a. + **ET** *1 baş* ED 375a.

yantaq *yantaq* İL 1393a a. Çöl halindeki arazide yetişen ve develerce yenen dikenli bir bitki [يانتاق yântâq 197]. **ET** *yandak* ED 947a.

yancitmaq *yancitmaq* İL 1393b e. ettir. Dövdürmek, ezdirmek [يانجيتماك ← ق} 197]. - Krş. **ET** *yanç-* ED 944b.

yancimaq *yancimaq* İL 1393b e. geçl. Dövmek, ezmek, toz haline getirmek; *aynı zamanda* (mec.) tamamen yıkmak, harap etmek, bozmak [يانجيماتاك ← ق} 197]. **ET** *yanç-* ED 944b.

yançiq = *yançuq* İL 1394a a. Yan cep [يانچيق yân-chiq 197]. **ET** *yançuk* ED 945a.

yandaş *yandaş* İL 1394a a. Arkadaş, yoldaş, *harf.* “yandaş” {Krş. *qursâq-dâsh*} [يانداش yân-dâsh 197]. - Krş. **ET** *ya:n* ED 940a.

yandaşmaq *yandaşmaq* İL 1394a e. geçs. Bir kimseye arkadaş olmak, yan yana olmak ya da yan yana gitmek [يانداشماق yân-dâsh-mâq 197]. - Krş. **ET** *ya:n* ED 940a.

yandurmaq *yandurmaq II* İL 1394b e. ettir. Yakmak [ياندورماق yân-dur-maq 197]. ET 2 *yantur*- ED 947b.

yandurmaq *yandurmaq I* İL 1394b e. ettir. Geri döndürmek; *aynı zamanda* yeniden yaptırmak [ياندورماق yân-dur-mâq 197]. ET 1 *yantur*- ED 947b.

yañaq *yañaq I* İL 1384a, Krş. [يانگاق yangghâq 197] a. Ceviz [يانگاق yangâq 197].

yañaq *yañaq II* İL 1384a a. Çene kemiği [يانگاق yângâq 197]. ET *yaña:k* ED 948b.

yañramaq = *yañrimaq* İL 1384b e. geçs. Geri yansımak, yankılanmak, yankı oluşturmak [يانگراماق yangra-mâq 197]. **ET** *yañra:-* ED 952b.

yañgaq İL ø, Krş. [يانگاق yangâq 197] *yañaq I İL 1384a* a. Ceviz [يانگاق yangghâq 197].

yañilmaq = *yêñilmaq* İL 1437b e. geçl. Yanılmak [يانگلماق yangil-maq 197]. ET *yañıl-* ED 951a.

yañza *yañza* İL 1384b a. Çeşit, tür, örnek, model, Çin. [يانگزه yangzah 197]. < ? **Çin**.

yañliĝ *yeñliĝ* İL 1404a, Krş. [يانگليغ yang-ligh 200] s. Eşit, aynı {*yañliĝ*’ten önce genellikle *bir* sözcüğü kullanılır = bir ve aynı} (esk.) [يانگليغ yang-ligh 197]. **ET** *yañlıĝ* ED 950b.

yañliş İL ø, eyl. a. Yanlış, hata {*yangilmaq*’tan} [يانگليش yangl-ish 197]. - Krş. **ET** *yañıl-* ED 951a.

yanmaq *yanmaq II* İL 1395b e. geçs. Yanmak, kendini ateşle yakıp yok etmek [يانماق yân-maq 197]. **ET** 2 *yan-* ED 942a.

yanmaq *yanmaq I* İL 1395a e. geçs. Geri dönmek; *aynı zamanda* fikrini değiştirmek, vazgeçmek {*din* “ayırılma” durum eki ile kullanılır}; *aynı zamanda* geçmiş zaman ortaç⁵² eki alan *yân-mâq* sözcüğü birleştirmelerde başka bir eylemle bir araya gelerek daha sonraki hareketin tekrarlandığını gösterir; örn.: *yanip qeldim* “yeniden yaptım” [يانماق yân-mâq 197]. **ET** 1 *yan-* ED 941b.

⁵² ortaç: (doğrusu) *ulaç*

yanımaq İL ø, Krş. [يونوماق yunu-mâq 206] *yonumaq* İL 1412a e. geçl. Bilemek, keskinletmek, Fr. *repasser* ‘keskinletmek’ [بانيماق yâni-mâq 198]. ET *yanu:-* ED 944a.

yao *yav* İL 1395b ya da *yaği* İL 1382a

a. ve s. Düşman; *aynı zamanda* düşmana ait, Kaz. [ياو yâo 198]. ET *yaği: (ğ)* ED 898a.

yava *yava* İL 1395b s. Yaban, evcilleştirilmemiş [ياوا yâwa 198].

yavaş *yavaş* İL 1395b s. Evcilleştirilmiş, uysal, söz dinler, yumuşak başlı [ياواش yawash 198]. ET *yavaş (yava:ş)* ED 880b.

yauçi İL ø, a. Aracı, arabulucu ya da bir evliliğin olmasını sağlayan kimse {pantolunun bir bacağına binicilik çizmesinin içine sokarken diğerini her zamanki gibi çizmenin üstüne sarkacak bir biçimde giymek bu kimsenin yapması gereken bir gelenektir; böyle bir giyim bu kimsenin edindiği görevin bir işaretidir} (? *yâu-maq*’tan) [ياوچي yâu-chi 198]. - Krş. ET *yağü:k* ED 901a.

yauşmaq İL ø, e. işt. Birbirine yaklaşmak, birlikte yaklaşmak {*yâu-maq*’tan} [ياوشماق yâu-’sh-maq 198]. ET *yağuş-* ED 908b.

yauq İL ø, bel. Yakın [ياوق yâu-’q 198]. ET *yağü:k* ED 901a.

yauqlamaq İL ø, e. geçs. Yaklaşmak, yanaşmak [ياوقلاماق yâu-’q-la-mâq 198]. - Krş. ET *yağü:k* ED 901a.

yaumaq İL ø, e. geçs. Yaklaşmak, yanaşmak [ياوماق yâu-maq 198]. ET *yağü:-* ED 898b.

yay İL ø, a. Yaz, {kamp dışında günümüzde kullanımı nadirdir} [ياي yâi 198]. ET *ya:y* ED 980a.

yayaq *yayaq* İL 1397a a. Üniformalı uşak; *aynı zamanda* bel. yayan, yaya olarak, Hk. [ياياق yâyâq 198]. ET *yağa:ğ* ED 887a.

yayao İL ø, *yâyâq* ile aynı anlamda, Kaz. [ياياو yayâo 198]. ET *yađa:ğ* ED 887a.

yaylaq *yaylaq* İL 1397b a. Yayla, yazın oturulan yer, *alp* “yüksek dağ” (İsviçre’deki anlamıyla) [يايلاق yâi-lâq 198]. ET *yayla:ğ* ED 981b.

yaylamaq = *yaylimaq* İL 1397b e. geçs. Yazlamak (hayvan sürülerinin yaylaya çıkartılması anlamında kullanılır) [يايلاماق yâi-la-maq 198]. ET *yayla:-* ED 982a.

yaymaq *yaymaq* İL 1397b e. geçl. Yaymak, sermek, uzatmak. *yâz-maq* ile aynı anlamda [يايماق yâi-mâq 198]. ET 2 *yay-* ED 980b. → *ya:ğ* ED 883b.

yayulmaq = *y yilmaq* İL 1441b e. edl. Yayılmak, serilmek,  st ne sel gibi su salıverilmek, sel basmak [يايولماق y y-ul-m q 198]. ET 2 *yayıl-* ED 982a. → *yadı́l-* ED 890a.

yettaylan *yetteylen* İL 1398a sy. a. Yedilik bir grup [يتايلان yett'  ilan 198]. *iki dilli ET y tti:* (*y ddi:*) ED 886a. + **Moğ.** +*aylan* (< *e' ilen*)

yetmiş *yetmiş* İL 1399a a. Yetmiş [يتمش yet-mish 198]. **ET** *y tmis̄* ED 891b.

yetmişançi *yetmişinçi* İL 1399a sy. s. Yetmişinci [يتمشنچي yet-mish-anchi 198]. - Krş. **ET** *y tmis̄* ED 891b.

yetançi = *yettinçi* İL 1398a sy. s. Yedinci [يتن ← چ {چ} ي yet'-anchi 198]. ET *y tinç* (*y ddinç*) ED 892a.

yetti = *yette* İL 1398a sy. Yedi {*yetti-yulduz* ya da *yetti-ugri* ('yedi yıldız' ya da 'yedi hırsız'), B y kayı'nın Kazaklar arasındaki adıdır. Kazaklar bu takımıyıldızı için kazığa (Demir Kazık ya da Kutup Yıldızı) bağlanmış, etrafta otlayan *Aqboz at* ve *K kboz at* ('ak-boz at' ve 'g k boz at') adlı iki atı (K  kayı'nın iki parlak yıldızı) kaçırmak için durmadan etrafta dolaşarak fırsat kollayan hırsız etesi derler} [يتي yetti 198]. **ET** *y tti:* (*y ddi:*) ED 886a.

yağ İL  , a. Buz, Far. [ياخ yakh 199]. **Far.** *yağ* Steingass 1528b.

yağtan İL  , a. Erzak taşımaya mahsus k fe, y k hayvanının y k n n bir tarafını oluşturan deri kutu, {Far. *yak-d n* yerine} [ياختان yakh-tan 199]. **Far.** *yağdan* Steingass 1529a.

yağşi *yağşi* İL 1368b s. ve bel. İyi, g zel; iyi, g zel, hoş [ياخشى yakhshi 199]. ET *yaxşı:* ED 908a.

yağhak İL  , a. Sırlanmış, parlatılmış basma {? Far. *yakh* "buz"dan} [ياخك yakhak 199].

yağlamak İL  , e. ges. Donmak, buz kesilmek; *aynı zamanda* pekişmek, katılaşmak, donmak (yağ, herhangi bir sıvı ya da yapışkan akıcının sıcaklığın d şmesi ile katılaşması), Far. YUy. [ياخلاماك yakh-la-mak 199]. *iki dilli Far.* *yağ* Steingass 1528b. + **YUy.** +*lamak*

yağni İL  , a. Soğuk et [ياخني yakhni 199].

yed İL ø, a. Parfüm, esans, güzel koku [يد yed 199]. ET *yı:d* ED 883a.

yedlatmak İL ø, e. ettir. Güzel koku hissettirmek [يدلاتماك yed-la-'t-mak 199]. - Krş. ET *yıdla:-* ED 890b.

yedlamak İL ø, e. geçl. Koklamak, güzel koku duymak [يدلاماك yed-la-mak 199]. ET *yıdla:-* ED 890b.

yedlanmak İL ø, e. edl. ve dön. Kokmak, güzel kokunun oluşmasına yol açmak [يدلانماك yed-la-'n-mak 199]. ET *yıdlan-* ED 890b.

yeldik İL ø, s. Güzel kokulu, güzel koku yayan [يدليك yed-lik 199]. ET *yıdliğ* ED 890a.

yara yara İL 1371a a. Yara [يارا yarâ 199]. - Krş. ET *yar-* (*ya:r-*) ED 954b.

yarağ yarağ İL 1371b a. Silah, {Bkz. ياراق} [ياراغ yarâgh 199]. ET *yara:ğ* ED 962a.

yarağlamaq İL ø, e. geçl. Silahlandırmak. ياراغلاماق ile aynı anlamda [ياراغلاماق yaragh-la-maq 199]. - Krş. ET *yara:ğ* ED 962a.

yarağliq İL ø, eyl. s. Hoş, sevimli, hoş giden {ياراغ-ليق} [ياراغليق yarâ-'gh-liq 199]. ET *yarağliğ* ED 964a.

yarağliq yarağliq İL 1371b s. Silahlı [ياراغليق yarâgh-liq 199]. ET *yarağliğ* ED 964a.

yuraq = *yiraq* İL 1442b s. Irak, uzak; *aynı zamanda* bel. uzak [يُراق yurâq 199]. ET *yirak* ED 963a. → *ira:k* ED 214a.

yuraqlaşmaq = *yiraqlaşmaq* İL 1443b e. işt. Birbirinden uzaklaşmak, ayırmak, ayrılmak [يُراقلاشماق yurâq-la-'sh-maq 199]. - Krş. ET *yirak* ED 963a. → *ira:k* ED 214a.

yuraqlamaq = *yiraqlimaq* İL 1443b e. geçl. Uzaklaştırmak [يُراقلاماق yurâq-la-maq 199]. - Krş. ET *yirak* ED 963a. → *ira:k* ED 214a.

yuraqliq = *yiraqliq* İL 1443b a. Uzaklık [يُراقليق yurâq-liq 199]. ET *yiraklık* ED 964b. → **iraklık* 218b.

yaramaq = *yarimaq* İL 1375b, Bkz. [ياراماق yâr-a-mâq 191] Bkz. ياراماق [ياراماق yara-maq 199]. ET *yara:-* ED 956a.

yağaç *yağaç* İL 1380a a. Ağaç [ياغاج yaghâch 199]. ET *yığaç* ED 899a. → *iğaç* (*iğaç*) ED 79b.

yağaççi *yağaççi* İL 1380b a. Marangoz [ياغاج چي yaghâch-chi 199]. ET *iğaççı:* ED 80a.

- yıǵlamaq** *yıǵlımaq* İL 1445b e. ges. Aǵlamak, gözyaşları dökerek inleyip figan etmek [يغلاماق yighla-màq 199]. ET *yıǵla:-* ED 902b. → *iǵla:-* ED 85b.
- yıǵı** İL ø, a. Aǵlama, feryat, figan [يغی yighi 200].
- yeqa** *yaqa II* İL 1382b, Bkz. [ياقا yâqâ 195] Bkz. [ياقا yeqa 200]. ET *I yaka:* ED 898a.
- yeqıtmaq** İL ø, e. ettir. Düşürmek, ařaǵı atmak [يقتماق ye<k→q>-it-mâq 200]. - Krş. ET *yıktur-* ED 900b.
- yeqılmaq** İL ø, e. edl. Düşürölmek, ařaǵı atılmak, düşmek [يقلماق ye<k→q>-il-mâq 200]. ET *yıkul-* ED 902a.
- yeqmaq** İL ø, e. gel. Ařaǵı atmak, Kaz. [يَقماق ye<k→q>-mâq 200]. ET *yık-* ED 897b.
- yakka** *yekke* İL 1402b s. ve bel. Yalnız; yalnız, ancak, Far. [يکه yak-kah 200]. **Far.** *yakka* Steingass 1534b.
- yıǵarmak** İL ø, Krş. [بيگرمك yigar-mak 207] e. gel. Eǵirmek. {Aynı zamanda [ايگرمك] [يگرمك yigar-mak 200]}. ET *egir-* ED 113a.
- yıǵarmaylan** İL ø, sy. a. Yirmilik bir grup [يگارمايلان yigarm-aılan 200]. *iki dilli* ET *yégirmi:* ED 915b. + **Moğ.** +*aylan* (< e'ülen)
- yıǵarmani** = *yıǵırmini* İL 1448b sy. s. Yirminci [يگرمنجي yigarm'-anchi 200]. ET *yégirmin* ED 915b.
- yıǵarma** = *yıǵırme* İL 1448b, Krş. [بيگرمه yigarmah 207] sy. Yirmi [يگرمه yigarmah 200]. ET *yégirmi:* ED 915b.
- yıl** *yil* İL 1449a, Krş. [ييل yil 207], [جيل jil 91] a. Yıl. {Nevruzdan nevruz (ilk bahar)'a tamamlanan güneş yılı Tatar yıl devrinin hayvan adları ile adlandırılır. Kamer yılı elbette Hicri tarihten sonra o yılın sayısına göre adlandırılmıştır.} [يل yil 200]. ET *yıl* ED 917a.
- yulan** = *yılan* İL 1449a, Krş. [ييلان yilân 207] a. Yılan [يلان yulân 200]. ET *yula:n* (*d-*) ED 930a.
- yalaŋ** *yalaŋ II* İL 1385b, Bkz. [يالانگ yâlang İL 195] Bkz. [يالانگ yalâng 200]. ET *yaluŋ* ED 929b.

yalaŋgaç Bkz. [يالانغاچ yalânghâch 195] Bkz. [يالانغاچ yalâng-ghâch 200]. -

Krş. ET *yalıŋ* ED 929b.

yulqi = *yilqa* İL 1450a a. At cinsi (genel olarak “insanoğlu” anlamına gelen İngilizce *mankind* sözcüğünde olduğu gibi *yulqi* sözcüğü de genellikle cinsiyet ve yaş ayırımı yapılmadan atlar için kullanılır), *bir top yulqi* “(karma) bir at sürüsü” [يُلقي yulqi 200]. ET 2 *yulki*: ED 925b.

yulqiçi = *yilqiçi* İL 1450b a. At sürüsüne bakan kimse [يُلقيچي yulqi-chi 200]. ET *yulkiçi*: ED 927b.

yiliq İL ø, s. Ilık, sıcakça [يِليق yiliq 200]. ET *yılığ* ED 925a.

yilik *yilik* İL 1451a a. İlik. Aynı zamanda [يِليک yilik 200]. ET *yilik* ED 927b.

yamlamak *yemlimek* İL 1405b, [يِيليملامک yelim-la-mak 207] *yêlimlimaq* İL 1438b e. geçl. Yapıştırmak, tutkallamak. Aynı zamanda [يِيليملامک yam-la-mak 200]. ET 1 *yelimle*:- ED 929a.

yaŋa *yeŋ[g]e* İL 1403a a. Ağabeyin karısı, yenge [يِنگا yaŋga 200]. ET *yenge*: ED 950a.

yaŋliğ İL ø, Bkz. [يِانگليغ yang-lich İL 197] *yeŋlig* İL 1404a Bkz. [يِانگليغ yang-lich 200]. ET *yaŋliğ* ED 950b.

yaŋi *yêni* İL 1436b s. Yeni [يِانگي yangi 200]. ET *yaŋi*: ED 943b.

yana *yene* İL 1405b, Krş. [يِانا yâna İL 197] s. ve bel. Başka, diğer; *aynı zamanda* yine, tekrar [يِنه yanah 200]. ET *yana*: ED 943a.

yua İL ø, a. Pırasa [يِوا yuâ 200].

yuatmaq İL ø, Krş. [يِواتماق jawâ’t-maq 90] *covatmaq* İL 395a e. ettir. Çocuğun ağlamasını durdurmak (onu avutacak bir şey vererek), susturmak [يِواتماق yuâ’t-maq 200]. Bkz. ET *yubat*- ED 872b. → ET *avit*- ED 7a.

yuaş / yavaş *yavaş* İL 1395b

s. Kibar, söz dinler, yumuşak başlı, nazik [يِواش yuâ’sh *ya da yawâ’-’sh* 201]. ET *yavaş* (*yava*:ř) ED 880b.

yuaşliq İL ø, s. Nezaket, tatlılık [يِواشليق yuâ’sh-liq 201]. ET *yavaş* (*yava*:ř) ED 880b.

yualdiz = *cuvalduruz* İL 398b a. Çuvaldız [يِوالدوز yuâlduz 201].

yuandurmaq İL ø, e. ettir. Çocuğun ağlamasını durdurmak, yatıştırmak [يواندورماق] yuâ-'n-dur-maq 201]. - Krş. **ET avın-** ED 12b.

yuanmaq İL ø, Krş. [جوانماق jawa'n-maq İL 90] e. dön. Yatışmak, ağlamayı kesmek (çocuk için), susmak [يوانماق] yuâ-'n-maq 201]. **ET avın-** ED 12b.

yupqa *yupqa* İL 1412a, Krş. [يوقا yuqa 204] s. İnce, yufka (insanlar ya da hayvanlar için kullanılmaz) [يوقا] yupqa 201]. **ET yuvka:** ED 874a.

yupqalamaq İL ø, e. geçl. İnceltmek [يوقالاماق] yupqa-la-maq 201]. - Krş. **ET yuvka:** ED 874a.

yupuğ İL ø, Bkz. [ياپوغ yap-ugh 188], [يوپوق yupuq 201] *yopuq İL 1407a*, [ياپوق yap-uq 188] Bkz. [ياپوغ] yapuğh 201]. **ET yapığ** (*d-) ED 873a.

yupuq *yopuq* İL 1407a, Bkz. [ياپوغ yap-ugh 188], [ياپوق yap-uq 188], [يوپوغ yapuğh 201] Bkz. [ياپوغ] yapuq 201]. **ET yapığ** (*d-) ED 873a.

yut İL ø, a. Otlaklardaki çimen azlığı [يوت] yut 201]. **ET yu:t** (-*d*) ED 883b.

yütal *yötel* İL 1417b s. Öksüren, öksürüklü [يوتال] yütal 201]. **ET yötül** (*yötöl*) 889b.

yütmak *yötelmek* İL 1417b e. geçs. Öksürmek [يوتالماك] yütal-mak 201]. - Krş. **ET yötül** (*yötöl*) 889b.

yütkürmak İL ø, e. geçs. Öksürmek [يوتكورماك] yüt-kür-mak 201].

yütürmak = *yittürmek* İL 1442b e. ettir. Kaybetmek, yitirmek {يتورماك yerine} [يوتورماك] yüt-ür-mak 201]. **ET yitür-/yittür-** ED 893a.

yutmaq *yutmaq* İL 1412b e. geçl. Yutmak [يوتماق] yut-maq 201]. **ET yut-** ED 885b.

yura İL ø, bel. Doğru, dikine, dikey olarak, Kaz. [يورأ] yurâ 201].

yurak *yürek* İL 1420a a. Kalp, yürek (mecaz anlamı dışında kullanılır) [يوراك] yurak 201]. **ET yürek** ED 965a.

yürt *yurt* İL 1412b a. Yurt, ülke, memleket [يورت] yürt 201]. **ET yurt** (?*yurd*) ED 958a.

yurtaul İL ø, a. Atlı yağmacı birlikleri {*yurt-maq*'tan} [يورتاول] yurt-aul 201]. - Krş. **ET yort-** ED 959a.

yurtak İL ø, eyl. a. ve s. Tırıs gitme; tırıs giden [يورتاك] yurt-ak 202]. **ET yortuğ** ED 959a.

yurtqan İL ø, a. Yatak örtüsü, pamuk ile doldurulmuş yatak örtüsü [يورتقاڭق ← ن] [yurt-qan 201]. ET *yoğurka:n* ED 907a.

yurtmaq *yortmaq* İL 1407b e. geçs. Tırıs gitmek [يورتماق yurt-mâq 201]. ET *yort-* ED 959a.

yürdürmak İL ø, e. ettir. İleri götürmek, ilerletmek {*yür-mak*'tan} [يوردورماك yürdür-mak 201]. - Krş. ET *yorit-* ED 960b.

yurğa *yurğa* İL 1407b (eşkin giden at) a. Eşkin gidiş (atın bir yürüyüş biçimi) [يورغا yurgha 201]. ET *yori:ğa:* ED 964a.

yurğalamaq = *yurğilimaq* İL 1408a e. geçs. Eşkin gitmek [يورغلاماق yurgha-la-maq 201]. - Krş. ET *yori:ğa:* ED 964a.

yurgamak = *yögimek* İL 1418b e. geçl. Sarmak, katlamak [يورگاماك yurga-mak 201]. ET *yörge:-* ED 965b.

yurganmak İL ø, e. dön. Sarılmak [يورگانمك yurga-'n-mak 201]. ET *yörge-* ED 966a.

yürgüzmak *yürgüzmek* İL 1422b Bkz. *yür-dür-mak* [يورگوزمك yür-güz-mak 201]. - Krş. ET *yorit-* ED 960b.

yurma İL ø, a. Kumaşın arkasından geçirilerek bağlanan ilmikler vasıtasıyla kroşe ile işlenen, süs olarak kullanılan dikiş. Her bir ilmik bir önceki ilmik ile bağlanır [يورما yurma 202].

yurumaq İL ø, e. geçl. Yorumlamak (rüya) [يورماق yûru-mâq 202]. ET *yor-* ED 955b. → *yör-* ED 955b.

yurmak *yürmek* İL 1422b, Krş. [يوروماق yürü-mak 202] e. geçs. Yürüme, ilerlemek, ileri gitmek {*atga minip yürmak* “ata binip ilerlemek” [يورماق yûr-mâ<q → k> 202]}. ET *yori:-* ED 957a.

yürütmak İL ø, e. ettir. Yürütmek, ilerletmek [يوروتماق yürü-'t-mak 202]. ET *yorit-* ED 960b.

yürümak İL ø, Bkz. [يورماق yûr-mâ<q → k> 202] *yürmek* İL 1422b Bkz. *yür-mak*, aynı zamanda *mañ-mâq* [يوروماق yürü-mak 202]. ET *yori:-* ED 957a.

yuruq *yoruq* İL 1408a Bkz. *yârugh*, *yâruq* (her iki anlamda) [يوروق yûrûq 202]. ET 1 *yaruk* ED 962b. ve ET 2 *yaruk* ED 962b.

yürük İL ø, eyl. a. Adım, yürüyüş, gidiş, yürüyüş biçimi [يوروک yürü-'k 202]. - Krş. ET yori:- ED 957a.

yüz yüz II İL 1424a a. Yanak, yüz; *aynı zamanda* ön taraf ya da yüzey (herhangi bir nesne için); aynı zamanda *mec.*, *andin ul yüziğa* onun şu tarafı (*yani* ötesine); *fulan kelganniñ bu yüzida* “filancanın gelişinden beri” (*harf.* “filancanın gelişinin bu tarafında”). *Bu* (ya da *ul*) *yüzida* (ya da *ğa*) addan sonra *niñ* ya da *din* alan böyle bir birleşik son ektir. {Bkz. Dilb.} [يوز yüz 202]. ET 2 yü:z (ñ-) ED 983a.

yüz yüz I İL 1424a sy. Yüz [يوز yüz 202]. ET 1 yü:z ED 983a.

yüzo İL ø, sy. a. Yüzlük bir grup, Kaz. [يوز yüz-âo 202]. ET yüze:gü: ED 987a.

yüzaylan İL ø, sy. a. Yüzlük bir grup, Fr. *une centaine* “(bir) yüz” Kaz. [يوز ايلان yüz-ailan 202]. *iki dilli* ET 1 yü:z ED 983a. + **Moğ.** +*aylan* (< e’ülen)

yüzbaşı *yüzbeşi* İL 1425b a. Yüzbaşı, eski Roma’da yüzbaşı [يوز باشي yüz-bâshi 202]. *blş.* ET 1 yü:z ED 983a. + ET 1 baş ED 375a.

yüzlatmak İL ø, e. ettir. Yüz yüze getirmek ya da karşı karşıya getirmek, yüzleştirmek; *aynı zamanda* yüzünü çevirtmek [يوز لاتماک yüz-la-'t-mak 202]. - Krş. ET 2 yü:z (ñ-) ED 983a.

yüzlaşturmak *yüzleştirmek* İL 1426a e. işt. ettir. Yüzüne baktırmak ya da birbiriyle karşı karşıya getirmek, yüzleştirmek [يوز لاشتورماک yüz-la-'sh-tur-mak 202]. - Krş. ET 2 yü:z (ñ-) ED 983a.

yüzlaşmak *yüzleşmek* İL 1426b e. işt. Birbirinin yüzüne bakmak ya da birbiriyle karşı karşıya gelmek, yüzleşmek [يوز لاشماک yüz-la-'sh-ma<q →k< 202]. - Krş. ET 2 yü:z (ñ-) ED 983a.

yüzlamak İL ø, e. geçl. (-in) Ön tarafına gelecek biçimde koymak, karşı karışıya getirmek, yüzleştirmek; *aynı zamanda* yüzünü çevirmek (insan ya da herhangi bir nesne vb.) [يوز لاماک yüz-la-mak 202]. - Krş. ET 2 yü:z (ñ-) ED 983a.

yüzlamak İL ø, e. geçl. Yüz sayısına ulaştırmak [يوز لاماک yüz-la-mak 202]. - Krş. ET 1 yü:z ED 983a

yüzlanmak *yüzlenmek* İL 1426b e. dön. ve edl. Yüzüne bakmak, kendisini bir şeyin ön tarafına gelecek biçimde yerleştirmek; *aynı zamanda* (kendi) yüzünü çevirmek,

- yüzünü bir şeye doğru çevirmek; *aynı zamanda* karşı karşıya getirilmek, yüzü çevrilmek [يوز لانماق yüz-la-'n-mak 203]. **ET** *yüzlen-* ED 987b.
- yusun** *yosun* İL 1408b a. Yerleşmiş gelenek ya da kanun, düzen {? *yâsâ-mâq*'tan, *yâsun* yerine } [يوسون yusun 203]. **ET** *yosun* ED 975b.
- yusunluq** İL ø, s. Düzenli, muntazam, alışılmış, adet olan [يوسونلوق yusun-luq 203]. - Krş. **ET** *yosun* ED 975b.
- yuşurmaq** *yoşurmaq* İL 1408b, Bkz. [ياشورماق yâsh-ur-maq 193] Bkz. *yâhsur-maq* [يوشورماق yushur-maq 203]. **ET** *yaşur-* ED 979b.
- yuşurun** *yoşurun* İL 1408b, Bkz. [ياشورون yâsh-ur-un 193] Bkz. *yâhsurun* [يوشورون yushur-un 203]. **ET** *yaşru:* (*yaşuru:*) ED 979a.
- yoşa** İL ø, a. Boya maddesi olarak kullanılan bir çeşit kırmızı toprak [يوشه yoshah 203].
- yoğ** İL ø, a. Boyunduruk, Far. [يوغ yogh 203]. **Far.** *yūğ, yoğ* Steingass 1538a.
- yoğ** İL ø, a. Sudolabı mili, bu milin uzatması aynı zamanda üst değirmen taşı (alt değirmen taşının merkezindeki delikten geçerek dönen değirmen taşı)'nın milini oluşturur, Hk. [يوغ yogh 203]. **Far.** *yūğ, yoğ* Steingass 1538a.
- yoğan** *yoğan* İL 1409a s. Kalın, şişman; *aynı zamanda* büyük [يوغان yoghan 203]. **ET** *yoğu:n* (*yoğo:n*) ED 904b.
- yoğanlamaq** İL ø, e. geçl. Kalınlaştırmak [يوغانلاماق yoghan-la-maq 203]. - Krş. **ET** *yoğu:n* (*yoğo:n*) ED 904b.
- yoğanlanmaq** İL ø, e. dön. ve edl. Kalınlaşmak; kalınlaştırılmak vb. [يوغانلانماق yoghan-la-'n-maq 203]. - Krş. **ET** *yoğu:n* (*yoğo:n*) ED 904b.
- yoğanliq** *yoğanliq* İL 1409b a. Kalınlık, şişmanlık [يوغانليق yoghan-liq 203]. - Krş. **ET** *yoğu:n* (*yoğo:n*) ED 904b.
- yuğuçi** İL ø, a. Yıkayıcı, özellikle ölü yıkayıcısı [يوغوچی yu-ghu-chi 203]. **ET** *yuğuçi:* (*yuğu:çi:*) ED 899a.
- yuğurmaq** *yoğurmaq* İL 1413b e. geçl. Karıştırmak, birleştirmek (herhangi bir nesneyi bir sıvı ile) [يوغورماق yughur-mâq 203]. **ET** *yuğur-* ED 906a.

yoq *yoq* İL 1409b kişisiz e. Değil, yok vb.; aynı zamanda ünl. hayır, yok! {olumsuzluk anlamı vermek amacıyla *yoq* -İngilizcedeki *not* “değil” sözcüğünde olduğu gibi- asla bir eylemle kullanılmaz; görünüşteki istisnalar, yardımcı eylemin önüne eklenen ve olumsuzluk eylem ortacı olarak kullanılan *yoq* sözcüğünün bulunduğu birleşik zamanlara çözümlenebilir: örn.: *yoqdurman*, *yoqidim* (Krş. *qelğandurman*, *qelğanidim*) fakat asla *yoq birdim* ya da *yoq biraman* (yardımcı eylemler değil) biçiminde kullanılmaz. Bunların yerine daima *birmadim*, *birmayman* (“vermedim”, “vermem”) yapıları mevcuttur. Bundan başka, *yoq qelmaq* “yok etmek” “harap etmek, mahvetmek”, “imha etmek, yok etmek”! anlamlarına gelir (*yoq* sözcüğü *qelmaq* “yapmak, etmek” sözcüğünün olumsuzu değildir. “Yapmak, etmek”in olumsuzu *qelmas* olurdu. Bu bir birleşik eylem yapısıdır.). Burada *yoq* eylemsel sıfat olarak kullanılmaktadır (Krş. *çuq qelmaq* “büyültmek”). *Yoq-bolmaq* “yok olmak”, “harap olmak, mahvolmak ya da ortadan kalkmak” (“olmaz” anlamını taşıyaydı *bolmas* sözcüğü kullanılırdı) anlamına gelir. Çeşitli örnekler: *işim yoqqa ketti* “işim hiçe vardı (gitti)”; *man yoq vaqtda* “benim olmadığım zamanda”, (*harf.* “ben yok zamanda”); *manda yoq* “benim...yok” (*harf.* “bende yok”). Son olarak, eğer ifade olumsuz hale getirilmek istenirse, *bar* sözcüğünün kullanıldığı her yerde *yoq* kullanılabilir [یوق yoq 204]. ET 1 yo:k ED 895b.

yuqa İL ø, Bkz. [یوقا yuqa 201] *yupqa* İL 1412a Bkz. *yupqa*, Kaz. [یوقا yuqa 204]. ET *yuvka*: ED 874a.

yoqari = *yuqiri* İL 1414a bel. ve snt. Yukarı, yukarıya, daha yukarıda olarak; *aynu zamanda* üzerine, yukarısına {Bkz. Dilb.} [یوقاری yoqari 204]. ET *yokaru*: ED 906b.

yoqarilaş İL ø, s. ve bel. Yukarı doğru meyleden; yokuş yukarı [یوقاریلاش yoqari-lash 204]. - Krş. ET *yokaru*: ED 906b.

yoqatmaq *yoqatmaq* İL 1409b e. geçl. Yok etmek, imha etmek, harap etmek, mahvetmek; *aynu zamanda* kaybetmek, yitirmek {*yoq itmak* yerine} [یوقاتمق yoq-atmaq 204]. blş. ET 1 yo:k ED 895b. + ET *é:t-* (*é:d-*) ED 36b.

yoqalmaq *yoqalmaq* İL 1409b e. geçs. ve edl. Yok olmak, harap olmak, mahvolmak ya da ortadan kalkmak, gözden kaybolmak; *aynu zamanda* kaybolmak {*yoq-bolmâq*

yerine} [يوقالماق yoq-al-maq 204]. *blş.* **ET 1** *yo:k* ED 895b. + **ET 2** *ol-* ED 125b. → *bol-* ED 331a.

yuqturmaq *yuqturmaq* İL 1413b e. ettir. (hastalık) Bulaştırmak {yalın ad ya da özne olarak kullanılan belirli bir hastalığın yanı sıra kişilerin *din* (-den) ve *ğa* (-e) eklerini almış biçimleri ile kullanılır} [يوقتورماق yuq-tur-maq 204]. **ET** *yuktur-* ED 900b.

yoqso = *yoqsu* İL 1409b ünl. *yoq*'un saygı ifade eden biçimi [يوقسو yoq-so 204]. - Krş. **ET 1** *yo:k* ED 895b.

yuqsüz *yoqsuz* İL 1410a s. Önemsiz, değersiz, adi, aşağı, cimri [يوقسوز yuq-süz 204]. **ET** *yoksuz* ED 907b.

yuuqsüz = *yuyuqsiz* İL 1417b s. Yıkanmamış, kirli {*yû-mâq*'tan} [يوقسوز yû-uq-süz 204]. - Krş. **ET** *yu:-* ED 870a.

yoqlamaq = *yoqlimaq* İL 1410a (hal hatır sormak için gidip gelmek) e. geçl. Hatırlamak, anımsamak [يوقلاماق yoq-la-maq 204]. **ET** *yokla:-* ED 902b.

yuqmaq *yuqmaq* İL 1413b e. geçs. Lekelemek, işaret bırakmak, değmek, etkilemek, kâr getirmek; bulaşmak, saldırmak (hastalık yapmak anlamında) {*ğa* “yaklaşma-verme” durum eki ile kullanılır} [يوقماق yuq-maq 204]. **ET** *yuk-* ED 897b.

yük *yük* İL 1427a a. Yolcu eşyası, yük, eşya [يوك yük 205]. **ET 1** *yük (yü:k)* ED 910b.

yugan *yügen* İL 1428a a. Eyerin atın başına isabet eden kısmı [يوغان yugan 205]. **ET** *yügü:n (?yügö:n)* ED 913a.

yüklamak = *yüklimek* İL 1427b e. geçl. Yükleme (nesne, belirtme durum ekini, taşıyıcı ise *ğa* “yaklaşma-verme” durum ekini alır) [يوكلاماك yük-la-mak 205]. **ET** *yükle:-* ED 912b.

yüklük *yüklük* İL 1427b eyl. s. Yüklü [يوكلوك yük-lük 205]. - Krş. **ET 1** *yük (yü:k)* ED 910b.

yügürmak *yügürmek* İL 1428b e. geçs. Koşmak [يوغورماك yügür-ma<q→k> 205]. **ET** *yügür-* ED 914b.

yükündürmak *yükündürmek* İL 1428a e. ettir. Diz üstü oturtmak [يوكوندورماك yükün-dür-mak 205]. **ET** *yükündür-* ED 914a.

yükünmak *yükünmek* İL 1428a e. geçs. Diz üstü oturmak {Orta Asya'da görülen genel törensel oturma biçimidir. Önce diz çökülür, sonra topuklar üzerinde arkaya doğru oturulur; bir kimsenin önünde bağdaş kurarak oturma biçimi (terzi usulü) *çarzanu* “dört diz” diye adlandırılır ve bu oturma biçimiyle ya samimi ya da saygısız bir davranış içinde olduğunuz düşünülür [يوكونماک yükün-mak 205]. **ET** *yükün-* ED 913b.

yol *yol* İL 1410a a. Yol, rota; aynı zamanda Çin yol ölçü birimi bir “*li*”nin Doğu Türkistan'daki adı {bir inek başındaki boynuzların farkedilmesi ya da bir erkek ile bir kadının yüzü arasındaki farkın ayırt edilmesi olanaksız olduğu mesafe olarak tarif edilir} [يول yol 205]. **ET** *yo:l* ED 917a.

yolamaq = *yolimaq* İL 1411b e. geçs. Yaklaşmak, yanaşmak, yakınına gitmek {Bkz. *yân-maq* ve *yauq-la-maq*} [يولاماқ yola-mâq 205]. **ET** *yola:-* ED 919a.

yulamak = *yölimek* İL 1419a e. geçl. Desteklemek, payanda ile desteklemek [يولاماқ yula-mak 205]. **ET** *yöle:-* ED 919b.

yulanmak *yölenmek* İL 1419a e. dön. Dayanmak [يولانماқ yula-'n-mak]. - Krş. **ET** *yöle:-* ED 919b.

yulbars = *yolvas* İL 1411b a. Kaplan [يولبارس yulbars 205]. *blş.* **ET** *yo:l* ED 917a. + **ET** *bars (p-)* ED 368a.

yoldaş *yoldaş* İL 1411a a. Yoldaş, yol arkadaşı, yolculuk arkadaşı [يولداش yol-dash 205]. - Krş. **ET** *yo:l* ED 917a.

yuldurmaq *yuldurmaq* İL 1415a e. ettir. Kökü ile söktürmek, yoldurmak [يولدورماқ yul-dur-maq 205]. **ET** *yultur-* ED 923b.

yüldüz *yultuz* İL 1415a a. Yıldız (bu sözcük gezegenleri de içerir); *quyuruq yulduz* “kuyruklu yıldız” (*harf.* ‘kuyruk-yıldız’) [يولدوز yüldüz 205]. **ET** *yultuz* ED 922b.

yülğun *yulgun* İL 1415a a. İlgin [يولغون yülghun 205]. **ET** *yilğū:n* ED 926b.

yollamaq = *yollimaq* İL 1411b (bir nesneyi ya da sözü bir yere göndermek) e. geçl. Yola çıkarmak, yolcu etmek [يوللاماқ yol-la-mâq 205]. - Krş. **ET** *yo:l* ED 917a.

yulmaq *yulmaq* İL 1415b e. geçl. Kökünden sökmek, kökü ile çekip çıkarmak, yolmak [يولماқ yul-maq 206]. **ET** *yul-* ED 918b.

yulun *yulun* İL 1415b a. Omurilik [يولون yulun 206]. **ET** *yulun* ED 930b.

- yoluqmaq yoluqmaq** İL 1411b e. geçs. Rastlamak, rast gelmek {*ğa* “yaklaşma-verme” durum eki ile kullanılır} [يولوqmaq yol-uq-mâq 206]. - Krş. **ET** *yo:l* ED 917a.
- yumaq yumaq** İL 1415b e. geçl. Yıkamak [يوماق yû-mâq 206]. **ET** *yu:-* ED 870a.
- yumaqsibit** İL ø, a. *Coriandrum Sativum* bitkisinin meyvesi, kişniş, ‘Dhania’ Hind. [يوماق yumâq-sibit 206]. *blş.* **ET** *yumğa:k* ED 936a. + **ET** *sibiit* ED 785b.
- yumalatmaq = yumilatmaq** İL 1416b e. ettir. Yuvarlamak [يومالاتماق yumala-’t-maq 206]. - Krş. **ET** *yumul-* ED 936b.
- yumalamaq = yumilimaq** İL 1417a e. geçs. Yuvarlanmak [يومالاماق yumala-maq 206]. - Krş. **ET** *yumul-* ED 936b.
- yumalaq = yumilaq** İL 1417a eyl. s. Yuvarlak, küresel [يومالاق yumala-’q 206]. - Krş. **ET** *yumul-* ED 936b.
- yumalaqlamaq = yumilaqlimaq** İL 1417a e. geçl. Yuvarlaklaştırmak [يومالاقلاماق yumalaq-la-maq 206]. - Krş. **ET** *yumul-* ED 936b.
- yumurtka** İL ø, a. Yumurta, Kaz. [يومرتقه yumurtkah 206]. **ET** *yumurtğa:* ED 938a.
- yumşaq yumşaq** İL 1416a s. Yumuşak [يوشاق yumshâq 206]. **ET** *yumşa:k* (?*yumşa:k*) ED 938b.
- yumğaq yumğaq** İL 1416b a. İplik vb. yumağı [يومغاق yumghâq 206]. **ET** *yumğa:k* ED 936a.
- yummaq yummaq** İL 1416b e. geçl. Yummak, kapamak (gözlerini, ağzını ya da elini) [يومماق yum-maq 206]. **ET** *1 yum-* ED 934a.
- yumuq yumuq** İL 1416b eyl. s. Yumuk, kapalı (gözler, ağız ya da el için) [يوموق yum-uq 206]. - Krş. **ET** *1 yum-* ED 934a.
- yumurmaq yumurmaq** İL 1416b (koparmak, yontmak, çevirmek, devirmek) e. ettir. Aşağı atmak, yıkmak, düşürmek (duvar ya da bina) [يومورماق yumur-mâq 206]. **ET** *yémir-* ED 937b.
- yumuruq** İL ø, eyl. s. Yıkık, harap, yıkık halde olan [يوموروق yumur-uq 206]. **ET** *yumruk* ED 937b. → *yıdruk* (*ñ-*) ED 892b.
- yun** İL ø, a. Yün, Kaz. Һk. [يون yun 206]. **ET** *1 yuŋ* (*ñ-*) ED 941b.
- yuŋ yuŋ** İL 1414b a. Yün [يونگ yung 206]. **ET** *1 yuŋ* (*ñ-*) ED 941b.

yuñiçqa İL ø, a. Kaba yonca (ot), Kaz., Ğk. [يونگچقه yungichqa 206]. ET *yorinçğa*: ED 971a.

yuñul İL ø, s. Hafif (ağır olmayan) [يونگول yungul 206]. ET *yèñil* ED 950b.

yunmaq İL ø, e. geçl. Kesmek, biçmek (kalemi yontmak gibi), bıçakla yontmak [يونماق yun-mâq 206]. ET *yon-* (*yo:n-*) ED 942b.

yuunmaq = *yuyunmaq* İL 1417b e. dön. Yıkanmak [يؤنماق yû-un-mâq 206]. - Krş. ET *yu:-* ED 870a.

yunuçqa İL ø, a. Bkz. *yungichqa* [يونوچقه yunuchqah 206]. ET *yorinçğa*: ED 971a.

yunuçka İL ø, s. Güzel, ince, zarif [يونوچكه yunuchkah 206].

yunumaq *yonumaq* İL 1412a, Krş. [يانىماق yâni-mâq 198] Bkz. *yâni-mâq* [يونوماق yunu-mâq 206]. ET *yanu:-* ED 944a.

yuuq İL ø, Bkz. *yâuq* [يؤوق yûuq 206]. ET *yağū:k* ED 901a.

yuuqlamaq İL ø, Bkz. *yâuq-la-maq* [يؤوقلاماق yûuq-la-mâq 206]. - Krş. ET *yağū:k* ED 901a.

yip *yip* İL 1442a a. İplik. Bkz. *jib* [يىپ yip 206]. ET *yip* ED 870b.

yiplik *yipliq* İL 1442b a. İnce iplik. Deri işçileri tarafından dikişlerinin yapıldığı daha kalın ipliğe bağlanır. İnce iplik, ince ipliği daha kalın iplik ile çeken iğne aracılığı ile sonuna kadar götürülür [يىپلىك yip-lik 207]. - Krş. ET *yip* ED 870b.

yipak *yipek* İL 1442a a. İpek [يىپاك yipak 207]. - Krş. ET *yip* ED 870b.

yittik İL ø, s. Keskin [يىتتىك yittik 207]. ET *yitig* ED 889a.

yetmak *yetmek* İL 1398 e. geçs. Varmak, yetişmek, ulaşmak, ermek [يىتماك yet-mak 207]. ET 2 *yét-* ED 884b.

yetmiş *yetmiş* İL 1399a sy. Yetmiş. Bkz. [يىتميش yet-mish 207]. ET *yètmış* ED 891b.

yetti = *yette* İL 1398a sy. Yedi. Bkz. [يىتتى yetti 207]. ET *yètti*: (*yèddi:*) ED 886a.

yer *yer* İL 1399a a. Yeryüzü, kara, dünya; *aynı zamanda* yer, mevki, mahal [يىر yèr 207]. ET *yè:r* ED 954a.

yeraq = *yıraq* İL 1442b s. ve bel. Irak, uzak [بیراق yeraq 207]. ET *yırak* ED 963a. → *ıra:k* ED 214a.

yerlamak İL ø, e. geçl. Toprağın içine koymak, gömmek [بیرلاماک yer-la-mak 207]. ET *yêrle:-* ED 968a.

yeşmak = *yeşmek* İL 1401b e. geçl. Çözmek, açmak, düğümü çözmek [بیشماک yesh-mak 207].

yeşinmak = *yêşinmek* İL 1434a e. dön. Çözünmek, soyunmak [بیشنماک yesh-in-mak 207].

yigmaq *yigmaq* İL 1445b e. geçl. Toplamak, bir araya getirmek, yığmak [بیغماق yigh-mâq 207]. ET *yığ-* (?*yu:ğ-*) ED 897a.

yigin *yigin* İL 1446b a. Toplantı, meclis [بیغین yigh-in 207]. ET *yıgın* ED 904a.

yiginmaq İL ø, e. dön. Toplanmak, birleşmek, bir araya gelmek; *aynı zamanda* kendini toplamak, eteğini altına kıvrırmak (otururken) [بیغینماق yigh-in-maq 207]. ET *yıgın-* ED 904b.

yekan *yéken* İL 1436a a. Su kamışı [بیکان yékan 207]. ET *yigen* (? *ya da yégen*) 913a.

yigit *yigit* İL 1448a a. Genç adam; *aynı zamanda* asker (süvari) [بیگیت yigit 207]. ET *yigit* ED 911b.

yigarmak İL ø, Bkz. [بیگرماک yigar-mak 200] Bkz. یگرماک [بیگرماک yigar-mak 207]. ET *egir-* ED 113a.

yigarma = *yigirme* İL 1448b, Bkz. [بیگرمه yigarmah 200] Bkz. یگرمه [بیگرمه yigarmah 207]. ET *yégirmi:* ED 915b.

yil *yil* İL 1449a, Bkz. [یل yil 200], [جیل jil 91] Bkz. ییل [یل yil 207]. ET *yil* ED 917a.

yil = *yel* İL 1404a, Krş. [جیل jil 91] a. Yel, rüzgar, Kaz. [یل yil 207]. ET *l yé:l* ED 916b.

yanlan *yanlan* İL 1449a, Bkz. [یلان yulan 200] Bkz. ییلان [یلان yulan 207]. ET *yula:n* (*ç*) ED 930a.

yelpuguç *yelpügüç* İL 1404b a. Yelpeze [یلپوگوچ yel-pu-gu-'ch 207]. - Krş. ET *yêlpik* ED 920a.

yelpimak = *yelpümek* İL 1404b e. geçl. Hava vermek, yelpazelemek [ييلپيماك yel-pi-mak 207]. **ET** *yélpi*:- ED 920a.

yildam İL Ø, bel. Çabuk, hızlı [ييلدام yil-dam 207].

yildiz *yiltiz* İL 1449b a. Kök sapı [ييلديز yildiz 207]. **ET** *yiltuz* ED 922b.

yelim *yélim* İL 1438b a. Tutkal [ييليم yelim 207]. **ET** *yelim* (?*yélim*) ED 929a.

yelimlamak = *yélimlamaq* İL 1438b, Krş. [ييللاماك yam-la-mak 200] e. geçl.

Tutkalla yapıştırmak [ييللاماك yelim-la-mak 207]. **ET** *1 yelimle*:- ED 929a.

yem *yem* İL 1405a a. Mısır, sığır yemi [ييم yem 207]. **ET** *2 yé:m* (?*d*) ED 934a.

yemak *yémek II* İL 1438b e. geçl. Yemek [ييماك yé-mak 208]. **ET** *2 yé-* (?*d*) ED 869b.

yemlamak = *yemlimek* İL 1405b, Bkz. [ييللاماك yelim-la-mak 207] *yélimlamaq*

İL 1438b Bkz. [ييللاماك yem-la-mak 208]. **ET** *1 yelimle*:- ED 929a.

yemiş *yémiş* İL 1439b a. Yemiş, meyve [ييميش yé-mish 208]. **ET** *yémiş* (*d*) ED 938b.

yiŋ = *yeŋ* İL 1403a a. Yen, giysi kolu [يینگ ying 208]. **ET** *yéŋ* ED 940b.

yeŋil = *yeŋgil* 1403b s. Hafif (ağır olmayan) [يینگيل yengil 208]. **ET** *yéŋil* ED 950b.

yenek *yénik* İL 1440a s. Hafif (ağır olmayan) [يينيک yenek 208]. **ET** *yénik* ED 950a.

3. SONUÇ

Çalışmada ele alınan Robert Barkley Shaw'un *A Sketch of the Turki Language as Spoken in Eastern Turkistan (Kashghar and Yarkand) / Doğu Türkistan'da Konuşulan Yeni Uygurcanın Bir Taslağı (Kaşgar ve Yarkend)* adlı Yeni Uygurca-İngilizce sözlüğünde dört aşamalı bir çalışma yapılmıştır. Öncelikle sözlükteki Yeni Uygurca madde başları kendi transkripsiyon sistemimizle tekrar yazılmıştır. Bunu yaparken Shaw'un ünlü yazımında bir değişikliğe gidilmemiştir. İkinci aşama karşılaştırma metodu ile hazırlanmıştır. Shaw'un sözlüğündeki Yeni Uygurca madde başları *Uygur Tiliniñ İzahlıq Luğiti (1999) / Yeni Uygurcanın Açıklamalı Sözlüğü* ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmadaki ana amaç XIX. yüzyıl sonundaki Yeni Uygurcadaki sözcük varlığı ile günümüz Yeni Uygurcasındaki sözcük varlığı arasındaki mevcut farkları gösterebilmektir. Çalışmanın üçüncü aşamasında, Türkiye'de çalışan Türkologların Shaw'un Yeni Uygurca-İngilizce sözlüğünden kolayca yararlanabilmeleri için Yeni Uygurca madde başlarının İngilizce karşılıkları Türkçeye çevrilmiştir. Son aşamayı ise köken çalışması oluşturmaktadır. Bu kısımda Yeni Uygurca sözcüklerle ilgili etimolojik açıklamalar yapılmıştır ve Yeni Uygurcadaki alıntı sözcüklerin çoğunlukla Farsça, Arapça ve Moğolcadan olduğu gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Allworth, Edward. *Nationalities of the Soviet East: Publications and Writing Systems*. New York: Columbia Univ. Pr., 1971.
- Atabay, Neşe, Sevgi Özel, Ayfer Çam. *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*. 2. bs. İstanbul, Ankara, İzmir, Adana: Papatya Yayıncılık, 2003.
- Atabay, Neşe, Sevgi Özel, İbrahim Kutluk. *Sözcük Türleri*. 2. bs. İstanbul, Ankara, İzmir, Adana: Papatya Yayıncılık, 2003.
- Banguoğlu, Tahsin. *Türkçenin Grameri*. 7. bs. Ankara: TDK, 2004.
- Bozkurt, Fuat. *Türklerin Dili*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2005.
- Clauson, Gerard. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. London: Oxford University Press, 1972.
- Çağatay, Saadet. *Türk Lehçeleri Örnekleri II: Yaşayan Ağız ve Lehçeler*. Ankara: DTCFY, 1972: 52-70.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 2000.
- Emet, Erkin. *Doğu Türkistan Uygur Ağızları*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Erdağı, Binnur. "Uygurlar ve Yeni Uygurca". **Çağdaş Türk Dili**. s. 119 (1998): 25-33.
- Erdal, Marcel. *Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon, I-II*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1991.
- Eren, Hasan. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: 1999.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım, 2000.
- Gabain, Annemarie von. *Eski Türkçenin Grameri*. 3. bs. Ankara: TDK, 2003.
- Giles, Herbert A. *A Chinese-English Dictionary* (1912). Taipei: Repr. by Ch'eng Wen Publishing Company, 1972.

- Ėopuri, Ėulam. *Uygur Őiviliri Sözlügi*. Pekin: Milletler Neşriyati, 1986.
- Grønbech, Kaare, John R. Krueger. *An Introduction to Classical (Literary) Mongolian: Introduction, Grammar, Reader, Glossary*. Wiesbaden: Harrassowitz, 1993.
- Gültek, Vedat. *Rusça-Türkçe Sözlük*. Ankara: Bilim ve Sanat, 2004.
- Hahn, Reinhard F. *Spoken Uyghur*. Seattle and London: University of Washington Press, 1991.
- _____. "Uyghur". *The Turkic Languages*. ed. Lars Johanson. London and New York: Routledge, 1998: 379-396.
- Hazırkı Zaman Uygur Edebiy Tiliniñ İmla ve Teleppuz Luğiti*. Urumçi: Őincian Ėelk Neşriyati, 1997.
- Huri, Sofi, V. Bahadır Aklım, Robert Avery, Fahir İz, Nazime Antel, Janos Eckmann, Mecdud Mansuroğlu, Andreas Tietze. *Türkçe/Osmanlıca/İngilizce Redhouse Sözlüğü*. 18. bs. İstanbul: Sev Matbaacılık ve Yayıncılık, 2000.
- Jarring, Gunnar. *An Eastern Turki- English Dialect Dictionary*. Lund: Gleerup, 1964.
- _____. *Central Asian Turkic Place-Names. Lop-nor and Tarim Area. An Attempt at Classification and Explanation Based on Sven Hedin's Diaries and Published Works*. (Reports from the scientific expedition to the North-western provinces of China under the leadership of Dr. Sven Hedin; The Sino-Swedish expedition, 56.). Stockholm: The Sven Hedin Foundation, 1997.
- Knüppel, Michael. *Schriftenverzeichnis Karl Heinrich Menges, Nebst Index in den Werken behandelter Lexeme und Morpheme*. Neue Beihefte zur Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes Bd. 1. Wien: LIT Verlag Gmbtl, 2006.
- Kornrumpf, H.-J. *Langenscheidt Universal Sözlüğü: Türkçe-İngilizce, İngilizce-Türkçe*. Yeni baskıya hazırlayan Resuhi Akdikmen. İstanbul: Altın Kitaplar, 1989.
- Lessing, Ferdinand D. *Mongolian-English Dictionary*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1960.
- Li, Yong-Söng. *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*. TDAD 15. Ankara: Simurg, 1999.
- _____. *Türk Dillerinde Sontaklar*. TDAD 40. İstanbul: Kebikeç Yayınları, Sanat Kitabevi, 2004.
- Malov, S. E. *Uygurskiy Yazık. Hamiyskoe Nareçiye. Textı, Pervodı, Slovar'*. Moskva, Leningrad: Nauka, 1954.
- _____. *Lopnorskiy Yazık. Textı, Pervodı, Slovar'*. Frunze: İzdatel'stvo AN Kirgizskoy SSR, 1956.

- _____. *Uygurskiye Nareçiya Sintszyana. Texti, Perevodi, Slovar'*. Moskva: İzdatel'stvo Vostoçnoy Literaturı, 1961.
- McIntosh, Fiona (ve diğeri). *Longman-Metro Active Study Dictionary of English. 2. impression*, Glasgow: Harper Collins Manufacturing, 1992.
- Menges, Karl Heinrich. *Volkskundliche Texte Aus Ost-Türkistan*. Berlin: Akademie Der Wissenschaften, 1933.
- _____. *Glossar zu den volkskundlichen Texten aus Ost-Türkistan II*. Wiesbaden: Akademie Der Wissenschaften Und Der Literatur, 1954.
- Meninski, Franciscus à Mesgnien. *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae - Arabicae - Persicae, Lexicon Turcico - Arabico - Persicum, Grammatica Turcica I-VI*. Mit einer einleitung und mit einem türkischen Wortindex von Stanisław Stachowski, sowie einem Vorwort von Mehmet Ölmez. TDAD 27-32. İstanbul: Simurg, 2000.
- Nadelyayev, V. M., D. M. Nasilov, E. R. Tenişev, A. M. Şçerbak. *Drevnetyurkskiy Slovar'*. Leningrad: 1969.
- Necip, E. N. [Nadzhip, E. N.]. *Modern Uighur*. Moscow: Nauka, 1971.
- _____. *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. çev. İklil Kurban. Ankara: TDK, 1995.
- “Obituary: Robert Barkley Shaw” Proceedings of the Royal Geographical Society and Monthly Record of Geography, New Monthly Series, Vol. 1, No. 8 (Aug., 1879): 523-525.
- Ölmez, Mehmet. “Radloff Sözlüğünün Yeni Bir Yayını Nasıl Olmalı?”. **VIII Uluslararası Türk Dilbilimi Kurultayı Bildirileri, 7-9 Ağustos 1996**. yay. Kamile İmer, N. Engin Uzun, Ankara: 1997: 371-380.
- _____. “The Vocabulary of Mongolian in South Siberian Turkic Languages” *Contact des langues, II, Les mot voyageurs et l'Orient* ed. M. Bozdemir, S. Bosnalı, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul: 2006: 63-76.
- _____. *Tuwinischer Wortschatz mit Alttürkischen und Mongolischen Parallelen / Tuvacanın Sözyarlığı - Eski Türkçe ve Moğolca Denkleriyle*. Wiesbaden: Harrassowitz, 2007.
- Ölmez, Zühal. *Şecere-i Türk'e Göre Moğol Boyları*. İstanbul: Kebikeç, 2003.
- _____. *Ebulgazi Bahadır Han, Şecere-i Terakime (Türkmenlerin Soykütüğü)*. TDAD 3. Ankara: Simurg, 1996.
- Öztopçu, Kurtuluş. “Modern Uygurca ile İlgili Açıklamalı Bir Kaynakça”. **TDAD 4**. Ankara: Şafak Matbaacılık, (1992): 155-170.

_____. “Uygurca’nın Yazı Dili Olarak Gelişmesi ve Uygurca Sözlükler”. **Türk Dilleri Araştırmaları**. c. 3. Ankara: Simurg, (1993): 167-174.

Öztopçu, Kurtuluş, Zhoumagaly Abuov, Nasir Kambarov, Youssef Azemoun. *Dictionary of the Turkic Languages, English: Azerbaijani, Kazakh, Kyrgyz, Tatar, Turkish, Turkmen, Uighur, Uzbek*. London and NewYork: Routledge, 1996.

Öztürk, Rıdvan. *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK, 1994.

Raquette, Gustav. “Eastern Turki Grammar: Practical and Theoretical with Vocabulary”. *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen an der Königlichen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin, Zweite Abteilung, Westasiatische Studien*, XV. (1912):111-183.

_____. *English-Turki Dictionary Based on the Dialects of Kashgar and Yarkand*. Lund, Leipzig: Gleerup, 1927.

Räsänen, Martti. *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki: 1969.

Redhouse, J. W. *İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü*. Editörler Robert Avery, Serap Bezmez, Anna G. Edmonds, Mehlika Yaylalı. İstanbul: Sev Matbaacılık ve Yayıncılık Eğitim Tic. A.Ş., 2000.

_____. *Turkish and English Lexicon*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2001.

Ross, E. Denison. *Kuş İsimlerinin Doğu Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlüğü*. çev. Emine Gürsoy-Naskali. Ankara: TDK, 1994.

Scharlipp, Wolfgang. *Türkische Sprache, Arabische Schrift: Ein Beispiel Schrifthistorischer Akkulturation*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1995.

Schwarz, Henry G. *An Uyghur-English Dictionary*. Washington: 1992.

Shaw, Robert Barkley. *A Sketch of the Turki Language as Spoken in Eastern Turkistan (Kashghar and Yarkand), Part I*. Calcutta: The Baptist Mission Press, 1878.

_____. *A Sketch of the Turki Language as Spoken in Eastern Turkistan (Kashghar and Yarkand). With lists of names of birds and plants by J. Scully. Part II. Vocabulary, Turki-English*. Calcutta: Baptist Mission Press, 1880.

Steingass, F. A. *Comprehensive Persian-English Dictionary, Including the Arabic Words and Phrases to be met with in Persian Literature*. 3. imp. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd., 1947.

Tekin, Talat. *Orhon Türkçesi Grameri*. TDAD 9. İstanbul: Kitap Matbaası, 2003.

_____. *Tunyukuk Yazıtı*. TDAD 5. Ankara: Simurg, 1994.

- Tekin, Talat, Mehmet Ölmez. *Türk Dilleri Giriş*. 2. bs. İstanbul: Kitap Matbaası, 2003.
- Tenişev, E. R. *Uygurskiy Dialektıny Slovar'*. Moskva: Nauka, 1990.
- Tietze, Andreas. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*. c. 1 (A-E). İstanbul: Simurg, 2002.
- Timurtaş, Faruk K. *Osmanlı Türkçesi Grameri III. Eski Yazı ve İmla, Arapça, Farsça, Eski Anadolu Türkçesi*. 7. bs. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1995.
- Tömür, Hemit. *Modern Uyghur Grammar (Morphology)*. Tr. by Anne Lee. İstanbul: Kitap Matbaası, 2003.
- Tuğlacı, Pars. *Okyanus Ansiklopedik Sözlük I-VI*. İstanbul: Pars Yayınevi, 1971.
- Türkçe Sözlük I-II*. 9. bs. Ankara: TDK, 1998.
- Uygur Tiliniñ İzahlıq Luğiti*. Urumçi: Şinciñ Hëlq Neşriyati, 1999.
- Uygurçe-Henzuçe Luğet*. Urumçi: Şinciñ Hëlq Neşriyati, 1982.
- Vardar, Berke. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual, 2002.
- Whitaker, H. *Eastern Turki (as spoken in Turkistan); Grammar, Turki-English Vocabulary, English-Turki Vocabulary*. Chaubattia: Regl. Printing Press, 1909.
- Yakup, Abdurishid. "Research on the Uyghur dialects in China". **Turkic Languages** 8. (2004): 7-40.
- Yazıcı, Habibe. *Yeni Uygur Türkçesinde Arapça ve Farsça Unsurlar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

ÖZGEÇMİŞ

- Adı Soyadı** : Fikret Yıldırım
- Unvanı** : Araştırma Görevlisi/Yıldız Teknik Üniversitesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- Doğum Yeri ve Tarihi** : Çorum / 15. 06. 1981
- Öğrenim Durumu**
- I. Lise** : Çorum Atatürk Lisesi (1999). Birincilik derecesiyle.
- II. Lisans** : Boğaziçi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (2004). Üçüncülük derecesi ve Onur Belgesiyle.

Bildiriler:

Yıldırım, Fikret. “19. ve 20. Yüzyıllarda Yeni Uygurcanın Yazımında Kullanılan İmla”. Orta Asya’dan Anadolu’ya Alfabeler Sempozyumu, Anadolu Üniversitesi, 29-30 Mayıs 2007, Eskişehir. (Yayımlanmamış bildiri)

Katıldığı Projeler :

İngilizce-Rusça-Türkçe Mühendislik Terimleri Sözlüğü’nde yardımcı asistanlık. Proje yürütücüleri Prof. Dr. Mehmet Ölmez ve Prof. Dr. Zühal Ölmez.

Bildiği Yabancı Diller :

I. İngilizce

II. Rusça (orta düzey)